RAGANŲ TEISMAI LIETUVOJE

LIETUVOS TEISĖS PAMINKLAI II

RAGANŲ TEISMAI LIETUVOJE

Parengė
K. JABLONSKIS ir R. JASAS

VILNIUS „MINTIS“ 1987

ПАМЯТНИКИ ЛИТОВСКОГО ПРАВА

II

СУДЕБНЫЕ ПРОЦЕССЫ НАД ВЕДЬМАМИ В ЛИТВЕ

ПОДГОТОВИЛИ
К. ЯБЛОНСКИС и Р. ЯСАС

DENKMÄLER DES LITAUISCHEN RECHTS

II

HEXENPROZESSE IN LITAUEN

HERAUSGEGEBEN
VON K. JABLONSKIS UND R. JASAS

63.3(2L)
Ra-105

LIETUVOS TSR MOKSLŲ AKADEMIJA
ISTORIJOS INSTITUTAS
LTSR MA CENTRINĖ BIBLIOTEKA

REDAKCINĖ KOLEGIJA:

J. JURGINIS (PIRMININKAS), J. MARCINKEVIČIUS, E. RIMŠA

Dailininkas

RIMANTAS DICHAVIČIUS

R 0503020908—045 / M851(08)—87 Ž—85

© Lietuvos TSR MA Istorijos institutas, 1987.
Išleista LTSR MA Istorijos institutui užsakius

PRATARMĖ

Konstantinas Jablonskis (1892—1960) buvo ne tik teisės istorikas, žymus archeografas, bet ir socialinių santykių bei kultūros raidos tyrinėtojas. Didžiąją darbo dienos dalį praleisdamas archyvuose, jis susidomėjo ir raganų teismų aktais, ėmė juos rinkti ir nurašinėti. Šį nelengvą darbą K. Jablonskis pasirinko ne todėl, kad šiuos aktus būtų laikęs didele retenybe. Keliolika raganavimo bylų iš Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės nelietuvių gyvenamos teritorijos XIX a. paskelbė Vilniaus Archeografijos komisija. Kai kuriuos Žemaitijos bylų aktus paskelbė Liudvikas Jucevičius (1813—1846) ir Motiejus Valančius (1801—1875).

K. Jablonskiui rūpėjo išaiškinti, ar raganavimu apkaltintų žmonių žudymas buvo liaudyje paplitusio prietaro, ar valdančiojoje feodalų klasėje įsivyravusio obskurantizmo padarinys ir visuomenės kultūrinio smukimo liudininkas. Pirmiausia reikėjo nustatyti, kada Lietuvoje raganų teismai paplito, koks jų ryšys su krikščionių religija, kas buvo tardytojai ir teisėjai, kokiais įstatymais jie rėmėsi.

Skelbiant K. Jablonskio mokslinį palikimą („Lietuvos kultūra ir jos veikėjai", 1973 m.; „Istorija ir jos šaltiniai", 1979 m.), būtina susipažinti ir su jo surinktais raganų teismų aktais — labai svarbiu ir dar netyrinėtu tautos istorijos šaltiniu. Šitų aktų paskelbimas — ne tik pagarbos žymiam mokslininkui išraiška, bet ir paskatinimas tyrinėti kultūros istoriją.

Teismų, kaip ir kitų feodalinio laikotarpio teisinių administracinių institucijų, aktai parašyti rusų (senąja baltarusių) ir lenkų kalbomis. Rengiant K. Jablonskio surinktus dokumentų nuorašus spaudai, reikėjo remtis dabartinėmis archeografinėmis taisyklėmis, nebevartojamus rašmenis keisti šiandieniniais spaudos ženklais ir parašyti dokumentų anotacijas bei jų turinio atpasakojimą lietuvių kalba. Šį darbą atliko MA centrinės bibliotekos darbuotojas istorikas Rimantas Jasas.

Rinkinį „Raganų teismai Lietuvoje" sudaro dvi dalys. Į pirmąją dalį sudėtos XIX a. paskelbtų raganų teismų aktų anotacijos ir jų tu-

rinio atpasakojimai. Jas spaudai parengė Juozas Jurginis. Prie pirmos rinkinio dalies anotacijų eilės numerio pridedama raidė A. Antroje leidinio dalyje — K. Jablonskio surinktų aktų tekstai (ne lietuvių kalba) su lietuviškomis anotacijomis ir turinio atpasakojimais.

* * *

K. Jablonskis raganų teismų aktus rinko beveik 30 metų. Tai galima nustatyti, nes jis archyvinio dokumento nuorašo pabaigoje paprastai žymėdavo nurašymo ir sutikrinimo su šaltiniu datas. Du pirmuosius (XVII a.) raganų teismų rinkinio dokumentus K. Jablonskis nurašė 1931 m. (IX.27 ir XII.10) iš Žemaičių pilies ir žemės teismų knygų, o paskutinį — 1955.VII.26, penketą metų prieš savo mirtį. Daugiausia prie raganų dokumentų K. Jablonskis dirbo 1936 m. (nurašė 15 dokumentų), 1940 m. (10 dokumentų), 1943, 1950 m. K. Jablonskio domėjimąsi raganų bylomis paskatino ir tai, kad 1924 m.[1] *Kauno universiteto biblioteka iš Tarybų Sąjungos gavo kai kurių Lietuvos (Žemaičių) pavietų XVI—XVIII a. teismų knygas, 1915 m. iš Vilniaus išvežtas į Rusijos gilumą. Šių šaltinių grąžinimas atvėrė visai naujas paieškų K. Jablonskį dominusia tematika perspektyvas.*

Tai, kad 1931 metai yra raganų bylų rinkinio pradžia, liudija ir Lietuvos istoriko Z. Ivinskio 1931.XII.21 laiškas iš Berlyno, kuriame jis K. Jablonskiui siunčia prašytą mokslinės literatūros apie raganų persekiojimą Vakarų Europoje sąrašą[2]*. Tada jau buvo planuojamas raganų teismų dokumentų publikavimas. K. Jablonskiui paruošus „Istorijos archyvo" I tomą („XVI amžiaus Lietuvos inventoriai", K., 1934), Lietuvos bibliografijos institutas buvo numatęs išleisti taip pat „raganų procesų aktus iš 16, 17 ir 18 amž. Lietuvos teismų aktų"*[3]*. Tačiau buržuazijos valdymo metais šis sumanymas liko neįgyvendintas iš dalies dėl to, kad buvo per mažai surinkta publikuotinos medžiagos. Iki 1939 m. pabaigos K. Jablonskis buvo radęs ir spėjęs nurašyti 24 dokumentus, o kaip aiškėja iš jo pranešimo Pirmojoje Pabaltijo istorikų konferencijoje Rygoje, jam buvo žinoma apie 40 dokumentų, susijusių su raganavimu Lietuvoje*[4]*. Taigi daugiau kaip pusę raganų teismų rinkinio dokumentų jis rado ir nurašė*

[1] Žr. Vytauto Didžiojo universiteto biblioteka.— Lietuvos aidas, 1936, Nr. 47, p. 6.
[2] Žr. MAB, f. 256, Nr. 150, l. 11, 18.
[3] Lietuvos aidas, 1932, Nr. 15, p. 5; *Biržiška V.* Pirmasis Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekos dešimtmetis.— Bibliografijos žinios, 1933, Nr. 1, p. 6.
[4] *Jablonskis K.* Die offizielle Urkundensprache des litauischen Grossfürstentums als Kulturgeschichtliche Quelle.— In.: Pirmā Baltijas vēsturnieku konference. Rīga, 1939, p. 269—275.

jau Tarybų valdžios metais (1940—1953), kai, grąžinus Vilnių ir jo archyvus Tarybų Lietuvai, tapo prieinami nauji ir gausūs feodalinio Lietuvos istorijos laikotarpio šaltiniai.

Vis dėlto lėtas dokumentų nuorašų kaupimas verčia manyti, kad jis vyko šalia pagrindinio K. Jablonskio mokslinio darbo — feodalinių santykių formavimosi ir vystymosi Lietuvoje tyrimo ir nebuvo sistemingų bei specialių raganų bylų paieškų rezultatas. Apskritai dokumentai apie raganų teismus išlikusiuose archyvų ir rankraščių fonduose randami labai retai. Specialiai tik jų ieškant, galima išvis nieko nerasti, nes pagrindiniai šaltiniai — dvarų teismų ir pilies teismų vadinamosios „juodosios knygos" neišliko.

Raganų teismų dokumentų nuorašai po K. Jablonskio mirties kartu su kitu jo moksliniu palikimu saugomi Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Centrinės bibliotekos rankraščių skyriuje. Nuorašų rinkinį sudaro du didesni vienetai (f. 256, Nr. 4493 ir Nr. 4492/2), paties sudarytojo pavadinti „Raganos I", „Raganos II", ir atskiri dokumentų nuorašai (f. 256, Nr. 4492/1, 4492/3, 4494, 4495, 4497, 4498, 4499). Dalis jų — mašinraščiai, o dauguma — kaligrafiški rankraštiniai nuorašai ant K. Jablonskio vartotų vienodo formato (20,5× ×16,5 cm) lapų.

Antroje šio leidinio dalyje yra 93 pirmą kartą skelbiami dokumentai apie kerėjimą ir raganų teismus Lietuvoje. Seniausias dokumentas yra 1552 metų; tai įrašas apie Kauno miestiečio tarnaitės Jadvygos, kilusios iš Kėdainių, tardymą. Paskutinis — 1771 m. apie valstiečių Ruginių išvarymą iš Raseinių dominikonų vienuolynui priklausančio ūkio, nes Raseinių bajorai ir „visa parapija" kaltino juos raganavimu.

Greta K. Jablonskio nurašytų skelbiamų dokumentų rinkinyje yra keli dokumentai, kuriuos parengė Lietuvos TSR istorijos instituto bendradarbiai I. Kuzmaitė-Kiaupienė (Nr. 69, 70), Z. Kiaupa (Nr. 67) bei šio leidinio parengėjas R. Jasas (33, 39, 93). Šie dokumentai į rinkinį įtraukti todėl, kad juose atsiskleidžia tokios su raganavimu susijusios realijos, kurių nėra XIX—XX a. skelbtuose ir K. Jablonskio surinktuose dokumentuose. Antra vertus, keturiolika K. Jablonskio nuorašų tekstų (visų jų saugojimo vienetas f. 256, Nr. 4493) neskelbiama, nes tai daugiausia šabloniški teismų dekretai bajorų bylose, kur minimi tik kerėjimo, raganavimo, grasinimo pakenkti kerais faktai, tačiau išsamiau jie nenušviečiami.

Daugiau kaip pusė skelbiamų dokumentų (48) yra iš Žemaičių kunigaikštystės (kartu su Šiaulių ekonomija). Tai gali būti susiję su tuo, kad K. Jablonskis Žemaičių pilies ir žemės teismo knygas, kurios nuo XX a. 3-iojo dešimtmečio buvo Kauno universiteto rankraš-

čių skyriuje, nuodugniausiai peržiūrėjo ir kaip tik iš jų daugiausia nurašė raganų bylų. Kiti nuorašai yra iš Aukštaitijos (Trakų ir Vilniaus vaivadijų) dvarų, pavietų teismų, Kauno, Merkinės, Alytaus ir Vilniaus miestų teismų knygų. Reikia atsižvelgti į tai, kad Žemaitijos raganų teismų bylų dokumentai yra įvairesni, juose daugiau realijų ir tolygiau atstovaujama visai Žemaičių teritorijai. Aukštaitijos raganų bylų dokumentai labiau atsitiktiniai: jų visai nėra iš Užnemunės (išimtis — dokumentas Nr. 68), taip pat iš Trakų pavieto dalies, esančios tarp Neries ir Nemuno. Vos po keletą dokumentų rasta iš didžiulių Upytės ir Vilniaus pavietų. Ukmergės pavietą „gelbsti" daugiausia Ukmergės, ypač Kupiškio apylinkių, valstiečių raganavimo bylos. Matyt, K. Jablonskis nespėjo perversti šių pavietų žemės ir pilies teismų knygų arba jose iš tikrųjų mažai raganavimo dokumentų. Šiaip ar taip iš didžiulės, palyginti su Žemaičių kunigaikštyste, Aukštaitijos teritorijos pavietų pilies ir žemės teismų knygų K. Jablonskio nurašyta tik 14 dokumentų, t. y. du kartus mažiau negu iš Žemaičių pilies ir žemės teismų knygų.

K. Jablonskio surinkti dokumentai yra įvairūs ir gali būti suskirstyti į 3 pagrindines grupes:

1. Miestiečių pareiškimai, skundai, kuriuose kaltina įvairius asmenis dėl raganavimo, kerėjimo, grasinimo pakenkti kerais sveikatai ir turtui; įrašai apie raganavimo bylų nagrinėjimą; sprendimų nuorašai iš magdeburginių miestų (Alytaus, Kauno, Merkinės, Vilniaus) magistratų, vaitų teismų, pareiškimų knygų. Iš viso yra 15 tokių dokumentų.
2. Dvarų patrimonialinių teismų, vadinamųjų pono ir jo kviestų „bičiulių", „asesorių" teismų sprendimai, su jais susiję oficialių teismų (dažniausiai pilies) vykdytojų — vaznių raštiški liudijimai; nelaisvosios šeimynos ir valstiečių, moterų ir vyrų, įtartų ir apkaltintų raganavimu, tardymo protokolai.
3. Pilies teismų nutarimai ir sprendimai nagrinėjant bajorų, kurie patys arba jų valstiečiai kaltinami raganavimu, bylas, bajorų skundai teismo įstaigoms dėl asmenų, įtariamų grasinus ir pakenkus jiems kerais.

Rinkinyje taip pat yra ištraukų iš testamentų, kuriuose minimas raganavimas, iš inventorių nuostatų valstiečiams. Raganų persekiojimo epochos pabaiga (XVIII a. vidurys ir antroji pusė) atsispindi K. Jablonskio išrašuose iš Šiaulių ekonomijos Žagarės trakto vietininko teismo knygų.

Pirmą kartą publikuojamų dokumentų aprašą sudaro šie elementai:

1. Dokumento eilės numeris.
2. Trumpa dokumento turinio anotacija lietuvių kalba.

3. Publikuojamojo dokumento nuorašo dabartinė ir buvusi šaltinio, iš kurio padarytas nuorašas, signatūra. Šios signatūros nurodomos taip, kaip jas nurodė K. Jablonskis.
4. Dokumento turinio atpasakojimas lietuvių kalba.
5. Dokumentų tekstai originalo (lenkų, sen. baltarusių) kalbomis. Kai yra keli to paties dokumento nuorašai, publikuojamas vėlesnysis.
Kaip archeografas, K. Jablonskis rėmėsi kritiniu metodu ir ypač skrupulingai perteikė publikuojamų dokumentų rašybą, kad spausdinto žodžio grafinis vaizdas kuo tiksliau atitiktų originalą. Per daug metų K. Jablonskio požiūris šiuo klausimu pasikeitė labai nežymiai ir tai tik į senąja baltarusių kalba rašytus dokumentus. Kadangi kai kurie dokumentai apie raganas ir kerėjimus nurašyti po du kartus, pirmą kartą — iki Antrojo pasaulinio karo, o antrą — tarybiniais metais, tad, sulyginus nuorašus, matyti, kad K. Jablonskis, perimdamas tarybinės archeografijos dokumentų publikavimo tradicijas ir taisykles, dviem atvejais atsisakė savo įprastinio raidžių perteikimo principo senąja baltarusių kalba rašytuose tekstuose. Tarybiniais metais nurašytuose dokumentuose jis nebežymi kietojo ženklo (ъ) žodžio viduryje, o priebalsį „j" žodžio pabaigoje perteikia raide „ŭ", kurios iki Antrojo pasaulinio karo jis niekada nevartojo (plg. Bourex ir Boŭrex, žr. 1597.II.1 dokumentą f. 256, Nr. 4493, l. 17, plg. su Nr. 4494, l. 1; 1937.I.1 nuorašą f. 256 Nr. 4493, l. 100 su 1952.II.15 nuorašu f. 256, Nr. 4497 ir kt.).
Šito principo laikytasi ir tarybiniais metais išėjusiose stambiausiose K. Jablonskio publikacijose, kurias jis pats parengė spaudai ar iš dalies redagavo (Lietuvos valstiečių ir miestelėnų ginčai su dvarų valdytojais, d. I. (XVI—XVII amžiai).— V., 1959; d. II. Spaudai paruošė R. Jasas.— V., 1961; Lietuvos inventoriai XVII a. (Dokumentų rinkinys). Sudarė K. Jablonskis ir M. Jučas.— V., 1962).
Pagerbiant K. Jablonskio — archeografo nuopelnus ir jau susiklosčiusią jo rinkinių publikavimo tradiciją, šiame leidinyje stengtasi maksimaliai išsaugoti jo svetimkalbių tekstų (senąja baltarusių, lenkų ir vienintelio lietuvių kalba rašyto dokumento Nr. 24) žodžių rašymą; antra vertus, tekstą siekta padaryti kuo lengviau skaitomą ir naudojamą. Todėl daugiausia pakeitimų yra tekstuose: kur tik buvo prasminga, ištisinis tekstas suskaidytas į pastraipas, sumoderninta žodžių skyryba, didžiųjų ir mažųjų raidžių rašyba. Pernelyg ilgi sakiniai suskaidyti į trumpesnius. Tiesioginės kalbos žodžiai rašomi kabutėse.
Vieninteliame lietuviškame ir lenkiškuose tekstuose žodžių rašyba, išskyrus didžiąsias raides lenkiškuose tekstuose, palikta tokia, kokia ji yra K. Jablonskio nuorašuose. Raidžių „ą", „ę", „ł", „z" ir

„ź“ rašymas lenkiškuose tekstuose įvairus: tame pačiame dokumente ar žodyje atitinkama raidė gali būti rašoma su ženkleliu ar be jo. Nei K. Jablonskio nuorašuose, nei šioje publikacijoje šių raidžių rašyba nevienodinta. Tais pačiais principais remtasi rengiant ir kitų autorių nuorašus, kurie įtraukti į šį rinkinį.

Senąja baltarusių kalba kirilica rašytuose XVI—XVII a. tekstuose (омега), „У“ (ижица) pakeistos raidėmis „е“, „ф“, „о“, „у“. dėl techniškų kliūčių raidės „ε“ (есть), „Ь“ (ять), „Θ“ (фита), „ω“ Kietinimo ženklas „ъ“ žodžio viduryje ir „ŭ“ priebalsiui „j“ žymėti dedamas tik ten, kur jis yra K. Jablonskio nuorašuose. Ikitarybinių metų K. Jablonskio nurašytuose baltarusiškuose tekstuose kietinimo ženklas „ъ“ paliktas visur, nepaisant jo pozicijos žodyje, o priebalsė „j“ ir balsė „i“ žymimos raide „u“. Raidės iškėlimas virš eilutės žymimas apostrofu „’“. Tariamosios nuosakos dalelytė „бы“ paliekama parašyta atskirai nuo veiksmažodžio, kaip yra K. Jablonskio nuorašuose.

Praleisti žodžiai ir sakiniai pažymėti daugtaškiais.

Akivaizdžios raštininko klaidos tekste ištaisytos ir pažymėtos paraštėje.

Pagal K. Jablonskio nuorašus skelbiamų dokumentų buvusių ir dabartinių signatūrų suvestinę lentelę sudarė LTSR MA Istorijos instituto moksliniai bendradarbiai E. Meilus ir E. Rimša; asmenvardžių ir vietovardžių rodykles — R. Jasas.

Skelbiamų bylų apžvalga (ją parašė J. Jurginis) ir raganų teismų nuorašai, jų aiškinimas ir vertinimas sudomins ne tik istorikus, teisininkus, filosofus, bet ir daugelį skaitytojų, besidominčių Lietuvos praeities, kultūros klausimais.

R. JASAS

ĮVADAS

RAGANŲ TEISMAI

Istorijos mokslui istorinės žinios nėra gerų ar blogų pavyzdžių rinkinys, tarnaujantis politinei ar religinei didaktikai. Jis nesitenkina ir atskiro įvykio priežasčių aiškinimu, o siekia nustatyti visuomenės raidos dėsnius, remdamasis tiriamaisiais mokslo metodais: žinių autentiškumo tikrinimu atsižvelgiant į laiką ir vietą, žinių teikėjo kompetencijos ir sprendimų racionalumo nustatymu.

Raganų gaudymas ir deginimas gerai žinomi ir negatyviai vertinami Europos istorijos faktai. Tačiau jų atsiradimo ir išnykimo priežastys nutylimos arba aiškinamos labai įvairiai, kartais net pats faktas paskelbiamas beprasmišku atsitiktinumu. Istorijos tyrinėtojus ir jos egzotikos mėgėjus ypač stebina absurdiški raganavimu kaltinamų žmonių prisipažinimai. Vieni juos vadina haliucinacijomis, sapnų neskyrimu nuo tikrovės, kiti — pasityčiojimu iš „šventos teisybės", tačiau dauguma įtikinėja, kad tai — iš senų senovės paveldėtas ir atitinkamoje socialinėje kultūrinėje aplinkoje suvešėjęs liaudies prietaras. Tautosakininkai ir mitologijos mėgėjai pasakojimus apie raganų skraidymą ir kitus jų stebuklus priskyrė liaudies fantazijos kūriniams ir manė, kad vieno ar kito raganavimu įtarto žmogaus sudeginimas buvo nesusipratimas, atsiradęs dėl fantazijos tapatinimo su realybe. Krikščionių, ypač katalikų, bažnyčia tvirtino, kad ji esą visada smerkusi ne tik žiaurų raganavimo, bet ir visus kitus prietarus, nesuderinamus su tikėjimu. Ji stengėsi nuslėpti faktą, kad kaip tik jos teologai sukūrė demonologiją, raganų gaudymo ir deginimo teoriją, ir jų išaiškinimo vadovėlį, arba „katekizmą"; tokia buvo vienuolių dominikonų ir teologijos profesorių lotyniškai parašyta knyga „Raganų kūjis", išversta beveik į visas Europos tautų kalbas. Vertimas lenkų kalba pasirodė 1614 m. Krokuvoje. Į lietuvių kalbą jėzuitai šios knygos nevertė, nes nemokėjo kalbos. Kita vertus, Lietuvoje visi raganų teismų aktai buvo rašomi ne liaudies, o bajorų luomo — lenkų kalba. Raganų gaudymo „katekizmą" tvirtino popiežiai ir kiti aukštieji katalikų bažnyčios hierarchai, tad jis praktiškai buvo taikomas ir Lietuvoje.

Raganų gaudymas buvo ne tik bažnyčios reikalas. Jame dalyvavo ir pasauliečiai, valdančiosios feodalų klasės atstovai. Raganavimas kaip baudžiamas nusikaltimas buvo įrašytas į imperatoriaus Karolio V teisių kodeksą ir pakartotas su plačiais komentarais kitų imperijai priklausiusių ir nepriklausiusių valstybių teisynuose. Žlungant feodalinei ideologijai ir valdymo sistemai bei bundant buržuaziniam patriotizmui, ypač romantiškajam, kuris tautos dvasios stiprybės ieškojo jos senovėje ir viduramžiuose, netiko kelti aikštėn tą praeitį juodinančių įvykių. Buvo stengiamasi užmiršti nemalonius istorijos faktus, o istorikai tam nesipriešino. Tačiau klerikalizmo kritikai ir raganų teismų pavyzdžiai buvo parankūs, nes tikįs dievą uolus krikščionis privalėjo tikėti velnio pinklėmis ir stebuklingais gundymais.

Lietuvos Statuto garbei reikia pasakyti, kad jame nėra straipsnių, saugančių vieno ar kito tikėjimo bažnyčią, nekalbama apie erezijas ir raganavimą, jis — nuosekliai pasaulietiškas. Tik viename skyriuje, greta didžiųjų nusikaltimų, minimas ir žudymas kerais, prilygstantis nuodijimui. Jis detaliau nekomentuojamas, todėl ir teismuose juo remtis nebuvo galima. Feodalinis Lietuvos teisių kodeksas tokio nusikaltimo kaip raganavimas nemini; tad jis daug pranašesnis už kitų XVI amžiaus valstybių teisynus. Tačiau Lietuvoje raganos buvo gaudomos ir deginamos.

Pirmasis apie raganų teismus Lietuvoje prabilęs lietuvis buvo vyskupas Motiejus Valančius, parašęs Žemaičių vyskupystės istoriją. Realios valstietiškos mąstysenos žmogus tiesiai pasakė, kad vienas iš jo pirmtakų — vyskupas Jurgis Tiškevičius, gavęs popiežiaus bulę, paskelbė tikintiesiems įsakymą gaudyti ir naikinti su velniais susidėjusius vyrus ir moteris. M. Valančius paskelbė porą raganavimo bylų ir priėjo išvadą, kad raganavimą skatino klaidingai suprastas krikščionių tikėjimas. Vėlesni autoriai, daugiausia laisvamaniai, rėmėsi M. Valančiaus mintimis savaip interpretuodami raganų deginimo faktą. Jie nekėlė klausimo, kokie teismai teisė įskųstuosius, kokiais įstatymais tardytojai ir teisėjai rėmėsi, kaip buvo išgaunami prisipažinimai ir kas raganavimo prietaru tikėjo: teisiamieji ar jų teisėjai bajorai ir liudininkų saikdintojai — kunigai?

Net ir paviršutiniška XIX a. skelbtų ir dabar skelbiamų teismų aktų analizė leidžia ieškoti atsakymo į daugelį anksčiau keltų ir šiuo metu kylančių klausimų. Žinoma, į archyvus pateko tik dalis raganų bylų, ne visi archyvuose esantys aktai rasti ir išaiškinti. Kuriam nors feodalui surengus teismą savo valdiniams, tardymo ar bausmės vykdymo protokolas likdavo jo dvare tarp nereikšmingų popierių. Ilgainiui paaiškėjus, kad tie popieriai dvaro paveldėtojams nedaro garbės, jie būdavo sunaikinami. Be to, reikia atsižvelgti į tai, kad, dvarinin-

kui teisiant savo valstiečius ir vykdant bausmes, aktai ne visada buvo rašomi. Tai, kas buvo daroma žodžiu, į archyvus negalėjo patekti. Todėl galime sakyti, jog ši knyga yra pirmoji tokio pobūdžio publikacija ir ji reikšminga ne tik tai teritorijai, kurioje buvo rašomi raganų teismų aktai. Proto aptemimas — ne tik Lietuvos, bet ir visos Europos istorijos reiškinys.

Lietuvoje ir Lenkijoje raganų teismai paplito vienu metu — XVII amžiuje. Turime keletą XVI amžiaus bylų (I—II), bet šiuo laikotarpiu jos dar nebuvo paplitusios, be to, jos skiriasi nuo XVII a. bylų kaltinimo motyvais. Šiose bylose burtai siejami su kenkimu sveikatai. Todėl pirmiausia nukentėjo žolininkai — liaudies medicinos žiniuoniai. Jų gaminami vaistai dažnai pasirodydavo esą neefektyvūs, ne visada ligonį pagydydavo, o kartais ir „nugydydavo". Tad bažnyčiai nebuvo sunku kelti liaudies nepasitikėjimą žiniuoniais. Protestantiškoje J. Bretkūno postilėje (1591) pasakyta, kad galima sergantį išgydyti žolėmis, bet tik dievo valia. Vadinasi, kūno, kaip ir dvasios, gydymas čia siejamas su krikščionių tikėjimu. Katalikiškoje M. Daukšos postilėje žolininkai tapatinami su burtininkais ir griežtai smerkiami.

Pirmasis kaltinimo kerėjimu pagrindas būdavo nesėkmingas gydymas žolėmis. Apie tai vaizdžiai kalba rasti trys priesaikų tekstai. A29 byloje yra trijų vyrų (Ambroziejaus ir Martyno Tamošaičių bei Juozapo Riepšo) priesaikos tekstas, išverstas iš lenkų kalbos į lietuvių, ir du tekstai, parašyti lietuviškai, nes priesaikos davėjai, matyt, tik ta kalba ir meldėsi. Juose tvirtinama, kad Stanislovas Giedžius — žolininkas. Pirmasis priesaikos tekstas parašytas Liucės Dauginaitės ir Stanislovo Andreikaičio vardu. Jame sakoma, kad „...tasay Stanisłowas Giedźius, kietines wyra mana jr patwj mana nug[i]diyte isz ligos nog żolu uzdotu, o wietoj izgidima pikciaws abzolineiay ir isz to numire; teypaiawg banda musu ir awis vsz tawa piktu darbu ir abzolineima padwese; teypa[i]awg iawti, kuri pirkome, uz nedawima taw magarićiu abzoliney ir dwesent tam iawciuy nagus nupiawstey; teypaiawg iog iz sena esi zolinikas ir zinis didis ir dawg zmoniemus par wisa sawa amzi isźkadu darey. Anta to wisa kaypo teysey prsisiekiema, teyp mumus Pone Dewe padek, o iaygi neteysey, Pone Dewe mus uzmuszk ant kuna ir ant duszes"[1].

Antrasis priesaikos tekstas parašytas Abromo Krikštonaičio vardu. Prisiekiama ponui dievui ir šventajai trejybei, kad „tasay Giedźius kietines moteri mana Łuce iszgidite iz ligos nog zolu uzdotu, o wietoy izgidima pikciaws abzolineia, ir isz to numire..."[2]. Toliau, kaip ir

[1] *Jablonskis K.* Lietuvių kultūra ir jos veikėjai.— V., 1973, p. 301.
[2] Ten pat.

pirmosios priesaikos tekste, teigiama, kad tas Giedžius, žolininkas ir didelis žynys, daugeliui žmonių pakenkęs ir, jeigu tai būtų neteisybė, prašoma dievą užmušti jį „ant kuna ir ant duszes". Šie du priesaikų tekstai rasti tarp Kaunatavo dvaro dokumentų su užrašu, kad jie priklauso ponios Januškevičienės 1648 metų bylai.

Kaltinamasis S. Giedžius, be abejo, gydė sergančiuosius, bet, kai ligoniai nuo jo vaistų nepasveiko, buvo apkaltintas noru pakenkti. Gyvulių gydyti jo neprašydavę, bet kaip raganius jis ir be žolių daug pikta galėjęs padaryti. Kauno gyventoja Jadvyga buvo tardoma, ar ji davusi moteriai kerų, kad ši galėtų gimdyti (1). Vadinasi, tie kerai turėjo būti gydomieji. Kaunietė Kotryna buvo apkaltinta, kad vaikštinėjanti po žmones ir davinėjanti kažkokių žolių. Ji teisinosi sakydama, kad jos žolės geros, ir paminėjo kelių išgydytųjų pavardes. Į tardytojų klausimą, kas ją išmokė gydyti, kaltinamoji turėjo iš anksto paruoštą atsakymą. Žinodama, ko nori tardytojai, ir nenorėdama klampinti kitų, pasakė, kad gydyti ją išmokęs velnias. Atėjęs pas ją naktį, pažadinęs ir išsivedęs į mišką (3).

Ulijona buvo pripažinta ragana ir sudeginta, nes kerams naudojusi seiles ir žemes iš pėdų bei nuodijusi žolėmis. Ji pati tikino (4), kad esą buvusi tarpusavy besivaidijančių ponų šeimos narių įnagis. Tokio aiškinimo teisėjai iš jos nereikalavo ir ponios Barboros Daucevičienės raganavimo bendrininke nepripažino. Šiuo atveju žolės galėjo būti pavartotos kaip nuodai. Dokumentuose 5, 8 ir 9 kaip įkalčiai minimos žolės, tai yra kerėjimas siejamas su tuo, kas buvo vadinama žolininkavimu.

Seniausia mūsų skelbiama byla yra 1552 metų (1). XVI a. antrojoje pusėje kaltinimai raganavimu nukreipti prieš burtininkus — žolininkus, nors Lietuvos Statutas žolininkavimo nedraudė. Jame nėra ir baudžiamųjų normų, skirtų žyniams, nieko nesakoma apie žolininkų ir žynių (žiniuonių, senių išminčių, viršaičių) pavojingumą visuomenei.

Pavojingi jie tampa įsiliepsnojus religinėms kovoms, kurių metu reformatai ir katalikai lenktyniavo dėl ištikimybės krikščionybei. Velnių bendrininkais reformatai vadino katalikus, o katalikai — reformatus, ragindami tikinčiuosius persekioti juos kaip eretikus, pikčiausius dievo ir bažnyčios priešus. Laimint jėzuitų vadovaujamai kontrreformacijai, ne tik didėjo raganavimo bylų skaičius, bet keitėsi ir kerų supratimas. XVII a. bylose žolininkai jau neminimi. Pasirodė, kad kerėti galima bet kokiu daiktu: plaukais, plunksnomis, vandeniu, siūlais, kiaušinių kevalais, seilėmis, kraujo lašu — viskuo, kas atrodo įtartina. Visi tardytojai ir teisėjai — bajorų luomo žmonės. Iš teisiamojo jie reikalaudavo pasakyti, kas išmokė kerėti, kas

jo bendrininkai ir kas iš pažįstamų yra raganos ar raganiai. Apie bendravimą su velniais dar neužsimenama.

Bajorė Rokickienė pakerėjo savo kaimynę, kitą bajorę, po lova padėta lėle, turėjusia apsaugoti gimdyvę nuo skausmų ir blogų sapnų. Toji lėlė buvo palaikyta kerėjimo įrodymu, nes jos plaukai buvę iš šuns ar kitokio gyvulio gaurų (17).

XVII a. vidurio teismų aktuose kaltinamieji pradeda prisipažinti skraidę į velnių puotas. Skraidančios raganos buvusios labai galingos ir labai pavojingos. Viržukienė (45) ieškovo sode esą sukėlusi vėjo sūkurį ir padariusi labai daug žalos; pasivertusi vilkolakiu, užkrimtusi paršą ir telyčią. Skrendančią į Pašilės dvarą ją „matė" ieškovas ir daugelis jo kaimynų. Raganaujančios moterys, pasivertusios šarkomis, suskrisdavo į ąžuolą prie Pyvesos upės (33), suskrisdavo Eržvilke ant kalno prie Šaltuonos upės, savo kūnus palikdamos pelkėje netoli namų. Jos galinčios kerėti kvapu, žodžiu ar žvilgsniu (52). Į Šatrijos kalną skrido pasitepusios ypatingu tepalu (A35, 64), viena ragana skrido su kibirkštimis. Raganų puotos visada būdavo vienodos: jos gerdavo, šokdavo, ištvirkaudavo su ponaičiais vokietukais. Gaidžiui užgiedojus, puotos baigdavosi. Tardytojai ir teisėjai reikalaudavę pasakyti, kas skraidė ir dalyvavo puotoj.

Žinant apie tardymo metodus raganavimo bylose, nereikia stebėtis vargdienių moterų ir darbščių, sąžiningų vyrų prisipažinimais, kad jie skraidę į velnių puotas. Atsakymai slypėdavo tardytojų klausimuose. Po plukdymo vandenyje kaltinamąjį kankindavo iki trijų kartų. Pačiu klausimu padiktuoto atsakymo išgavimas kankinant buvo vadinamas prisipažinimu „laisva valia", ir jį įrašydavo į protokolus.

Kaltinamos raganavimu moters niekad neklausdavo, ar ji esanti ragana; klausdavo — su kuo kerėjusi ir kiek kartų skridusi į velnių puotą, ką ten mačiusi. Atsakymas — nesu ragana, nežinau, nemačiau — būtų buvęs beprasmiškas. Jeigu kaltinamasis ir kankinamas neprisipažindavo kaltu, jis buvo laikomas neturinčiu „geros valios", o jo kaltę įrodydavo skundėjo ir liudytojų priesaikos, duodamos kunigui. Tokių neprisipažinimo atvejų bylose yra ne mažiau negu neįtikėtinų prisipažinimų. Už tuos prisipažinimus atsakomybė tenka ne pasmerktiesiems žmonėms iš liaudies, o „garbingiems" ponams, pasak protokolų, bajorams, kurių mąstysena ir moralė rėmėsi Vakarų Europoje paplitusia ir Lietuvos katalikų bažnyčios skelbiama demonologija. Įskųstuosius jie kaltino tuo, kuo patys tikėjo, rėmėsi naujausiomis žiniomis, atėjusiomis iš Romos popiežių.

1725 m. (65) raganavimu buvo apkaltinti 2 vyrai ir 10 moterų. Viena iš jų, vardu Marytė, prisipažino, kad ne tik su Markausku skridusi į Šatrijos kalną, gavusi paslaptingo tepalo, bet dar ir velniui užsirašiusi. Kitoje byloje (66) pasakojama, kad moteris susidėjusi su velniu ir po išpažinties nenurijusi komunijos, o įsidėjusi ją į skepetaitę kerams. Kai ji buvo pakišta po kankinimo kubilu, ją lankydavęs velnias. Komunijos slėpimas kerėjimui su velnio žinia minimas ir kitose bylose (68, 91, A35). M. Kosciukienė (A35) prisipažino, kad ne tik tepusi pažastis paslaptingu tepalu, skraidžiusi į Šatrijos kalną, mačiusi ten skrybėlėtus velnius vokiškais drabužiais, grojančius ir šokančius, bet išsižadėjusi ir pono dievo. Kitas kaltinamasis, susidėdamas su velniu, išsižadėjęs visko, kas šventa, net Jėzaus Kristaus. Jeigu velnias būtų nusilenkęs trečią kartą, būtų išsižadėjęs ir šventosios mergelės Marijos. Jo motina taip pat esanti skraidanti ragana, savo sparnus slepianti tvenkinyje (77).

XVIII a. vidurio bylose randame vadinamojo klasikinio raganavimo — atsisakymo nuo dievo ir susidėjimo su velniu — pavyzdžių. Jose ima ryškėti prasidedantis raganų gaudymo atoslūgis. Apkaltintą raganavimu išplaka ir išvaro iš dvaro (87, 92), žolininkė išteisinama (82), draudžiama pravardžiuoti raganomis ir kerėtojais, skundžiama teismui už šmeižtą, kad turi aitvarą (74, 78). Pasisakoma prieš pravardžiavimą raganomis ir kerėtojais (74, 79, 81, 83). Net valstiečiai išdrįsta skųstis dėl jų kaltinimo raganavimu (80, A37) ir laimi. Teismo sprendimu, šmeižikas turi atsiprašyti už įžeidimą ir padengti teismo išlaidas (80). Paskutinė į dokumentų rinkinį patekusi byla yra 1771 m. O. Ruginienė, apkaltinta raganavimu, išvaroma iš namų. Taip XVIII a. antrojoje pusėje raganavimo teismai ir mirties nuosprendžiai pamažu baigėsi.

Reikia prisiminti, kad Žemaičių vyskupas Jurgis Tiškevičius, remdamasis popiežiaus Grigaliaus XV 1623 m. bule, buvo įsakęs visokius žavėtojus ir burtininkus be pasigailėjimo naikinti[3]. Daugiau kaip po šimto metų, 1752 m., kitas Žemaičių vyskupas, Antanas Tiškevičius, kurį Motiejus Valančius pavadino išmintingu žmogumi, paskelbė: „Su dideliu širdies skausmu labai dažnai girdime, kad susirinkę keli teisėtu būdu nepaskirti pasauliečiai teisėjai, remdamiesi kokios nors senės svaičiojimais, paprasto kaimiečio įtarinėjimais, tuščiais spėliojimais, pranešimais bei skundais tiesia šiaip jau nepriekaištingo gyvenimo vyrus ir moteris, kaip burtininkus ir raganas, prieš tai gavę tik tuščią ir neteisėtą kokio nors skundiko priesaiką ar neleis-

[3] *Valančius M.* Raštai.— V., 1972, t. 2, p. 342.

tinu būdu atlikę tyrimą vandeniu; jie elgiasi su tais asmenimis niekur nepraktikuojamais ir įstatymų nenumatytais būdais: kiša surištus į statines, paskui atiduoda į nagus budelio, kuris kankina juos tris dienas, kasdieną po tris kartus: degina ugnimi, neleisdamas po kiekvieno kankinimo atsigaivelioti, vėl kiša į tas pačias statines, surišęs už nugaros rankas ir užrišęs akis. Pagaliau nelaiminguosius, po tiekos kankinimų visiškai netekusius jėgų, arba išplaka ir išvaro iš gyvenamosios vietos, jeigu jie pripažįstami nekaltais, arba žiauriai sudegina; be to, daugeliui žmonių užtraukiama negarbė, apšaukiant juos raganavimu įtartųjų bendrininkais. Dėl to susikaupia ne tik gyvųjų neapykanta, bet ir mirusiųjų nekaltas kraujas šaukiasi iš žemės keršto"[4]. Sinodas, pripažinęs visuomenėje susikaupusią neapykantą, nutarė: „uždraudžiame visiems pasauliečiams teisėjams, bylų rengėjams bei visokiems skundikams vykdyti panašius teismus, išskyrus tuos atvejus, kai mes, gavę skundą dėl čia minimų nusikaltimų, pasiųsime iš savo įstaigų bažnytinės teisės reikaluose patyrusius ir gerai medicinoje nusimanančius teologus ištirti skunde pateiktų įrodymų ir, jei bus reikalas, perduosime bylą autoritetingiausių teisėjų kurijai"[5].

Tokio rašto atsiradimo priežastis paaiškina pats jo turinys: viena, susikaupusi gyvųjų neapykanta ir tai, kad nekaltai nužudytųjų kraujas šaukiasi keršto, antra, raganų teismai ir tardymo priemonės yra neteisėti, nes jų nenumato įstatymai. Šiame tamsiame raganų gaudymo šimtmetyje ir Lietuvoje atsirado mokytų žmonių, kurie išdrįso ginti teisiamuosius. Naugarduko pilies teisme bajorę Rainą Gromykienę gynė J. Moras (Morė). Jis, remdamasis Lietuvos Statuto straipsniais, įrodinėjo, kad skundas nepagrįstas ir teismo sprendimas neteisėtas. Valstiečių bylose taip pat būdavo advokatų, kurie kėlė aikštėn tai, kad raganų bylose nesiremiama Lietuvos įstatymais. Jeigu jie ir netikėjo pačiu raganavimu, tai negalėjo apie tai kalbėti, nes patys būtų buvę apkaltinti, kad netikį Šventuoju raštu (Biblija), ir būtų atsidūrę kaltinamųjų suole.

Buvo ir bajorų, kurie mokėjo baudą už tai, kad nepristatydavo savo valdinių į „šventąjį teismą", leisdavo jiems pabėgti ar slėptis. Raganų teismais domėjosi ir ateistas Kazimieras Liščinskis, parašęs 260 lapų veikalą „Apie dievo nebuvimą". Jis pats buvo teisėjas ir matė, kokia beprotiška neteisybė daroma šventosios teisybės ir dievo vardu.

---

[4] *Lebedys J.* Lietuvių kalba XVII—XVIII a. viešajame gyvenime.— V., 1976, p. 210—202.

[5] Ten pat, p. 202.

K. Liščinskis bedieviškas išvadas padarė polemizuodamas su reformacijos, net radikaliosios, veikėjų raštais. Reformatai savo veikloje dažnai rėmėsi humanistų idėjomis, ypač katalikų bažnyčios kritika, atmetė magiškas kulto priemones, bet populiarino Bibliją kaip „dievo žodį" ir visus joje esančius burtus bei stebuklus. Krikščioniška liaudis tikėjo dievą ir velnią — vienodai galingus ir savo stebuklais galinčius padėti ar pakenkti. Iš skelbiamų bylų sužinome, kad valstiečiai skundė valstiečius. Tai ir buvo tragiškiausia visoje raganų gaudymo istorijoje.

Lietuvoje nuo raganų teismų, palyginti su tokiais teismais, vykusiais Vokietijoje ar Prancūzijoje, daugiausia nukentėjo beraščiai arba mažaraščiai valstiečiai, o minėtose šalyse — mokyti žmonės, nemaža kunigų ir vienuolių. Susidėjimas su velniu Vakarų Europoje atsirado kaip slapta erezija, nukreipta prieš dievą ir katalikų bažnyčią. Prieš šią tariamą ereziją stojo žlungančios feodalinės ideologijos gynėjai. Katalikybę, kaip feodalinės santvarkos idėjinę sankciją, griovė humanistų judėjimas, pasaulietinė, iš esmės buržuazinė, pasaulėžiūra. Judėjimą pradėjo mokyti krikščionys, atmetę katalikų teologiją, magiškas kulto apeigas, smerkę vienuolynus ir garbinę antikinį mokslą bei meną. Kokius feodalinės visuomenės reiškinius paniekino ir pasmerkė humanistai, aiškiai matyti iš Erazmo Roterdamiečio veikalo „Pagiriamasis žodis kvailybei". Jame rašoma, kad daug žmonių mėgsta pasakojimus apie visokius išgalvotus dvasių pasirodymus ir stebuklus ir negali atsiklausyti pasakų apie vaiduoklius, būtybes iš ano pasaulio. Ir kuo toliau tie nebūti dalykai esą nuo tiesos, tuo noriau jais tikima. Šitiems, tikintiems stebuklais, artimas esąs tas, kuris, melsdamasis šventai medinei statulėlei ar paveikslui, guodžiasi, kad tą dieną jį aplenks mirtis arba, „sukalbėjęs tam tikrą maldelę prieš šventos Barboros statulą, sugrįš gyvas ir nesužalotas iš kautynių", o tam tikromis dienomis pastatęs žvakę ir pasimeldęs šv. Erazmui, veikiai praturtėsiąs. Erazmas Roterdamietis savo garsųjį veikalą rašė pačioje XVI a. pradžioje, kada katalikybės gynėjai, bažnytinės ir pasaulietinės valdžios hierarchai skelbė humanistus esant netikėlius, bedievius, pardavusius velniui sielą. Tada ir atsirado kaltinimai raganavimu. Erazmas Roterdamietis rašo: „Ką besakyti apie tuos, kurie tiki raganiškais kerėjimais ir užkalbėjimais, pramanytais kurio nors dievobaimingo apgaviko dėl juoko arba dėl nuosavos naudos, ir džiugina save viltimis praturtėti, įgyti garbę, patirti malonumo, viso ko perteklių, amžinai žydinčią sveikatą, ilgą gyvenimą, žvalią senatvę ir pagaliau dangaus karalystėje vietą kaip galint arčiau prie paties Kristaus"[6].

[6] *Erazmas Roterdamietis.* Pagiriamasis žodis kvailybei.— V., 1963, p. 87.

Ypač dideliame pavojuje humanistai atsidūrė reformacijos ir kontrreformacijos laikais. Reformatai, liuteronai ir kalvinistai, perėmė iš humanistų katalikybės kritiką, bet su katalikais lenktyniavo religingumu, skelbdamiesi esą tikrieji krikščionys evangelikai, o katalikus ir popiežius kaltino nutolimu nuo ankstyvosios krikščionybės, išdavimu kilnių jos idealų, paskendimu stabmeldystės prietaruose ir gobšume. Vykstant atkaklioms kovoms tarp reformatų ir kontrreformatų, humanistai negalėjo būti indiferentiški ir nepriklausyti kuriai nors krikščionių bažnyčiai. Nekeisdami savo pažiūrų ir negalėdami viešai jų skelbti, jie priklausė vienai ar kitai religinei bendruomenei, bet savo laikysena skyrėsi nuo fanatikų, tikinčių stebuklais ir dievo bei velnio galia. Katalikų bažnyčia pripažino juos esant apsimetėlius, slaptus eretikus. Prasidėjo savo įsitikinimus slepiančių žmonių įtarinėjimas ir viešas jų „demaskavimas". Daugiausia nukentėjo raštingi žmonės, tačiau dėl fanatikui įtartino poelgio galėjo būti įskųstas ir beraštis. Lietuvoje, gaudant eretikus, labiausiai nukentėjo valstiečiai. Iš skelbiamų bylų matyti, kas buvo tie pasmerkti ir sudeginti kaimiečiai. Skundėjai buvo bajorai ir nebajorai, tačiau tardytojai, teisėjai ir nuosprendžių vykdytojai galėjo būti tik bajorai. Dokumentuose jie paliko savo parašus, kurie yra liudininkai to gėdingo fakto, kad bajorai tikėjo ne tik kerais, bet ir raganų prisipažinimais apie skridimą į puotas su velniais. M. Rokickienės ir R. Gromykienės bylos rodo, kad ir bajorai vienas kitą kaltino raganavimu, tačiau prisipažinimų, kad būtų bendravę su velniais, jų bylose nėra. Bajorai atkakliai gynė savo teises ir laisves, tarp kurių buvo ir draudimas bausti kūno bausmėmis bei kankinti tardant. Bajorų luomo žmogus, įskųstas raganavimu, galėjo išvengti bandymo vandeniu ir ugnimi bei kankinimo. Jeigu bajorams būtų taikytos tos pačios tardymo priemonės, kaip ir kaimiečiams, jie būtų prisipažinę darę padedant velniams tokius stebuklus, apie kuriuos ir nesapnavo. Kankinamam mirtis atrodė išsigelbėjimas. Bajorai savo teises gynė ir tuo didžiavosi prieš kitų šalių kilmingojo luomo žmones. Bet savo valstybės teisių kodekso — Lietuvos Statuto jie negynė. Teisdami raganas, jie minėjo Karolio V teisyną, kuris Lietuvoje negaliojo, citavo Bibliją, kurioje Mozės pasakyta, kad burtininkus reikia užmušti akmenimis, rėmėsi bažnyčios skelbiama „šventąja teisybe", nes katalikų vyskupai ir jėzuitų ordinas nepripažino 1588 m. Lietuvos Statuto. Statute buvo straipsnis, skelbiąs tolerancija visoms Lietuvoje esančioms bažnyčioms ir leidžiąs žemės savininkui pasirinkti religiją.

Iš bylų sužinome tik tai, ką, gindami kaltinamuosius, kalbėjo advokatai. Teisėjai, budeliai, saikdintojai ir nuodėmklausiai savo atsiminimų nepaliko. Kankinimo ir žudymo būdai buvo pasibaisėtini. Žemaičių vyskupas A. Tiškevičius pripažino juos esant neteisėtus, tačiau jis neužsimena, kodėl jie, būdami neteisėti, vis dėlto paplito Lietuvoje ir kodėl tardytojai ir teisėjai savo tautiečiams buvo tokie žiaurūs. Visi jie buvo savanoriai, valstybės valdžia neįpareigojo jų dalyvauti tokiuose teismuose. Tad iš kur toks jų uolumas, kurį turime teisę pavadinti feodalinės visuomenės proto užtemimu ir moraliniu smukimu.

Visuomenė tame šimtmetyje prarado vykdomąją valdžią. Bajorų luomo žmonės liko be pilietinės sąmonės. XVII a. vidurio karuose visa Lietuvos teritorija buvo okupuota svetimų valstybių (Rusijos ir Švedijos) kariuomenių, kraštas neteko vyriausybės: dignitoriai ir jų vadovaujami bajorai šliejosi tai prie vienos, tai prie kitos kariaujančios pusės. Gyventojus nusiaubė badas ir maras. Per Šiaurės karą visa tai pasikartojo: Sapiegų vadovaujami bajorai dėjosi su Švedija, Oginskių — su Rusija, trečia grupė tebetikėjo unija su Lenkija. Jeigu kai kurie bajorai ir norėjo vykdyti Lietuvos Statuto numatytą karinę prievolę bei ginti tėvynę, toji jų tėvynė buvo vien savo dvaras ir pavietas.

Lietuvos bajorų luomas skyrėsi nuo kaimyninių šalių bajorijos, kuri humanistinės ir reformacijos pasaulėžiūros veikiama viena kalba su ja kalbančius miestiečius ir valstiečius priskyrė tautai, nors ir nelygiomis teisėmis. Nereikia manyti, kad visi Lietuvos žemvaldžiai nemokėjo lietuviškai ir negalėjo susikalbėti su savo valstiečiais. Norint galima rasti bet kokių pavyzdžių, bet ne jie lemia dalyko esmę. Valdančiosios feodalų klasės kalba buvo lenkų kalba. Ji buvo vartojama valstybės įstaigose (teisme ir administracijoje), mokyklose, tarpusavio santykiuose, ji buvo laikoma kilmingumo ir kultūringumo požymiu. Bajorai save vadino lietuviais, tačiau turėjo omeny per unijas su Lenkija prarastą pilietybę, o ne tautybę. Reformacinio judėjimo pažadinta tautinė sąmonė liko nuslopinta.

Pakrikus valdžiai, siaučiant karui, marui ir badui, visuomenei vadovauti stojo katalikų bažnyčia. Ji buvo turtinga, gerai organizuota, rėmėsi karingu jėzuitų ordinu. Kontrreformacijai laimint, ji lėmė visuomenės pasaulėžiūrą ir ideologiją. Tuomet atsirado daug stebukladarių ir stebuklingų vietų. Paveikslų, kryžių, statulų, vandens šaltinių šventumą priesaikomis įrodydavo žmonės, patyrę stebuklus, dažniausiai pagiję nuo sunkių ligų. Į šventas vietas būriais keliaudavo maldininkai.

Prie raganų gaudymo prisidėjo ir valstiečiai. Jie skundė vieni kitus ir kaltumą liudydavo priesaikomis bažnyčiose. Religiniam fanatizmui plisti sąlygos buvo palankios. Valstiečiai, be įprastinio feodalinio engimo ir beteisiškumo, panašaus į vergiją, XVII a. patyrė dar valkataujančių algininkų grobimus, bado ir maro siaubą. Netekę vilties ūkiškai atsigauti ir išbristi iš skurdo, kunigų ir vienuolių raginami, jie kreipdavosi į dievą ar šv. Mariją, prašydami stebuklo, ir tikėdavo, kad dėl jų nesėkmių ar nelaimių kalti blogi žmonės, žiną kerus ir bendraują su piktomis dvasiomis. Tokių žmonių valstiečiai surasdavo savo kaime arba bažnyčiose per pamokslus girdėdavo minint juos kaip eretikus, pagonis ar bedievius. Pravardžiavimai raganomis ir raganiais buvo išankstinis pasmerkimas, nes raganavimą buvo lengva įrodyti priesaika. Tikintysis savo blogą kaimyną ar giminaitį galėjo įtarti turint ryšį su velniu. Įskųsti galima buvo iš pykčio, keršto, gobšumo ar pavydo. Kaimuose ir miesteliuose atsirado ir tokių, kurie, siekdami savo laimės ar kitų nelaimės, ketindavo „susisiekti" su dievo ir bažnyčios persekiojama piktąja dvasia. Kartu su religiniu fanatizmu kaime plito nepasitikėjimo, neapykantos ir keršto dvasia, griaunanti iš seno viešpatavusią moralę — idėjiškai pagrįstą supratimą, kaip dera žmogui gyventi ir elgtis bendruomenėje. Buvo griaunami santykiai, rėmęsi kaimynystės, giminystės ir bičiulystės papročiais.

Demonologija pagrįstas fanatizmas ne tik moraliai smukdė kaimą, bet stabdė ir bendrą kultūros pažangą. Tikėjimas dievo malone, stebuklais ir piktosios dvasios pinklėmis žemiškame gyvenime mažino kritiško ir logiško mąstymo reikšmę. Nugalėjusi eretikus humanistus ir reformatus, nuo XVII a. vidurio katalikybė pasidarė viešpataujanti ideologija. Jėzuitams nebereikėjo, intelektualiai lenktyniaujant su savo priešininkais, įrodinėti savo teisumo. Per raganų gaudymo šimtmetį neišėjo nė viena knyga, kurioje būtų užsimenama apie baudžiavą kaip socialinį ar moralinį blogį. Užuominų ir aiškinimų, kad valstiečių santykiai su žemvaldžiu turi būti grindžiami laisva sutartimi, galima rasti veikaluose, parašytuose iki XVII a. vidurio. Niekas nebesidomėjo lietuvių kilme, kalba, papročiais ir tautosaka. Visai kitaip gyveno ta lietuvių tautos dalis, kuri buvo atsidūrusi protestantiškos Prūsijos valdžioje.

Bajorai, dvarininkai ir bežemiai pradėjo atsipeikėti. Jie suprato, kad raganų gaudymas negelbsti irstančios baudžiavos ir smunkančios katalikybės. Apie XVIII a. vidurį dvarų nuostatuose pradėjo atsirasti straipsnių dėl kaltinimų raganavimu. 1740 m. Vazgeliškių dvaro

(Vilniaus pav.) nuostatuose pasakyta, kad, įrodžius moterų, apkaltintų raganavimu, kaltę, jos privalo būti ištremtos iš dvarui priklausančios žemės (69). Ukmergės dvaro pavieto valstiečiai įspėjami, kad vieni kitų nepravardžiuotų raganomis ir raganiais. 1741 m. vienas valstietis skundė dvaro teismui kitą valstietį dėl apkalbėjimo, kad jis turįs aitvarą (74). Tokį pat skundą į teismo knygą 1746 m. įrašė Alytaus miestietis (78). 1747 m. valstietis Danielis Jablonskis skundė Bironą iš Stungių kaimo (Joniškio raj.), kad šis jo žmoną pavadino ragana (79). Ir štai 1791 m. Žagarės dvaro teismas valstiečių Petro Gatausko ir Jono Dantos byloje priėmė tokį sprendimą: J. Danta turi viešai atsiprašyti P. Gatauską dėl jo apkaltinimo kerėjimu ir padengti teismo išlaidas (80). Tais pačiais metais tas pats teismas (81) nubaudė M. Gatauskienę net 10 kapų grašių bauda už Beniušienės pravardžiavimą ragana. 1754 m. sūnus skundėsi dėl motinos pravardžiavimo ragana. Teismas pripažino atsakovę kalta ir priėmė tokį sprendimą: viešai atsiprašyti, pasėdėti kalėjime ir padengti teismo išlaidas. Jeigu atsakovė savo šmeižtą pakartotų, tada išplakti ją 40 rykščių (83). Raganų teismai baigėsi prasidėjus naujai — Šviečiamajai epochai. Lietuvos dvarininkai, supratę, kad jų gerovė priklauso nuo valstiečių ūkių stiprėjimo, ėmėsi reformų.

Kaip toje epochoje keitėsi pasaulėžiūra, bus mums liudininku vyskupas mužikas Motiejus Valančius. Pasak jo, XVIII a. bajorai, skaitydami Voltero ir kitų prancūzų švietėjų raštus, buvo bemaž visai nutolę nuo tikėjimo. Ir XIX a. pradžioje daug tokių išmintim besididžiuojančių ponų dar tebesityčiojo iš kunigų. „Daug tų bedievių be kunigo išmirė, o klebonus, nevadinant atvažiavusius, išginė. Ne vienas dar saviesiems įsakė, kad jo kūno kapuose nelaidotų, bet jeb kame ant kalvos, tarsi patys nusimanė nevertais esantys typsotis šventoj vietoj“[7]. Valstiečiais M. Valančius buvo visiškai patenkintas. Nemokyti žmonės iš Prancūzijos atklydusios bedievybės visai nepajautę. Jie visi — geri katalikai, šventomis dienomis einą į bažnyčią, meldžiąsi ir giedą, gavėją be mėsos ir pieno, ne tik penktadieniais ir šeštadieniais, bet ir trečiadieniais mėsos nevalgą. Moteriškės, pamokslų klausydamos, dažnai verkia. „Kitos nešioja aštrias juosteles, plakas ir gavėja daugiau, nekaip jų stiprumas išneša“[8].

Neturime pagrindo netikėti M. Valančium. Jis rašė apie tuos dalykus, kuriuos gerai išmanė. Pamaldžios senutės savo anūkams pa-

[7] *Valančius M.* Raštai, t. 2, p. 394—395.
[8] Ten pat, p. 395.

sakojo, ką buvo girdėjusios apie raganas. Tuos pasakojimus užrašė tautosakininkai. Užrašyti tekstai sudarytų ne mažesnį rinkinį negu skelbiamų raganavimo ir kerėjimo bylų protokolai ir nuosprendžiai. Lyginti tekstus lyg ir nepatogu, nes tautosaka, kokia ji būtų, branginama kaip liaudies kultūrinis palikimas, o raganų gaudymą, atrodo, reiktų smerkti. Bet vienas be kito jie negalėjo atsirasti. Istorija nieko neteisina ir nieko nesmerkia, ji aiškina įvykių raidą, kurią suprasti reikia idėjiškai.

Juozas JURGINIS

SANTRUMPOS

ASb — Археографический сборник документов, относящихся к истории Северо-западной Руси. Вилъна, т. 1, 1867, т. III, 1867, т. VI, 1869.
ap.— aprašas.
AVK — Акты, издаваемые Виленскою Археографическою комиссиею. Вильна, т. VI (1. Акты Брестского гродского суда, 2. Акты Брестского подкоморского суда, 3. Акты Брестской магдебургии...) 1872.
CA — Centrinis archyvas, Kaunas.
CVIA — Lietuvos TSR Centrinis valstybinis istorinis archyvas, Vilnius.
f.— fondas.
ichmc, ichmsc — ichmościowie, ich miłoście.
j. k. mc, je. k. msc — jego krolewska miłość.
j. m., j. msc — jego milość.
KM — Kauno miesto magistrato knyga.
KUB — Kauno universiteto biblioteka.
KŽ — Kauno žemės teismo knyga.
l.— lapas.
m., mc, mść — miłosc.
ODVA — Опись документов Виленского Центрального архива древних актовых книг. Вып. 1—10, Вильна, 1901—1913.
p.— pan.
p. p.— panowie.
SA — Senieji aktai.
Ukp — Ukmergės pilies teismo knyga.
UpP — Upytės pilies teismo knyga.
x. x.— księża.
X. Z., X. Žm.— Księstwo Žmudzkie.
VCA — Lietuvos TSR VRM Centrinis valstybinis archyvas, Vilnius.
VDUB — Vytauto Didžiojo universiteto biblioteka, Kaunas.
VUB — Vilniaus V. Kapsuko universiteto bibliotekos rankraščių skyrius.
VVA — Vilniaus valstybinis archyvas.
w. j. m. p.— wielmożny jego miłość pan.
W. X. L., W. X. Lit.— Wielkie Księstwo Litewskie.
ŽA — Žemaičių žemės teismo knyga (serija A).
ŽB — Žemaičių žemės teismo knyga (serija B).
Žg.— Žagarė.
ŽP — Žemaičių pilies teismo knyga.
в. — ваша.
м. — милость.

XIX a. SKELBTŲ BYLŲ ANOTACIJOS IR VERTIMAI

Visų LDK teismų aktai parašyti senąja baltarusių arba lenkų kalba. Jų turinys dažniausiai kartojamas tris kartus: skundą įrašant į teismo knygas, skundžiamąjį kaltinant teisme ir priimant sprendimą. Suprasti tekstus nelengva, nes jų aiškumas ir tikslumas priklausė nuo raštininko sugebėjimo tiesioginę pirmojo asmens (kaltinamojo ar kaltintojo) kalbą pakeisti trečiojo asmens kalba. Teksto kartojimas padeda jį suprasti.

Teismų bylų atpasakojimo didumas priklauso nuo jų sudėtingumo. Valstiečių bylose kaltinimai ir sprendimai labai trumpi, todėl ir jų atpasakojimai glausti. Kitokios buvo raganavimu kaltinamų bajorų bylos.

Tarp XIX a. skelbtų bylų atpasakojimų yra keli ištisiniai teismo aktai. Juos lietuvių kalba surašė L. Jucevičius ir M. Valančius. Susipažinkime su raganų ir burtininkų teismais toje Lenkijos ir Lietuvos valstybės teritorijoje, kuri priklausė LDK ir kurioje galiojo Lietuvos Statutas.

A 1. *1615.VI.17. Breslaujos pavieto vaznio Kristoforo Nečkovskio pranešimas pavieto žemės teismui apie trijų žmonių sudeginimą už raganavimą Magūnų kaime.*

Спрогис И. Народный суд литвинов над колдунами. Витебск, 1896, с. 12—18. (Atskira dokumento publikacija su trumpu įvadu ir lenkiško teksto vertimu į rusų kalbą.)

Tų pačių metų gegužės 15 dieną jam, pavieto vazniui K. Nečkovskiui, skundėsi Magūnų kaimo karališkieji valstiečiai: vaitas Urbonas Pečiulevičius, broliai Vaičiulis ir Krisius Pečiulevičiai su visais savo kaimynais, kad jie patirią didelių nuostolių dėl gyvulių kritimo. Gyvulius pakerėjusi jų kaimynė Sofija Jurgienė Sūnėnienė ir jos sūnus Jurgaitis Sūnėnas. Paskirtą dieną į Magūnų kaimą, valdomą pono Andriaus Skorulskio, buvo sukviesti garbingi ponai: Drisviatų seniūnas Adomas Godejevskis, paseniūnis Andrius Komorovskis, dvaro urėdas Aleksandras Čiškovskis ir kiti valdžią turintieji ir pasitikėjimo verti žmonės, kad nubaustų nusikaltėlius.

Vaitas Urbonas Vaičiulis ir visi valstiečiai kėlė rankas ir rėkė, kad dėl gyvulių pakerėjimo jie skurstą, bet žiną, kas dėl to esąs kaltas. Jurgienė ir jos sūnus Gasiulis gynėsi sakydami, kad jie kerų neturį ir apie juos nieko nežiną, tik girdėję, kad Vaitesūnų giminaitis Tumelis Daradundėnas esąs kerėtojas. Tumelis gindamasis puolė Gasiulį: „O ko tu nuogas pilvu šliaužei prie bandos, besiganančios lauke? Tai darei ne iš gero, tu kerėjai gyvulius". Gasiulis atsikirto, kad iš Tumelio giminės jau 30 žmonių esą sudegintų už kerėjimus.

Vietoj dviejų atsirado trys kaltinamieji. Į kuopą atvykę ponai, valdžios atstovai, norėdami įsitikinti, ar tikrai skundžiamieji kalti, juos surišo po du ir skandino ežere. Kad kaltės įrodymas būtų įtikinamesnis, valstiečiai iš savo tarpo išrinko doriausią žmogų — Jonutį Paškėną. Jį surišo ir įmetė į vandenį. Šis bematant nugrimzdo į ežero dugną, o ištrauktą iš vandens

valstiečiai vos ne vos atgaivino. Visiems pasidarė aišku, kad nekaltasis skęsta. Pakvietė budelį. Sofija Sūnėnienė prisipažino, kad už kraujo nuleidimą Tumelis jai davęs į pakulas suvyniotų kerų ir tais kerais ji nuodijusi gyvulius. Kai jėgos išsekusios, kerus atidavusi savo sūnui Gasiuliui, o pati, būdama arti namų, kerėjusi veršelius. Gasiulis, tai išgirdęs, ėmė motiną barti ir pats kaltu neprisipažino. S. Sūnėnienė kvietė teisėjus į savo namus, žadėdama parodyti kerus. Iš medinės dėžės ji išėmė prakiurusį maišą su kanapių grūdais, kurių dalis buvo sveika, o dalis, kaip ir pats maišas, pelių apgraužta. „Čia aš juos slepiu ir maitinu",— sakė kaltinamoji. Teisėjai reikalavo parodyti patį kerą. Moteris ėmė aiškinti, kad jos kerai ne visada šliaužioją ir ne visada jie matomi. Jie gimdo tik vieną kartą per metus, panašiai kaip bitės, ir kerėti galima tik vieną kartą. Esąs ir toks laikas, kada kerai graužia pačius kerėtojus, bado juos tarsi ylomis, kankina ir kandžioja. Gyvulius ji kerinti esant mėnulio jaunačiai. S. Sūnėnienė, nebematydama išsigelbėjimo ir vengdama budelio kankinimų, kūrė pasaką apie savojo kerėjimo paslaptis ir tvirtino, kad kerus perdavusi sūnui. Gasiulis ir Tumelis vienas kitą skundė, bet patys kaltais neprisipažino. Visi trys įskųstieji buvo sudeginti.

Raštas užbaigtas šiais žodžiais: „Aš, vaznys, gerai visa tai suprasdamas, ką mačiau ir girdėjau, liudiju savo antspaudu ir parašu bei antspaudais prie manęs buvusių liudininkais dviejų bajorų. Rašyta Magūnuose anksčiau nurodyta data".

A 2. *1622.I.7. Minsko vaivados ir seniūno Petro Tiškevičiaus sprendimas dėl kuopos teismų kerėtojams teisėtumo.*

AVK, XVIII, p. 263.

Mozyriaus pakamaris Jarošas Žižemskis apskundė bajorus Joną Bykovskį ir Samuelį Slavskį, Kurkovičių kaimo pusininkus. Vaivados teisme dalyvavo pakamario įgaliotinis Kristupas Jelskis ir S. Slavskis, tačiau už pastarąjį kalbėjo Abraomas Sabinas.

Borisas Slovinkovičius, S. Slavskio valdinys iš Kurkovičių kaimo, buvo sugautas nusikaltimo vietoje. Prieš rusiškas jonines, kai buvo pats rugių žydėjimo metas, sekmadienį per pietus Borisas, turėdamas bedieviškų kėslų ir iš seno mokėdamas kerėti, padarė nusikaltimą. Apėjęs ir apžiūrėjęs savo lauką, jis atėjo į pakamario tarno Jono Federovičiaus lauką, esantį Kurkovičių kaimynystėje, ir ten kerėjimui išrovė grįžtę rugių su varpomis ir šaknimis, nulupo nuo epušinio kuolo žievę, į

tą žievę įdėjo grįžtę ir pakasė Jono Federovičiaus lauke, prie numirėlio kapo. J. Federovičius tuo metu vaikščiojęs po savo lauką ir matęs, ką Borisas Slovinkovičius daręs. Jis sulaikęs nusikaltėlį, su juo atėjęs į Kurkovičių kaimą ir pranešęs visiems jo gyventojams, kad rytojaus dieną visi rinktųsi į kuopos teismą.

Susirinkusiems Borisas Slovinkovičius prisipažino turėjęs blogų kėslų. Minia pripažino jį esant kaltą. Nuosprendžio vykdymas buvo atidėtas kitos kuopos susirinkimui, į kurį buvo sušaukta daugiau žmonių iš visos apylinkės. Apie šaukiamą kuopą apylinkės ponams, taip pat S. Slavskiui ir jo žmonai, raštu pranešė Mozyriaus pakamaris ir liepė jiems atsiųsti visus savo pavaldinius. Tačiau ponas S. Slavskis, nepaisydamas valstybinės teisės griežtumo ir šventosios teisybės, kerėtojo Boriso Slovinkovičiaus į kuopą neatvedė, pats neatvyko ir neatsiuntė ponui J. Bykovskiui priklausančio Kurkovičių kaimo valstiečių. Kuopa pasmerkė kerėtoją sudeginti ant laužo, o bausmę vykdyti pavedė pakamariui. Kai jis perskaitė šaukimą S. Slavskio įgaliotiniui A. Sabinui, šis pareiškė, kad pakamaris nesiremiąs galiojančia teise, t. y. Lietuvos Statuto IV skyriaus 30 straipsniu, kuriame pasakyta, kaip kaltinamasis turįs būti šaukiamas į teismą. Be to, kerėjimų bylas turįs spręsti ne kuopos, o pilies teismas. Šaukimas turįs būti įteiktas prieš 4 savaites, kaip pasakyta Statuto IV skyriuje. Pakamario įgaliotinis K. Jelskis atsikirsdamas aiškino, kad S. Slavskio valdinys Borisas Slovinkovičius buvo sugautas „ant karštų pėdų", vadinasi, nusikaltimo vietoje, ir pats kaltu prisipažinęs. Kuopos teismas jį pasmerkęs. K. Jelskis tvirtino, kad byloje reikėję remtis tais Statuto paragrafais, kur pasakyta, kaip reikią elgtis su lauke rastu žmogaus lavonu, kai piktadarys esąs nežinomas. XI skyriaus 26 straipsnyje esą rašoma, kad tokiu atveju reikią pranešti valdžiai, šaukti dvi kuopas ir apklausti, ar kas nežinąs nusikaltėlio. Be to, XIV skyriaus 9 straipsnyje pasakyta, kad nusikaltėlį reikią visiems gaudyti ir teisti kuopoje. Nurodytame Lietuvos Statuto straipsnyje kalbama apie vagies gaudymą sekant jo pėdomis. Jeigu pėdos atvestų į kieno nors namą ir šeimininkas neišduotų nusikaltėlio, tada namo savininkas turįs atsakyti prieš kuopą. Jeigu pėdos sunaikintos, tai nukentėjusiam turi atsilyginti visas kaimas. Kalbama apie vagystę, bet ne apie kerėjimo nuostolius. Pakamario įgaliotinis tvirtino, kad su bet kuriuo nusikaltėliu esą galima elgtis kaip su vagimi.

Išklausęs šalių ginčą, vaivada Petras Tiškevičius priėmė tokį sprendimą: ponas S. Slavskis išsisukinėjo remdamasis įstaty-

mais, vengė teismo, rodydamas savo užsispyrimą ir nepaklusnumą šventajai teisybei. Jis, vaivada ir seniūnas, tvirtinąs kuopos sprendimą — sudeginti S. Slavskio valdinį Borisą Slovinkovičių. Per dvi savaites Mozyriaus pakamaris turįs sušaukti trečią kuopą, kad bausmė būtų įvykdyta. Jeigu ponas S. Slavskis nepristatytų nusikaltėlio į kuopą, tada kas tik jį kur sutiktų, turįs įvykdyti kuopos sprendimą.

A 3. *1630.IV.13. Mikalojaus Jelskio skundo, kuriuo kaltina Večorką Visockį, svarstymas Pinsko pilies teisme sprendžiant, ar V. Visockio žmona kalta dėl skundėjo žmonos pakerėjimo.*

AVK, XVIII, p. 304.

Skundėjas ir atsakovas — bajorai ir valdžios pareigūnai. M. Jelskis — voiskis, o V. Visockis — vaznys. Vaznienė esą pamokiusi voiskienės tarnaitę Sozonovą, kaip pakerėti savo ponią: paimti kaulą, vinį ir smėlio nuo kažkokios Margaritos kapo, viską sutrinti ir tris kartus duoti voiskienei gerti su alumi. Kai voiskienė vyksianti į kelionę, apeiti ją prieš saulę ir pasakyti: „Kaip kaulas negyvas, taip ir ponia po ketverių metų būsi negyva". Kerus paruošė vaznienė ir atidavė juos savo tarnui — berniukui Pilypui, kad šis nuneštų voiskienės tarnaitei, kuri žinosianti, ką daryti. Voiskienė mirė. Jos vyras įtarė kerėjus tarnaitę padedant vaznienei. Buvo sušaukta kuopa. V. Visockis gynė savo žmoną, neigė tarnaitės prisipažinimus, sakė, kad joks Pilypas pas juos nėra tarnavęs ir tarpininkauti kerėtojai ir tarnaitei negalėjęs. Kad jis sakąs teisybę, galįs prisiekti su šešiais liudininkais. Kuopa abi moteris, dalyvavusias kerėjime, pasmerkė sudeginti, bet kadangi kaltinimas skirtas bajorams, tai byla buvo perduota teismui. V. Visockis šaukiamas į teismą nėjo, mokėjo baudą ir, šaukimą pakartojus, gynė save ir savo žmoną. Teismas atidėjo bylą iki bus surastas berniukas Pilypas, kuris kuopos šaukimo metu gyveno pas poną Masalskį.

A 4. *1630.VI.7. Pinsko pilies teismo sprendimas dėl Fedės Visockienės kerėjimo.*

AVK, XVIII, p. 309.

Nukentėjusysis Mikalojus Jelskis per savo tarnus surado Pilypą Dubnovičių kaime. Kai buvo apkaltinta Pilypo ponia, šeimininkai jam buvo liepę eiti iš namų ir kur nors pasislėpti, nes

galį būti blogai. Kodėl blogai — jis nežinojęs. Į teismą buvo atvesta ir mirusios voiskienės tarnaitė. V. Visockis protestavo, kad prasti žmonės, tarnai, liudytų bajoro byloje. Tačiau į tai teismas neatsižvelgė. Tardant mergina tvirtino tą patį, ką budelio kankinama buvo sakiusi kuopoje. Ji buvo įspėta sakyti tik tiesą ir gelbėti savo sielą. Mergina patvirtino, kad kerus iš vaznienės jai atnešęs samdinys Pilypas, kurį teisme ji pažinusi.

Po to buvo tardomas Pilypas. Jis pažino savo poną V. Visockį tarp teisme esančių ponų, nes jo namuose buvo tarnavęs aštuonerius metus. Į kuopą šeimininkai jo nesiuntę, o įsakę bėgti, ir jis bėgęs. Teismas neleido kaltinamajam teisintis priesaika ir priėmė tokį sprendimą: sudeginti vaznienės tarnaitę Sozonovą. Jeigu ji paskutinę savo gyvenimo valandą tvirtinsianti, ką buvo sakiusi, tai sudeginti ir F. Visockienę. Išgirdęs sprendimą, V. Visockis sakė apeliuosiąs Vyriausiajam tribunolui, bet kerėjimo bylose apeliacijos nebuvo leidžiamos. Visų teisėjų ir teismo dalyvių nuostabai, bylą laimėjęs voiskis Mikalojus Jelskis pareiškė leidžiąs apeliuoti. Iki apeliacijos svarstymo tribunole F. Visockienė turinti būti kalėjime.

A 5. *1630.III.1. Slonimo vaznio Vasiliaus Sorokos pranešimas Naugarduko pilies teismui apie kerėtojos Onos Paulikienės Korotkos parodymus per tardymą.*

ASb, III, p. 99.

O. Paulikienę apkaltino dvarininko Čekanavičiaus ekonomas Tamošius Krugelskis, kad ji pakerėjusi jo žmoną. O. Paulikienė buvo suimta ir tardoma. Kalbėdama apie Krugelskienę, ji pasakė žinanti, kad Lietuvos didysis maršalka Jonas Stanislovas Sapiega pakerėtas. Kovo 1 d. vaznys ir asesoriai stengėsi iš kaltinamosios sužinoti, kas ir kaip didiką pakerėjo. O. Paulikienė pasisakė esanti Vilniaus vaivados Derevnios dvaro valdinė, aštuonerius metus gyvenanti Slonime. Lankydamasi pono Afonasovičiaus dvare, radusi dvaro gyventoją Fedorą nusiminusią. Klausiama, kodėl liūdinti, ji atsakiusi, kad Ferensova ir popo Visocko žmona liepusios eiti pas pilies horodničių pasagų. Ji nenorėjusi eiti ir buvusi iškoliota. Ponia voiskienė (Afonasovičienė) liepusi eiti ir nebijoti. Kitą kartą, jai atėjus su kitomis moterimis kuopti dvaro, ta pati Fedora sakiusi, jog horodničienė prašiusi jos ponią apie tas pasagas neužsiminti, nes horodničius pasagų nedavęs.

Paklausta, ką ji žino apie didžiojo maršalkos pakerėjimą, pasakė, kad, kai maršalka svečiavęsis pas voiskį Afonasovičių, voiskienė ir popienė dviejose stiklinėse likusį gėrimą supylusios į trečią stiklinę. Jos nunešusios tą stiklinę į kitą kambarį ir pastačiusios lange priešais pilį. Trečią dieną abi, palinkusios ties ta likučių pripilta stikline, kažką kuždėjusios. Į kambarį įeiti jai neleidusios. Ponia voiskienė į jį irgi nėjo, tik sakė: „Boba, apie tai, ką matei, niekam nesakyk. Laikyk liežuvį už dantų. Jei kam sakysi, atiduosiu į budelio rankas". Į klausimą, ką gėrimo likučių pilstymas galėjo reikšti, O. Paulikienė atsakė, jog voiskienė ir popienė norėjusios maršalką suklaidinti, kad jis negalėtų vesti ir kreiptųsi į popienę, kuri galinti ir karalaitę jam išpiršti. Kol popienė nesuimta, nebūsią ramybės. Tai O. Paulikienė tvirtino kelis kartus, sakydama, jog už teisybę nebijanti sudeginimo. Popienė vaikščiojanti po žmones ir daranti bloga. Kaltinamoji aiškino, jog nemačiusi ir negirdėjusi, kad Visockienė būtų kada ėmusi žemės kerams. Kai popienė buvusi prie Cibulskienės jai gimdant, O. Paulikienė užsiminusi, kad kartais vaikai gimstą negyvi. Popienė atsakiusi, kad jie būną pakerėti. O. Paulikienei Korotkai paprieštaravus, ji supykusi, mušusi ją lopetėle ir nuėjusi skųsti poniai. Ponios šaukiama, ji bijojusi eiti, nes ją škundė vaikščiojant po dvarus ir darant nešvarius darbus.

Klausiama, ar žinanti daugiau kerėtojų, kaltinamoji atsakė, kad, be popo žmonos Visockienės ir Ferensovos, daugiau kerėtojų ir kerų nežinanti. Nežinanti ir kas kaltas dėl pilies gaisro. Saugoję pilį tarnai esą matę, kad trys nuodėguliai iš kamino šokte iššokę. Vienas nukritęs arti bobos, kitas — ant pirkios, o nuo jos peršokęs į kitą vietą, trečias atsidūręs ant balkio, jį sargas pačiupęs ir numetęs. Esą sklidusios kalbos, kad tuo metu kažkas šaukęs, bet pati O. Paulikienė to šauksmo negirdėjusi. Ji pakartojo, kad apie kerus žinanti popienė.

Tardytojai, matydami, kad ji neprisipažįsta esanti kalta, ir žinodami, kad ją kerėjimu kaltino ne tik T. Krugelskis, Slonimo miestietis, bet ir žydas Leiba Majorovičius ir kad ji jau pabuvojo budelio rankose, atidavė ją kankinti. Kankinama apie J. S. Sapiegos kerėjimą ji kartojo tai, ką jau buvo sakiusi. O. Paulikienė prisipažino, kad kerėjusi Krugelskienę, bet jos sveikatai nekenkusi. Dar ji tvirtino, kad buvo gavusi kerų Jonienei, bet žydo Leibos ji nekerėjusi. Jeigu ją paleisią iš kalėjimo, ji išgydysianti maršalką, padarysianti jį linksmą ir jis tuoj norėsiąs vesti. Ji aiškino, kaip pagaminti gydomuosius kerus ir kaip juos vartoti.

A 6. *1631.IX.2. Vaitiekaus Radevskio laiškas maršalkai Jonui Stanislovui Sapiegai, kuriuo pranešama apie pasikalbėjimą su suimta popo žmona, kaltinama kerėjimu.*

ASb, III, p. 106.

Laiško autorius, norėdamas įsiteikti didikui, rašo lenkų ir lotynų kalbomis. Jis pasakoja, kad iš suimtosios moters sužinojęs baisių dalykų, kurie esą svarbūs pačiam maršalkai. Tikindamas, kad jis pats esąs dievobaimingas krikščionis, rūpinąsis dievo valia ir maršalkos sveikata bei laime, prašo patį maršalką atvykti į raganos teismą.

A 7. *1631.IX.9. Vaznio Stepono Dubinos pranešimas pilies teismui apie Rainos, popo Gromykos žmonos, kaltinamos kerėjimu, tardymą.*

ASb, III, p. 107.

Oną Paulikienę Korotką sudeginus, maršalkos tarnautojas Stanislovas Borkovskis suėmė įskųstąją popienę, kuri pasirodė esanti bajorė Raina Gromykienė, gyvenanti Visocko kaime. Per apklausą S. Borkovskis pasakė, kad, vežant suimtąją moterį į Slonimą, ji jam siūliusi šimtą auksinų ir žadėjusi pasilikti vienais marškiniais, kad tik ją paleistų. Apie pasagas aiškinusi taip: Ferensovos arkliui nukritusios pasagos ir, kad turėtų kuo pakaustyti, ji prašiusi Afonasovičienės kur nors jų gauti. Toji kreipėsi į savo vyrą. Pas jį buvęs vokietis Kuzma įsikišo į kalbą, sakydamas, kad tokiai maloniai poniai jis duotų keturias pasagas. Afonasovičius paklausė savo žmonos, kam ji prašanti pasagų. Sužinojęs jis atsakęs, kad tai beždžionei Ferensovai jis duotų visą geležies juostą, kuria ne tik arklį, bet ir jas visas galėtų pakaustyti. Po to jis davė kalviui Jokūbui geležies, ir šis pakaustė Ferensovos arklį.

Skundėjas S. Borkovskis pamatęs ant suimtosios kaklo sidabrinį medalikėlį (agnusėlį) ir liepęs horodničiui atimti jį iš kalinės ir atnešti jam. Medalikėlį apžiūrėjęs ir matęs vienoj pusėj *Agnus Dei* (dievo avinėlį), padarytą iš vaško, o antroj — išraižytą švenčiausiosios panelės atvaizdą. Medalikėlyje buvęs įrašytas Marijos vardas, tačiau jo kampučiuose, kur turėjusios būti relikvijos, radęs po gabaliuką gumos. Medalikėlį jis grąžinęs kalinei. Tai sužinojęs, klebonas kunigas Cimkovskis paprašęs medalikėlį atnešti jam. Kaltinamoji nenorėjusi jo duoti,

verkšlenusi ir atiduodama pasakiusi: „Ponai, bijokite dievo, neįdėkite į jį ko nors“. Klebonas, atidžiai apžiūrėjęs, pasakęs, kad medalikėlis kerėtojos, nes iš jo iškrapštytos relikvijos — kankinių kaulai. R. Gromykienė, klausiama, iš ko medalikėlį gavusi, pasakiusi, kad iš ponios Afonasovičienės tarnautojos Semkovskos ir kad vienoje jo pusėje pavaizduota šventoji Elžbieta, o kitoje — šv. Jonas Evangelistas. Ji to medalikėlio labai gailėjusi ir net verkusi, kai sužinojusi, kad nebus grąžintas.

Skundėjas S. Borkovskis, kaltindamas suimtąją savo pono maršalkos J. S. Sapiegos pakerėjimu, papildė parodymus: veždamas suimtąją į Slonimą, jis sustojęs nakvynės, ji, būdama surišta, skundusis taip nusikamavusi, kad vos ne vos galėjusi išlipti iš vežimo. Bijodamas, kad ji jo nepakerėtų, nubėgęs pas ponią seniūnienę šventinto vandens. Tokio vandens jis gavęs ir apšlakstęs suimtą moterį. Ji, pamačiusi vandenį, sakėsi esanti ištroškusi ir prašiusi duoti atsigerti. Bijodamas pakerėjimo, S. Borkovskis gerti jai nedavęs.

Per apklausą R. Gromykienė gynėsi, kad kerėti nemokanti ir nieko nekerėjusi. Ji esanti pribuvėja, gelbstinti gimdančioms motinoms ir sergantiems kūdikiams, jei kas ją paprašąs. Apie pono maršalkos pakerėjimą ji nieko nežinanti ir net negirdėjusi. Kai maršalka svečiavęsis pas Afonasovičius, ji visai ten nebuvusi ir su kitomis moterimis nekalbėjusi. Kartą laidotuvėse ji iš smalsumo paklaususi skundėjo S. Borkovskio žmonos, kuris iš ponų esąs maršalka, bet ši atsakiusi, kad pati nežinanti. Ji, R. Gromykienė, galinti prisiekti, kad esanti nekalta.

Kalėjime ją aplankė klebonas kunigas Cimkovskis ir vaznys. Abu ilgai kalbėjo, skatindami prisipažinti, pasakyti, ką ji yra padariusi. Kaltinamoji aiškino, kad ji tik padėjusi motinoms gimdyti, o daugiau nieko nemokanti ir nežinanti, ir kenčianti dėl S. Borkovskio skundo. Ji prašė patį S. Borkovskį jos nebeskųsti. Vienam kazokui ji pasiūlė 30 paauksuotų sagų, kad perduotų jas skundėjui. R. Gromykienė nebereikalavo grąžinti ir iš jos paimto medalikėlio. Klebonas kunigas Cimkovskis buvo pas ją nuėjęs antrą kartą, bet suimtoji nieko naujo nepasakiusi, prašiusi kreiptis į maršalką J. S. Sapiegą, kad jis įsakytų nuimti nuo jos pančius. Ji tikino, kad paleista niekur nesislėpsianti, o gyvensianti ten, kur maršalka liepsiąs. Ji darysianti viską, kad maršalka būtų sveikas.

A 8. *1631.X.4. Rainos Gromykienės bylos nagrinėjimas Naugarduko pilies teisme.*

ASb, III, p. 413.

Į teismą ginti žmonos buvo šaukiamas Martynas Gromyka, Visocko kaimo popas, tuo metu gyvenęs teisėjo Jatros dvare, bet į teismą jis neatvyko. Teisėjams buvo perskaityti visi skundėjo S. Borkovskio parodymai, surašyti vaznio Stepono Dubinos, ir pakartota, ką apie R. Gromykienę buvo sakiusi sudegintoji O. Paulikienė Korotka. Be to, ieškovo pusė reikalavo suimti M. Gromyką, atvesti jį į teismą ir nubausti už teismo šaukimo paniekinimą. Byla esanti labai svarbi, liečianti maršalką, kuris, kaip senatorius, tuščio žodžio nesakąs, šaukimas liečiąs žmogaus mirtį ir liaudies balsą. M. Gromykos žmona esanti tikra kerėtoja, liejusi alavą, smilkiusi vaikus žolėmis, gydžiusi. Ji pakerėjusi didžiai gerbiamą maršalką, ir todėl jis nesveikuojąs. R. Gromykienė esanti įtariama ir turi būti teisiama ne tik pagal viešąją Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teisę, bet ir pagal Lietuvos Statuto IV skyriaus 54 straipsnį. Jeigu Statute ko stinga, tai teisti pagal krikščioniškąją teisę, patvirtintą imperatoriaus teisyno XIV paragrafe. Šis paragrafas cituojamas byloje lenkų kalba (protokolas parašytas rusiškai). Jis reikalauja duoti parodymus prieš kerėtojus ir visus tuos, kurie juodomis knygomis ir užkeikimais užsiima, kur tik bepasirodytų, kurie tokių dalykų norėtų kitus mokyti arba kam grasintų. Jeigu tam, kuriam grasino, kas bloga atsitiktų ir jeigu įtarimą keltų savo kalba, papročiais, išvaizda ir kitais požymiais ir kur tokie žmonės bebūtų ar gyventų ir apie tai būtų žinoma, tokie turi būti šaukiami atsakomybėn ir, esant ženklams, kankinami. Visi mokslai, nukreipti prieš poną dievą ir prieš gerus krikščionis, neturi būti pakenčiami, ir jų skelbėjai turi būti kviečiami į teismą ir griežtai baudžiami. Dievo teisė apie kerėtojus išdėstyta trečioje Mozės knygoje, 20 skyriaus 27 eilutėje: „Jeigu kas tarp jūsų būtų pranašautoju ir kerėtoju (vyras ar moteris), tebūnie užmuštas akmenimis". O Mozės penktoje knygoje, 18 skyriaus 10 ir 11 eilutėse, taip pasakyta: „Tegul tarp jūsų neatsiranda toks, kuris ugniai atiduotų savo sūnų arba savo dukterį, nei žynių, nei užkalbėtojų, taip pat nei burtininkų, nei kerėtojų, nei tokių, kurie turi reikalų su piktomis dvasiomis, nei praktikantų arba tokių, kurie teisybę apie juos slėptų". Antroje Mozės knygoje, 22 skyriaus 18 eilutėje, parašyta: „Nepalikti kerėtojų gyvų".

Kaltintojas padarė išvadą, kad R. Gromykienė — kerėtoja, nusikaltusi valstybės, imperatoriaus ir viešpaties dievo teisei, ir prašė teismą atiduoti ją kankinti ir po prisipažinimo sudeginti.

Kaltinamosios įgaliotinis bajoras Jurijus Moras (Morė) kalbėjo, kad skundas esąs neatsakingas, reikalas labai rimtas, kalbama ne apie žmogaus turtą, o jo garbę, sveikatą ir gyvybę. Po tokio apkaltinimo gresia sudeginimas. Jis visų pirma atkreipė teisėjų dėmesį į tai, kad R. Gromykienė suimta ir teisiama pažeidžiant valstybės įstatymus. Jis nurodė Lietuvos Statuto straipsnius, pagal kuriuos turi būti šalių ginčas. Teisme nėra kaltinamosios, nėra ir nukentėjusio pono maršalkos skundo. Jo tarnautojo S. Borkovskio skundas neteisėtas. J. Moras prašė posėdį nutraukti, kad galėtų susipažinti su bylos dokumentais ir pasiruošti gynimui. Nepatenkinus prašymo, jis pasakė ginamąją kalbą, papunkčiui atmesdamas kaltinimo motyvus.

Pirmiausia kaltinimas dėl maršalkos pakerėjimo remiąsis kažkokios kankinamos bobos Korotkos pasakymu, iš kurio padaryta net 15 kaltinimo punktų. Visi tie punktai nuo pirmo iki paskutinio esą paremti ne kokiais nors įrodymais, o prasimanymais, kaip antai, siuntimas pas horodničių pasagų, gėralo likučių pilstymas ir t. t. Kaltinamoji eidavusi kūdikių priimti, o ne kerėti. Pati O. Paulikienė Korotka buvo sakiusi nežinanti, kas kaltas dėl pilies gaisro. Ji nepasakiusi, ką popienė pakerėjusi. Protokole esą parašyta, kad miestiečiai kalbėję, jog R. Gromykienė — kerėtoja, bet kas tie miestiečiai, niekas nežinąs, vadinasi, gandas nepagrįstas. Kad mergina buvo siunčiama pas horodničių pasagų, natūralu, nes jis turįs ne tik pasagų, bet ir pakinktų atsargų. Moterys gėrimų pilstymu norėjusios paveikti, kad maršalka vestų, tačiau kerų jis nepajutęs, nes, liepdamas R. Gromykienę suimti, liko kaip buvęs viengungis. Suimtoji S. Borkovskiui žadėjusi duoti šimtą auksinų už paleidimą. Gelbėdamasi nuo pavojaus, ji galėjusi atiduoti visa, ką turi, ir tai būtų ne kaltės, o nekaltumo įrodymas. Minimas medalikėlis, tačiau ką bendra jis galįs turėti su kerais? Sargybinį ji norėjusi sagomis papirkti, bet kur rasi žmogų, kuris norėtų sėdėti kalėjime. Gimdyves ji smilkiusi, tačiau tie smilkalai iš šventintų žolių, vartojamų bažnyčioje. J. Moras išvardijo žoles, iš kurių daromi smilkalai. Ligoniams duodama ir žolių nuovirų gerti, bet tai — ne kerėjimas, o gydymas. Gynėjas tvirtino,

kad R. Gromykienė esanti pribuvėja, o ne ragana. Cituotoji Magdeburgo (vokiečių imperatoriaus) teisė tinkanti kaimo prastuoliams, o ne bajorams, apie kurių šaukimą į teismą ir kaltinamojo pasiteisinimą priesaika tiksliai išdėstyta įstatyme, kuriuo reikią remtis.

Ieškovams atstovavęs J. Dobrinevskis sakė, kad J. Moro kalba esanti lengvabūdiška, be atsakomybės už žodžius, tarp kurių nebuvę nė vieno, kuris negintų nusikaltėlės. Įstatymai draudžią tarnams liudyti prieš ar už savo ponus, tačiau ponas S. Borkovskis teisėtai pasielgęs, nes dievo nebijantys žmonės slapta kerais ir nuodais sėją mirtį. Doras tarnas norėjęs savo poną apsaugoti nuo baisaus kėslo. Mylėti dievą ir savo poną liepiąs įstatymas, todėl dievobaimingo S. Borkovskio skundas esąs teisėtas. Tai, ką Moras, gindamas nusikaltėlę, vadina ne kerais, yra aiškių aiškiausi kerai. J. Dobrinevskis pakartotinai prašė R. Gromykienę kankinti ir po to sudeginti.

Teismas pripažino R. Gromykienę esant kaltą. Tardoma ji prisipažino, kad smilkiusi naujagimius ir liejusi alavą. Kadangi Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Statute atskiros teisės apie kerėjimus nėra, o yra tik straipsnis apie piktadarystes, tai remiamasi imperatoriaus magdeburginės teisės straipsniais, kuriuose kalbama apie kerėjimą. Teismas nusprendė kaltinamąją R. Gromykienę kankinti ir nužudyti. Gynėjas J. Moras, teismo procese remdamasis bajoro teisių pažeidimu, padavė apeliaciją Vyriausiajam tribunolui.

A 9. *1631.X.6. Šventiko Martyno Gromykos skundas Naugarduko pilies teismui dėl jį įžeidusių maršalkos J. S. Sapiegos tarnų.*

ASb, VI, p. 128.

Vienas iš teismo sprendimo motyvų buvo ir tai, kad M. Gromyka į teismą neatvyko ir nestojo ginti savo žmonos. Iš teismui įteikto jo pareiškimo aiškėja, kad, nesulaukęs grįžtančios iš Slonimo žmonos, jis ėjęs iš jos gynėjo Jurijaus Moro į namus. Ties pono Šemetos namais jį užpuolę maršalkos tarnai vokiečiai bei 4 haidukai ir, rėkdami: „Tu, pope, dėl savo bobos čia landžioji, bus tau dėl jos blogai", grasino primušti. M. Gromyka parėjęs namo ir bijojęs eiti į teismą ginti savo žmonos, kuri esanti nekalta.

A 10. *1631.X.29. Vyriausiojo tribunolo sprendimas dėl Rainos Gromykienės apeliacijos.*

ASb, III, p. 129.

Vyriausiojo tribunolo sesija vyko Minske. Į teismą atvyko maršalka J. S. Sapiega, M. Gromyka su R. Gromykiene ir jų gynėjas J. Moras. Maršalkos įgaliotinis šį kartą buvo Erazmas Skoldvilas. J. Moras savo kalboje kartojo, kad ginąs nepagrįstai įskųstą žmogų. S. Borkovskio kaltinimas, kad R. Gromykienė kerais pakenkusi maršalkos sveikatai, neturįs įrodymų. J. Moras citavo Lietuvos Statuto (1588) I skyriaus 1 straipsnį, kur rašoma: „Mes, valdovas, pažadame ir įsipareigojame duota priesaika visiems gyventojams, visų mūsų valstybės Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemių kunigaikščiams, ponams tarėjams, dvasininkams ir pasauliečiams teisti viena teise, mūsų jiems duota, pradedant aukščiausiu ir baigiant žemiausiu luomu". Jis lotyniškai citavo ir Išminties knygą, kurioje teigiama, kad teisusis neapkenčiąs melo, bet dievo nesibijąs ir peikiąs bei gėdinąs pats save; teisybė apsauganti nekaltąjį, o piktas pasielgimas kiekvieną vedąs į nuodėmę. Gynėjas, remdamasis Lietuvos Statuto IV skyriaus 21 straipsniu, prašė duoti jam kaltinimo raštų nuorašus, nes R. Gromykienė, laikoma maršalkos kalėjime, negalėjusi iš raštinės jų paimti, o popas M. Gromyka, būdamas neturtingas, negalėjęs jų išpirkti. Kalbama apie žmogaus gyvybę, kurią jis, J. Moras, galįs ginti turėdamas rankose visus maršalkos, o ne jo tarno kaltinimus. Maršalka remiąsis Naugarduko pilies teismo sprendimu, kaltinančiu nekaltą vargšę moterį, garbingą bajorę. Tas sprendimas neteisėtas, nes ji buvo pašaukta ne taip, kaip reikalaująs įstatymas. Ji suimta ir laikoma kalėjime be jokio teisinio pagrindo. Pirma turi būti kaltinimas, po to — šaukimas į teismą ir tik tada daromas sprendimas. Jis prašė panaikinti pilies teismo sprendimą kaip neteisėtą.

Maršalkos įgaliotinis Erazmas Skoldvilas J. Moro reikalavimus atmetė: kerėjimas turįs būti prilygintas piktadarystei, išaiškintai nusikaltimo vietoj („ant karštų pėdų"), nors piktadarys būtų ir pats bajoras. Toliau jis kartojo visa, kas buvo pasakyta S. Borkovskio skunde, rėmėsi šventąja dievo teise, surašyta Biblijoje ir imperatoriaus teisyne. Vyriausiasis tribunolas, atsižvelgdamas į tai, kad buvo nusižengta įstatymui dėl bajorės kaltinimo ir šaukimo į teismą, Naugarduko pilies teismo sprendimo nepatvirtino ir grąžino jį persvarstyti.

A 11. *1631.X.4. Naugarduko vaivados Mikalojaus Sapiegos šaukimas į šventiko Martyno Gromykos ir jo žmonos, kaltinamos raganavimu, teismą.*

ASb, III, p. 140.

Šaukime trumpai atpasakota M. Gromykos ir jo žmonos byla, kuo jie kaltinami, kodėl Vyriausiasis tribunolas nepatvirtino pilies teismo sprendimo. Gromykos šaukiami į Naugarduko pilies teismą, nurodoma teismo vieta ir laikas.

A 12. *1631.X.30. Vaznio Stepono Dubinos pranešimas apie šventiko Martyno Gromykos ir jo žmonos šaukimą į teismą.*

ASb, III, p. 142.

Vaznys šaukimą prikalė prie pilies vartų, prie Romos katalikų bažnyčios ir prie Naugarduko rotušės. Šiuose šaukimuose nurodytos trys datos. Apie savo pareigos atlikimą vaznys pranešė teismui.

A 13. *1631.XII.10. Dviejų vaznių pranešimas teismui apie raganavimu kaltinamos Rainos Gromykienės parodymus.*

ASb, III, p. 143.

Visų pirma pranešime suminėti asmenys, dalyvavę tardant R. Gromykienę. Į klausimą, kokie jos santykiai su ponia Afonasovičiene, kaltinamoji atsakiusi, kad geri, nes daugelį metų prie jos, kaip prie gimdyvės, yra buvusi. Kūdikius ji mokanti priimti ir slaugyti, bet be jokių kerų, alavu išliejanti ligas. Klausiama, ar nežinanti kokių kerėtojų, sakėsi nežinanti ir apie juos negirdėjusi, tik kartą Jokūbas, Afonasovičienės tarnas, skundęsis jai, kad Fedorica įtaria jį esant kerėtoją, o toji Fedorica greičiausiai esanti ragana. Apkalbą ir Karpį, Afonasovičiaus valdinį iš Vorobievičių kaimo. Kai Ferensova, ruošdamasi vestuvėms, darė midų, tas Karpis prašęs duoti paragauti. Ferensova nedavusi, o Karpis jai atrėžęs: „Neduosi dabar, duosi vėliau, kai aš nenorėsiu". Ištekėjusi Ferensova šešias savaites neturėjusi reikalų su savo vyru. Apie tai sužinojusi, senė Afonasovičienė liepusi pakviesti Karpį. Tas raganius atėjęs, patapšnojęs skudurėliu Ferensovai per šlaunis ir liepęs eiti pas vyrą. Ir po to viskas klojęsi gerai.

Apie neišgertų stiklinių pilstymą ir pasagas R. Gromykienė pasakė tą patį, ką ir anksčiau tardant buvo sakiusi, tik plačiau

užsiminė apie Afonasovičienės santykius su maršalka. Anksčiau ji buvo prasitarusi, kad, paleista iš kalėjimo, maršalką gydysianti. Paklausta, kuo gydysianti, atsakiusi, kad pirmiausia parašysianti ant kortelės: „Jūsų malonybė būsite sveikas, turėsite vaikų ir sulauksite savo tėvo metų". Ji mokanti graudulį nuvaryti. Ir ponia Afonasovičienė vis liūdėjusi, į sieną žiūrėjusi ir kažką bloga mačiusi, o dabar, jai padėjus, esanti sveika. Ji mokanti namus nuo kerų apsaugoti ir paaiškino, kaip galima išvengti pavojaus: pirtyje iš krosnies paimti anglių tris kartus po devynis skaičiuojant atvirkščiai nuo devinto iki pirmo, tylomis atnešti vandens, suberti anglis į vandenį ir persietą juo šlakstyti vaikus, sakant: „Kaip siete vanduo nesilaiko, taip ir bet kokia liga ar keras nesilaikys". Ji mokanti gydyti moteriškas ligas: reikią paimti tris kiaušinius, išleisti baltymą ir trynį, semti kevalais vandenį ir pilti į indą, tada tuo vandeniu apšlakstyti pirkios sienojus. Daugiau jokių burtų ar kerų ji nežinanti ir nieko nėra mokiusi. Afonasovičienė kerų išmokusi iš savo anytos, senės Afonasovičienės, kuri buvusi kerėtoja, skraidanti ragana, bet ji jau mirusi. Ji girdėjusi, kaip jaunosios Afonasovičienės sesuo jai priekaištavusi, kad ši iš anytos išmokusi visokių blogybių.

A 14. *1631.XII.11. Rainos Gromykienės bylos svarstymas Naugarduko pilies teisme ir galutinis teismo sprendimas.*

ASb, III, p. 147.

Į teismą stojo maršalka J. S. Sapiega, šventikas M. Gromyka ir iš kalėjimo atvesta jo žmona Raina. Gromykas ir toliau gynė jų įgaliotinis Jurijus Moras, o už maršalką kaltinamąsias kalbas sakė jo įgaliotinis Jonas Dobrinevskis.

Pirmiausia išdėstomi visi teismo proceso dalykai ir pakartojama visa, kas anksčiau buvo surašyta, nepraleidžiant nė vienos smulkmenos, pasakytos kaltinamojo ir gynėjo. Maršalkos įgaliotinis J. Dobrinevskis kalbos pradžioje teisino R. Gromykienės suėmimą. Jos nusikaltimas prilygstąs įstatymuose numatytam pasikėsinimui į žmogaus gyvybę, ji nesėsli, todėl kiekvienas turėjęs teisę ją sulaikyti. Jos nusikalstama veikla buvusi plačiai žinoma. Kaltinamoji prisipažinusi smilkiusi naujagimius, gydžiusi nuo graužaties, mokėjusi apsaugoti nuo kerų, žinojusi, kaip ir kokias žoles virti. Ir to išmokusi ne daktarų

mokyklose, o iš piktosios dvasios, turėdama blogų ketinimų. Todėl reikią ją teisti ir bausti ne tik pagal Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Statutą, bet ir pagal krikščioniškąją teisę, kurios Statute stinga. Jis pakartojo citatą iš imperatoriaus teisyno apie kerėtojų persekiojimą ir Biblijos (Mozės knygų) žodžius apie kerėjimą ir pridūrė, kad Lietuvoje jau ne viena tokia ragana kaip O. Paulikienė Korotka esanti nubausta.

J. Moras savo ginamojoje kalboje aiškino, kad kaltinimas dėl maršalkos pakerėjimo remiąsis tik bobos Korotkos pasakymu, o tai nėra ir negalįs būti teisinis pagrindas. Jis vėl rėmėsi Lietuvos Statutu ir skaitė lotynišką citatą iš Biblijos Išminties knygos, primindamas, kad teisėjai turį ja vadovautis. Iš O. Paulikienės kalėjime išgautas pasisakymas esąs įteigtas prasimanymas. Paskutinieji R. Gromykienės prisipažinimai apie būrimus taip pat išgauti kalėjime nedalyvaujant jos gynėjams. Ji apkaltinta pažeidimu ne tik pasaulietinių Lietuvos įstatymų, bet ir imperatoriaus bažnytinių krikščioniškųjų, kuriuose apie kaltinimą kerėjimu sakoma, kad kaltintojas turįs nejausti neapykantos ar priešiškumo kaltinamajam. Toji O. Paulikienė Korotka nesakė žinanti, kad popienė maršalką pakerėjusi, tik sakė, kad suėmus paaiškėsią. Tai rodą, kad ji turėjusi pyktį, ji juk buvo primušta lopetėle. Be to, pagal tą šventąją teisę vienos moters kaltinti vyro kerėjimu negalima — jų turį būti ne mažiau kaip trys. Paprasta moteris negalinti kaltinti bajorės. Per tardymo kankinimus negalima minėti skundėjo vardo, ir kankinimas turįs būti viešas. Jeigu jau remiamasi apkalbomis, tai turį būti žinoma, kur, kas ir kada sakė, kam ir kada buvo pakenkta. Maršalkos liudininkai, nors ir bajorai, bet — jo tarnai, todėl jų parodymai turį būti laikomi negaliojančiais. Maršalka pats sakosi esąs pakerėtas, bet už savo žodžius ir turįs prisiekti, o jeigu jis to daryti nenorįs, tai tuo savo kaltinimą paneigiąs.

Maršalkos įgaliotinis J. Dobrinevskis atsikirsdamas sakė, kad J. Moras dievo ir imperatoriaus įstatymus aiškinąs lengvabūdiškai ir neatsakingai. Maršalkos liudininkai esą daug patikimesni negu ta ragana popienė. Jie liudiją vadovaudamiesi tik kilniais norais apsaugoti savo pono sveikatą ir naikinti dievo nebijančius nusikaltėlius — nuodytojus. Jie tai darą iš meilės viešpačiui dievui, savo ponui bei Lenkijos ir Lietuvos valstybei. Pasisakymas prieš juos yra ne kas kita, kaip burnojimas.

Teismas J. Moro argumentus atmetė, R. Gromykienės kaltę pripažino įrodyta ir nusprendė ją kankinti, po to sudeginti.

A 15. *1631.XII.18. Vaznių Stanislovo Šimakovskio ir Jarošo Senčylos pranešimas teismui apie Rainos Gromykienės parodymus kankinant ir jos sudeginimą.*

ASb, III, p. 164.

Teismo sprendimą vykdyti įsakė Mikalojus Sapiega, Naugarduko vaivada, Žemaitijos žemių — Karšuvos, Nemunaičio — tijūnas ir Hainos seniūnas. Bausmę vykdė Senčyla ir Šimakovskis, Naugarduko ir Vilniaus vaivadijų vazniai (generolai), ir pakviesti penki bajorai (akte surašyti jų vardai ir pavardės). Jie liudijo, jog moteris, kankinama ir metama į ugnį, buvo įspėta, kad turi gelbėti savo sielą. Ji pasakiusi, kad Afonasovičienė kerėjusi norėdama pavilioti maršalką ir pasinaudoti jo turtais. Tą patį ji kartojusi rišama prie kopėčių. Ji pati kerėti nemokanti. Raganius esąs Karpis, jis viską žinąs. Bajorė Sycikova taip pat kerėjusi norėdama prisivilioti jaunikį. Vazniai buvo įspėję kankinamąją neapkalbėti nekaltų žmonių. Ji tvirtinusi, kad S. Borkovskis, turėdamas piktų kėslų, ją įskundęs ir ji norinti, kad Afonasovičienę ištiktų jos likimas.

Gruodžio 7 d. R. Gromykienė buvo išvežta už miesto prie sukrauto laužo ir vaznių dar kartą klausiama tvirtino, kad visa, ką pasakė, buvo tiesa. Minėdama Sycikovos vardą, ji mirė ugnyje. Tą savo parašais ir antspaudais tvirtina abu vazniai, o bajorai tik antspaudais. Šį raštą jie vadina kvitu ir prašo jį įtraukti į teismo knygas, kad liktų įrodymas, jog savo pareigas atliko sąžiningai.

A 16. *1636.VIII.10. Žydo Goškos Eskevičiaus skundas, kuriuo kaltina valstietį Jurką Vaitiulį dėl savo sūnaus Jokūbo pakerėjimo.*

ASb, I, p. 295.

Smuklininkas, Alšėnų nuomininkas, Ašmenos pilies teismui skundžia Polocko pakamario Kristupo Korsako valdinį J. Voitiulį, gyvenantį Daržų dvaro Senkeniatų kaime. Kaltinamasis kartu su kitais vyrais (surašytos jų pavardės, nurodant, kieno jie valdiniai) G. Eskevičiaus smuklėje gėręs degtinę. Kada jis, Goška, įėjęs į svetainę, kurioje vaišinosi vyrai, J. Voitiulis pasisveikindamas, užuot padavęs ranką, įbrukęs stiklinę degtinės ir pasakęs: „Būk pasveikintas“. Paėmęs stiklinę, jis prisiminęs dievo įspėjimą, kad iš raganiaus nieko negalima imti. Jis taip išsigandęs, kad ėmęs drebėti, o degtinė išsiliejusi jam ant rankos. Raganius ėmęs jį barti, grasinti pirštu ir sakyti: „Kam laistai degtinę, tas tau dykai nepraeis“.

Žinodamas, kad raganiaus žodžiai keri, jis, kaltintojas, ėmęs protestuoti, sakydamas: „Apsaugok dieve, jeigu kas bloga atsitiks man, mano žmonai ar vaikams, bus aišku, kad dėl to kaltas tik J. Voitiulis. Visiems žinoma, kad jis — raganius". Tuo metu į svetainę įėjęs jo ketverių metų sūnus Jokūbas. G. Eskevičius buvo girdėjęs, kad raganiaus kerai neveiksmingi, jeigu kerėjimo metu imi jį mušti. Jis pastatęs į šalį stiklinę su degtine ir stvėręs raganių mušti. Ten buvę vyrai jį užstojo manydami, kad J. Voitiulio elgesy nesą nieko bloga. Jį išvedę iš smuklės ir leidę pasišalinti iš miesto.

Netrukus paaiškėjo, kad Goškos sūnus pakerėtas, nes ėmė sirgti. Remdamasis skundu, Ašmenos pavieto vaznys Jonas Bitikovskis apžiūrėjo sergantį vaiką ir teismui pranešė, kad jis su dviem bajorais radęs patale baisios ligos kankinamą vaiką, kurio kūnas virtęs tik oda ir kaulais. Vienas viešpats dievas težinąs, ar jis iš tos ligos galėsiąs atsikelti. Tėvas tvirtinąs, kad dėl sūnaus ligos kaltas ne kas kitas, kaip garsus raganius J. Voitiulis.

A 17. *1638.II.26. Polocko miestiečio Vasiliaus Pauko pareiškimas rotušės teismui, kad kažkas kerėdamas apliejo skysčiu jo namo sieną.*

ASb, I, p. 307.

Pareiškime sakoma, kad 1634 m. 25 d. (mėnuo nenurodytas) naktį kažkas, norėdamas pakerėti, apipylęs vartus ir namo sienojus skysčiu. Po to jis, V. Paukas, jo žmona ir vaikai ėmę skųstis sveikata. Jusdamas kerus ir nebūdamas tikras dėl savo sveikatos, turto ir ateities laimės, jis prašąs jo pareiškimą įtraukti į teismo knygas kaip įrodymą kerėtojo gaudymui.

A 18. *1638.III.22. Septynių valstiečių iš įvairių kaimų ir vieno tijūno pareiškimas Slucko pilies teismui dėl dviejų bajorų kivirčo kuopoje, sušauktoje kaltinant dvi moteris kerėjimu.*

AVK, XVIII, p. 333.

Pono Ivano Sečkos sušauktoje kuopoje jo žentas Duličas pareiškė, kad jo motina košėje, paduotoje tarnaitės Nastiuchos, radusi sudžiūvusią varlės odą. Pagauta su įkalčiu, Nastiucha prisipažinusi, kad ją pamokiusi pono Martyno Bogušo tarnaitė. Ši sakiusi, kad varlės odą reikią išvirti košėje ir duoti Duličo motinai. Jei kas bloga atsitiktų, tai motina jos nemušianti. Kai

buvo sužinota apie kerus, Nastiucha nuo motinos pabėgusi. Kuopoje buvo teiraujamasi, kas nuo jos nukentėjęs. Vienas valstietis atsiliepė, jog jo žmona mirė, bet mirdama nieko nepasakiusi, o iš kaimynių girdėjęs, kad mirties priežastis — ne Nastiucha. Kitas valstietis pasakojo, kad jo kaimynė buvo nuėjusi pas tą merginą dėl staklių. Joms išsiskyrus, ji kažkodėl susirgusi, bet vėliau visiškai pasveikusi. Apie Nastiuchą niekas nieko bloga nepasakė, ir susirinkusieji norėjo pripažinti ją esant nekaltą. Tada ponas Duličas visą kuopą ir Boromsą, kuris už ją buvo laidavęs, išplūdo ir suniekino. Kai Boromsa norėjo duoti užstatą už Nastiuchą, Duličas nesutiko ir už jos kaltę užstatė 1000 kapų, už poną Boromsą — 500 kapų ir išvyko skųstis į Slucką.

A 19. *1640.XI.28. Bajoras Jonas Lisovskis skundžia Polocko rotušės teismui miestietį Kristupą Starimovičių dėl tarakonų, atneštų kerėjimui į jo namus.*

ASb, I, p. 323.

Skunde sakoma, kad kaltinamasis, nepaisydamas pasaulietinių įstatymų griežtumo, nebijodamas dievo ir neturėdamas sąžinės, savo namuose pririnkęs puodą tarakonų ir įdavęs pas jį apsistojusiai garbingai poniai Česlavskajai. Ji tarakonus atvežusi į kaltintojo Usačų dvarą ir ten, Starinovičiaus prikalbėta, juos paleidusi. J. Lisovskiui buvo padaryta daug žalos: pradėję dvėsti gyvuliai ir pats ėmęs negaluoti. Jis apskundęs Česlavskį ir jo žmoną kaip nusikaltimo bendrininkus Naugarduko pilies teismui. Pats miestietis J. Lisovskis esąs šaukiamas į Polocko rotušės teismą, kaip reikalauja valstybės įstatymai.

A 20. *1643.I.26. Petro Martynovičiaus pranešimas Polocko rotušės teismui apie paslaptingą moteriškų plaukų kuokštą, rastą jo namuose.*

ASb, I, p. 324.

Atvykęs į rotušę, P. Martynovičius prašė įrašyti į teismo knygas, kad nežinia kas ir kada, naktį ar dieną, į vandens kubilą, stovėjusį jo namo priemenėje, įmetė didelį surištą moteriškų plaukų kuokštą. Jeigu jo namus ištiksianti nelaimė, tai, remdamasis šiuo įrašu, jis kelsiąs kerėjimo bylą tam, kas drįso tai padaryti.

A 21. *1643.II.27. Polocko miesto gyventojo Vasyliaus Brykūno kaltinimas raganavimu, jo pasmerkimas ir sudeginimas.*

ASb, I, p. 338.

Bylą sprendė Polocko rotušės teismas, remdamasis trijų miestiečių (surašyti jų vardai ir pavardės) skundu. Kad kaltinamasis, „nebijodamas aukščiausiojo, viešpaties dievo, neturėdamas žmogiškos gėdos ir nebijodamas įstatymų griežtumo, raganavo", be trijų kaltintojų, tvirtina dar keli miestiečiai, nukentėję nuo V. Brykūno kerų.

1. Jokūbo, Tovsto sūnaus, namus raganius pakerėjęs taip: rusų šventų velykų dieną jis raižęs namo sieną, o Jokūbo žmonai pasakęs: „Žinoma, pragaiši, ne tą užkabinai". Jo žodžiai išsipildę: greitai moteris susirgo, ėmė nykti, o mirdama pasakė, kas dėl to kaltas. 2. Jaska Pavlovičius aiškino, kad V. Brykūnas jam tiesiog į akis buvo sakęs: „Tu, Jaska, prapulsi: neteksi turto, prarasi namus ir klaidžiosi neskirdamas dienos nuo nakties". Taip ir buvę. 3. Ivanui Bykui kaltinamasis buvo pažadėjęs, kad šis nesugyvensiąs su žmona ir vaikais, bėgsią jie iš namų. Taip ir atsitikę: du sūnūs išėję nežinia kur, žmona, išgyvenusi su juo 26 metus, pasiėmusi du kepalus duonos ir kai kuriuos daiktus, bėgusi į mišką. Ji ir savo vaikų nemylinti. J. Pavlovičius kaltinamąjį buvo perspėjęs: „Bedievi žmogau, kiek ilgai aš kentėsiu, kada žmona ir vaikai liausis bėgioję". Jiedu kalbėjęsi prie vartų, kur buvo sukrautos malkos. V. Brykūnas atsakęs: „Ne tik tavo žmona ir vaikai bėgios, bet jeigu paliepsiu, tai ir malkos išlakstys, nes sukrovei jas prie mano sienos". Po šių žodžių jis taip suraukęs veidą, išvertęs akis, kad malkų — kaip nebūta, išskraidžiusios per tris sieksnius nuo žemės. 4. Isakas Konratovičius skundėsi, kad tas bedievis V. Brykūnas jam buvo sakęs: „Tu, Isakai, visą savo turtą iš namų kaip šluota išsluosi ir į kalėjimą sėsi!" Taip ir buvę: kaltinamasis kaip šešėlis paskui jį sekiojęs ir padaręs, kad šis praradęs karvę, arklį, 30 peniukšlių paršų ir patekęs į kalėjimą. 5. Isakas Kondratovičius ir dar keli vyrai tvirtino, kad mirdamas Anikėjus Kožemiakas sakęs, jog dėl jo mirties esąs kaltas raganius V. Brykūnas. Teismas posėdį atidėjo, nuspręsdamas pakviesti ir išklausyti liudytojus, žinančius apie V. Brykūno kerus. 6. Alšėnų popas archimandritas sakė, kad prieš 8 metus mirdamas jo tėvas apkaltinęs V. Brykūną: V. Brykūnas nupirkęs puskvortę degtinės ir jie kartu gėrę. Tėvas, prisigėręs degtinės, susirgęs, o po mirties taip išputęs, kad į karstą netilpęs. 7. Povilas Dzemidovičius pasakojo, kad po darbo darže

jis užėjęs į karčemą ir radęs joje V. Brykūną. Pasisveikinus su juo, po P. Dzemidovičiaus kūną ėmusios lakstyti skruzdėlės, pajuodavę pirštai ir akyse pasidarę taip tamsu, kad netekęs sąmonės ir suklupęs. Raganius, tai matydamas, pasakęs, kad lengvai jo nesuraitysiąs, ir liepęs paimti pusę gorčiaus alaus ir gerti. Išgėrus raganius sakęs, kad jo pusė veido ir nosis raudonuoją, ir pridūręs, kad su juo, V. Brykūnu, nereikią vaidytis. Po trijų dienų jis davęs jam talerį, kad šis tylėtų teisme. 8. Ignatas Semionovičius prisiekęs liudijo, kad Vasylius Brykūnas atėjęs į jo namus ir radęs jį gaminant alų. Jis alų taip sugadinęs, kad broga nerūgusi ir turėję ją atiduoti kiaulėms, kurios nuo to alaus sunykusios. Kai I. Semionovičius ėmęs priekaištauti V. Brykūnui, šis atsakęs: „Sunyksi ir tu, jeigu su manim vaidysies". 9. Vasilius Charakovičius prisiekdamas tvirtino, kad kartą buvo sutikęs V. Brykūną su žmona svečiuose. Kai jis mėginęs apkabinti jo žmoną, raganius sušukęs: „Tu geriau krosnį apkabink, matai, kad kūrenas". Jis pats nežinąs, kodėl užlipęs ant krosnies ir ten kelias valandas lindėjęs dūmuose, kol apsvaigęs. 10. Aleksejus Odzierucha liudijo, kad nėjęs pas kaimyną Narką į krikštynas, radęs ten V. Brykūną. Pasisveikinęs su juo, jis pakvaišęs: išplūdęs svečius ir be sąmonės pusę dienos išgulėjęs. Karčemose per išgėrimus tas raganius daug kam pakenkęs. 11. Dimitrijus Sakovskis, Polocko vaivadijos bajoras (žemininkas), paprašęs V. Brykūną paskolinti pinigų ir išgirdęs atsakymą: „Išdalysi žmonėms pinigus ir jų neatgausi". Taip ir atsitikę — savo skolininkų jis negalįs surasti. 12. Ponai Fedoras ir Bozylius Sadovskiai skundėsi, kad V. Brykūnas šautuvą pakerėjęs jiems esant kelionėje. Jie klaidžioję po mišką ir vos neprapuldę arklio. 27 vyrai prisiekdami tvirtino, jog jie nenukentėję nuo V. Brykūno kerų, bet girdėję, kad jis raganius.

Teisme kaltinamojo atstovas ir gynėjas buvo Aleksandras Špokevičius. Jis sakė, kad visi pateikti kaltinimai, jog V. Brykūnas esąs raganius, neturį teisinės galios ir negalį būti nusikaltimo įrodymai. Gynėjas savo kalboje rėmėsi tuo, kad daug metų buvo kalbama, jog V. Brykūnas — raganius, tačiau teismui niekas jo neskundė, o daroma žala buvo slepiama. Visi skelbiami kaltinimai esą pagrįsti tauškalais. Jaska Pavlovičius skundėsis, kad kaltinamasis jį skurdžium padaręs, bet kada gi jis buvęs turtingas? A. Špokevičius paneigė liudijimus, kad kas nors būtų miręs nuo pakerėjimo žodžiu, o kokių nors žolių, kaip vaistų, kaltinamasis nedalijęs. Kad Ivano Byko žmona ir vaikai iš namų bėgą, esąs kaltas tėvas, o ne burtininkas. Malkos griu-

vusios, nes buvo blogai sukrautos ir nesaugomos. Isakas Kondratovičius sakęs, kad dėl V. Brykūno burtų jo namai likę kaip šluota iššluoti, bet jis kaip neišsimokantis skolininkas buvo patekęs į kalėjimą, o 30 penimų paršų, kurie išgaišę nuo kerų, jis niekad nebuvo turėjęs. Kad vienas iš ieškovų išgėręs lipo ant krosnies ir lindėjo dūmuose, o kitas pusdienį be sąmonės išgulėjęs, kalti esą ne kerai, o girtumas. Anot gynėjo, vaidai tarp miestiečių dažni, bet juos skatinąs ne raganavimas, o paprasčiausios, visiems žinomos priežastys.

Bylos baigtį lėmė kaltintojų ir liudytojų priesaikos. Teismas pripažino Vasylių Brykūną esant raganių ir nutarė jį suimti, kankinti ir sudeginti. Kankinamas tempimu ant kopėčių ir ugnimi, kaltinamasis neprisipažino kam nors bloga daręs. Sudeginimas buvo atidėtas po velykų švenčių. V. Brykūnas, laukdamas sudeginimo, nusižudė kalėjime. Teismo sprendimu, lavonas nebuvo atiduotas šeimos nariams ar giminėms. Budelis su palydovais jį išvežė į lauką ir sudegino. Tai buvo teismo sprendimo įvykdymas.

A 22. *1663.I.17. Vilniaus miesto tarėjo Samuelio Filipovičiaus skundas magistrato teismui dėl dviejų moterų iškeldinimo iš jo namo.*

AVK, XX, p. 360.

Skundėjas, grįžęs po 6 metų tremties į Vilnių, iš savo mūrinio namo, esančio Subačiaus gatvėje, iškeldino Jonienę, kepėjo žmoną, ir Mikalojienę, pravardžiuojamą Pastuška (Piemene), ir apgyvendino poną Koševskį, žmogų dorą ir pasiturintį. Moterys kelis kartus prašiusios S. Filipovičių leisti joms toliau gyventi jo name. Negavusios sutikimo, jos pradėjusios kerėti Koševskio šeimą. Viena iš jų Koševskienei esą sakiusi, kad nesidžiaugsiąs tas, kas šitame name gyvensiąs. „Ištiks tai, kas ištiko batsiuvio žmoną, kai ši mane išvarė iš vienuolyno buto". Be to, lydint numirėlį, grasinusi: „Žiūrėk, kaip išnešamas lavonas".

Koševskienė supratusi, kad norima ją pakerėti. Patalpoje, kurioje gyveno moterys, ji radusi pakulinį maišelį, vašku prilipdytą prie sienos. Įtarusi, jog tai gali būti keras, nuplėšusi tą maišelį ir išmetusi pro langą. Norėdama įsitikinti, ar patalpa nepakerėta, įleidusi į ją gaidį, kuris trečią dieną nugaišęs. Pati Koševskienė pradėjusi negaluoti, kosėti, pasijuto esanti pakerėta. Kartą, einant į šv. Trejybės cerkvę melstis, jos kojos susipainiojusios ir ji pargriuvusi, susitrenkusi ir vos ne vos

pargrįžusi į namus. Sveikatos ji neatgavusi, vis kosėjanti, o kojos ištinusios ir sukietėjusios kaip du akmenys. Skunde minima ir tai, kad Jonienė perspėjo Koševskienės tarnaitę neimti iš ponios pyrago, jeigu ši siūlytų.

A 23. *1663.I.26 įvyko kaltinamųjų tardymas. Vasario 3 d. S. Filipovičiaus įgaliotinis (advokatas) išreiškė nepasitenkinimą tardymu. Jis raštu pareikalavo tardant kaltinamąsias kankinti. Vasario 16 d. magistrato teismas priėmė sprendimą.*

AVK, X, p. 282—288.

Iš tardymo ir sprendimo teksto aiškėja, kad Pastuška — tai Kristina Lukaševičienė, jos bendrininkė — Kulakovska, o nukentėjusioji — Koševskienė-Staševskaja. Pavardės surašytos netiksliai, o vardai supainioti. Kaltinamoji Pastuška teisindamasi aiškino, kad batsiuvio, išvariusio ją iš vienuolyno buto, žmona sirgusi džiova, ir tai visi žinoję. Kaltinamosios duktė aiškino, kad rastam pakuliniam maišely jos motina darydavusi sūrius. Kulakovska iš tikrųjų įspėjusi tarnaitę neimti iš ponios pyrago, bet nepasakiusi kodėl. Teismas padarė išvadą, kad nepakanka kerėjimo įrodymų, ir atidėjo bylą. Jis nepaskelbė, kad moterys — ne raganos.

A 24. *1673.I.27. Bajoro Vaitiekaus Telatickos ir jo žmonos Katrinos skundas, kuriuo kaltina savo svainį Kazimierą Skokovskį dėl jų garbės įžeidimo.*

AVK, XVIII, p. 489.

Skunde sakoma, kad jų svainis, praradęs dievo baimę, žmogišką gėdą, pamynęs teisę ir bajorišką garbę, siekiąs juos, skundėjus, pražudyti, elgetomis paleisti ir daraąs jiems įvairias skriaudas. Be to, sausio 23 d. Šešputovskio ir kitų ponų, skundžiamojo bendrininkų, sušauktoje kuopoje K. Skokovskis kalbėjęs nederamus žodžius, įžeidžiančius bajorišką garbę. Girdint visai miniai, jis sakęs, kad raganauja ne tik kaimo prastuoliai, bet ir bajorai. Kai kurie žmonės ir kuopoje dalyvavę ponai ėmė klausti, kas esą tie kerėtojai, kad galėtų juos nubausti. K. Skokovskis atsakęs, jog tai jo svainis Vaitiekus Telaticka ir jo žmona. Jis tikinęs, kad ne tik už visas patirtas skriaudas, bet ir už kerus juos į budelio rankas atiduosiąs ir pats budeliu būsiąs. Tai išgirdę, Telatickos gynęsi prieš gene-

rolą ir visą sušauktą minią. Tokį bajoriškos garbės įžeidimą Telatickos įrašą į teismo knygas, kad įžeidėjui būtų keliama byla.

A 25. *1682.XI.10. Gardino lauciaus Andriaus Puchalskio skundas Gardino pilies teismui, kuriuo kaltina Buchavičių dvaro poną Joną Stanislovaitį Laskauską, kad jis neatidavė kuopos teismui savo valdinio kerėtojo Mykolo Kučmuko iš Kamionkos kaimo.*

AVK, XVIII, p. 498.

Skundėjas sako, jog nurodytą dieną jis sušaukęs pakartotinę teismo kuopą teisti Kučmuką už kerėjimą. Atvykęs ponas J. S. Laskauskas, bet nesutikęs išduoti kaltinamojo, nes esą nežinia, kur ir ką jis pakerėjęs. Lapkričio 4 d. turėjo būti šaukiama trečia kuopa, į kurią ponas sutikęs atvykti su kaltinamuoju. Tačiau jis neatvykęs ir net nepaaiškinęs kodėl. Rytojaus dieną laucius Puchalskis, remdamasis įstatymais, kreipęsis į Bresto vaivadijos generolą Gabrielį Ostrameckį, kad šis pristatytų kaltinamąjį į teismą. Generolas su ponais bajorais Lukošiu Zahorskiu ir Jonu Olšanskiu atvykęs į J. S. Laskausko dvarą. Mykolą Kučmuką jie radę jo pirkioj. J. S. Laskauskas ir jo žmona davę jiems tūkstančio lietuviškų kapų grašių garantinį raštą, kad savo valdinį, kaltinamą kerėjimu, pristatysią į teismą.

A 26. *1691.V.22. Šiaulių ekonomijos valdytojo vietininko Povilo Oiženskio sprendimas dėl raganavimu kaltinamų Mataušo Strakšo samdinės Marijonos ir jos bendrininkės Liucijos Vaičiulyčios sudeginimo.*

Jucevičius L. A. Raštai.— V., 1959, p. 477—479.

Žagarės J. M. K. dvare, mano, kaipo vietininko, teisme, buvo nagrinėjama Ekonomijos valdinio iš Jankūnų kaimo, esančio p. Aleksandro Polko vaitystėje, Mataušo Strakšo byla, kuris su suolininku ir to kaimo vyrais pristatė į teismą moterį ateivę, savo samdininkę Marijoną, tarnaujančią už mergą vieneri metai, apkaltintą raganavimu ir daugeliu nuostolių, padarytų jo namuose; kai pradėjome bylą nagrinėti, tai toji samdininkė Marijona savo noru prisipažino raganaujanti, kad Liucija Vaičiulyčia, tų pat namų kampininkė, išmokė ją raganauti, ir kai nakvojo jaujoj, tai Liucija, atėjusi tenai su dviem kitom kaimynėm, virė košės puodžiuką ir, ją pabudinusi, davė šaukštą to patiekalo suvalgyti, ir taip jos tučtuojau šarkomis pavirto ir

nulėkė į Maželių sodžių, prie Lukošiaus Dvylio namų, tenai kūdroje maudėsi, kartu buvo Kristina Dvylienė, Barbora Gaigalienė ir Morta Adomienė Norkienė iš Jankūnų, buvo ir daugiau moterų nepažįstamų, per trisdešimt, ir mistrą savo turėjo, vokietį gauruotą, Povilu vadino; paskui, iš kūdros, buvo Dvylio kamaroj, pasitarimą turėjo, o kai gaidys užgiedojo, atsidūrė vėl Jankūnuose, per mylią nuo kūdros; ten pat jai davė Liucija kampininkė kažkokių žolių sutrintų, sakydama, kad su vandeniu sumaišiusi išgertų, ir išmokė šituos žodžius kalbėti ant savo gaspadoriaus Mataušo Strakšo žemaitiškai: *„Velne, iššluok lovį ir bandą jo“*, ir nuo tų žodžių išdvėsė viskas. *Item* [taip pat] išpažino, kad ta pati Liucija Vaičiulyčia liepė sausus ąžuolo lapus į namų ir kitų trobesių kertes kišti ir šituos žodžius kalbėti: „ Kaip tie lapai sudžiūvę, taip kad sudžiūtų gaspadorius Strakšas ir vaikai jo su visais namais“, ir tuoj susirgo vaikas; prisipažino ir tą, kad minėtoji Liucija kartu su ja aitvarais pasivertusios per stogą iš gaspadoriaus svirno javus nešė, o kartu Liucija mokė Marijoną sakyti: „Velne, pastok Strakšui kelią važiuojant į turgų, kad neturėtų laimės ir visiškai nusigyventų“, ir kai neš grūdus iš klojimo į svirną, paimk tą maišą ir sakyk šituos žodžius: „Velne, iššluostyk peklą tuo maišu, aruodus mano gaspadoriaus, kad svirnas būtų tuščias“. O ir tą prisipažino, jog mokė tą Liuciją užkeikti, kad gyvuliai dvėstų žmonėms ir lietaus nebūtų. Paskui liepė jai vilnų kuodelį atbulai verpti ir šitaip sakyti: „Kaip tas verpstelis sukasi, taip kad galvijai ir avys išsisuktų iš mano gaspadoriaus namų, kad paliktų tušti“. Lauke nuo rugių žiedus rinko drauge per šventą Joną, kenkdamos javo derlingumui. Po tokios propozicijos ir laisvu noru duoto savo samdininkės Marijonos prisipažinimo, skundėjas Matąušas Strakšas savo vardu ir taip pat viso Jankūnų sodžiaus ir daugelio pašalinių aplinkinių žmonių vardu, duodamas aiškius tų moterų raganystės įrodymus, prašė ir reikalavo, idant jos būtų *criminaliter* [baudžiamąja tvarka] nuteistos ir mirtimi nubaustos. TAD AŠ, VALDŽIOS VARDU, dalyvaujant Jų Malonybėms Ponams Bajorams, Žemaičių kunigaikštijos dvarininkams, į šios bylos nagrinėjimą pakviestiems, keturiems pašauktiems Žagarės trakto p. p. vaitams ir dviem apskrities jenerolams, turėdamas vieningai pareikštas nuomones, remdamasis visuotinai galiojančiais Statuto nuostatais, taip pat informuodamasis *ex serio scrutinio* [iš rimto tardymo], o labiausiai priimdamas domėn laisvu noru duotą viešą Marijonos prisipažinimą, liepiau atiduoti į tortūras tiek Marijoną, tiek ir jos mistrę Liuciją, ugnimi išbandyti, o tenai

minėtoji Marijona prisipažino tą patį, ką ir kontraversijoj bei tardyme, Dvylienę, Gaigalienę ir Adomienę Norkienę paskutiniajame gyvenimo tarpsnyje apkalbėjo, o Liucija Vaičiulyčia, kaipo pati svarbiausioji ir užkietėjusioji ragana, būdama dūšios neprietelio visiškai užponauta, maža ką tortūruose teprisipažino, tiktai kad ant kūno žymias velnio dėmes, rankas nuo pečių ir kojas nuo kelių mėlynas, kruvinas, nukankintas turėjo, tad aš, iš tokių akivaizdžių įrodymų ir ženklų pažinęs tas moteris, Marijoną ir Liuciją, esant svarbiąsias raganas, jog baimės dievo ir sutvėrėjo savo atsižadėjo ir žmonėms kenkė, paliepiau Mataušui Strakšui, gaspadoriui, su kitu žmogumi prisiekti, kad Marijona, jo merga samdininkė, Liucijos Vaičiulyčios patariama bei pamokoma, jo namus suraganavo, gyvuliai iškrito, javai prapuolė, vaikas sunkiai susirgo dėl paraganavimo, o po jo priesaikos toje pat vietoje abi tas raganas mirtimi nubausti ir ugnimi sudeginti nuteisiau.

A 27. *1692.IV.28. Šiaulių ekonomijos valdytojo vietininko Povilo Oiženskio sprendimas sudeginti įskųstąją Kristiną Dvylienę iš Mažeikių kaimo, o Mortą Norkienę iš Jankūnų kaimo ir Barborą Gaigalienę iš Mažeikių kaimo palikti gyvas.*

Jucevičius L. A. Raštai.— V., 1959, p. 479—481.

Po to šiais pat tūkstantis šeši šimtai devyniasdešimt antrais metais balandžio 28 dieną buvo iškelta tame pačiame teisme Žagarės J. M. K. dvare byla *ad instantiam* [reikalavimu] Jono Tautvaišo suolininko ir jo žmonos Magdelenos Tautvaišienės iš Mažeikių sodžiaus su Kristina Dvyliene, kaipo apkalbėta raganavimu, ant kurios skundėjas sakė, kad jam pirmąją žmoną jo, vardu Ceciliją, ragaišiu su nuodais užpenėjo, ir nuo to ji tuoj numirė, o taip pat ir sūnus jo Urmanas dėl tos pačios Dvylienės rankų ir raganavimų iš šio pasaulio išėjo, o daugiau dabartinė žmona Magdelena Tautvaišienė padarė pareiškimą, kad ji, iš tos pat Kristinos Dvylienės rankos obuoliu, šieną grėbiant, užpenėta vos buvusi išgelbėta jos pačios. Tuo reikalu *ex seriis contraversiis* [iš rimtų ginčų] Jonas Tautvaišas ir priesaiką su savo žmona Magdelena *pro meliori documento* [dėl didesnio tikimumo] davė, ir kitas, Jonas Muiža, prisiekė, kad toji pati Dvylienė jį taboka paraganavo, ir nuo tos tabokos jis sunkiai serga. Užtat aš, dalyvaujant Jų Malonybėms Ponams Bajorams ir keturiems Ponams Vaitams, vaduodamasis tokiais akivaizdžiais liudijimais ir trijų asmenų priesaika, pagal įstatymus Dvylienę mirtimi nubausti ir ugni-

mi sudeginti paliepiau. Vykdant šitą nuosprendį, daug vyrų iš įvairių Žagarės trakto sodžių stojo į teismą ir skundėsi ant apkalbėtųjų raganų, tai yra ant Mortos Adomienės Norkienės iš Jankūnų ir Barboros Gaigalienės iš Mažeikių, kad jos daug žalos jų namuose pridarė per savo raganišką piktumą, tai aš tas moteris tą pačią dieną pristatyti į teismą ir ant vandens plukdyti budeliui paliepiau, ir čia *evidenter in praesentia* [akivaizdžiai matant] žmonių miniai nemažai viešai pasirodė, kad jos plaukė; tada jau ant jų dvigubas įtarimas puolė — viena, iš apkalbėjimo, antra, iš plaukimo, kai plukdomos buvo, bet kadangi nė vienas žmogus prieš tą Adomienę ir Gaigalienę *effective et particulariter* [veikliai ir įsakmiai] nenorėjo kelti savo nuostolių ir joms mirties reikalavimo patvirtinti priesaika, tai dėl tų priežasčių *ex consideratione* [apsvarstęs] jas atleidau nuo sudeginimo ir savuose namuose gyventi atgailojant dėl bedieviškų darbų leidau, vienok *ex cautione* [iš atsargumo], jeigu *in futurum* [ateityje] pasirodytų kokie jų raganavimo nusikaltimai *et praevia documento* [ir ankstesniais duomenimis] įrodyti būtų, tada kaipo apkalbėtos ir jau ant vandens bandytos *ex nunc* [tuojau] turi būti sudegintos, kad šitokia žmonių piktybė nesidaugintų, šiuo dekretu paliepiau. Šitai yra į Žagarės J. M. K. dvaro teismo aktus įtraukta *ut supra* [kaip aukščiau].

A 28. *1695.III.11. Šiaulių ekonomijos vietininko Igno Drabišiaus apeliacinis sprendimas dėl Mitkūnų kaimo gyventojų skundo, kuriuo kaltina to paties kaimo valstietį Joną Ūbą, jo žmoną ir sūnų.*

Jucevičius L. A. Raštai.— V., 1959, p. 481—486.

Joniškio J. M. K. dvaro vietininko teisme buvo nagrinėjama viso Mitkūnų sodžiaus, esančio pono Kazimiero Palevičiaus vaitystėje, vyrų, kaip skundėjų, byla su Jonu Ūba ir jo žmona, gyvenančiais tame pat sodžiuje, atsakovais. Dėl dalykų, žemiau, kontraversijoj, išdėstytų. Tad aukščiau nurodytu terminu, stodamas šalia skundėjų, advokatas p. Grigalius Danielevičius tokį prieš kaltinamąjį Ūbą ir jo žmoną visų skundėjų vardu pateikė skundą, kad skundėjams tiek pats Ūba, tiek jo žmona ir vaikai nemažai nuostolių ir vaidų pridaro savo neramiu gyvenimu — grasina sudeginti namus, padaryti žalą jų ir jų vaikų sveikatai bei turtui, taip pat kad visokių negražių įžeidžiamų žodžių nuo jų prisiklauso, o galiausiai — kad artimoj kaimynystėj jokio nė mažiausio daikto ramiai padėti ne-

gali. Šitai pareiškęs, minėtasis p. Danielevičius pateikė inkviziciją, padarytą tos bylos reikalu minėtame Mitkūnų sodžiuje tos vaitystės vaito p. Kazimiero Palevičiaus, o ta inkvizicija ištisai yra šitokia.— Inkvizicija viso Mitkūnų sodžiaus vyrų byloje su Jonu Ūba, taip pat jo žmona ir vaikais, tame pat sodžiuje gyvenančiais. Dėl neramaus gyvenimo kaimynystėje, taip pat dėl grasinimų sužaloti bei padegti, dėl vagystės ir raganavimo ženklų, sudaryta 1694 metų rugsėjo mėnesio 12 dieną. Pirmiausia visi viso sodžiaus vyrai pareiškė sąžiningai, kad pats Jonas Ūba, išnešęs laukan ožio dūblius, pakabino ant sauso obelies medžio, o kai jo klausė, kam jis taip daro, tai jis paaiškino, jog daro tam, kad jam visada rastųsi stiprūs arkliai. Povilas Andrašiūnas pareiškė, kad pati Ūbienė, būdama nerami moteriškė, užmušė du paršiukus, jokios žalos nepadariusius, o po to jam pačiam padarė akivaizdų grasinimą, sakydama, kad ir tu pats, ir žmona tavo paskutinai prapulsit, ir vaikai jūsų negyvens, ir amžinai sunyksit. Simonas Glomis pareiškė, kad pati Ūbienė grasino tokiais žodžiais: greit jūs verksit visi trys, ir namų jūsų vietos bus dykos, o po to pasakymo treji namai ligi žemės sudegė — vieni Jono Žaudžio, kiti Kazimiero Žansėčio, o treti Glebo. Dovydas Glebas pasakė, kad ta pati Ūbienė kalbėjo jam į akis, jog tu ant kojų bestovėdamas nusprogsi. Jokūbas Jonaitis pasakė, kad Ūbos sūnus, tarnaudamas pas jį už piemenį, pavogė apynasrį, tai paskui, kai iš algos už tą nuostolį išskaitęs, jis užmokėjo jam tik penkiolika skatikų, tada pati Ūbienė keikdama kalbėjo tokius žodžius, kad tavo karvės, tos, kur ganė mano sūnus, visos išdvės, ir dūbliai gyvoms išlįs, tai dviem karvėm taip ir pasidarė. Juozapas Rudys pareiškė, jog kai J. M. pono Stravinsko teismo metu P. Vytautas, kaipo tuometinis Joniškio vietininko pavaduotojas, atvažiavo į tą patį Mitkūnų sodžių daryti inkvizicijos, tai pati Ūbienė nedorai pagimdyto kūdikio kūnelį savaitę šiltuose dūmuose rūkiusi palaidojo, o po to iškasusi iš duobės atnešė parodyti, paskui, kai buvo liepta nunešti į tą vietą ir užkasti, tai ji nenunešė į vietą, bet savo kaimyno Rudžio darže tuos kaulus išbarstė, už ką paskiau, kai buvo apskųsta dvare ir į kalėjimą paimta, atsiprašinėjo Rudžio, pareikšdama, kad jo namuose nieko pikto atsitikti neturėjo, betgi nuo tų kaulų išbarstymo nei pats Rudys, nei jo žmona, nei vaikai sveikatos nebeturi, ir kas gimsta, tai tuoj ir numiršta, o net gyvuliai kas metai išdvesia, jog ir pirkti nebespėji. Senoji Rudienė papasakojo, kad pati Ūbienė, užpuolusi ją, pasakė jai tuos žodžius, jog tu viena akim akla, o greit ir kita apaksi, tai taip ir pasidarė. Suolininkas Kasparas

Jonaitis pareiškė apie pačią Ūbienę, jog kada už įsiskolinimą iždui ir už vagystę jos sūnaus Jokūbo Ūbuičio buvo suimti Ūbos ir jo žmonos gyvuliai, tada pati Ūbienė suolininką plūsdama kalbėjo taip, kad tu mano gyvulius išvedi, tai pats savo namuose nė kokio gyvulėlio neturėsi, o po to pasakymo tuoj jam trys gyvuliai padvėsė. Valentas Grigaitis pareiškė, kad Ūbienė yra nerami, vaidinga ir gaiži moteriškė ir kiekvieną dieną su kiekvienu gaspadorium ar gaspadine vaidijasi. Martynas Abulaitis pareiškė, kad Ūbienė nerami, vaidinga ir pikta kaimynystėje, ji vaikšto prieš žmones po gatvę atsiplėšusi sijoną lig juosmens ir sako: kaip aš plika vaikštau, taip ir jūs pliki būsit. Steponas Abulaitis pareiškė, jog kada J. M. ponui Stravinskui nuteisus Ūbienė buvo nusmerkta mirti ir dvare uždaryta į kalėjimą, o jis buvo sargu prie jos, tai pats Ūba tada atėjo pas ją verkdamas ir aimanuodamas, o ji jam pasakė, kad greit eisiu į teismo rūmus, viskas bus gerai, ogi ji greit ir buvo išvesta į teismą ir tuoj laisva tapo. Kazimieras Vaitiekūnas pareiškė, kad Ūbienė nerami, vaidinga, gaiži ir labai pikta kaimynystėje. Jonas Abulaitis pareiškė, kad Ūbienė nuo pat pradžios, kaip čia gyvena, nuolat su kiekvienu vaidijasi ir nuolat visiems grasina. Andrius Glomuitis pasakė, kad Ūbos duktė Zofija Ūbuičia, pamačiusi, jog ėmė niauktis ir gali imti lyti, nusivilkusi sermėgėlę išvertė, ir tuoj debesys išsiskirstė. Jonas Abulis pasakė, kad Ūbienė, jį į akis plūsdama, kalbėjo tokius žodžius, jog tu akimi apaksi ir nebematysi, o taip ir atsitiko netrukus. Mikalojus Poviluitis pasakė, kad Ūbienė, atėjusi į jo namus, pradėjo kalbėti, jog uždegsiu savo namus, tai Poviluitis pasakė — nedaryk to, nes visam sodžiui nelaimė bus, ji jam į tai atsakė, kad ta ugnis lig tavęs neateis, nes tu esi geras žmogus. Jonas Žandžius pareiškė, kad pats Jonas Ūba yra žalingas kaimynystėje ir jam pačiam linus iš lauko pavogė, o Ūbos sūnus Jokūbas Ūbuitis iš jo svirno šešis sūrius per stogą pavogė. Tokią inkviziciją ir pasirašau Kazimieras Palevičius, J. M. K. vaitas. Perskaičius minėtąją inkviziciją, visi aukščiau išvardinti vyrai, klausiami pavieniui, tuos pačius kaltinimus sąžiningai patvirtino. Todėl minėtasis p. Danielevičius, cituodamas visuotiniojo teisyno 11 skyriaus 40 straipsnį apie grasinimą ir padegimą, reikalavo, kad kaltinamasis Ūba ir jo žmona, kol teismas vyksta, duotų už save laidą, o taip pat siūlydamas iš visų skundėjų tarpo septynis vyrus, kurie prisiektų, patvirtindami skunde ir inkvizicijoj išreikštus kaltinimus, reikalavo, kad pati Ūbienė būtų nusmerkta mirti. Ogi patys Mitkūnų vyrai, atleisdami nuo mirties bausmės, to tiktai prašė, idant

toks neramus žmogus su savo žmona ir vaikais nebūtų jų tarpe laikomas ir kad jiems daugiau nebereikėtų kęsti triukšmų, vaidų, nuostolių ir grasinimų. CONTRA [iš kitos pusės]. Už kaltinamąjį Joną Ūbą ir jo žmoną stodamas, J. M. ponas Konstantinas Knofas, Inflantų žirgininkas, gynė juos tokiu būdu.— Skundėjai, turėdami kažkokį pyktį prieš kaltinamąjį Ūbą ir jo žmoną ir nenorėdami jo turėti sodžiuj savo tarpe kaipo kaimyno, be reikalo jį tąso ir, tuščiai užpuldinėdami, į teismą traukia. Todėl jis, cituodamas visuotiniojo teisyno 11 skyrių 61 straipsnį, o taip pat to skyriaus 63 straipsnį, reikalavo daryti naują inkviziciją arba prašė leisti Jonui Ūbai su dviem kitais asmenimis prisiekti, kad tuo būdu jis atremtų skundėjų užsipuolimą, ir nuo to išpūsto kaltinimo jį atleisti. TAD AŠ VALDŽIOS VARDU, dalyvaujant J. M. K. Joniškio trakto p. p. vaitams, išklausęs akivaizdinę abiejų šalių kontraversiją po inkvizicijos perskaitymo, kadangi patys vyrai visi, po vieną klausiami, inkviziciją žodis į žodį sąžiningai patvirtino, o atleisdami nuo mirties bausmės tik to prašė, idant toksai neramus ir žalingas žmogus su žmona ir vaikais savo nebūtų jų tarpe laikomas, todėl aš, priimdamas domėn teisingą skundėjų prašymą, ir kadangi jau už tokius pat triukšmus, žalos darymus, grasinimus ir raganystės ženklus pati Ūbienė jau prieš tai yra buvusi teista, ir kad geri žmonės ramiai gyventi galėtų, ir idant nuo tokių dalykų gink dieve prie didesnių nebūtų prieita, taigi dėl visuotinės ramybės įsakau, kad Jonas Ūba su savo žmona ir vaikais ne tik tame Mitkūnų sodžiuje, bet ir visame Joniškio trakte nebūtų laikomas; o jeigu jis paskui sugrįžtų ir kuriuo nors būdu skundėjų sveikatai ir jų gyvuliams kenktų ir būtų nutvertas tokius darbus daręs arba tikrai įrodyta, kad tai darė, tada vis tiek, kuris iš jų ten būtų, ar pats Jonas Ūba, ar žmona jo, be jokio atsižvelgimo turi būti mirtimi nubaustas, o iš žemės, kurią ligi šiol Jonas Ūba valdė, kad J. M. K. iždui nė mažiausio nuostolio nebūtų, to privalo p. Kazimieras Palevičius, J. M. K. vaitas, stropiai žiūrėti ir tą žemę su viskuo viso sodžiaus vyrams atiduoti.— Šituo dekretu nepatenkintas, kad vėl inkvizicijos nepaskyriau, J. M. ponas Knofas dėl šito punkto apeliavo į teismą J. M. Šviesiojo Dauggalio Pono Liet. Didž. Kun-stės Referendoriaus, J. M. K. Šiaulių Ekonomijos Administratoriaus; toji apeliaciji yra leista su nagrinėjimo terminu nuo šio dekreto datos už šešių savaičių. Duota J. M. K. Joniškio dvare *ut supra* [kaip aukščiau].

A 29. *1696.VI.27. Tardymo protokolas ir teismo sprendimas dėl trijų Kirklių kaimo Dirvėnų dvaro valstiečių raganavimo.*

Valančius M. Raštai.— V., 1973, t. 2, p. 343—350.

Mes, parašuose savo išreikšti, dievobaimingai panai Šverinaitei, Kražių klioštoriaus šv. Benedikto perdėtinei, meldžiant, nuvažiavom į Dirvėnų dvarą, Žemaičių kunigaikštystėj esantį, perkratyti reikalo kalinių, iš priežasties žavėjimo apskųstų, vardais: Lauryno Kuzmio, Magdelenos Šaulienės ir Lucijos Nomšaitės, iš sodos Kirklių, prie Dirvėnų dvaro prigulinčios. Trys vyrai, Embraziejus Tamošaitis, Martynas Tamošaitis ir Jūzupas Riepšas, liudijo ir sakė Kuzmį per Embraziejaus veselę įdavus jo pačiai mėsą ir sužavėjus, jog ta iš to sudžiūvo ir mirė. Martynas taipogi šį metą 18 dienoj birželio, į mišką važiuodamas, atradęs Kuzmį skabant miežių laiškus ir į maišelį kraunant, o beraunantį sugavęs. Jūzupas Riepšas vėl sakė jo namuose vieną sužavėjus, o ant galo visi ketino savo kalbą prisieka patvirtinti. Ponas Laurynas Naikauskis ir pats sakės nuo Magdelenos Šaulienės sužavėtas esąs, ir namus savo. Luciją Nomšaitę tie patys trys vyrai sakė esant seniai datirta ragana. Taip liudijant ir stigavojant, liepėm apskųstuosius datirti per vandenį, arba plukdyti. Datyrimą atlikus, Magdelena su Lucija tuojau savo biaurius raganiškus darbus išpažino, todėl p. Naikauskiui su vyrais nebreikėjo siekti. Bet Kuzmiui ginantis, mes, sūdžios, trims vyrams, kaip buvo žadėję, liepėm prisiekti. Katrie ir prisiekė tais žodžiais: „Aš, Embraziejus, ir aš, Martynas, Tamošaičiu, aš, Jūzupas Riepšas, siekiam viešpačiui dievui visagalinčiam, traicėj šventoj vienam; aš, Embraziejus, ant to, jog, man pirmąją pačią vedant, Laurynas Kuzmis, atėjęs į veselę, savo ranka įbruko mano pačiai mėsos dalyką, o iš to mano pati sudžiūvo ir mirė; aš, Martynas, siekiu ant to, jog šį metą, važiuodamas į mišką, radau Kuzmį, miežių laiškus beskabantį ir į maišelį bededantį; o aš, Jūzupas, ant to, jog namuose Kuzmio buvau sužavėtas; kaipo teisingai siekiam, taip tegul mums viešpats dievas padeda, o jei neteisingai, viešpatie dieve, užmušk mus.“ Taip prisiekus, liepėm minavotąjį Kuzmį pirma žudyti (brać na tortury), o paskiau gyvą sudeginti. Magdeleną su Lucija, nors patidvi nepriversti viską išpažino, vienok, kad antrą atvejį išpažintų ir išreikštų kitus žynius su raganomis, tiems patiems vyrams matant, liepėm taipogi pirma žudyti, o paskiau, kaipo datirti ragani, sudeginti. Taip mums ištarus ir liepus, jenerolas (wozny) surašė išpažinimą šiais žodžiais: „Aš, jenerolas, žemiau

ranką savą pridėjęs, pasisakau tuo išpažinimo surašymu šį 1696 m. mėnesio birželio 30 dienoj, dauggalintiems sūdžioms ir kitiems Žemaičiuose gyvenantiems bajorams matant, nuo p. Danieliaus Butvilos, valdymiero Dirvėnų dvaro, Kražių panų klioštoriui prigulinčio, pavadintas. Jog visų pirma Laurynas Kuzmis žudomas gynės ir sakės nemokąs žavėti. Paskiau Magdelena Šaulienė, kaip be privertimo, taip ir žudoma, pirma pasisakė tarnavusi ponui Naikauskiui, per burtus iš apmaudo jo sveikatą atėmusi ir visus jo namus sužavėjusi. Meldė, kad ją paleistų, žadėdama išnovyti žavėjimus, bet p. Naikauskis nepaleido. Taipogi dvaro bandą pažvelgimu ir glostymu karvių sakės sužavėjusi, kad karvės nei pieno beduotų, nei veršių bevestų. O kad namiškiai bežavėjant ją sugrobė, tuojau pasisakė žavėjusi. Dar sakės sužavėjusi ponią Jurgienę Gailevyčienę tame dalyke, kad, anai mirus, Gailevyčia vestų jos seserį, tuokart pas Gailevyčią tarnaujančią. Ta pati Magdelena apskundė Jūzupienę Šlepakienę ir jos dukterį Magdušę, gyvenanti po kunigu Siemoška Dirvėnuose, ir sakė esant sena ragana, katra sužavėjo arielkoj poną Butkevyčią, kad puspročiu pataptų, ką ir duktė žino. Ta pati išdavė Marikę Adomaitaitę, įnamaujančią pas Pocevyčią, p. Lauryno Deškevyčios žmogų, sakydama esant sena ragana. Stigavojo, jog ta Marikė, būdama pas Kuzmį, mokė jį žavėti, o tam nesimokant, jį patį sužavėjo taip, jog turėjo prie kaži ko Varniuose gydytis. O paskiau paėmė tą mokslą, tai šiaip, tai taip žavėjo; sužavėjo dar p. Butvilą, Dirvėnų dvaro valdymierą. Minavota Marikė, išėjusi nuo Kuzmio, tarnavo Krištupui Rokui, pas jį būdama, virino miežių kruopas, įlašino į viralą tris lašus kraujo, iš savo piršto įpjauto, ant galo padėjo ūkininkui Rokui, katras suvalgęs sudžiūvo ir mirė. Magdelena dar apskundė Dovydą Puscį, Gintenių sodoj ponios Šemetienės gyvenantį, sakydama jį sužavėjus raitorių ir esant senu žavėtoju, viską it ana mokant. Ta pati pasakojo Kazimierienę Viršienę renkant šarmų sniegą, suspaudžiant į gniužius ir paskiau krušomis visokius javus gaišinant. Ta pati apskundė Odovienę su dukteria Ieva, gyvenanti Dirvėnuose po kunigu Siemoška, ir sakė esant sena ragana, viską mokanti, o kitos jos dukterys ar moka, sakės nežinanti. Dar apskundė Petrienę Ližikienę Kirkliuose, apie kurią šiaip pasakojo. Kunigui Jedzevyčiai Luokės kamendorium esant, būk nuėjusi į bažnyčią, priėmusi švenčiausią sakramentą, nerydama įmezgusi į skepetą ir namon parnešusi žavėjimo darbams. Dar tą pačią pasakojo, lytui ateinant, šlavus kiemą, visus drabužius lig nuogo kūno ant savo galvos sukėlus ir taip debesis

į šalis išgainiojus. Dar tą pačią Ližikienę žavėjimo dalykams sakė rinkus kerpes nuo akmenų ir virinus vaboles. Tai vien nepriversta, žudoma ir deginama be atmainos stigavojo. Tą patį metą birželio 30 d. ponas Daškevyčia, seniai ir nugis apskūstos Marikės Adomaitienės, savo žmogaus įnamės, katra buvo į Varnius išsprukusi, iš ten pargavęs, ponui Butvilai leidžiant, pirma šiaip jau, paskiau žudydamas klausė; abudu sykiu pasisakė mokanti žavėti. Negana to, pati apskundė minavotą Kuzmį, sakydama: „Mane mokė ir pats moka žavėti. Turėdamas ant ko širdį, aluje, arielkoj, valgiuose žavėja žmones, kad įsirgtų, sudžiūtų, mirtų, nelaimių datirtų. Moka žavėti, nes yra mūsų vyresniuoju, žavėja javus, miškus, vandenis ne vien darbais, bet ir žvilgterėjimu, kaipo žmones, taip ir gyvulius, ką tinkamas.“ Ta pati Marike apskundė Kotryną Riškevyčaitę, sakydama mokant žmones, girias, javus ir vandenį žavėti. Dar pakaltino Baltramiejienę Lesikienę, Kirkliuose gyvenančią, katrą sakė vandenį iš vieno indo į kitą pilstaliojant, sau žinomą žolę įmetant, tuo vandeniu javus šlakstant ir gadinant. Dar pakaltino Kazimierienę Uiksnienę, katra būk rankiojusi nuo medžių ir žolių rasą, o paskiau šlakstydama žmones, javus ir bandą novijusi. Minavotas Kuzmis būk matęs renkant ir šlakstant, dar, kaipo vyresnis, mokęs. Mačiusi ir Lucija Baltramiejaitė Nomšaitė iš Kirklių; ir pačią sakė sumanant žavėti it kitas. Ta pati dar apkalbėjo Dovydą Puscį iš Gintenių sodos, sakydama: „Senų dienų yra burtininkas, kartu su Kuzmiu yra mūsų vyresniuoju, abudu mumis valdo, daugiau už mus sumano žavėti, pačiudu ką tinkamu žavėja ir mums leidžia taip daryti.“ Ta dar apkalbėjo Jūzupienę Šlepakienę ir jos dukterį Magdeleną, taipogi Martynienę Bekaulienę, našlę su dukteria, sakydama: „Pernai švento Jono naktį Šlepakienė su dukteria iš savo namų pro Kirklių sodą vienkart su mumis lėkė į Šatrijos kalną, o šį metą ar lėkė — nežinau, nes, Kuzmį sugavus, aš persigandusi išbėgau.“ Ta pati Marikė apkalbėjo Vasiukienę senąją, po ponia Naruševyčiene Pašatrijoj gyvenančią, katrą sakė mokant žavėti, sugebant įvairiomis žolėmis žmones susarginti it kitas raganas.
Apskundė dar Jonienę Gedienę iš sodos Žemalėnų, priderančios Kražių panoms, sakydama mokant žavėti it kitas, bet tą, prisiekus ant žodžio, paleidom. Apskundė taipogi Skerdienę, našlę, poniai Bialozorienei priderančią, gyvenančią Biržinėnuose, sakydama ir tą renkant rasą, į puodelius pilstaliojant, javus gadinant ir žmones kropiant. Ta dar aptarė jauną Korkienę, Luokėj gyvenančią, katrą sakė ir žvilgterėjimu žavėdavus, o,

apmaudui pašokus, valgiuose ir gėrimuose ką norint negero žmonėms įbrukdavus. Ta pati apkalbėjo Abromienę zakristijonienę senąją, sakydama tiek pat, kiek Korkienę, mokant žavėti. Ta pati aptarė Zakarijošienę Grabauskienę iš Varnių miesto ir sakė esant perdėtine, o žmones, javus ir gyvulius žavėti sugebant.

Tą pačią 30 dienoj birželio, aukščiau minavotiems sūdžioms liepiant, užniko žudyti (wzięta na tortury) Luciją Nomšienę iš Kirklių. Ta bežudoma pasisakė mokanti žavėti, o paskiau pašaukė minavotąjį Kuzmį, sakydama: „Senas jau burtininkas, pasižįstu su juo nuo 18 metų, mokės jis žavėti nuo senosios Rukienės, katra mirė ir lakiodavo su spindinčiomis kibirkštimis". Ta pati Lucija aptarė Petrienę Lesikienę, sakydama: „Ana, išvydusi lytų ateinant, neša laukan katilą ir apverčia, dar kirvį į sieną įkerta ir taip debesis išgainioja". Ta pati aptarė Dovydą Puscį, sakydama: „Mūsų vyresnysis ir mus mokė". Ta pati Lucija aptarė Šlepakienę su dukteria Magduše — abidvi, sako, moka žavėti, pernai švento Jono naktį lakiojo į Šatriją su kibirkštimis, aukščiau už kitas. Ta pati dar apkalbėjo Jurgienę Kukšienę, piovikienę iš Luokės, sakydama ir mokant žavėti, ir su raganomis turint draugystę. Ta pati apskundė Motiejienę Trabienę iš Girkančių, sakydama: „Moka žavėti ir vyrą savo apdavė, katras mirė, o pati su vaikiu svetmoteravo". Ta pati apskundė Endrulį Jurkšaitį, pono Butlerio iš Varputėnų žmogų, sakydama žmones, gyvulius ir javus žavėti sugebant. Dar aptarė Adomienę Grozienę, panumikėj ties Luokės valsčium gyvenančią, katrą sakė mokant it kitas žavėti. Ta pati apskundė Telienę kriaučienę Patumšės valsčiaus, jogel moka žavėti žmones, javus ir gyvulius. Tą savą aptarimą, kaip žudomos, taip ir ant laužo padėtos, visos išpažino, nė vieno iš aptartųjų nelenkdamos. Todėl budelis visiems apskųstiems ir Kuzmiui kaltybę darodė.

Dienoj 3 liepos mėnesio to paties meto iš priežasties minavoto apskundimo, budeliui esant, ponas Martynas Naruševyčia Inplentų ragintojas (podczaszy), p. Mikalojienei Šemetienei norint, mano (jenerolo) akyse liepė žudyti Dovydą Puscį iš Gintenių sodos, tris atvejus nuo sudegintų raganų aptartą. O nors žudomas gynės ir sakės nesumanąs žavėti, vienok, kaipo nuo motriškųjų apskųstą, liepė sudeginti. Tą pačią dieną p. Naruševyčienė įsakė dvaro priveizėtojui, kad, sugrobęs jos mergaitę Vasiukaitę, nuo raganų aptartą, čia atvestų. Katras atvedęs pirma žudė, bet ta vien gynės ir sakės nemokanti žavėti; tik pasisakė vieną sykį bažnyčioj per mišias kunigą savo mislioj

palyginusi į gyvulį, taipogi būk radusi auly sudžiūvusią varlę ir amžiną atilsį savo ponui Naruševyčiai meduje padėjusi, ką tuokart namiškiai ir pamatė; vienok taip padariusi ne dėl žavėjimo. Taipogi bežudant atvykęs čia Pridrikas Butleris klausė per mane, jenerolą, bene gadino jo karvių pieną, bet ta pasisakė jo bandos nė matyti nemačiusi. Todėl aš, jenerolas, ką vien išpažinimo laike girdėjau, visa tai teisingai surašęs, kaip pirma jau buvom pasakę, iš Kražių panų valsčiaus keturias moteriškąsias, tris kartus apskųstas, už sudegintas paskaitėm. Taip ištarę, šiandien rankas mūsų pridedam. Dirvėnuose, metuose tūkstantis šeši šimtai devynios dešimtys šeštuose, liepos mėnesio 4 dienoj. Prie tos ištarmės (dekreto), aukščiau aprašytos, ranką savą pridėjau Teodoras Povilas Kovnackis ranka savo.

Prie tos ištarmės, kaipo sūdžia, išskirtas Endriejus Stanislovas Guževskis.

Priderėjau prie to reikalo ir savą ranką pridedu Aleksandra Vaclovas Daugėla.

Tą reikalą perkratinėjau, kaipo sūdžia, Jonas Išlevskis.

Mykolas Petras Giežodas, p. buvęs.

Prigulėjęs Laurynas Guževskis.

Prigulėjęs Staponas Jurgis Daugėla.

Prigulėjęs Stanislovas Kastantinas Giežodas r. s.

Prigulėjęs Mykolas Jonas Sugovdžas".

A 30. *1699.X.30. Bajoro Andriaus Bukrabos, Naugarduko iždininko, skundas Pinsko pilies teismui dėl kelių valstiečių kerėjimo.*

AVK, XVIII, p. 513.

Tų pačių metų spalio 24 d. jis, A. Bukraba, sušaukęs 7 kaimų, esančių jo Novošyčių dvaro kaimynystėje, vyrus, dalyvaujant Pinsko pavieto generolui, ir skundęsis žmonėmis, kurie, šalindamiesi nuo dievo, kenkią jo ir kitų sveikatai. Jau velionis Gabrielis Vyšnevskis, remdamasis vyrų kuopos nuomone, kėlęs bylą ir kaltinęs Novošyčių dvaro valdinius kerėjimu. Bet tada buvo pasitenkinta įspėjimu ir budelio pagąsdinimu. Tačiau, apsigyvenus kaimynystėje ponui Pranciškui Duboveckiui, daugelis netikinčių krikščioniškai savo šėtonišką meną atnaujinę: išguldą javus laukuose, nujodą ar net pagrobią arklius. Tai daręs Kirila Adamovičius ir jo sūnus Fedoras. Keli P. Duboveckio valstiečiai patvirtinę, kad Kirila ir jo sūnus — kerėtojai ir kaltintoją kerį, norėdami jį pražudyti. Jie ir Gabrielį Vyšnevskį į kapus nuvarę. Apie tai žinoję Steponas Puška, ponia Vyš-

nevskienė ir ponia Duboveckienė, bet nesiėmę jokių priemonių. K. Adamovičius net stogą pradraskęs, kad po mirties pakerėto pono vėlė išskristų. Kirila daręs ir po dvarus nešiojęs kažkokius vaistus. Jis vedęs vidurnaktį sergančią kumelę į kapus, kad ši pasveiktų, bet ji pastipusi, taip pat kerėjęs bites. Kaltinamasis buvo ir anksčiau teistas, bet nenužudytas. Jis gyręsis, kad A. Bukraba nieko nelaimėsiąs, nes ponas P. Duboveckis neatiduosiąs jo kuopos teismui. Kirilos sūnus Fedoras taip pat esąs kerėtojas. Daug kas matęs, kad jo girnos pačios sukasi ir kad Janovo miestely turgaus dienomis kerįs žmones.

Sušaukus teismo kuopą, buvo sužinota, kad Griška Stepukas padėjęs kerus lauke pono Petro Vyšnevskio, kuris greitai mirė; kad Pelagija Seiginova atimanti karvėms pieną, o per šv. Jurgio šventę vaikščiojanti po laukus ir nubraukanti nuo javų rasą. Ji buvusi įspėta, bet nenubausta. A. Bukrabos valdinys skundęsis, kad toji Pelagija pakerėjusi jo karvę, kuri pastipo padarydama nuostolių už 30 auksinų.

Daug esą nukentėjusių, bet pats P. Duboveckis ir jo valdiniai apie kerėjimus nieko negirdėję. Septyni liudytojai norį prisiekti, kad kerėjimais padaryta nuostolių už 2000 auksinų, ir prašą poną P. Duboveckį pristatyti globojamą Kirilą sudeginimui.

Teismas nutarė įtariamuosius Kirilą Adamovičių ir jo sūnų Fedorą bei Pelagiją Seiginovą atiduoti budelio tardymui pagal galiojančią teisę, o iš Griškos Stepuko pareikalauti priesaikos.

A 31. *1701.VII.6. Valstiečio Mataušo Martynaičio skundas Joniškio dvaro valdytojui Adomui Šorčui dėl įtartino Grigaliaus Kasperuičio ir jo žmonos elgesio.*

Jucevičius L. A. Raštai.— V., 1959, p. 486—487.

Mataušas Martynaitis iš Daumančių sodžiaus, p. Palevičiaus vaitystės, padarė pareiškimą ir pateikė skundą ant Grigaliaus Kasperuičio ir jo žmonos, kad ji *pro futuro venturo malo, hac intentione* [tokia intencija, idant ištiktų nelaimė] ypatingai norėdama pakenkti skundėjo namams, lazdą tarp vartų, prie tos lazdos šilingą ir mėlynus siūlus, *vulgo melie* [liaudies kalba] „mėliai", pametusi, pati nuėjo, o tą *in facto ipso* [pačiu darymo metu] matė Stanislovas Griguitis, piemuo, o paskui kito gaspadoriaus piemuo, suolininko Elijošius, kai tą lazdą ir daiktus paėmė, tada kaltinamosios sūnus Kazimieras ėmė bartis ant jo, kam jis paėmė tą lazdą, sakydamas, be reikalo

paėmei, nes mano motina ant pykčio tiems namams padarė, sakydama, kad gyvuliai jūsų namuose dvės, taigi turėjo jo, skundėjo, namuose dvėsti; šitai yra įrašyta dalyvaujant suolininkui, skundėjui ir tiemdviem piemenim, o skundėjas, *inquantum* [tuo atveju, jeigu] kas blogo pasidarytų, ar žmonėms, ar gyvuliams, norėdamas *ex ea occasione* [dėl tos priežasties] kelti bylą jai ir jos vyrui, davė šį pareiškimą įrašyti į knygas.

A 32. *1702.IX.23. Joniškio dvaro teismo sprendimas dėl Girnienės, nesuradusios dviejų vyrų, galinčių prisiekti, kad ji — ne ragana ir nemokanti kerėti.*

Jucevičius L. A. Raštai.— V., 1959, p. 487—490.

Joniškio dvaro teisme buvo nagrinėjama Mikalojaus Briedikio, gyvenančio Pračiūnuose, p. Juozapo Gricevičiaus vaitystėje, byla su kaltinamąja Poviliene Girniene, gyvenančia tame pat sodžiuje, dėl dalykų, žemiau kontraversijoj aprašytų, *in termino* [tuo laiku], kada stojo abi šalys akivaizdoj į bylos nagrinėjimą. Pirmiausia, skundėsi Briedikis dėl to, kad Grinienė, atėjusi į jo namus, pasisėmė iš šulinio vandens ir kibire kojas nusimazgojo, ir dėl tos priežasties padieniui trys arkliai skundėjui Briedikiui nudvėsė, o ketvirtas p. Palevičiaus, kuris gėrė iš to kibiro vandenį, ir tas nudvėsė; dėl šitų priežasčių kaltindamas Girnienę, taip pat per inkviziciją ar *corporali juramento* [kūno priesaiką], atliktą tame pačiame Pračiūnų sodžiuje, pareikšdamas, kad nuostolis, *mere* [vien tik] dėl Girnienės pasidaręs ir jį ištikęs, būtų jam atlygintas, o ji pati, kaipo *venefica* [nuodytoja], pagal įstatymus ir pagal teisybę *jure vincatur* [tebūnie teisės nubausta], to jis reikalavo, apsiimdamas kartu su dviem kitais asmenimis prisiekti; sulig šituo jo pareiškimu visi Pračiūnų sodžiaus vyrai vieningai ant Girnienės skundėsi, kad ji seniai jau apkalbėta kaipo ragana, kad nuostolių jie dėl jos turi gyvuliais, javais etc., kaip tai matyti iš inkvizicijos, atliktos *in rei varitate* [norint įrodyti dalyką], todėl primygtinai reikalavo, kad ji būtų pagal įstatymus nubausta, pareikšdami esą pasiruošę prieš ją prisiekti. *E. converto* [iš priešingos pusės] advokatas p. Grigalius Danielevičius, stodamas Girnienės vardu, davė repliką, kad ji niekad nėra dėl raganystės apkalbėta, ir kad jeigu ji kojas mazgojosi prie skundėjo šulinio, tai ne piktu kokiu būdu darė, o dėl to, kad jos šuliny vandens nebuvo, atėjusi nešvarumus nusiplovė, bet kad arkliai dvėsė, tai ne jos mazgojimasis dėl to kaltas, o kad iš padarytos

inkvizicijos ir iš vyrų asmeninio pareiškimo susidaro tam tikras panašumas į raganystę, tai ji pagal 14 skyriaus 20 straipsnį apsiima su kitais dviem neįtariamais asmenimis prisiekti, jog yra nekalta, *ex quo* [kadangi] jokių iš seniau duomenų apie ją knygose nėra, kad būtų buvusi kaltinama raganavimu, tik dabar šviežiai iš pykčio vyrų skundžiama — taip jis nurodė. Todėl jis pripažino, kad jai išsiteisinti veikiau tinka 4 skyr. 11 straipsnis. Tad Joniškio dvaro teismas, išklausęs *ab utrinque* [abiejų pusių] kontraversijas, elgdamasis pagal visuotinį teisyną ir pagal pačią teisybę, taip nutaria: kadangi Girnienė palieka vyrams įtartina panašiais į raganystę nusikaltimais, tai *ex quo* knygose senesnių jokių duomenų prieš Girnienę dėl raganystės nerasta, vien tik dėl dabartinių nuostolių Briedikis su vyrais skųsdami jai raganystę prikiša, tad teismas pripažįsta Girnienei *pro evasione* [dėl išsivadavimo] prisiekti trise pagal 4 skyr. 20 straipsnį su žmonėmis patikimais, negiminėmis neįtariamais, tokiais žodžiais, kokiais Briedikis ir kiti Pračiūnų sodžiaus vyrai, kurie ją apkaltino raganyste, kad ji visai nėra tuo kalta ir niekad nebuvo tuo įtariama, raganauti nemoka ir niekad tuo būdu nuostolių nedarė, ir ne dėl jos priežasties trys arkliai Briedikiui, o ketvirtas ponui Palevičiui nudvėsė, ir jei kojas mazgojosi iš kibiro prie Briedikio šulinio, tai ne su kokiais piktais ketinimais, o vien kad reikėjo nešvarumus nuplauti, ir ne dėl to tie arkliai išdvėsė, ir ji *post praestitum juramentum evadet ab impetitione omni actorum* [po to, kai duos priesaiką, bus laisva nuo visų kaltinimų], o po to jei tik duos nors mažiausią priežastį, į raganystę panašią, tada jau kaipo *venefica* pagal įstatymus nubausta bus. Po kelių atidėliojimų kaltinamosios prašymu, kad žmonių sėslių ir prisiekti tinkančių gauti negalėjo, šiandien, d. 23 septembris, paskelbus bylos nagrinėjimą, kadangi kaltinamoji pristatė priesaikos duoti du žmones, kurių vienam, nesėsliam ir mažai pasitikėjimo vertam, nebuvo galima leisti prisiekti, todėl tasai Joniškio teismas, toliau nebevilkindamas bylos, dalyvaujant p. Juozapui Gricevičiui, J. M. K. vaitui, remdamasis aukščiau minėtu straipsniu, kadangi kaltinamoji pralošia savo bylą, priteisia: pirmiausia nukentėjusiam už tris nudvėsusius arklius — dešimtį muštinių talerių, teismo išlaidų — keturis muštinius talerius *in spatio* [laikotarpyje] vienos savaitės atiduoti privalo, o jei neatiduos, turės mokėti dvigubai, ir dvarui kas priklauso baudos sumokėti *tenetur* [privalo]. Per tris savaites sekmadieniais, ketvirtadieniais ir penktadieniais viešai, gūnia apsigaubusi, mišių metu su žvake prieš altorių klūpėti privalo ir per pakylėjimą plaktis

privalo, o kol atliks atgailą, privalo prie špitolės gyventi ir bausmę kentėti, o po to, jeigu tik nors mažiausias koks įtarimas prieš ją atsiras, tada kaip aukščiau parašyta baudžiama bus.

A 33. *1707.IX.16. Joniškio dvaro teismo sprendimas sudeginti Agniešką Martynaitienę, prisiekiant trims vyrams, kad ji — ragana.*

Jucevičius L. A. Raštai.— V., 1959, p. 491.

Joniškio J. M. K. dvaro teisme buvo nagrinėjama p. Valento Gricevičiaus vaitystės Melnių sodžiaus vyrų kaipo skundėjų byla su Jognieška Lukošiene Martynaitiene, kaltinama raganavimu. Kadangi byla, pradėta skundėjų — Melnių sodžiaus vyrų — jau seniai, turi baigtis šiandien, tai yra rugsėjo šešioliktą dieną, ir pagal nuopelnus ji turi gauti *poenam mortis* [mirties bausmę] kaipo ragana, pagal Statuto teisę turi būti ugnimi sudeginta, to reikalaujant p. Valento Gricevičiaus vaitystės Melnių sodžiaus vyrams, remdamasis visuotiniuoju teisynu, nusprendžiu, kad turi prisiekti trys vyrai — Antanas Macys, Simanas Ramanauskas, Steponas Bitinas, jog Jognieška Lukošienė Martynaitienė yra *mere* [vien tik] ragana pagal jų senesnius ir dabartinius pareiškimus, rugius mezgiojo, avižas rankomis trynė, kalbėjo, kad tas avižas turinti su liepų lapais į duoną kepti, jog per švento Jono žaidynes gelda nešė ugnį iš lauko, jog tuos visus veiksmus raganavimui naudojo. Prisiekiame, jog tu esi ragana, taip mums padėk, pone dieve ir jo šventoji kančia! — Davus jiems priesaiką, turi būti sudeginta įprastoje vietoje, kur visos raganos deginamos, vaikai, kurie įtariami raganavimu, turi būti ištremti iš sodžiaus. O vyras Lukošius Martynaitis su visais vaikais, neįtariamais, prie namų ir žemės likti privalo. Prieš mirtį skundėjai privalo leisti šventais sakramentais *obarmari* [aprūpinti].

A 34. *1709.V.15. Kobrino magistrato teismo sprendimas dėl miestietės Apolonijos Povilienės Kyšelovos kerėjimo padedant Marijonai, Jono Heryčo dukteriai, prisivilioti jaunikį.*

AVK, VI, p. 510.

Apkaltinta ir suimta Apolonija Povilienė gynėsi, bet vėliau tardoma prisipažino, kad, pamokyta vienos moters iš Černavčicų, norėjusi padėti Marijonai prisivilioti jaunikį. Merginai ji patarusi nusiprausti vandeniu su šakelėmis ir įvairiaspalvėmis gė-

lėmis. Marijona taip ir padariusi. Suvyniojusi šakeles ir gėles į marškinius, ji, Apolonija, rusų velykų rytą, prieš saulės patekėjimą, nunešusi jas į Anupro Sacevičiaus daržą ir pakasusi po tvartu, kad Anupro brolis pamiltų Marijoną. Teismas pripažino Apoloniją esant kaltą ir paskyrė tokią bausmę: kryžiumi gulėti cerkvėj mišių metu, po to rotušės aikštėje išplakti ją 50 rykščių. Įvykdžius bausmę, ji bus paleista iš kalėjimo. Nubaustas buvo ir Marijonos tėvas už tai, kad jo namuose buvo ruošiami kerai. Jis turėjo iš dviejų svarų vaško padaryti žvakių ir atiduoti jas cerkvei. Jei iki numatyto laiko to nepadarytų, turėtų sumokėti valdžiai dviejų kapų graišių baudą.

A 35. *1730. VI.12. Teismo sprendimas ir tardymo protokolas dėl Tirkšlių seniūnijos valstiečių Mataušienės Sugaudienės ir Simonienės Saukienės raganavimo.*

Jucevičius L. A. Raštai.— V., 1959, p. 406—413.

„Mes, tie patys kviestiniai, kaip ir pirmesniame dekrete pasirašiusieji, pakankamai įsitikinę iš paskutinio tvirto pareiškimo, nepakeičiamo tvirtinimo, duoto paskutiniame gyvenimo tarpsnyje prie laužo ir ant laužo sudegintos raganos Reginos Kosciukienės, taip pat liudijant ir skundžiant geriems, neįtariamiems, pasitikėjimo vertiems žmonėms, kvotose išvardintiems, savo teiginius *libere* [laisva valia] apsiimantiems patvirtinti priesaika, užbėgant už akių visoms galimoms inkonvenienci-joms aukščiau nurodytame dekrete, kadangi ir pirmiau visokiose konfesatose buvo įskųstos ir paskelbtos, būtent, Mataušienę Sugaudienę ir Simonienę Saukienę, Tirkšlių seniūnijos valstietes, *servatis omnibus mediis de justitia* [išlaikydami visas normas, iš teisės] išplaukiančias, nuteisėme ugnimi ant laužo sudeginti, o Marijoną Kosciukaitę, prie laužo rykštėmis nuplakus, kad tokių nusikalstamų darbų atsižadėtų, *ex quo non habet annos sufficientes* [kadangi yra nepilnametė], nuo ugnies atleidome, kad pataisytų savo gyvenimą. Rašyta Tirkšliuose, metais ir dieną *ut supra* [kaip aukščiau]."

Tą gėdingą dekretą, neišdildomą tamsumo, prietarų ir kvailumo dokumentą, pasirašė:

Juozapas Hrm. Kryževičius, Jo Malon. Karal. Tirkšlių aps. poručnikas
Boguslavas Mikuličius
Jonas Mališevskis. S. D.
Jonas Vyšomerskis

Kazimieras Horodeckis
Kazimieras Jonas Gavrilavičius
Mykolas Daubaras
Ignacas Šidlauskis
Stanislovas Stanevičius
Morkus Daubaras
Juozapas Petravičius

Daugiau parašų nukirpta.

„Surašymas punktų, kuriais Tirkšlių valsčiaus žmonės kaltino Mataušienę Sugaudienę, apkalbėtą Reginos Kosciukienės paskutiniame tarpsnyje, po visokių kvotų pasmerktos mirti.

1mo: Juozapas Radvilavičius, stojęs akivaizdoje, skundė Mataušienę Sugaudienę, kad minėtojo Radvilavičiaus dukterį kai pavalgydino koše, tai toji, daugiau jokio valgio nebevalgiusi, numirė, vieną savaitę pasirgusi.
2do: Tas pats Juozapas Radvilavičius girdėjo, kaip Mataušienė Sugaudienė kalbėjo Kvedarienei, nuteistai raganai: „Už ką mane apkalbėjai?" Kvedarienė atsakė: „O kam ėjai pas Steponavičių, paklode apsigaubusi, ir iš trečio tiktai karto suraganavai minėtojo Steponavičiaus vaikus." Mataušienė Sugaudienė į tai atsakė: „Kad aš moku raganauti, tai kodėl vaikų neturiu?"—„Užtaisei apdavų kitam, o paskui pati suėdei, užtat ir neturi vaikų."
3tio: Jo malonybė ponas Šidlauskis liudijo, kad ta Mataušienė Sugaudienė, kai buvo išvaryta už raganavimus iš Tirkšlių, gyveno kampininke pas jo malonybę Šidlauską; jai ten gyvenant, žiemą, jos malonybė Šidlauskienė rado patale varlę džiovintą ir paslėpė ją, į pakulas suvyniojusi, svirnelyje. Kai klausė Sugaudienės: „Ar tu padėjai tą varlę?"— toji prašė parodyti; kai ponia Šidlauskienė pažiūrėjo tos varlės, tai rado tik pakulas, o varlės ne, ir nuo to laiko ponia Šidlauskienė džiūvo šešerius metus ir numirė. Per tą visą ligą vis minėtąją Sugaudienę įtarinėjo.
4to: Jonas Rafembergas su savo pačia taip liudijo: Mataušienė Sugaudienė užėjo pas juos į namus ir prašė pašaro, ir už tą pašarą žadėjo duoti gorčių sviesto ir dar daugiau, tik, sako, gyvenkim geruoju, ir gyrėsi, kad tik vieną karvę melžiau, o pardaviau sviesto pusantro kibiro ir sau dar palikau, sūrių pardaviau ir ubagams daviau, o jūs neturit pieno; yra tokių žolių, kur karvėms reikia duoti ir smilkyti. Ateik pas mane pavasarį, kol dar gegutė nebus kukavusi, eisim rinkti. Kitą kartą praeitą rudenį ant Tirkšlių tilto, į žydą eidama, pasakė *hoi*, oi, ir Puo-

džiurvienė nekvaila, daug kartų man sakė vieną mažą dalyką, reikia tik tą padaryti, bet tai yra nedidelis dalykas. Ir tais žodžiais kalbėjo toji pati Sugaudienė, kad p. Vitkevičienė iš Jonaičių, kai ėjo išpažinties ir komunijos Viekšnių bažnyčioj, sakė, kad iš jos visi žmonės juokėsi, tai yra iš Sugaudienės.

5to: Apie tą pačią Mataušienę Sugaudienę Steponas Steponavičius liudijo, kad Kvedarienė jam sakė per kermošių Tirkšliuose, jog jo vaikus Sugaudienė paraganavo,— taip ji viešai pasakė prie pulko žmonių.

6to: Tas pats Steponas Steponavičius apie tą pačią Sugaudienę liudijo: kareiviai pražygiuodami apsistojo pas Steponavičių, nuėję pas Sugaudienę parsinešė paršą ir davė paslėpti Steponavičienei; toji, kaip kaimynė, paleido tą paršą, tai kareivis, vėl nuėjęs, tą paršą parsinešė, o ji taip pagrasino: maža turėsi naudos iš savo kiaulių; taip ir išsipildė, nes kai kurioms kiaulėms net kojas paralyžius sutraukė. Dar Steponavičius skundė tą pačią Mataušienę Sugaudienę dėl šitokio grasinimo, kai nepaskolino jai kartą kumelės prireikus važiuoti: pamatysi, neilgai tu su ja važinėsi; ta kumelė į trečią dieną nusprogo nuo kraujo plūdimo iš šnervių.

7mo: Juozapas Kemtavičius skundė tą pačią Mataušienę Sugaudienę, jog dėl jos išmilžimo karvės mažai pieno duoda, serga, dūsauja (sic)."

„Surašymas punktų apie Simanienę Saukienę pagal Marijonos Kosciukaitės ir Reginos Kosciukienės apkalbėjimą paskutiniajame tarpsnyje, kurią apkalbėjo ir patvirtino esant raganą.

1mo: Pranciškus Gozdzikauskas taip skundė: Simanas Sauka užprašė jį pas save degtinės gerti už pasaugojimą namų ir arklių, kai pačių nebuvo namie; pats Sauka sykį užgėrė, pati Saukienė du kartus, per tuos tris kartus galėjo išgerti degtinės už pusantro skatiko; parėjęs namo tuoj susirgo ir paslikas išgulėjo šešias savaites, ir per visą vasarą mažai ką dirbo, ir po šiai dienai neturi sveikatos kaip reikiant.

2do: Ona Pranciškienė, miežiuose jeibes darantį Simanienės Saukienės viščiuką užmušusi, tą viščiuką išmetė per tvorą; Saukienė, pamačiusi užmuštą viščiuką, mažne visą dieną plūdosi, o nuo tų plūdimų anoji tuoj susirgo ir po šiai dienai tebeserga.

3tio: Tas pats Pranciškus Gozdzikauskas skundė Simanienę Saukienę, kam ji ir kokia intencija nudvėsusį Gozdzikausko paršą po savo kūtes valkiojo?

4to: Ant tos pačios Simanienės Saukienės skundėsi Stanislovas Vasilkevičius, kad jo žmona, kai nusivanojo pas Saukienę pirty, tai ana davė atsigerti giros, nuo to gėrimo susirgo, pavartojusi čemeryčias, vėmė kirmėlėmis ir po šiai dienai tebeserga.
5to: Ta pati Saukienė grasino Juozapui Ķemtavičiui, Stanislovui Vasilkevičiui ir tiems, kurie padėjo ją suimti: jei mane iš šio pasaulio išnovysit, tai visus jus velnias paims, negyvensit jūs.
Dėl tokių tad nusikalstamųjų darbų, padarytų aukščiau minėtų asmenų, stojus akivaizdoj ir skundžiant pasitikėjimo vertiems žmonėms, apsiimantiems prisiekti dėl nebe vieno to asmens apkalbėjimo raganavimu (?), pagal tam tikrus punktus, priesaikos formulėse išreikštus, trims pasitikėjimo vertiems vyrams prisiekti liepę, mes į trečią dieną nuo šiandien skiriame egzekuciją. Rašyta Tirkšliuose, 1730 metais, birželio dvyliktą dieną."

(Pasirašę)

Juozapas Hrmn. Kryževičius, J. M. K. Tirkšlių a. P.
Jonas J. Petravičius mpr.
Mykolas Butrimas
Juozapas Daubaras
Jonas Mališauskas S. D.
Jonas Ķazimieras Vyšomerskis
Ķazimieras Horodeckis
Ķazimieras Jonas Gavrilavičius
Jonas Šidlauskis
Mykolas Daubaras
Boguslavas Mikuličius
Stanislovas Stanevičius
Juozapas Petravičius
Ķazimieras Ciškūnas

„Ķosciukienės prisipažinimas, duotas laisvu noru

Prisipažino, kad, susirinkusios į Tirkšlių rinką, lėkė į Šatriją Simanienė Saukienė, puodžiuvienė, Mataušienė Sugaudienė, kurioms visoms po pažastimis patepė Mataušienė Sugaudienė, ir vieną vidutinio amžiaus moterį ji buvo atsivedusi su savim, ne iš miestelio, bet iš kaimo kurio; nulėkė į Šatriją ir ten daug susirinkusių matė. Vyriausioji buvo Sugaudienė.
Toji pati prisipažino, kad matė ant Šatrijos kalno poną (velnią), vokiškais drabužiais apsirengusį, su skrybėle vaikštinė-

jantį, lazdele pasiramščiuojantį. Ten šoko, vienas smuiku grojo raguotas, toks pat, kaip ir tas ponas, ir vaikai raguoti, pirmiausia šoko su Saukiene, paskui su puodžiuviene, su Kosciukiene, su kitomis per *consequens* [iš eilės], maskolė Michalova, būdama šluba, nešoko, ją neseniai puodžiuvienė išmokė visokių visagalybių, kurias moka visos, tik viena Michalova ne. Atgal į Tirkšlius parlėkusios, priešais puodžiaus vartus išsiskirstė. Viršum aukščiausių miškų lėkė.

Toji pati prisipažino, kad Marijona Kosciukaitė tenai kartu su jomis lėkė, ir tą pripažino, kad ant Šatrijos jokio trobesio nėra.

Toji pati prisipažino, kad jos ponas priėjo su lazdele, su skrybėle, galva į ją linktelėjo ir vėl nuėjo sau.

Toji pati prisipažino, kaip ji pono dievo išsižadėjo.

Toji pati prisipažino, kad moka paraganautiems gyvuliams vaistų duoti.

Toji pati prisipažino, kad Meižių valstiečio Andriejaus sugedusį pieną pataisė ir šitaip pasakė: *treja devynis šaltinius išsemti ir suskaičiuoti, šaukštus numazgoti, per rėtį lieti ir šaltą akmenį į šaltą vandenį įmetus, kaip karštas ūžia ir verda.*

Toji pati prisipažino, kad piktoji dvasia ją pačią naktimis persekiodavo. Žiemą, į pavasarį, šeimininkė Kazimierienė Pauliukienė kai pradėjo rūkyti švęstomis žolėmis ir švęstu vandeniu, tai nustojo persekioti.

Toji pati prisipažino, kad piktoji dvasia, nuo žemės paėmusi karvės išmatų, davė įmaišyti į grietinę ir sakė, kad ant duonos paduotų bet kuriam piemeniui.

Toji pati prisipažino, kad, sekdama velnio pamokymu, žegnojosi velnio ranka ir koja, ir velnias duodavo jai, kada prireikdavo.

Toji pati prisipažino, kad Marijona Kosciukaitė, jos anūkė, su ja ledą dirbo, pagalį į liūgą įkišusi.

Toji pati prisipažino, kad ją vyras už tą dažnai mušdavo, kam ji moka raganauti.

Mes, žemiau pasirašiusieji, buvom akivaizdoje ir girdėjome savo ausimis šiame surašyme minėtų asmenų prisipažinimus, juos išklausę, *fidelissime* [kuo tiksliausiai] surašėme ir dėl didesnio tikrumo pasirašėme.

Kaipo Jo Malonybės Dauggalio Pono Tirkšlių Seniūno paprašyti, o taipo pat būdami to paties Jo Malonybės pakviestu žmonių paskirti teisėjais pasirašome.

Juozapas Hrmn. Kryževičius, J. M. K. Tirkšlių aps. poručnikas
Jonas Vyšomerskis
Pakviestas įrašydinti į knygas šią bylą
Jonas J. Petravičius mppr.

A 36. *1747.V.18. Žagarės dvaro teismo sprendimas, priimtas išnagrinėjus valstiečio Danielio Jablonskio skundą, kuriuo kaltina valstietį Bironą dėl žmonos vadinimo ragana.*

Jucevičius L. A. Raštai.— V., 1959, p. 476.

Danielis Jablonskis patraukė į teismą Bironą iš Stungių kaimo, kam šis apkalbėjęs jo žmoną raganavimu. Toje byloje Danielis Jablonskis įrodinėjo, kad Bironas sakęs, jog skundėjo žmona buvusi ragana, ir kad ji dėl Birono Jablonskiui duoto rankšluosčio mirusi. Bironas pats *libere* [laisva valia] prisipažino, kad jis tą rankšluostį sudegino. Kaltinamasis Bironas, nekaltindamas raganavimu Jablonskio žmonos, metė bėdą Balcerienei iš Stungių kaimo, kad tai iš jos *promanavit* [išplaukė], iš to *malitia* [blogis] ligi teismo *crescuit* [išaugo]. Žagarės dvaro teismas įsako Balcerienei kaltinimą atremti priesaika, kad ji Birono žmonos raganavimu neapkalbinėjusi ir kad prieš Bironą tų žodžių nekalbėjusi. Priesaikos terminas gegužės 22 dieną, po priesaikos šalims amžinai tylėti.

RAGANŲ TEISMŲ AKTAI

1. *1552.V.25. Įrašas Kauno miesto vaito teismo knygoje apie raganavimu įtariamos Kauno gyventojos Jadvygos tardymą.*

MAB, f. 256, Nr. 4493, l. 124. K. Jablonskio nuorašas iš VCA, Senieji aktai 13842, l. 259, Nr. 1864.

Kauno gyventoja Jadvyga, kilusi iš Kėdainių ir tarnaujanti Kaune pas poną Nikelį Tičkų, buvo atvesta pas Kauno vaitą dviejų Kėdainių miestiečių Petro Žagaro ir Motiejaus Pacevičiaus reikalavimu. Kėdainių magistratas siuntė juos išaiškinti, ar tikrai Jadvyga praėjusį rudenį davė kerų Kėdainių gyventojai Elenai, kad toji galėtų gimdyti. Tardoma kaltinamoji teisinosi, kad dėl maro epidemijos 3 metus nesilankiusi Kėdainiuose pas tėvą ir negalėjusi duoti kerų.

Przissli thu dway miessczanie z Kieidan, będącz posła[ny] od urzędu kieidańskiego, Pyothr Zagora a Macz[iei] Paczowicz, chczącz szię dostatecznie wywiedziecz swiadecstwa prawdy od Jadwigi z Kieydan, ktora thu w miesczie sluzi u pana Nikiel Thiczki, będącz thei n[a]dzieye, aby ona miala dacz w Kyeidanach nieia[kie] czary przessley jeszieni Helenie z Kieydan ku porodzeniu dzieczi.

Ktora, przipozwana urzędownie prze[d] urząd moy, gi byla pytana, jesliby to uczinila, n[ie] znala szię k temu, mocznie powiadaiącz, zem „ja jusz u swego oicza nye byla przes thrzi lata, jakosz w powi[e]trze morowe, a o thim nicz nye wiem".

A tak czi miessczanie przerzeczeni, maiącz dosicz na jey povie s[czi], proszili mię o list tak, jako szię thu przed urzędem sthalo. Gdziesz ja ym nye bronil listu gi wydalem jem na ich ządanye.

2. *1561.I.27. Įrašas Kauno miesto vaito teismo knygoje apie Jasiaus Gniaužo ketinimą kelti bylą Elžbietai Stoškuvienei, pakerėjusiai jo karvę.*

MAB, f. 256, Nr. 4493, l. 1. K. Jablonskio nuorašas iš Kauno miesto vaito knygos, VDUB, KM 9, l. 14, Nr. 66.

27 januarii...
Jasus Gniauzus przestrzeg sobie wolne prawo przeciw Helzbieczie Staskuwienie, yzby mu tha Helzbietha myala krowę czarowacz. A dlya przislego czasu dal swe opowyadanie zapisacz.

3. *1563.X.18. Įrašas Kauno vaito teismo knygoje apie žolininkės Kotrynos tardymą.*

MAB, f. 256, Nr. 4493, l. 2. K. Jablonskio nuorašas iš VDUB, KM 9, l. 276/a, Nr. 1317.

Kauno gyventoja Kotryna buvo kaltinama, kad vaikštinėjanti po žmones ir davinėjanti jiems kažkokių žolių. Dėl to ji buvo suimta ir laikoma Kauno miesto kalėjime. Dokumente surašyti parodymai, kuriuos ji per tardymą davė Kauno miesto suolininkams.
Suolininkai klausė, kokių žolių Kotryna davusi audėjui Gertui, ar galinti išgydyti ligą, ar turinti tų žolių ir šaknelių namuose, kas ją išmokęs kerėti? Kotryna atsakė, kad jos žolės ir šaknelės geros, jomis išgydžiusi poną Knėbelį, Kasparo Lybnerio žmoną, Mejerienę (Derk Meirowy). Ji galėtų ir toliau gydyti, bet šaknelių namuose daugiau neturinti, o pasismilkymas jos žolėmis niekam nekenkiąs.
Kerėti ją išmokęs velnias, kuris vaikštąs raiste ir ją ten vedžiojęs. Velnias atėjęs pas ją naktį, pažadinęs ir išsivedęs į mišką. Tai buvę prieš metus.
Po tardymo Kotryna palikta kalėjime iki kito bylos svarstymo.

18 die octobris.
Kathryna niewiasta, ktora bela do kazni mieiskiei posadzona, ze liudziom po miesczie chodzącz zielie yakiesz dawala, gdy bela s kazni wypusczona y przed pany lawniki przywiedziona, bela pytana, czo za zielie dawala do tkacza Gierta chodzącz.
A tak Katryna poviedziala, ysz to zielie jest dobre, a tym zielim mela pana Knebela y paniei Casperowei Libnerowey po-

mogla y Derk Meirowy noge goila, bo mie sama prosiela y jezdziela do mnie.
Bela potym z urzędu pytana, aby sie nie zawodząc zeznala, jezliby mogla dopomocz a te niemocz odyącz, o jezliby miala czo wienczy tego zielia y korzenia w domu.
A tak Kathryna otpoviedziala, yss te niemocz odeime, będe li mogla, a korzenia zadnego wienczy w domu nie mam.
Jescze Katryna bela pytana, gdzie by szie tego uczyla.
Katryna otpoviedziala, ysz || mie biesz uczil y czarth, y mowiel: „Tak czin!" Ktory diabel po bloczie chodzi, a wodzil mie po bloczie, a przysedl do mnie w noczy y oczuczilam sie, a on mie z domu w liasz wniozl tak rok o thym czasie.
Nadto Katryna poviedziala, ysz gdyby sie tym zielim okurzil, tedy mu nicz wadzicz nie będzie.
Y dana yest Katryna do kazni do dalszego uznania prawa. Czo urząd dlia pamięczi zapissacz kazal.

4. *1566.VIII.6. Kauno pavieto vaznio Juro Andrijonavičiaus pranešimas apie raganos Ulijonos tardymą ir sudeginimą.*

MAB, f. 256, Nr. 4493, l. 3—4. K. Jablonskio nuorašas iš Kauno žemės teismo knygos, KUB, KŽ 62, l. 78/a.

1566.VIII.2 buvo sprendžiama ieškovių Onos Vainaitės ir Sofijos Januševičiūtės bei atsakovų Jokūbo Daucevičiaus ir jo žmonos byla dėl atsakovams priklausančios nelaisvosios moters Ulijonos, kaltinamos raganavimu. Nagrinėjant bylą (kokiame teisme — neaišku), dalyvavo Kauno pavieto vaznys Juras Andrijonavičius ir liudytojai bajorai. Dokumente dėstomas kaltinamosios Ulijonos prisipažinimas po to, kai jos kaltė jau buvo įrodyta. Daugiausia jos parodymuose kalbama apie atsakovo Jokūbo Daucevičiaus žmonos Barboros klastas prieš savo brolį Baltramiejų ir jo žmoną. Kaltinamoji Ulijona įrodinėjo, kad jos ponia Barbora Daucevičienė naudojosi ja savo klastoms įgyvendinti. Ponia B. Daucevičienė liepusi kaltinamajai gauti ponios brolio Baltramiejaus seilių ir paimti žemių iš jo pėdų. Šiuos kerus ponia ketinusi atiduoti Margaritai (ji tikriausiai — žemiau minima kaltinamosios bendrininkė Margarita Šiušaitė), gyvenančiai Vilkijoje, kad toji kažką padarytų jos broliui Baltramiejui ir jo žmonai.
Kaltinamoji Ulijona prisipažino turėjusi bendrininkes: Margaritą Šiušaitę iš Vilkijos, Jusienę, Mažą, Martinienę Zoknevičienę ir Kuntorienę. Ulijona su Martyniene Zoknevičiene ir Kuntoriene nunuodijusios pono Vaitiekaus vaikus. Bendrinin-

kei Jusienei kaltinamoji davinėjusi žolių ir ją pačią nunuodijusi pienu. Su bendrininkėmis Magde Valiene ir Margarita Šiušaite iškasusios palaidotą vaiką, ketinusios jį išdžiovinti, sutrinti, sumaišyti su žolėmis ir nuodyti žmones.
Per trečią, paskutinį, tardymą ir jau degdama kaltinamoji, kaip ir anksčiau, dėl savo mirties kaltino savo ponią Barborą Daucevičienę.

Тогож дня, во в'торок.
Приходил до вряду земъского Ковен'ского от панеи Ган'ны Воинян'ки на имя Иван, тивун двора Лобунов'ского, именемъ панеи своеи, панеи Ган'ны Воинян'ки, оповедаючи о томъ, иж в року теперешнемъ, шест'десят шостомъ, мес'еца ав'густа второго дня, у пят'ницу, мела право пани моя а пани Зофия Юр'евна Янушовичовая с паномъ Якубомъ Дов'цевичомъ о жон'ку его чаров'ницу, на имя Ул'яну Юр'евну. При которомъ праве был возны повету Ковен'ского Юри Ан'дриянович, а при нимъ было стороны людеи добрых немало.
Которы Юри Ан'дриянович, став'ши до книг, соз'навал, иж того дня, третего ав'густа, у суботу, коли была правомъ поконана, тая Ул'яна добровол'не вызнавала сама, иж деи, коли есмо дет'я выкопивали зъ земъли, была при мне Макгъда Мар'тинов'на, Валевая жона, а Мал'кгорета Шушев'на. И мели ес'мо тое дит'я, выкопав'ши зъ земъли, высушити, высушив'ши збити у порох и труциз'ну тымъ порохомъ змешав'ши зъ зел'ем, людемъ давати.
Ку[1] тому теж доброволне поведила, иж пани моя, пани Бар'бара Якубова Дов'цевича, казала мне достати слины брата своего, пана Бал'тромея, и жоны его...,[2] невест'ки своее, а следу по тры крот земли узяти [и] собе казала дати, и ты слины а следу земли мела дати пани моя неякои жон'це, которая бы мела нешто учынити пану Бал'тромею и жоне его у Вилъкии, на имя Мал'кгорети.
К тому тежъ поведала о Юсевои: «Я еи трутизны жадное не дала, але она мене просила о зеле от подъсовы; я еи была понесла, але пани моя, выслав'ши Яневую, казала мене поимати, а зел'я еи никоторого не казала давати.
Ку чому се тая Улъяна прызнала, иж тую Юсеву у молоце струла.

[1] *Prieš tai turbūt per klaidą atskiroje eilutėje įrašyta:* тогож дня.
[2] *Vardas ir pavardė neįrašyti.*

Поведала тежъ о пох'валку на пан'ну Ган'ну и на весъ дом панов Витор'товичов: «Не я пох'валялам'се, але дев'ка пани моеи Ган'нута Ликгеиков'на».

Теж поведала: «Яко Каспору, такъ теж и ин'шымъ всимъ, которыие на мене жалуют, зеля дала ку уздоровен'ю ихъ».

И коли будучы на муце, у тыеж слова поведала на панею свою; поведала теж, ижемъ «я з Мажею, жон'кою под'даного пана Бал'тромея Тораш'ковича, струла есми Юр'я Якубовича».

И то поведала, иж тая Мажа мела панов своих трути. Поведала теж на Валевую, ижъ «з нею трули есмо люди и обве костьми люд'скими».

Поведала теж на Мар'тиновую Закневича и на Кун'торувую пана Воитеха Михаиловича, же «што кол'век есмо трули, то вси мы тры».

И по трете, а на остатънеи воли такъже поведала на панею свою, паню Бар'бару, иж «она казала мне следу брата своего, пана Бал'тромея, и жоны его слины и следу брати и собе дати».

Такъ теж на Кун'теревую и на Мар'тиновую волала, зъ сего света идучы, и на то поведала, иж «мы вси дети пан[а] Воитеховы трули с тыми двема — Кунтеревую и зъ Мар'тиновую».

И остат'немъ словомъ, вже запалена огнемъ, на пани свою волала, иж «для панеи своееи с того света иду».

5. *1580.III.15. Įrašas Kauno vaito teismo knygoje apie žolininko Motiejaus Juknevičiaus tardymą.*

MAB, f. 256, Nr. 4493, l. 5. K. Jablonskio nuorašas iš VDUB, KM 12, l. 27a, Nr. 115.

Kaltinamasis Motiejus Juknevičius, Kauno pavieto žemininko Jokūbo Daucevičiaus-Beinarto valstietis, buvo atvestas pas Kauno vaitą. Jis kaltinamas ieškovo — Kauno mėsininko Lauryno Mirkovičiaus kerėjimu. Daiktinis įrodymas buvo maišelis žolių, rastas pas kaltinamąjį. Kitas asmuo — Kauno gyventojas Petras Šikis (Szykis) kaltino, kad Motiejus Juknevičius pakišęs jam tas žoles. Žolininkas atmetė kaltinimus ir teigė, kad žolėmis gydąs vaikus, kurie nemiegą naktimis ir verkią. Pasmilkius žolėmis, jie nustoją verkti.

Po tardymo kaltinamasis paliktas kalėjime iki kito bylos svarstymo.

[La]wryn Mirkowicz rzeznik, przywiodszy urzędownie do sądu woitowskiego Maczieia Juchnowicza, poddanego pana Jakuba Janowicza Dawczowicza Beinarta, ziemianina powiatu cowienskiego, thego obwinil, ze go chczial oczarowacz. Yakosz ziele przy nim naliezli, mieszeczkiem obwiniony. Macziei nie znal się do thego. Pothem go pytano: a czemuzes tho nosil przy sobie. Macziei powiedzial: nosilem tho dla dzieczi, ktore w noczy placzą y krzyczą, nie mogącz spacz; them zieliem ych kadzicz, y przestaną thego.
Piotr Szykis czynil pytanie do Maczieia, dlia czego poden podrzucal tho zielie. On się przal. Przy czem byl pan Łukasz Bernatowicz, syn pana Jakuba, wiszy manowanego. A Maczieia do dalszei sprawy dano do więzienia. A pieniędzy naleziono przy niem groszy dwa, pieniędzy cztery; pas rzemienny y z nozem. Zlozono pewny termin y rok w przyszly piątek, dnia osmnastego marcza.

6. *1581.VI.1. Kauno pavieto žemininko Juozapo Bartkevičiaus skundas, kuriuo kaltina moteriškę Daratą raganavimu.*

MAB, f. 256, Nr. 4493, l. 6. K. Jablonskio nuorašas iš Kauno miesto vaito teismo knygos, VDUB, KM 12, l. 195a—196, Nr. 791.

Moteris, vardu Darata (kilmė ir gyvenamoji vieta nenurodyta), buvo suimta ir laikoma Kauno miesto kalėjime pagal Jono Ravos kaltinimą (jo dokumente nėra). Kauno pavieto Preišiagalos žemininkas Juozapas Bartkevičius pareiškė ir patvirtino priesaika Kauno miesto vaito įstaigoje, kad toji Darata esanti ragana. Ji prieš 7 metus buvusi (matyt, tarnavusi) jo namuose ir grasinimais susargdinusi skundėjo žmoną ir kaimynę. Pastaroji nenorėjusi laikyti kaltinamosios savo namuose. J. Bartkevičiaus žmona ir kaimynė susirgusios ir mirusios nuo tos pačios ligos. Skundėjas turėjęs teisę užmušti kaltinamąją savo ranka.

Przyszedszy dobrowolnie do urzendu woithowskiego slachetny Jozeph Borthkowicz, ziemianin powiathu cowienskiego s Preyszagoly, opowiadanie czynil na Dorothę, ktora theraz siedzy w kazni od pana Jana Rawy, ysz kiedy ona byla w ych domu, yusz themu liath siedm, jako za jey pochwalką malzonka moia s tego swiatha zeszla z wielką a dziwną || niemoczą, ze się na niey czialo rospa[d]alo. Y [th]o po[wiedzia]la, ze tho nie jey mialo bycz, ale malzonkowi yei. Zasię [dru]ga sonsiadka nasza s tego swiata zeszla thakze za jey pochwalką,

ysz jey w domu swym chowacz nie chcziala, y rzewnie thaką niemoczą, jako y malzonka moia, zmarla. Y mialem wolią na thę Dorothę, gdzie bych ją mogl potraficz, zabicz swą wlasną renką.
Ktore zeznanie czynil pod przysiengą, podiąwszy dwa palcze ku gorze. Y zondal, aby tho jego zeznanie bylo do kxiąg zapisane.

7. *1590.VII.2. Viduklės valsčiaus vaznio Lauryno Mikolajevičiaus pranešimas apie nelaisvosios moters, maskvėnės, kaltinamos raganavimu, suėmimą ir įkalinimą privačiame bajoro kalėjime.*

MAB, f. 256, Nr. 4483, l. 7. K. Jablonskio nuorašas iš Žemaičių žemės teismo knygos, VDUB, ŽA 17, l. 968, p. 95.
Reg. ODVA 2 p. 148, Nr. 679.

Viduklės valsčiaus vaznys Laurynas Mikolajevičius pareiškia, kad 1590.VII.2 Žemaičių žemės teismas jį buvo nusiuntęs į didžiojo kunigaikščio dvarionio Michailo Golovino dvarą (jo pavadinimo dokumente nėra) Žemaičiuose. Tame dvare Žemaičių bajoras žemininkas Mikalojus Marcinkevičius su savo vižu sugavęs nelaisvąją moterį — burtininkę maskvėnę Porozką Tiškovą ir įkalinęs ją savo dvaro kalėjime. Dėl to minėtasis dvarionis Michailas Golovinas jo, vaznio, akivaizdoje pareiškęs, kad pagal teisę jis, Michailas Golovinas, o ne minėtas žemininkas Mikalojus Marcinkevičius, privaląs laikyti ir kalinti nelaisvąją moterį burtininkę savo dvare. Todėl jis įsipareigojęs ją saugoti, atlyginti nuostolius, jei ji pabėgtų, išduoti ją pagal teisėtą reikalavimą ir nustatytu laiku pristatyti į teismą.

Году от нарожен'я сына божого тисеча пят'сот девет'десятого, месеца июля второго дня.
На рокох зем'ских судовых, водлуг статуту назавтре по светои Троицы, свята рим'ского, припалых и судов'не от'правованых, перед нами, Казимиромъ Ор'видом, суд'ею, а Кришстофом Яновичом Белевича, под'суд'ком, вряд'ники господар'скими зем'скими жомоит'скими, став'ши очевисто воз'ны волости Видуклев'ское Лав'рин Миколаевич сознал то до книг зем'ских, иж деи году тепереш'него 1590, месеца июля 2 дня он, воз'ны, за послан'емъ нашим врядовымъ земенин господарс'ки зем'ли Жомоит'ское, пан Миколаи Мар'тин'кевич, поимав'шы з вижом жон'ку московку Тишковую Пороз'ку в

ыменю дворенина *господа*рс'кого, пана Михала Головина, в зем'ли Жомоит'скои, у волости...[1] лежачого, яко чаров'ницу, дал до везен'я в ымен'ю его звыш мененом осадити. И поднял'ся деи тую жон'ку мос'ков'ку у везен'ю своемъ ховати, мовечи тыми словы, иж деи «я водлуг права тую жон'ку у дворе своемъ повинен естем стеречы, а не слуга и под'даные в. м., пане Миколаю. А если утечет, я деи повинен буду за нее покутоват. А если его милост, пан твои, *пане* Мар'тин'кевичу, пошлет до мене слугу своего з листом своим, я зараз ту москов'ку выдам. А если не пошлет его м*илос*ть, пан в. м., я рок на учинен'е справед'ливости зложу и справед'ливост скуточ'ную с тое жон'ки москов'ки учиню водлуг права.» Котороеж сознан'е воз'ного до книг зем'ских ест записано.

8. *1595.V.20. Tendžiogalos valsčiaus vaznio pranešimas apie Raseinių valsčiaus žemininkės, Tomo Petravičiaus žmonos Sofijos skundą, kuriuo kaltina kaimynę, žemininko Jono Baltramiejavičiaus žmoną Mariną, kad ši burtais atėmusi jai sveikatą ir nugaišinusi gyvulius.*

MAB, f. 256, Nr. 4493, l. 9. K. Jablonskio nuorašas iš 1595.VI.3 įrašo Žemaičių žemės teismo knygose, VDUB, ŽB 19, l. 173—174.

Tendžiogalos valsčiaus vaznys Stanislovas Petravičius pareiškė, kad 1595 metais, Raseinių valsčiaus žemininko Tomo Petravičiaus iškviestas, buvo nuvykęs į jo namus Raseinių valsčiaus Dautartų lauke. Ten, nesant šeimininko, jo žmona Sofija, dalyvaujant vazniui ir liudininkams, apskundusi savo kaimynę, tame pačiame name gyvenančią Raseinių valsčiaus žemininko Jono Baltramiejavičiaus žmoną Mariną. Ši kelis kartus grasinusi atimsianti iš skundėjos sveikatą. Skundėja susirgusi, kai praėjusiais 1594 metais paragavusi varškės, rastos klojime. Tą dieną kaltinamoji su vyru klojime kūlę kanapes.

Skundėja su savo vyru, kuldami rugius tame pačiame klojime, radę į juos įmestą šuns uodegą (tą šunį kaltinamosios Marinos vyras pats pakoręs). Šiais rugiais pašertos kiaulės nudvėsusios.

Be to, kaltinamoji sakėsi žinanti kerų, kurie padedą vedybiniame sugyvenime. Jai neigiant kaltinimą, skundėja tvirtino, kad dėl jos mirties kalta būsianti Marina, kuri ją pakerėjusi. Jeigu skundėjos vyras atsisakytų kelti bylą kaltinamajai, tegul bylą kelia skundėjos brolis ir giminės.

[1] *Valsčiaus pavadinimas neįrašytas*

Я, Станислав Петровичъ, возны волости Тонъдякголъскои, соз'наваю тым моим квитомъ, ижъ въ году теперешънем, деветъдесятъ пятом, месеца мая двад'цатого дня, за упрошенемъ в дом земенина господар'ского земъли Жомоит'скои, волости Росенъскои, Томаша Петровича, кгды я, возны, былъ в дому его, Томаша, лежачом в зем'ли Жомоит'скои, || у волости Росенъскои, у полю, прозываемом в Дов'тор'тах, и тамъ, в томъ дому его, Томаша, безъ быт'ности его самого, Томаша, жона его Зофия Станиславов'на поведила передо мъною, вознымъ, и стороною люд'ми доб'рыми — пана Миколая Станиславовича, пана Юр'я Бер'натовича, иж «на мене колько кротъ похваляласе, на здоровъе мое стоечы, жона земенина господар'ского земъли Жомоит'ское, тоежъ волости Росенъскои, Яна Балътромеевича Марина Балътромеевъна, в томъ же од'ном дому мешъкаючы».

Мовила в од'чы и перед мужомъ ее Зофия до тое сусед'ки своее, лежечы на постели смер'телънои, до Марины Балътромеевъны — Яновои Балътромеевича тыми словы, ижъ «я с того света поиду и жыва не буду за таковую похвалъку твоею, Марина: знашла есми творогу шматъ, и того творогу взяв'шы скоштовала; нашод'шы у гум'не своем того дня, упросив'шысе до гумъна нашого молотити конопелъ; от того часу, въ году прошъломъ деветъдесятъ четвер'том».

А потомъ поведила Зофия, ижъ «есми молотила жыто з мужом своимъ в томъ же гум'не своемъ властном, и нашли есмо хвостъ собачы его, Яна, собаки, которого тотъ Ян самъ повесилъ, того собаки хвостъ, и нашли есмо в жыте, в томъ молочономъ, и свиням штомъ давала того жыта, и свини поздыхали отъ того кор'му».

И завъсегды, коли я ее упоминала: «Для чого ты то делаешъ мне, суседко ты, Марына Балътромеев'на?» — она, Марына Яновая, поведила, ижъ «я о том не ведаю и не мышълила о томъ».

Поведила передо мъною, возным, и стороною люд'ми добрыми звышъ меневыми, ижъ «сестра твоя негораздъ жыветъ з мужомъ своимъ. Я быхъ имъ нашъла потешъканъе, бо ведаю на дорогах, на роз'стаях, во мгле наиду, што будетъ гораздъ з мужомъ своимъ мешъкати. И для плоду ведаю». В том Марына поведила: «Я о томъ не ведаю и с тобою, Зофию, не розъмавъляла».

Зофия поведила до Марины, ижъ «я што мовълю, то мовълю правъдиве на тую Марыну, сусед'ку свою. Од еи похвалъки и того творогу и жыта, в котором том жите нашли есмо

хвостъ собачы, и от того часу ся погор'шено на здоровъе мое, и того тобе не од'пущаю. Поиду ли с того света, не од кого инъного, толъко от тебе, Марына Балътромеевъно. А естли я умру, а муж мои того не усхочетъ поискивати, нехаи мои братъ и кров'ные мои поискиваютъ».
Што то мне, возъному, и стороне, на тотъ час пры мъне былои, звышъ мененои, Юр'и Станиславовичъ осветчылъ.

9. *1595.VI.12. Raseinių valsčiaus vaznio pranešimas apie nelaisvosios moters Jadvygos Petrošaitės, kaltinamos kerais susargdinus Šiluvos kalvinų kunigo žmoną, tardymą.*

MAB, f. 256, Nr. 4493, l. 12. K. Jablonskio nuorašas iš Žemaičių žemės teismo knygos, VDUB, ŽB 19, l. 304a—305.

Raseinių valsčiaus vaznys Matas Baltramiejavičius pareiškia, kad 1595.VI.12 Šiluvos kalvinų kunigas (pamokslininkas) Dovydas Dergvila, dalyvaujant jam, vazniui, ir dviem bajorams liudininkams, savo klebonijoje tardė nelaisvąją moterį Jadvygą Petrošaitę dėl savo sergančios žmonos, kurią pikti žmonės apnuodiję.
Tardomoji davusi tokius parodymus: kunigo žmonos Agnės Pogorelskos kūną dėmės išbėrusios todėl, kad ji pirtyje praususis vandeniu, į kurį klebonijos merga, Šiluvos miestelėnės Piktutienės merga Kotryna buvo įmetusi žolių; buvęs Šiluvos klebonas Tomas pamokęs tardomąją į varškę įdėti vorą (nuo to ir galvijai stimpą), o Šiluvos miestelėnė Margarita Butkienė — į varškę įdėti žolių ir duoti savo ponams.
Tardomoji taip pat prisipažinusi, kad Aukštadvario valstietė Pėželienė pamokiusi ją, kaip iš išsinėrusio žalčio odos pasidaryti priešnuodžių.

Году от нарожен'я сына божого 1595, *месеца* июня шест'над'цатого дня.
На рокох зем'ских etc. став'шы очевисто возъны зем'ли Жомоит'скои, волости Росенъскои, Матыс Балътромеевич созънан'не свое устное до книг зем'ских при квите своем учынил тыми словы:
Я, Матыс Балътромеевич, воз'ны зем'ли Жомоит'скои, волости Росен'скои, соз'наваю тым моимъ квитомъ, иж году теперешънего 1595, *месеца* июня дванад'цатого дня его *милость* пан Давид Пет'рович Дер'кгъвилъ, каз'нодея костела Шыдлов'ского, маючы пры собе мене, возъного, и сторону — люди добрые: двух шляхтичов — пана Валенътина Шымковича

а пана Юр'я Самоетев'ского, и ин'шых немало людеи, заз'вав'шы нас до плебании Шыд'лов'ское, маючы тежъ малъжонъку свою, паню Яг'нешъку Покгорел'скую, хорую тяшъко, отрутую от злых людеи, там' же, деи, поставив'шы жонъку плебании Шыд'лов'ское невол'ное у Яд'виги Пет'рушов'ны очевисто передо м'ною, воз'ным, и стороною, пытал у нее пан казнодея, «ест'ли же ты отрула жону мою, або естъли ведаешъ, хто инъшы такъ злы учынок учынил жоне моеи?»
А так тая жонъка Я'двига Пет'рушов'на передо м'ною, воз'ным, и стороною — люд'ми поведила и сама се добровол'не прызнала, мовечы тыми словы, иж «ме княз Томашъ, плебанъ быв'шы Шыд'лов'скии, научалъ, абых паюн'ка до тварокгу вмешала и то дала паном своим зъесть, от чого, деи, и быдло зъдыхаеть».
Потым поведила, иж мещанъка шыд'лов'ская Мар'тинова Бут'кева Малъкгорета дала вязок зеля и научала ми, деи, абых тое у тварог укинула и то дала зъести паном своим.
Ку тому поведила, иж «ме научала под'даная высокодвор'ская Пежелева, абыхъ скуры вужовои достала, кгды вуж вилинеецъ, и кгды тую [с]куру стар'шы дасть выпит чоловеку отрутому, тогды, деи, трутиз'ну выганяеть».
Потом тежъ поведила, иж дев'ка мещанъки шыд'ловъское, плебании Шыд'лов'скои, Пикътутевои, на име Катерина, греючы воду до лаз'ни, и уложыла зеле до тое воды, а я, деи, тую воду с тым зелем понесла до лаз'ни и тою водою пани се обмывала, а потом, деи, от того об'мыт'я пляны на теле оказалисе, и кгды ми пани указывала тело свое, тогдым видела очыма своими тые пляны.
Которожеж тое соз'нанъе воз'ного ест до книг земских записано[1].

10. *1597.II.1. Žemaičių žemininko Kasparo Daumanto skundas, kuriuo kaltina žemininko Vaitiekaus Jonavičiaus valstietį Jasiulį, kad šis, savo pono prikalbintas, kerais jį susargdinęs ir grasinęs nuvaryti į kapus.*

MAB, f. 256, Nr. 4493, l. 17 ir Nr. 4494, l. 1. K. Jablonskio nuorašas iš Žemaičių žemės teismo pareiškimų knygos, KUB, ŽB 25, l. 104, Nr. 253.

Skundėjas teigia, kad praėjusiais 1596 metais sunkiai susirgęs: jis apšlubęs, skaudėjusi ranka ir nevaldęs sąnarių. Jis suži-

[1] *Visas tekstas išbrauktas, šone M. Burbos ranka užrašyta:* Году 96 октобра двад'цать пятого справа скасована и внивеч обернена. *Parašas:* Миколаи Бурба, писар зем'ски жомоит'ски.

nojęs, kad ligos priežastis — valstiečio Jasiulio, latvio, Žemaičių žemininko Vaitiekaus Jonavičiaus valdinio, kerai. Pakenkti ieškovui valstietį prikalbinęs jo ponas. 1597.II.1 skundžiamasis vėl grasinęs ieškovui tokiais žodžiais: „Žinok, kad ne tik rankos ir kojos bus raišos dėl mano kerų, bet ir pats nuo mano ir mano pono rankos žūsi ir greitu laiku mirsi, iš šio pasaulio tave išgyvendinsiu!"

Земенин гос'*под*арски зем'ли Жомоит'ское пан Каспоръ Щефанович Дов'монт оповедал и жаловал о томъ, иж деи в году прош'лом, деветьдесят шостом, роз'ными часы и днями ему, п*а*ну Каспору, сталасе хороба об'лож'на, иж на руки и на ноги хром будучы, тыми член'ками володати не можеть; што то, яко его ведомост дошла, сталосе от под'даного земенина гос'*под*арского зем'ли Жомоит'ское Войтеха Яновича, на йме Ясюля лот'вина, за росказан'емъ его, Войтеха, п*а*на его.

А так дей в году тепереш'нем девет'десят семом, *мес'е*ца февраля пер'вого дня, мало на том маючы, тот под'даны его, звыш менены, похвал'ку уст'ную на здоров'е его, п*а*на Кас'пора, за росказан'емъ его, п*а*на своего, учынил в тые слова, иж дей «ведай о том, же не только на руки або на ноги хром з очарован'я моего хромъ будеш, але и сам з моих рук и п*а*на моего зъгинеш и в корот'ком часе умреш, и з сего света тебе зъглажу!»

Што то пан Каспор припустив'шы ку ведомости врадовой, дал тое оповеданье свое до книгъ земьскихъ жомоитъских записати.

11. *1597.VI.16. Viešvėnų valsčiaus vaznio pranešimas apie Žemaičių vyskupo Gardų dvaro rykūnės, kaltinamos Gardų seniūno (urėdo) žmonos pakerėjimu, tardymą.*

MAB, f. 256, Nr. 4493, l. 18. K. Jablonskio nuorašas iš 1597.VI.19 įrašo Žemaičių žemės teismo knygose, VDUB, ŽB 27, l. 100a—101.
Išt.: JLŽ p. 198, Nr. 139[57].

Viešvėnų valsčiaus vaznys Vaitiekus Šemetas, įgaliotas Gardų seniūno Martyno Motiejavičiaus, 1597.VI.16 tardė Žemaičių vyskupo Gardų dvaro rykūnę Zaputę Petraitę Šlaunaitytę Daubaitę. Liudytojai — Žemaičių žemininkai Ambrazas Laurinavičius ir Simanas Marcinavičius, Gardų valsčiaus vaitas Kasparas Kubalaitis ir kt. Tardomoji, klausiama apie Gardų seniūno Mar-

tyno Motiejavičiaus žmonos Elžbietos Sandziankos apnuodijimą, sakė, jog ji pati nieko nedariusi, tik pasiskundusi Gardų dvaro tarnaitei Anelei Girčiūtei, kad Gardų seniūnas su žmona ją, rykūnę, mušą, dėl to ji taip sunykusi. Tarnaitė A. Girčiūtė pažadėjusi pasitarti su savo motina Elena Girčiene, kuri mokanti kerėti. Ji padarysianti taip, kad rykūnė mušimo nejausianti, o mušėjams nebūsią naudos iš to mušimo. 1597 metų birželio mėnesį, per dievo kūno šventę, seniūno žmona, išvažiuodama su vyru į Luokę, palikusi rykūnei drabužius, kuriuos išskalbti turėjusi tarnaitė A. Girčiūtė. Klausiama rykūnė tarnaitei parodžiusi, kuri suknia ponios seniūnienės, bet ką A. Girčiūtė skalbdama dariusi su ta suknia, ji nežinanti.

Roku teraznieyszego dziewięćdziesiąt siodmego, miesziąca junia szesnastego dnia ja Voyćiech Janowicz Szemiot, vozny ziemie Żmoczkiey włośći wieszwianskiey, zeznawam, iż ja, wozny, y przy mnie stroną ziemianie krolia jego mci pan Ambrozy Ławrynowicz, pan Szymon Marcinowicz, voit włośći biskupstwa zmuckiego gordowski Kasper Kubalaitis, Brasćus Bernatowicz y innych wiele ludzi dobrych, bylichmy wezwani od ziemianina krolia jego mci pana Marćina Maćieiewicza, na ten czas urzędnika jego mći kśiędza biskupa żmućkiego imienia jego mci Gordowskiego, ku sluchaniu dobrowolney powieśći rykunij dwora jego mci księdza biskupa żmockiego imienia jego mći Gordowskiego, na ymie Zaputy Piotrowny Szławniaycziowny Daubayczia.
Ktora roku, miesziąca y dnia wierchu pisanego, będąć przed nami wierchu pisanymi postawiona w dworze Gordowskim, za pytaniem mnie, woznego, jesliby wiedziała, kto by strul alboli namiot jaki uczynił pani Marćinowey Maczieiewicza, starośćiny gordowski, panie Elzbiećie Węcławownie Sządziance, ktorą na ten czas widziałem ja, wozny, y s tą stroną, że jey żołądek pod piersyami jest spuchły, powiedziała ta rykunia:
„Jam nić nie czyniła, alie była u mnie dworniczka poddanego biskupiego z sioła Ratenian Aneła Stanisławowna Girczewna dworniczką, poczęła mi mowicz: „Rykunio, czemus ty tak chuda, byłaś przedtym cudnieysza!“. Powiedziałem ja, Zaputa: „Bo mię starosta y starośćina biiaią, y sama nie wiem, co mi sie dzieie“. Odpowiedziała mi ta Girczowna: „Dozwol mi do siebie przyść drugą razą, || a ja, wziąwszy naukę od matki moiey Haleny Girczowy, przydę do ćiebie y uczynię, że ty sama nie [wczu]iesz, kto[rzy cię] biią, sami nie [w]skuraią, bo

moia matka wiele umie y mnie juz nauczyła, ale jeszcze nie wszytko umiem, co moia matka umie czarować".
Jakoż w tym roku teraznieyszym, gdy pan starosta nasz s panią na Boze Cziało odieżdżali do Łuknik, zostawiła pani u mnie chusty prać, do ktorych chust prania ta Anela Stanisławowna Girczowna, będąc dworniczką, piorąc chusty, pytała sie u mnie, ktore by było placie pani starosćiney, y ktore pana starosty. Jam jey ukazała. Ona nie wiem, co nad płaćiem, piorąc, czyniła".
Ktore te wszytkie slowa jey pan Marćin Maćieiewicz, urzędnik gordowski, mną woźnym y stroną oswiadczywszy, prośil, abym to na urzędzie zeznał, co ja to wszytko według tego mego kwitu przyznawam.

12. *1602.V.23. Žemaičių žemės Gandingos valsčiaus vaznio pranešimas apie sudeginimą išeivinės moters Gertrūdos Jakutaitės, kurią Rietavo urėdas nuteisė remdamasis Rietavo bajoro Valentino Žvaginio kaltinimu, kad ji pakerėjusi jo dukterį ir sūnų.*

MAB, f. 256, Nr. 4493, l. 24. K. Jablonskio nuorašas iš įrašo Žemaičių žemės teismo knygoje, VDUB /Ž/, B 44, l. 27, p. 53.

Gandingos valsčiaus vaznys Abraomas Jokūbavičius pareiškia, kad 1602.V.23, dalyvaujant jam, vazniui, ir liudininkams, Rietavo urėdas Valentinas Odrivolskis teisė išeivinę moterį Gertrūdą (Gendrūtą) Jakutaitę. Rietavo bajoras Valentinas Žvaginis kaltino G. Jakutaitę, jog ši praėjusiais 1601 metais, tarnaudama pas jį, taip pakerėjusi jo dukterį, kad ta pusantrų metų buvo netekusi proto. Kaltinamoji po to kerėjimo pabėgusi į Plungę, bet buvo pagauta ir Plungės urėdo vėl priteista ieškovui V. Žvaginiui. Būdama jo namuose, ji pažadėjusi išgydyti jo dukterį. Todėl kai kuriuos jos drabužius mirkiusi šaltinio vandenyje, o kitus kabinusi tarp girgždančių medžių. Dabar, 1602 metais, ji pakerėjusi jo sūnų.
Tardoma kaltinamoji Gertrūda Jakutaitė prisipažino pakerėjusi ieškovo dukterį, nes toji jos nekentusi, o sūnų — už tai, kad jis su ja sanguliavęs ir neatsilyginęs.
Remiantis šiuo prisipažinimu, kaltinamoji buvo pasmerkta sudeginti. Budelio klausiama, kas ją išmokęs kerėti, ji išdavusi Urbį iš Gudelių kaimo, priklausančio ponui Vainai. Po to kaltinamoji Gertrūda Jakutaitė buvo sudeginta.

Я, Абрам Якубович, воз'ны зем'ли Жомоит'скои, волости Кген'дин'скои, соз'наваю тым моим квитом, иж году тепереш'нем тисеча шест'сот втором, месеца мая двад'цат третего дня, вряд'ник ретов'ски пан Вален'тын Одрывол'ски, маючы мене, воз'ного, и при м'не сторону — людеи добрых, осадив'шы право, чынил справедливост боярину ретов'скому Вален'тыну Жвакгиню з неякои жон'ки похожои, лез'нои, на име Кген'друты Якутев'ны, о чародеиство, которое она делала тому Вален'тыну Жвакгиню на[д] дет'ми его.

Яко бы мела тая Кген'друта вперод в году минулом шест'сот пер'вшом, служечы у него, доч'ку очаровати и, очаровав'шы, от него утечы; которая доч'ка его якобы мела тыми чарами от нее, Кген'друты, очарована будучы, через пул'тора года в голову зашод'шы, без розуму ходити. Для которого того чародеиства в року звыш меновaном гды, ее поимав'шы, [в] месточ'ку Плун'кгян'ском справедливост одер'жал [в] вряде Плун'кгян'ском и ее, Кген'друту, ему, Вален'тыну Жвакгиню, которая Кген'друта[1], будучы у него в дому, тую девку его в дому об'ходила и выз'дровила. И хусти тои доч'ки некоторые были умочоные в криницы, а иное плате межы древем скрипячым, и гды тые хусты повыберала, доч'ка его якобы выз'доровети мела. А тепер якобы мела в сем году сына его зоп'совати и очаровати.

На тые слова его тая Кген'друта поведила и сама добровол'не прыз'наласе до того всего чародеиства и мовила, иж «доч'ку твою[2], Вален'тыне, для тогом была очаровала, иж мене ненавидела, а сына твоего очаровалам была для того, иж был зо м'ною об'цовал и мел ми тое досит учынити, а иж мене досит не учынил, муселом то ему вделати и его очаровати.»

За которым еи прыз'нан'емъ ее, Кген'друту, на смер'тъ казал спалити. И кгды вжо в катов'ские руки была выдана, пытали, с ким бы тое чародеиство справовала. Ино она поведила, иж ни с ким иным не чаровала, од'но сама од'на, алем се того ремес'ла научыламся[3] од Ур'биса, села Кгуделев, дер'жавы пана Воины. И по том всем ее, Кген'друту, спалили, а я, воз'ны, пры тои справе быв'шы, и того соз'нан'я своего квит есми дал.

---

[1] Кгендруту
[2] *Pakartota*
[3] неучыламся

13. *1603.V.5. Šiaulių ekonomijos Žagarės trakto valstiečio Jono Macuičio skundas Šiaulių ekonomijos valdytojui, kunigaikščiui Radvilai dėl kaimyno Mačiulio Sketeraičio raganavimo.*

MAB, f. 256, Nr. 4495. K. Jablonskio nuorašas iš originalo Minsko srities archyve (GAMO), f. 694, ap. 1, Nr. 236, l. 37.

Gaudikų kaimo valstietis Jonas Macuitis perdavė per Žagarės miestiečius skundą, kad jo kaimynas, to paties Gaudikų kaimo valstietis Mačiulis Sketeraitis į kapus nuvaręs jo, skundėjo, tėvą ir pakerėjęs sūnų. Kai skundėjas patraukęs Mačiulį Sketeraitį į teismą, šis ėmęs jam grasinti (buvę 7 liudininkai, bet jie mirę nuo maro). J. Macuitis, siekdamas Mačiulio Sketeraičio tardymo kankinimu, ponui seniūnui (gal Žagarės valdytojui?) davęs 10 kapų grašių, bet tas bylos nebaigęs. Kad jam atsilygintų, skundėjas pardavęs 11 statinių grūdų. Jis prašo teisingumo.

Jan Macuitys z sioła Gaudzikow, przyprosiwszy nas, miesczan, nie maiąc przes kogo inszego krzywdy swey przed *waszą xiązęcą moscią* przelozyc, prosil nas, aby przy tychze krzywdach naszych jego krzywda przelozona była przed osobą *waszey xiązęcey mosci.*

Skarzy się *waszey xiązęcey mosci* na czarownika Maciula Skieiterata tegosz siola Gaydzikow, sasiada swoiego, ktory nie wiem ktorym duchem oyca moiego z swiata pozbawil y mnie samego tymze sposobem zarazil.

A gdym nan prawa dowodzil przed urzedem, mialem na pochwalkę jego swiadkow siedm, ktorzy w powietrze pomarli.

Y dla tego czarownika ocieć moy umarl, a ja, syn jego, jestem tąze niemocą zdięty. Przecie ja, jako syn, prawa chcąc dowodzic, pan starosta wzial ode mnie kop 10, zeby byl do kata w rece podany. Pan starosta tego nie uczynil, jego mi nie wydal y prawa mi nie skonczyl.

A ja, musząc sie uyscic panu staroscie, musialem na to przedac z ubogiey maietnoscy swoiey jeczmienia beczek 5, zyta beczek 5, owsa beczkę. Proszę dla pana boga o sprawiedliwoscz.

Antroje pusėje užrašai kitomis rašysenomis: Roku 1603 dnia 5. maya w Nieswezu, na zamku, dana jego *xiązęcey mosczi* ta zalobnicza.— W. Kochan.

Antras:

8 załobnica. *Roku* 1603, augusta dnia 29 w Zagorach rozprawiona.

14. *1610.I.15. Įrašas Kauno vaito teismo knygoje apie ieškovo — Kauno batsiuvio Povilo Martinavičiaus ir atsakovo — audėjo Jono Juknevičiaus bei jų žmonų bylą dėl ieškovo žmonos pakerėjimo skiedromis.*

MAB, f. 256, Nr. 4493, l. 28. K. Jablonskio nuorašas iš VDUB, KM 23, l. 335a—336a, Nr. 1093, 1095.

Kauno batsiuvio Povilo Martinavičiaus žmona skundėsi, kad audėjo Jono Juknevičiaus tarnaitė plūdusi ją, vadindama ragana. Įsikišęs į ginčą, pats batsiuvys paaiškino, kodėl jo žmona pravardžiuojama ragana. Jis, Povilas Martinavičius, plukdydamas sielius, susižeidęs koją stiklu. Iš kitų sielininkų sužinojęs, kad žaizdos uždegimą („ugnį") galima gydyti skiedromis. Jo žmona ir bandžiusi taip jam padėti. Audėjas Jonas Juknevičius papasakojo, kad jo žmona, eidama į bravorą, sutikusi batsiuvienę, kuri varčiusis skiedrose ir jas mėčiusi. Po šito susitikimo audėjo žmonai į ranką įsimetusios negyjančios piktžaizdės.

Kauno vaito įstaigoje buvo nutarta svarstyti šią bylą rytojaus dieną, o batsiuvio žmoną, kaip kerėtoją, iki svarstymo uždaryti į kalėjimą. Tačiau kitą dieną audėjas Jonas Juknevičius savo kaltinimą atsiėmė, ir batsiuvio Povilo Martinavičiaus žmona iš kalėjimo buvo paleista.

Feria sexta, die 15 januarii anno *domi*ni 1610.

Anna Pawłowa Marcinowiczowa szewcowa, dawszy zakazać Barbarę, służebnicę Jana Juchnowicza tkacza, uskarzała się na nię o to, yz ona sromotnemi a nieuczciwemi słowy, miedzy inssemi nazywaiąc ją czarownicą, nasromociła y zelzyła, prosząc z niey sprawiedliwosci.

Na tę skargę obżałowana || przy panie swym odpowiedziała, yz nigdy czarownicą jey nie nazywała, ale insze słowa, ktoremi tąz ją łaiała, wet za wet jey oddawała.

Interim niewiedziec skąd wyrwawszy się mąz actricis Paweł Marcinowicz szwieć powiedział, yz y sama Janowa gospodyni takowemiz słowy żonę jego częstokroc łzy, a to z małey przyczyny, jedno, że raz, juz temu drugi rok, on na flys chodząc zakłoł się był w nogę szkłem, do ktorey rany ogien się przyrzucił, więc yz slyszał od flisnikow chłopow, ze może to trzaszkami od siebie odrzucic; tedy żona jego to na trzasczki szedszy czyniła.

Co słysząc Jan Juchnowicz dał to zapisać, powiadaiąc, że żona jego tę szewcowę zastała, idąc po trzasczki do browaru, ta-

czaiąc się na trzasczkach y trzasczki sam y tam przez się ciskaiącą; od tego czasu zaraz na rękę zachorzała y dotychczas niezdrowa, abowiem wrzody się jakies y pęcherze nayduią pełne jakoby wody, a potym, gdy się rospęknie, dziura się najdzie, ktore nierychło się goią, y do tych czasow jest znakow y bliźń na ręce niemało; do tego też nalazł on sam po jaiu jednemu krwawemu we dwu mieyscach w domu, niewiedziec od kogo położone,— prosząc, aby była do rosprawy zachowana w więzieniu.
Urząd, nie chcąc, aby na przewłoki tak sprawa szła, termin do sprawy na ratuszu do jutra naznaczył, jesliby chcieli, a onę do więzienia oddał. Co tak jest zapisano.
Ten pat l. 336a, Nr. 1095.
Sabbato, die 16 januarii, anno D*omi*ni 1610.
Przyszedszy przed urząd woytowstwa kowień*skiego* Jan Juchnowicz Annę Pawłowę szewcowę od więzienia y skargi swoiey, ktorą wczora na nię uczynił, wolną czynił. Zaczym tedy urząd onę, yz niechce actor sprawy popierać, wolną uczynił. Co tak jest zapisano.

15. *1610.VII30. Kauno amatininko skundas dėl kubiliaus Vaitiekaus žmonos Elzės kerėjimo ir įtartino gydymo.*

MAB, f. 256, Nr. 4493, l. 29. K. Jablonskio nuorašas iš Kauno miesto vaito teismo knygos, VDUB, KM 23 l. 449a—450, Nr. 1521.

Kauno vaito įstaigos pareigūnai buvo pakviesti pas sergantį kubilių Stanislovą Makelę (Makiełowicz). Jų akivaizdoje kubilius Makelė pareiškė, kad daugiau kaip prieš metus pas jį buvo apsilankiusi ir vaišinusis kubiliaus Vaitiekaus žmona Elzė. Ji nepastebimai kažką paliejusi po kaire ranka. Dėl to paliejimo kitą dieną jam pradėję skaudėti kairiąją ranką ir koją. Taip jis sergąs jau antrus metus.
Pareiškėjo žmona pridūrė, jog ta pati Elzė Vaitiekienė su savo motina prieš kelias savaites davusi jam, S. Makelei, kažkokių vaistų, kažkuo jį trynusi ir įspėjusi, kad neprasitartų apie gydymą nei valdžiai, nei kitiems žmonėms. Po šitų vaistų ligonis jau dvi savaites negalįs vaikščioti.

Przed sławetnemi pp. Michałem Szubertem y Sigmuntem Fontaninem cum reliqua iuris familia, z urzędu woytow*stwa* || Kowien*skiego* deputowanemi, na poscieli leząc Stanislaw Jakubowicz Makiełowicz bednarz zeznał, yż już temu drugi rok, kiedy Elza Wojciechowa bednarzowa, piiac u niego y siedzac

za stołem, nie wiedziec jakim sposobem coś podeała pod rękę jego lewą. Za ktorym podlaniem zaraz nazaiutrz ręka y noga z tejże strony poczęła boleć y dotychczas ztąd chory jest.
Przytym sama Zofia Staniulowa bednarzowa donosiła do wiadomości urzędowej, yż temu kilka niedziel, jako taż Elza bednarzowa pospołu z matką swą nieiakieś lekarstwo dawała jemu y jego czymeś smarowała, mowiąc to, aby ani urzędowi y nikomu tych rzeczy nie oznajmiała. Y już temu dwie niedzieli jako nie chodzi po danym od nich lekarstwem. Y jescze to przydała, że mowila, jeśli one nie pomogły, tedy nikt inszy nie pomoże ani go odratuią.

16. *1614.VII.16. Ištrauka iš žemininkės Reginos Juragaitės Giedraitytės-Kristupienės Jackevičienės testamento apie jos ligą dėl pakerėjimo.*

MAB, f. 256, Nr. 4493, l. 42—43. K. Jablonskio nuorašas iš 1614.IX.3 įrašo Ukmergės pilies teismo knygoje, UkP 11, l. 287—288, Nr. 183.
Reg.: ODVA 9 sk. 118, Nr. 183.

Pasak testamento sudarytojos R. Giedraitytės-Jackevičienės, ji daugiau kaip dvejus metus mirtinai serganti dėl savo vyro ir jo svainio Hanso Meldono (kitur — Meldino) kaltės. Pastarasis ją pakerėjęs su jos vyro žinia. Sergančia vyras nesirūpinęs, žiauriai mušęs. Todėl po savo mirties ji nušalinanti vyrą nuo ūkio valdymo ir mažamečių vaikų globos. Paliekanti jam tik pusę javų ir gyvulių, o visa kita ir savo dalį Palazdynės dvare užrašanti vaikams. Juos globoti pavedanti seseriai Onai ir svainiui Merkeliui Dluskiui.

W ymie Panskie stan sie ku wypełneniu wszech rzeczy, nizey w tym testamencie pomienionych. Amen.
Ja Krzysztofowa Jackiewiczowa — Raina Stanisławowna Jurazanka Giedroitska zeznawam tym moim ostateczny woli testamentem, czyniąc wiadomo wszem wobec y kozdemu, komu by to nalezało wiedziec, ninieyszego y napotym będącego wieku wszeliakiego stanu liudziam, iz będąc ja na smiertelnoy poscieli przez dwie liecie y wiecey chorą, sczarowana przez Hanza Meldona s przyczyny y wiadomosci małzonka mego, a wydząc to, iz z ręku ich s tego swiata isc musze, chociazem na ciele mym chora, ale z łaski bozey w dobrei pamięci i w nieustałych zmysłech y rozumie ... tym testamentem ostateczney woli moiey dom y maiętnosc moie rosprawuie ...

Co sie dotyczę imienia mego Połozdinskie[go, w] powiecie Wiłkomirskim liezącego, ktore sie mnie dostało po pano[w] braci moich, ktore to imienie Połozdinskie y insze pustowszczyzn[y] y zakupli w tymze ymieniu || dzielie po połowicy s panią siostrą moią, panią Hanną Juraza[n]ką — panią Malcherową Dłuską, przeto ja to imienie Połozdynskie tym testamentem ostateczney woli moiey synom moim Jerzemu a Stanisławu Krzysztofowiczom Jackiewiczom na wiecznos[c]zapisuie.

A co sie dotycze bydła ... zapisuie połowice tego bydła małzonkowi memu, panu Krzysztofowi Jackiewiczowi, a drugą połowice bydła synom moim Jerzemu a Stanisławowi.

A zboze, co w klieci jest i na polu zasiane, jako zyta, tak i jarzyn, wszytkiego zapisuie małzonkowi memu połowice, a drugą połowice zboza synom moim zapisuie.

A iz dzieci te moie lat zupełnych nie maią, a opieka według prawa na oica ich, a na małzonka mego spadywa, lecz ja, doznawszy po małzonku moim, panu Krzysztofu Jackiewiczu, w stanie małzenskim przeciwko sobie nieprzystoine y nieuczciwie zachowuiącego sie, ktory od dawnych czasow jako mieszkania przystoynego w małzenstwie, tak tez y w chorobie mei o mnie pieczy y starania czynic nie chciał, ale jescze, zmowiwszy sie z Hansem Małdynem, szwagrem swoim, na zdrowie moie stał. Ktory to Hanzys mnie sczarował z wiadomosci i s przyczyny małzonka mego, a mało na tym maiąc, ze z jego przyczyny, a s czarowania Hanzowego lezałem wiecey nizli dwie liecie na poscieli, on, małzonek moy, mnie leżącą chorą bił, mordował, i krwią pławałam od jego bicia i mordowania, i schodze s tego swiata z reku H[a]nza i z ręku małzonka swego.

Co kolwiek zboza było, to on marnie rospraszał y utracał, co ja z nim na sąd Naiwyszego zostawuie.

A widząc go byc utratnego, nie pomniąc na to, iz mie s tego swiata zbawił, zapisałam mu bydła i zboza połowice, a ostrzegaiąc tego, aby on dzieciom maiętnosci nie rosproszył i nie utracił, tym testamentem od opieki dzieci moych, z nim nabytych, i od maiętnosci im należącey małzonka [mego] oddałam, a tych synow moich i to imienie moie Połozdyn[s]kie [w op] iekę tym testamentem ostateczney woli mey zapisuie [i] por[u]cz[a]m panu Malcherowi Dłuskiemu y paniey siestrze mey, paniey Malcherowey Dłuskiey — panie Hannie Jurazance Giedroitce...

A pan małzonek moy, zboza y bydła połowice wziąwszy, więce[y] sie w to imienie iw opiekę wtrącac y wstępowac sie nie ma ...
Pisan w imieniczu moim Połozdzinskim ...

17. *1614.VIII.6 Upytės pilies teismo sprendimas, kuriuo Ščasna (Felicija) Rokickienė, kilusi iš kunigaikščių Borovskių giminės, pasmerkiama sudeginti už žemininko Rapolo Andriejausko žmonos mirtiną pakerėjimą.*

MAB, f. 256, Nr. 4492/1, l. 1—50. K. Jablonskio nuorašas iš Upytės pilies teismo knygos, UpP 5, l. 490—518a, Nr. 148.

1614 m. rugpjūčio mėn. Upytės pilies teismas nagrinėjo atsakovės — Upytės pavieto Biržų dvaro žemininkės, kunigaikštytės Ščasnos Borovskajos-Rokickienės ir jos vyro Motiejaus Rokickio bylą. Ieškovai buvo to paties pavieto Užupio (Zarečės) dvaro žemininkas Rapolas Andriejauskas (Andrejevskis, Jendžejevskis) ir jo mirusios žmonos Elenos Sologubaitės broliai, ieškovo R. Andriejausko svainiai Kristupas, Mikalojus ir Jonas Sologubai. Teisme ieškovų įgaliotinis buvo Gardino pavieto žemininkas Kristupas Eisimantas Burniauskas; atsakovų — Jonas Šimanavičius, iš tikrųjų — atsakovės Š. Rokickienės sūnus Juras Aleksandravičius.

Ieškovo A. Andriejausko teigimu, 1610.IX.28 Motiejaus Rokickio žmona Š. Rokickienė atvažiavusi į R. Andriejausko Užupio dvarą neva aplankyti jo žmonos Elenos Sologubaitės-Andriejauskienės, kuri sirgo po pirmojo kūdikio gimdymo. Pasak ieškovo, Š. Rokickienė iš anksto turėjusi tikslą pakenkti gimdyvei. Ji atsisėdusi prie gimdyvės ir, kažką šnibždėdama, padėjusi po jos lova atsivežtą lėlę, kuri turėjusi apsaugoti nuo skausmų ir blogų sapnų. Po šito Š. Rokickienės apsilankymo ir nuo jos kerų E. Andriejauskienė pradėjusi sirgti ir džiūti. Siedami ligą su Š. Rokickienės apsilankymu ir kitiems žmonėms įspėjus dėl jos grasinimų Sologubams, E. Sologubaitė-Andriejauskienė ir jos vyras 1611.X.7 į Upytės žemės teismo knygas įrašė skundą, kuriuo kaltina Rokickius.

Sirgdama ir būdama Jurbarke, didžiojo kunigaikščio dvare, E. Andriejauskienė savo liga, sukelta, jos manymu, Š. Rokickienės kerų, skundėsi daugeliui žmonių ir prieš pat mirtį vaznio akivaizdoje padarė oficialų pareiškimą, įpareigodama savo vyrą dėl jos mirties kelti Š. Rokickienei bylą. Mirus žmonai, R. Andriejauskas ir jo svainiai Sologubai 1612.I.24 į Žemaičių

žemės teismo knygas įrašė skundą, kuriuo kaltino Š. Rokickienę. Tada Š. Rokickienė ir jos vyras 1613.XII.18 pareiškė protestą, kaltindami skundėjus šmeižimu.
1614.II.5 R. Andriejauskas ir Sologubai iš Upytės pilies teismo išsirūpino 1611 m. įspėjamąjį raštą (jo kopija Rokickiams buvo įteikta 1614.II.10) ir, juo remdamiesi, reikalavo, kad M. Rokickis per 4 savaites surengtų teismą savo žmonai pagal R. Andriejausko pareikštą kaltinimą. M. Rokickis įspėjimo nepaisė. Vazniai, atvažiavę pas Rokickius 1614.III.4, grįžo nieko nelaimėję. Tačiau, kad nereikėtų mokėti rublio grašių baudos už teisingumo nevykdymą, M. Rokickis 1614.III.10 sukvietė į savo Biržų dvarą paties pasirinktus teisėjus (asesorius) ir surengė fiktyvų Š. Rokickienės teismą. Teismas išteisino kaltinamąją, pripažino, kad ji dėl E. Sologubaitės-Andriejauskienės mirties nesanti kalta.
Su tokiu asesorių teismo sprendimu ieškovai nesutiko ir reikalavo, kad M. Rokickis savo žmoną pristatytų į Upytės pilies teismą ir sumokėtų prieš tai rublio grašių baudą.
1614.VIII.6 Upytės pilies teismas pradėjo nagrinėti atsakovės Š. Rokickienės bylą dėl E. Sologubaitės-Andriejauskienės mirtino pakerėjimo. Atsakovų šalis stengėsi išsaugoti asesorių teismo sprendimą. Kadangi juo atsakovė Š. Rokickienė buvo išteisinta, tai jos sūnus J. Aleksandravičius reikalavo, kad teismas nagrinėtų Š. Rokickienės ieškinį R. Andriejauskui ir jo svainiams Sologubams dėl Š. Rokickienės šmeižimo.
Upytės pilies teismas nepripažino asesorių teismo sprendimo, išteisinusio Š. Rokickienę, nes išaiškino, kad asesoriai buvo jos giminės (žentai). Taip pat atmetė atsakovų reikalavimą svarstyti jų ieškinį R. Andriejauskui ir Sologubams dėl šmeižto. Dėl šio ieškinio teismas leido Rokickiams bylinėtis vėliau, kai būsianti išspręsta Š. Rokickienės kerėjimo byla.
Upytės pilies teismui pradėjus nagrinėti bylą, ieškovų įgaliotinis aiškino, kad Š. Rokickienė nuo seno nekentusi Sologubų giminės, nes su ja bylinėjusis dėl vieno dvaro. E. Sologubaitės-Andriejauskienės gimdymą ji panaudojusi kerštui. Ieškovai teismui pateikė V. Odrivolskio ir jo žmonos 1611.IX.25 laišką iš Laumakių, kuriame Andriejauskai buvo įspėti saugotis Š. Rokickienės, nes ji Biržuose grasinusi R. Andriejauskui ir jo žmonai. Savo kaltinimui paremti ieškovai pristatė į teismą liudytoją — bajorę Sofiją Petrauskienę, E. Andriejauskienės kūdikio priėmėją. Ji liudijo, kad kaltinamoji Š. Rokickienė gimdyvės kambaryje išėmusi kažką šnibždėdama iš kišenės lėlę ir pakišusi ją po lova. Lėlės plaukai buvę iš šunų ar kitokių

gyvulių gaurų, kaklas ir liemuo — apjuosti raudonu šilku ir apkaišyti žolėmis. Be to, E. Andriejauskienės lovos galvūgalyje liudytoja radusi drobinį maišelį su pustykle ir šluotele iš žąsų plunksnų. Pustykle kaltinamoji Š. Rokickienė trynusi E. Andriejauskienei krūtis, kad, liudytojos manymu, dingtų pienas, o šluotele liepusi jai, S. Petrauskienei, trinti gimdyvės kūną, kad liga eitų šalin. Š. Rokickienės paliktą lėlę liudytoja įsidėjusi į kišenę, ir nuo to pusę jos kūno ištikęs paralyžius. Tą lėlę ji parodžiusi R. Andriejauskui ir jo patarta sudeginusi.

Ieškovai per savo įgaliotinį pateikė teismui Vitebsko kašteliono žmonos Merkelienės Zavišienės, Žemaičių paseniūnio Adomo Dirmos žmonos, Jurbarko magistrato narių, Jurbarko klebono Mikalojaus Kincevičiaus, Surdegio šventiko, Naujamiesčio reformatų kunigo Stanislovo Minvydo laiškus, kuriuose buvo tvirtinama, jog velionė E. Sologubaitė-Andriejauskienė prieš mirtį skundėsi dėl savo ligos ir kaltino Š. Rokickienę, kad ją mirtinai pakerėjusi. Tą patį teisme liudijo Jurbarko girininkas Andrius Zaviša, G. Bialozoras, Šiaulėnų reformatų bažnyčios kunigas Petras Marcijonas ir trys ieškovo R. Andriejausko kaimynai: Baltramiejus Kareiva, Jokūbas Juškevičius ir Martynas Purtikas.

Ieškovai įrodinėjo, kad E. Sologubaitės-Andriejauskienės susargdinimas pakerėjimu esąs ne pirmas ir ne vienintelis nedoras Š. Rokickienės darbas. Teismui buvo pateikti įrodymai, kad Š. Rokickienė nuodijusi savo vyrą Aleksandrą Kasperavičių ir jį pametusi pasisavindama turtą. Po to, šeimynos padedama, nužudžiusi kitą vyrą — Grigą Lopacinskį, susidėjusi su Jurgiu Kupreliu ir jį pametusi. Pagaliau 1597 m. ji su dukterimi Ona kerais ir nuodais nugalabijusi šios vyrą, savo žentą Stanislovą Mantigailą.

Ieškovų šalies įgaliotinis reikalavo pripažinti R. Andriejausko ir Sologubų parodymus esant pagrįstesnius ir leisti jiems, vienuolikai asmenų, prisiekti, kad kaltinamoji Š. Rokickienė tikrai pakerėjusi E. Andriejauskienę. Ieškovams prisiekus, nubausti kaltinamąją mirtimi, sudeginant kaip raganą. Reikalaudamas tokios bausmės, įgaliotinis rėmėsi Jokūbo Pšiluskio Lenkijos teisės projektu (Lenkijos karalystės statutai, 1548) ir Romos (Bizantijos) imperatoriaus Justiniano I kodeksu, kuriame kalbama apie privalomą kerėtojų kankinimą nepaisant jų luomo.

Atsakovų Š. Rokickienės ir jos vyro M. Rokickio įgaliotinis J. Šimanavičius ir Š. Rokickienės sūnus J. Aleksandravičius gynė kaltinamąją, remdamiesi netikslumais ieškovų pateiktuose dokumentuose. Įspėjamajame Upytės pilies teismo rašte esą

nenurodyta, kada Š. Rokickienė, ieškovų manymu, pakerėjusi E. Sologubaitę-Andriejauskienę. Kituose ieškovų pateiktuose dokumentuose taip pat nurodomos nesutampančios datos ir pan. Be to, byla keliama praėjus keleriems metams po kerėjimo, praleistas senaties terminas. 1610 m., kai, ieškovų tvirtinimu, Š. Rokickienė pakerėjusi E. Sologubaitę-Andriejauskienę, jie nepareiškę jokio oficialaus skundo teismo įstaigoms, neparodę rastų kerų, o E. Sologubaitės-Andriejauskienės lavono nepristatę į teismą. Norėdamas paneigti gandus apie blogus kaltinamosios Š. Rokickienės santykius su savo vyrais, jos sūnus J. Aleksandravičius pateikė tėvo testamentą, turto užrašymo Š. Rokickienei dokumentą bei kitų raštų nuorašų ir kelių Upytės pavieto žemininkų liudijimus, kad Š. Rokickienės šeima gyveno dorai ir pamaldžiai. Teismui buvo primintas LDK Vyriausiojo tribunolo 1614.VI.13 dekretas dėl Mstislavlio kašteliono Semiono Voinos žmonos Galškos Kęstartaitės ir Kristinos Nonhartaitės bylos, kurioje pastaroji buvo kaltinama savo vyro, ieškovės G. Kęstartaitės brolio Sebastijono Kęstarto, Žemaičių žemės teisėjo, nunuodijimu. Kaltinamoji buvo išteisinta, nes Žemaičių bajorai liudijo gerą mirusiojo S. Kęstarto sugyvenimą su žmona.

Atsakovų vardu J. Aleksandravičius pareiškė, kad ieškovų ir jų liudytojų į teismo knygas įrašyti skundai ir kalbos apie blogus Š. Rokickienės santykius su kitais vyrais esą pašalinių, suinteresuotų asmenų prasimanymai, o kaltinamosios nesantaika su ieškovais, kaip E. Sologubaitės-Andriejauskienės kerėjimo motyvas, esanti neįrodyta. Kadangi ieškovų pateikti teismui dokumentai esą sufalsifikuoti, Š. Rokickienė net neprivalanti teisintis. J. Aleksandravičius rėmėsi Lietuvos Statuto XI skyriaus 31 straipsniu, XIV skyriaus 10 ir III skyriaus 28 straipsniais. Jis priminė, kad E. Sologubaitė mirusi ne po pirmo, o po antro vaiko gimdymo, o tai atsitinką daugeliui moterų. Pagaliau J. Aleksandravičius pareiškė, kad, esant reikalui, savo motinos nekaltumą jis įrodysiąs ir Vyriausiajame tribunole. Jeigu Upytės pilies teismas paskirsiąs priesaiką, ji patvirtinsianti priesaika savo parodymus; jeigu teismas paleisiąs Š. Rokickienę be priesaikos, ji nereikalausianti iš ieškovų kompensacijos už jos garbės įžeidimą ir pasitenkinsianti jų arešto bausme.

Upytės pilies teismas, išklausęs šalių įgaliotinių ir liudytojų parodymus, išnagrinėjęs pateiktus dokumentus, priėjo išvadą, kad atsakovai nepateikė pakankamai svarių įrodymų, panei-

giančių ieškovų iškeltą kaltinimą, ir nusprendė leisti prisiekti ieškovui R. Andriejauskui, jo svainiams Sologubams, liudytojai S. Petrauskienei ir 6 bajorams, kad E. Sologubaitė-Andriejauskienė mirusi nuo Š. Rokickienės kerų. Jiems prisiekus, teismas pasmerkė kaltinamąją Š. Rokickienę sudeginti.
Dėl teismo sprendimo atsakovams leista apeliuoti LDK Vyriausiajam tribunolui. Ieškovai reikalavo, kad iki Tribunolo sprendimo Š. Rokickienė pristatytų laiduotojus arba būtų laikoma kalėjime. Laiduoti žadėjo Š. Rokickienės sūnus J. Aleksandravičius ir žentas Merkelis Petrusevičius. Ieškovai su tuo sutiko.

Году отъ нарожен'я сына божого тисеча шест'сотъ чотыр'над'цатого, *месе*ца авъгуста шостого дня.
На рочъкох кгрод'ских ав'густовых, поряд'ком статутовым прыпалых и судов'не отъправованых, перед нами Миколаем Миц'кевичом Рым'видом под'старостим, Мар'тином Залеским суд'ею а Хрызостомом Снар'ским, под'столим городен'ским, писаром, врад'никами кгрод'скими упитскими, от вел'мож'ного его милости пана Яроша Воловича, под'скар'бего зем'ского и писара Великого Княз'ства Литов'ско*го,* старосты упит'ского, тивуна поюр'ского, дер'жавъцы руд'ниц'кого, на справы судовые высажоными, кгды се справа з реестъру судит за поз'вы прыточыла, постановивъшысе очевисто особы жалобливые, земяне г*осподар*'ские повету Упитъского их милостъ, то ест, его милост панъ Рафалъ Ан'дреевъскии, а пры нем швакгрове е*го*, пана Ан'дреевъского, их милостъ пан Крышътофъ, пан Миколаи и братъ ихъ милости молод'шы панъ Янъ Каспоровичы Сологубове злетили вси особы помененые отъ себе в тои справе речъ у права очевис'то мовити умоцованому своему, земенину г*осподар*'скому повету Городен'ского, пану Крыштофу Еисимон'ту Бур'невъскому. А за злецен'ем собе моцы упросив'шы у нас, враду, воз'ного поветового Шымона Павъловича, далъ сторону свою запоз'ваную в ыз'бе судовои земенина и земян'ку г*осподар*'ских повету Упит'ского пана Матея Матеевича Рокиц'кого и малъжон'ку его, кнежну Щасну Юр'евъну Боровъскую ку праву прыволыватъ.
За тымъ отоз'вавъшысе очевис'то тые особы сами особами своими злетили отъ себе напротив‖особам жалобливымъ прыятелю и умоцованому своему, земенину г*осподар*'скому повету Упитъского, пану Яну Шымановичу, а пры немъ Шы-

мановичу[1] и сынъ ее, пани Рокиц'кои, пан Юр'и Алек'сан'дрович во всеи тои справе сам отъправовал и умоцованого своего вспирал. Ино деи тот умоцованы, станов'шысе облич'не, с цедулы, на пис'ме поданои, перед чытанем поз'ву отъ стороны поводовоие чыталъ тыми словы:

Miłosciwy panowie sądowi!
Jego m. pan Rokicki y jey mosc pani Rokicka za przywołaniem siebie przed sąd w. m. przez woznego odzywaią sie, ale w ten sposob, aby sie w jaką controwersya s panem Jendrzeiewskim, jako s pryncypałem uczynku nizey pomienionego, o s pany Sołohubami, jako s pomocznikami, za złą radą od pana Je[n]drzeiewskiego do rzeczy niebyłych przysposobionemi, aby sie jako w rzeczy decretem asesorskim zawarty, w prawo wdawac mieli y, owszem, jako przed czytaniem pozwu, tak y po przeczytaniu dla zrozumienia samych w. mosciow waruią to sobie, ze sie w zadną controwersyą nową, jako w rzeczy juz przez nich za poiazdem, za listem upominalnym we cztyrzech niedzielach straconey, nie wdawaią y wdawac juz nie powinni, i wprzod sobie wszytkie obrony prawne, jako o winę potwarzy, tak y o winy za słowa dotkliwe, y o wszytko, do czego ich mosciam prawo pospolite drogę ukaze, wcale zachowawszy, pozew swoy po pana Jędrzeiewskiego, jako pryncypała, w załobie swey, przed sąd w. m. wyniesion[e]y, po przeczytaniu pozwu tamtey strony podnoszę y proszę, aby był czytan.

А потом умоцованы его милости пана Ан'дреевъского и их милости панов Сологубов панъ Еисимонть место устъное жалобы покладал ку чытанъю позов кгрод'ски упитъски и довед'шы року подан'я поз'ву и очевистого прыз'нан'я воз'ного выписом кгрод'ским упит'ским и по вси тры д'ни пил'ности волан'я, чыненое написом руки моеи писар'ское, с которого поз'ву его милост пан Ан'дреев'ски воспол з ых милост'ями паны швакграми своими на нее, паню || Матеевую Рокиц'кую кнеж'ну Щасную Боров'скую, якобы о щароване, под'кинен'е кукол'ки под лож'ко мал'жон'це пана Ан'дреев'ского тым способом жалуетъ о том, иж вжо в року тисеча шест'сот десятом, месеца сен'тебра двад'цат ос'мого дня, будучы деи мал'жон'це пана Ан'дреевъского, а сестре рожонои их милости панов Сологубов, панеи Галене Сологубов'не в стане светом мал'жен'ском за ним, паном Ан'дреев'ским, и кгды она

[1] *Pakartota*

по пер'шым детяти своим в пологу лежала в ымен'ю своем, называемом Заречу, в повете Упит'ском лежачом, там деи прыбыв'шы она, щасная Боров'ская Матеевая Рокиц'кая, рекомо в наведины, запом'нев'шы бояз'ни божое и встыду люд'ского, прыс'тупив'шы на он' час до неи, панеи Ан'дреев'скои, и сед'шы подле лош'ка еи, которая в пологу лежечы еи верыла, яко сусед'це своеи, а звлаща вжо в летех будучои и о таких справах ее ведомою, то пак деи она, Щасная Боров'ская, маючы до нее злую волю, з умыслу злого прет'взятого своего, седечы пры неи у лошка а хотечы с того света чарами своими оную згладити, кукел'ки якиес пороб'леные шеп'чучы вкинула под лош'ко еи, поведаючы небощыцы малъжонъце пана Ан'дреевъского, а сестре панов Сологубов, ижъ то чынит од'ное од сновъ лихихъ и од болюв, поведаючы небощыцы, иж вжо бол'шъ болю не будет мети.

От которого такового на он'час щароваи'я через нее, Щасную Боров'скую Матеевую Рокиц'кую, небощыца пани Ан'дреев'ская сох'нути почала и будучы вел'ми хорою, поз'нав'шысе, иж ни од чого ин'шого, тол'ко от тых чаров ее с того света зыити мусит, на нее еще добре перед смер'тю своею, яко на в'раде, так и перед роз'ными людми оповедаючысе и жалуючы о тот учынок еи, над собою[1] учынены. А потом деи в року тисеча шест'сот дванад'цатом, месеца ген'вара двад'цат второго дня помененая небощыца пани Галена Сологубовна, мал'жон'ка пана Ан'дреев'ского, а сестра рожоная панов Сологубов, будучы вел'ми хорою, у дворе господар'ском Юр'бор'ском, в зем'ли Жомоит'скои, лежачом, с того света смер'тю зыш'ла, напоминаючы с того пана Ан'дреев'ского, яко мал'жон'ка своего просечы, абы в такой крыв'де еи не тер'печы, але яко о тот злы учынок, над нею учынены, и через тые чары ее[2] поз'бавен'е ее зъ сего||света прав'не чынил и кон'чыл. И того дня звыш помененого, месеца ген'вара двад'цат второго дня, поведаючы и мовечы на нее, яко се вышеи поменило, то все смер'тъю своею запечатовала.

В котором таковом жалю не тол'ко сам з особы своеи пан Ан'дреев'ски яко милои мал'жон'ки своеи смер'ти нез'вичаинои жалуючы, але и панове Сологубове, яко рожоные брат'я пры нем стоечы, а о таки злы учынок чародеиски с тобою у суду моего кгрод'ского упит'ского мовити хочут.

---

[1] сособою
[2] еег

Якож деи они жалобливые в сем году тисеча шест'сот чотыр'над'цатом листом моимъ упоминал'ным кгрод'ским упит'ским его, пана Матея Рокицкого, обнез'шы и на року, прыпалом в чотырох неделях, ку довожен'ю собе справед'ливости с тое мал'жон'ки его жедали. На котором року он деи справед'ливости не чынил. Про то его, пана Матея Рокиц'кого, яко мал'жон'ка, и для неучынен'я справед'ливости ку ставен'ю тое мал'жон'ки его до права ее самую, кнеж'ну Щасную Боров'скую Матееву Рокиц'ку, з оселости помененои, в учын'ку еи попел'неном, от нее до усправед'ливен'я, и роз' пар'тя скуточ'ного перед суд наш кгрод'ски упит'ски тыми поз'вы запозывают.

А на кон'цу тых поз'вов пишетъ, абы пан Матеи Рокиц'ки тую мал'жон'ку свою у права перед нами поставив'шы, за неучынен'е справед'ливости з нее, яко з мал'жон'ки своеи, в чотырох неделях наипер'веи, ним в право вступит, вину статутовую — рубль грошеи заплатил и во всем се праву посполитому досыт учынил.

По прочытан'ю жалобы на паню Рокиц'кую сын ее, пан Алек'сан'дрович, показал нам, урадови, позов кгрод'ски на тыеж роч'ки ав'густовые в жалобе пани Рокиц'кое по пана Ан'дреев'ского и по панов Сологубов, и задаючы, менуючы о потвар в тои справе, от них зачатои, просечы, абы был чытан и, пос'пол звучыв'шы, роз'судок чынен был.

Чого пан Еисимонтъ боронечы, подал ар'тыкул шест'над'цаты з роз'делу чет'вер'того, указуючы: «Хто вперод в реестръ впишетъсе, тотъ сужон быти маетъ». А затым кгды жалобному о поездъ справед'ливости, штобы се на року стала, поступоват наказано, пок'ладал листъ упоминал'ны, от суду кгрод'ского упит'ского вынесены под датою году тисеча шест'сот чотыр'над'цатого, месеца фев'раля пятого дня, указал выпис кгрод'ски на довод подан'е того листу и з него копию месеца мар'ца пятого дня. Которы лист упоминал'ны во всем в речы поз'вом жалобы их згажает'се.

Пок'ладал выпис с книг кгрод'ских упит'ских соз'нан'я двух воз'ных — Вален'того Якубовича а Жыкгимон'та Грыневича поез'ду по справед'ливост на року, в чотырох неделях прыпалого, до двора пана Рокиц'кого под датою року тисеча шест'сот чотыр'над'цатого, месеца мар'ца двад'цат чет'вер'того дня. С которого выпису знач'не се то показало, же пан Рокиц'ки з мал'жон'ки своеи справед'ливости слуш'нои прав'нои его милости пану Ан'дреев'скому и их милост'ям паном Сологубом о щарован'е на смер'тъ мал'жон'ки пана Ан'дреев'ско-

го не чынил, асесоров не засадил и ин'шых роз'ных труд'ностеи им задаючы и против'ных зажываючы, сам через себе и через пана Алек'сан'дровича чынити не хотел.
Бо и з реляцыи воз'ных значыт'се, кгды прыехали до дому пана Рокиц'кого по справед'ливостъ, там пани Рокиц'ка сама на некоторых людеи с фурыею своею наступила и лжыти почала, а сын ее, пан Алек'сан'дрович, моцы и ин'шые справы до себе побрав'шы, пры собе задер'жат хотел, а потом и воз'ным на них написоват казал и ин'шых много прычын до з'волоки и бурен'я року зажывал. Зачым яко прыятелю, так и умоцованому их милости жад'нои справед'ливости не от'нез'шы и воз'ными освет'чыв'шы, проч от'ехал, яко то шыреи в реляцыи тых воз'ных описано и доложоно ест.
И домагал'се водлуг ар'тыкулу сорок ос'мого и сорок девятого з роз'делу чет'вер'того за неучынен'е справед'ливости, абы вина сказана была и мал'жон'ку свою у суду поставил. На реляцыю воз'ных пана Рокиц'кого, которая мало што ест роз'на од нашое, выняв'шы тое тол'ко, што от прыетел пана Ан'дреев'ского там собе робили и декретовали, ним до самои речы прыс'туплю, на асесоры так платити хочу и тую реляцыю нес'лушне показати готов есми: коли по справед'ливост прыехано, пан Рокиц'ки, не засадив'шы асесоров, которые бы справед'ливост з мал'жон'ки его чынили, поз'волила пану Алек'сан'дровичови прокуровати и од мал'жон'ки своеи мовити, которы имен'ем пани Рокиц'кои, мат'ки своеи, заховав'шы у суду належ'ного вол'ное право, поведает, же до усправед'ливен'я без вшеляких зволок мат'ка его готова есть.
А потом в дал'шом процес'се, кгды от стороны поводовои жалобы до||водити почато, але пан Алек'сан'дрович поведает, жес'те в листе упоминал'ном не доложыли месеца и дня, которого се счарован'е стало, зачым вод'луг ар'тыкулу девет'над'цатого роз'делу чет'вер'того от року и речы самои вол'ности жедал. Сторона зас поводовая домов'ляласе, абы асесоров панъ Рокиц'ки засадил и справед'ливостъ скуточ'ную чынил, указуючы то, ест'ли се варыяцыя якая в датех показует, тогды се тое з об'мил'ки хлоп'ца, которы тот лист писал, стало, а то тол'ко до бурен'я року, а не самои речы належыт. Пан Алек'сан'дрович, засадив'шысе на пороз'нен'ю дат пани мат'ки своеи, в самои речы жалобы, ест'ли бы была невин'ною, не боронит.
А кгды без от'рыман'я справед'ливости прыетеле пана Ан'дреев'ского и панов Сологубов з умоцованым проч от'ехали,

там пан Алек'сан'дрович, яко з реляцыи воз'ных се показует, подав'шы ар'тыкул трети з роз'делу четъвер'того, вол'ност от року и речы у пана Рокиц'кого панеи мат'це своеи от'рымаваетъ. Тогды тут лац'но обачыт, якои ваги тая реляцыя воз'ных и дек'рет пана Рокиц'кого, бо сам прылучыв'шысе до мал'жон'ки своеи, чынит протестацыю на враде кгрод'ском упит'ском на пана Ан'дреев'ского и панов Сологубов в тои справе, яко бы о пот'вар, року тисеча шест'сот трынад'цатого, месеца декабра ос'мънад'цатого дня. Пытаю тогды пана Алек'сан'дровича, ест'ли пан Рокиц'ки, будучы вжо сам сторона, мог'лъ быти тои справы суд'ею, и ест'ли зят'ев кров'ных мел суд'ями мети? Потреба му тогды было засадит от себе асесоров людеи зац'ных, богобоиных, которые бы тую справу судит мог'ли и умели. Иж тогды того не учынил, тая реляцыя воз'ных его, на которои се садит, жад'нои вакги не мает и тот ар'тыкул трети з роз'делу чет'вер'того до тои справы не належыт. И прошу, абы яко неслуш'ную и непорад'ную, тую реляцыю на сторону от'ложоно, а стороне поз'ванои по заплачен'ю вины и на самую реч од'поведати наказано было.

А по чытан'ю об'мовы умоцованого стороны поводовое, даючы од'пор тым всим словам, вышеи помененым, пани Рокиц'кая через умоцованого своего, вышеи менованого, також с пис'ма чытал тыми словы:

Abyscie w. m. miłosciwy panowie sądowe z wywodow moich tym jasniey zrozumiec raczyli, ze ten pan Rafał Jendrzeiewski, jako pryncypał załoby swoiey, a panowie Sołohubowie, jako pomocznicy do rzeczy niebyłych, potwarnych, przez tego pana Jędrzeiewskiego namowieni y przysposobieni, || nie maiąc zadnego słusznego przystepu do jego m. pana Rokickiego i yey mosci paniey Rokickiey, onych, ludzi cnotliwych, bogu y wszytkim ludziom zacnym zachowania ich msciow dobrze wiadomych, udaiąc o przeciwne mniemanie, niewinnie przed sądem w. mciow mazą̨c, na dobrey sławie turbuią. Takim sposobem niewinność ich msci wywodzę y pokazuię.

Naprzod w roku tysiąć szescset trzynastym, miesiąca decembra szesnastego dnia pan Raphał Jendrzeiewski, a za złą radą y namową od niego y pomocznicy jego — pan Krzysztof, pan Mikołay, pan Jan Kasperowiczy Sołohubowie położyli pozwy grodskie starostwa Upitskiego w załobie swey zmyslioney, potwarney na imieniu jey m. paniey Rokickiey Birzenskim przez woznego Zygmunta Hryniewicza, mianuiąc w tych pozwiech,

jakoby w roku tysiąc szescset dwunastym, *miesiąca* y dnia, jako w rzeczy niepewney, niebyłey, przez pana Jędrzeiewskiego zmyslioney, nie dokładaiąc, na roczki zaraz w kilku dni przypadaiące henwarowe, ktore miały byc sądzone w roku teraznieyszym tysiąc szescset cztyrnastym, rokiem krotkim niezwyczaynym, wiedząc dobrze o tym, iz te roczki henwarowe za odesłaniem od wszytkich obywatelow powiatu Upitskiego posłem na seim w. msci, panie sędzia grodski, zadną miarą sądzone byc nie miały, jakoz y sądzone nie były, y te pozwy, uroszone nie ku temu koncowi, aby za nim rzeczy dowodzono, bo y dowodzic nie mozono bez roku, bez terminu, tylko ku obełzeniu ucciwey białey głowy y stanu jey szlacheckiego zarzucony, scieląc fortelnie, subtelnie drogę ku ochydzeniu ludziom domowstwa paniey Rokickiey, a roszcząc powoli rzeczy zmyslione, jakoby w tym roku szescset dwunastym, będąc małzonce pana Rafała Jendreiewskiego, a siestre rodzoney panow Sołohubow Halenia Sołohubownie w stanie małzenskim za panem Jendrzeiewskim, y jakoby gdy ona po pierwszym dziecieciu w połogu lezała w ymieniu Zarzeczu, w powiecie Upitskim leżącym, || y tam jakoby przybywszy jey m. pani Rokicka w nawiedziny, jakoby przystąpiwszy do łoszka, gdzie ona w połogu lezała, ktorey ona wierzyła, jako sąsiadce, y jakoby pani Rokicka maiąc do niey złą wolą o chcąc y onę czarami s tego swiata zgładzic, jakoby kukielki porobiwszy pod łoszko wrzucic miała y jakoby powiadaiąc jey, paniey Jędrzeiewskiey, iz to czyni odno s snow y złych boliow. Od ktorego czarowania jakoby schnąc poczęła y jakoby chorą byc miała. A potym jakoby w tymze roku tysiąc szescset dwunastym, na początku roku, *miesiąca* henwara dwudziestego wtorego dnia, będąc chorą, schodząc s tego swiata po drugim dziecieciu, powołac miała, prosząc pana Andrzeiewskiego, aby paniey Rokickiey tego nie cierpiał y prawnie czynił. Y proszę, abyscie w. m dla lepszego zrozumienia ten pozew, ktory jest przyznany, przed sobą czytac kazali.

Po ktorym takim położeniu zmyslionego, potwarnego pozwu na ymieniu paniey Rokickiey, wziąwszy wiadomosc s tego pozwu jego msc pan Rokicki w krzywdzie małzonki swey, a sama pani Rokicka w krzywdzie swey, poczuwaiąc sie byc niewinną daleko od tego zmyslionego, potwarnego obzałowania, nie chcąc takiey zmazy w niewinnosci swey na sobie y domowstwie swym ponosic, zarazem skoro po położeniu tego pozwu drugiego dnia, tegoz roku tysiąc szescset trzynastego, *miesiąca* decembra osmnastego dnia wniesli protestacye swą do xiąg grodskich sta-

rostwa Upitskiego na pana Jedrzeiewskiego, jako pryncypała, a panow Sołohubow, jako pomocznikow tey potwarzy, gdzie by tey sprawy popierali, chcąc z nimi, jako o winę potwarzy, tak y o winę za słowa dotkliwe, y o wszytko, do czego by jedno prawo pospolite drogę ukazało, czasu prawa wolne mowienie miec. Ktorą protestacyę czytam przed w. msciami.

Po doniesieniu takiey protestatcij do xiąg grodskich upitskich pana Rokickiego y paniey Rokickiey, pan Jendrzeiewski y panowie Sołohubowie, bacząc s tey protestacyi, widymusem wziętey, iz za takim zmyslionym, uzcypliwym targnięniem przez pozew na dobrą sławę jey m. paniey Rokickiey bez karania według prawa zadną miarą uisc nie mogą, s tą zmyslioną załobą swą zapadaią po tych roczkach henwarowych, ktore za odiachaniem na seim posłem jego mosci pana sędziego grodskiego upitskiego tak, jako sie wyszey pomieniło, sądzonę byc nie mogli, || dochodzą roczki fewraliowe y byli sądzone. Przypadaią y roczki marcowe. Strona juz pozwow nie daie, ale ulega z nimi, obawiaiąc sie na sie srogosci win, w prawie pospolitym za okazaniem niewinnosci opisanych.

Pan Rokicki y pani Rokicka według protestacij swey o potwarz na nich uczynioney radzi by sprawy popierali,— prawo im zagradza, kiedy strona załoby swey potwarney nie popiera.

Po tym pan Jędrzeiewski y s pany Sołohubami chcąc tę sprawę w dalszą delatyią puscic, a panią Rokicką według zaczęcia swego, aby do rosprawy z nimi nie przyszła, chcąc o przeciwne w mniemanie do ludzi podac y w osławie u ludzi miec, położyli kopiią z listu upominalnego grodskiego starostwa Upitskiego przez tegoz woznego Hryniewicza y na tymze imieniu paniey Rokickiey Birzenskim w tymze roku tysiąc szescset czternastym, *miesiąca* lutego dziesiątego dnia we wszytkim z załobą pierwszą pozewną zgodną, mianuiąc takze uczynek stały roku tysiąc szescset dwunastego, a *miesiąca* y dnia takze, jako w rzeczy niepewney y niebyłey, nie dokładaiąc, dołozywszy tylko w tey kopiy, aby pan Rokicki z małzonki swey o rzec wyszey pomienioną na roku we cztyrech niedzielach sprawiedliwosc skuteczną uczynił, jakoby o to juz wiecey nie załowali, y tę kopiią z listu upominalnego przyznaną przed w. msciami pokładam y prosze, aby była czytana.

Po położeniu tey kopiy nie tak dlia dowodzenia sprawiedliwosci, jako więcey, aby ta sprawa w dalszą delacyą poszła, przypadł rok we czterech niedzielach tegoz roku tysiąc szescset czternastego, *miesiąca* marca dziesiątego dnia. A tam pan

Rokicki y pani Rokicka, nie chcąc więcey w tey zmazie lezec, chcąc jako naprędzey niewinnosc małzonki swey okazac, wzywa niemały orszak ludzi zacnych dla rozsądzenia tey sprawy, wzywa dwuch woznych y kilku szlachcicow dla oswiadczenia czynienia sprawiedliwosci we cztyrech niedzielach tamze do imienia Birzanskiego.
Tego dnia, dziesiątego marca, przyiachawszy pan Jędrzey Woropay y pan Maciey Noniewicz y z niemałym orszakiem ludzi y z dwiema woznymi, pan Woropay, pokazawszy od osob wyszey pomienionych mocy listowne || na zysk y stratę ku dowodzeniu sobie dane, domaga sie u pana Rokickiego, jesli z małzonki swey czyni sprawiedliwosc.
Pan Rokicki, acz bacząc tę kopię z listu upominalnego niesłusznie y nie porządkiem prawa położoną, y tytułu własnego pana Rokickiego po oicu nie dołozono, y we srzodku tey kopii załoba od cztyrech osob, a wozny podaie tylko od jednego pana Jendrzeiewskiego umyslnie dla zrazenia roku, pan Rokicki, nie chcąc tey sprawy w dalszą delatyą puscic, a to dla okazania jako naprędzey niewinnosci małzonki swey, zachowawszy wprzod sobie y małzonce swey wszytkie obrony prawne, wcale do czego jedno im prawo pospolite drogę ukaze, zasadziwszy przy sobie assesorow — ludzi zacnych przy dwuch woznych y szlachcie, przy nich byłych, czynił sprawiedliwosc. Ktorego czynienia wprzod relacyą woznych, a potym decret pana Rokickiego y asesorow przed w. msciami pokładam.

Якожъ деи перед нами, судом, лист асесор'ски был чытан, и просил, абы вод'лугъ него захован был. А за тым пан Алек'сан'дрович, сын панеи Рокиц'кои, домагал'се, абы тая справа о пот'вар зод'ного злучона была, и позов, по пана Ан'дреев'ского вынесены, под'нез'шы, просил, абы чытан был. Якож и мы, суд, для зрозумен'я своего тот позов чытати ве[ле]ли есмо. И кгды тот позов о пот'вар перед собою вычытати велели есмо, тогды всю жалобу, которым на пана Ан'дреев'ского и на панов Сологубов, менечы в том поз'ве на них, особ, речы небылые, змыш'леные зрозумели, и вод'луг того поз'ву вины се на них домагаетъ, яко о том шыреи в том поз'ве описано ест.
За чым пан Еисимонт, подавшы ар'тыкул шест'десят пяты з роз'делу чет'вер'того на то, иж сторона от зачатое справы з ын'шою се реч'ю врывает, которого поз'ву попирати стороне от'пор'нои не допущаючы, напотом о вину вол'ное мо-

вен'е стороне своеи заховал и о то, абы яко неналеж'ны, позов на сторону от'ложонъ был, домавял'се, кгдыжь сторона моя того, што они пот'варою называютъ, доводити готови.
А пан Алек'сан'дрович, до дал'шых кон'тровер'сыи вдават'се не хотечы, домагал'се, абы дек'рет асесор'ски пры моцы зоставал, а о пот'вар тут у суду кгрод'ского зараз перед||собою роз'правитисе наказали.
В которои справе кгды пустили на уз'нан'е нашое урадовое, тогды мы, суд, зрозумев'шы, иж тая справа за поз'вы его милости пана Ан'дреев'ского еще жад'ного скут'ку и скон'чен'я права не взела, и сторона, на доводе не уставаючы, доводит того учын'ку хочет, готов будучы конат вод'луг учын'ку, и там за лис'том упоминал'ным кгды по справед'ливост ез'дили, менечы собе быт крыв'ду в нечынен'ю справед'ливости, о нечынен'е справед'ливости и о рублъ грошеи до нас, суду, одоз'валисе, хотечы тое справы попират и доводит.
А сторона поз'ваная — пан Рокиц'ки з мал'жон'кою своею, щытечысе декретом асесор'ским, иж на том року он, пан Рокиц'ки, з ын'шыми асесор'ми ее, паню Рокиц'кую, вол'ную учынили, чого выписами и реляцыю воз'ных под'пирали и позов по его милости пана Ан'дреев'ского и панов Сологубов о пот'вар под'несли и чытали, и вол'ности просили и, тот позов абы был до тое справы прылучон, просили.
Мы, суд, видечы декрет пана Рокиц'кого, мал'жон'ка самои панен Рокиц'кои, которои вина дана, и до того упатруючы, иж она, пани Рокиц'кая, зят'ев своих — пана Пет'русевича, пана Ролев'ского, пана Фран'ка, пана Кореиву — на роз'судок тое справы асесор'ми и вжо в одосзван'ю стороны до суду нашого и в одост'ю их засадила и там вол'ност одер'жала, а право посполитое учыт — ар'тыкул шест'десят вторы з роз'делу одынад'цатого, — иж врад в речах, где о гор'ло идет, пры выехан'ю на шкрутынию маетъ пры собе прынам'неи трох шлях'тичов намне, обеюм сторонам, в праве стоячым, не повин'ныхъ, с тых тогды и з ын'шых прычын тот декрет асесор'ски, яко неслуш'ны и неправ'ны, на сторону от'кладаем, а иж еще пан Ан'дреев'ски тое справы попират хочет и на доводе не уставаючы, о то прав'не чынит хотечы, вод'луг жалобы своеи сторону конат, зачым пан Рокиц'ки и пани Рокиц'кая в нескон'чен'ю а праве тепер в зачатои справе о пот'вар чынит не может, того поз'ву до тое справы не лучечы, о пот'вар жад'ного роз'суд'ку не чынечы, и тот позов на сторону от'кладаем.

А по скон'чен'ю права, ест'ли сторона доводит не будеть хотела, або на доводе устанет, тогды стороне против'нои на тот час вол'ное мовен'е у суду належъного зостанет, а на сес час од рубля вол'ных чыним и далеи сторонам в право в самои речы поступоват наказуем.
На котором дек'рете нашом не переставаючы, пры голов'ном всказе апеляцыю собе до суду Голов'ного пан Алек'сан'дрович заховал, которую и мы еи пры голов'ном всказе допустили.
А пан Еисимонт, подав'шы ар'тыкул шест'десят вторы з роз'делу чет'вер'того, от стороны своеи домавял'се, абы за тотъ усчыпливы позов, иж се тор'гнул, пан Алек'сан'дрович на шест недел вины сказан был.
А потом сторона жалоб'ная через умоцованого своего пана Еисимон'та, доводечы далеи речы своеи, с пис'ма поведил:

W samey rzeczy wyprawowanie sie pana Alexandrowicza, jako sie z relacij woznych y s teraznieyszey justificatij jego znaczy, te[go] stopnia są.
Naprzod, fundament obrony pana Alexandrowicza od pani matki jego nie zaden inszy, telko ten: || naprzod, ze sama pani Jędrzeiewska protestacij zarazem w roku tysiąc szescset dziesiątym na urzędzie naleznem o te szary nie uczyniła y czarow nie okazała; powtore, ze ciała na urzędzie nie okazano; po trzecie, ze od roku tysiąc szescset dziesiątego do roku tysiąc szescset czternastego wedle artykułu trzydziestego piątego rozdziału czwartego y artykułu piecdziesiąt wtorego rozdziału jedynastego trzy lata zamilczano.
S tych samych obron pana Alexandrowiczowych znacznie y jasnie sie tu pokazuie wina sczarowania pani od pani matki jego, bo we wszytkich excusatiach swoich chocia jey czasu proszenia sprawiedliwosci o to pytano, jesli by sie do tego uczynku sczarowania znała, tedy temu nie negowała y nie neguie, tylko proces strony mey powodowey jakoby nieprawnoscią y poniekąd omieszkaniem czasu doniesienia go do urzędu gani. Jakoby, tak rzekł, uczynek czy jest sprawiedliwy, ze pani Jędrzeiewska od matki mey sczarowana, ale zescie sobie nieprawnie y nie według czasu postąpili, proces swoy tracicie, a ona za swoy występek bez stopniow prawnych, gdzyz jest szlachcianka, wolna zostawa.
To juz tu nie potrzeba mi będzie na samą rzecz, to jest, na sczarowanie zadnego dowodu, kiedy sama nie neguje y milczy, to na skargę, ze jest prawdziwa, pozwala. Teraz tylko ukazac

mi przychodzi, ze to proces strony moiey powodowey jest sprawiedliwy, dobry y s prawem zgodny, a to takim sposobem.
Napierwsza, ze protestacij od samey pani Jędrzeiewskiey zaraz uczynioney y okazania czarow na urzędzie niemasz, tak sie wywodzi. Ta pani Rokicka, maiąc z dawnych czasow zaiątrzone, złe serce swoie do domu ich m. panow Sołohubow, a to s tych miar, ze godney pamieci niebosczyk pan ociec panow Sołohubow o pewną maiętnosc z nią, panią Rokicką, prawował, chcąc sie tedy z urodzoney złosci swey na domowstwie jego zemscic, szukała takowey pogody, jakoby złemu przedsiezawziętemu umysłowy swoiemu dosic uczyniła y pamiątkę złey zemsty swoiey w domu panow Sołohubow zostawiła.
Wiedząc, iz jey m. pani Jędrzeiewska, siostra ych msci panow Sołohubow, pierwszym dziecieciem swym w połogu lezała, a rozumieiąc y to, ze ona nieprzyiazn jey z niebosczykiem panem Sołohubem starym potomstwu w zapomnienie przyszła, przygotowawszy sie s pewnymi materyiami czarow, roku tysiąc szescset dziesiątego, miesiąca septembra dwudziestego osmego dnia przyiachawszy do niey, paniey Jedrzeiewskiey, do imienia Zarzecza, w powiecie Upitskim leżącego, w rzekomo w nawiedziny, y siadszy przy niey wedle łoszka a szepcąc cos, kukielkę jakąś pod łoszko || podr[z]uciła y inszych guseł nad nią zazywała, ciesząc y powiadaiąc pani Jędrzeiewskiey, yz to ona czyniła dla złych snow y boliow, zeby ich wiecey nie cierpiała.
Po ktorym takowym podr[z]uceniu tey kukielki, szeptaniem y snac jakimsz sciraniem chociasz niebosczka pani Jedrzeiewska zarazem bol y znak czarow w sobie posłyszała, jednak od niey będąc pani Rokickiey słowami ubespieczona, yz to zdrowiu jey zawadzac nie miało, a do tego obawiaiąc sie, aby ta pani Rokicka tym do niey nie obrazała, nie smiała o poczuciu czarow w sobie nic przy niey mowic. Az potem białey głowie stateczney, ktora u niey to dzieciątko przymowała, pani Piotrowskiey o tem podr[z]uceniu powiedziała. Ktorą tę kukielkę gdy ta pani Piotrowska wzieła, co sie z nią działo y czego w tey sprawie o tych czarach wiadoma, na czasie swym w dalszem postępku naszem w. msciam sądowi dostateczną sprawę da.
Teraz tylko to wywodzę, z jakich przyczyn zarazem nie doniosła protestacij y nie okazała czarow na urzędzie.
Naprzod ze pan Jędrzeiewski, małzonek jey, mieszkaiąc dobre s panem Alexandrowiczem, synem jey, o rozumieiąc, iz to ominąc jey miało; teyze nadziey y sama pani Jędrzeiewska beła, a to sie do urzedu zarazem nie skwapiała. Ale gdy jey od czasu

daley choroba coraz to więtsza z suchotami następowała, a do tego będąc przestr[z]ezona od wielu przyiacioł — ludzi zacnych, ze ta pani Rokicka pochwałki na zdrowie jey czyniła, ze ją sczarowała, a mianowicie maiąc pisanie od pana Walentego Odrywolskiego y małzonki jego roku tysiąc szescset jedynastego, miesiąca septembra dwudziestego piątego dnia, y czuiąc sie byc juz barzo chorą, nie mogąc więcey tego wytrwac, o te sczarowanie siebie na tę pani Rokicką roku tysiąc szescset jedynastego, miesiąca octobra siodmego dnia u sądu ziemskiego upitskiego podczas rokow, maiąc ocasyą bycia swego u sądu, protestacyą uczyniła.

A ze tych czarow na ur[z]ędzie nie okazała, bo juz ich dlia teyze przyczyny, jako sie wyszey pomieniło, przy sobie nie miała.

Na to zasie protestacyą v ziemstwie, a nie u grodu uczyniła, y to zadney wątpliwosci w dowodzie stronie mey nie czyni y, owszem, większey wagi autentyk ziemstwa, anizeli z grodu, bo grodckie wypisy potrzebuią przenosu do ziemstwa, jako do urzędu dozywotnego, a ziemskie sie nie przenoszą do grodu, gdyz urząd grodcki nie dozywotny, ale doczesny, moze go starosta złozyc. Słuszna tedy protestacya y s czasu, y z miesica uczyniona jest.

Po tamtey protestacij upitskiey pani Jędrzeiewska, leząc chorą w Jurborku, w ziemi Zmuidzkiey, a będąc juz smiertelną, przy wielu ludzi zacnych y przy woznym wołała, ze sczarowana od tey pani Rokickiey s tego swiata zysc musi, prosząc, aby o to małzonek jey s tą panią Rokicką prawem czynił. Y tak tam, w Jurborku, roku tysiąc szescset dwunastego, miesiąca januarij dwudziestego wtorego dnia od tych czarow smiercią s tego swiata zeszła.

Pan Jędrzeiewski z bracią nieboszczki małząnki || swey u sądu ziemskiego zmuyczkiego roku tysiąc szescset dwunastego, miesiąca januarij dwudziestego czwartego dnia czyni protestacyą na tę panią Rokicką o sczarowanie małzonki swey w roku tysiąc szescset dziesiątym stałe; tamze y relacya woznego, przed ktorym schodząc smiercią wołała na panią Rokicką o sczarowanie siebie.

W tey protestacij wprawdzie niemasz miesiąca y dnia, kiedy sczarowano, ale tylko rok tysiąc szescset dziesiąty napisano. Tym pan Alexandrowicz pani matki swey skarania wydzwignąc nie moze, bo chocia by w tey protestacyi nie tylko miesiąca, ale y roku nie dołozono, tedy to nic nie wadzi, gdyz w pro-

testącij samey nieboszczki pani Jędrzeiewskiey rok, miesiąc, dzien y mieysce, kiedy y gdzie sczarowano, jest dolozono.
Ciała na urzędzie ze nie okazano, to z jakiego prawa sczarowanego na urząd ciało wozyc? Przyznawam ja, ze prawo kaze zabitego na urząd wiesc,— to dla tego, aby urząd widział mord, rany, okrucienstwa, tyranstwa, ktore gorącemu uczynkowi podlegaią, abym by snadniey sędzia uwazył, jako mężoboycę sądzic y na pokaranie skazowac ma. Ale strutego albo sczarowanego nie ukazuie prawo na urzędzie okazowac, bo to rzeczy są niewidome y na ciele nie znaczne y długo w czarowanym człowieku trwaiące. Aby y przywieziono, nie miał by czego urząd oglądac. To y tym zwątlic dowodow strony moiey nie moze.
Aleguie przemilczeniem dawnosci trzech liath od uczynku. Pytam pana Alexandrowicza, skąd rozumie byc dawnosc? Jestli od uczynku, czyli od protestącyi? Jestli tedy od uczynku, tedy nie zrozumiał dobrze postępku strony moiey. Nie moze rachowac dawnosci od uczynku, tylko od protestacij, bo insza uczynek ow, kto kogo zabiie, gwałtem naiedzie, zbierze, zgrabi, gdzie są rzeczy jawne, widome, tam dawnosc ma isc od uczynku. Ale o czary y truciznę — ten uczynek nie jest widomy, potaiemny, milczkiem zdradliwy y nie zaraz poznany, ten juz ma sie rachowac od protestacyi, bo czarow y trucizny, od paniey Rokickiey zadaney pani Jędrzeiewskiey nie uczuła znacznie, az prawie przed smiercią, y zaraz protestacyą nieomnieszkanie uczyniła. To tu juz od roku tysiąc szescset jedynastego octobra siodmego dnia do pierwszego pozwu y listu upominalnego zadney dawnosci nie masz, a nawet y od uczynku, jako pan Alexandrowicz kładzie, dawnosc isc mu nie moze, bo uczynek stał sie w roku tysiąc szescset dziesiątym, m*iesią*ca septembra dwudziestego osmego dnia, a ona zmarła roku tysiąc szescset dwunastego, m*iesią*ca januarij dwudziestego wtorego dnia. Blizey nizeli || pułtora liata wyszło po smierci jey panu Jedrzeiewskiemu y panom Sołohubom; dopioro sie prawo otworzyło z nią o to sczarowanie czynic. Kturzy jesliby po protestacij swey trzy lata przemilczeli, pewnie by przystępu do paniey Rokickiey nie mieli y to tylko wedle prawa, a nie wedle sprawiedliwosci y występku jey, za ktory zawsze potrzeba, aby beła skazana na garle.
Iz sie tedy proces wszystek strony mey załobliwey słuszny, prawny, a co wietsza, sprawiedliwy pokazuie y pokazał, słusznie tedy jakom wyszey pomienił, bez zadnego inszego dowodu

za występek swoy, ktoremu nigdy nie negowała, wedle prawa ma byc na gardle karana.
A nawet y teraz strona moia pyta pani Rokickiey, jesli sie zna do tych czarow, kukiełek, szeptow, inszych gusłow swych, ktore nad panią Jedrzeiewską działała? Ale lubo to ona będzie sie znała do tego uczynku swoiego, albo nie, strona moia jasnie y sprawiedliwosc swoię chcąc okazac tak, jako sczarowania dowodzę naprzod protestacyią niebosczyce samey, pani Jedrzeiewskiey w ziemstwe Upitskim, a potem, po smierci jey, protestacyą pana Jędrzeiewskiego y panow Sołohubow u ziemstwa Zmuydzkiego uczynionemi y relacyą woznego wołanią przed smiercią pani Jędrzeiewskiey na pani Rokicką o sczarowanie, jako sie to jusz wyszey datami pomieniło.
Do tego stawię tę uczciwą białą głowę panią Piotrowską, ktora przed w. msciami to przizna, jako ta pani Rokicka[1] s temi czarami swemi s pan[i]ą Jedrzeiowską postępowała, y tu proszę pana pisarza, aby te testimonium pani Piotrowskiey y replikę tey pani Rokickiey do xiąg zapisował. S tego sie samego jasnie pokaze ten występek jey.
Ktora to pani Piotrowska gdy przed nami stanęła, za upomnieniem boiaznią bozą tak zeznała, w te słowa przed nami, urzędem, powiedziała, iz „ja, będąc uzyta od samego y samey pani Jendrzeiewskiey do przyięcia dzieciecia, do imienia ich Zarzecza, tamze ta pani Rokicka do tego dwora przyiachała. Przystąpiwszy sama do łoszka, panią Jedrzeiewską scirała y szeptala cos, powiadaiąc, iz „ty nie jest koło tego tak umięiętna, jako ja". Tamze kukielkę z rozmaitą szerscią sobaczą y inszą w głowie, a na szyi y poiesie jedwab czyrwony był niekręcony, wyiąwszy s kieszeni swoiey, pod łoszko podr[z]uciła. A gdy ją upominała, dla czego by to czyniła, bo i dla tego Piotrowskiey nie miło beło, iz Rokicka, przy porodzeniu nie będąc, potem sie wtrącała. A pani Rokicka mowiła, iz „y wiecey tego tu naidziesz, co ja będę czyniła dlia pomocy zdrowia jey". I nalazłem pod głową taystrę płocienną, w ktorey była osła kamiena, y miotołkę s piorem gęsim roznym, y mowiła mi, „czemus tak głupia, ze nie wiesz, || co w tym czasie czynic jey nalezy".
Tą osielką sama scirała y kazała napotem scirac piersi, aby mleko zginęło, a miotełką s piorem kazała scirac ciało, aby choroba odchodziła y macica była poprawiona.

[1] Rokucha

Na tey kukielce zioła rozmaite na poiesie wisiało, a na głowie kukły był ferecik złoty, ktory był s corki pana Jedrzeiewskiego w obiad tegoz dnia przy niey, Rokickiey, zginał. Ktorą kuklę ona, Piotrowska, wziąwszy przy sobie w kieszeni nosiła, y tamze jey było połowicę samey odnięto. Co pokazawszy panu Jędrzeiewskiemu y inszym wielu ludziom, tam będącym, y gdym schowac chciała, sam pan dlia gosci wielu, nie chcąc sławic tego, tę kuklę w ogien wr[z]ucic kazał, a ja wr[z]ucila". Przy ktorych słowiech swoich ta pani Piotrowska z załobnemi na tym y do przysięgi się sama dobrowolnie brała.

Po takowem swiadectwie pani Piotrowskiey dowodzę zatem wielu atestacij łudzi zacnych, przed ktoremi niebosczka pani Jędrzeiewska z wielkim zalem swym utyskowała y opowiadała na tę panią Rokicką, iz będąc u niey w rzekomo w nawiedziny, po pierwszym dziecieciu lezącey w połogu w Zarzeczu, podr[z]uceniem po[d] łoszko jakichs kukiełek, szeptaniem y inszemi gusłami w roku tysiąc szescset dziesiątym, m*iesiąc*a septembra dwudziestego osmego dnia na zdrowiu sczarowała.

Pokładam tedy naprzod atestacyą jey msci pani Zawiszyney, casztalianowey witepskiey, pod datą roku tysiąc szescset cztyrnastego, m*iesiąc*a juli czwartego dnia. Atestacya jego m. pana Andrzeia Zawiszę, syna jey msci pani witepskiey, datą roku tysiąc szescset dwunastego, m*iesiąc*a februarij trzeciego dnia, ktory y sam, będąc oblicznie, u sądu powiedział. Kład[ł] atestacya pani Dyrminey, podstarosciney zmoidzkiey, z datą roku tysiąc szescset cztyrnastego, m*iesiąc*a januarij dwunastego dnia. Przy tym listy pana Dyrmy samego zaszyty roku tysiąc szescset czternastego, februarij dziewiętnastego dnia. Ku temu atestacya plebana jurborskiego roku tysiąc szescset dwunastego, februarij cztyrnastego dnia. Do tego jescze atestacya popa surdackiego roku tysiąc szescset dwunastego, februarij piętnastego dnia. Do tego jescze atestacya miesczan jurborskich z datą roku tysiąc szescset dwunastego, februarij czwartego dnia. Do tego jescze atestacya xiędza Stanisława, kaznodzieie nowomiesckiego, z datą roku tysiąc szescset czternastego, awgusta czwartego dnia.

S tych tedy wszytkich atestacyi pokazuie sie to, ze niebosczka pani Jędrzeiewska opowiadała o te sczarowanie siebie od pani Rokickiey w roku tysiąc || szescset dziesiątym stałe, do tego, iz jey mosc pani Gabriiałowa Białozorowa, staroscina nowomłynska, na ktorey ręku niebosczka pani Jędrzeiewska zywota dokonała, przed ktorą y o tem sczarowaniu siebie od pani Ro-

kickiey z wielkim zalem sie uskarzała,— iz tedy tu teraz jey m. w Poniewiezu jest, proszę, abyscie w. m. woznego tam posłac do jey m. raczyli. Pewnie y ta, czego jest wiadoma, sprawiedliwie przyznac nie zaniecha. Jakoz słały.

Przy tym na dalszy dowod stawię spowiednika niebosczyce pani Jędrzeiewskiey, kaznodzieie zboru saskiego Szawlenskiego, xiędza Piotra Marcyana y szlachcicow — ludzi zacnych trzech: pana Bałtromieia Koreywe, pana Marcina Puceika a pana Jakuba Juszkiewicza, przed ktoremi sie o ten uczynek y sczarowanie niebosczka pani Jedrzeiewska częstokroc opowiadaiąc sie uskarzała.

Daley w dowocie strony powodowey postępuiąc y ukazuiąc, ze pani Rokickiey nie nowina rzeczoma nieprzystoynemi bawic, ludzie czarowac y o smierc przyprawowac, tak pokazuię.

Naprzod, ta pani Rokicka, będąc w stanie małzenskim za niebosczykiem panem Alexandrem Kasperowiczem, oycem teraznieyszego pana Jerzego Alexandrowicza, wziąwszy wasn na małząnka swoiego, zmowiwszy sie z niebosczykiem Hrehorym Łopacinskim, pisarem grodskim upitskim, stoiąc mu na gardle y na zdrowie, onego małzonka swego struła y okarmiła. Na co pokładam protestacyą s xiąg zamkowych urzędu woiewodstwa Wilenskiego pod datą roku tysiąc piecset szescdziesiąt osmego, miesiąca juli dwudziestego piątego dnia przez samego tego Alexandra Kasperowicza na teraznieyszą Rokicką o to uczynioną.

Po sczarowaniu tedy tego męza swego Alexandra y po smierci jego, za tego to Hryhora Łopacinskiego, s ktorym jescze za zywota pierwszego małzanka swego zmowę nan czyniła, zamąz poszedszy y czas jakis z nim mieszkaiąc, y na tego także, zwasniwszy sie a uczyniwszy zmowę s czeladzią swoią, tego męza swego na smierc okrutnie zamordowała. Na co pokładam wypis s xiąg grodskich upitskich pod datą roku tysiąc piecset siedmdziesiąt piątego, miesiąca apryla piętnastego dnia protestacyi brata tego zamordowanego, pana Mikołaia Łopacinskiego o to na teraznieyszą panią Rokicką, zonę na on czas niebosczykowską.

Do teyze sprawy strony zamordowania tego Hryhora Łopacinskiego pokładam siedm wypisow s xiąg grodskich: trzy pod datą roku tysiąc piecset siedmdziesiąt piątego, w miesiącu maiu przyznawaniu roznych osob na urzędzie, iz ta teraznieyza pani Rokicka męza || swego Hrehora Łopacinskiego zamordowała; na pana Mikołaia Łopacinskiego, iz z nią o głowę brata swoiego prawem czynic zaczął, struc albo jakim ze kolwiek

sposobem o smierc przywiesc naprawowała, sług jego łapac y po drogach rozbiiac pomocznikow swoich wyprawowała; cztyry zas wypisy roku tysiąc pięcset sięmdziesiąt szostego podawania jey pozwow o to zamordowanie męza od matki y braci tego Łopacinskiego. Jakoz za przypozwaniem jey do grodu, gdy sie ta sprawa do sądu przytoczyła, ona, pani Rokicka, nie przypusczaiąc tey sprawy do rozsądku prawnego, zagodziwszy a ustąpiwszy braci męza swoiego zamordowanego niektorych maiętnosci, od niego sobie zapisanych, na zmowie w rzekomo z wynalasku przyiacielskiego ten występek swoy bez karania odprzysięzeniem z sobie znosi, czego dowodze wypisem s tychze xiąg grodskich upitskich pod datą roku tysiąs pięcset siedmdziesiąt szostego, *miesiąca* septembra trzeciego dnia.
A iz sie to na zmowie działo y za ucontentowaniem od niey powinnych, pokładam widymus s xiąg grodskich upitskich pod datą roku tysiąc piecset siedmdziesiąt szostego, septembra czternastego dnia pusczenia maiętnosci Birzanskiey od niey panom Łopacinskim.
Potem po smierci y rosprawie o tego męza swego s pany Łopacinskimi szła zo trzeciego męza, nieiakiegos Jerzego Kuprela, a nie mieszkaiąc z nim w zgodzie, jako sie na małząnkę dobrą godziło, zabrawszy niemało maiętnosci, od niego przecz uciekła y onego opusciła. Na to pokładam protęstacyą s xiąg grodskich wiłkomirskich z datą roku tysiąc piecset siedmdziesiąt dziewiątego, *miesiąca* juni czwartego dnia.
Daley pokazuiąc niespokoyne y niestateczne zycie y zachowanie tey pani Rokickiey, ze będąc wdową po tem mężu swym Kuprelu, a maiąc przy sobie teraznieyszego męza swoiego, pana Rokickiego, jescze w slubie małzenskim z nią nie będącego, naiachawszy mocno gwałtem sama osobą swoią y s tym teraznieyszym małzonkiem, a na on czas pomocznikiem swym, w dom ziemianina powiatu Upitskiego Mikołaia Roda, tam w tym domu czeladz pobiwszy, poraniwszy, grabiez uczyniła. A będąc o to do sądu grodskiego upickiego pozwana, tam sie nie stanowiła, zaczem wedle prawa w samey rzeczy zdana y na wywołanie do jego kro. msci odesłana jest. A na dowod tego pokładam ten dekret po[d] datą roku tysiąc piecset osmdziesiątego, *miesiąca* decembra szostego dnia.
Tasz pani Rokicka, maiąc corkę swoię, z Łopacinskim spłodzoną, za ziemianinem powiatu Upitskiego, nieboszczykiem || panem Stanisławem Pawłowiczem Mąntygayłem, a zwasniwszy sie sama y s corką swoią na tego zięcia swoiego, według zwyczynego przedsiewzięcia swego złego czarami y trucizną onego s

tego swiata smiercią zgładzili. O co ociec y bracia niebosczykowscy na nich postępek prawny uczyniwszy, o takowy zły uczynek ich do sądu grodskiego upickiego na roczki maiowe w roku tysiąc piecset dziewiecdziesiąt siodmym przypadaiące, gdy zapozwali byli, tam ta pani Rokicka s corką swoią nie przypuszczaiąc tey sprawy na rozsądek prawny urzędowy, a zabiegaiąc temu, aby w swym złym uczynku pokonani nie byli, s temi pany Mąntygayłami ugodę przyieli y tę sprawe zaiednali. Acz wprawdzie processu o sczarowanie tego Mątygayła, to jest opowiedania w sxięgach grodskich upitskich nalesc nie mozemy, co nie bez wielkiey taiemnice, gdyz za pisarstwa pana Malchera Petrusewicza, teraznieyszego zięcia jey, pani Rokickiey, to do xiąg donoszono beło, s xiąg czemu to wyliazło, wiedziec teraz jescze nie mozemy, o co w przyszły czas lub to do pana bywszego, pana Petrusewicza, lub do kogo prawo drogę pokaze, stronie moiey wolny postępek prawny zachowuie.

A teraz jedno tego dowodząc, iz to prawda była, pokładam ten pozew grodski upitcki na te roczki maiowe po te panią Rokicką y corkę jey od panow Mątygayłow o sczarowanie y strucie niebosczyka pana Stanisława Mąntygayła z napisem woznego podania tego pozwu y z napisem własney ręki pana Malchera Petrusewicza, na on czas pisara grodskiego upitskiego, oczewistego przyznania tego woznego.

A podpiraiąc tego pozwu dowodzę własnym przyznaniem pani Rokickiey y corki jey przy liscie zapisie na urzędzie grodskim upitskim stwierdzonym, takze y przyznaniem panow Mątygayłow dwiema widymusami s xiąg grodskich upitskich pod datą roku tysiąc piecset dziewiedziesiąt siodmego, m*ie*siąca maią osmego dnia. S ktorych sie to znacznie pokazuie, iz nie o co innego, jedno o sczarowanie tego niebosczyka Stanisława Mantygayła pozew po nich wyniesiony był.

A chociaby sie y wiecey dowodow y podeyrzenia na tę panią Rokicką przed w. msciami sądem pokazac mogło, lecz dla nieprzypadnienia tak przedkiego do roznych xiąg, teraz do tego nie przyszło, ale zachowawszy sobie y napotem, jesliby tego potrzeba || okazowała, dalsze przybawienie dowodow wcale.

A teraz, concluduiąc tę controwersyą moią y pokazawszy juz przed w. msciami protestacye, dowiodszy załoby strony powodowey cwiadectwy ludzi zacnych, dowioszy y tego wielą wypisow urzędowych, ze strona obzałowana jest podeyrzana, zostaię to, abym tylko okazał, iz w takowey sprawie na dowod

jey nie ma byc dano, ale strona moia blisza jest do pokonania.
Naprzod, s prawa naszego do pokonania mężoboycę kozdego poddaię artykuł pierwszy, wtory, szosty y dziesiąty rozdziału jedenastego y insze artykuły temu podobne, ze załobliwy przy zabitym bliszy do odwodu, otoz y tu chocia nie zabita, ale struta albo sczarowana na smierc — to zabitemu podobna.
A iz to prawo nasze jest nie do konca doskonałe, przetoz artykuł piecdziesiąt czwarty z rozdziału czwartego tak mowi: „A gdzie by czego w statucie nie dostawało, tedy sąd, przychilaiąc sie do przędszey sprawiedliwosci, według sumnienia swego y przykładow inszych praw krzescianskich to odprawic y sądzic ma."
Naprzod tedy przywodzę prawo coronne z statutu Przyłuskiego, s xiąg trzecich rozdziału trzynastego, gdzie tak o falszerach, potwarcach y inszych złoczyncach pisząc mowi: „Ale y czarownikow, y czarnoxieznykow, y inszych tym podobnych, złemi rzeczami a czarami sie bawiących pod tenze tytuł zamykamy, kturzy jesliby abo na zdrowie, abo maiętnosc bawiąc sie diabełskimi naukami czyhali y szkodzili, pospołu z swemi pomocznykami według prawa krom zadnego względu na zacnosc maią byc męczeni". A ktorez to prawa przypomina, gdy mowi „według praw" bez pochiby prawa cesarskiego, s ktorego y panowie coronni to prawo wzieli y ktoremi sie wszystko krescianstwo sądzi, s ktorych tylko jeden artykuł przywiodę, chociaz ich jest w tych xięgach siła.
W xiegach, ktore zową Codex Justiniani, xiegi dziewiąte tak piszą: „Jesliby ktury czarnoxięznik albo bawiący sie nauką czarnoxiezską, ktorego według zwyczaiu pospolitego czarownikiem nazywaią, albo wieszczek, albo sny wykładaiący, taiąc w siebie jaką naukę praktykowania, || albo co takowego czyniący w xiestwie moim albo cesarskim był by naleziony, zewleczony będąc ze wszelkiey zacnosci — abowiem zadna zasnosc czaradzieynika od męki wymowic nie moze — mąk uisc nie ma. A jesliby przekonany będąc swiadectwy do uczynku by sie swego za swiadectwem swiadkow nie znał y one sie prał, ma byc na konia miedzianego osadzon y naiproszymi mękami męczon, aby tak przystoyne karanie za swoie niecnotliwe sprawy odniosł".
S ktorych praw to sie pokazuie: pierwsza, ze czarownikowie abo czarownicy, ktura zdrowiu ludzkiemu szkodzi, urząd folgowac nie ma, ale haniebną smiercią karac; druga, ze taki abo taka zadną zacnoscią sczycic sie nie moze, aby nie miała

byc na męki zdana; trzecia, ze takowey zaden odwod isc nie moze, bo te prawa nie mowią tak, aby sie takowy abo takowa była blisza odwiesc, ale mowi, ze ma byc na męki zdany, ma byc swiadectwy przekonany, na konia miedzianego osadzony. Poniewaz tedy tym prawem dowiodło sie tego, zesmy są bliszy ku pokonaniu, chociaz y krom tego jasnemi swiadectwy ludzi zacnych dowiedlismy tego, ze ta pani jest przyczyną smierci małząki pana Jedrzeiewskiego, a siostry ich m. panow Sołohubow, jescze nad tak jasne dowody biorą sie ich m. do przysiegi sami szescią szlachcicow — ludzi zacnych y s tą pani Piotrowską, a przydzie li z uznania w. m. y z wietszym dowodem y nad prawo przysięgę wykonac, zbraniac sie nie będę. A zatym prosimi, aby sie temu prawu, od nas przywiedzionemu i pokazanemu, dosyc stało y aby ta pani według uczynku na garło skazana była.

А по выслухан'ю мовен'я и доводов стороны жалобливое умоцованы и сын пани Рокиц'кое, менуючы, иж на такъ шырокие поступ'ки для леп'шого зготован'я и зрозумен'я тое справы поведил вы и для отыскан'я некоторых справ с книг тутош'ных просил, абы есмо стороне от'пор'нои до зав'трея поз'волили.
Ино мы, суд, за проз'бою пана Алек'сан'дровича и за поз'волен'ем стороны повѣдовое на слухан'е выводу до зав'трея от'ложыли есмо.
А кгды назав'треи, месеца ав'густа семого дня, обедве стороны у суду перед нами становили, там пан Алек'сан'дрович, выводечы невин'ност мат'ки своеи а выправуючысе жалобливым в речы заданои, подал на писме мовен'е, которое умоцованы ее чытал. Што для леп'шое пев'ности мовы ихъ казали есмо вписати. И так се || в собе маеть.

Co tu strona przeciwna przez umocowanego swego wciągaiąc stronę moię tym drugim zapozwem w nową controwersią, chcąc sie brac do jakichs nowych dowodow w teyze sprawie, ktorą juz raz umocowany strony powodowey za poiazdem we cztyrech niedzielach za listem upominalnem, maiąc mocy listowne od strony powodowey ną zysk y stratę sobie dane w tey sprawie, jako na roku zawitym, stracił, teraz, jako widzę, chcąc tę sprawę, raz na prawie straconą y upuszczoną, subtelnie przed waszmosciami położywszy w tym nowym zapozwie jakoby uczynku stałego rok inszy, mianuiąc jakoby ten uczynek od paniey Rokickiey zeszłey smiercią po dziecieciu paniey Jedrzeiewskiey stac sie miał w roku tysiąc szescset dziesiątym, miesiąca septembra dwudziestego osmego dnia.
Raczciesz tu w. m. mosciwy panowie sędziowie weyrzec sprawiedliwym rozsądkiem swym, jesli to potwarne ich obzałowanie zgadza sie [s] sprawiedliwoscią swietą y s prawem pospolitym. W pierwszym pozwie, kopi[i] y w liscie upominalnym

w teyze rzeczy od sądu w. m. wyniesionym, jakom to juz wyszey pokazał, mianuią, jakoby ten uczynek stac sie miał, gdy po pierwszym dziecieciu w ymieniu Zareczu w połogu lezała roku tysiąc szescset dwunastego, miesiąca y dnia nie dokładaią; [w] wypisie zas s xiąg ziemskich zmoidskich, juz po smierci paniey Jedrzeiewskiey doniesionym do xiąg, ktorey strona na dowod tey sprawy, odstąpiwszy załoby jako pozewney, tak y listu upominalnego, we czterech niedzielach pokazywała, pyszą uczynek jakoby stały tysiąc szescset dziesiątego; miesiąca y dnia, jako w rzeczy niesprawiedliwey, takze nie dokładaią. I to opowiadanie pana Jędreiewskiego y panow Sołohubow na inszą jąkas osobę, a nie na stronę moię, bo tam załuią na jakąs Marcinową Rokicką, a nie na Macieiową.

Teraz zas juz po straceniu sprawy we cztyrech niedzielach, w tym odnowionym pozwie y w tym wypisie, jakoby s xiąg ziemskich upitskich wydanym, juz sie okazuie rok jakoby uczynku stałego roku tysiąc szescset dziesiątego, juz sie okazuie miesiąca septembra dwudziestego osmego dnia. A, dla boga, gdziez to jest prawda, czemuz tego roku dziesiątego, czemusz tego miesiąca septembra dwudziestego osmego dnia w pierwszym pozwie, w kopiy y w liscie upominalnym, od sądu waszmosciow wyniesionym nie dokładano, czemu y w tym wypisie s xiąg ziemskich zmoidskich, ktory strona we czterech || niedzielach na dowod pokazywała, miesiąca y dnia nie napisała, czemu y tego wypisu s xiąg ziemskich upitskich, w ktorym sie teraz rok inszy, miesiąc, dzien naiduie, czasu prawa we czterech niedzielach, gdyz o ten punct miedzy stronami nawietszy spor był, nie pokazywali? Czemu strona tych dowodow, do ktorych sie teraz bierze, na on czas nie pokazywała? Boc kto na kogo skarzy, kiedy mu kto co uczyni, dla wszelkiey wątpliwosci, ze to w samey rzeczy własnie jest, rok, miesiąc, dzien kładzie dla tym pewnieyszego swiadectwa. Ale to nie pewny uczynek, gdy kto nie pamięta y nie wie, kiedy mu sie krzywda stała, bo gdy nie wie, kiedy mu sie to stało, to pewnie nigdy nie było, a to s przyczyn wyszey namienionych.

Bo y artykuł dziewiętnasty rozdziału czwartego nie bez przyczyny to w sobie ma, gdy o co szkrutinia idzie, powinna strona rok, miesiąc, dzien dołozyc, gdzie jesliby nie dołozyła, juz wielki znak niepewnosci rzeczy urastac musi i na taką załobę stroną odpowiadac nie powinna.

Artykuł zas siedmnasty rozdziału czwartego mowi, a iz takie krywdy onemu urzędowi opowiadane bywaią, przeto tez do onego sądu pozywano byc ma. Jeslize strona rozumiała y wiedzia-

ła, iz pozew do grodu urosciła, ze tam, a nie indziey według prawa forum nalezało, toc pewnie wiedziała y o tem — nie gdzie indziey, tylko u grodu protestacya uczyniona byc miała. W czym iz sie strona nie według prawa zachowała, tedy juz ten proces za prawny byc nie moze.

Wiec y to sie godzi uwazyc, jeslize na rokach chciała protestacyą czynic, bylǫz nie w rok y kilka niedziel, ale zaraz na pierwszych rokach to uczynic, a tu juz od *mie*siąca septembra dwudziestego osmego dnia roku tysiąc szescset dziesiątego do roku tysiąc czescset jedynastego, *miesiąc*a octobra siodmego dnia, kiedy tę protestacyą czyniono, troie roki minęło. Znakiem tedy wielki ze wszech miar niepewnosc załoby, y zatym znaczy sie niewinnosc strony obzałowaney.

Weyrzycie w. m. *miło*sciwy panowie sprawiedliwym rozsądkiem w prawo pospolite, jesli stronie powodowey po straceniu sprawy takie nowo utworzone dowody maią byc przymowane, naprzod w artikuł cztyrdziesty osmy rozdziału czwartego, według ktorego strona we cztyrech niedzielach poiazd czyniła, w ktorym tak opisuie: „A jesliby sie to pokazało na prawie, iz ten pan czynił sprawiedliwosc słuszną, ale on jey uporem nie przyiął y od tego do sądu przyciągnął, tedy tego rublia gr*oszy* płacic nie powinien || będzie, ale uporny sam onemu ten rubl u sądu zarazem zapłacic ma. A dokonczenie tey sprawy samey, o co miedzy nimi idzie, tamze zarazem przez urząd rozsądkiem prawnym skonczyc sie ma".

To juz ten artykuł nie pisze, aby co nowego na to, co sie we cztyrech niedziełach dzieie, przykładano. Nie pisze tez, aby nowe controwersie przymowano, tylko w tych controwersiach, ktore sie we cztyrech niedzielach dzieią, ma urząd w samey rzeczy rozsądkiem swym dokonczenie uczynic.

Weyrzyciez w. m. y w artykuł piecdziesiąt czwarty tegoz rozdziału czwartego, w ktorym wyraznie opisuie: gdy strony controwersie przełozą, ma ich urząd napomniec, aby wszystko na prawie pokładali, okazywali abo, co by mowic mieli, uczynili. A gdy to wszytko uczynią y pisar to zapisze, tedy juz nad to strony niczęgo więcey przykładac nie będą moc ani sąd tego przymowac y pisac kazac nie ma.

Weyrzyciesz w. m. y w artykuł siedmdziesiąt piąty tegoz rozdziału czwartego, w ktorym opisuie: jesliby kto teyze rzeczy, co na prawie utracił, drugi raz dochodził, mianuiąc, iz niesprawiedliwie przysiągł, tedy to jemu nie ma byc dopuszczono, ale iz teyze rzeczy szukał, ktorą na prawie utracił, ma siedziec na zamku cztyry niedziele y szkode oprawic. A gdzie by nic

nie przymawiaiąc y słowy nie sromocąc tylko tey rzeczy sądzoney drugi raz szukał, siedzenia nie powinien, tylko stronie ma winy zapłacic trzy rubli groszy, a urzędowy trzy kopy groszy, a ten sąd pierwszy przy mocy zostac ma.
Do tego y artikuł dziewiecdziesiąty tegoz rozdziału czwartego o apelacyach po dekrecie, w ktorym te słowa opisuie: „a tam przed sądem naszym krolewskim abo głownym więcey sobie ku pomocy niczego brac y przykładac nie ma, tylko to, co było przed sądem pierwszym, od ktorego apelewał".
Z nie bez przyczyny artykuł dziewiąty rozdziału czwartego opisuie, iz wozni przy czynieniu sprawiedliwosci maią byc dla tego, aby imi oswiadczano controwersie z obu stron, jakim sie sposobem prawo toczy, a to dla tego, aby strony z gotową controwersią, nic nie przykładaiąc, czasu prawa stanowili y czynienia sprawiedliwosci wypisami zeznania woznych dowodzili.
Weyrzyciesz w. m. y w załobę listu upominalnego tamtey strony, w ktorey pisze jego m. pan starosta, aby pan Ro[ki]cki czynił sprawiedliwosc, jako by o to wiecey u sądu nie załowano.
Weyrzycie w. m. y w mocy pana Jędreiewskiego || y panow Sołohubow, s ktorymi umocowanego swego pana Woropaia, dawszy mu moc na zysk y stratę dla dowodzenia sprawiedliwosci we cztyrech niedzielach posyłaią, teraz przes tego umocowanego, jako na roku zawitym, strąciwszy sprawę, położywszy rok y miesiąc w tym nowym zapozwie inszy, stronę mie subtelnie w nową controwersią y nowymi dowodami, ktorych we czterech niedzielach strona nie miała y na prawie nie pokładała, wciągnąc chcą.
Maiąc tedy ja tak jasne wywody s prawa pospolitego tak, jakom na pierwszym [w]stępie warował to stronie swoiey, iz w zadną controwersią nową [s] stroną przeciwną nie wdaiąc, y teraz nie w sposob controwersij nowey [s] stroną przeciwną, tylko abym tym jasniey niewinnosc strony moiey przed waszmościami pokazał.
Weyrzycie w. m. y w te dowody, do ktorych sie strona teraz biere, jesli są zgodne s prawem pospolitym.
Pierwsza, w tym pozwie nowo utworonym y w tym wypisie s xiąg ziemskich upitskich, ktorego pod czasem czynienia sprawiedliwosci nie było na prawie pokładanego, pisze, jakoby ten uczynek stac sie miał w roku tysiąc szescset dziesiątym, miesiąca septembra dwudziestego osmego dnia, a data tego wypisu ziemskiego upitskiego jakoby opowiadania samey paniey

Jędrzeiewskiey na panią Rokicką az w drugim roku, to jest roku tysiąc szescset jedynastym, *miesiąca* octobra siodmego dnia. A prawo pospolite — artykuł wtory, dziewiętnasty, dwudziesty pierwszy, piedziesiąt dziewiąty z rozdziału jedynastego, artykuł szosty z rozdziału cztyrnastego, artykuł dwudziesty z rozdziału dwunastego wszelkie krzywdy, boie, gwałty, szkody tegoz czasu y na urzędzie grodskim, gdzie sie uczynek stanie, sąsiadom okolicznym opowiadac, woznym okazywac, na urędzie zapisowac ukazuie, czego wszytkiego strona iz tego czasu nie uczyniła, skąd sie znaczy, iz to obzałowanie ich y wszytka sprawa niepewna y omylna, tylko na osławę ucciwey białey głowy uczyniona.

Boc jesli uczynek stał sie, jako oni mienią, roku tysiąc szescset dziesiątego, *miesiąca* septembra dwudziestego osmego dnia, czemu zarazem tego na urzędzie nie opowiedziano, gdyz wszelkim protestacyom by w nawaznieyszych rzeczach czas pewny artykuł piecdziesiąt dziewiąty rozdziału jedynastego szesc niedziel zamierza, y to tylko szkod reiestr dac, a samy uczynek zaraz tegoz czasu jako naprzędzey do xiąg zapisac ma, zwłaszcza, gdzie sie co załosnego komu stanie. ||

Tu zas ne tylko szesc niedziel, ale rok y kilka niedziel minęło, zaczym takie protestacie, a nie telko protestacie, ale y zapisy nie według czasu, w prawie oznaczonym, do xiąg doniesione, wazne byc nie mogą, jako o tym artykuł wtorzy rozdziału osmego w te słowa opisuie: „Wszakze skoro po smierci zarazem testament nieomieszkanie pierwey na urzędzie grodskim, a potym przed nami, hospodarem, abo przed sądem naszym ziemskim na pierwszych rokoch ma byc opowiadan y do xiąg zapisan".

Takze artykuł wtory rozdziału siodmego w te słowa opisuie: „A gdzieby takowy zapis do urędu ziemskiego na te dwoie roki przeniesion nie był, tedy takowy zapis zadney mocy miec y za nim tey rzeczy, co komu zapisano, odzierzec nie ma". A nizey trochę w tymze artykule pisze: „A jesliby ktory zapis komu dany nie według tego statutu był sprawiony, takowy zapis ma byc nikczemny y rzeczy w nim opisaney nikto odzierzec nie moze".

Iz w pozwie pierwszym, w liscie upominalnym y w teraznieyszym załoba wszytka niepewna idzię, tedy to za tym, iz y uczynek ten nigdy nie były, poniewaz załoby pewnych sposobow, w prawie opisanych, w niey niemasz.

Druga, by to była rzecz prawdziwa, a nie omyłna, sprawiła by sie strona s prawem pospolitym, artykułem wtorym y cztyr-

dziestym wtorym z rozdziału jedynastego y artykułem dwudziestym pierwszym z rozdziału cztyrnastego; nie zaniechała by naprzod za zywota paniey Jedreiewskiey protestacię porządniey uczynic, znakow tego uczynku, kukiel ukazac woznemu, sąsiadom y urzędowi, a po smierci zas ciała woznemu y na urzędzie, przywioszszy na mieysce sądowe, tegoz czasu okazac y porządnie w tym sobie postąpic. Czego iz nie uczynili, stąd juz pani Rokicka bez tego postępku prawa słusznie sie uwalnia u juz wielki znak w tym po sobie ma, iz w tym uczynku nie jest winna y nigdy nie była przyczyną smierci oney, poniewaz postępku prawa porządnego strona nie pokazuie.
Trzecia niepewnosc załoby y stąd sie pokazuie: w tym wypisie, s ksiąg ziemskich upitskich wziętym, w pozwie pierwszym y w liscie upominalnym y w teraznieyszym załuią tylko jakoby o uczynek rzeczy y dowodzą wypisem ziemi Zmoidzkiey tey załoby swey niepewney, a o pochwałce w zadnym procesie ich namniey zmianki niemasz, skąt wielka wątpliwosć — kozdy upatrzyc moze. A zatym niepewnosć skargi || ich ze wszech miar urastać musi. Bo jesli pochwałka była, y o tey było prętko protest uczynić, boć gdzie o zdrowie ydzie, tedyć gorąco kozdy zdrowie swe ochrania. Dlia czego prawo nie bez przyczyny artykuł cztyrdziesty rozdziału jedynastego chcie miec, aby nie tylko protest, alie y pozew nie daley, tylko do dziesiąci niedziel po winnego był uroszczony. Ale ysz to rzeczy niebyłe, dlia tego wszytko w processach strony przeciwney powarowano i o to wszytko za zywota nie pozywano.
Do tego w tym wypisie ziemskim upitskim pisze, jakoby pani Rokicka miała pochwalac, ze się pani Jendrzeiewska z dzieci swych weselić nie ma, a we wszytkich processach, jako w pozwiech, tak w liscie upominalnym y w wypisie ziemskim zmoydzkim y w relatyi woznego namniey tych słow nie wspomina, y stąd sie znaczy zdwoienie rzeczy y niepewnosc załoby, bo wszytkie sprawy jedne drugim są przeciwne.
Czwarta, artykuł trzydziesty rozdziału czwartego wyraznie opisuie sprawy, sądowi grodskiemu sądzić należące, to jest, wszytkie, ktore się kryminału tykaią, na sąd grodski są w[z]iete, y sąd grodski w rzeczach krwawych jako pozwy swe ma moc wydawac, tak y opowiadanie nie sąd ziemski, ale grodski powinien przymowac, gdyz dla opowiadania wszelkich krzywd nie tylko kryminalnych, ale y potocznych xiągi grodskie bywaią dla wydawania wypisow, widymusow potrzebuiącemu zawzdy otwarte, a xięgi ziemskie tylko trzykroc do roku sie otwieraią, y to czasu sądzenia rokow, y nigdziey mi strona

preciwna w prawie pospolitym okazac nie moze, aby krzywdy kryminalne, ktore sie staną na ustroniu, nie na rokach y nie pod czasem sądzenia rokow aby miały byc do xiąg ziemskich, a nie grodskich opowiadane.

Y by to była rzecz prawdziwa, jako teraz nie jest, nie czyniła by tego strona potaiemnie, nie wstydała by sie do xiąg grodskich upitskich, ktore są zawsze otwarte, jako sie wyszey pomieniło, tegoz czasu opowiadanie doniesc y te kukielki pokazac, coz abo strona rozumiała, ze sąd grodski upitski, takze y sąd grodski zmoidski, na ktorych są ludzie zacni zasadzeni y przysiegli, jakoby nie byli godni spraw, cryminałowi należących, do xiąg grodskich zapisywac, ze jedno opowiadanie do xiąg ziemskich upitskich az w pułtora liat, a drugie do xiąg ziemskich || zmoidskich az we dwie lece w rzeczach cryminalnych zapisywac dawali. A i te oba wypisy jako z załobą pierwszego pozwu kopią y listem upominalnym w datach, y w wielu paragrafiech, y jeden z drugim daleko rozne są y nie zgadzaią, i nie według porządku prawa pospolitego y w sądzie nienależnym są sprawione.

Abym tym jasniey przed w-sciami pokazał, iz opowiadania y zeznania woznych w rzeczach kreminalnych nie sądowi ziemskiemu, ale grodskiemu przymowac y do xiąg zapisowac należy, przy artykulech, ode mnie wyszey podawanych, podaię jescze artykuł dwunasty rozdziału cztyrnastego, w ktorym te słowa opisuie: „Ustawuiem, aby powołanie złodzieyskie przed urzędem opowiadany y jawnie wyswiadczony y do xiąg, gdzie sie ta sprawa toczyc będzie, grodskich za zeznaniem woznego y strony zapisowane byli, ktore xiegi jako przed tym, tak y teraz zowa czarnymi xiegami. Takowe opowiadanie y powołanie urzedownie zapisane u prawa maią miesce miec, a xiegi takowe czarne urząd kozdy grodski ma miec osobno, z ynszymi sprawami w jedne xięgi takich rzeczy złodzieyskich nie mieszaiąc".

Dobrzesćie w. m. zrozumieli s tego artykułu, iz wszelkie sprawy cryminalne, zwłaszcza gdzie sie powołania tykaią, do xiąg grodskich jawnych czarnych osobno, z ynszymi sprawami nie mieszaiąc, maią byc wpisywane, a iz sie strona s tymi artykułami nie sprawiła, tedy y te obadwa wypisy ziemskie, w niewiadomosci strony potaiemnie uknowane, według prawa y artykułow ode mnie podawanych zadney mocy miec nie maią. A bez opowiadania według prawa sprawionego na stronie moiey nic wygrac nie moze.

Piąta, kiedy by to obzałowanie prawdziwe było, jako oni mienią, to juz od roku tysiąc szeset dziesiątego, *miesiąca* septembra dwudziestego osmego dnia do roku tysiąc szescset trzynastego, decembra szesnastego dnia, kiedy pierwszy nieporządny pozew zaszedł, trzy lata y kilka miesięcy minęli. Zaczym juz strona nie mogła by tego dowodzic według prawa artykułu trzydziestego piątego rozdziału czwartego y artykułu piecdziesiąt wtorego rozdziału jedynastego, w ktorych jasnie opisuie: kto by o rzecz krwawą trzy lata nie pozywał, listow upominalnych nie dawał, takowy po wysciu trzech lat juz wiecznie ma milczec. Y to sie dla tego ukazuie, kiedy by to prawda była, nie zaniechano by przez tak długi czas o to czynic, ale iz to niebełe rzeczy, dla tego to milczano, a powoli, potaiemnie, nieprawdziwie, z wielkim usczerbkiem sławy dobrey strony moiey rzeczy knowano.

Szosta. W tymze wypisie załoby niepewnosc y stąd sie ukazuie: w opowiadaniu y w załobie pozewney, w kopii y w liscie upominalnym || pisze, jakoby ten uczynek czyniąc pani Rokicka mowic miała, że z snow złych y bolu nie będzie miała, a wozny w kwicie swym zeznawa, jakoby przed nim mowic miała pani Jedrzeiewska, iz to czyni ku pomocy zdrowia jey. To tu juz rzecz rzeczy przeciwna y relacya woznego [z] załobą y protestacyą niezgodna.

Siodma. Y to tez zeznanie wozny czyniąc nie pisze, kiedy to przyznał, co kiedy by prawda była, pewnie by we wszytkim toru prawnego strona postregła. Y stąd sie znaczy, ze ten wozny nie według prawa y nie we dwu niedzielach przyznał, ponieważ nie pisze, kiedy przyznano, gdyz artykuł dziewiąty z rozdziału czwartego jasnie opisuie, iz wozny nadaley do dwu niedziel przy kwicie swoim do xiąg ma przyznawac. Co dla tego sie ukazuie y wywodzi, aby tym znaczniey niewinnosc obzałowanego a postępek nie pewny y knowanie sprawy na obelzenie y ohidę urosczony ukazac sie mogł.

Osme. Jesliby strona ten kwit woznego y słowa jakoby pani Jedrzeiewskiey, w nim opisane, przy smierci miec y rozumiec za powołanie chciała, tedym to juz wyszey artykułem dwunastym rozdziału cztyrnastego pokazał, yz powołanie, smiercią zapieczętowane, nie do xiąg ziemskich, ale do xiąg grodskich czarnych, y to nie sam jeden wozny, ale [s] stroną ma do xiąg przyznawac. A teraz jeden wozny, jako rzec nieprawdziwą u sądu nienaleznego przyznawa. S ktorym woznym o nieprawdziwe przyznanie u sądu nalezniego wolne mowienie stronie swoiey zachowuie.

Dziewiąta. Jesliby strona przeciwna ten kwit woznego jakoby powołania smiercią paniey Jędrzeiewskiey za fundament sprawy swey brała y powołaniem ten kwit rozumiec chciała, tedy takie powołanie by y było prawdziwe, jako teraz nie jest, jedno zmyslione, potwarne, stronie by moiey bez słusznych podobienstw nic szkodzic na dobrey sławie by nie mogło, bo gdzie by w chorobie takie powołanie według prawa wazne byc miało, tedy by sie wiele takich złych, zapamiętałych ludzi naidowało, zeby y ludzi niewinnych jedni z wasni, drudzy z gorączki, trzeci [z] zawrocenia głowy w osławie y o przeciwne mniemanie powołaniem swym nieprawdziwym podawali y o niebespiecznosc zdrowia w niewinnosci przyprawowali. Gdyz y artykuł siedmnasty rozdziału jedynastego nie o takim powołaniu człowieka chorego pisze, jedno jesliby kto kogo zdradliwie zabił, a będąc od urzędu na smierc skazany, powołał, iz to z naprawy czyiey uczynił, y to powiadaiąc, smiercią zapieczętował. Tedy przy inszych || słusznych y jawnych znakach, ktoreby sie w tey rzeczy okazac mogli, za dowodem słusznym prawnym y sam ten, kto naprawił, tak, jako y ten, kto uczynił, karan byc ma.

Do tego artykuł dziewiętnasty rozdziału cztyrnastego opisuie: jesliby czyich poddanych złodzieiow, albo rozboynikow, z licem poimali, a oni, idąc na smierc, powołali by urzednika, iz tego złodzieystwa wiadom y łupem sie z nimi dzielił, y idąc na szubienice jesliby go nie odwołali, takowy pierwszy kroc ma sie odprzysiąc, jako im tego nie pomagał. A panią Jędreiewską zaden urząd na gardło nie skazywał, przeto tez jey powołanie by y było prawdziwe, jako teraz nie jest, nie było by waznę.

Dziesiąte. Prawo pospolite, artykul trzeci rozdzialu cztyrnastego opisuie, iz sąd podobienstwa wszytkie na dobrey bacznosci miec ma y w rzeczach wątpliwych skłonnieyszy ma byc ku wyzwoleniu, nizli ku karaniu. A niewieliez to podobienstwo zeyscia, smierci pani Jędrzeiewskiey uczynek mianuią jakoby stały roku tysiąc szescset dziesiątym, *miesiąca* septembra dwudziestego osmego dnia, gdy po pierwszym synie Constantynie w połogu lezała, a potym do roku tysiąc szesset dwunastego, *miesiąca* henwara dwudziestego wtorego dnia nie tylko na wielu miescach przez dwie lecie po biesiadach bywała, ale y kukły zywe — dziecie rodziła y po drugim dziecieciu w kilku dni tak, jako y pierwsza małzonka pana Jędrzeiewskiego po dziecieciu, s tego swiata zeszła, tak, jako y wielu zacnym paniom po dzieciach przytrafia. Y by to była prawda, jak oni powiadaią, tedy by nie tylko matka, ale y to dziecie, po ktorym teraz

umarła, zywe by nie byłe. Ktore, jako pierwsze, y to drugie, oboie zdrowe.
Tuscie juz w. m. z wywodow moich dobre zrozumiec raczyli, iz ta wszytka sprawa strony przeciwney, jako w rzeczy nieprawdziwey, we wszytkich stopniach prawnych wątpliwa y zadney słusznosci y podobienstwa, zaczym by do strony moiey przystęp miała, nie pokazuie, a przeto y do zadnych dowodow s przyczyn wyszey pomienionych y artykułow, ode mnie podawanych, za goljm tylko obzałowaniem y targnieniem usczypliwie na dobrą sławę ucciwey białey głowy przypuszczona byc nie moze.
A co tu umocowany strony przeciwney, odstąpiwszy od rzeczy y załoby, w pozwie y wszytkich procesach opisanych bez pozwu, ku wiekszemu zaliowi y obelzeniu ucciwey białey głowy, przywodząc o przeciwne mniemanie, jako do w. m., panowie sądowi, tak y do wielu ludzi zacnych pokłada jakies dwa listy prywatne, jeden jakoby od pana Odrywolskiego, drugi od małzonki jego jakoby pisany do pana Jedreiewskiego y do małzonki jego, przestregaiąc, jakoby pani Rokicka miała ych || w Birzach usczypliwie wspominac, tedy to stronie moiey nic szkodzic nie moze, gdyz temu Odrywolskiemu wolno listy przywatnymi pisac chocia y czego nie było, dogadzaiąc stronie, a zwłascza jako temu, ktory juz od dziesiątka liat paralizem zarazony.
Co tesz tu stawi jakąs osobę lekką nieznaiomą, a snac czeladnika swego, ktory przyznawa, jakoby te listy odnosic miał, przyznawaiąc y to, jakoby pani Rokicka przy paniey Odrywolskiey panow Sołohubow nieprzystoynie wspominała, jednom nie słyszał, co s panią mowiła,— i ten dowod zadnego fundamentu nie ma, gdyz y on powiada, ze nie słyszał, co s panią mowiła.
Co tez tu pokłada jakoby jakies swiadectwa roznych pan białych głow y niektorych męsczyzn, ktorzy w pisaniu swym przyznawaią, jakoby pani Jędreiewska przed nimi uskarzac sie miała, ze iz s tego swiata isc musi jakoby s przyczyny paniey Rokickiey, tedy y te wszytkie listy, chociaby y tak było, ze pani Jędreiewska przed nimi powiadała, nic stronie moiey, jako białey głowie pocciwey, z wielu przyczyn prawnych szkodzic nie mogą.
Pierwsza. Jesli to pani Jędręiewska im powiadała, tedy by to musiało byc albo z wasni, albo s czyiey naprawy, albo zawrocenia głowy.
Druga. Prawo pospolite, artykuł siedmdziesiąt szosty rozdziału czwartego jasnie opisuie, iz swiadectwa wszelkie maią byc pczewiscie u sądu czynione, a w rzeczach krwawych — y po-

roznu ich pytaiąc. Do tego constitucia roku tysiąc pięcset osmdziesiąt osmego, karta trzydziesta czwarta jasnie opisuie, iz oczewistych swiadkow ma byc pierwsze, ktorzy nie s kartek pisanych maią deposicia czynic, ale s powiesci ich sąd swiadecctwa ma przymowac.
Co tez tu stawi jakąs panią Zuchowską, ktora swiadczy, jakoby ona miała byc przy paniey Jądreiewskiey, kiedy pani Rokicka przyiachała do Zarecza, y tam jakoby miała widziec, kiedy paniey Rokickiey jakoby kukielka jakas s kieszeni wypadła, na ktorey jakoby miał byc puntalik corki pana Jędreiewskiego, do tego jakoby miała pod głowami u paniey Jędreiewskiey nalesc w mieszeczku płotnianym osle y miotełkę s piera gęsiego. Uwaszciesz to w. m., jesli tey białey głowy swiadectwo zgadza sie s prawdą y s processami wszytkimi tamtey strony, do xiąg doniesionymi.
Pierwsza. Jako w protestacyi, tak y w relacij woznego tey osły, ani mieszka, ani pior, jako na opowiadaniu, tak y na relacyi woznego, w pozwiech ani w liscie upominalnym namnieyszey wzmianki || niemasz.
Druga. Przed woznym jakoby miała przyznawac pani Jedrzeiewska, ze sama obaczyła tę kukielkę, kiedy pani Rokicka pod łoszko wruciła, a ona swiadczy, jakoby miała postrec, kiedy paniey Rokickiey s kieszeni wypadła. Do tego powiada, iz na tey kukle był puntalik corki pana Jedrzeiewskiego, a pani Rokicka tego dnia przyiachawszy skąd by miała wziąc ten puntalik,— y stąd sie znaczy, jesli to było, czego ja nie przyznawam, tedy musiała sama ta Zuchowska, ktora tam obecnie mieszkała, y te puntały u siebie miała, te kukły podrucac, a na panią Rokicką uczynek swoy okładac, gdyz y sama słowy przyznawa, zem narzehała na panią Jedrzeiwską, po co, mnie chowaiąc, po panią Rokicką słała. Jako y sam pan Jędrzeiiwski przed w. m. pryznał, iz paniey Rokickiey na ten czas w dom swoy prosił y do jego m. kniażia Zyzemskiego list pisał prosząc, aby sie do paniey Rokickiey przyczynił, aby w dom jego jachała. Tu s tych sie słow znaczy pana Jędreiewskiego, iz pani Rokicka za usiłowną prozbą pana Jędreiewskiego w dom jachała y to nie sama jedna, ale z jey mscią panią Jachimowiczową. Dla czegoz by miała te kukły podrucac y gdzieby miała tak w przetkim czasie puntały corki pana Jędzeiewskiego brac, uwaszciesz w. m. czas y mieysce, jesli to mogło byc na ten czas, co na ucciwą białę głowę w niewinnosci kładą.

A do tego y prawo pospolite, artykuł piąty z rozdziału osmego jasnie opisuie, iz białe głowy, jako pieczetarzmi, tak y swiadkami byc nie mogą, jako o tym y w porządku prawa saskiego, w liscie osmdziesiąt pierwszym w te słowa opisuie: „Niewiasty tez swiadczyc nie mogą, abowiem oni są odmienne w słowiech, a swiadectwa rozne wydawaią". Do tego karta osmdziesiąt czwarta w tymze porządku te słowa opisuie: „Powiesc swiadkow wątpliwa zawzdy przez tego, przeciw komu swiadectwo jest wiedziono, ma byc wykładano, abowiem kto czego dowodzi, ma jasnie a otworzyscie, bez zadney wątpliwosci dowodzic; gdzieby ynaczey było, tedy on dowod, trudny a wątpliwy, nic nie wazy".

A co pokłada jakoby protestacyą nieboszczyka pana Alexandra Kasperowicza pod datą roku tysiąc piecset szescdziesiąt osmego, miesiąca juli dwudziestego piątego dnia, jakoby małzonka pierwszego teraznieyszey paniey Rokickiey, przywodząc do podeyrzenia białą głowę ucciwą, jakoby pan Alexander Kasperowicz miał protestacią wnosic na małzonkę swą o strucie siebie, tedy y ta protestacya, jesliby była w xiegach, tedy nie od || pana Alexandra Kasperowicza, ale ymieniem jego od jakiegos złego niezboznego człowieka, knuiąc prawo na obelzenie y na osięgnienie maiętnosci paniey Rokickiey.

A dowodząc tego, iz ta protestacia jest nieprawdziwa y od osoby jakieis zmislioney, pokładam przed waszmościami widymus z metriki jego kro. m. pod pieczęcią Wi°X^aL° y s podpisem ręki jego m. pana Lwa Sapiehi, canclera Wi°X^aLite°, pod datą roku tysiąc piecset szescdziesiąt siodmego, miesiąca octobra dwudziestego dziewiątego dnia, w ktorym pisze, iz pan Alexander Kasperowicz, małzonek pierwszey paniey Rokickiey, stanąwszy oczewiscie przed jego kro. mscią, list swoy wieczysty przyznawa, iz on, doznawszy po małzonce swey cnotliwe zachowanie, wierne posługi y wierną a prawdziwą małzenską miłosc y wszelaką zyczliwą skłonnosc ku sobie małzonki swoiey, xiezny Sczęsny Borowskiey, trzecią częsc maiętnosci swey imienia Pomuskiego wiecznymi czasy daruie.

Y daley, dowodząc miłosci sczyrey małzenskiey nieboszczyka pana Alexandra Kasperowicza s teraznieyszą panią Rokicką, pokładam testament ostateczney woli onego pod datą roku tysiąc piecset szescdziesiąt osmego, maia piątego dnia. Do tego pokładam wypis obiawienia, zarazem za zywota do xiąg grodskich upitskich tego testamentu datą roku tysiąc piecset szescdziesiąt osmego, maia osmego dnia, do tego y prenos skoro po

smierci onego do xiąg ziemskich upitskich z datą roku szescdziesiąt dziewiątego, octobra dwudziestego dnia.
Do tego pokładam decret s ksiąg ziemskich upitskich pod datą roku tysiąc piecset dziewiecdziesiąt wtorego, octobra dwunastego dnia, iz kiedy pan Jerzy Alexandrowicz miał rosprawę za pozwem s panem Kielpszem y z małzonką jego, matką swą, panią Halzbietą Szwabowną o ymienie oyczyste Pomusze, tam pan Sołohub, oyciec tych panow Sołohubow, zastąpiwszy w oczyszczeniu o tę maiętnosc pana Kielpsza y małzonkę jego panu Jerzemu Alexandrowiczowi, jako dziedzicowi, broniąc sie w prawie, te sprawy v sądu ziemskiego pokładał, ukazuiąc to s nich, iz oyciec pana Alexandrowicza małzonce swey, teraznieyszey paniey Rokickiey, wprzod trzecią częsc wiecznoscią, a potym dwie częsci tego imienia Pomuskiego w sumie zapisał, y ona tymze prawem, jakie miała od oyca pana Alexandrowicza, panu Sołohubowi pusciła, y za okazaniem tego prawa sąd ziemski tę maiętnosc panu Sołohubowi przysądził.
A co tu pokłada jakies widymusy s xiąg grodskich upitskich — pierwszy widymus pod datą roku siedmdziesiąt piątego, *miesiąca* aprela pietnastego dnia jakoby opowiadania pana Wecława y pana Mikołaia Łopacinskich przed jakimsi Mikołaiem Rawkuciewiczem, osobą nieprzysiegłą, jakoby o zamordowanie brata ich, pana Hryhora Łopacinskiego od małzonki jego, teraznieyszey paniey Rokickiey;
drugi widymus pod datą roku siedmdziesiąt piątego, *miesiąca* maia dwudziestego pierwszego dnia jakoby opowiadania pana Węcława Łopacinskiego, jakoby teraznieysza pani Rokicka, na on czas będąca pani Hrehorowa Łopacinska, jadącego z Birz do Poswola sama y s pomocznikami swemi podle karczmy swey rozboynym obyczajem zbic miała y sługę jego jakoby poimawszy, nie wiedziec gdzie podziała, y jakoby sługę nieiakiego Mikie Serheia, ktory jakoby niebosczyka Łopacinskiego z ynszymi pomocznikami mordował, odięła;
trzeci widymus datą roku siedmdziesiąt piątego, *miesiąca* maia dwudziestego szostego dnia jakoby wozny oczewiscie ciwunowi w ręce paniey Łopacinskiey pozew do grodu podac miał o rozboy od pana Łopacinskiego;
czwarty widymus datą roku siedmdziesiąt piątego, maia dwudziestego siodmego dnia jakoby jakis Urban Janowicz, przyszedszy do dworu pana Wacława Łopacinskiego, przed woznym przyznawac miał, iz pani Łopacinska chłopa tego, Łotysza, prosiła, aby pana Wecława Łopacinskiego sczarował;

piąty widymus tegoz roku siedmdziesiąt piątego, miesiąca maia dwudziestego osmego dnia jakoby poddany pana sędziego lidskiego przyznawał przed tymze Rawkuciewiczem, jakoby go pani Łopacinska prosiła, aby pana Węcława Łopacinskiego struł, powiadaiąc, będzie li tego potrzeba, y czasu prawa gotow przyznac,— a te wszytkie protestacie w jednym miesiącu maiu jakoby do xiąg opowiadane byli przed jakimsi Mikołaiem Rawkuciewiczem, osobą nieprzysiegłą, jedno jakoby od namiestnika pana Baki ną mieiscu sądowym zostawiony.

Pokazawszy takie protestacie nieprawdziwe, zmyslione ku obelzeniu zacney białey głowy, jey msci paniey Rokickiey, a na on czas bywszey paniey Łopacinskiey, pokazuie tez strona widymus s tychze xiąg grodskich upitskich pod datą roku tysiąc piecset siedmdziesiąt szostego, miesiąca septembra trzeciego dnia, mianuiąc decretem o zamordowanie niebosczyka pana Hrehora Łopacinskiego jakoby od małzonki jego, teraznieyszey paniey Rokickiey, stały.

Strona moia, maiąc po sobie prawo pospolite, artykuł szescdziesiąt piąty z rozdziału czwartego y artykuł siedmnasty z rozdziału czwartego, takze artykuł dziesiąty z rozdziału trzeciego, w ktorych opisuie, iz szlachcic według prawa niepozwany nie powinien odpowiadac, a iz strona przeciwna bez pozwu, odstąpiwszy rzeczy, sprawami nieprawdziwemi, zmyslionymi, w niewiadomosci strony moiey do xiąg doniesionymi, usczypliwie przed sądem w. m. targa, proszę, aby wina za słowa dotkliwe siedzeniem według artykułu szescdziesiąt wtorego rozdziału czwartego karana była, y chociaz strona moia nie powinna by sie bez pozwu y actorowi nienalezącemu s tego sprawowac, jednak ze jey mosc pani Rokicka, uchodząc przeciwnego mniemania u w. m., stoiąc przy pierszych słowiech swych, ze te wszystkie protestacie, ktore teraz strona pokazuie, są zmyslione, nieprawdziwe, ku obelzeniu ucciwey białey głowy w niewiadomosci jey uczynione, gdyz jey mosc pani Rokicka, zyiąc ucciwie w stanie małzenskim z niebosczykiem panem Hrehorem Łopacinskim w zgodzie, w miłosci, ucciwe dziatki spłodzili,— niektore y teraz, jako pani Kaminska, tak y pani Petrusewiczowa, zdrowe, a drugie pomarli,— y by to prawda była, aby ona miała byc przyczyną smierci oyca ich a małzonka swego, pewnie by nie kto inszy, ale dzieci w dochodzeniu actorkami byli, gdyz oni y przy smierci oica swego byli y dobrego pomieszkania niebosczyka Łopacinskiego dobrze wiadome są.

Y abyscie w. m. tym jasniey zrozumiec raczyli, ze te wszytkie protestacie z wielkim usczerbkiem dobrey sławy jey msci paniey Rokickiey fortelnie zmyslione, do xiąg włozone, takim sposobem niewinnosc jey mosci wywodzę.

Naprzod, [w] widymusie pierwszym, ktory strona pokłada, pisze, jakoby na on czas pani Łopacinska, będąc od dawnego || czasu w niezgodzie, w niemiłosci małzonka swego sługami swemi w ymieniu Birzenskim, w nocy o smierc przyprawic miała, a nie pisze, jakim sposobem. Skąd sie znaczy wielki kłam y nieprawda.

Druga. Uwascziesz w. m. czas y mieysce, jesli to mogło byc przy takim zgromadzeniu ludzi.

Trzecia. Weyrzycie w. m. y w ten decret, ktory strona pokazuie, jesli sie zgadza s prawem pospolitem, artykułem trzydziestym rozdziału czwartego statutu srzedniego, w ktorym opisuie, iz strona powodowa, nie czyniąc załoby, ma dac na prawie pozew czytac y pozwu swego słusznymi dowodami popierac, a strona pozwana ma na pozew, jako na załobę ustną, odpowiadac y sprawowac. A w tym decrecie, ktory strona pokazuie, y pozwu załoby niemasz, y controwersiy zadney nie tylko od strony przeciwney, ale y powodowey nie było, zaczym bez pozwu, bez controwersiy y sąd niezupełny sądow odprawowac nie mogł.

Weyrzycie w. m. y daley w słowa, w tym decrecie opisane, gdzie pisze: „A iz była o toz przed sąd grodski upitski przypozwana w roku przeszłym siedmdziesiąt piątym na pierwszy dzien miesiąca juli, tedy pani Łopacinska przez list swoy, otworzony przed urzędem y stroną, chorobą obmowiła, tedy teraz wedle prawa skazalismy byli odprzysiąc sie, iesli na on czas prawdziwie chorą była“,— y daley w tym decrecie pisze: „A potym obiedwie stronie wzieli sobie na rozsądek przyiacielski, jakoz z rosądku przyiacielskiego pani Łopacinska odprzysięgła sie, iz nie jest przyczyną smierci męza swego, co sobie pani Fedorowa Łopacinska y z synmi swemi prosili, aby było do xiąg zapisano“.

S tego sie decretu jasnie znaczy, iz na on czas pani Łopacinska jako pozwu nie miała, tak y controwersiy zadney nie czyniła, takze y sąd ten tey sprawy nie rozsądzał, bo w nim pisze, gdy przysiegę na chorobie skazali, obie stronie na rozsądek przyiacielski wzieli, y tam jakoby z rosądku przyiacielskiego pani Łopacinska przysięgła, iz nie jest przyczyną smierci męza swego, skąd sie znaczy, iz urzędnicy grodscy tey sprawy nie sądzili y przy rozsądku przyiacielskim nie byli. A iz nie byli

y nie sądzili, jakoz to mogli wiedziec, jesli pani Łopacinska na on czas przysięgę wykonała?
Piąta. By ci urzędnicy || tę sprawę sądzili, tedy by w tym decrecie rote przysiegi, jakimi słowy przysiegała y ktory wozny tę rotę wydawał, jako o tym w statucie srednim, artykule dziewiątym rozdziału czwartego o wydawaniu rot woznych jasnie opisuie.
Szosta. Kiedy by y ci urzędnicy grodscy tę sprawe sądzili y kiedy by przysięga przed nimi wykonywana była, nie dokładali by tych słow w decrecie: „co sobie pani Fedorowa Łopacinska y z synami swemi — panem Wacławem, panem Mikołaiem y panem Janem Łopacinskimi prosili, aby było do xiąg zapisano", gdyz kozdy sąd przysięgły sprawę sądową, jako sie przed nim toczy, bez prozby powinien zapisowac. Lecz iz tego wszytkiego na on czas nie było, strona przeciwna, knuiąc nieprawdziwe, zmyslione prawo sobie tak y proces w niewiadomosci moiey strony y u osoby nieprzysiegłey tego Mikołaia Rawkuciewicza knowała, zaczym tez według prawa statutu sredniego y teraznieyszego na obelzenie strony moiey nic szkodzic nie moze.
Weyrzyciesz w. m. w te drugą protestacyą, ktorą strona pokazuie, jakoby na on czas pani Łopacinska pana Węcława Łopacinskiego rozboynym obyczaiem na drodze zbic miała, przy ktorym rozboiu jakoby pan Wacław Łopacinski trzech złoczyncow, poddanych na on czas paniey Łopacinskiey, poimac miał, ktorzy jakoby sie mieli przyznawac, ze ich na rozboiu poimano.
Weyrzyciesz w. m., jesli y to zmyslione obzałowanie zgadza sie s prawdą y s prawem pospolitym, z artykułem dwudziestym trzecim rozdziału jedynastego sredniego statutu, w ktorym opisuie: „Jesliby szlachcic szlachcica na drodze rozbił, a on rozboynika w personę poznał y przed urząd przyciągnąwszy jego ku prawu, wedle okazania ran bliszy będzie sam z sescią szlachcicow na niego przysiąc, a gdy przysiezę, ma byc gardłem karan, jako rozboynik"; jesliz tedy nie poimawszy na rozboiu, jedno do prawa przyciągnąwszy bliszy samoszost przy ranach przysiąc y winnych na gardło pokonac? Daleko więcey na rozboiu było poimawszy tych winowaycow na gardle karac, czego iz nie uczynił, znaki tego, iz nigdy nie było y mogło to byc, ze ten pan Wecław Łopacinski, fortelnie knuiąc prawo sobie dla osięgnienia || maiętnosci, swych własnych chłopow do urzędu przywodził, y jego chłopi, co on rozkazał, przyznawali, gdyz ich po przyznaniu, nie skarawszy, wolno puscił. A według pra-

wa artykułu szesnastego rozdziału cztyrnastego statutu sredniego y artykułu dziewietnastego rozdziału cztyrnastego statutu nowego y artykułu siedmnastego rozdziału jedynastego powołanie inaksze nie ma byc rozumiano, jedno kiedy kto idąc na smierc, na szubienice, kogo powoła. Weyrzyciesz w. m. y w ten wypis zeznania woznego podania pozwu o ten rozboy, jesli sie zgadza z artykułem dziewiątym rozdziału czwartego sredniego statutu, w ktorym opisuie, iz wozny ma pozwy podawac oczewiscie, a gdzieby oczewiscie dac nie mogł, ma położyc na imieniu. A s tego sie wypisu znaczy, iz oczewiscie paniey Łopacinskiey nie dawał y na imieniu nie kładł, jedno ciwunowi jakiemus oczewiscie w ręce dał. I stąd się znaczy, ze pan Łopacinski fortelnie swemu własnemu chłopu przez woznego pozew dał, jednakze y za tym pozwem fortelnym zaden dekret u sądu na on czas na panią Łopacinską nie padł, a bez decretu protestacia w niewiadomosci uczyniona, gdy strona sprawy nie popiera, według prawa nic nie jest wazna i podeyrzenia za sobą zadnego nie ponosi. Jako o tym w statucie srzednim, artykule wtorym y w statucie nowym takze w artykulie wtorym rozdziału pierwszego jasnie opisuie, ysz na zaoczną powiesc jego kro. m. nie ma nikogo karac winą pieniężną, krwawą, siedzeniem, dostoienstw, urzędu odymowaniem, asz pierwey, kiedy załobnik y odpor u sądu staną y na koniec postępkami prawnymi y dowodami słusznymi u sądu obzałowany będzie pokonany.

Weyrzyciesz w. m. y w te dwa widymusy — jeden, co niejaki Urban Janowicz jakoby miał przyszedszy do dworu pana Wacława Łopacinskiego przed woznym powiadac, jakoby pani Łopacinska Łotyszowi jego kazała pana Wacława Łopacinskiego struc; w drugim — jakoby poddany pana sędziego lidskiego, będąc poimany, przywiedziony do tego Mikołaia Rawkuciewicza, człowieka nieprzysięgłego, jako przed nim miał przyznawac, iz pani Łopacinska prosiła, aby pana Węcława Łopacinskiego struł,— a dla Boga, jesli to wszytko nie znaczne jawne kławliwe, zmyslione, potwarne obzałowanie? Czemuz y tych, ktorzy sie przyznawali sami dobrowolnie, na gardło ich nie skazano, czemu ich wolno po takim przyznaniu pusczono? Niechayby ich na gardło przysiegą było pokonano, niechayby oni według artykułu wyszszego szęsnastego rozdziału cztyrnastego, idąc na smierc, na ostatnim stopniu powoływali. Czego iz nie uczynili, znak wielki, iz to wszytko z wasni ku || obełzeniu ucciwey białey głowy panowie Łopacinscy fortelnie, podstępnie, w niewiadomosci dla osiegnienia maiętnosci.

Jesliby to rzeczą prawdziwą od Łopacinskich, a nie od strony było knowano, y gdzie by takie przyznanie chłopskie za powodem złych panow miały byc wazno, wszyscy by ludzie w podeyrzeniu byc musieli.
A pokazawszy te wszytkie wątpliwosci przed waszmosciami, abym tym jasniey niewinnosc jey mosci paniey Rokickiey teraznieyszey, a bywszey paniey Łopacinskiey, iz ona w miłosci, w zgodzie z małzonkiem swym zyjąc, ucciwie dziateczki spłodziła, pokładam przed waszmosciami widymus s tychze xiąg grodskich upitskich, gdzie nieboszczyk Hrehory Łopacinski, stanąwszy oczewiscie u sądu grodskiego upitskiego, list pod pieczęcią y s podpisem sęki swey, takze y pod pieczęciami ludzi zacnych, datą roku siedmdziesiąt czwartego, m*iesią*ca maia pierwszego dnia oczewiscie przyznawa w bliskim czasie przed tamtym obwinieniem nieprawdziwym, iz on, doznawszy po małzonce swey, xięznie Sczęsnie Borowskiey, teraznieyszey paniey Rokickiey, po wszystek czas zycia w małzenstwie wierną, stałą y prawdziwą małzenską miłosc y we wszytkim przystoyne, ucciwe usługowanie, do tego wziąwszy u niey, małzonki swey, niemałe maiętnosci w złocie, w [s]rebre, w łancuchach, a nie maiąc jey czym inszym nagrodzic, jako małzonce swey miłey, daie, daruie y zapisuie po zywocie swoim ymienie swoie Birzenskie ze wszytkim, jako sie samo w sobie ma, y [s] siołem Tapry, y ze wszytkimi przykupliami, do niego przynalezącymi. Ktory ten widymus s xiąg grodskich dla lepszego zrozumienia, iz tam sczyra a wierna y prawdziwa miłosc była, a nie tak, jako strona przeciwna udaie, czytam przed vmsciami. A co tu pokłada jakoby protestacyą Kuprelową, jakoby on miał wnosic na małzonkę swą, teraznieyszą panią Rokicką, jakoby miała od niego odiachawszy nie chciec z nim mieszkac, tedy y to nigdy nie było, ale dla knowania prawa od nieprzyiacioł paniey Rokickiey do xiąg wniesiono, i gdzie by to prawda była, po wniesieniu protestacij byli by decreta o to. Czego iz niemasz, protestacia w niewiadomosci uczyniona nic nie wazna. Co tez pokazuie jakoby listy dwa ugodne — jeden, iz pani Rokicka wyzwalia ugodą panow Montygayłow z obwinienia onych strony zeyscia smiercią nieboszczyka || pana Montygayła y zabrania maiętnosci małzonce należących, tedy oni tego potrzebowali i pani Rokicka onych wolnymi uczyniła. Co sie zas dotycze drugiego listu, jakoby panowie Montygayłowie w rzeczach dotkliwych wolną czynic mieli ugodą, tędy oni nigdy takiego listu y pozwow, ktore pokazuią, nie dawali y na urędzie za wiadomoscią paniey Rokickiey nie przyznawali, jedno

jakimsi podmiotem do xiąg wpisali, gdyz sie y protestacia zadna w tey rzeczy nie pokazuie, aby to było prawda, ze oni takiego listu jako nie dawali, tak y na urędzie za wiadomoscią nie przyznawali. Pokładam ten list s podpisami własnych rąk wszytkich panow Montygayłow, y s podpisami y s pod pieczęciami urzednikow ziemskich, ktorzy daleko rozny y niezgodny s tym widymusem, ktory sie teraz s xiąg ukazuie. Co gdyz y prawo pospolite, artykuł szosty rozdziału jedynastego opisuie, przyczyny upatrowane byc maią, dla czego by kto kogo o smierc przyprawił: jesliby z nienawisci, z niemiłosci, na obiedwie stronie, będąc w rostyrkach, z jakich przyczyn jeden drugiego o smierc przyprawił; tedy bliscy zamordowanego maią sąsiadom okolicznym tegoz czasu, a potym urzędu opowiadac y załowac y przy wywiadowaniu dostatecznym u sąsiadow okolicznych o złym jakim mieszkaniu y o niezgodzie ich, y przy niezgodzie ich y przy okazaniu przyczyn y znakow jakich słusznych tego morderstwa, albo trucizny, dzieci maią dowod czynic.

Do tego artykuł piąty rozdziału pierwszego w te słowa opisuie: „Jako w kozdym uczynku, za ktorym gardłem karą, potrzeba dowodow jawnych y jasnych, tak y w obrazeniu maiestatu naszego nielada za osoczeniem albo obmowieniem mamy sie na poddanych naszych skwapiac, ale kto na kogo wiedzie, ma dowiesc swiadectwem wiary godnymi y niepodeyrzanymi ludzmi dobrymi szlachtą — siedmią swiadkow y ich y swoią przysięgą, y to przy słusznych dowodziech a pewnych y jawnych znakach takowego uczynku".

A na przykład constytucia roku tysiąc piecset siedmdziesiąt szostego, karta sto siedmdziesiąt czwarta, iz swiadki dobrey sławy, osiadłe maią byc. A pan Jędreiewski y panowie Sołohubowie || złego zycia, rostyrkow, niezgody s panią Jędrzęiewską paniey Rokickiey nie dowiedli y dowiesc nie mogą.

Do tego artykuł osmy rozdziału jedynastego opisuie: „Kto by brata, albo siostre, albo jakiego bliskiego zabił w nadzieie ymienia albo maiętnosci ruchomey, za dowodem słusznym ma byc karan gardłem, a to imienie, ktore na niego y na dzieci przysc miało, spadywa na inszą bracią, albo na siostry.

A strona moia, pani Rokicka, s tą panią Jędręiewską jako sąsiedstwa zadnego bliskiego nie miała, bo w siedmiu miliach od siebie mieszkali, tak y zayscia, poswarkow nie czynili, y gruntow niktorych nie dzielili, y spadku zadnego po smierci jey pani Rakicka nie spodziewała y strona tych wszytkich przyczyn dowiesc nie moze. Przeto tez y przyczyny y podobienstwa

według artykułow wyszey pomienionych, dla czego by sie jey ten uczynek stac miał, nie pokazuią. Jedno pan Jędreiewski, a za namową od niego y pomocnicy jego — panowie Sołohubowie jako pozwy, tak y listem upominalnym y protestaciami, do xiąg doniesionymi, y słowy usczypliwymi przed sądem wmsciow w popieraniu sprawy nieprawdziwey, potwarney, z uymą dobrey sławy oney targaią, nie tylko dowodu słusznego, ale y podobienstwa zadnego nie maiąc.

A iz prawo pospolite, artykuł trzydziesty pierwszy rozdziału jedynastego opisuie: „Jesliby szlachcic na rozboiu nie był poiman y lica przy nim nie było, a był by tak zgoła o rozboy pozwan, a znakow by y podobienstw niktorych słusznych nie było, na takowego dowod isc nie ma y on sie odwodzic nie powinien, ale jescze załobnik będzie winen jego nawiązac, jakoby go zranił". Do tego artykuł dziesiąty rozdziału cztyrnastego w te słowa opisuie: „Jesliby kto kolwiek szlachcica tak osiadłego, jako y nieosiadłego obwinił o złodzieystwo bez lica y krom słuszney przyczyny, tak za pozwy, jako y bez pozwu, człowieka dobrego, wiary godnego y niepodeyrzanego, tedy takowe obwinienie onemu szlachcicu na pocciwosci y dobrey sławie jego nic szkodzic niema, ale za takowe obwinienie ten załobnik powinien będzie tego szlachcica nawiązac, jako by go zranił, y tamze na zamku albo dwore naszym, gdzie sie to trafi, ma siędziec dwanascie niedziel, jesliby || ten załobnik sam był szlachcic, a gdzie by prostego stanu człowiek szlachcica tak obełzył, ma byc u słupa bit dupcy, obwoływaiąc ten jego uczynek".

Tu w tych artykulech jasnie opisuie, iz szlachcic, będąc obwiniony o rozboy y o złodzieystwo bez lica, daleko więcey o czarodzieystwo, gdzie zadnych znakow y podobienstwa niemasz, nie powinna strona nie tylko odwodzic, ale y sprawowac, ale ten, kto w takich rzeczach bez słusznych przyczyn na szlachcica targa, ma pod peny w tych artykulech opisanych podlegac.

Do tego pokładam przed wmsciami in simili decret sądu głownego w roku teraznieyszym tysiąc szescset cztyrnastym, *miesiąca* junia trzynastego dnia, gdzie w takieyze sprawie panicy mscisławskiey z panią sedziną zmuidzką jakoby o strucie męża, chociaz sie jasnieysze dowody pokazywali opowiadania za**raz nazaiutrz po smierci u grodu** wilenskiego y w Trokach na panią sędziną uczynione, jenerała jakoby ciała strutego spuchłego oglądano, drugiego jenerała przy pogrebie o strucie przypominanie, do tego przy paleniu jakoby czarownice w tey

rzeczy o strucie pana sędziego panią sędziną na ostatecznym stopniu powołano, y inszych sie wiele dowodow na podobienstwo okazowało, y samo siodma z ludzmi zacnymi na pokonanie paniey sędziney do przysiegi sie brała, a wzdy sąd głowny, nie nakazuiąc paniey sędziney zadnego odwodu w takiey rzeczy, gdzie sie ucciwego tykało, wolną uczyniwszy, na siedzenie panią mscisławską na szesc niedziel skazał.

A iz artykuł dwudziesty osmy rozdziału treciego w mnieyszych rzeczach, gdzie by jedno kto ucciwą białę głowę nierządnicą nazwał, a tego na nie niedowiodł, ma tamze zarazem u tegoz sądu słowy w tym artykule opisanemi admawic y sowito, jakoby ją zbił, nawiązac.

Y abym tym jasniey pocciwe, przystoine zycie przez wszystek wiek paniey Rokickiey przed wmsciami pokazał, pokładam atestacią wielu zacnych ludzi, obywatelow powiatu Upitskiego, sąsiadow okolicy, tuz mieszkaiących podle paniey Rokickiey.

Prosi tedy strona moia, abyscie w. m., mosciwy panowie, sprawiedliwym rozsądkiem swym za takimi słusznymi wywody moimi, iz pan Jędreiewski na wszytkich dowodziech || swych ustał y zadnego podobienstwa słusznego tego uczynku na panią Rokicką nie pokazał, abyscie w. m., ochroniwszy ucciwe oney, aby to nic napotym dobrey sławie nie szkodziło, wolną wiecznymi czasy od tego obzałowania uczynic raczyli, y przydzie li z nakazu wmsciow samey przysięgę skazac, y tego przy wywodziech swych zbraniac nie będzie, z dokładem tego, abyscie w. m. winę w artykule dwudziestym osmym rozdziału treciego skazac raczyli, a gdzie by bez przysiegi, tedy winę w artykule szescdziesiąt wtorym rozdziału czwartego skazali, gdyz y w mnieyszych rzeczach kto jedno kogo o rozkaz do przysięgi przywiedzie, szesc niedziel ma siedziec.

A co strona przeciwna do przysiegi do dowodu sie biere, tedy przy takich wątpliwosciach, bez protestacij y juz po omieszkaniu trech liat y kilku miesięcy jako w rzeczy nieprawdziwey, dowod isc nie moze, gdyz y w xięgach „Speculum Saxonum", w karcie wtorey, piątey treciey w te słowa opisuie: „Aby zaden z mniemania nie przysiegał, bo kto przysięga o to, czego pewnie nie wie, barzo przedko sie staie krzywoprzysiecą".

А по прочытан'ю мовен'я своего пан Алек'сан'дрович поведил, иж еще над'то потом не от того суду кгрод'ского, але от суду Головного трыбунал'ского, ест'ли того пот'реба укажет, не занехает сторона моя для достаточ'неишого выведован'я на шкрутынею взяти и там шыреи невин'ност мат'ки своеи указати, а тепер о вол'ност от жалобы, в позве описаное, просит и на уз'нан'е судовое пустил. На которые выводы и покладан'е справ умоцованы стороны жалобливое поведил тыми словыи:

Na tak długie czytanie umocowanego strony przeciwney krotko sie przymowiwczy puszczę na decret waszych msci, gdyz widze, ze sie strona na tym wszytko sadzi, chcąc, aby decret swoy niesłuszny y nieprawny, ktory we cztyry[ch] niedzielach po położeniu listu upominalnego sobie utworyła, przy mocy został y na ktory yz sie szyroko ode mnie płaciło y w. m. juzescie go niesłusznym y nieprawnym byc y uznali, przeto tego nie powtaraiąc, to tylko do tego przydaie, nie neguie, widze tego strona, ze te wszytkie sprawy urzędowne są prawdziwe, || jedno je bury, ze są nieprawne, ale nie teraz z stroną moią mowic było o tę nieprawnosc, ale s tymi, ktorzy na on czas te sprawy do xiąg donosili, a ich sprawy, ktore mienią byc teraz nieprawnemi, prawnie było znosic, a nie lezec w tym, co jey zadawano, niewiadomoscią tez wymawiac sie nie moze, bo sie to pokazało, ze sie odprzysięgała, ugodą te sprawy konczyła, zaczym zostaie nasz dowod we wszytkim słuszny y prawny.

A co sie tycze testamentu, ktory tu strona pokazuie, ten do tey sprawy na ten czas nie nalezy, ale gdy tego czas y mieisce będzie, pokaze sie to, ze sie na swych nogach zostac nie będzie mogł, teraz tylko stronie mey zostawuię tak do zburenia tego testamentu, jako y nieprawnosci y niesłusznosci jego wolne mowienie.

Przywodzi to strona decret trybunalski w sprawie jey msci paniey sędziney zmoidckiey s panią mscisławską, jakoby miał byc ten decret podobny sprawie teraznieyszey s panią Rokicką, ale jako ta sprawa nie nalezy nic do tey sprawy, tak jako niebo od ziemie sobie niepodobna jest.

Naprzod bowiem pokazuie sie to w tamtym decrecie, ze niebosczyk pan sędzia nie tylko zadney protestacij za zywota swego przeciwko małzonce swey o złym pomieszkaniu z małzonką swą nie czynił, ale tak za zywota swego listami prywatnemi, jako y po smierci testamentem własney ręki swey dobre, stateczne y ucciwe zachowanie małzonki swey wyswiadczał. Tu zasie daleko ynaczey sie pokazuie, bo chociaz tu strona testament ukazuie na dowod jakoby dobrego pomieszkania paniei Rokickiey w stanie małzenskim, ale sam ze ten, ktorego ten testament jakoby miał byc, protestuie sie, ze y przeciwko testamentowi y o złym pomieszkaniu swiadectwo przez protestacią swą wydaię.

Druga. Przeciwko tym zmyslionym atestaciam niektorym ludzi podeyrzanych przeciwko paniey sędziney od pani mscisławskiey przywiedzionym swiadectw ludzi wielkich, zacnych,

ktorzy y przy wyprowadzeniu ciała niebosczyka pana sędziego z Wilna y przy pogrebie byli, a o tym, aby kiedy pani mscisławska miała kiedy o tym, || jakoby by o sczarowaniu, wzmiankę czynic, pokazało sie niemało.
Na ost[at]ek sami bracia rodzeni nioboszczykowscy, stanąwszy u sądu głownego, daią swiadectwo paniey mscisławskiey y niewinnosc jey opowiadaią, tu zasie w tey sprawie ynaczey sie pokazuie, bo nie tylko aby powinni mieli wyswiadczac niewinnosc paniey Rokickiey, ale ją do sądu o głowę pozywaią, y ona nie prawem, ale ugodą te sprawy uspokaia.
Pani sędzina zmoicka, poczuwaiąc sie w niewinnosci swey, zaraz s panią mscisławską o takie niewinne doniesienie do xiąg prawnie czyniła, a pani Rokicka y do tych czasow milczała y prawnie tego z siebie nie zniosła.
O pani sędziney zmoidskiey zachowaniu ucciwym ludzi zacnych gwałt a niemał wszytka ziemia Zmoidska swiadectwo wydawa, a tu atestacią pokazuie strona ludzi nieznacznych y mało znaiomych, y to niewiedziec na ktorym mieyscu sposobionych; nakoniec ta atestacia ludzi uprzedza sprawe, jescze sie sprawa przed sąd w. m. nie przytoczyła, a pani Rokicka juz sie na swiadectwo sposabiała; znac, ze wątpiła o sprawie y sprawiedliwosci swey.
Pokazawszy tedy tak jasnie, ze ta sprawa nie jest podobna sprawie tey, pusczam na rozsądek y decret waszych msci.

А по том сконъчен'ю кон'тровер'сыи пан Алек'сан'дрович вжо через ин'шого тамъ же мовен'е свое на то подал пол'ским пис'мом, тыми словы:
У того декрету ассесорского печатеи прытысненых одынадцатъ, а подписы рукъ тыми словы:

Co tu umocowany strony przeciwney za położeniem ode mnie na dowod, iz miedzy panem Alexandrem Kasporowiczem, miedzy małzonką onego, teraznieyszą panią Rokicką, wierna, sczyra y prawdziwa miłosc ustawicznie była, a nie tak, jako sie w protestacyi, ktorą teraz strona jakoby imieniem onego na urędzie nieprawdziwie, fałszywie utworywszy, pokazuie list pana Alexandra Kasperowicza przed jego kro. moscią, ktory oczewistym przyznaniem stwierdza, iz on, doznawszy po małzonce swey sczyrą y prawdziwą, wierną miłosc po wszystek czas zycia w małzenstwie, trzecią czesc ymienia Pomusza wiecznoscią zapisuie; do tego za położeniem decretu sądu ziemskiego upitskiego, kiedy teraznieyszy pan Jery Alexandrowicz, || dochodząc tego imienia Pomusza prawem przyrodzonym oyczystym, pozywał pana Kielpsza, marszałka upitskiego, y mał-

zonke jego a ciotkę swoią, panią Halzbietę Szwabowne w teyze sprawie, oni do oczyszczenia na tez roki pozywali pana Kaspra Sołohuba, oyca tych panow Sołohubow. Tamze pan Sołohub, zastąpiwszy w oczyszczeniu osob wysz pomienionych, czyniąc odpor przeciwko teraznieyszemu panu Alexandrowiczowi, ten list na trzecią częsc ymienia Pomusza teraznieyszey paniey Rokickiey od pana Alexandra Kasperowicza dany y drugi list na dwie częsci tegoz ymienia Pomusza, ktorym takze pan Alexander Kasporowicz, doznawszy sczyrą y wierną miłosc po teyze małzonce swey, niemałą sumę pieniedzy na dwie częsci ymienia Pomuskiego wnosi, ktore te obadwa listy sam pan Sołohub naonczas pokładał, ukazuiąc s nich teraznieyszemu panu Jerzemu Alexandrowiczowi, iz teraznieysza pani Rokicka tymze prawem, jakie od oyca jego miała, tymze prawem puscіła panu Sołohubowi,— do tych listow nic nie mowi y, owszem, ych przyznawa.

A za położeniem testamentu ostateczney woli jego, pana Alexandra Kasperowicza, tylko jednym miesiącem wprzod przed tą nieprawdziwą protestacią, ktorym tenze pan Alexander Kasperowicz, rosprawuiąc ostateczną wolą, wezwawszy pisara grodskiego upitskiego y wiele zacnych ludzi y kapłana, tym testamentem takze, doznawszy po małzonce swey sczyrą y prawdziwą miłosc, niemałe maiętnosci, y sumy, y syna swego, teraznieyszego pana Jerzego Alexandrowicza, w opiekę zapisuie y zarazem za zywota swego do xiąg grodskich actykowac daie, a po smierci jego tegoz czasu do xiąg ziemskich przeniesiono jest.

Umocowany strony przeciwney do jakieis nieprawnosci y burzenia onego wolne prawo zachowuie, tedy mi nigdziey tego prawem probowac nie moze, aby aktor nienalezący testament cudzy, taki, ktoremu juz pułpiątadziesiąt liat jako sprawowany y na urędziech zaraz obiawiony, aby jaki przystęp do burenia onego miał miec pogotowiu, iz ten testament według porządku prawnego sprawiony jest, przeciwko onemu nic mowic nie moze, takze [nizem] y to nie gołymi słowy, ale dowodami jasnymy, sprawamy, na urędzie || przyznanymi, wyszey pokazał, iz miedzy panem Hrehorem Łopacinskim y miedzy małzonką onego, teraznieyszą panią Rokicką, sczyra prawdziwa miłosc była, jako to on sam, zapisuiąc niemałe maiętnosci, wyznawa, y strona przeciwko temu nic nie mowi y, owszem, jescze sama dowodzi listem teraznieyszey paniey Rokickiey, iz ona z miłosci przeciwko dziatkom swoim, z niebosczykiem panem Ło-

pacinskim spłodzonymi, tey maiętnosci dozywocia swego ustąpiwszy, im zapisuie.
Y przy takich wywodziech, stoiąc przy pierwszych obronach moich, przydzie li z nakazu w. msciow, sama pani Rokicka przy wywodziech swych gotowa przysięgą odwiesc, iz w tym wszytkim obwinieniu nie jest winna. A po przysiędze domagam sie, aby strona przeciwna winami, ode mnie wyszey podawanemi, karana była.

А по тых всих спорех и кон'тровер'сыях перед нами, судом, з обуд'вух сторон пустили на уз'нан'е нашое судовое.
А такъ мы, суд, в тои справе за поз'вы его милости пана Рафала Ан'дреев'ского и их милости пана Крыш'тофа, пана Миколая и пана Яна Сологубов с паном Матеем Рокиц'ким для чынен'я з нее справед'ливости, а з мал'жон'кою его пани Щас'ною Юр'ев'ною кнеж'ною Боров'скою о учынок в справе нижеи помененои сталы, менечы о счарован'е на смер'тъ панеи Галены Сологубов'ны, мал'жон'ки пана Ан'дреев'ского, а сестры панов Сологубов, кгды се справа ку роз'суд'ку нашому за поз'вы прыточыла и кгды пан Ан'дреев'ски и панове Сологубове доводили речы своеи там у суду перед нами через умоцованого своего, пана Крыштофа Еисимон'та Бур'нев'ского, показуючы на пани Рокиц'кую о пох'вал'ку роз'ными доводами о небеспеч'ност здоровъя пани Ан'дреев'ское.
Напрод пок'ладал листы два зашытые шлях'тича знач'ного, пана Вален'того Одрывол'ского и мал'жон'ки его, пани Зофии Еикгир'дов'ны датою з ыменя Ломак, в року тисеча шест'сот одинад'цатом, сен'тебра двад'цат пятого дня, которыми листы самого и самую пани Ан'дреев'скую перестерегают. абы се стерегли от пани Рокицкое, которая перед ними и многими люд'ми, будучы в Бир'жах, зле мовила и на з'дров'е||самого и самое пани Ан'дреев'ское похфал'ку чынила, и злеца послан'цу своему то шыреи донести. Якож пан Ан'дреев'ски и панове Сологубове на довод того ставили перед нами того послан'ца, слугу пана Одрывол'ского, чоловека статоч'ного, на име Кгрыкгера, которы за пытанем нашым урадовым соз'нал пот'вер'жаючы то, што в листех написано, иж пани Рокицъкая, в он'час будучы у пана Кон'драта Патрыкоского в Бир'жах, панов Сологубов нефорем'не споминала, о чом от пана своего з листы ез'дил до пана Ан'дреев'ского.

Пок'ладал две протестацыи — пер'шую на Упите под часом роков зем'ских Михалов'ских, *месе*ца ок'тебра семого дня, року тисеча шест'сот одинад'цатого в Поневежу через самую *па*ни Ан'дреев'скую — *па*ни Галену Сологубов'ну на *па*ни Счасную Боров'скую Рокиц'кую о счарован'е и под'кинен'е и кукол'ки хорои, в пологу пер'шым детятем лежачои, менечы, же то чынит од'нос от лихих снов и болев.

Для которого счарован'я от того часу схнути почала, и от часу бар'зеи хорою зостала и для небеспеч'ности здоров'я, а будучы перестережона от ин'шых посторон'ных людеи, хотечы о то з нею правом чынит, дала до книг записат;

Другая на в'раде зем'ском жомоит'ском в Росеинях на рокох Трыкрол'ских, *месе*ца ген'вара двад'цат чет'вер'того дня через *па*на Ан'дреев'ского и *па*на Крыш'тофа а *па*на Миколая Сологубов учынена на туюж *па*ни Рокиц'кую скоро по зоистъю з света помененое *па*ни Ан'дреев'ское о то, иж за щарован'ем Рокиц'кое в року шест'сот дванад'цатом, *месе*ца ген'вара двад'цат второго дня у дворе Юр'бор'ском смер'тъю зош'ла.

Пры том оповедан'ю показовал соз'нан'е воз'ного Станис'лава Юр'евича, которы прызнал, иж того дня, звыш помененого, у Юр'бор'ку сама жыва будучы *па*ни Ан'дреев'ская, сходечы с того света, перед ним, воз'ным, и стороною оповедала и просила на жывы Богъ мал'жон'ка своего, абы того счарован'я правом на Рокиц'кую доходил, которые слова часто пов'тораючы, же за счарован'ем з рук Рокиц'кое с того света сходит, сама волаючы, мовечы и оповедаючы тые слова смер'тю своею пры сконан'ю запечатовала, што пан Ан'дреев'ски воз'ным и многими люд'ми освет'чыл.

А на довод жалобы того учын'ку ставил шляхтян'ку зъ зем'ли Жомоит'ское, именем||пани Зофию Жуковскую Адамовую Пет'ров'скую, которая сама перед нами, судом, став'шы очевис'то, будучы от нас напом'нена бояз'нею божою, соз'нала в тые слова, иж еи будучы ужытои от самого и самое *па*ни Ан'дреев'ское до прынят'я детяти до имен'я их Зареча, там'же тая *па*ни Рокиц'кая до того двора прыехала, прыступив'шы сама до лож'ка *па*ни Ан'дреев'скую стирала и шеп'тала штос, поведаючы, иж ты не ест коло того так умеет'на, яко я; там'же кукол'ку з роз'маитою шер'стью собачою и ин'шою у голове, а на шыи и поесе ед'ваб чыр'воны был накручоны, вынем'шы с кешени своеи, под ложко под'кинула.

А кгды ее упоминала, чому бы то чынила, бо и для того Пет'ров'скои немило было, иж Рокиц'кая, пры порожен'ю не

будучы, потом се в то втручала, а пани Рокиц'кая мовила, иж и бол'шъ того тут наидеш, што я буду чынит для помочы здоров'я ее. И нашлам под головою таистор'ку плотен'ную, в которои была осла камен'ная, и метол'ку с пер'ем гусим роз'ным, и мовила ми: «Чемус так кглупя, же не веш, што в том часе чынит еи належыт?»

Тою осел'кою сама стирала и казала напотом стират пер'си, абы молоко гинуло, а метол'кою с пер'ем казала стират тело, абы хороба от'ходила и матица была поправена. На тои кукол'це зел'е роз'маитое на пое[с]е висело, а на голове куклы был феретик золоты, которы был с цор'ки пана Ан'дреев'ского в обед тогож дня пры неи, Рокиц'кои, згинул. Которую куклу она, Пет'ров'ска, взяв'шы пры собе в кешени носила, и там'же еи было половицу самое от'нело. Што показав'шы пану Ан'дреев'скому и ин'шым многим людем, там будучым, кгдым сховат хотела, сам пан для гостеи многих не хотечы славит того, тую куклу ув огон укинут казал, а я укинула. Пры которых словах своих тая пани Пет'ров'ская зъ жалобными на том до прысеги се сама брала добровол'не.

А на довод того учын'ку, иж многим людем зац'ным ведомо и явно то было, на оповедан'е пок'ладал лист от'вороны под печат'ю и с под'писом руки вел'мож'ное еи милости пани Мал'херовое Завишыное, каш'таляновое витеб'ское, пани Дороты Сам'борец'кое, которая оз'наимует, иж пани Ан'дреев'ская по пер'шом детяти в пологу лежечы, по порожен'ю на зав'трее, кгды пани Рокиц'кая в Заречу была и кукол'ку под'кинула, от того часу хорою быт почала и от Рокиц'кое, под сум'ненъем поведаючы, тую хоробу собе быт меновала.

А по прочытан'ю того лис'ту кгды други лист сына‖еи милости пок'ладано, его милос'ть пан Ан'дреи Завиша, лес'ничы юр'бор'ски сам очевис'то у суду будучы перед нами поведил, иж прав'диве сама пани Ан'дреев'ская по д'вакрот перед нами и мноством зац'ных людеи о том учын'ку, иж за счароваи'ем Рокиц'кое з рук и с чаров еи з света сходит, словами з уст своих поведала.

Пок'ладал лист от'вороны от еи милос'ти пани Зофии Боем'ское Дер'миное, под'старостиное зем'ли Жомоит'ское, которая пишет, иж кгды поспол з небощыцою еи милос'ти пани смолен'скою Шеметовою в Юр'бор'ку навежали, там пани Ан'дреев'ская, будучы бар'зо хорою, за пытанем причыны хоробы, поведила и твер'дила, иж по пер'шом детяти и за

быт'ем Рокиц'кое и за под'метом кукол'ки схнут почала и с чаров з рук ее [с] света зыити мусит.
Клад листъ зашыты самого пана Адама Дыр'мы, под'старостего жомоит'ского, которы тож твер'дит, што мал'жон'ка его писала, и в'спомина, жебы еи милост пани смолен'ска о том дала справу, кгдыбы не умерла.
Пок'ладал лист от'вороны ксен'дза плебана юр'бор'ского, именем Миколая Кин'цевича, которы соз'навает, иж пани Ан'дреев'ская по увес час аж до смерти своеи в Юр'бор'ку хорою будучы о щарован'ю от Рокиц'кое через под'мет кукол'ки, же ее гуслами своими счаровала, частокрот поведала ы просыла, абы еи того не тер'пели.
Клад лист от'вороны свещеника, попа руского сур'децкого, которы тоежъ твер'дит, иж перед ним поведала, иж для счарован'я Рокиц'кое сходит.
Клад листъ от'вороны мещан, бур'мистров, раицов места его королевскои милос'ти Юр'бор'ского, которые высвет'чают, иж пани Ан'дреев'ская там хорою будучы аж до смер'ти своеи ускар'жаласе на пани Рокиц'кую, иж для счарован'я ее з света сходит.
Клад лист зашыты каз'нодеи новомест'ского князя Станислава Мин'вида, до пана Ан'дреев'ского писаны, оз'наимуючы о том, иж пани Ан'дреев'ская, жывою будучы, хорою менила быт прычыну хоробы и смер'ти сподевает'се от кого, тол'ко от пани Рокиц'кое.
А будучы перед нами очевис'то его милост пан Кгабриел Бялозор, староста новомлын'ски, о мал'жон'це своеи поведил, иж пани Ан'дреев'ская, на руках ее умераючы, то твер'дила, иж зрук ее, Рокиц'кое, с того света сходит, о чом я сам пану Петрусевичу, зят'ю ее, поведал. И просил, абы есмо до мал'жон'ки его, до господы воз'ного послали. Там'же мы, врад, воз'ного Яна Воитеховича и пры нем двух шлях'тичов — пана Езофа Лан'чунов'ского‖а пана Томаша Бубика послали, которые соз'нали перед нами на враде, иж еи милост пани Крыстына Остров'ска, старостянка дыямент'ская, пани Кгабриелева Белозорова поведила, иж небощыца пани Ан'дреев'ская, будучы вел'ми хора, кгды ее у дворе кор'оля его милос'ти Юр'бор'ском навежала, перед нею поведила, иж з рукъ ее, пани Рокиц'кое, и с чаров, которые еи чынила, кукол'ку под лож'ко ее под'кинув'шы, ногою поп'хнула. А по тои повести своеи в годину пры нем, панеи Бялозоровои, умерла.

До того ставил ксен'дза Пет'ра Мар'циана, каз'нодею шав'лен'ского его милос'ти пана Шеметового, которы сам очевисто за упоминанем и пытанем урадовым поведил, иж пани Ан'дреев'ская перед ним на споведи своеи частокрот пов'тараючы, а потом и сходечы с того света и на остат'неи споведи поведала, иж не з добродеиства, але с чародеиства з рук пани Рокиц'кое за под'метом кукол'ки с того света сходит, о што просила, абым по смерти и на погребе всим людем и на казан'ю оповедал и то оз'наимовал.

А потом ставил сусед своих, земян повету Упит'ского, пана Бал'тромея Кореиву, пана Якуба Юш'кевича, пана Мар'тина Пур'тика, которые за наупом'ненем нашым урадовым згод'не соз'нали, ижъ от пани Ан'дреев'ское часто хорое и вжо смер'тел'ное сами устъне слышели тую повест, же з рук Рокиц'кое для чародеиства и под'метаных кукелок с того света зыити мусит.

Клад лист зашыты самого пана Юр'я Алек'сан'дровича, сына Рокиц'кое, до пана Ан'дреев'ского, рукою его писаны, в котором пишет споминаючы помовиска, плет'ки и вымераючы невин'ност мат'ки своеи. И он давно о том ведал.

А по таковом доводе на оповедан'е учын'ку чыненом показуючы, же то пани Рокиц'кои не новина чынит, пок'ладал перед нами выпис с книгъ кгрод'ских вилен'ских под датою року тисеча пят'сот шест'десят осмого, месеца июля двад'цат пятого дня оповедан'я пана Алек'сан'дра Касперовича на нее, Щасную Боров'скую, на он'час мал'жон'ку свою, же его, мужа своего, струла и окар'мила и не маючы воли з ним меш'кат, всю маетъностъ спустошыла; з ыменеи вывез'ла; злучыв'шысе з Грыгорем Лопатин'ским, писаром упитъским, ему на гор'ло стояла и до того его прымушаючы, абы кгволи еи тестамент справил, и печат его до себе взела.

До того пок'ладал выпис с книгъ‖кгродских упит'ских оповедан'я пана Миколая Лопатин'ского на пани Щасную Боров'скую, братовую свою, о забит'е, замор'дован'е с челед'ю ее пана Грыгор'я Лопатин'ского, брата его а мужа ее, и о побран'е всее мает'ности под датою року тисеча пят'сот сем'десят пятого, месеца апреля пет'над'цатого дня, А пры том пок'ладал сем выписов кгрод'ских упит'ских — тры под датою року тисеча пят'сот сем'десят пятого, в месецу маю прыз'наван'я роз'ных особ на враде, иж тая Рокиц'кая на пана Миколая Лопатин'ского замор'довала и чародеиством, проклетем своим, людеи на негож, пана Миколая Лопатин'ского, девера своего, которы з нею о то правом чынит зачал,

оного струт, о смер'тъ прывест направовала; а чотыры выписы року тисеча пят'сот сем'десят шос'того подаван'я о то по нее поз'вов от брат'и и мат'ки.

Пок'ладал выпис кгрод'ски упит'ски датою року тисеча пят'сот сем'десят шостого, месеца сен'тебра третего дня, иж тая Рокиц'кая, будучы о тое замор'дован'е до суду кгрод'ского прыпоз'вана, не пущаючы до роз'суд'ку прав'ного, с угоды прыятел'ское прысегою се своею от забоиства того от'вела. А менуючы, же то на з'мове з Лопатин'скими для утаен'я учын'ку такого чынила, мает'ности им уступила, пок'ладал видымус с книг кгрод'ских упит'ских под датою року тисеча пят'сот сем'десят шос'того, месеца сен'тебра чотыр'над'цатого дня пущен'я именъя Биржан'ского от нее пану Вац'лаву а пану Миколаю Лопатин'ским.

Пок'ладал теж выпис кгрод'ски вил'комир'ски под датою року тисеча пят'сот сем'десят девятого, месеца июня чет'вер'того дня оповедан'я пана Юр'я Миколаевича Купреля на нее, жону свою Щасную Боров'скую, иж она, не жывучы з ним в згоде, забрав'шы немало мает'ности, от него проч утек'ла и его опустила.

Пок'ладал теж дек'рет кгрод'ски упит'ски под датою року тисеча пят'сот ос'мъдесятого, месеца декабра шостого дня переводу права земенина повету Упит'ского Миколая Рода о наехан'е пани Рокиц'кое, будучои вдовои, пос'пол с тым Рокиц'ким, помоч'ником ее, кгвал'том на двор и о здан'е ее о то на баницыю.

А до того показуючы в ын'шои справе, иж тая Рокиц'кая, маючы по Лопатин'ским доч'ку свою Ган'ну за небощыком паном Станис'лавом Пав'ловичом Мон'тыкгаилом, звас'нив'шысе с цор'кою своею на зятъя, чарами и трутизною оного с того света смер'тъю згладила, о што отец и брат'я на роч'ки маевые, в року тисеча пят'сот девет'десят семом прыпадаючые,‖запоз'вали были.

На што пок'ладал позов кгрод'ски упит'ски за старост'ва его милости пана Вол'мен'ского с под'писом и з написом соз'нан'я подан'я поз'ву пана Мал'хера Пет'русевича, на он'час писара кгрод'ского упит'ского, которую справу угодою заед'нано. И на то покладал выпис кгрод'ски упит'ски под датою року тисеча пят'сот девет'десят семого, месеца мая осмого дня прыз'нан'я угоды панов Мон'тыкгаилов панеи Рокиц'кои и тои цор'це ее о смер'ти оного, где вспоминает о всякие дот'кливые роз'ницы и заистя, а другое соз'нан'е самое Рокиц'кое, им належачые. А иж процесов о Мон'-

тыкгаиля в книгах не могли наити, о то с паном Пет'русевичом, або до кого право мети будут, в прышлы час вол'ного мовен'я заховали, док'ладаючы в мовен'ю своем того, жебы и бол'шъ доводов и подоизрен'я на пани Рокиц'кую перед судом нашым показати се могло, ниж'ли для неодыскан'я з роз'ных книг до того на сес час не прыш'ло, але о дал'шое прыбавен'е доводов вол'ност собе заховал.

А пры тых сведец'твах и доводех своих ясных, через люди зац'ные и на писме показованные, же Рокиц'кая ест подеизрана и на од'вод еи не ма быт давано, а сторона жалобная близ'шою ест до поконан'я, подал ар'тыкул пер'вы, вторы, шосты и десеты роз'делу одинад'цатого на то, иж жалобны пры забитом близ'шы ест до доводу. А ижъ право нашое менил быт не во всем ест досконалое, подал ар'тыкул пет'десят чет'вер'ты з роз'делу чет'вер'того нам, судови, абысмы прыхиляючысе до пруд'шое справед'ливости, прык'ладом ин'шых прав хрестиян'ских таковую справу судили.

Якож пан Еисимонт до того подал нам зъ статуту корон'ныхъ прав Прылуского, с книг третих роз'делу трынад'цатого о фал'шерах, пот'вар'цах и ин'шых злочын'цах, где пишет, же чаровников, вез'дъбяров, чарноксеж'ников, злыми реч'ми бавечых, под тот'же тытул замыкает, а с Права цесар'ского, с книг девятых, наз'ваных Judex Justiniani, где пишетъ, ижъ чар'ноксежник, або и чаровник, весчек, сны выкладач, не смот'речы на жад'ную зац'ност пер'соны, не ма быт от мук волен, а хотя бы се прал, а будучы перекона-ны, мает бытъ на коня меденого всажон и огнем мучон. А хотяжъ такъ много доводовъ о скарован'е мал'жон'ки пана Ан'дреев'ского а сестры панов||Сологубов показали, тогды еще пры тых ясных доводех сами их милости пан Ан'дреев'-ски, панове Сологубове з шест'ма шлях'тичами, люд'ми зац'-ными, и с тою пани Пет'ров'скою, которая на тот учынок пат'рыла, сами одинад'цатые бралисе до прысеги, а будет' ли наказ урадовы, и з бол'шым доводом готови сут поконы-ват и прысегат. А по выконан'ю прысеги просили и домавялисе, абы пани Рокиц'кая на гор'ло, до спален'я сказана и осужона была.

А по выслухан'ю доводов стороны жалобливое, кгды ес'мо пани Рокиц'кои на то выправоват'се наказали, там'же умоцованы ее, пан Шыманович, пры нем и сын пани Рокиц'кое пан Юр'и Алек'сан'дрович у суду стоечы поведили, иж на так шырокие справы для зрозумен'я и зготован'я до справы

и для отыскан'я некоторых справ с книг тутош'ных просил, абы есмо на выправен'е им до зав'трея поз'волили.

Ино мы, суд, за проз'бою стороны от'пор'ное на слухан'е выводу до зав'трея от'ложыли есмо. А кгды на зав'треи, *месе*ца ав'густа семого дня обед'ве стороне перед нами становили, там пан Алек'сан'дрович з умоцованым, выводечы невин'ност мат'ки своеи, *пани* Рокиц'кое, а выправуючысе в речы заданои достаточ'не напрод обороны и мовен'я свое с пис'ма чытал, а потом указуючы, иж з мал'жон'ком в згоде меш'кала, пок'ладал видымус с книг кор'*оля* его милости кан'целярыиских датою з Янов'ца року тисеча пят'сот девет'десят пер'вого, *месе*ца декабра дванад'цатого дня соз'нян'я очевистого пана Алек'сан'дра Каспоровича перед королем его м*илос*'тью Жыкгимон'том Ав'густом в Лебедеве году тисеча пят'сот шест'десят семого, *месе*ца ок'тебра двад'цат девятого дня, где описует, иж он жене своеи, *пани* Счаснои Боров'скои, з милости своеи еи записует третюю част имен'я Помуского, лежачого в повете Упит'ском, веч'ност'ю; дата листу року тисеча пят'сот шест'десят пятого, июня ос'мънад'цатого дня.

До того пок'ладал тестамент тогож *пана* Алек'сан'дра Каспоровича датою в Помушу, року тисеча пят'сот шест'десят ос'мого, *месе*ца мая пятого дня, которым еи записует з милости пят'сот коп гр*ошеи* на имен'ю Жыж'мен'ском и в опеку сына Юр'я и пот'вер'жает Помуше.

Пок'ладал выпис кгрод'ски упит'ски под датою року тисеча пят'сот шест'десят осмого, *месе*ца мая осмого дня‖об'явлен'я у кгроду от него за жывота его через писара и воз'ного того тестамен'ту.

Клад други выписъ зем'ски упит'ски переносу з кгроду до зем'ства того тестамен'ту в року тисеча пят'сот шест'десят девятого, *месе*ца ок'тебра двад'цатого дня.

Пок'ладал дек'рет зем'ски упит'ски под датою року тисеча пят'сот девет'десят второго, ок'тебра дванад'цатого дня, иж кгды пан Юр'и Алек'сан'дрович мел росправу с паном Сологубом, там'тые листы, права суд во всем пры моцы заховует.

Пок'ладал теж видымус с книг кгрод'ских упит'ских тепереш'ных без даты, коли прыз'нано, од'но иж перед паном Иваном Бакою намест'ником а Станиславом Радивиловичом суд'ею пан Грыгореи Лопатин'ски еи, *пани* Счаснои Боров'скои, мал'жон'це своеи, за вер'ную милост имен'е Биржы и село Тапры, за меною от короля маючое, еи записал; листу того

дата˙ року тисеча пят'сот сем'десят чет'вер'того, мая пер'вого дня, и перед урад'никами прыз'нал.

А пры тых листех пан Алек'сан'дрович поведил, иж што кол'век по тых записех панове Лопатин'ские, будучы опекунами, удаючы пани матъку мою о мал'жон'ка ее, а брата их, чынили, до книг доносили, то все учынили з лаком'ства для осегнен'я мает'ности, которую небощык Григоры еи, мал'жон'це своеи, а мат'це его, был записал. Якож там у суду будучы очевис'то, перед нами став'шы две цор'ки пани Рокиц'кое, з небощыком паном Лопатин'ским спложоные, именем пани Марына Мал'херова Пет'русевичова а пани Гелена, тепереш'няя Камен'ская, поведили то: «Коли бысмо мы, дети его, таки злы учынок, от мат'ки нашое на пана оица учынены, ведали, жебы то прав'да быт мела, тогды бысмо о то не мол'чали и не занехали бысмы о то прав'не чынит, але иж то стрыеве нашы, панове Лопатин'ские, будучы опекунами нашыми, чынили, до книг вписовали речы небылые, неправ'дывые, лакомечысе на спад'ки, на мает'ност оица нашого, абы у пани мат'ки отыскат могли, зачым, панове урад'ники, абы есте веры тым речам не давали и пани мат'ку нашу от подоизрен'я вол'ною чынили».

Пок'ладал лист непрыз'наны пана Пав'ла Алек'сан'дровича и сынов его Юр'я, Мал'хера а Яна Пав'ловичов Мон'тыкгаилов с печат'ми и с под'писами рук тых особ и печатаров под датою в Поневежу‖року тисеча пят'сот девет'десят семого, месеца мая ос'мого дня на угоду о всякие роз'ницы, заистя стороны небощыка пана Станис'лава Мон'тыкгаила, пани Рокиц'кои и пану Рокиц'кому даного, в котором таковое смер'ти одного ничого не менует и тых слов и о речы дот'кливые угоды не описует.

Пок'ладал теж декрет суду Голов'ного трыбунал'ского, недавно у Вил'ни уделаного в року нинешнем тисеча шест'сот чотыр'над'цатом, месеца июня трынад'цатого дня на прыклад, иж еи мил'ост пани Семеновая Воинина, кашталяновая мстислав'ская, пани Гал'шка Кгес'тор'товна мела справу зъ еи мил'ости пани Совес'тыяновою Кес'тор'товою, суд'иною зем'скою жомоит'скою, пани Крыстыною Нон'гар'товною, менечы якобы о струте пана суд'и зем'ли Жомоит'скои, брата ее, пани мстислав'ское, мал'жон'ка пани судиное, через нее самую, где хотя пани мстислав'ская пры роз'ных доводех своих само сема на довод за прысегу се брала, ниж'ли иж в тестамен'те своим пан суд'я статоч'ное и вер'ное меш'кан'е з нею споминаеть и записуеть, и на то взгледъ маючы, же

панове обывателе зем'ли Жомоит'ское вси згод'не оз'наимили о згод'ном помеш'кан'ю их, так'же и брат'я небощыков'ские рожоные, которым бар'зеи належало о него чынит, сами доброе меш'кан'е прыз'нали, зачым суд Голов'ны от тое жалобы вол'нои учынил.

А до того покладал листъ отвороны атестацеи панов шлях'ты упит'ское, менечы их быт сусед'ми своими, не менуючы от'кол дата того лис'ту, од'но в року тисеча шест'сот чотир'над'цатом, месеца июня двад'цат ос'мого дня, под печат'ми и с под'писами рук некоторых пер'сон, которые тым лис'том своим оз'наимуют, иж в околицы своеи от кол'ку десят лет в сусед'стве с паном Рокиц'ким и мал'жон'кою его, кнеж'ною Щас'ною Боров'скою меш'каючы, побож'ного жытя, богобоиных справ, цнот'ливых, яко на с'тан ее шлахет'ски належы, ведоми и николи неуч'тывыми справами не бавила и не бавит.

А пры тых справах поведил пан Алек'сан'дрович, ижем указал на тое удан'е пани мат'ки моеи, же тые доводы листов'ные и сведец'тва белых голов неправные, и на тые протес'тацые указалом реч противную, же не было жад'ное ненавис'ти и злого меш'кан'я з мужами, бо бы еи,‖ мал'жон'це своеи, так многого мал'жон'кове не записовали и милос'ти бы, яко тепер описует, не споминали, але то все в неведомос'ти хто ин'шы чынил, до книг доносил, а того не поперали и не переведено, а што бол'ша, иж того учын'ку ничым знач'не не показует и не доводит, а до того, иж злого жытя и ростыр'ку с паню Рокиц'кою пан Ан'дреев'ски и панове Сологубове ничым не довели, бо и сусед'ство далекое и ничого з собою о што не делили або яких спад'ков по них сподеват мела и ничым подобен'ства не показали, тол'ко ку ославе тор'гнули. До того подал ар'тикул трыт'цат пер'вы з роз'делу одинад'цатого и ар'тикул десяты з роз'делу чотир'над'цатого, иж о рож'бои об'винены и о злодеиство без лица, на такового довод ити не мает и он се от'водит не ест повинен, але на кем вина маеть быт сказана, то на прыклад а поготов'ю о чародеиство, где жад'ных знаков немаш, сторона и справоватсе не повин'на.

А иж ар'тикул двад'цат ос'мы з роз'делу третего описует о мнеишых речах, кгды поч'тивую белу голову нерад'ницою назовет, маетъ от'мавят зараз слова свои и каран быт. А показав'шы лис'том сусед околичных доброго захован'я пани Рокиц'кои, просил, абы уч'тивос'ти еи не шкодило, кгдыж вжо пани Ан'дреев'ская не по пер'шом детяти, але по другом в

кол'ко дни смер'тъю зошла, яко се то многим паням пры-[па]дает, бо и сам пан Ан'дреев'ски того не запирает, иж за проз'бою его самого пани Рокиц'кая в дому его была.
А кгды мы, врад, и дал'шого от'воду слухат будучы готови сподевалисе, тог'ды пан Алек'сан'дрович по вычытан'ю лис'ту, от шлях'ты одер'жаного перед нами, судом, поведил, иж и над'то напотом, кгды того потреба укажет, от суду Голов'-ного трибунал'ского не занехаем на шкрутынею собе взят и там дос'таточ'неи невин'ност пани мат'ки своеи доказат, до-кладаючы того, а еслибы наказ наш судовыи был, до прысеги пры тых выводех сама се пани Рокиц'кая отводечы се от того берет, а за прысегою вины вод'луг ар'тыкулу двat'цат ос'мого з роз'делу третего домавяет'се. А ест'ли з уз'нан'я судового без прысеги вол'ною будет, тог'ды того ар'тикулу от'-ступит, тол'ко седен'я, под'луг ар'тикулу шест'десят второго з роз'делу чет'вер'того всказаного, просит.
А за тым пан Алек'сан'дрович под'луг артыкулов в кон'тро-вер'сыи его описаных и под'луг тых выводов просил, абы ес'мо от тое жалобы пани Рокиц'кую веч'не вол'ную учынили и абы||то доброи славе и уч'тивому урожен'ю и домов'ству ее не шкодило, декретом своим охоронили.
Мы, суд, в тои справе пана Ан'дреев'ского и панов Сологу-бов с пани Щас'ною Боров'скою Рокиц'кою о очароване не-бощыцы панеи Галены Сологубов'ны, мал'жон'ки пана Ан'-дреев'ского а сестры панов Сологубов, зрозумев'шы зъ спо-ров, з мовен'я, з выписов, видимусов с книг тутош'ных упит'-ских и з ын'шых поветов, перед нами покладаных, так, же теж и с прыз'нан'я многo людеи зацных через лис'ты их и с прызнан'я много людеи зац'ных, самых особ, тут перед на-ми на враде очевисто будучих, от небощыцы панеи Ан'дреев'-скои в хоробе час'то и не по од'нокрот и при самои смер'ти з устъ ее самое оповедан'е, иж з рук и с чаров ее, Рокиц'кое, з сего света сходит, слышели, такъ теж зрозумев'шы с про-тестацыи на враде зем'ском упит'ском под роками от самое пани Ан'дреев'ское учыненое, иж она, будучы щарованою, а от тых чаров хорою, на нее, пани Рокиц'кую, о ущербок здоров'я от чаров и о похвал'ку, иж се вжо с потом'ства ве-селити за чарами ее бол'шъ не мела, докладаючы того в про-тес'тацеи, иж о тое щарован'е с нею, Рокиц'кою, правом чы-нити хочет, до того зрозумев'шы с протес'тацыи в зем'ли Жомоит'скои на рокох по смер'ти самое от пана Ан'дреев'-ского и панов Сологубов зараз учыненое, так'же з реляцыи

воз'ного и трох шлях'тичов, которые того дня пры смер'ти ее, пани Ан'дреев'ское, у Юр'бор'ку будучое, перед воз'ным и шлях'тою, иж з рук и с чаров от пани Рокиц'кое с того света сходит, она, пани Ан'дреев'ская, оповедала и мал'жон'ка своего перед ними просила, абы по смер'ти ее з нею, Рокиц'кою, о то правом чынил и еи того не от'пустил, и там'же пры них тогож дня дват'цат второго генвара року шест'сот дванат'цатого на нее, Рокиц'кую, перед ними и многими люд'ми мовечы с того света зошла и смер'тю тые слова, иж з рук и с чаров ее сходит, запечатовала, пры которых доводех листов'ных, оповедан'ях врадовых, сведец'твах листов'ных и прыз'нан'ях людеи зац'ных, на враде очевис'то будучых, пан Ан'дреев'скии и панове Сологубове с тою Петров'скою и пры них з шест'ма шлах'тичами за прысегу се брали на том, иж мал'жон'ка пана Ан'дреев'ского а сестра панов Сологубов от того щарован'я з рук ее, Рокиц'кое, смер'тю зошла, просечы, абы ес'мо их пры таких явных и значных доводех заховав'шы, близ'шых до доводу узнали, а по доводе ее вод'луг права и ар'тыкулов от них подаваных||на гор'ло всказали. А з выводов пани Рокиц'кое, через пана Алек'сан'дровича, сына ее, чиненых, зрозумев'шы, иж по счарован'ю и под'киненем под лож'ко, яко менуют, куклы давност закрочила и того не оповедано, куклы тое на врад не оказывано и правом о то не чинено, так теж и по смер'ти на врад тела не привожоно и не оказовано и тые лис'ты, выписы, видымусы, оповедан'я, от пана Ан'дреев'ского показованые, все менил быт неправные и неслушные, иж за ними декрета се не стали, и виводечы захован'е доброе ее, пани Рокиц'кое, указовал лист атестацеи шлях'ты с под'писы рук и с печат'ми их о захован'ю еи добром, высвет'цаючы и подаючы то, ест'либы узнан'е нашое врядовое было, хотечи се сама пани Рокиц'кая от того прысегою своею от'вес'ти и если бы за выточенем тое справы через апелацею на Трибунал, будет' ли того потреба, готова будучы для оказан'я невин'ности в тот час с Трибуналу на скрутынию отозват'се.

Мы, врад, прихиляючисе до самое слушнос'ти и светое справед'ливос'ти, маючы на добром бачен'ю и уважаючи многие подоизрен'я а знач'ные доводы и в ын'шых роз'ных справах и в тои справе, которые се тут перед нами оказали, так'же теж слышечы прыз'нан'я многого людеи зац'ных, и то немнеи уважаючы, иж она, пани Ан'дреев'ская, тую повест и слова свои смер'тю запечатовала и то сама людем оповедала, протестацею чынила и на споведы пры смер'ти перед каз'нодею

релии своеи оповедала и, абы тот учынок пани Рокиц'кое по смер'ти на погребе тела ее перед люд'ми об'явил и на казан'ю оповедал, просила, а видечы, иж сторона от'пор'ная на таковые подеизрен'я жад'ных слушных выводов не мела и перед нами их не показуючы, до от'воду слуш'ного правного не беручысе, ани на шкрутынию от нас, вряду, на дал'шы вывод не од'зываючы, тол'ко згола вол'ною быт хотела, видечы и то, иж давности чынен'я протес'тацыи по смер'ти и за поз'ван'я не омеш'кали, с тых и з ын'шых многих прычын узнав'шы сторону жалобливую ку доводу быт близ'шую, яко се сами на довод брали, ему, пану Ан'дреев'скому, паном Сологубом, тои пани Петров'скои и пры них з шест'ма шлях'тою прысегу наказуем на том, иж пани Ан'дреев'ская з рук и с чарован'я ее, Рокиц'кое, за под'киненем куклы под ложко с того света смер'тю зош'ла, которои прысезе ден трети складаем, а по прысезе их ее, пани Рокиц'кую, на покаран'е огнем на гор'ло всказуем.

От которого дек'рету нашого,‖менечы его быт неправным, пан Алек'сан'дрович от мат'ки своеи Рокиц'кое, яко от пер'вшого дек'рету в скасован'ю дек'рету асесор'ского, так и от того, ижех'мо блиш'шого пана Ан'дреев'ского с паны Сологубами ку доводу уз'нали, а еи самои, панеи Рокиц'кои, от'прысег'нут'се не наказав'шы, на гор'ло ее всказали, апелевал до суду Голов'ного трибунал'ского, которое ес'мо апел'лацыи еи допустили.

А пан Ан'дреев'ски и панове Сологубове домавялисе, абы вод'луг артикулу шестъдесят семого з роз'делу одинад'цатого паруку по собе дала, або до того часу, поки се у суду Голов'ного рос'правит, у везен'ю была задер'жена.

А пани Рокиц'кая ставила до паруки мужа своего, пана Матея Рокиц'кого, а иж оному, менечы его быт в тои справе запоз'ваным, в тои справе сторона на паруку дат не хотела, тог'ды потом сын ее, пан Юр'и Алек'сан'дрович и зят ее, пан Мал'хер Петрусевич, став'шы очевис'то перед нами у суду, на паруку взяли и по неи се ручыли, под'няв'шысе ее на тер'мин справ упит'ских у суду Голов'ного трыбунал'ного под'луг дек'рету нашого в року прыш'лом тисеча шест'сот пет'над'цатом у Вил'ни становит.

На которых паруч'никах сторона перестала и их прынела. Там обед'ве стороны за сим дек'ретом нашым на тер'мине своем становити и рос'правоватисе повин'ни будуть.

Которая справа а суд наш для пameты до к'ниг судовых упит'ских записана есть.

18. *1617.X.6. Ištrauka iš Ukmergės pilies teismo sprendimo dėl ponų Galijauskų Kavarsko dvaro trobesių sudeginimo ir kai kurių to dvaro šeimynos moterų kaltinimo padegimu ir raganavimu.*

MAB, f. 256, Nr. 4493, l. 44. K. Jablonskio nuorašas iš Ukmergės pilies teismo knygos.— UkP 12, l. 899a.

Skelbiamoje ištraukoje minima, kad, sudegus Kavarsko dvaro trobesiams, dvaro savininkė Galijauskienė liepė įkalinti kelias dvaro nelaisvosios šeimynos moteris. Viena iš jų — Jadziulė Kriučkienė buvusi pakarta. Antroji — Petrienė jau prieš metus buvusi kitame dvare nuteista mirti už kerėjimą; ji buvo sudeginta, nes prisipažino kerėjusi pačią ponią Galijauskienę ir jos vaikus. Trečioji moteris — Karužienė buvo sudeginta, nes prisipažino padegusi Kavarsko dvaro klojimą.

Умоцованы пана Кголиев'ского и мал'жон'ки его... подал доводы ... в тые слова ...||... По оном... спален'ю двора осадила была пани Кголеев'ска челеди колько — од'на чаров'ница Петрова, од року давъно осужона на горло, была осажона з мает'нос'ти ин'шои, а другие, будучы в подоизрен'ю о тое спален'е, осажоные были, межы которыми од'на, наз'вана Хоружына, иж се до того прызнала, же она тые одрыны в гумне запалила, там'тую за чары Петровую, тую зас Хоружыную за тое спалене дано потратитъ ...||...

Далеи запишет в томъ поз'ве своимъ, ижъ его дошъла тая ведомост, же пан Кголиев'ски и мал'жон'ка его челеди двор'нои жонки две, неякую Хоружыную и Петровую, вин'ных за тот злы учынок знашод'шы, якобы за прыз'нанем их, же молоко варечы запалили, на ломех палили, а третюю — Ядзюлу Кручъковую обесили, — и тут се поз'ваны с прав'дою мият мусит, бо тая Петровая, яко се то перъвеи натрутило, будучы далеи вжо од року на гор'ло осужона за чары, же и самую пани Кголиев'скую, и дети еи чаровала, до чого се сама добровольне прыз'нала, порадне того и статоч'не пани Кголеевъска довела, спалена ест...

19. *1623.V.6 Ukmergės pilies teismo sprendimas, priimtas išnagrinėjus Ukmergės pavieto Kurklių lauko žemininkų — ieškovo Mikalojaus Dešuko Kurklinsko ir atsakovo Stanislovo Gaidamavičiaus Kurklevskio bei jo žmonos Onos Gintautaitės — by-*

lą, kurioje atsakovams priklausiusi valstietė Liucė Šimienė kaltinama pakerėjus ir nunuodijus ieškovo Mikalojaus Dešuko sūnų.

MAB, f. 256, Nr. 4493, p. 45—49. K. Jablonskio nuorašas iš Ukmergės pilies teismo knygos, UkP 15, l. 52a—55a.
Reg.: ODVA 9 sk. 395, Nr. 11².
Plg. reg.: ODVA 9, sk. 391—392, Nr. 3 ir sk. 400, Nr. 29.

Ieškovas Mikalojus Dešukas kėlė bylą atsakovui Stanislovui Gaidamavičiui dėl to, kad pastarojo valstietė Liucė Laurynaitė Laučkevičiūtė-Šimienė Petravičienė, gyvenanti Mokylių, arba Nacevičių, kaime, 1619 m. daug kartų grasinusi atimsianti sveikatą ieškovo M. Dešuko sūnui Elijui ir sakiusi lietuviškai: „Žinoki, kū nežydėsi ilgai ant šia svieta!“ (šie žodžiai dokumente įrašyti kirilica). Ieškovo sūnus Elijas miręs 1620 m. nuo jos užnuodyto gėrimo, išgerto Mokylių kaimo karčemoje. Mirusiajam nuo nuodų baisiai sutinusi krūtinė, pilvas ir kojos, mėsa supleišėjusi ir nukritusi gabalais.
Po ieškovo sūnaus mirties toji valstietė Liucė Šimienė 1620. VIII.22 grasinusi pražudysianti ir patį ieškovą — poną M. Dešuką, jo šeimyną, valstiečius ir visą turtą.
Todėl, dar sūnui esant gyvam, ieškovas M. Dešukas laiškais prašęs atsakovą S. Gaidamavičių įsakyti savo valstietei Liucei Šimienei gelbėti jo sūnų nuo apnuodijimo ir pašalinti kerus. Tačiau atsakovas to nepaisęs. Tuomet ieškovas patraukęs į teismą S. Gaidamavičių, bet šis ginčijęs šaukimo teisėtumą, nes buvusi klaidingai parašyta jo pavardė, ir įvairiais formaliais pretekstais stengęsis užvilkinti bylos svarstymą. Tuo tarpu mirusi ieškovo apkaltintoji valstietė, atsakovo valdinė Liucė Šimienė.
Ukmergės pilies teismui pradėjus svarstyti bylą, ieškovas M. Dešukas, pavargęs nuo bylinėjimosi, į teismą visai nebeatvyko. Tuo remdamasis, Ukmergės pilies teismas M. Dešuko ieškinį atmetė, o atsakovą S. Gaidamavičių atleido nuo atsakomybės dėl ieškovo pareikšto kaltinimo.

Году от нароженъя сына божого тисеча шест'сот двад'цат третего, месеца мая шостого дня.
На роч'кох судовых кгрод'ских, сего месеца мая пер'вого дня прыпалых и судов'не у дворе господар'ском Вилькомир'ском отъправованых, перед нами, врад'никами судовыми кгрод'скими повету Вилькомир'ского, от яс'не вельмож'ного его милос'ти пана Миколая с Техановца Киш'ки, воеводы дер'пского, старос'ты вилькомир'ского, на справы судовые вы-

сажоными — Давидом Наров'ником под'старос'тим, Яномъ Шун'ком суд'ею а Сымоном Быкоиским писаром, кгъды се тая справа за вписом стороны поз'ваное — пана Станис'лава Кгоидомовича и мал'жон'ки его за заволанем воз'ного з реестру судити прыточыла, сторона поз'ваная — земенин *господар*'скии повету Вил'комир'ского, пан Станис'лав Грыгор'евичъ Кгоидомовичъ Кур'клевскии сам очевисто, а от мал'жон'ки своеи, пани Ган'ны Кгин'тов'тов'ны, за моцю лис'тов'ною, собе на зыс'къ и страту даною, став'шы, моц ку мовен'ю и попар'тю речы в справе своеи нижеи мененои, умоцованому своему, пану Бал'тромею Циборов'скому злетил, и за тым злеценем собе моцы пан Цыборов'скии дал воз'ному сторону свою против'ную — земенина *господар*'ского повету Вилькомир'ского, пана Миколая Дешука Кур'клин'ского до поз'вов его, за вписом своим реес'тровым прыволать.

Которы пан Дешук за прыволанъем непооднокрот'ным через воз'ного сам ку праву до попираня речы своеи, в позве описанои, не стал, и никого з моц'ю не послал, и жадное ведомос'ти о себе нам, враду, и стороне своеи поз'ванои не дал.

За тым умоцованы *пан*а Станис'лава Кгоидомовича пан Цыборов'скии подан'я и положенъя *того* поз'ву на именичу Кгоидомовичах Кур'клевском, в повете Вилькомир'ском лежачом, через воз'ного Воитеха Оз'ренъского довед'шы, прызнанем *того* поз'ву и волан'е через тры дни чыненое показав'шы, тот позов ку чытан'ю перед нами покладал, которого поз'ву жалоба под тытулом его милос'ти пана старосты вилькомир'ского так се в собе маеть.

Земяном *господар*'ским повету Вилькомир'ского Станис'лаву Грыгор'евичу Станис'лавовича Кгоидомовичу Кур'клевскому и мал'жон'це его, паней Ганъне Хрыш'тофов'не Кгин'тов'тов'не — Станис'лавовои Грыгор'евича Кгоидомовичовои Кур'клевскои.

Жаловал на вас жалос'не у суду моего кгрод'ского Вил'комир'ского земенин *господар*'ски повету Вилькомир'ского, пан Миколаи Дешук Кур'клин'скии о том, штож деи под'даная вашая, до именича и дому вашого Кгоидомов'ского, в полю Кур'клевском лежачого, в повете Вилькомир'ском, прыслухаючая, домом меш'каючая в селе Макилях, называемым Нацевичами, туж недалеко двора *его* Дешукового Кур'клевского будучы, Шымова Петровича — Луца Лав'рынов'на Ловъчкевичов'на, лежачая в повете Вилькомир'ском, вперод пох'вал'ку на з'доров'е сына Дешукового Гелияша Дешуковича в

року тисеча шест'сотъ девет'надъцатом, *месецы*, днями и часы роз'ными, учынила, мовечы тыми словы: «Жыноки, ку нежыдеси ил'кгаи ант ся света».

О которои тои пох'вал'це учыненои он, пан Дешук, не ведал и взял он, пан Дешук, ведомост от сына своего, Гелияша Дешуковича, перед смер'тю его в року тисеча шест'сот двад'цатом, *месеца* августа двад'цатого дня, о тои пох'вал'це,‖же на з'доров'е сына его тая Шымова Петровича — Луца Лав'чъкевичов'на учынила, и чынечы пох'вал'це она, Луца Лов'чъкевичовна, досыть пропом'невшы боязни божои и срогость права пос'политого, на злочын'цов описаного, того сына Дешукового Гелияша Дешуковича она, Шымова Пет'ровича — Луца Ловъчъкевичов'на трутиз'ною отрула с помоч'никами своими в питю в томъ селе Мокилях, в кор'чом'ном дому, и щаровала его. В котором оданю трутиз'ны и щарованъя час немалы зхнучы в постели лежал.

И за проз'бою того сына своего, Гелияша Дешуковича, он, пан Дешукъ, за жывота его писалъ листы до тебе, Станиславе Кгоидомовичу, просечы, наупоминаючы тебе, иж бы ты тои под'данои своеи, Шымовои Пет'ровича — Луцы Лов'чъкевичовне заказал, абы его, Дешуковича, от того отрут'я, заданои отруты, и от чарованъя от'ходила и одыскала, и справед'ливост з нее учынилъ еси.

Ниж'ли ты, Кгоидомовичу, тои подъданои своеи одыскати и от'ходити не казал, и справед'ливости з нее не учынил еси.

От которого заданъя отруты и от отрутя шкод'ливого и щарованъя тот сынъ Дешуков, Гелияш Дешукович, з сего света смер'тю в року тисеча шест'сот двад'цатом, *месеца* авъгуста чотыр'над'цатого дня зшол и, з'ходечы смер'тю, тую под'даную вашую, Кгоидомовичу и Кгоидомовичова, Шымову Петровича — Луцу Ловъчъкевичов'ну перед нимъ, Дешуком, родичом своим, и перед инъшыми люд'ми поволал, просечы его, родича *своего*, абы *того* не от'пущал.

От которого‖отрут'я и чару шкарад'ного вжо умер'лого сына *его* пер'си, и жывоть увес *его*, и ноги его спух'ли шкарад'не, и тело на пер'сях, и жывоте, и ногах пороз'пукалосе и попадало, а в жывоте *того* сына *его* умер'лого трутиз'на, ним поз'дох'ла, через кол'ко днеи жыва была.

В чом он, пан Дешукъ видечы жалем своим немалым, о тое отруте и щарован'е сына *своего* и о зеслан'е *его* через отруте и чародеиство з *сего* света смер'тю от под'даное вашое, выш именем описаное, и помоч'ников ееи, хотечы на тои под'данои вашои, яко прын'цыпал'це *того* сына *своего*, смер'тю

зос'ланого, зоставивъшы собе вольное мовене с помоч'никами ее напотом, о тож вас, особ, за бывшого старос'ты вилькомир'ского не на од'ные роч'ки о то позывал.
А за хоробою писара кгрод'ского вилькомир'ского и за зоистем его з сего света смер'тю, а потом и за зоистем смер'тю самого пана старос'ты вилькомир'ского, не довед'шы собе за пер'вшого враду о то справед'ливос'ти, вас, особ, перед суд мои кгрод'ски вилькомир'ски, на роч'ки декабровые, в року тисеча шест'сот двад'цат втором от'сужываных, о то позывал.
И кгъды деи справа з реес'тру на тых роч'ках ку сужен'ю прыточылась, тог'ды деи вы, Кгоидомовичу, позов ему бурылис'те, иж тебе в поз'ве старым Сташъкуновичом, а не Станис'лововичом, а новым Кгоидомовичом написал, менуючы быти за ущып'ливые слова, в поз'ве написаные. Нижли суд мои кгрод'скии вилькомир'ски ему, пану Дешуку, на поз'ве поправитисе, а тебе Станис'лововичом, а не Сташ'куновичом, и Кгоидомовичом Кур'клевским писати и справед'ливос'ти знову у вас просити и поз'вати наказали.
Леч деи он, пан Дешук, вод'луг наказу и декрету суду моего кгрод'ского Вилькомир'ского вас Станиславовичом Кгоидомовичом Кур'клевским на предеслов'ю в поз'ве написав'шы, и самую реч в поз'ве выменив'шы, справед'ливости у вас, обеюх особ, за поз'вом моим кгрод'ским вилькомир'ским з об'виненое, выш именем описаное, яко с прын'цыпал'ки самое, жедал, зоставив'шы собе с помоч'никами ее напотом вольное мовен'е и право о то.
Ку тому теж тот'же пан Дешук Кур'клин'скии, особы, звыш именем и проз'выском описаные, жаловал у суду моего кгрод'ского Вилькомир'ского на вас о том, штож деи||мало на том маючы, под'даная таяж вашая, Кгоидомовичу и Кгоидомовичова, которая до тогож именича вашого Кгоидомов'ского, в полю Кур'клевъском лежачого, в повете Вил'комир'ском, прыналежачая, домом меш'каючая в селе Макилях, называемом Нацевичами, Шымова Пет'ровича — Луца Лав'рынов'на Лов'чъкевичов'на, иж сына его Дешукового, Гелияша Дешуковича, за пох'вал'ками своими через трутиз'ну и чародеиство з сего света смер'тю зослала с помоч'никами своими, а не переставаючы злых учын'ков и злос'ти своее злое чынити, пох'вал'кою на з'доров'е его, Дешука, и мал'жон'ки его здоров'е, и ин'шых детеи его здоров'е, челяди и под'даных его здоров'е учынила в року шест'сот двад'цатом, месеца ав'густа двад'цат второго дня в селе Маколях, хотечы через трутиз'ну и чародеиство с помоч'никами своими з сего све-

та смер'тю их зослати, мовечы тыми словы: «Яко сын их зсох и пропал з сего света смер'тю, так и он сам, Дешук, жона его, и дети его, челяд и подданые их, и статок увес их сос'хнуть, попропадеть, а другому детяти их шыю зор'ву!»
О которои тои пох'вал'це он, пан Дешук, взялъ ведомост от челяд'ки — под'даных своих имен'я своего Кур'клевского в року шест'сот двад'цатом, месеца авъгуста двад'цат чет'вер'того дня, иж тая под'даная вашая Шымова Пет'ровича — Луца Лов'чъкевичов'на такую пох'вал'ку на з'доров'е их, дети их, челяд их, под'даных их, и на статок их учынила.
И о тую пох'вал'ку на здоров'е их учыненую он, пан Дешук, за пер'шых врядов не на од'ные роч'ки позувал. Нижли за зеистем враду з сего света смер'тю, не довед'шы собе справед'ливос'ти, перед суд мои кгрод'ски Вилькомир'ски, на роч'ки декабровые од'ным поз'вом, двема паракграфами позывал.
Леч вы на тых роч'ках у суду моего кгрод'ского Вилькомиръского позов збурыли ес'те тым, яко в пер'вшом паракграфе ест описано. И за збурен'ем от вас поз'ву врад мои кгрод'ски Вилькомир'ски за обема паракграфами знову вас позывати и справед'ливос'ти з об'виненое у вас жедати наказал.
Леч он, пан Дешук, яко за пер'вшого враду лис'том упоминальным вас о учынене справед'ливости з об'виненое об'носил и поз'вы не на од'ные роч'ки за обема паракграфами позывал и вод'луг наказу враду моего вас о то позывал,‖нижли вы, особы выш именем описаные, не пооднокрот'не справед'ливос'ти ему, пану Дешуку, з об'виненое учынити не хотели есте и не чынилис'те, зволоку чынечы в том ему. Ино он, пан Дешук, за зволокою непоод'нокрот'ною, от вас учыненою, вжо з вами, особами самыми вод'луг права за обема паракграфами, в сем поз'ве описаными, у суду моего кгрод'ского Вилькомир'ского, на роч'кох, нижеи мененых, обо в'се, яко о самую реч, и о вины за неучынен'ем справед'ливос'ти мовити и того вод'луг права на вас самых попер'ти хочеть.
По прочытан'ю того поз'ву умоцованы пана Кгоидомовича показовал от'рочен'е от пана Миколая Дешука, поданое через воз'ного Пав'ла Адамовича собе очевис'то с прыз'нанем того воз'ного ему самому од'ному в роч'ках тепереш'них маевых, месеца мая пятого дня, поведил:
«Прыпоз'ваны тут ест пан Станислав Кгоидомович и з мал'жон'кою своею в невин'нос'ти их от пана Миколая Дешука на роч'ки тепереш'ние, маевые, перед суд вашых милостеи кгрод'ски Вилькомир'ски роком завитым, яко бы о неучы-

нен'е справед'ливос'ти вжо тепер з умар'лои под'данои, в поз'ве помененои. И теж пана Кгоидомовича Станис'лавовичом писат панъ Дешук не маетъ в поз'ве. А иж и тое од'роченъе от пана Дешука в самых роч'ках даное, месеца мая пятого дня, хот'я бы теж и на имен'ю положыл, не вод'луг порад'ку прав'ного, на року поз'ву его завитого пану Кгоидомовичу, оселому в том повете Вил'комир'ском, про то таковое от'роченъе року завитому ити не можеть, с пев'ных прычын подаю ар'тыкул 42 роз'делу чет'вер'того: только у суду кгрод'ского тры прычыны вымов'ки варуеть — одна хороба облож'на, другая — послуга его королевскои милости зем'ская, трет'яя прычына — кгъды бы до двух судов кгрод'ских особа од'на поз'вана была о кръвавую реч, то естъ о горъло кому бы шло, о от'рочен'ю и о завитым року. Также ар'тыкулъ двад'цат семы и трыд'цат чет'вер'ты з роз'делу чет'вер'того; артыкулъ двад'цаты з роз'делу четвер'того науку даеть о з'губе поз'ву, же мает копию взяв'ши сторона поводова крыв'ды своеи доводить, а ест'ли бы копии брат не хотел, мает быти||против'ко таковому сказан'е учынить вод'луг важ'ности речы.

А поневаж пан Дешук до реес'тру не вписал'се, пильности не чынил, до справы роком завитым поз'вав'шы, сам ку праву не становить, вод'луг року завитого пан Дешук в речы своеи вжо ус'тал и жад'ное ведомости о собе, о нестаню не даеть, через час немалыи пана Кгоидомовича и мал'жон'ку его трудить и до шкод прыводит, непоод'нокрот'не от'воду слушъного, то есть прысеги само шос'тое тое под'даное, в поз'ве описаное Луцы Лав'рынов'ны Лов'чъкевичов'ны, пан Миколаи Дешук прыняти не хотел способом прыятельским справед'ливости, чыненое в дому пана Кгоидомовича, хотечы снать што на пану Кгоидомовичу неслуш'не угонити и на мает'ности его ущер'бити, прото вольное мовен'е пан Кгоидомович з мал'жон'кою своею о ш'коды, наклады за пов'лаканем его невин'ным непоод'нокрот'ным напотом заховав'шы, тепер на сес час вод'луг того поз'ву его о реч, року завитому под'лег'лую, вод'луг тых ар'тыкулов, вышеи поданых, просить, абы пан Кгоидомович и мал'жон'ка его от поз'ву, року и речы, в ним описаное, вольными были учыненые.

А так мы, врад, за тыми поз'вы пана Миколая Дешука, по пана Станис'лава Кгоидомовича и мал'жон'ку его вынесеными, року завитому под'лег'лыми, иж се сам ку попираю речы своеи, в поз'ве описанои, не становил и жад'ное ведомости

нам, враду, и стороне своеи противнои о нес'таню своем не дал, а иж сторона поз'ваная — пан Кгоидамович и мал'жон'ка его всякие поступ'ки прав'ные показали и ар'тыкулы статутовые подали, роком завитым описаные; до того видечы быть неслуш'ное и неправ'ное от'рочен'е в рочках самых од'нои особе поданые, на с'торону от'ложыв'шы, с тых прычын правных и слуш'ных пана Кгоидомовича и мал'жон'ку его от року, поз'ву и от самое речы, в том поз'ве описаное, вечными часы их вольными чыним.
Котораяж тая справа ест до книг кгрод'ских вилькомир'ских записана.

20. *1627.III.9. Kauno gyventojos Onos Juodytės-Andriejienės Ravienės pareiškimas, kuriuo Kauno vaito įstaigai praneša, kad savo bute radusi vištos kiaušinių. Jei dėl to ateityje nutiksią kas bloga, ji kelsianti bylą namų šeimininkui.*

MAB, f. 256, Nr. 4493, l. 50. K. Jablonskio nuorašas iš Kauno miesto vaito teismo knygos, VDUB, KM 18, l. 353a—354, Nr. 2707.

Do urzędu woyt*owskiego* Kowien*skiego* przyszedszy ucciwa Anna Jodziowna — Andrzeiowa Rawina donosila do wiadomosci urzedowey y prote*s*towala się, isz teras, godziny wtorey z poludnia, nalazla jaie kokosze w mieszkaniu swym, nie wiedziec || na co z domu pana Krzysztoffa Juriewicza polozone.
Jesliby sie napotym ztąd zlego stalo, gdysz y tak rok takowe jaie nalassy, lato cale chorowala, chce prawnie z gospodarzem domu tego o to czynic. Co jest zapisano.

21. *1627.III.11. Įrašas apie užkalbėjimą vogti.*

MAB, f. 256, Nr. 4493, l. 51. K. Jablonskio nuorašas iš Kauno miesto vaito teismo knygos, VDUB, KM 18, l. 354/a, Nr. 2713.

Kauno miesto vaito įstaigoje buvo tardoma Kauno keltininko Morkaus merga Darata Mykolaitė, kurią kaimynė Elena Jonienė skundė pavogus paklodę ir gobtuvą.
Tardomoji Darata Mykolaitė prisipažino, kad vogti ją kursčiusi kaimynė Liucė Urbonienė. Ji papylusi Daratai po kojomis žaižaruojančių anglių ir ištarusi tokius žodžius: „Kad tavo siela degtų noru vogti taip, kaip tos anglys!“ Po šito užkalbėjimo Darata pavogusi siūlų ir atidavusi juos užkalbėtojai; vėliau pavogusi paklodę, gobtuvą, marškinius, 11 ortų pini-

gais. Gobtuvą ir 7 ortus jį grąžinusi, o už kitus pinigus nupirkusi kurpeles.
Pono Zagrovo tarnaitė Felicija (Ščesna, Česna) Andriejaitė taip pat skundėsi, kad Darata Mykolaitė padariusi jai nemaža žalos. Kauno miesto vaito įstaigos nutarimu, kaltinamoji palikta kalėjime iki tolesnio bylos svarstymo.

Helena Janowa, samsiad[k]a Piotra Gieygowskiego, tkacza, skarzyła się na Dorotę Mikołaiownę, czeladnicę Marka, przewoznika, isz jey wzięła w izbie przescieradlo y kolpak.
Mianowana Dorota przyznala się, isz to uczynila za radą y roskazaniem Lucy Urbanowey, samsiadki tegosz Marka, ktora jey z początku wegla zarzy||stego nasypała pod podeswy, te słowa mowiąc: „Aby tak twoia dusza gorzała do zlodzieystwa, jako te węgle".
Jakosz zaras samey gospodiniey wziela kilka zachcikow przędze, a jey dala; takze przescieradło, y kolpak, y koszulkę. Do tego bratu samey Markowey zginelo ortow 11, ktore ona wzieła; siedm z kolpakiem wrociła, a trzy odmieniła; za jeden trzewiki jey kupiła.
Do ktorey się Sczesna Andrzeiowna, służebnica pana Zagrowa przypowiadała, isz jey tez niemało zaszkodziła.
Urząd ją do dalszey rosprawy do więzienia odprowadzic nakazał.

22. *1628.III.26. Bresto pavieto žemininkės Onos Jablonovskos-Civinskos skundas, kuriuo kaltina Vilniaus gyventoją Reginą Januškovskają, kad ši kerais paviliojusi jos vyrą ir grasinanti jai pačiai.*

MAB, f. 256, Nr. 4493, l. 52—53. K. Jablonskio nuorašas iš įrašo Vilniaus pilies teismo knygoje, VVA, Senieji aktai 4611b, l. 626.

Skunde sakoma, kad Vilniaus gyventoja Regina Januškovskaja (anksčiau — Šaradavskaja, dabar — Mikalojaus Cickos žmona), iki vedybų vertusis prostitucija, kažkokiais kerais ar padedant suvedžiotojoms paviliojusi skundėjos vyrą, atvažiuojantį į Vilnių. Skundėjai ji grasinusi atimti sveikatą ir per trumpą laiką kerais ar kitaip išgyvendinti iš šio pasaulio. Jei skundėjai dėl grasinimų atsitiksią kas bloga, ji pavedanti savo motinai ir bičiuliams kaltinamąją R. Januškovskają patraukti į teismą.

Жаловала и оповедала земян'ка *господар*'ская повету Берестеиского еи м*илос*'ть п*ани* Ган'на [Я] блонов'ская — Петровая Цывин'ская, на тот' час хорою и в дорозе будучая, через пана Яна Свир'ско [го], вуя своего, на белую голову лез'ную, тут[1] в месте Вилен'ском перемешъкиваючую, на име Раину Янушъков'скую, быв'шую Шарадав'скую, теперешънюю Миколаевую Цыц'ковую о том, штож деи помененая Цыц'ковая, яко перед тым, ним пош'ла замуж, нерадом се бавила, такъ и по поистъю за тепереш'него мужа своего Миколая Цыц'ку нерадом се бавечы, роз'ных людеи до себе прываб'ляла[2].

Межы ин'шыми и мал'жон'ка еи м*илос*'ти п*ани* Цывинъскои его м*илос*'ти п*ана* Пет'ра Цывин'ского, в року тепереш'нем 1628 недав'но до Вил'на прыехалого, снат через якиес чары и з'вод'ницы прылудив'шы, пер'веи через кол'ко ночь у себе в каменицы его м*илос*'ти п*ана* Юр'я Колен'ды, у Вил'ни в тыле кос'тела светого Казимера лежачои, а потом и за д'рутим прыез'дом в сем' же року 1628, м*ес*'*е*ца мар'ца роз'ными часы и днями в тои же каменицы зъ его м*илос*'тю об'цовала и всяким способом мал'женъскии стан роз'лучыт хотечы, на самую еи м*илос*'ть п*аню* Цывин'скую роз'ными часы и д'нями и на роз'ных мест'цах от'повед и пох'вал'ку на з'доров'е еи м*илос*'ти учынила и чынит не переставает, обецуючы еи м*илос*'ти з мужом роз'лучыт и самую через чары, ал'бо ин'шым способом, в корот'ком часе яким кол'векъ способом зъ сег*о* света зъгладит, или с'мертъ прыправит.

За которым то таким через чары прылуженемъ ее, Шарадав'ское, ег*о* м*илос*'ть панъ Цывин'скии, до еи м*илос*'ти пании Цывин'скои прыехав'шы и у нее, Шарадав'ское, гос'подою стоечы, роз'ные прыкрос'ти еи м*илос*'ти выражал, лет'ники, шапъку бобровую, манъку чыр'воного акъсамиту и канацыи с перел ур'янъских роблены взяв'шы и ин'шые речы попродав'шы, у нее, Шарадав'ское, грошы потратил и недобре з еи м*илос*'тю почал жыт.

И снат за еи чарами еи м*илос*'ть нес'пособ'ного зъдоров'я будучы, од'накъ яко белоголова уч'тивая, пос'терегаючы прысеги своеи и стану мал'женъского, по от'цу своим, небощыку п*ану* Пав'ле Яблонъским недав'ными часы голов'щыз'ны пол'третяста копъ гр'*о*шеи от его м*илос*'ти п*ана* Паца, а от еи м*илос*'ти пани Громычынои, мат'ки своеи, охен'дос'тво вся-

[1] *Pakartota*
[2] Прыбавляла

кое, яко на стан еи м*илос*'ти шляхец'скии належыт, по дъвакрот набрав'шы, в року тепереш'ним 1628, м*есе*ца мар'ца двад'цат шос'того дня за чарами ее, Шарадав'ское, а за прымусом мал'жон'ка своего рада и нерада мусела с ним, паном Цывин'ским, мал'жон'ком своим, з мес'та Вилен'ского ехат, и пан бог то ведает, што далеи з еи м*илос*'тю будет.
И уховаи боже, ес'либы се еи м*илос*'ти пани Цывин'скои за такими пох'вал'ками тое Шарадав'ское што стало, еи м*илос*'ти пании Громычынои, мат'це своеи, и д'ругим паном прыятелем своим, которых еи м*илос*'ть о то просит, вол'ное и целое право до нее, Шарадав'ское, зоставив'шы, и о тую пох'вал'ку с тою Шарадав'скою Миколаевою Цыц'ковою за з'вороченем се своим до Вил'на правом чынит хотечы, для часу прышлого, сама выез'дчаючы з Вил'на, через него, п*а*на Свир'ского, вуя своег*о*, дала тое оповедане свое до книгъ врадовых записат. Што ест записано.

23. *1631.XII.10. Žemaičių pilies teismo sprendimas, priimtas išnagrinėjus Pavandenio valsčiaus Nevardėnų — Purslių akalicos bajorų — ieškovo Jono Purslio ir atsakovų Stanislovo Paškevičiaus ir kt.— bylą, kurioje atsakovų šeimynos merga Sofija Stasytė kaltinama pakerėjus ir apnuodijus ieškovą Joną Purslį.*

MAB, f. 256, Nr. 4493, l. 54—58. K. Jablonskio nuorašas iš Žemaičių pilies teismo knygos, ZP 14 (?), l. 581—582a.

Ieškovas Jonas Purslys savo skunde Žemaičių pilies teismui aiškino, kad 1630 m. jis susirgęs nuo alaus, kurį su nuodais jam davusi šeimynos merga Agnė Andriejaitė. Nuodams išplitus po kūną, jam pradėjęs augti kietas gumulas po širdimi, vis sunkiau buvę kvėpuoti ir valgyti. 1631.II.28 skundėjas surengęs mergai kviestinių bajorų teismą. Per tardymą įtariamoji merga Agnė Andriejaitė parodžiusi, kad praėjusiais 1630 m., po šv. Mykolo, ji su atsakovo Stanislovo Paškevičiaus merga Sofija Stasyte ganiusios ponų jaučius. Ganant atsakovo merga Sofija Stasytė įkalbėjusi ją, Agnę Andriejaitę, pakenkti savo ponui, ieškovui Jonui Pursliui. Ji davusi žolių, kad A. Andriejaitė sumaišytų jas su alum ir duotų ponui išgerti. Be to, abi mergos pakerėjusios ieškovo brogą, kad nerūgtų.
Po samdinės, mergos Agnės tardymo ieškovas Jonas Purslys pareikalavo, kad atsakovas Stanislovas Paškevičius nubaustų savo mergą Sofiją Stasytę už kerėjimą. Tuomet atsakovo Stanislovo Paškevičiaus žmona Kristina Neverdauskaitė-Paškevi-

čienė atėjusi pas sergantį ieškovą Joną Purslį neva jo aplankyti, o išeidama kieme jam grasinusi tokiais žodžiais: „Jei jo (t. y. ieškovo) per ligą velnias negriebs, o kadangi savinasi mūsų žemę ir tvoromis atitveria, tai ne tik pats padvės, bet ir jo namus su visu turtu sunaikinsime, nė tvoros neliks toje vietoje!"

Kadangi atsakovas Stanislovas Paškevičius savo mergos Sofijos Stasytės neteisė, ieškovo įgaliotinis reikalavo, kad Raseinių pilies teismas priteistų iš jo rublį gražių baudos. Atsakovas teisinosi, kad ir ieškovas J. Purslys privalėjęs pristatyti savo mergą Agnę Andriejaitę į Žemaičių pilies teismą, nes ji esanti kalčiausia dėl jo ligos, arba pats privalėjęs ją nuteisti. Todėl pats ieškovas turįs mokėti rublio gražių baudą. Žemaičių pilies teismas priteisė tokią baudą iš atsakovo. Atsakovui S. Paškevičiui ją sumokėjus, byla buvo svarstoma toliau. Atsakovo įgaliotinis prašė leisti kaltinamajai Sofijai Stasytei prisiekti, kad ji esanti nekalta. Savo ruožtu ieškovo įgaliotinis pareiškė, jog ieškovas J. Purslys yra pasiruošęs prisiekti, kad atsakovo merga Sofija Stasytė jį apnuodijusi, ir reikalavo, kad po tokios priesaikos teismas leistų Sofiją Stasytę kankinti. Teismas šį ieškovo reikalavimą atmetė ir leido Sofijai Stasytei, niekur kitur raganavimu neįtartai, kartu su dviem asmenimis prisiekti, kad ji Jono Purslio nekerėjusi, nenuodijusi ir jo mergos Agnės Andriejaitės kerėti nemokiusi. Nustatytą dieną prisiekus jai su Jonu Lenkaičiu (trečias asmuo dėl ligos prašė priesaiką atidėti), teismas pripažino Sofiją Stasytę nekalta.

Году от нарожен'я сына божог*о* тисеча шест'сот трыд'цат пер'вог*о*, м*есе*ца декабря десятог*о* дня.

На роч'кох кгрод'ских декабровых, у дворе г*оспода*р'ском Росен'ском судов'не от'правованых, перед нами Юр'ем Билевичом, под'коморым и под'старос'тым жомоит'ским, Езофом Сирутем, воиским и судею, а Яном Кор'саком писаром, вряд'никами г*оспода*р'скими судовыми кгрод'скими жомоит'скими, от яс'не вел'можног*о* ег*о* м*ило*сти п*ана* Яроша Воловича, старосты енерал'ног*о* зем'ли Жомоит'ское, тивуна кгон'дин'ског*о*, дер'жавъцы шавел'ского, кобрын'ского и упит'ского, лес'ничог*о* крын'ског*о*, куж'ницкого и маловец'кого, на справы судовые кгрод'ские в зем'ли Жомоит'скои высажоными,

за прыточен'емъ справы з реестру, пос'тановив'шысе очевис'то земении г*оспода*р'ски зем'ли Жомоитъское, пан Ян Юр'евич Пур'слевич, под'нез'шы позов кгрод'ски з написом на

нем троига прыволан'я по земян и земянок г*осподар*'ских зем'ли Жомоит'ское — п*ана* Станис'лава Михаловича Паш'кевича и мал'жон'ку ег*о*, п*аню* Крыстыну Бал'тромеев'ну Невар'довъскую — Станис'лавовую Паш'кевичовую и сына ее Юр'я Езофовича Пур'слаитя и опекуна того Езофа, его м*ило*с'ти ксен'дза Яна Бал'тромеевича Невар'дов'ского, комен'дара и ал'тарысту лукниц'кого, и довед'шы положен'я им того поз'ву и року, за ним прыпалого, написом воз'ного Крыш'тофа Адамовича и написом писар'скимъ прыз'нанъя его, и за очевис'тым постановен'емъ п*ана* Станис'лава Паш'кевича и мал'жон'ки ег*о*, а от ег*о* м*ило*с'ти ксен'дза комен'дара и ал'тарыс'ты лукниц'кого умоцованого пана Миколая Казимира Воронов'ского за моц'ю лис'тов'ною прав'ною ку роз'справе

жаловал пан Пур'слевич на челед'ницу неволъную, на име Зофию Стасев'ну девъку, которую мают у себе и ховают в ыменичу, дому их, называемом Невор'дзяны в Пур'слях, в зем'ли Жомоит'скои, у волос'ти Повон'денъскои лежачом, с того поз'ву тым способом о том, иж деи тот Ян Пур'слевич, будучы хорым велъми з очарован'я и отрут'я от тое челед'ницы вашое учыненое трутиз'ны, а через челед'ницу ег*о* самог*о*, п*ана* Яна Пур'сля, домовую Яг'неш'ку Ан'дреевъну тое трутиз'ны поданое году прош'лом тисеча шест'сот трыд'цатом почав'шы хореты, розумел, же бы з допущен'я божого ин'шая хороба в нем была.

Леч кгды вжо тая трутиз'на, ему поданая, роз'кревиласе, почела росты твер'до под пер'сями, над сер'цомъ, почало одеху не выпущаючы, зас'тупило золудок, едзеня не прымуючы, што деи гор'шы был на сер'цу и на в'сем теле прычынят'се, и естъли змилован'я божого над ным не будет, в корот'ком часе от того отрут'я зъ сег*о* света зглажон будет.

Где вжо видечы такую трутиз'ну в собе, а паметаючы, от которого часу початок болен'я пер'вшы ему, иж од выпит'я пива штофа, даног*о* з рук челед'ницы ег*о*, п*ана* Пур'сля, Яг'нешъки Ан'дреев'ны стал'се, яко деи учынил выведован'е достаточ'ное сег*о* году тисеча шест'сотъ трыд'цат пер'вого, м*ес*еца фев'раля двад'цат ос'мог*о* дня взялъ пев'ную ведомост од челед'ницы своеи Яг'нешъки Ан'дреев'ны, которая перед воз'ным и стороною прыз'нала, поведаючы, ижъ году прошъл*ого* тисеча шест'сот трыд'цатого по Светом Михале роз'ными днями тая челед'ница Зофия Стасев'на зс челед'ницою его, п*ана* Пур'сля, Ягнеш'кою Андреев'ною, обед'ве зод'ного, пасучы волы п*ан*ов своих, скупованые на продажу||до Кролев'-

ца гнати, тамъже деи тая Зофия Стасев'на, пропом'няв'шы бояз'ны божои, хотечы его, пана Пур'сля, через чары и трутизну зъ сего света згладити и на мает'ност, ему от пана бога данои, зныщыты через чары, перемовив'шы челед'ницу его, пана Яна Пур'сля, Яг'неш'ку Ан'дреев'ну до злого учын'ку способив'шы собе, дала еи зеле до отрут'я пана ее и научыла, жебы тое зеле до пива усипав'шы, змешав'шы и дала выпити пану своему.

Которая челед'ница вод'луг перемовен'я и научен'я ее тое зеле, од нее даное, подав'шы у пиве выпити, отрула его, пана Яна Пур'сля, пана своего, тымъ зелем. А до того и на мает'ности его чаруючы, таяж челед'ница вашая Зофия Стасев'на також намовила тую челед'ницу его, пана Пур'сля, Яг'нешку Ан'дреев'ну, поведаючы, иж у пани ее, пани Паш'кевичовое, в дому брага, на орел'ку зачынена, не кис'нетъ, абы невидоме взяв'шы браги панеи своеи, вынесз'шы дала еи. За которым перемовен'ем ижъ брагу дала еи, от того часу вжо в дому его брага не кис'нет, зоп'сована ест, яко о том шыреи на реляцыи воз'ного описано ест.

А по таковомъ взят'ю ведомости пев'ное о трутиз'не и чародеистве, от тое челед'ницы вашое Зофии Стасев'ны собе учыненого, кгды через воз'ного и сторону просил учынен'я справед'ливос'ти и прыпаручыл тую челед'ницу вашую у чотирох' сот копах гр'ошеи литов'скихъ тогож году, месеца и дня звыш помененого — месеца фев'раля двад'цат ос'мого дня самая мал'жон'ка пани Паш'кевичова пани Крыс'тына Невар'дов'ска, прышод'шы до дому его, пана Пур'сля, и знашод'шы его хорого, р[е]комо в навежыны бывъшы а од'ходечы с того дому перед челед'ю его на под'вор'ю ещо пох'вал'ку на з'дорове его, пана Яна Пур'сля, учынила, мовечы тыми словы: «Ест'ли его в тои хоробе не оз'мет бес, а же кгрун'ты нашые заберает и плотами огороды загоражаючы прывлащает собе, не тол'ко сам здех'нет, але и дом его со в'сею мает'ностъю знищым, же и плота его домового на томъ мест'цу не зос'танет!»

В таковом чародеистве и отрутю собе од тое челяд'ницы вашое Зофии Стасев'ны, а за похвал'кою от тебе самое, пани Паш'кевичова, учыненою, не будучы беспеч'нымъ здоровя и мает'нос'ти своеи, о то все прав'не з вами поступовати хочет. Прото прыказуем вам, всим особам звыш помененым, абы ес'те с тое челед'ницы своеи Зофии Стасев'ны от положен'я и подан'я вам сего поз'ву моего в чотирох неделях, заховуючысе вод'луг науки права пос'политого, справед'ливостъ

слуш'ную и неод'волоч'ную учынили. А где бы ес'те справед'ливос'ти слуш'ное учынити не хотели, абы ес'те сами передо м'ною, а в небыт'нос'ти моеи перед врядом моим кгрод'ским жомоит'ским на прышлых роч'ках кгрод'ских в сем году тисеча шест'сот трыд'цат пер'вомъ, месеца декабра пер'вого дня на мест'цу звыклом судовом, в месте Росен'ском, у дворе господар'скомъ до права стали и тую челед'ницу очевис'то у суду пос'тавивъшы, пер'веи за неучынен'е справед'ливос'ти вину руб'лъ грошеи заплатив'шы, потом в речы самои, на том поз'ве описаном, во в'сем усправед'ливили.

А по прочытан'ю того поз'ву умоцованы стороны поводовои пан Даниел Тышъкевич поведил, иж деи в тои справе пан Пур'слевич‖за лис'том упоминал'ным от положен'я прыпалом и по справед'ливост жедаючы с тои челед'ницы еж'дчоно. Которои их не чынено, тог'ды, довед'шы того выписом с книг кгрод'ских жомоит'ских в дате року тисеча шест'сот трыд'цат пер'вого, месеца декабра пятого дня соз'нан'я воз'ного Крыштофа Адамовича и стороны — семи шляхътичов нечынен'я справед'ливос'ти, домавял'се о всказан'е рубля грошеи.

А умоцованы стороны поз'ванои пан Воронов'ски поведил, иж деи и панъ Пур'слис мел челед'ницу свою ставит, которая таковои роботы ест прын'цыпал'кою, кгдыж и в жалобе пана Пур'сля то описует, же з рукъ челед'ницы своеи ест струтым, до чого иж и сама, будучы у него, знала. Для чогож оную упус'тил, маючы таковую здраду в руках? Зачым зод'ного з обу сторонъ мели зс челяд'ниц своих справед'ливост чынити, и которая бы вин'неиша се оказала, тая бы вод'луг права и слушънос'ти покарана быти мог'ла. Чого иж не учынено, тог'ды сам в плачен'е рубля грошеи попалъ.

А умоцованы пана Пур'сля мовил, иж деи панъ Пур'слис челед'ницы своеи не мел и чаров'ницою не была.

А мы, суд, видечы, иж за лис'том упоминал'ным справед'ливос'ти не чынено, ино за тое руб'лъ грошеи на поз'вных уз'навъшы, далеи в тои справе пос'туповат наказуем.

По котором том наказе нашом пан Паш'кевичъ руб'лъ грошеи перед нами, судом, пану Пур'слю заплатил.

И по тои заплате руб'ля грошеи пан Воронов'ски, пос'тупуючы далеи в тои справе, мовил, ижъ деи яко тая челед'ница не чаровала ани трутиз'ны давала и в том вин'ною не естъ, тог'ды яко неподоизрена под'луг ар'тыкулу двад'цатого роз'делу чотыр'над'цатого готова ест на том самотретя и прысег'нути, а по прысезе просит о вол'ност.

Пры которои тои роз'справе будучы пан Адам Невар'довъски прыповедал'се поведаючы, иж якобы мела тая челед'ница брата его Даниеля Невар'довъского отруты и на смер'телънои пос'тели лежати, заховуючы о то собе вол'ное мовен'е до чынен'я правом.

А умоцованы поводового пан Тыш'кевич поведил, иж деи его, пана Пур'сля, тая челед'ница Зофия Стасев'на отрула и от того струт'я хорым ест, на чом пры протестацыи, на вряде о тое струт'е учыненои, готов на том и прысег'нути. А по прысезе просит о всказан'е под'луг ар'тыкулу сем'над'цатого и ос'мънад'цатого роз'делу чотыр'над'цатого, штобы на муку выдана была.

Противо чому пан Воронов'ски мовил, ижъ деи ниякого подобен'ства ани поволан'я на нее не указует, которая николи никому в таковом об'винен'ю не справоваласе, про то, яко неподоизрена, близ'ша ест тая Зофия вод'луг права до от'прысяжен'я и, беручы до прысеги, о вол'ност просит.

А такъ мы, судъ, в тои справе пана Яна Юр'евича Пур'слевича с паном Станис'лавом Паш'кевичом и з мал'жон'кою его Крыстыною Невар'довъскою и з сыном ее, с пер'вшымъ мужом спложоным, Юр'емъ Езофовичом Пур'слевичом, и з опекуном того Юр'я, зъ его милост'ю ксен'дзом Яном Невар'довъским, комен'даром и ал'тарыстою лукниц'кимъ, за поз'вы менечы, якобы о струт'е и очарован'е его, пана Яна Пур'слевича, через челед'ницу их, поз'ваных особ, Зофию Стасев'ну, бачечы то быт, иж хотяж поводовы пан Пур'слис поведаючы, ижъ от тои челед'ницы якобы мелъ быти струтым и счарованым, на прысегу собе на в'сем том беручы, всказу ее на муку домагал, леч мы, вряд, прыхыляючысе до науки права пос'политого и ар'тыкулу двад'цатого роз'делу чотыр'над'цатого, иж тая челед'ница не ест подоизреною, прото присегу тои Зофии Стасевъне самотретеи на том, яко того Яна Пур'сля не очаровала ани его отрула, и на том, яко и челед'ницу его, пана Пур'сля, Яг'неш'ку Ан'дреев'ну не научыла чароват, выконат уз'навъшы, по прысезе вол'ным ее от того об'жалован'я веч'не чыним и тои прысезе ее денъ трети складаем.

А кгды ден трети, прысезе зложоны, прыпал, умоцованы пана Паш'кевича пан Вороновъски мовил, ижъ деи тая челед'ница Зофия Стасев'на и з Яном Лен'каитем сама втора готова ест прысегу выконати, а трети — Даниелъ Монт'кевич иж ест хоробою об'лож'ною навежоны, тог'ды просит о от'ло-

жен'е тои прысеги его, Даниеля Монт'кевича, до других роч'ков.
Якож Зофия Стасев'на а Ян Лен'каитис з роты, од нас суду с под'писом руки моеи, писара, выданои, прысегу свою на том, яко Яна Пур'сля не чаровали ани его трули, и яко челед'ницы пана Пур'сля Яг'нешъки Ан'дреев'ны чароват не учыла, за поведен'емъ от стороны своеи против'ной выконали. За которым выконан'емъ прысеги мы, суд, вол'ным ее, Зофию Стасев'ну, от того об'жалован'я учынили ес'мо.
А тому Даниелю Монт'кевичу взглядом хоробы своеи тую прысегу до других рочъков, которые бы по сих наипер'веи сужоные были, от почат'я их на денъ четвер'ты от'кладаем, кром нового запоз'ван'я, од'но за сим декретом нашым. На которы тот ден тот Монт'кевич становивъшысе, яко на речы, од нас всказанои, такъ и на томъ, яко прав'диве за хоробою до прысеги становит'се не мог'лъ, за постановен'емъ отъ того Пашъкевича выконати мает.
Што про памет ест до книг кгрод'скихъ жомоитъскихъ записано.

24. *Tarp 1633 ir 1641 m. Dvi lietuviškos Liucės Dauginaitės, Stanislovo ir Abraomo Krikštonaičių priesaikos teismui dėl žolininko Stanislovo Gieďžiaus padarytos žalos.*

MAB, f. 256, Nr. 4493, l. 59. K. Jablonskio nuorašas iš originalo — atskiro lapelio, vartoto dokumentų fascikului aplenkti, buvusio, matyt, tarp Lietuvių mokslo draugijos Kaunatavo dvaro dokumentų.
Skelbta: Jablonskis K. Lietuvių kultūra ir jos veikėjai.— V., 1973, p. 295—296.

Asz [1]|Łuce Dawginayte|[1], asz[2] Stanisłowas Andreykaytis[3] prysiekiema Ponuy Dewuy Traycey Szwentay wenatiiam anta to, iog tasay Stanisłowas Giedźius, kietines [4]|wyra mana jr patewj mana|[4] nug[i]diyte[5] iz ligos nog żolu uzdotu, o wietoy izgidima pikciaws abzolineiay, ir iß to numire; teypaiawg banda musu ir awis usz tawa piktu darbu ir abzolineima padwese; teypa[i]awg iawti, kuri pirkome, uz nedawima taw magarićiu abzoliney ir dwesent tam iawciuy nagus nupiawstey; teypaiawg

[1] *Išbraukta, o viršuje užrašyta ir, atrodo, ištrinta:* Abrom Kryk ßtanaytis
[2] *Po to išbraukta:* Io[kub]as ir
[3] *Ištaisyta iš* Andreykay[t]ey
[4] *Įrašyta kita ranka vietoj išbraukto* wira mana. *Toliau vietoj ištrinto įrašyta* o patewy. *Toliau įrašyta taip, kaip yra tekste, o toliau buvo* mana. *Paskutinis žodis ištaisytas į* musu *ir, atrodo, išbrauktas.*
[5] *Ištaisyta iš* nug[i]diyty, *o gal atvirkščiai.*

iog iz sena esi zolinikas ir zinis didis ir dawg zmoniemus par wisa sawa amzi iszkadu darey. Anta to wisa kaypo teysey prysiekiema, teyp mumus Pone Dewe padek, o iaygi neteysey, Pone Dewe mus uzmuszk ant kuna ir ant duszes.
Parašas kita ranka: Walenthj Da[r]gew[i]cz jenerał wozny ręką swą.
Asż Abromas Krykßtanaytis prisiekiu Ponuy Dewuy Traycey Szwentay wenatiiam anta to, iog tasay Giedžius kietines moteri mana Łuce izgidite iz ligos nog zolu uzdotu, o wietoy izgidima pikciaws abzolineia, ir iß to numire; teypaiawg iog iz sena est tasay Giedzius zolinikas ir didis zynis ir dawg zmoniemus par wisa sawa amzi ißkadu dare. Anta to kayp teysey prysiekiu Pone Dewe man padek, o iaygi neteysey, Pone Dewe mus uzmuszk ant kuna yr ant dußes.
Parašas kita ranka: Walenthj Dargewicz jenerał wozny reką swą.

25. *1634.V.16—19. Žemaičių žemės vaznio Stanislovo Prušinsko liudijimas, kad Vaičiulis Pusbačkis, pripažintas raganius, nubaustas mirtimi už pasikėsinimą kerais į savo pono, žemininko Mikalojaus Drobio ir jo žmonos sveikatą.*

MAB, f. 256, Nr. 4493, l. 60—63. K. Jablonskio nuorašas iš 1634.VI.13 įrašo Žemaičių žemės teismo knygoje, VDUB, ŽB 96, l. 62a—63a.

Dokumente sakoma, kad Žemaičių žemininkas Mikalojus Drobys į savo Padubysio Kaitulių dvarą sukvietė septynis bajorus ir pavedė jiems teisti savo dvaro kambarinį, laisvąjį žmogų Kazimierą Sadauską ir valstietį Vaičiulį Pusbačkį iš Garų Juškaičių kaimo.
Mikalojus Drobys kaltino juos ir dvaro tarnaitę Elžbietą Mykolaitę iš Garų Jasiulaičių kaimo (ji iki teismo spėjo pasislėpti), kad jie norėję kerais nugalabyti ir nunuodyti savo poną ir jo žmoną. Tarnas K. Sadauskas, prižiūrėdamas pono drabužius, kerėjimui nukirpęs dvi viršutines pono apsiausto kilpas su kariškais ženklais. Dėl to ponas M. Drobys sunkiai susirgęs ir vos nenumiręs. Beklausinėdamas, kas būtų galėjęs nukirpti kilpas, ponas sužinojęs, kad valstietis Vaičiulis Pusbačkis, kalbėdamas su žmonėmis, įvairiose vietose grasinęs ponui, sakydamas: „Pamatysite, kad mūsų dabartinis ponas taip atsiklaups ant kelių, kaip amžiną atilsį Češkauskas“ (arba: „Mūsų ponas greit mirs kaip ir Češkauskas“).
Tarnas K. Sadauskas ir baudžiauninkas Vaičiulis Pusbačkis

buvo dar kaltinami, kad jie padėję pabėgti dvaro tarnaitei Elžbietai Mykolaitei.
1634.V.16 tardomas Kazimieras Sadauskas iš pradžių neprisipažino. Vėliau, teisėjų nutarimu vedamas kankinti, ėmė pasakoti, kad ne jis, o dvaro tarnaitė Elžbieta Mykolaitė nukirpusi tas kilpas ir atidavusi jas Vaičiuliui Pusbačkiui iš Garų Juškaičių kaimo. Apie tai jis, K. Sadauskas, sužinojęs iš pačios E. Mykolaitės, kai ši atėjusi aplankyti jo, sėdinčio kalėjime. Tardomas Vaičiulis Pusbačkis prašė, kad teisėjai atidėtų bylos svarstymą trims dienoms. Per tą laiką jis pažadėjo pristatyti kaltininkę, tarnaitę Elžbietą Mykolaitę. Ponui M. Drobiui ir teisėjams sutikus, kaltinamojo V. Pusbačkio broliui Petručiui buvo leista su keturiais vyrais važiuoti jos ieškoti.
Praėjus nustatytam laikui, 1633.V.19, nei kaltinamojo V. Pusbačkio brolis Petrutis, nei jo bendrininkė Elžbieta Mykolaitė į teismą neatvyko. Tada bajorų teismas nutarė Vaičiulį Pusbačkį išmėginti kankinimu. Prieš kankinimą jis kaltinamojo Kazimiero Sadausko akivaizdoje pareiškė, kad ne Elžbieta Mykolaitė, o K. Sadauskas nukirpęs pono apsiausto kilpas ir perdavęs jas Elžbietai, nes jie buvo susitarę bėgti iš dvaro. Elžbieta Mykolaitė kilpas perdavusi jam, V. Pusbačkiui, ir visi drauge darę tą darbą. Iš visų kalčiausias esąs K. Sadauskas.
Remdamasis tokiu prisipažinimu, teismas priėmė sprendimą Vaičiulį Pusbačkį kankinti ir nubausti mirtimi kaip raganių. Savo tarnui K. Sadauskui M. Drobis ketino kelti bylą oficialiame teisme (žr. MAB, f. 256, Nr. 4493, l. 64).

Ja, Stanislaw Proszynski, wozny ziemie Zmudzkiey, zeznawam tym moim kwitem, ze w roku teraznieyszym tysiąs szescset trzydziestym czwartym, *miesiąca* maia szesnastego dnia, maiąc przy sobie stronę dwuch szliachcicow, ziemian ziemi Zmudzkiey — pana Bałtromieia Janowicza a pana Kaspra Stanisławowicza, będąc ja, wozny, uzytym od ziemianina ziemi Zmudzkiey, od jego msci pana Mikołaia Drobysza do dworu jego msci, leżącego w ziemi Zmudzkiey, nazwanego Podubisie Kaytulie, iz jego msc pan Drobysz, uzywszy ich msci panow przyiacioł swoich, ziemian krol*ia* jego msci ziemi Zmudzkiey, jego msci pana Ławryna y pana Woyciecha Wiesztortow, ich msci pana Jana, pana Stanisława, pana Krzysztofa Orwidow, pana Dawida Pouszliewskiego y pana Piotra Mikulskiego, zasadziwszy ich, jako przyiacioł, podał pod rozsądek ich msci czeladnika swego Kazimierza jakiegos Sadowskiego y poddanego swego tegoz imienia Podubiskiego Woyciulia Pusbaczka z sioła Jusz-

kayciow z Garow, y niewiastę dworną, ktora była wzięta do posług dwornych z sioła Garow Jasiułayciow, na ymie Alzbietę Michałowną. Po ktorych jego msc pan Drobysz, jako z roznych podobienstw, tak y samą rzeczą pewnie doszedł, ze ci wyszey mianowani — ten czeladnik Sadowski, jako y ten poddany Woyciul, tak y ta czeladnica ze złosci y złego przedsiewzięcia swego jego msci pana Drobysza samego y samę panią małzonkę jego, m. panią Annę Zabiankę, panow swych, umysliwszy s tego swiata zgładzic czarami, y truciznę im zadali obiema.
Tamze tego dnia przed ich msciami pany przyiacioły będąc stawionemi, gdzie s pewnych dowodow y znakow, od jego msci pana Drobysza na nich pokazanych, pierwey, gdy pytano tego Sadowskiego dobrowolnie, ktory ten Sadowski w ręku swych miał w zawiadywaniu szaty jego msci pana Drobyszowe, iz u deliury połgranatowey z lewego boku zwierzchu, ode dwu petlic z węzłami rycerskimi, na palec wdłuz, konce od ramienia ukazały sie urznione, za ktorym urznieniem petlicy czary sie przez nich stały, za ktoremi czarami jego msc pan Drobysz z małzonką swą na zdrowiu, a nabarziey sam jego *mosc* szwankował y mało o włos s tego swiata smiercią nie zszedł. Jakoz y dotąd s tych uczynkow ich na zdrowiu swoim cięszkie defecta czuie.
Na ktore pytanie nasze ten Sadowski dobrowolnie przyznawszy sie do tego, ze ta deliura u niego w zawiadywaniu była, y powiedział, zem „ja tę deliurę jednego dnia y dwa razy chędozył, a tego urznienia petlic nie postrzegłem, y kto by miał te petlice urznąc, nie wiem o tym".
A na tego Woyciula Pusbaczka gdy jego msc pan Drobysz dowodził, iz gdy po urznieniu tych petlic czuiąc || defect na zdrowiu swym, opyt o tym czynił, kto by to uczynił, tedy ten Pusbaczkis na toznych mieyscach taką pogłoskę y pochwałkę czynił przed wielu ludzi, powiadaiąc, iz „obaczycie y tylko co nie widzicie, iz pan nasz teraznieyszy tak klęknie, jako pierwszy, niebosczyk Cieszkowski!". Do ktorey pochwałki, gdy go dobrowolnie pytano, nie przyznał sie.
Ze trzeciey tey Alzbiety pomienioney przed ich msciami tego dnia nie stawił, o toz obwinioną będącą, tę przyczynę byc jego m. pan Drobysz przed nami kładł, iz ta Alzbeta z naprawy y wysłania tego Kazimierza Sadowskiego y tego drugiego Woyciula Pusbaczka piętnastego dnia maia, wczora, przed w. msciami ze dwora precz uszła, albo snac z naprawy tego Woiciula Pusbaczka y tego Sadowskiego z dworu jest wywieziona.
Tamze ich m. panowie przyiaciele, ktorzi byli od jego m. pana

Drobysza uzytemi w tey sprawie, to uznali y taki rozsądek według prawa pospolitego uczynili, iz ten Kazimierz Sadowski, ktory sie dobrowolnie przyznawał do tego, iz tę deliurę w swoim zawiadywaniu maiąc y onę chędożąc, a te[go] urznienia petlic u deliury jakoby nie miał postrzec, y jakoby o tym urznieniu nie miał wiedziec, y o inszych dalszych czarach na zdrowie jego *mosci* przyczyną niebył, y ku temu, iz ten Sadowski, będąc człowiekiem pochozym y w tych kraiach mało znaiomym, nieosiadłym y w postępkach swych podeyzrzanym, na roznych mieyscach przebywaiąc, onego na probę dac uznali.

Ktory gdy był w poliu na plac prowadzony tego dnia, tamze idąc ten Sadowski przed nami — wszytkiemi strony tych petlic, o ktore za pierwszym pytaniem, kto by je urznął, jakoby nie miał wiedziec, tedy powiedział y przyznawał to, iz gdym juz był posadzony teraz podczas choroby panskiey, ta Alzbeta, ktora uszła, do mnie siedzącego przyszedszy dobrowolnie się przyznała y powiedziała mi, ze ona u tey deliury panskiey te petlice w yzbie przeciwney na stole lezącey urznąwszy, oddała do rąk Woyciula Pusbaczkia we wsi Garach w Juszkayciach. Ktore tę słowa ten Sadowski temu Woyciulowi w oczy przede mną, woznym, y przed wszytkiemi mowił.

Tegoz dnia ten Woyciul Pusbaczkis prosił, aby za zdaniem ich msci panow przyiacioł mogła byc ta sprawa do dnia trzeciego piątkowego, to jest do dziewiętnastego maia odłozono, obiecuiąc te niewiastę Alzbetę uszłą do oczyszczenia siebie przez brata rodzonego swego, na ymie Petrucia Juszkaycia, stawic odyskawszy. Y gdy tego brata swego przed nami zawoławszy mowił te słowa: „Bracie Petruciu! Jesli mie miłuiesz, proszę cie, jedz po nię, przywiedz y staw ją na ten dzien". Przy tym prosił u pana swego, u jego msci pana Drobysza, o przydanie czterech chłopow dla odyskania prętszego tey niewiasty. Na ktorą onego prozbę za zdaniem ich msci panow przyiacioł jego msc temu Petruciowi pan Drobysz czterech chłopow przydał.

Ktory ten Petruc, brat jego, maiąc sobie przydanych czterech chłopow, pytał przed nami tego Woyciulia, brata swego: „Gdzie mi po nię kazesz jachac y gdzie ją mam odyskowac?" Na to pytanie ten Woyciulis tak odpowiedział: „Wszak wiesz, gdzie masz jachac y gdzie ją naydowac. Proszę cie, jako brata, abys jey nie folgował, a jesli mie miłuiesz, przywiedz ją".

A potym dnia trzeciego, dziewiętnastego maia, ziachawszy sie ci wszyscy ich msc panowie przyiaciele, wyszey mienieni, y przy mnie, woznym, || gdy stawiono tego Woyciula Pusbaczka, iz

według podięcia swego dobrowolnego y wysłania brata dla odyskania tey niewiasty, iz jako tey niewiasty nie stawił ani jey odyskał, tak y ten sam Petrutis, brat jego, na ten dzien nie stanowił, ich msc panowie przyiaciele tego Woyciula Pusbaczkia o taki exces na probę dac uznali.

Tamze juz będąc przy nas wszytkich na pliacu wywiedzionym, dobrowolnie ten Woyciul przyznawał to y powiedział temu Kazimierzowi Sadowskiemu w oczy, iz „nie Alzbieta, jako ty powiadasz, te petlice urznęła u deliury, ales ty to sam te petlice urznął y ones Alzbecie dał. A ona, Alzbeta, mnie dała. Z ktorą Alzbetą miałes juz y takową zmowę, zes miał z nią pospołu z dworu, zdradziwszy panow swoich, uciec. Y wszyscy mi tę robotę czynili y robili, y tys był naypierwey powodem do tego złego. Za czyią naprawą tos czynił, sam lepiey wiesz, bo gdybys był ich, tych petlic, nie urznął ty sam y do rąk jey nie oddawał, tedy bys za częstym upominaniem panskim y za posyłaniem do ciebie niektorych sąsiadow y czeladzi, nim Alzutka uszła, chcąc sie oczyscic y wolnym byc, onę jako winną, ktora sie dobrowolnie iz przed tobą przyznała, wydał bys był ją y powiedział bys panu. Ale zes sam urznął te petlice, na nię, ktorey niemasz, powiadasz". Y to ten Woyciul powiedział, iz „ja liubo bych był wolnym, lubo y na smierc osądzonym, tedy ciebie y oney s tego nie wyzwaliam".

Za ktore słowy y przyznaniem osądzony jest na probę y na gardło, jako czarownik.

Ktory toz y te słowa przy probie, tak y do skonania swego potwierdził, tego Kazimierza Sadowskiego y s tą Alzbetą powołał y nie wyzwaliał s tego, mowiąc, ze „my wszyscy trzey tę robotę robilismy, czarami y trucizną na zdrowie panskie rzucilismy sie".

Co to wszytko, jako było, y te wszytkie mowy, jako sie toczyły, ich jego msc pan Drobysz mną, woznym, y stroną, na ten czas przy mnie byłą, oswiadczył.

26. *1636.III.10.Įrašas Žemaičių pilies teismo knygoje apie bajorės Kristinos Martynienės Paalksnienės, kaltinamos žemininko Juro Draslausko pakerėjimu, tardymą.*

MAB, f. 256, Nr. 4493, l. 66. K. Jablonskio nuorašas iš Žemaičių pilies teismo knygos, KUB, ŽP 8, l. 21/a.

Žemaičių žemininkas Juras Draslauskas pristatė kaltinamąją Paalksnienę į teismą. Tardoma ji prisipažino, kad su daržininke Vaičiene nusinešusios prie šaltinio pono J. Draslausko marš-

kinius, pakišusios po akmeniu ir užkalbėjusios tokiais žodžiais: „Tegu tol bus šiame pasaulyje, kol tie marškiniai iš po akmens išplauks“. Ieškovo J. Draslausko prašymu teismas atidėjo bylos nagrinėjimą, kol jis grįš iš Vilniaus.

На рочъкохъ кгродъскихъ мар'цовых, у дворе г*осподар*'ском Росеинъскомъ судовъне одъправованыхъ, передъ нами Езофомъ Сырутемъ, воискимъ и подъстаростимъ, Адамом Станъкевичом судъею а Яномъ Коръсакомъ писаромъ, врядъниками судовыми кгродъскими жамоитъскими, отъ ясъне [вел]можъного п*ана*, его милости пана Яроша [Воловича, ста]росты енерал'ного земъли Жомоит[скои, тивуна кгон]дынъского, дер'жавъцы кобрын[ского, лесничого крын]ского, кузъницъкого и одел'ского, [на справы судовые] кгродъские жомоитъские в[ысажоными, постано]вивъшысе очевисъто земенин[ъ господарскии земли Жо]моитъскои пан Воитех Драслав[скии ставил] передъ нами белую голову Крыстину [Мартинову] Поалксъневую.
Которая, будучы ставъ[лена, за пы]танъемъ нашымъ врядовымъ в тые слова п[оведила], ижъ“кошулю его милости пана Юр'я Дра[славского] не я одъна, але з огородъничъкою е[го милости Ваичовою] взявъшы занеслисмы до текущои вод[ы, где] здрои тече, и тамесмы до воды у в[ердзу впустили] в земълю, подъ каменъ, мов[ечы: Нех так долго||на то]мъ свете вытръва, яко тая кошуля наверхъ [вы]плынетъ!»
И за тымъ вызънанъемъ ее панъ Дра[слав]ски на прыбыте самого его милос'ти пана Дра[сла]въского з Вилъня просилъ о от'ложенъе тои справы до других рочъковъ. Где и мы, врядъ, подълугъ потребованъя стороны отъложыли ес'мо. Што про паметъ естъ до книгъ кгродъских жомоитъскихъ записано.

27. *1636.VII.3. Kviestinių bajorų teismo sprendimas, kuriuo Beržėnų valsčiaus žemininko Mikalojaus Sirvydo šeimynos merga Ana Ivanovna pripažįstama ragana ir nuteisiama sudeginti už kerais padarytą žalą savo ponui.*

MAB, f. 256, Nr. 4493, l. 73—76. K. Jablonskio nuorašas iš 1636.VIII.31 įrašo Žemaičių pilies teismo knygoje, KUB, ŽP 8, l. 366—367a, Nr. 118.

Žemaičių žemės Beržėnų valsčiaus žemininkas Mikalojus Sirvydas sukvietė į savo dvarą Pakievyje 5 bajorus, kurie, dalyvaujant 2 oficialiems vazniams ir 2 liudininkams, remdamiesi Lietuvos Statuto III skyriaus 11 straipsniu, sprendė M. Sirvydo

ir augintinės, šeimynos mergos Anos Ivanovnos (Hanna Janowna), kilusios iš Rusų valstybės, bylą. Jai buvo pateiktas žodinis jos pono Mikalojaus Sirvydo kaltinimas, kad ji, pakurstyta prieš poną nusistačiusių žmonių, kerais padariusi jam visokios žalos.
Teisėjams klausinėjant, kaltinamoji Ana Ivanovna prisipažino, kad dėl savo jauno amžiaus ji nemokėjusi kerėti ir to nedariusi, bet kerėti ją išmokiusi pono Mikalojaus Sirvydo brolio Stepono žmona Cecilija Steponienė Sirvydienė. Pirmiausia ji davusi kaltinamajai kažkokio drumsto vandens ir liepusi juo pašlakstyti poną ir ponią miegančius, kad tarp jų kiltų nesantaika. Po to davusi kažkokio kraujo ir liepusi palieti jį tarpuvartėje, kad pakenktų galvijams. Kaltinamajai nesutikus taip daryti, pati Steponienė Sirvydienė papylusi kraują, ir nuo to laiko ėmę gaišti pono Mikalojaus Sirvydo gyvuliai.
Trečią kartą Steponienė Sirvydienė liepusi kaltinamajai pašlakstyti duotu jai vandeniu savo pono gyvulius ir vaikus, kad jie mirtų. Ketvirtą kartą — įpilti jos duoto vandens į piestą, kurioje grūdamos kruopos ir bėralas. Ponia Mikalojienė Sirvydienė, palietusi tą vandenį piestoje, tuojau susirgusi, ėmusi džiūti. Pagaliau kaltinamoji, Steponienės Sirvydienės prašoma, davusi jai iš Mikalojienės Sirvydienės rauginamo pieno išimtą veršio skrandį (jis buvo naudojamas žemaitiškiems sūriams gaminti). Dėl to taip pat ėmę dvėsti Mikalojaus Sirvydo gyvuliai. Visi šie kerai turėję pakenkti ponui Mikalojui Sirvydui, jo žmonos, vaikų sveikatai, gyvuliams ir turtui.
Kaltinamajai Anai Ivanovnai prisipažinus, ieškovas Mikalojus Sirvydas, nurodydamas Lietuvos Statuto straipsnį (kerėtojai už kerėjimą turį būti baudžiami kaip vagys už vogimą), reikalavo kaltinamąją perduoti budeliui, kad išmėgintų ją kankinimu, po to nubausti mirtimi — sudeginti kaip tikrą raganą.
Per antrą tardymą kaltinamoji pakartojo, kad kerėti ją išmokiusi ir pakursčiusi ieškovo, jos pono Mikalojaus Sirvydo brolienė Cecilija Steponienė Sirvydienė.
Remdamasis kaltinamosios Anos Ivanovnos prisipažinimu, kviestinių bajorų teismas pripažino ją esant ragana ir nutarė nubausti sudeginant. Ieškovui Mikalojui Sirvydui leista kelti bylą nuteistosios bendrininkei, savo brolienei Steponienei Sirvydienei oficialiame teisme.

My asessorowie, sędziami do tey sprawy nizey opisaney od ziemianina kro. jego mosc. ziemie Zmudzkiey pana Mikolaia Sirwida wysadzeni, ktoriż samy sie nizey do tego listu naszego

sądowego przy pieczęciach naszych rękoma swemi podpisali, czyniemy wiadomo tym naszym listem sądowym, iz w roku teraznieyszym tysiąc szescset trzydziestym szostym miesiąca julii trzeciego dnia będąc my uzytemi od pomienionego pana Mikołaia Syrwida do domu jego, nazwanego Pokiiowo, w ziemi Zmudzkiey, we włosci Berzanskiey leżącego, gdzie w tym domu swym pan Syrwid, zasadziwszy nas, asessorow, sędziamy, przy bytnosci dwuch woznych krola jego mosc. ziemie Zmudzkiey, pana Matyasza Rodowicza a pana Jarosza Stawryły, y przy nich stroną dwuch szlachcicow, pana Jana Marcinowicza a pana Marcina Janowicza, a według nauki w prawie pospolitym opisaney artykułu jedynastego z rozdziału trzeciego dowodząc sobie sprawiedliwosci s czeladnicą, swoią własną wychowanką, na ymie Hanną Janowną moskiewką, ktorą przed nami do prawa y rozsądku naszego stawiwszy y w wielkich dolegliwosciach, krzywdach y szkodach swych, ktore od tey czeladnicy jego czarodzieystwem jey roznym y roznemi czasy z nauki y przyczyny złych ludzi jemu, panu Syrwidowy, działy sie, y przełozywszy szerey załobę swą załosnie na tę czeladnicę, wychowankę swoię, przed namy ustnie przekładaną, prosił nas sędziow, do tey sprawy zasadzonych, abysmy napierwiey tey czeladnicy jego dostatecznie o takich uczynkach jey czarodzieyskich wypytali y wiadomość mieli.

A ta czeladnica jego, pana Syrwidowa, Hanna Janowna, przed nami do prawa stawiona będąc, za napomnieniem od nas boiaznią bozą y obowiązaniem sumnienia, aby rzecz prawdziwą wyznała, sama dobrowolnie powiedziała y do tego czarodzieystwa swego przyznała sie, powiadaiaiąc temi słowy, iz „ja, będąc w młodych leciech moych, a będąc jego, pana Syrwida, wychowanką, sama z domysłu swego czarodzieystwa nie umiałam y nie czyniłam, ale mie nauczyła czarowac pani Sczefanowa Syrwidowa, bratowa twoia, panie moy. Ktora to Szczephanowa, nauczaiąc mie czarodziestwa y do wykoniwania onego mnie przywodząc, naypierwey dała mi jakąz wodą mętną y kazała mi was, panow, spiących na poscieli pokropic dlia tego, abyscie w niezgodzie miedzy sobą mieszkali.

Drugi raz dawali mie jakąs krew, abym polała miedzy wrotami was, panow swoich, dla tego, aby bydło wasze zdychało, a gdym nie brała || od niey tey krwi, tedy ona, pani Sczefanowa, polała tę krew miedzy wrotami waszemi, a gdy bydło przez tę krew przeszło miedzy wrotami polaną, tedy zaraz poczeło bydło wasze zdychac.

Potim taz Szczefanowa Syrwidowa dała my jakąz wodę, zebym w wiezy, gdzie bydło było, abym dzieci wasze pokropiła dla zdychania bydła, y aby dzieci wasze, panow moich, pomarli.
Czwarty raz tasz Sczefanowa dała mi wodę jakąs, zebym ją wlała do stępmy, gdzie berło tłuką y krupy robią, zeby panowie schnęli, y kto by się jedno tey wody dotknął, miał schnąc, y gdym tę wodę według nauki pani Szczefanowey wlala do stempy, tedy skoro sie pani moia tey wody w stępie dotknęła, zaraz poczęła schnąc y chorzec.
Piątym razem tasz pani Sczephanowa Syrwidowa prosila mie, abym z nakwasu, ktorimi pani moia syry zmudzkie robiła, aby trybuch jałowiczy, wyiąwszy s tego nakwasu jey, Sczefanowey, dała, y gdym jey dała, zaraz bydło was, panow moich, schnąwszy zdychało. Com wszytko ja za roskazaniem jey, Sczefanowey Sirwidowey, uczynila y od niey tego czarodzieystwa nauczyła sie.
Szostym razem corka teyze Sczefanowey Syrwidowey panna Zophia Sczefanowna Sirwidowna prosiła mie, abym trybuch jałowiczy jey dała, u paniey moiey wziąwszy, y dałam jey w płotno uwinąwszy, gdym uciekła od panow swoich, ten trybuch, ale ta corka ich nie powiedziała mnie, aby miała ten trybuch na złe brac, lecz ona liepiey wie, co z matką czyni. Jednakze y od tego naszego czarodzieystwa bydło panow moich zdychało. Y na zdrowie pana swego y paniey, dziatek, bydła y statku ich, aby im szkodziło, umyslnie z nauki tey Sczefanowey Syrwidowey stałom, tak, jakoby oni sami niedługo na tym swiecie za tym czarodzieystwem naszym zyli y samy pomarli, y maiętnosc ich wniwecz sie obrociła".
Po ktorym takowym dobrowolnym przyznaniu sie tey czeladnicy swey Hanny Janowny do takowego, tak znacznego czarodzieystwa jey pan Mikołay Syrwid, przełozywszy przed nami, sędziami wielkie krzywdy y szkody swoie, ze za takim czarodzieyskim uczynkiem przez tę czeladnicę swoie Hanne Janowne z nauki od tey Sczefanowey Syrwidowey y inszych niezboznych ludzi do wielkiego uszczerpku na zdrowiu swym, takze małzonki y dziatek swych, takze dobytku, bydła, koni y inszego statku swego przyszedł y wielką a nieznosną szkodę s tegosz czarodzieystwa na bydle y roznym statku w domowstwie swym poniosł y teraz do siebie jako na zdrowiu, tak y maiętnosci swey przysc nie moze, podawszy artykuły z statutu, yz czarownice o czarodzieystwo, jako złodzieie o złodzieystwo, za takowe szkaradne, złe y ludziom szkodliwie uczynki, || za takowe zle roboty swe karani byc maią, prosił

y domawiał sie, abysmy za takowym dobrowolnym przyznaniem sie do tak złego czarodzieyskiego uczynku jey wprzod na probę przez ręce katowskie, a potem na pokaranie spaleniem ogniem, jako czarownicę jawną, jako tę, ktora sie do tego swego czarodzieystwa sama dobrowolnie przyznała, wskazali y osądzili.

Za ktorym domawianiem sie pana Sirwidowym gdysmy y powtore y nie po jednokroc tę Hannę Janownę, czeladnicę pana Syrwidową, z uwazenia naszego napominali, aby pod boiaznią bozą to wszytko wyznała, iako sie własnie co działo, y jesli prawdziwie od tey Sczefanowey Syrwidowey albo od kogo inszego do tey nauki uczynku złego czarodzieyskiego jest nauczona y namowiona. A ta Hanna Janowna, czeladnica pana Syrwidowa, tesz pierwsze słowa swe wyszey mianowane powtaraiąc, to powiedziała, zem „jako pierwiey mowiła, tak y teraz powiadam, zem z nauki Sczefanowey Syrwidowey, bratowey pana mego, ich, pana Mikołaia Syrwida y małzonkę, dzieci, bydło y statek jego roznemi czasy czarowała tak, jakoby niedługo zywi byli y zniszczeli".

A tak my asessorowie, sędziami do tey sprawy od pana Mikołaia Syrwida wysadzeni, poglądaiiąc na to, ze ta Hanna Janowna, wychowanka jego, pana Syrwida, nie poglądaiąc na tak wielkie dobrodzieystwo panow swych, ze ją wychowali, y miasto zawdzięczenia za tak wielkie dobrodzieystwo ich smiała y wazyła się z nauki paniey Cecilii Sczefanowey Syrwidowey tak, jako sama dobrowolnie, przed nami do prawa będąc stawioną, przyznała się, panow swoich czarowac na zdrowiu samych panow y dziatek ich y na statku ich złym czarodzieyskim uczynkiem swym szkodzic, przeto za takowym jey dobrowolnym przyznaniem sie, tę Hannę Janownę, czeladnicę pana Syrwidową, jako czarownicę, przychylaiąc sie do nauki w prawie pospolitym opisaney, aby się taka złosć ku szkodzie zdrowia y maiętnosci ludzkiey nie rozciągała, na gardło i spaleniem ogniem wskazuiemi y execucią nad nią przez ręce katowskie wykonac nakazuiemy.

A s tą Sczefanową Sirwidową y s kozdym takowym, ktory by uczasnikiem y przyczyną tego czarodzieystwa y jakim kolwiek sposobem powodem był, w czas przyszły u sądu naleznego, jako do tego prawo drogę ukaze, wolne mowienie y wszelaki wolny postępek prawny zachowuiemy.

A jako sie przed nami asessorami, do tey sprawy sędziami wysadzonemi, działo, dali[s]my ten nasz list y decret nasz sądowy s pieczęciami y s podpisy rąk naszych, tak tesz s podpi-

sy rąk dwu woznych y strony szlachty, przy nas byłych, wyszey mianowanych.
Pisan w Pokiiewie, dnia wyszey mianowanego || julii trzeciego, roku teraznieyszego tysiąc szescset trzydziestego szostego.
Утого декрету ассесорского печатеи прытысненых одынадцать, а подписы рукь тыми словы: Alexander Byriał, na tey sprawie sędziem wysadzony od pana Mikołaia Syrwida, do tego decretu naszego pieczęc przyłozyłem y ręką podpisałem. Jerzy Byriał, na te sprawie sędziem wysadzony od pana Mikołaia Syrwida, do tego decretu naszego ręką podpisałem y pieczęc przyłozyłem. Jan Byloyc, na te sprawie sędziem wysadzony od pana Syrwida, do tego decretu naszego ręką swą podpisałem. Marcin Rukiewicz ręką swą. Przy tey sprawie byłem: Matyasz Rodowicz, wozny, ręką swą podpisałem. Jarosz Stawryło, wozny, przy tey sprawie byli, ręką swą podpisałem. Dawid Pouslewski, na te sprawie ku sądzeniu wysadzony od pana Mikołaia Syrwida, do tego decretu naszego pieczęc przyłozyłem y rękę podpisałem. Jan Marcinowicz ręką swą podpisałem. Jerzy Gierulski ręką swą podpisałem, jako strona, przy tym była. Piotr Rodowicz, jako strona przyiaciel przy tym była, ręką swą podpisałem. Przy tey sprawie bywszy, jako strona, Jan Gostinski ręką swą podpisałem.

28. *1636.XI.7. Žemaičių pilies teismo sprendimas, priimtas išnagrinėjus Beržėnų valsčiaus žemininkų brolių Stepono ir Mikalojaus Sirvydų bylą dėl nuostolių, kuriuos Mikalojui Sirvydui kerais padariusi jo brolienė Steponienė Sirvydienė, išmokiusi kerėti jo nelaisvąją mergą, maskvėnę, sudegintą už kerėjimą.*

MAB, f. 256, Nr. 4493, l. 81—90. K. Jablonskio nuorašas iš Žemaičių pilies teismo knygos, KUB, ŽP 8, l. 216—221a, Nr. 80.

1636.VII.3 Mikalojus Sirvydas kviestinių bajorų (asesorių) teismui perdavė savo nelaisvąją mergą, augintinę, maskvėnę Aną Ivanovną (Ganna Janovna), kilusią iš Rusų valstybės. Teisėjai pripažino ją esant ragana ir pasmerkė sudeginti. Kankinama teisiamoji prisipažino, kad dėl jauno amžiaus ji nemokėjusi kerėti, o ją išmokiusi jos pono brolio Stepono žmona Steponienė Sirvydienė (žr. Nr. 27).
Remdamasis sudegintosios Anos Ivanovnos parodymais, Mikalojus Sirvydas tvirtino, kad dėl brolienės Steponienės Sirvydienės kerų nugaišę 12 karvių ir 8 arkliai. Jis reikalavo, kad jo brolis Steponas Sirvydas per 4 savaites teistų ir nubaustų savo žmoną už kerėjimą. Jei brolis neįvykdytų reikalavimo, jis su

žmona ir dukterimi stotų į Žemaičių pilies teismą per 1636 m. lapkričio mėn. sesiją su kaltinimu, kad brolio žmona esanti ragana, siekianti kerais sunaikinti Mikalojų Sirvydą ir priversti jį pasitraukti iš savo ūkio.

Steponas Sirvydas, sužinojęs apie savo žmonos kaltinimą raganavimu, dar anksčiau pašaukė savo brolį Mikalojų Sirvydą į Žemaičių pilies teismo 1636 m. rugsėjo mėn. sesiją dėl jos garbės įžeidimo. Ta sesija neįvyko, o tuo metu pats Steponas Sirvydas gavo brolio šaukimą į lapkričio mėnesio sesiją. Šioje Žemaičių pilies teismo sesijoje abu ieškiniai buvo įtraukti į vieną bylą. Gindamas savo žmoną Motiejienę Sirvydienę, Steponas Sirvydas kaltino savo brolį, kad jo sušauktas nelaisvosios mergos, maskvėnės Anos Ivanovnos teismas buvęs neteisėtas, nes ji buvusi nuteista asmeniškai ir savavališkai, nesikreipiant į oficialų teismą ir pažeidžiant Lenkijos ir Lietuvos valstybės bei Rusijos sutartis dėl belaisvių grąžinimo. Mikalojus Sirvydas privalėjęs sudegintąją maskvėnę Aną Ivanovną išleisti į Rusiją, bet jis pasilikęs ją kaip augintinę.

Toliau Steponas Sirvydas teigė, kad jo brolis surengęs tą teismą iš neapykantos jam ir norėdamas pakenkti savo brolienei. Todėl jis, Mikalojus Sirvydas, meiliais žodžiais įkalbėjęs Aną Ivanovną duoti jam naudingų parodymų dėl Stepono Sirvydo žmonos ir už tai žadėjęs suteikti jai laisvę. Tačiau, kai Ana Ivanovna pasakiusi, ko iš jos buvo reikalaujama, tą patį vakarą ji buvusi atiduota budeliui ir nuvesta prie laužo. Paaiškėjus, kad laužas per mažas, Mikalojus Sirvydas nuėjęs parūpinti malkų, o pasmerktoji, jau saulei nusileidus ir nesant Mikalojaus Sirvydo, atšaukusi savo parodymus, sakydama, kad ponia Steponienė, Stepono Sirvydo žmona, esanti nekalta, kerėti jos nemokiusi, užkerėto kraujo nelaisčiusi ir pan. Per tardymą ji davusi parodymus įkalbėta pono Mikalojaus Sirvydo. Apie parodymų atšaukimą tuojau buvę pranešta Mikalojui Sirvydui, bet jis vėl vertęs pasmerktąją kartoti ankstesnius parodymus ir tuojau liepęs budeliui mesti ją į laužą. Rytojaus dieną šunys traukę iš laužo ne visai sudegusį kūną, o Mikalojus Sirvydas su budeliu antrą kartą įmetę jį į ugnį.

Žemaičių pilies teismas, išklausęs šalių kaltinimus, pirmiausia priteisė iš Stepono Sirvydo rublio graišių baudą už žmonos neteisimą. Sumokėjęs tą baudą savo broliui Mikalojui, Steponas Sirvydas per savo įgaliotinį kartojo, kad jo brolis Mikalojus pats privertęs sudegintąją Aną Ivanovną duoti parodymus, šmeižiančius Steponienę Sirvydienę, neleidęs jai atlikti išpažinties ir įžeidęs Stepono Sirvydo ir jo žmonos garbę. Jis reika-

lavo, kad teismas priteistų ir iš jo brolio Mikalojaus Sirvydo baudą už Steponienės Sirvydienės įžeidimą ir kad anuliuotų vaznių liudijimą ir sudegintosios Anos Ivanovnos parodymus dėl Steponienės Sirvydienės raganavimo.
Savo ruožtu Mikalojaus Sirvydo įgaliotinis teigė, kad sudegintoji pati prisipažinusi, savo parodymų neatšaukusi, tad nebu vę reikalo atidėti jos nubaudimo. Išpažintis jai, maskvėnei, nebuvusi reikalinga. Todėl Mikalojus Sirvydas reikalavo, kad teismas leistų jam kartu su 7 asmenimis prisiekti, jog Stepono Sirvydo žmona ir duktė kerais padariusios jam, Mikalojui Sirvydui, didelę žalą, kad visa, kas sakoma apie Steponienės Sirvydienės raganavimą sudegintosios nelaisvosios mergos Anos Ivanovnos parodymuose, esanti tikra teisybė; davus tokią priesaiką, Steponienę Sirvydienę su dukterimi nuteisti myriop.
Žemaičių pilies teismas, išklausęs šalių parodymus, nusprendė leisti prisiekti ne Mikalojui, bet jo broliui Steponui Sirvydui, jo žmonai ir dukrai, kad Steponienė Sirvydienė nemokiusi sudegintosios maskvėnės kerėti, o po priesaikos — pripažinti Steponienę Sirvydienę nekalta. Mikalojaus Sirvydo įgaliotinis tokį Žemaičių pilies teismo sprendimą atmetė kaip neteisingą. Teismas jam leido apeliuoti LDK Vyriausiajam tribunolui.

Году от нароженъя сына божого тысеча шест'сот трыд'цат шос'того, мес'еца ноября семого дня.
На рочъкохъ кгрод'ских ноябровых, у дворе г*осподар*'скомъ Росен'ском судов'не от'правованых, перед нами Езофом Сырутемъ, воиским и под'старостым, Адамом Стан'кевичом судею а Яномъ Кор'сакомъ писаром, врад'никами судовыми кгрод'скими жомоит'скими, от яс'не вел'можъного пана е*г*о м*илос*'ти пана Яроша Воловича, старос'ты енерал'ного зем'ли Жомоит'скои, тивуна кгон'дин'ского, дер'жавъцы шавел'ского, кобрын'ского, упит'ского, лес'ничого крын'ского, кузъниц'ко*г*о и одел'ского, на справы судовые кгрод'ские жомоит'ские высажоными,
за прыточен'емъ справы з реестру постановивъшысе очевис'то земенин г*осподар*'ски зем'ли Жомоит'скои пан Щефан Сыр'-видъ, под'нес'шы позовъ кгрод'ски жомоит'ски з написомъ на нем троига прыволан'я по земян г*осподар*'скихъ зем'ли Жомоит'скои пана Миколая Станис'лановича Сир'вида и жону е*г*о Марыну Матеевъну Станевичовъну — Миколаевую Сир'-видовую, пана Станис'лава Шым'кевича Родовича, пана Станис'лава Кгер'жода, пана Яна Станис'лановича Сир'вида, па-

на Мар'тина Кгос'тинъского, пана Юр'я Ярошевича а пана Мал'хера Бал'тромеевича, и довед'шы положен'я имъ того поз'ву и року, за ним припалого, [з] написом воз'ного Яроша Ставърылы и написом писар'скимъ прыз'нанъя его, и за очевистым постановен'емъ стороны поз'ванои ку роз'праве жаловал панъ Щефанъ Сыр'видъ самъ от себе и именем жоны своеи Цыцылии Яновъны и цор'ки своеи Зофии Щефанов'ны с того поз'ву тым способом о томъ, ижъ што деи ты, пане Миколаю Сыр'виде, з мал'жон'кою своею по учынен'ю многих тяжъких пох'валокъ на здорове его самого и з'нищен'я мает'ности роз'ными леты и часы и по выполънен'ю кгвал'товъных боюв ы тие деи пох'вал'ки фор'тел'не ещо тым бол'шъ хотечы до скутъку прывести и калумъниозе ганъбечы домъ его, до сых часовъ через жад'ную особу в злымъ учынъку не з'мазаны, в семъ году тисеча шест'сот трыд'цат шостом, мес'еца июля третего дня зобрав'шы в дом твои помененых особъ и ин'шых многих якобы на судъ асес'сор'ски, своволн'не и собе неналежъне учынили есте межы собою судъ и страцен'е над вол'ною народу Мосъковъского белою головою, на име Ганъною Яновъною, и тымъ судом своимъ змыс'лене знат з некоторыми намовъне утворыв'шы собе способъ до латъвого знищенъя всяких добръ дому рожоного брата своего, выниваючы застаралы ран'коръ и не только доброго менъя, але и утъстивого пожытъя межы добрыми людъми не зычечы мети, над бояз'нъ божую, встид люд'ски и лек'ко поважаючы срогост права пос'политого, на таковых своволн'ных людеи описаного, уражъливе торгънувъшысе и потемъпити усилуючы брата своего и потомъков его в невин'ности и ни в чом не подои [з] раных людеи утъстивых, тол'ко кгволи своему против'зятому замыслу и велъми будучы хтивым упад'ку и страчен'я душъ невин'ных,

то пакъ деи того году, мес'еца и дня вышъ писаного, зажывъшы тои без'правънои, злои воли и окрутънои, собе непрыстоинои срогости, покутъне в дому своем, лежачом в зем'ли Жомоит'скои, у волос'ти Бер'жанъскои, наз'ваномъ Довъстары в Покевю, умыс'лъне уимуючы поваги господар'скому суду, паст'вечы над увол'нюнымъ монар'хыи Московъскои народом взглядом над ухъваленую вину, од гос'подаров нашых поневолъне прывлащонои звер'хънос'ти, самъ перед собою объвинивъшы, самъ же деи спален'ем на ломе, не даючы о том вперод враду ведомос'ти и до кгроду не от'сылаючы, осудивъшы зъс асесорами своими, стратит казалъ еси.

А над'то ведаючы о пунъктах, з Москвою пры завар'тю прымера завар'тыхъ на отослан'е вяз'нювъ обоига народовъ, часу воины зобраных в неволю, то ест от прывер'ненъя замъку Смоленъского до Короны Пол'ское и Великого Княз'ства Литовъского от светобливое памети короля Жыкгъмунъта и за щас'ливого тепер пановaн'я Владыс'лава короля, пана нашого милостивого, утвер'жоных, до сего часу, якобы собе за выхован'ку поменивъшы, затрымал еси, давъшы ломъ за выслугу, кром жад'ных дал'шых пос'тупъковъ ее чародеискихъ, толъко на огиду, крывъду и жалъ болес'ны жалобъливого Щефана Сыр'вида, брата своего, и мал'жон'ки его.

И перед засаженъемъ на тотъ судъ твои намовил деи еси тую мос'ковъку, вяз'ня своего, лагод'ными словы, ижъбы словъне добровол'не выз'навала передъ асесор'ми и поволала о поляне крви якоес перед вороты, о выпрошен'е трыбуха сыр'ного, о кропенъе водою над тобою самомъ, и над дет'ми, и над быд'ломъ на сухоты, ижъбы то въсе || выз'нала на мал'жон'ку его, Щефана Сыр'вида, Цыцылию Кан'товъну.

А по таковом твоимъ поволанъю вжо мелъ еси тую мос'ковъку от себе на вол'ност пустити, и кгды деи она, веречы обетъницы твоеи, а хотечы вол'ною, лед'во то вымовила, а ты деи тогожъ вечора, на змроку, непотреб'но скоро осудив'шы, тои же годыны, не от'кладаючы [до] ютра и до споведы не пускаючы, абы хто не роз'важыл еи невин'не вымовъленных словъ от'мовитъ, на ломъ провадилъ еси с катомъ. А видечы, ижъ мало было дровъ ку паленъю, на хъвилю по дрва кгды одышол еси, ею вод'ле лому зоставивъшы, и тамъ деи тогожъ дня по заходе слонъца тая мосъковъка, вспомънев'шы на срог'шы судъ божы и ведаючы невин'ностъ панеи Щефановои, сама добровол'не от'волала, поведаючы деи, иж «пани Щефанова во въсемъ томъ ницъ не естъ вин'на, яко мене чароватъ не учыла, такъ крви и воды на шъкоду пана моего не поливала. А шътом мовила, том з намовы пана моего учынила, иж мене обецали вол'ною учынит, гдыбымъ то учынила».

А кгды деи тобе, пане Миколаю Сыр'виде, дано знат, иж от'волати [!], и, дрова покинувъшы, и до мовенъя словъ пер'шых прыневалял еси ею, абы пер'шые, через тебе научноные слова мовила. И въ том на лом кату въскинути казал. И кгды назавътре недогорелое тело собаки з ог'ня копали, ты сам деи, руками своими посполу с катом до ог'ня забрав'шы, од'кидалъ еси.

И кгды он, Щефан Сир'видъ, почуваючы в таковои невинънос'ти, запоз'валъ был тебе на рочъки сенътябровые до кгроду, хотечы о тую змазу зъ тобою роз'праву метъ, такъже о с'паленъе тое мос'ковъки и о вину ухъваленую, лечъ ты деи тепер, за недоистем рочъковъ, взяв'шы похопъ до бол'шых накладовъ приводити и з окрутъного поступъку вызслиз'нути, запоз'валъ еси его, пана Щефа[на] Сыр'вида з мал'жонъкою в семъ году тысеча шест'сот трыд'цат шостомъ, месеца сенътябра дванад'цатого дня на рочъки ноябровые через воз'ного Станис'лава Прошынъского, винуючы и менечы бытъ за певъную чаровъницу и год'ною таковогож каранъя, задаючы ещо потвар, ижъ ся в тои змазы почуваючы через право очыстыти хочет.

И ещо хотечы || за непобожъным своим описанемъ позовънымъ от права отъстрашыти и корыст нез'божъную на немъ угонити, описалъ еси в том поз'ве своем, якобы за поводом и доданем чаров тои мос'ковъце ку чарованъю вас самых и добыт'ку вашого через кил'ка лет роз'ными прыпад'ками поз'дыхалого быд'ла и кони поголовъя двад'цатъ, в суме ошацовавъшы бол'шъ нижъли в шестидесят копахъ, и абы онъ, Щефан Сыр'видъ, оставъшы чародеиским чоловекомъ, и з детъми своими нагорожаючы тую суму, з дому вытис'ненъ былъ вод'лугъ твоих пох'валокъ давъных.

В чомъ онъ, панъ Щефан, почуваючы на тот твои позов двои, яко невинъны будучы и чаровъников в дому не ховаючы, по пер'шому отъповедает, иж тую мос'ков'ку, молодую дев'чыну без'розумъную, яко немое створен'е смолечы, невин'не зъгладил еси, звс'нивъшысе на утъстывы домъ брата своего, и до вымовенъя словъ шкод'ливых, которыми чародеиствы его винуешъ, самъ деи научылъ еси ею мовити. А она, Щефанова, вывесты се с того готова богем и люд'ми, захован'я ее ведомыми, ижъ того не чынила и не умеет, и ест'либы хотела быт непрыятелемъ домовы твоему, мог'ла бы сама без ведомос'ти мосъковъки сама кровъ поляти.

А што се деи вамъ в дому шкоды стало, то въсе за неопат'ръност'ю домовых твоих стало, яко он тепер беретъ ведомост от ведомых людеи. Што часу права реестром показано и мовено вам будет. А они в том не сутъ деи тобе винъни.

И о то все хотечы правом чынити з вами, симъ поз'вомъ вас запозывает.

А по прочытан'ю того поз'ву умоцованы пана Миколая Сыр'вида и малъжонъки его панъ Миколаи Казимер Паш'кевич Вороновъски поведил, ижъ деи и сторона моя двоима про-

тив'ными поз'вы пана Щефана Сыр'вида и жону его запоз'вали. Тог'ды показав'шы тые поз'вы, на сие роч'ки вынесеные, с прыз'нанъемъ воз'ного Станис'лава Прошынъского подан'я тых поз'вовъ и с троигомъ волан'я, прошутъ о з'лученъе тых поз'вовъ.

А мы, судъ, тые поз'вы зод'ного злучыв'шы, далеи в тои справе пос'туповат наказуем.

Затым пан Миколаи || Сир'видъ самъ от себе и именемъ жоны своеи Марыны Матеевъны жаловал с тых поз'вовъ тым способомъ о томъ, штожъ деи в сем году тисеча шест'сот трыд'цат шос'том, *месеца* июля третего дня взялъ певъную ведомост он, панъ Миколаи Сыр'видъ, зъ поволан'я злочын'цы, чаровъницы, челяд'ницы своеи мосъковъки, выхованъки своеи, на име Ганъны Яновъны, кгды ее досвечыв'шы и досочывъшы злых чародеиских учынъковъ ее, которые она чынила на з'дорове его самого, пана Миколая Сир'вида, мал'жон'ки и детеи его, и на быдле его чаровала,

кгды тую чаровъницу кропечы водою зъ кров'ю быд'ло и дети свои улапил, и яко се то показало явъне на пробе черезс его,

кгды засадив'шы право на нее з добры[ми], зац'ными люд'ми, земянъми г*осподар*'скими зем'ли Жомоит'ское, и з двема воз'ными — Матияшом Родовичомъ и Ярошом Став'рылою, от себе до тое справы ужытими, осудивъшы ее пер'веи на пробу, а потом на с'паленъе ог'нем далъ, которая тая чаров'ница, челяд'ница его московъка, на име Ган'на Янов'на, вперод на пробе, кгды ее катъ ог'немъ палил, поведала и выз'нала тыми словы, ижъ деи «я сама, будучы з молодых лет моих, служечы тобе, пане Миколаю Сир'виде, ничого не умела чаровати, але деи научыла мене чаровати пани Щефанова Сир'видова, братовая твоя, пани Цыцылия Яновъна Пунев'на.

Напрод дала ми якуюс воду мут'ную и казала ми вас, пановъ своих, спячых на постели покропиты для того, абысте не в' згоде [з] собою мешъкали. И кгдым я то учынила, тог'ды вы не въ згоде зъ собою мешъкали есте.

Други раз давала ми якуюс кровъ, абымъ поляла межы воротами вашыми, панов своих, для того, абы быд'ло вашое выз'дыхало. А кгдым я не брала од нее тое крви, тог'ды она сама, пани Щефанова Сир'видова, передо мъною поляла тую кровъ межы воротами вашыми. А кгды быд'ло через тую кровъ перешъло межы воротами поляную, тог'ды зараз быд'ло вашое почало здыхати.

И потомъ таяжъ пани Щефанова Сыр'видова дала ми якуюс воду, жебымъ у вежы, где быд'ло, и абымъ дети вашые покропила для з'дыхан'я быд'ла и абы дети вашые помар'ли. Четвер'тая, дала ми воду якуюс, жебымъ ее влила до ступы, штобы схнули и хътобы се од'но тое воды дотъкнулъ, мелъ схнути. И кгдымъ тую воду вод'лугъ науки пани Щефановои влила до ступы, тог'ды скоро се пани моя тое воды дот'кнула, зараз почала схнути, хорети.

Пятая. Таяжъ пани Щефанова просила у мене, абымъ з наквасу, которыми сыры жомоит'ские пани моя робила, абымъ трыбухъ яловичы, вынявъшы с того наквасу, еи, панеи Щефановой [дала ...]. Панъна Зофиа Щефанов'на Сир'видовъна просила мене, абымъ трыбухъ яловичы еи дала, у панеи моеи взявъшы, и даламъ еи, в полотъно увинувъшы. Але тая дочъка их не поведила, абы мела тотъ трыбухъ на з'лое брати, але од'нак и од того вашое быдъло здыхало».

А затымъ ещо кгды деи он, панъ Миколаи Сир'видъ, пыталъ у нее, Ганъны, челяд'ницы своеи, и дал ее кату палит ог'немъ, тог'ды деи, будучы на муце, поведила, жемъ «я болшъ ничого над' то не чынила и того не умела, але мене пани Щефанова Сир'видова научыла тых злых речеи и казала ми такъ чынити. Бысте мене казали в прохъ спалити, болъшъ ничого не повемъ. Штомъ колъвекъ чынила тыхъ чаровъ, тог'ды то въсе з науки и прычыны пани Щефановои чынила». И так выз'наваючы, и за правъдивую речъ перед возъными и стороною — шляхътою тверъдечы, и на ломе горечы, смерътю, на ос'татъным стопъню будучы, запечатовала.

От которо*го* деи такового чародеиства и науки тое Щефановои, мал'жонъки твоеи, великую шкоду онъ, панъ Миколаи Сир'вид, поносит, а меновите роз'ными годами, днями и часы поз'дыхало || быд'ло ег*о,* а меновите в году прош'ломъ тисеча шест'сот трыд'цат пятом, почав'шы от Светог*о* Яна ажъ до Светого Михала здох'ло коровъ доиных, купленыхъ по копъ чотыры, а домарос'лых чотыры, за которые давано по копъ тры гр'*о*шеи литовъских. А въперод того коровъ доиных домарос'лых чотыры, которые стояли по пол'чвар'ты копы гр'*о*шеи литовъскихъ, а бычъковъ двулетъных шест, которые стояли по две копе гр'*о*шеи литовъских, и две кляч'ки двулетъные, шер'стъю гнедые, которые стояли по две копе гр'*о*шеи литовъских, — от того чародеиства поз'дыхали. И въсю тую шкоду маючы от мал'жонъки твоеи, пане Щефане Сир'виде, о въсе тое з нею, о тое чародеиство ее правъне мовити и пос'туповати хочет. Прото прыказую тобе, пане

Щефане Сир'виде, гдебыс за листом моим упоминал'ным, пры сем позъве тобе под'даным, справед'ливос'ти з мал'жон'ки и с цор'ки своеи в чотирох неделях не уделалъ, ино штобы еси за сим поз'вом моимъ передо м'ною, а въ небыт'нос'ти моеи ино перед врадом моимъ кгрод'ским жомоит'ским на роч'кох прыш'лых ноябровых, в году тепереш'нем тисеча шест'сот трыд'цат шостом судит прыпадаючых, на мест'цу звыклом, у дворе г*осподар*'ском Росен'ском самъ ку праву сталъ и тую мал'жон'ку свою и доч'ку свою у суду поставил и въ том се во в'семъ, яко на року завитом, усправед'ливилъ.

А по преложенъю з жалобы позовънои пан Миколаи Воронов'ски мовил, ижъ деи в тои справе пан Миколаи Сир'видъ за листом упоминал'ным з мал'жон'ки пана Щефана и цор'ки его на року, в чотирох неделях от положен'я листу прыпаломъ, справед'ливос'ти жедалъ. Которои ижъ не чынено, довед'шы того выписомъ, с книг тутошъных кгрод'ских жомонт'ских выданым, соз'нан'я воз'ного, прошу о въсказ рубля грошеи.

А умоцованы пана Щефана Сир'вида и мал'жонъки его, пан Данелъ Тишкевич поведил: «А ижъ деи яко права неумеет'ны на роз'судокъ в. м*илос*'ти суду отос'лалъ, тог'ды за тое под плачен'я рубля гр'ошеи не попадаетъ».

А мы, суд, выдечы, ижъ справед'ливос'ти не чынено, про то рублъ гр'*ошеи* за тое платит наказуем.

Которы тот рублъ гр'*ошеи* заразомъ перед нами, судом, панъ Щефанъ пану Миколаю заплатилъ.

По которои тои заплате рубля умоцованы пана Щефана Сир'вида, мал'жонъки и дочъки его панъ Тишъкевич || жалобы своеи доводечы и на жалобу от'каз чынечы, поневажъ злучоные сутъ поз'вы, поведил, ижъ маючы гневъ и ран'кор на брата своего, хотечы со въсих мер потем'пити, лагод'ными словы намовил челед'ницу москов'ку, яко в молодом веку будучую, абы кгды ею будетъ пытати, от'поведила, же Щефанова мал'жон'ка и з доч'кою чаровати научыла.

З реляцыи, от стороны положонои, пробую, ижъ яс'не от'тулъ значыт'се, же вперод намовълена была, што мела мовити. Затым асесорове, в моцы и въ руках своих маючы, зараз дал на муку и зараз, скоро по муце, не даючы и высповедати, мало не в тои године спалити далъ; што за кгвалт такъ велики был, абы мелъ так бор'зъдо палити!

А поневажъ тая челяд'ница якобы мела быт научона, чомужъ тут до вряду не отдано правъне, а так бор'здо зараз тои годыни и над вечором спален'емъ квапилъ? Не машъ такого

права на свете, которое бы и на теле ораз зараз чоловека карати мел, яко они учынили.
А над'то с тое реляцы воз'ных значыт, самъ тот Миколаи Сир'видъ перед асесор'ми своими не преклада скар'кги и не доводи, од'но яко научыл мовити, так пыта: «Хто тебе научыл чаровати?» — и зараз на муку и на смер'тъ спалили. Которая не маючы часу ажъ вжо видечы не жартъ, не вод'-лугъ упевъненъя их, панов своих, же се деетъ, волала, же не сутъ вин'ни. Што слишели и тие поз'ваные. А воз'ных умыс'лъне на сторону от'ставил, абы не мог'ли услишети.
Далеи выводечы, подал ар'тыкулъ шости роз'делу чотир'надъцатого: ес'ли розумелъ, же от чаров яких мает шкоду, нех укаже якую протестацыю, и воз'ному коли чары алъбо шкоду указал. А надто яко жад'ного подеизраня, протесту ни от кого не указуют, так николи никому не справовалисе, маючы цалую, хотяжъ убогую и ничымъ не подеизреную веру и учтивост шляхет'скую не з'мазаную; прото иж того способу важыл'се зажыти, зачым стан их шляхет'ски, невин'нос'ти их обел'жыли и помазали. И о тую змазу и протестоват не занехали, на што показую выпис с книг тутошъных кгрод'-ских жомоит'ских, выданы в дате року нинешънего тысеча шест'сот трыд'цат шос'того, месеца июля семого дня, оповедан'я их, згод'ливе з жалобою позовъною учыненого.
А указав'шы таки праве нез'божъны их поступокъ, очыщаючы с того учътивост свою, же не сутъ в том вин'ными, сторона моя, || яко мал'жон'ка з доч'кою, так и мал'жонок сам, которы добре ведает о учътивом захован'ю их, беручы им тремъ на прысегу, а по прысезе не од'но вол'нос'ти, але иж лица подобенъства жад'ного не указано ани доведено, под'-луг ар'тыкулу десятого роз'делу чотыр'надъцатого навески, так'же вод'лугъ ар'тыкулу сотъного пятого роз'делу чет'вер'-того вины и под'лугъ ар'тыкулу трыд'цат ос'мого роз'делу одынадъцатого седенъя, такъже скасованъя тое реляцыи и учъстивости их абы напотом не шъкодило, домагал.
Противо чому умоцованы пана Миколая Сир'вида и мал'-жонъки его панъ Вороновъски мовил, иж деи што тут пан Тиш'кевич от стороны своеи поведает, якобы, маючы гнев на брата своего и ран'кор против нему взяты, мел намовити челед'ницу свою, штобы на паню Щефановую и цор'ку ее мовила, же ми учыла чароват, тог'ды на то таковую справу дают, иж не тол'ко абы мели на тое намов'лят, але и въ помышъленъю своемъ не мели, абы то чынили противо пану богу и сумънен'ю своему, але тая челяд'ница кром жад'нои

намовы сама часу росудъку прыятелеи, на тую справу ку роз'судъку высажоных, все то выз'навала, што в реляцыи воз'ного описано ест, так и часу муки, на ос'тат'ном стопъню своем, тожъ твер'дила, не от'волала и тым запечатовала, и сама добровол'не злост свою выз'нала.

И по таковом прыз'нанъю ее и по муце на штожъ мели ховат и мистра не мог'ли далеи мет, которого и такъ лед'во мог'ли достат? Споведы тежъ мет не потребовала, яко будучы мос'ковъкою. А шъто менят часу муки воз'ных якобы на сторону от'ставъленыхъ, тог'ды в том опач'не удает, абовем где бы такъ было, яко не ест, теды бы и воз'нове такои реляцыи не дали бы, але што слишели, то соз'нали, яко будучы прысяг'лыми, стерегучы сумъненъя своего доброго.

И за таковымъ поволан'емъ онои справед'ливос'ти [с] самои и с цор'ки его, Сир'вида, жедалъ. И въ том чародеистве немалую шкоду яко в быдле, такъ в ын'шых речах от него протестацыи на то непотреба, абовемъ сама тая мосъковъка до того чародеиства добровол'не знала, же то з науки самои и цор'ки чынила. И з устъ ее взяв'шы пев'ную ведомост, почалъ о то правом чынит, а яко прав'дыве такъ ест, што в реляцыи описано, готовъ на томъ всемъ пры тои реляцыи воз'ных панъ Сир'вид само семъ и прысег'нути. А по присезе просит, абы самую Сир'видовую и з цоръкою ее на гор'ло всказано было.

Противо чому пан Тишъкевич мовил, ижъ деи яком зразу мовилъ, такъ и тепер тожъ поведаю, ижъ з намовы лагод'ными словы поволан'е зразу чынила, а потом, ведечы, ижъ вод'лугъ обет'ницы своеи не хочутъ || онои пустит, тог'ды, не хотечы на сумъненъе свое брат, назат отволала и то поведала, же з намовы то учынила; и паню Сир'видовую, и цор'ку ее ни въ чомъ не вин'ныхъ в такую огиду до людеи почътивых подали и, яко ни въ чомъ не подоизреные, близ'шые сутъ до от'воду, анижели панъ Миколаи до доводу, и воз'нове на сторону от'став'леные того от'волан'я не слишели.

И беручы имъ само третимъ до прысеги, просил о вол'ност и о въсказ пер'въшого домаган'я и скасован'я тои реляцыи воз'ных.

На што пан Вороновъски поведил, ижъ деи што тут удает, якобы мела з намовы то учынит, а потом от'волатъ, тог'ды то сутъ голые слова их, а я довожу яко декретом асесор'скимъ, которы перед в. милостями покладаю, в дате року нинешънего тысеча шест'сот трыд'цат шос'того, месеца июля третего дня, и выписом кгрод'ским тутошънымъ акътыко-

ван'я того декрету под датою року нинешънего, авъкгуста трыд'цат пер'вого дня, такъ и реляцыею двохъ воз'ныхъ и стороны соз'нанъя их выписом, выданымъ с книг тутошъных кгрод'ских жомоит'ских в дате сегож року, мес'еца июля ос'мого дня.

И яко в декрете асесор'ским, такъ и в реляцыи воз'ных описано, ижъ се знала до чародейства, же з намовы пани Щефановои чынила и часу муки пры быт'нос'ти самогожъ пана Щефана Сир'вида, мал'жон'ки и цор'ки их, тожъ тверъдила и на ос'татъномъ стопъню будучы волала, же «для тебе, Щефанова, с того света иду!» — и мимо таковы довод пис'ма, яв'ны и яс'ны, на жаденъ от'вод ити не может, але сторона моя пры протестацыи, на вряде тутошънем в року нинеш'нем тысеча шест'сот трыд'цат шос'том, мес'еца июля ос'мого дня учыненои, так'же декрете асесор'ском и реляцыи воз'ных и стороны блис'ша ест до доводу и, беручы само семому до прысеги, просил о въсказ под'луг пер'въшого домаган'я своего.

А такъ мы, судъ, в тои справе пана Щефана Сыр'вида с паномъ Миколаем Сир'видом и з мал'жон'кою его за поз'вы, менечы о помовен'е и научен'е якобы челед'ницы, мос'ков'ки Ган'ны Яновъны || его, пана Миколая Сыр'вида самого, мал'жонъку, дети и быд'ло чароватъ через жону и цор'ку его, Щефана,

такъже тежъ и за позъвы его, пана Миколая Сыр'вида, по него, Щефана, и жону его Цыцылию Пуневъну о чародеиство на него, пана Миколая самого, мал'жонъку и дети его черезъ челедъницу егожъ самого мосъковъку якобы за наученъземъ ее, Щефановои Сыр'видовои, братовои его, Миколая, а за тым почарованъемъ и о поз'дыхан'е от тых чаров коров ос'ми и о даван'е водою самых кропит для нез'годы, так'же кровъю межы вороты, до того и о покропенъе детеи и быдлъа, вынесеными, а через нас, вряд, зод'ного злучоными,

зрозумевъшы з жалобъ позовъных, и с конътровер'сыи обеюх сторон бачечы то бытъ, ижъ панъ Миколаи Сыр'видъ, показуючы декрет асесор'ски панов судеи на осужен'е тои челед'ницы его, мосъковъки, о тое чародеиство высажоных, пры том и реляцыю двохъ воз'ныхъ и стороны, перед которыми, яко паны судъями, такъ и воз'ными тая Ганъна, мосъковъка, до того чародеиства сама се прыз'навала, ижъ якобы мела чароват з науки Щефановои Сыр'видовои и цор'ки ее; которая и часу муки, и на остатънемъ стопъню будучы, пры быт'ности пры тои муце самогожъ Щефана Сиръвида, жоны

и цор'ки его тожъ твер'дила и ею поволала, же тые чары з науки ее чынила,
и пры таковом доводе пан Миколаи Сыр'видъ и на прысегу собе само семъ на в'семъ томъ беручы, всказу ее, Щефанову, и с цор'кою на гор'ло потребовал, а противъны Щефан Сир'видъ, поведаючы, ижъ якобы мела тая челядъница, мос'ковъка, за намовою самогожъ пана Миколая Сир'вида и мал'жон'ки его поволыват, и не з'наючысе до того, абы мела научатъ тую мос'ковъку чароват, и на прысегу само третеи беручы, волъности от того домагал, такъже всказу навески подлугъ ар'тыкулу десятого роз'делу чотыр'над'цатого и вины в ар'тыкуле сотъномъ пятом роз'делу чет'вер'того, до того и седенъя || подълугъ ар'тыкулу трыд'цат ос'мого роз'делу одынадъцатого и скасован'я тои реляцыи возъных потребовалъ.
Где мы, врядъ, не видечы в томъ инъшого ниякого подоизренъя на нею, Щефановую, и затымъ бачечы ее быт близ'щую до от'воду, прысегу еи само третеи с цоръкою и з малъжонъкомъ на томъ, яко тои мосъковъки чаровать пана Миколая Сир'вида самого, мал'жонъку, дети и быд'ла его не учыла, прычыною того не была и въ томъ винъною не естъ, выконат узънавъшы, по прысезе волъным ее от того на вси прышълые часы чынимъ.
Нижъли умоцованы пана Щефана Сир'вида панъ Тишъкевичъ, менечы бытъ собе тотъ декретъ нашъ за неправъны, апелевалъ до суду Головъного трыбуналъского, которое апеляцыи мы, судъ, ему допустили есмо. И повин'ни будутъ онои обедве стороне пилъновати у Вил'ни в году прышъломъ тысеча шестъсотъ трыд'цат семомъ, в тер'мине суженъя справъ зем'ли Жомоит'скои.
Што про паметъ естъ до книг кгрод'ских жомоит'ских судовых записано.

29. *1636.XI.6. Žemaičių pilies teismo sprendimas, kuriuo išteisinamas vaznys Matijošius Deržkavičius ir patvirtinamas raštiškas jo liudijimas dėl žemininkės Jadvygos Narbutienės raganavimo.*

MAB, f. 256, Nr. 4493, l. 77—80. K. Jablonskio nuorašas iš Žemaičių pilies teismo knygos, KUB, ŽP 8, l. 210—211a.

Žemaičių žemės vaznys Matijošius Deržkavičius 1636.IX.4 į Žemaičių pilies teismo knygą įrašė tokį liudijimą: 1636.VIII.27 jis važiavęs į žemininko Jono Narbuto namus Karšuvos vals-

čiaus Pilsūde. Ten, klausinėjama žemininko Povilo Kurnicko, urėdo Vaitiekaus Gedgaudo ir valstiečio Jono Šaulio, šeimininko žmona Jadvyga Narbutienė vazniui prisipažinusi, kad, raudama darže krapus, prie kamaros aptikusi įmintą žmogaus pėdą. Tą pėdą ji ir bajoras Petras Mištautas išpjovę dviem peiliais ir įrištą į skarelę nunešusi ją kerėtojai Jadvygai. Nuo tų kerų turėjusi mirti žemininko Povilo Kurnicko duktė.

Sužinoję apie tokį vaznio M. Deržkavičiaus pareiškimą teismui, J. Narbutas su žmona pareiškė raštišką protestą ir patraukė vaznį į Žemaičių pilies teismą dėl jų garbės įžeidimo.

Pradėjus nagrinėti bylą, atsakovo M. Deržkavičiaus įgaliotinis Danielius Tiškevičius atmetė šaukimą į teismą, remdamasis tuo, kad jame buvo klaidingai parašytas atsakovo tėvavardis ir nebuvo šaukiamas su byla susijęs žemininkas Povilas Kurnickas.

Ieškovo J. Narbuto įgaliotinis Baltramiejus Kušleika šiuos argumentus paneigė ir įrodinėjo, kad vaznį M. Deržkavičių papirkęs byla suinteresuotas žemininkas Povilas Kurnickas ir jo liudijimas dėl tariamo Jadvygos Narbutienės prisipažinimo esąs išgalvotas ir melagingas. Tuo remdamasis, jis reikalavo, kad teismas leistų ieškovui J. Narbutui kartu su 7 asmenimis prisiekti dėl savo nekaltumo, o prisiekus anuliuoti vaznio M. Deržkavičiaus liudijimą ir jį patį nubausti mirtimi.

Priešingai, atsakovo M. Deržkavičiaus įgaliotinis D. Tiškevičius reikalavo leisti prisiekti vazniui, kad visa, kas parašyta jo liudijime, yra tiesa, o prisiekus jį paleisti.

Teismas išaiškino, kad vaznys M. Deržkavičius lig tol niekuo nebuvo apkaltintas, todėl leido jam kartu su trimis asmenimis prisiekti, kad savo liudijime teisingai užrašęs girdėtus Narbutų žodžius. Ieškovas J. Narbutas nesutiko su tokiu Žemaičių pilies teismo sprendimu. Jam leista apeliuoti LDK Vyriausiajam tribunolui.

Году от нарожен'я сына божог*о* тысеча шест'сот трыд'цатъ шостого, м*есе*ца ноября шостог*о* дня.

На рочкохъ кгрод'ских ноябровыхъ, у дворе г*оспода*р'скомъ Росен'скомъ судовъне от'правованых, перед нами Езофом Сырутемъ, воискимъ и под'старостимъ, Адамомъ Стан'кевичомъ судею а Яномъ Кор'саком писаромъ, врад'никами кгрод'скими жомоит'скими, отъ яс'не вел'можъног*о* пана его м*ило*с'ти пана Яроша Воловича, старосты енералъного зем'ли Жо-

моит'ское, тивуна кгон'дин'ского, дер'жавъцы шавелского, кобрынъского, упитъского, лесъничого крын'ского, куз'ницъского, малавиц'ского и одел'ского, на справы судовые кгрод'ские жомоит'ские высажоными,
за прыточененъ справы з реес'тру постановивъшысе очевисто земенин господар'ски зем'ли Жомоит'ское, панъ Янъ Пав'ловичъ Нар'бутъ и мал'жон'ка его Яд'вига Пав'лов'на Круталевъна, под'неш'шы позов кгрод'ски жомоит'ски з написом на нем троига прыволан'я по земенина господар'ского и воз'ного зем'ли Жомоит'скои Матыаша Дер'шъков'ского, и довед'шы подан'я ему того поз'ву очевисто в руки и року за ним прыпалого написом воз'ного Михала Мос'товича и написом писар'ским прызнан'я его, дали через воз'ного двор'ного Давида Ян'ков'ского енерала стороны своеи поз'вании заволат ку роз'праве.
За которым волан'ем воз'ного панъ Матыяш Дер'шъковъски и з умоцованым своим, с паном Данелем Тыш'кевичом кгды се перед нами, судом, становили, затим панъ Тыш'кевич поведил: «А ижъ деи в том позъве не написали его по от'цу Воитеховичом, написав'шы Собестияновичом, чым он не ест, до того теж и пана Пав'ла Кур'ниц'кого же до прыслухан'я тои справы, кгде позывают, менечы якобы о фал'шывое соз'нан'е квиту, не запоз'вали, тогды на таковы позовъ отъповедат и в рос'праву вдават не повинен».
Противо чому умоцованы стороны поводовои пана Нар'бута и мал'жон'ки его пан Бал'тромеи Куш'леико мовилъ, ижъ деи голыми словы поведает по от'цу быт Воитеховичом, а [но же] пис'ма на то ниякого не показует, зачым тое бурен'е иты не может. Пана Кур'ниц'кого тежъ позыват не потреба, абовем позывают его о фал'шывое соз'нане квиту. И прошут, абысте, ваша милост, того зражен'я поз'ву не допущаючы, роз'правит'се наказат рачыли.
А мы, суд, видечы, абы мел быт Воитеховичом, ничым того не показал, прото того бурен'я поз'ву не допущаючы, далеи в право поступоват наказуемъ.
А пан Тыш'кевич, менечы быт собе тот всказ наш за неправ'ны, от'зывал'се за апеляцыею до суду Головного трыбунал'ского. Которои апелацыи мы, суд, яко не по голов'ном всказе, не допустив'шы, наказали от'поведат.
Затым панъ Нар'бутъ посполъ з мал'жон'кою своею жаловали с того поз'ву на него, пана Дер'шъков'ского, тым способом о том, иж деи в году тепереш'ном тисеча шест'сот трыд'цат шостом, месеца ок'тобра третего дня взял онъ, пан

Ян Нар'бут, ведомост з видимусу с книг кгрод'ских жомоит'-ских, ему выданого, з реляцыи твоеи, пане Матыяшу Дер'-шъков'ски, до книг кгрод'ских жомоит'ских в речы николи не былои, змысленои, потвар'нои, кгволи пану Пав'лу Кур'ниц'-скому донесенои. В которои тои реляцыи своеи ты деи, пане || || Матыяшу Дер'шъков'ски, запом'няв'шы бояз'ни божои, встыду луд'ского и срогости, в праве посполитом на злых, своволь'ных воз'ных описаное, не паметаючы ничого на прысегу свою, на врад свои воз'нов'ски учыненую, смел и важыл еси речы николи не былые, змыс'леные, потвар'ные на него, пана Яна Нар'бута, и на мал'жонъку его, людеи добрых, учътывых, ни в чом не выных описати, яко ты, пане Дер'-шъков'ски, в семъ году тепереш'ном тисеча шест'сот трыд'цат шостом, месеца авъкгуста двад'цат семого дня в дом пана Нар'бута и мал'жон'ки его, наз'ваны Пил'суды, в зем'ли Жомоит'ское, у волости Кор'шов'скои лежачы, мел езъдити и там якобы за пытан'ем урадника пана Павъла Кур'ниц'ского Воитеха Кгед'кгов'да и под'даного Яна Шав'ла якобы он, пан Ян Нар'бут, и мал'жон'ка его, пани Ед'вига Пав'лов'на Кгрутилев'на перед тобою, пане Дер'шъков'ски, до речы николи не былых прызнаватисе мели, якобы мовечы сама пани Нар'бутова, ижъ якобы в огороде копръ рвучы а стопен якобы наляз'-шы под'ле коморы своеи и тот стопен якобы с паном Петром Мыш'тов'том двема ножами взяв'шы и до хуст'ки завезав'шы, якобы чаров'ницы, на име Едвидзе, дати мела. О чом шыреи тая реляцыя твоя умыс'лъная потвар'ная опевает.

А так он, пан Нар'быт, и мал'жон'ка его, почуваючысе в невин'ности своеи, иж николи тых слов перед тобою, пане Дер'шъковъски, и мал'жон'ка его, пана Нар'бута, не мовила и ты, пане возъны, в дому его, пана Нар'бута, и мал'жон'ки его николи того часу не былъ еси и таких слов, николи не былых, от мал'жон'ки его, пана Нар'бута, ты, пане воз'ны, не слышал еси. Але ты, пане воз'ны, будучы перекупленым и посулами великими от пана Кур'ниц'ского уведены, таковую реляцыю свою пот'вар'ную смел и важыл'се в речы николи не былои, змыш'ленои кгволи пану Кур'ниц'скому выдати ку великои крывъде и шкоде его, пана Яна Нар'бута, и мал'-жон'ки его.

О которы явъны умыс'лъны, змыслены потваръ твои, пане Дер'шъков'ски, он, пан Нар'бут, и мал'жон'ка его хотечы правъне на вас, пане Дер'шъков'ски, он, пан Нарбут, и мал'-жон'ка его хотечы правне на вас, пане Дер'шъков'ски, до-

вет'шы и до чого тежъ право посполитое дорогу укажет, сим поз'вом моим кгрод'ским жомоит'ским прыпозывает.

А по преложен'ю жалобы позов'нои пан Куш'леико поведил, ижъ деи тот воз'ны Дер'шъков'ски речъ николи не былую фал'шыве соз'нал таковую, якобы мела перед тым воз'ным пани Нар'бутова прызнат, иж стопен зем'ли и с Петром Мыш'тов'том выимоват и до чаров'ницы дат мела, и от того цор'ка под'даного пана Кур'ниц'ского зом'ретъ мела. Чого, абы мело быт речою прав'дивою, николи того довес'ти не могут, кгдыш не звыкла тым се бавит, ани на стан еи шлахет'ски належыт.

И таковых слов у нея николи не слышавъшы, будучы перекупленым и не паметаючы ничого на прысегу свою, на врад свои воз'нов'ски учыненую, кгволи стороне прызналъ, чого и видимусом с книг тутош'ных кгрод'ских жомоит'ских в дате року тисеча шест'сот трыд'цат шостом, месеца сенътябра чет'вер'того дня выданым соз'нан'я того фал'шывого довожу. И скоро взявъшы ведомост о том и на враде протестоват не занехали, — на што покладам выпис тутошъны кгрод'ски в дате року нинеш'него тисеча шест'сот трыд'цат шостого, месеца окътебра чет'вер'того дня оповедан'я их згод'ливе з жалобою позов'ною учыненого, — а пры томъ беручы пану Нар'буту з мал'жон'кою само семымъ до прысеги на томъ, яко тот Дер'шъков'ски речы николи не былые, фал'шыве соз'налъ, домавялъсе, абы по прысезе на гор'ло его, Дер'шъков'ского, всказано и тот квит скасовано было.

Противо чому панъ Тышъкевичъ мовилъ, ижъ деи без'потребъне в такую суспицыю его, пана Дер'шъков'ского, человека почътивого, подает, и што слышалъ з устъ ее, так и соз'налъ. Которы ещо дотулъ жад'нои змазы в ураде своем не поносит, але се зав'сег'ды звыклъ подлугъ прысеги своеи почътиве справоват и подоизрен'я никакого на собе не мает. А яко прав'диве то, што слышалъ, соз'налъ, готовъ естъ на том самотретъ и прысехнути. А по прысезе просит о волъностъ.

А так мы, суд, в тои справе пана Яна Нар'бута и жоны его Ядъвиги Кгрутилевъны с паном Матыяшом Дер'шъков'скимъ, воз'нымъ, менечы о фалъшывое созънане квиту словъ таковых, ижъ якобы тая Нар'бутова мела стоп[н]ы [з] зем'ли в огороде цор'ки подъданого пана Пав'ла Кур'ницъского вынявъшы, дат до чаровъницы и от того цор'ка того под'даного зъхинувъшы зомъретъ, —

бачечы то быт, ижъ хотяжъ поводовы Наръбутъ зъ жоною своею само семи до прысеги беручы на томъ, же якобы тыхъ словъ от неи, Наръбутовои, николи не слышав'шы, несправед'ливе, фалъшыве мелъ созънатъ, всказу того возъного на гор'ло и скасован'я того квиту потребовали, лечъ же абы мелъ тотъ воз'ны быт в чомъ до сихъ часовъ подоизраным, нотою намнеишою того не показали и в ураде своемъ возъновъском добре се справовалъ,

прото, яко не подоизраного, видечы быт блишъшого его, Дер'шъковъского, до отводу, прысегу ему само третему, яко се самъ бралъ, на томъ, яко тые слова отъ неи, Нар'бутовои, слышавъшы, яко в квите своем описалъ, правъдиве созъналъ, выконат узнавъшы, по прысезе вол'ным его од того обжалованъя на вси прышълые часы чынимъ.

Ниж'ли умоцованы пана Нар'бута и жоны его менечы быт собе тотъ декретъ нашъ за неправъны, апелавалъ до суду Головъного трыбуналъского. Которое апеляцыи мы, суд, ему до пустили есмо, и повини будут оное обедве стороне пилъновати у Вил'ни в году прыш'лом тисеча шест'сотъ трыд'цатъ семомъ, в теръмине суженъя справъ земъли Жомоит'скои.

Што про паметъ естъ до книгъ кгрод'с[к]их жомоит'ских судовых записано.

30. *1636.XI.8. Žemaičių pilies teismo sprendimas, priimtas išnagrinėjus ieškovės, Žemaičių žemininkės Justinos Kurnickos-Jurienės Draslauskienės, jos svainio Vaitiekaus Draslausko ir atsakovės Kristinos Martynienės Paalksnienės bylą dėl mirtino ieškovės velionio vyro, LDK instigatoriaus Juro Draslausko ir jo brolio Vaitiekaus pakerėjimo.*

MAB, f. 256, Nr. 4493, l. 67—70. K. Jablonskio nuorašas iš Žemaičių pilies teismo knygos, KUB, ŽP 8, l. 302—303a, Nr. 85. Ten pat, l. 314—315a, Nr. 90, yra antras, trumpesnis tekstas, matyt, kita sprendimo redakcija.

Ieškovė Justina Draslauskienė į Žemaičių pilies teismą pristatė Kristiną Paalksnienę, gyvenančią Karklėnų valsčiaus Paalksnių Karklėnų dvarelyje, ir kaltino ją, kad ji įkalbėjusi jos velionio vyro Juro Draslausko šeimynos moterį Oną Vaičienę paimti jo sunešiotus marškinius. Gavusi marškinius per O. Vaičienės sūnų Martynėlį (jis buvo su ponu pirtyje), K. Paalksnienė pakišusi juos giliai šaltinyje po akmeniu, sakydama tokius žodžius: „Tegu tol gyvens šiame pasaulyje, kol tie maršš-

kiniai į paviršių išplauks!“ Dėl šitų kerų ieškovės vyras susirgęs ir miręs.
Kaltinamoji Kristina Paalksnienė ne kartą davinėjusi visokių kerų minėtai šeimynos moteriškei Onai Vaičienei, kad pakenktų ieškovės galvijams. Duodavusi kerų įdėti ir į pono Draslausko patalus. Patarimų, kaip kerėti, ji gaudavusi iš lybių, gyvenančių prie jūros.
1636.III.15 kaltinamoji K. Paalksnienė buvo suimta ir tardoma dalyvaujant vazniui ir liudininkams. Ji prisipažino esanti kerėtoja. 1636.IV.7 buvo tardoma ieškovės šeimynykštė Ona Vaičienė, kuri taip pat prisipažino. Per paskutinį tardymą ji neatšaukė savo parodymų, kad K. Paalksnienė esanti ragana.
Žemaičių pilies teisme ieškovės J. Draslauskienės įgaliotinis reikalavo leisti ieškovui Vaitiekui Draslauskui su dviem asmenimis prisiekti, kad jo brolis Juras Draslauskas miręs dėl K. Paalksnienės kerų; po priesaikos kaltinamąją K. Paalksnienę perduoti kankinti ir pasmerkti myriop, o iš jos turto priteisti ieškovams 100 kapų gražių galvapinigių.
Kaltinamosios K. Paalksnienės įgaliotinis neigė jos kaltę, aiškino, jog ji, tardoma pirmą kartą, prisipažinusi iš baimės, ir prašė teismą leisti jai su dviem asmenimis prisiekti, kad esanti nekalta ir pono Juro Draslausko nekerėjusi.
Žemaičių pilies teismas pripažino, kad ieškovų parodymai yra teisingesni, ir nutarė leisti prisiekti ieškovui Vaitiekui Draslauskui, o jam prisiekus, pasmerkti kaltinamąją myriop. Kaltinamosios įgaliotinis dėl šio sprendimo apeliavo LDK Vyriausiajam tribunolui.

Году от нароженъя сына божого тисеча шестъсотъ трыд'цат шостого, мес'еца ноября осъмого дня.
На рочъкох кгроц'ких ноябровых, у дворе господар'скомъ Росен'ском судовъне от'правованых, перед нами Езофом Сирутемъ, воискимъ и под'старостимъ, Адамом Стан'кевичомъ суд'ею а Яномъ Кор'сакомъ писаром, врад'никами судовыми кгроцъкими жомоит'скими, от яс'не вел'мож'ного пана его милос'ти пана Яроша Воловича, старосты енерал'ного зем'ли Жомоит'ское, тивуна кгон'дын'ского, дер'жав'цы шавел'ского, упит'ского, кобрын'ского, лес'ничого крын'ского, куз'ниц'кого, молявиц'кого и одел'ского, на справы судовые кгроц'кие жомоит'ские высажоными,
кгды за дек'ретом и от'кладомъ нашымъ, на прош'лых роч'ках мар'цовых в року нинеш'нымъ тисеча шест'сот трыд'цатъ

шостом, мес'еца мар'ца десятого дня ферованым, и за прыпоз'вом до того отъкладу нашого, по Крыстыну Мар'тинову Поал'късневу на сие роч'ки вынесеным, а через воз'ного земъли Жомоит'ское Кас'пера Рымкевича на именичу ее, наз'ваном Поал'кс'не Кор'кляны, у волости Кор'клян'скои лежачом, положоными, а передо мъною, писаром, прав'не приз'наными, справа прыточыла,

постановивъшысе очевис'то земян'ка и земенин господар'ские зем'ли Жомоит'ское еи милост пани Юстына Кур'ниц'ка — Юр'ева Драс'лавъска, инс'тыкгаторова Великого Княз'тва Литов'ского, а его милост пан Воитех Драс'лавъскии, ставив'шы перед нами белую голову, помененую Крыстыну Мар'тинову Поал'късневу, злетили от себе ку мовен'ю речы в справе, нижеи менованои, умоцованому своему пану Даниелю Тышъкевичу.

Затымъ пан Тыш'кевичъ поведил, иж деи тая Поал'къснева мал'жон'ка еи милос'ти пани Драс'лав'скои а брата пана Воитеха рожоного, его милос'ти пана Юр'я Драс'лав'ского, инс'тыкгатора Вел'. Княз'. Лит'. через челед'ницу самого пана Драс'лав'ского очаровала, от которого чародеиства и с того света смер'тю зъшол.

Которая тая Поалъкснева и челед'ницу пана Драс'лав'ского, влас'ную от'чыч'ку Ган'ну Ваичову намовила, абы кошулю бруд'ную с потомъ его, пана Драс'лав'ского, взяв'шы, до неи прынес'ла. И за намовен'емъ ее кошулю через сына своего тая Ваичова Мар'тинеля, которыи с паном был в лаз'ни, доставъшы, до нее занес'ла Поол'късневои. И тая Поал'къснева, взяв'шы од тои челед'ницы тую кошулю пана Драс'лав'ского, занез'шы до текущои воды, где самыи здрои тече, до воды [в] вер'дзу глубоко впустила в зем'лю, под камен, мовечы: «Нех такъ дол'го на томъ свете вытърва, яко тая кошуля навер'хъ выплынет!» И за тымъ вложен'емъ кошули и очарован'емъ бывъшы в тяж'кои хоробе и сохшы, с того света зъшол.

Так'же тежъ роз'ные чары до тои челед'ницы давала до вкладан'я до постели пан'скои, где яко в подушъках, так и в перынах немало чаровъ нашъли. И на псован'е быд'ла и ин'шого стат'ку тая Поал'къснева, засегаючы рады до чародеиства, || через сына своего Казимера Мар'тиновича Поал'късня от людеи неяких либов, над мором меш'каючых, до тои челяд'ницы давала и чаровала.

На довод того покъладал выпис с книг кгроц'ких чор'ных жомоит'ских в дате року нинеишого тисеча шест'сот трыд'-

цат шос'того, мес'еца мар'ца пет'над'цатого дня соз'нан'я воз'ного Грыгор'я Даниловича, перед которым и многу людеи тая челяд'ница пана Драс'лав'ского о томъ чародеистве выз'навала.

Пры том тежъ другии выпис с тых'же книг кгроц'ких в таковои же дате покладал соз'нан'я тогож воз'ного Даниловича, перед которым воз'нымъ и стороною и сама тая Поал'къснева, будучы поиманою, до того чародеиства прыз'наласе; третии выпис такъже с книг тутошъних кгроц'ких в дате року нинеишого тисеча шест'сот трыд'цат шос'того, мес'еца апреля семого дня соз'нан'я воз'ного теж Грыгор'я Даниловича, перед которым и на остат'немъ стопъню будучы таяжъ челед'ница пана Драс'лав'ского тожъ выз'навала и ее, Поал'късневои, не выз'валяла и въ бол'шых чародеиствах ее выз'навала.

Пры томъ теж покладал выпис такъже кгроц'кии жомоит'скии в дате року нинеишого тисеча шест'сот трыд'цат шостого, мес'еца мар'ца десятого дня соз'нан'я воз'ного Яна Бор'тъкевича, которая тая Поал'кснева, будучы перед судом вашых милос'теи став'лена на рочъкох мар'цовых, до того чародеиства прыз'наласе.

До того покладал декрет нашъ кгроц'кии жомоит'скии з роч'ков мар'цовых в таковои же дате, в котором описано, ижъ тая Поал'къснева перед нами судомъ, на прошлых рочъках мар'цовых будучы ставълена, сама добровол'не за пытан'емъ нашымъ врадовым до того чародеиства зналасе пана Драс'лавъского.

Пры томъ покладал выпис тутошънии кгроц'кии жомоит'скии в таковои же дате оповедан'я его милос'ти пана Юр'я Драс'лавъского, инс'тыкгатора Великого Княз'тва Литов'ского, на нею, Поал'късневую, о тое чародеиство.

И то все показав'шы, тот'же пан Тышъкевич мовил, ижъ деи од так нез'бож'ного и немилосер'ного очарован'я тои Поал'късневои пан Драс'лав'скии, мал'жонок пани Драс'лав'скои а брат тепер поводового пана Воитеха Драс'лав'ского, тяж'ко хорав'шы и сох'шы, с того света зшол, и хотя бы под'луг прыз'нан'я самои тои Поалъкъсневои яко перед воз'ными, такъ и перед их милос'тями врадом очевистымъ без доводу кар'ност мог'ла бы от'нест, але же отъ тых чаровъ еи шол, готов ест на том ещо брат небощыков'скии рожоныи самотрет прысег'нути. А по прысезе прошу, абы тую Поал'късневую вперод на муку, а потомъ на гор'ло въсказано и голов'-

щыз'ны за голову небощыков'скую сто копъ гр'ошеи на маєт'ности ее, где прыпозовъ дано, прысужоно было, домавял. А умоцованыи тои Поал'късневои пан Бар'тломеи Кушълеико поведил, ижъ деи она о собе таковую справу дает, ижъ яко перед воз'ными, такъ и перед вашых милостями судом на рочъкох мар'цовых з бояз'ни прыз'наваласе, хотя не будучы вин'ною, а яко в том вин'ною не ест и пана Драс'лавъского не чаровала, готова самотретя и прысег'нути. А по прысезе проситъ, абы ее отъ того вол'но учынена была.

Противо чому || панъ Тышъкевичъ мовилъ, ижъ деи не мела жад'нои муки, штобы мела з бояз'ни прыз'наватъ, але сама доброволъне яко перед воз'ными, такъ и вашых милостями врадомъ до того чародеиства ижъ се знала, а теперъ вжо не хочетъ з науки сына и повин'ных своих знати, зачымъ вод'ле прыз'нан'я ее пер'въшого за прысегою пана Драс'лавъского самотретего прошуть о въсказ под'луг пер'въшого домаган'я. А такъ мы, судъ, в тои справе еи милос'ти пани Юстыны Кур'ницъкои — Юр'евои Драс'лавъскои, инъстыкгаторовои Великого Княз'тва Литов'ского, и пана Воитеха Драс'лав'ского с Крыстыною Мар'тиновою Поал'късневою о очарован'е мал'жон'ка пани Драс'лавъскои а брата его пана Воитеха Драс'лавъского, рожоного, его милос'ти пана Юр'я Драс'лавъского, инс'тыкгатора Великого Княз'тва Литовъского, черезъ нею якобы Поал'късневую и о зоисте его с того света од тых чаровъ,

бачечы то быт с трох реляцыи воз'ного, ижъ вперод челед'ница его, пана Юр'я Драс'лавъского, Ган'на Ваичова перед воз'нымъ и многу людеи выз'навала, же за намовою ее, Поал'късневои, достав'шы кошули бруд'нои пан'скои в лаз'ни через сына своего, дала до неи, Поал'късневои, и тая Поал'къснева тую кошулю в болоте до крыницы [в] вер'дзу вложила, чаруючы его, и ин'шые чары до нее давала до вложен'я до постели пана Драс'лавъского, яко до подушокъ, так и до перын, которые в постели нашъли,

такъже теж и сама Поал'къснева, будучы поиманою, яко перед воз'ными зналасе до того чародеиства, где теж и перед нами, судомъ, тая Поал'къснева, на роч'кох прош'лых мар'цовых став'лена будучы, сама доброволне до очарован'я пана Драс'лавъского прыз'наласе и пры том прыз'нанъю ее брат небощыков'скии рожоныи пан Воитех Драс'лавъскии, и до прысеги самотретъ беручы, въсказу ее вперед на муку, а потомъ на гор'ло домагал, и хотяж се тая Поал'къснева, пер'веи того знав'шысе до того чародеиства, а тепер на сих

рочъках не з'наючысе и до прысеги через умоцованого своего беручы, вол'ности домагала,

лечъ мы, врад, видечы то, ижъ се вперод того сама яко перед воз'ными, такъ и нами, судом, добровол'не до чародеиства знала, и упатруючы то, абы се таковая злост и чародеиство межы люд'ми небогобоиными не множила и выс'тупъныи кар'ностъ за злыи свои учынокъ од'носил, прысегу ему, пану Драс'лав'скому, || брату небощыковъскому, самому третему на томъ, яко прав'диве тая Поал'къснева брата его а малъжон'ка пани Драс'лав'скои очаровала и от тых чаровъ смер'тю зъ сего света зышолъ, выконат уз'навъшы, по прысезе вперод ее, Поал'късневую, на муку, а потомъ покаранемъ и на гор'ло въсказуемъ.

До того и головъщыз'ны сто копъ грошеи литовъских на маетъности тои Поал'късневои, где о то прыпозовъ былъ покладаныи, наз'ванои Поал'късне Кор'кляны, и инъшои всякои маетъности ее лежачои и рухомои прысужаем.

Нижъли умоцованыи Поалъкъсневои панъ Кушълеико, менечы тотъ декрет нашъ за неправъныи, апелевалъ до суду Головъного трыбуналъного, которои апеляцыи и мы, судъ, ему допустили ес'мо. И повинъны будутъ оное обед'ве стороне пилъновати у Вилъни в року даст пан бог прышъломъ тисеча шест'сотъ трыд'цатъ семомъ, в тер'мине суженъя справъ земъли Жомоит'ское.

Што про паметъ ест до к'ниг кгроц'ких жомоитъских судовых записано.

31. *1640.IV.16. Ištrauka iš Žemaičių žemininkės Sofijos Preikintaitės-Sugintienės-Janavičienės testamento, kuriuo savo sūnums Juozapui ir Dovydui Sugintams paveda teisti ir nubausti tris Pajūrio tijūnijos valstietes raganas, susargdinusias ją savo kerais.*

MAB, f. 256, b. 4493, l. 94—96. K. Jablonskio nuorašas iš 1640.X.6 įrašo Žemaičių žemės teismo knygose, VDUB, ŽA 82, l. 183a—186.

Pasak testamento sudarytojos, Pajūrio tijūnijos Bartkaičių kaimo merga Marina Krištopaitė, savo kaimynės Onos Briškutės įkalbėta, kerėjimui paėmusi ponios Sofijos Preikintaitės-Sugintienės-Janavičienės nuometą, nupjovusi gabalą jos suknios apsiuvo ir visa tai per Oną Briškutę nusiuntusi Pajūrio tijūnijos Medsėdžių kaimo valstietei Daratai Vibždaitei. Pastaroji taip užkerėjusi testamento sudarytoją, kad ji iki šiol negalinti nei

gerti ar valgyti, nei miegoti. Nukentėjusioji paprašiusi Pajūrio tijūno pavaduotoją Joną Vaitkevičių tardyti raganą Oną Briškutę. Ji prisipažinusi geruoju. Buvo duota išmėginti. Prieš išmėginimą, 1639.VII.11, ji patvirtino savo parodymus ir laidavus buvo paleista. Kaltinamoji įsipareigojo grąžinti poniai Sofijai Preikintaitei-Sugintienei-Janavičienei ankstesnę sveikatą ir gavo atitinkamą bausmės atleidimo raštą. Tačiau tos trys raganos — M. Krištopaitė, O. Briškutė ir D. Vibždaitė — užuot pagydžiusios, dar labiau nukentėjusiąją pakerėjusios ir susargdinusios. Todėl savo testamentu S. Preikintaitė-Sugintienė-Janavičienė anuliuoja Onai Briškutei duotą bausmės atleidimo raštą ir įpareigoja savo sūnus Juozapą ir Dovydą po jos mirties nuteisti tas raganas.

W ymię oyca, y syna, y ducha swiętego. Amen. Niech się stanie ku wieczney pamięci pana boga, w troycy jedynego.
Ja, Zophiia Bałtromieiewna Preykintowna, bywsza małzonka nieboszczyka pana Jerzego Stanisławowicza Walentynowicza Suginta, a teraznieysza Krzysztofowa Mikołaewicza Janowiczowa, ziemianka jego kro. msci ziemi Zmuckiey, zeznawam tym moim testamentem ostatney woli moiey.
Będąc na ten czas od pana boga chorobą cięszką obłozną nawiedzoną, lecz przy dobrey pamięci y zupełnym || rozumie będąca, a wiedząc pewnie, iz na swiecie pewnieyszego nic nie jest nad smierc, a nic pewnieyszego nad godzinę smierci, upatruiąc y ja w tym, aby po smierci moiey miedzy małzonkiem moim, panem Krzysztofem Mikołaiewiczem i z dziatkami memi, s pierwszym małzonkiem moim, panem Jerzym Sungintem spłodzonemi, jakich usterkow y poswarow nie było, tym testamentem moim tak rosprawuię.
Naprzod ducha mego panu bogu w troycy jedynemu, od ktorego mam, jemuz oddawam, nic nie wątpiąc o miłosierdziu jego swiętym, ze onego do chwały swey swiętey przyiąc będzie raczył, a ciało moie grzeszne ku pochowaniu w kosciele Woynuckim obyczaiem katolickim przez syny moie — pana Jozepha y Dawida Jerzewiczow Sugintow — nakładem ich własnym pochowane byc ma ...
To tez tym testamentem moim wyznawam, ze podanka jego kro. msci włosci i ciwunstwa Pojurskiego, w ziemi Zmudzkiey leżącego, w siele Bartkayciach mieszkaiąca, na ymie Maryna Krzysztofowna, dziewka, z naprawy sąsiadki swoiey, w tym ze siele mieszkaiącey, Anny Briszkowny, włosy z głowy moiey

zebrawszy, brosciey moiey szmat oderznąwszy y namiotkę, na głowię moiey byłą, milczkiem porwawszy, teyze Hannie Briszkiownie zanioszszy oddała. A ta Anna Briszkowna tez rzeczy moie, zwysz mianowane, na zgubę zdrowia mego podała podance teyze włosci Pojurskiey, w siele Medsedziow mieszkaiącey, Dorocie Wibzdziownie. Ktora ta Wibzdziowna || z naprawy tych dwuch sąsiadek swoich — Maryny y Hanny, w siele Bartkayciach mieszkaiących, od nich do rąk swoich wziąwszy, tak mię zszczarowała, ze i po dzis dzien nie tylko jedzenia y napoiu w gębę swoię brac nie mogę, ale y snu w oczach moich nie znam y iuz s tego swiata dlia tych czarow bez czasu zysc muszę.

Jakozem o te czarodzieystwo na tychze czarownic moich u pana podciwuniego poiurskiego, u jego msci pana Jana Woytkiewicza sprawiedliwosci swiętey ządałem, y jego msci pan Woytkiewicz za dobrowolnym przyznaniem czarownicy moiey Anny Briszkowny, ze mię znacznie sczarowała, na dalszy examin onę na probę wydał. Y będąc na probie taz Anna Breszkiowna, y przed probą w roku tysiąc szescsetnym trzydziestym dziewiątym, miesiąca julij jednastego dnia ustnie toz zeznała, jako o tym szyrzey na reliacyi woznego pana Michała Mostowicza jest opisano. A będąc taz Anna Brezkowna na porękę przez przyiacioły jey wzięta, uzywszy liudzi zacnych, przywiodła mię do tego, ze mię miała do pierwszego zdrowia przywiesc. Na co ja pozwoliwszy, listownie onę byłem od tego czarodzieystwa uwolniłem, rozumieiąc, ze do pierwszego zdrowia przez nię przydę.

Lecz jako ta Maryna Krzysztofowna y Anna Briszkowna, tak tez y || ta Dorota Wibzdziowna na większy zal y bol moy, miasto odyskania zdrowia mego do cięszszey choroby czarami swemi przywodzą mię, ze bez czasu s tego swiata zeysc muszę. Zaczym nie mogąc sama przez tę chorobę moię tych czarownic swoich prawem pokonac, wprzod ten list moy ugodliwy, tey Annie Breszkownie dany, ze mię do pierwszego zdrowia nie przywiodła, tym testamentem moim kasuię y synom moim — panu Jozephowi y panu Dawidowi Sugintom pod dobrym sumnieniem ich im zlecam y zupełną moc daię, aby po smierci moiey te trzy czarownice moie zwysz mianowane według prawa y występku ich na garło ich konali tak, jako by na potym przed sądem bozym o to się ze mną nie rosprawowali ... || ...

Przy ktorym sprawowaniu tego tastamentu mego byli ode mnie ustnie a oczewisto uproszeni ziemianie kro. jego msci ziemie Zmudzkiey ich *mosciowie*: jego msci pan Jan Woytkiewicz

Gordyszko, podciwuni poiurski; jego msc pan Jan Moszarski; pan Węsław Dowiat Łabunowski a pan Mikołay Suginta. Ktorzy przy pieczęci moiey y pieczęcma swemi przycisnąwszy, rękoma swemi do tego testamentu mego podpisac raczyli.
Pisan w Potuniawie roku tysiąc szescsetnego || cztyrdziestego, miesiąca aprilia szesnastego dnia.
У того тестаменту при печатях подписы рукъ тыми словы: Ustnie proszony pieczętarz tego testamentu ręką swą podpisałem Jan Woytkiewicz Gordyszko. Proszony pieczętarz do tego obligu Jan Moszarski. Pieczętarz tego testamentu, ustnie a oczewisto uproszony od paniey Zophiy Bałtromieiewny Preykintowny Jerzyney Sugintowey Węcław Dowiat Łabunowski ręką własną podpisałem y pieczęc przyłozyłem. Pieczętarz do tego testamentu Mikołay Sukint ręką swą.

32. *1641.V.8. Ištrauka iš Žemaičių žemininko Ambraziejaus Lukoševičiaus Rekašiaus testamento apie jo nelaisvąją moterį, nuteistą už jo brolio pakerėjimą.*

MAB, f. 256, Nr. 4493, l. 98. K. Jablonskio nuorašas iš 1641.VI.4 įrašo Žemaičių žemės teismo knygose, KUB, ŽA 84, Nr. 82.

Testamento sudarytojo Ambraziejaus Lukoševičiaus Rekašiaus brolį Andrių Rekašių mirtinai pakerėjusi šeimynos moteris Sofija. Teismas jai paskyrė mirties bausmę, tačiau ji liko gyva, nes už ją laidavo Ambraziejus Rekašius. Už tai nuteistoji privalėjo jam tarnauti. Testamento sudarytojas Ambraziejus Rekašius po savo mirties savo brolio vaikui Laurynui paliekąs teisę, sulaukus pilnametystės, pasielgti su minima nelaisvąja moterimi savo nuožiūra.

W ymie oyca, y syna, y ducha swiętego, boga w troycy swiętey jedinego. Stan sie ku wieczney pamięci rzeczy, nizey mianowaney. Amen.
Ja, Ambrozy Łukaszewicz z Witorta Rekosz, ziemianin kro. jego msci ziemie Zmudzkiey, zeznawam tym moim ostatney woli testamentem ... || ... Małzonce mey miłey, paniey Katarzynie Walentynownie Uwoyniownie — Ambrozeiowey Rekoszowey wszytko ymienicze moie, w ziemi Zmudzkiey, w powiecie Widuklewskim lezące, nazwane Wirgoynie, ze wszytkimi przykuplami y naleznościami, jakom sam z nią zyiąc, dzierzał ... zapisuię ... ||
Zonka Zofiia, ktora sczarzyła brata mego, niebosczyka Andrzeia, ktora za decretem sądowym za występek jey na garło wska-

zana, teraz dotąd mnie służyła, zem ją natenczas z gardła wyzwolił,— bratanek Ławryn Rekosz, || lat swych dorozszy, wolen onę zwolnic, abo jako wolia jego ... ||
Pisan w Wirgoyniach, roku tysiąć szescset cztyrdziestego pierwszego, miesiąca maia osmego dnia.

33. *1641.VIII.21. Ukmergės pavieto vaznių liudijimas dėl Kupiškio seniūnijos valstiečių baudimo mirtimi už raganavimą ir Kupiškio seniūno Tyzenhauzo vaikų nunuodijimą.*

R. Jaso nuorašas iš Tyzenhauzų dokumentų XIX a. nuorašų I knygos, VUB, B t. 28, Nr. 2335, l. 26—26/a.

1641.VIII.16 Vilhelmo Tyzenhauzo, Kupiškio seniūno, sušauktas kviestinių bajorų teismas teisė Šaltenių kaimo valstietę Paliulienę, apkaltintą kerėjimu. Paliulienė, tardoma kankinant, išdavė dar keletą savo bendrininkų — moterų ir vyrų, tarp jų Kryklį, vienos Tyzenhauzo vaikų maitintojos vyrą, kuris žinąs apie tų vaikų mirtį. Pasak Paliulienės, ji su kerėtojais kasmet, pasivertę šarkomis, skrendą į ąžuolą prie Pyvesos upės ties Daržiškių kaimu. Ten atskridęs Antanas Kryklys ir prašęs patarti, kaip greičiau išlaisvinti savo žmoną nuo Kupiškio seniūno Vilhelmo Tyzenhauzo vaikų maitinimo. Raganius Gricius davęs jam nuodų, panašių į pieną, nuo kurių Tyzenhauzo vaikai ir mirę.
Remiantis Paliulienės parodymais, Antanas Kryklys buvo suimtas. 1641.VIII.16 kankinamas jis įrodinėjo, kad Tyzenhauzo vaikus nunuodijęs ne jis, o antrosios maitintojos vyras — Mikalojus Vaivadonis. M. Vaivadonis ir jo žmona taip pat buvo suimti ir atiduoti budeliui kankinti. Jie prisipažino, kad nunuodyti Tyzenhauzo vaikus įkalbėjęs Mikalojaus Vaivadonio tėvas Petras Vaivada. Nuodų jis gavęs iš Povilo Vičo. Kadangi tardomas Povilas Vičas neprisipažino, teismas nutarė jį, Antaną Kryklį su žmona ir nėščią Mikalojaus Vaivadonio žmoną paleisti laiduojant iki galutinio jų kaltės įrodymo. Kitus kaltinamuosius teismas pasmerkė mirti: Paliulienę ir Petrą Vaivadą kaip kerėtojus sudeginti, o Mikalojui Vaivadoniui nukirsti galvą. Sprendimas buvo įvykdytas.

Ja, Stanisław Montygierd Łojka, ja, Jerzy Żarski, jenerałowie jego królewskiey mości powiatu Wiłkomirskiego, zeznawamy tym naszym kwitem ku zapisaniu do ksiąg grodzkich wiłkomirskich, żeśmy byli użyci od j. m. p. Wilhelma Tyzenhauza, starosty lemzelskiego i kupiskiego, do dzierzawy jego Kupiskiey, w powiecie Wiłkomirskim leżącey, w roku teraznieyszym

1641, miesiąca augusta 12 dnia dla przysłuchania w czynieniu sprawiedliwości za skargą i żałobą wójtów dzierzawy Kupiskiey Łukasza Kiecia, Piotra Jurgiana y Szyma Wegrola, włosci Kupiskiey.

Według dekretu i nakazu pierwszego ichmosciów panów sędziów polubownych była uciekła Palulowa z sioła Szotel, którą znowu pojmawszy mużowie sioła Szotel oddali do wiązania dnia 29. A tak za skargą, instigowaną powtórze od mużow — sąsiad oney, j. p. starosta kupiski, dosyć czyniąc prawu pospolitemu i świętej sprawiedliwości, aby się tacy ludzie we włości Kupiskiey nie mnożyli, a dla pewnieyszego wywiadowania i presłuchania skarg ukrzywdzonych, w czarodzieystwie poczynionych, używszy pierwszych ichmościów panów sędziów na sprawę j. p. Marka Poczubuta Kondzica, j. p. Jakuba Iwaszkiewicza, j. p. Piotra Pietraszkiewicza i inszey szlachty niemało, których ichmościów przy sobie uprosiwszy zasadził w mieście jego królewskiey mości Kupiskim, w dzierzawie swojej, gdzie sądy zawżdy odprawowane bywają.

Tedy tego czasu, dnia y miesiąca wyż mianowanego, jako na dniu złożonym, Tamul Narmowski ze wszystkiemi sąsiadami swemi powtóre ją postawili. Która, będąc postanowiona, do wszystkiego się przyznała, jako y pierwiey. A tak j. p. p. sędziowie za potrzebowaniem tych mużow, jako przed tym osadzono wydali, aby powtóre oną dali na próbę, którą gdy wziąwszy oddali katowi, która będąc na próbie, jako dnia targowego, przy bytności ludzy, szlachty, więcey powołała, jak pierwiey.

Naprzód powołała podanego w. j. p. wendenskiego Puzyny z Mozudin Annę Serskowną w Darżyszkach, Dorotę i Katarzynę Pewanaycie we włosci Wobolnickiey w Pokurklach, poddanego j. p. Kondzica Walentego Piewana w dzierzawie Kupiskiey, w Milunach; Jana Jeksztania, Jadziulę Mikołajowną, Grygałową Gazanową; poddanego j. p. Wołłowicza Gryca Witkuna; Uncia Macianonia; Krykla — menża mamczynego, że on wie o śmierci paniąt.

Która powiedziała, że ci wszyscy czarownicy wierutni i cztery razy na rok zlatamy srokami na dąb za Piwessą, pode wsią Darżynską. A starszym Puzyno, który ma bycz, okrutnie długi. Który kolwiek z nas opóźnił się, tedy tym biczem bijał. Jakoz powołała w Szalteniach, w swojej wsi, Petra Wojewodę, że i on umie.

A gdy ją znowu postawiono przed ichmościami pany sędziami za pytaniem od nas, jenerałów, do wszystkiego się przyznała.

A do tego jeszcze przyznała się, ż Tarubę Stanisława, sąsiada, otruła z Gazanową w piwie.
A gdy j. p. starosta kupiski pytał przez nas, jenerałów, jako ty wiesz, że dziatki moje potrute przez mamki, i wie Krykla, która powiedziała: „Jako nie mam wiedzieć? Kiedyśmy się zlecieli na ten dąb za Piwessą, tedy y mąż jedney mamki — Krykla przyleciał sroką y prosił Grycia, aby jakokolwiek żonę wyswobodzić prędko ze dworu. Jakoż mu Gryc dał w mleku oczarowawszy, a on odniósł przez żonę swoią — mamkę, sczarował."
A gdy pytano, czy opojony, ona odpowiedziała: „Niewiele tam potrzeba; choć palec albo chustkę pomroczywszy przez wargi pociągnąć, albo potrzeć, i od tego człowiek musi umrzeć".
A w tym ichmościowie odłożyli do dnia 16-go i do więzienia oddano Kryklę pod straż wojtkunskim. Jakoż Staś wziioł Wernetę i z drugim sąsiadem, który będąc pod strażą już uciekł był, którego dogonili w lesie y pojmali. Który, będąc pojmany, tegoz Stasia Wernete nożem [przy] bytności mużow tej wsi przebił i do kilkanastu ran zadał. Który ledwo żyw.
A gdy dzień 16 przypadł, postawiono przed ichmościami panami sędziami Palulową. A gdy pytano oną o to, jeśliby się przyznawała do tego wszystkiego, jako i pierwiey, nie zawodząc sumienia swego, która słowo w słowo potwierdziła.
A zatem postawiono tego Kryklę, żeby z sobą w oczy mówili. Gdy ona poczęła mówicz, żeś " z nami latał sroką i tak umiesz, jako i ja!", który do tego się nie znał.
A do tego też pytano, dla czegoż stróża swego, człowieka niewinnego, nożem przebiłeś, którzy leży na śmiertelney pościeli? Który powiedział: „Dla tego, żem chciał onego zabić, abym wiedział, dla czego idę z tego świata".
A iż się nie przyznał dobrowolnie, dano na próbę katowi. Który, będąc na próbie, powiedział, że drugiey mamki mąż potruł — Mikołay Wojwodonis; mówił, że „ja tych paniąt prędko uroszczę! Nie frasuj się, będą żony nasze wolne niezadługo". Który, jadąc do dworu, mówił, że „za rzekę pojadę do Gryca, on wie, da trucizny, a ojciec mój poprawi i żonie swojej podam, że w krótkim czasie pomrą".
A gdy pytano: „Kiedyście z sobą mówili?", który powiedział: „Wtenczas jadąc do dworu, kiedy jegomosc dał masła i gorzałki nam".
A gdy znowu pytano, jeśliby w ten czas nie podał, który powiedział: „Wtenczas że w namiotce ojciec synowi dał zawiązawszy, a on zonie podał".

A zatym ichmościowie panowie sędziowie nakazali, ażeby tego Petra Wojwodę, i syna jego Mikołaja, i żonę — mamkę jego byłą przed sobą stawić na dzień 19 augusta. Ale Palulową Mazuchmeną, jako czarownicę wierutną, ktora dobrowolnie, tak i na próbach będąc, do wszystkiego się przyznała, jako za jej się przyznaniem dobrowolnem jako przedtym osądzoną i znowu potwierdzoną sądami, wziąwszy mużowie szołteniscy oddali katowi na spalenie. Która na ostatnim stopniu przed nami, jenerałami, y przy stronie — szlachcie, natenczas przy nas byłą, potwierdziłą i żadnego nie wyzwoliła.

A gdy przypadł dzien 19 augusta, postawiono przed ichmościami pany sędziami wprzód Kryklę Uncią, ktory stanąwszy przed ichmościami pany sędziami powiedział toż i potwierdził, jako i przedtym, że Wojwoda przez syna, a on przez żonę w namiotce poczarował.

Zaczym wprzod stawiono Hanetę Matulownę mamkę. Gdy oną pytali j. m. panowie sędziowie, jeśliby jej mąż podał w namiotce i kiedy, która dobrowolnie wszystkiego się przyznała, że maż podał wtenczas, kiedy masła jegomość kazał dać i gorzałki mężowi memu i drugiey mamki mężowi Krykle, i on wiedział o tem. Przy tey namiotce i koszulę mi przyniósł.“ Tom uczyniła, jako mi mąż kazał: potarłem brzuszki i drugiey mamce piersi, a w tym panięta zaraz pomarły“.

Potem męża jej postawiono Wojwodania, ktorego pytano, jeśliby ś żenie swojej w namiotce podał? Który dobrowolnie się przyznał; że „mi ojciec kazał i w namiotki koniec zakręciwszy dał, abym zaniósł żenie swojej i podał. Jakożem tak uczynił —żenie podałem“.

A gdy starego Wojewodę, ojca jego, postawiono, aby wszyscy trzy osoby w oczy z sobą mowili, który Wojwoda nie przyznawał się, żeby to dał synowi. Zaczym na próbę dany, który, na próbie będąc, przyznał się, żem „ja dał synowi w namiotce, aby zaniósł żenie swojej i nauczył końcem tej namiotki potrzeć brzuszka. A mnie pokusił Adam Werlanis i ukazał mi drogę do brata swego, Pawła Wicza, mówiąc tymi słowy: „Jako przypadniesz brata mego, zaraz wyswobodzisz synowę“. A ja też, usłuchawszy onego, wziowszy gorzałki kwartę, poszedłem do Wicza, i tak mi dał Wicz z orzechy mąki, jako tobaki tartej. Jakożem ja, pomoczywszy koniec namiotki w gorzałce, i tarłem tą truciznq, ktorą mi dał Wicz“.

Zatym teyże godziny postawiono Wicza, który nie przyznawał. Zaczym dano na próbę. Którzy, na próbie będąc, nie przyznał się.

Zaczym Wojwodę dano na próbę znowu. Który, jako i pierwiey, tak i teraz toż powiedział, że „mi on dodał, nie wyzwalam". Zaczym ichmościowie tego Wicza, Kryklę, żonę jego nie sądząc, na dalsze dowody i dokumenta prawne odłożyli, przez parękę uwolnili do czasu słusznego.

I względem tego Kryklę, że nożem przebił Stasia Wernetę, który ledwo żyw, jakosz za Kryklę i za żonę jego rączyła się wszystka wies Wiliniska, że mają onych stawić do prawa. A za Wicza ręczyli się bracia dwóch — Petras Motulis, Marcinanis Wierkinianie, ławnik Jasius Ilciunanis, poddany Matysa Torczyła Czep Marcinanis,— wszyscy, stanąwszy przed nami, jenerałami, i stroną wzięli na parękę do stawienia onych do prawa, gdy tego potrzeba będzie.

Tak j. p. sędziowie tego Piotra Wojwodę jako czarownika, że i od kilku osób powołanego i za jego się dobrowolnem przyznaniem, że dziatki jego mości pana starosty kupiskiego poczarował przez syna swego i synową, na tym skazali, a syna jego, że się tak rzeczy ważył i na to pozwalał, za jego dobrowolnem się przyznaniem, aby się tacy ludzie nie mnożyli na świecie, skazali. A żonę jego, przez którey ręce panięta zeszli z tego świata za dodaniem od męża czarów, że pod ten czas brzemienną była, do dalszego rozsądku na parękę oddana ojcowi rodzonemu Matulu Szwierplu, na Milunach mieszkającemu, ktory przed nami, jenerałami, oną wziął na parękę.

A gdy 21 dzień augusta przypadł, według nakazu dany Wojwoda Petras katowi na spalenie. Który na ostatnim stopniu nie wyzwolił Wycza i brata jego. Także, gdy ścinano syna jego, na ostatnim stopniu toż powiedział, że za dodaniem czarów od ojca swego przez żonę panięta z tego świata zbawił i sam ginę dla ojca.

Y na tośmy dali ten nasz kwit sądowy j. m. panów sędziów polubownych pod naszemi pieczęciami i z podpisy rąk naszych, tak też i pod pieczęciami strony — szlachty, przy nas byłey — Alexandra Stanisławowicza a pana Mikołaja Ganiewicza.

Dan w Kupiszkach roku 1641, miesiąca augusta 21 dnia. Stanisław Montygierd Łoyka, jenerał j. mci, swą ręką. Jerzy Zarski ręką swą.

34. *1642 m. Merkinės miestiečio Lauryno Kairelio skundas, kuriuo kaltina moterį Daratą, kad ji grasinusi pakerėti ir pražudyti.*

MAB, f. 256, Nr. 4493, l. 99. K. Jablonskio nuorašas iš Merkinės miesto magistrato knygos, VCA, Senieji aktai 5847, l. 339.

Merkinės miestietis Laurynas Kairelis (Koyrelewicz) skundžia senę Daratą, kad ji turgavietėje grasinusi jam tokiais žodžiais: „Išeisi iš proto, išbadysi peiliu savo vaikus ir valgysi jų mėsą. Aš taip tave pražudysiu ir į nieką paversiu, jog savo namus basliu užremsi, kad ne tik svečias, bet ir svetimas šuo neateis!“

Proces Koyrelewicza na Gilele starą o pochwałkę
Poczciwy pan Ławryn Koyrelewicz, miesczanin mereczki, z wielkim zalem opowiadał y załował publice na Gilele Dorothę, yz ona mu w rynku jawnie smiała y wazyła się mowić, pochwałkę uczynic, mowiąc tę słowa: „Oszaleiesz, dzieci swoię nozem pokolesz y mięso ich będziesz jadł, y tak cie zgubie, wniwecz obroce, ze dom swoy kolem zabiiesz, bo do ciebie nie tylko gosc, ale y pies cudzy nie zaydzie“.
Co jest zapisano.

35. *1644.I.18. Žemaičių žemininko Juozapo Stanislovavičiaus skundas, kuriuo kaltina savo šeimininkę valstietę, kad ji pavogusi iš klėties sermėgą, linų, grūdų ir grasinusi jį pakerėti.*

MAB, f. 256, Nr. 4493, l. 100 ir Nr. 4497, l. 1—2. K. Jablonskio nuorašai iš Žemaičių žemės teismo pareiškimų knygos, VUB, ŽB 130 (n. 97), l. 48a, Nr. 102. Skelbiama pagal antrąjį nuorašą.

Žemaičių žemininkas Juozapas Stanislovavičius savo ir žmonos Zuzanos Daugėlaitės vardu skundžia Beržėnų valsčiaus žemininko Augustino Sungailos valstietį Motiejų Kasperavičių, gyvenantį Klausgailių kaime, jo dukterį Kristiną ir sūnų Stanislovą. Skundėjas pasamdęs minėto valstiečio dukterį Kristiną ir pavedęs jai šeimininkauti. Galėdama visur eiti, taip pat ir į klėtį, ji 1644 m. sausio mėnesį pavogusi 2 kapų vertės sermėgą, dvi statines grūdų, vežimą linų ir visa tai nugabenusi į savo brolio Stanislovo Motiejavičiaus kaimą. Kai skundėjas, sužinojęs apie vagystę, pareikalavęs grąžinti pavogtą turtą, skundžiamoji Kristina ir jos brolis ėmę skundėją plūsti, išvadinę jį ir jo žmoną raganiais ir grasinę tokiais žodžiais: „Jeigu jums dar maža to [ką turite], ir dar dėl to [pavogto] skundžiatės, tai žinokite, kad greitu laiku jus, pone Juozapai Stanislovavičiau ir ponia Zuzana Daugėlaite, jei ne mušte užmušime, tai ugnimi ir kitokiais būdais, būtent kerais, iš šio pasaulio išvarysime, kad net ženklo jūsų gyvenimo neliks!“

Году от нароженъя сына божого тисеча шестсотъ сорокъ четвер'того, мес'еца генвара двад'цат пятого дня.

На рокохъ земских судовых, вод'лугъ Статуту назавтре по святи Трохъ королей, свята рымского, прыпалых и сужоныхъ, перед нами Юр'емъ Кгружевскимъ, тивуном Великих Дыр'вянъ, суд'ею, Андреемъ Алек'сандромъ Радыминскимъ, тивуномъ шов'дов'скимъ, под'суд'комъ, а Яномъ Станкевичомъ, тивуномъ[1] ойракгол'скимъ, писаромъ, врад'никами *господа*р'скими зем'скими жомоит'скими,

оповедалъ и жаловалъ земенинъ *господа*р'ски земли Жомоит'скои панъ Езоф Станис'лановичъ самъ от себе и именемъ мал'жонки своей, паней Зузаны Езофовичовны Довкгялов'ны на под'даного земенина *господа*р'ского земли Жомоит'ской пана Авкгуштына Петровича Сункгайлу, мешкаючого в селе Клавзкгайлях, в зем'ли Жомоит'ской, у волости Бер'жанской лежачого,

о том, ижъ в року теперешнемъ тисеча шест'сотъ сорокъ четвер'томъ, *мес*еца генвара двад'цатого роз'ными днями, яко того звычай, ижъ по отправенъю челеды удалъ тот Матей Кас'перовичъ дочку свою, на йме Крыстину Матеевну, на роботу ему, пану Езофу Станис'лановичу. Тамъ она, маючы поверене от него и малжонки его, яко гос'подаровъ, в дому их редечы и служечы, мела вступъ, яко служеб'ница, до всего, и, наконец, и до самой клети. Тамъ же, умыслив'шы чынит здраду господаромъ своимъ, меновите сер'мегу, которая коштовала копъ две, с клети збожа роз'ного бочок зе две, к тому лну воз нетар'того с того дому роз'ными днями року звыш менованого, *мес'е*ца генвара двад'цатого дня, которы ленъ коштовалъ золотых[2] десетъ, до села того Станис'лава Матеевича, брата своего, от'провадила и тые вси речы на пожытокъ свой обер'нули.

И кгды онъ, панъ Езофъ Станис'лановичъ, доведавъшысе о таковое здраде домоства своего, почалъ их напоминати, тамъ дей, не доситъ на томъ, почали их лаяти, лжыти словы непрыстойными, менечы ихъ самыхъ злодеймы и чародеями, ку немалой крывде и шкоде. А такъ на томъ мало маючы, похвалку учынили || таковую, ижъ дей естли мало на томъ маете и о тое утискуете, тогды ведайте о томъ, ижъ в короткомъ часе вас, пане Езофе Станис'лановичъ и пани Зузанно Довкгяловно, ест'ли не смер'тю забитою, од'накъ огнемъ и иншыми роз'ными способы, а, меновите, чародейством зъ

[1] *Pakartota*
[2] Золотых

сего света згладимъ такъ, ижъ ани местца жытла вашого не будетъ», — ку немалой крывде и шкоде его.
О што хотечы правомъ чынити, далъ тое оповеданъе свое до книгъ земских жомоит'ских записат.

36. *1644.VIII.24. Merkinės magistrato suolininko skundas dėl jo namų vartų pakerėjimo.*

MAB, f. 256, Nr. 4493, l. 101. K. Jablonskio nuorašas iš Merkinės magistrato knygos, VCA, Senieji aktai 5847, l. 388/a.

Merkinės suolininkas Tomas Lebedys skundžiasi, kad Marijos dangun ėmimo išvakarėse, naktį iš sekmadienio į pirmadienį, kažkas jo namų vartus apšlakstęs kerais. Kai šuo prisiartinęs prie šių kerų, tuoj apšlubęs, susirgęs ir, baisiai kankindamasis, nustipęs.

Sławetnego p. Thomasza Lebiedzia proces o czary, w domu jego nalezione.
Fe*r*ia quarta, die 24 men*s*is aug*usti* 1644.
Sławetny pan Thomasz Lebiedz, ławnik m*ia*sta k. j. m. Merecza, obciężliwie urzędowi wojtowskiemu opowiadaiąc, żałował y protestował się, iż z niedziele na poniedziałek w nocy, immediate przed swiętem Wniebowzięcia Naswiętszey Panny, czary we wrotach samych tam, gdzie mieszka w Kopumbolach, polał.
Na ktore czary pies skoro nastąpił, zaraz ochramał y męczyć się, skolic poczał y zoledwie z wielką trudnoscią zdechł, targaiąc y miotaiąc śię, skurczony w kupe.
Od kogo by to stać miało, do wzięcia wiadomosci to swoie opowiedanie na kożdego takowego osobe prawo zachowuiąc, dał zapisac. Co jest zapisano.

37. *1646.IV.27. Merkinės magdeburgijos teismo sprendimas, priimtas išnagrinėjus miestiečio Martyno Veličkos pakerėjimo bylą.*

MAB, f. 256, Nr. 4493, l. 102—103. K. Jablonskio nuorašas iš Merkinės magdeburgijos knygos, VCA, Senieji aktai 5847, l. 431—433.

Merkinės miestietis Martynas Velička (Wieliczkowicz) skundė Merkinės vaito teismui mergą Magdaleną iš Lydekinės kaimo, kad ji, norėdama už jo ištekėti, siekusi kerais išskirti jį su sužadėtine. Toji merga, atsakovė Magdalena įkalbėjusi ieškovo M. Veličkos tarnaitę nukirpti gabalą nešvarios ieškovo paklodės. Dėl Magdalenos kerų ieškovas kentęs didelį neramumą, pametęs savo sužadėtinę ir vos nenusižudęs.

Kaltinamoji Magdalena, tardoma Merkinės rotušėje, atsakė, jog nukirpti gabalą paklodės, kad ištekėtų už ieškovo, ją pamokiusi senė Ona, kilusi iš Dziembrovo kaimo prie Gardino, pono Kapočiaus (Kopec) valstietė, jau šešiolika metų gyvenanti Merkinėje.

Atvesta į rotušę, apkaltintoji moteris Ona teigė, kad ji niekada kerėjimu nesivertusi, tik padėjusi Marmūnaitei (Marmunowej) ištekėti už Baltramiejaus Ručinsko. Marmūnaitė atnešusi jai, Onai, nešvarią B. Ručinsko drobulę. Ji ta drobule patrynusi Marmūnaitei po pažastimi, taip pat kitas kūno dalis ir atidavusi sakydama: „Nebijok, dabar tave ims!" Nieko daugiau su ta drobule nedariusi, tik kalbėjusi rožančiaus maldas ir išmeldusi prašytojai Marmūnaitei vedybas.

Kaltinamoji Ona paaiškino, kad vyriausioji (matyt, tarp raganų) esanti Zolotucha. Kadangi ieškovas M. Velička tvirtino, kad toji moteris Ona pakerėjusi daug žmonių, teismas įgaliojo suolininkus Mikalojų Kruševičių ir Lauryną Kairelį ją tardyti. Per tardymą kalvis Tomas Nekravičius tvirtino, kad jis savo patale buvo radęs kiaušinių ir nuo to laiko abu su žmona praradę sveikatą. Jis taip pat teigė, kad kaltinamosios Onos duktė Šulinio gatvėje moterims sakiusi: „Jeigu mano motiną degins, klius ne vien jai!"

Senė Bulienė pasakojo, kad toji Ona paėmusi tešlos iš jos duonkubilio ir nuo to laiko nebenusisekanti duona. Liucija Eglinienė sakė, kad toji Ona prašiusi parūpinti jai juodą Raulienės skarą, nes tada Raulienė būsianti jai, L. Eglinienei, maloni. Haidukas Tomas Navickas, davęs rotušėje priesaiką, liudijo, kad, sugedus jo brogai, jis pašaukęs Oną, bet ji negalėjusi sunaikinti kerų, nes, pasak jos, moteris, kuri tą brogą užkerėjusi, ėmusi surūgusios brogos. Miestietis Tomas Lebedys prisiminė, kad radęs vartus, apipiltus supelėjusiu vandeniu.

Išklausęs tardymo parodymus, teismas nusprendė perduoti kaltinamąją Oną kankinti. 1646.IV.30, kai budelis ketvirtą kartą degino kaltinamosios kūną, ji tik pakartojo savo parodymus, duotus rotušėje per pirmą tardymą. Daugiau ji nieko neprisipažino ir teigė, kad žmonėms dariusi tik gera. Ji žadėjo, kad ieškovas Martynas Velička gerai gyvensiąs su savo žmona, tik tegul atleidžiąs ją, Oną, nuo kaltinimo. Tada ieškovas savo kaltinimą atsiėmė. Atsižvelgdamas į tai, kad ieškovas nereikalauja kaltinamosios sudeginimo, teismas priėmė tokį sprendimą: kaltinamąją moterį Oną atiduoti budeliui, kad ją išplaktų

prie stulpo, išdegintų kūne ženklą ir visam laikui išvarytų iš Merkinės miesto. Kas išdrįsiąs priimti ją į savo namus, mokėsiąs baudą.

|[1] Decret o czarownice. Dnia 27 *miesiąca aprilis* 1646.[1]|
W sprawie uczciwego Marcina Wieliczkowicza o zczarowanie jego przez urzniony szmat brudnego przescieradła, za ktorym wielkie cierpiał tesknoty, y zaręczoną pannę z desperatyi porzucił był, y mało sobie zlej smierci sam dla tych czarow nie zadał.
Ktory to szmat przescieradła na imie dziewka Magdalena, rodem z Lidekin, dziewczynę namowiwszy, u Marcina Wieliczkowicza mieszkaiącey, nabyła była dla tych przyczyn, aby dziewkę swą, ktorą zaręczył, porzucił, a onę poiął.
Ktorey dziewki gdy urząd pytał, jezeliby to prawda była, jako actor żałuie, y na co by ten szmat przescieradła brała, oczewisto stoiąc odpowiedziała: „Baba mnie tego nauczyła, abym jego brudnej chusty dostała, ktora sprawic to mi obiecała, yż ten Marcin Wieliczkowicz mnie poiąc za zonę miał."
Tęz babe gdy urząd przed się przyprowadził y, aby ten uczynek szkaradny wyznała, pytał, ktora dobrowolnie naprzod być się mieniła rodem ze wsi z Dziebrowa, poddanką jego msci pana Kopcia z pod Grodna, y juz lat szesnascie w miescie Mereckim mieszkaiąc.
Taż zeznała, yż sie żadnemi czarami nigdy nie bawiła ani ich umie, tylko Marmunej posłuzyła, że poszła zamąż za Barthłomieia Ruczynskiego tym sposobem: gdy Marmunowa jey chuste brudną u Ruczynskiego wziąwszy dała, ona tą chustą wytarszy pod pache y insze mieysca ciała, onej wrociła, mowiąc: „Nie boy się, już cie teraz poymie." Co by czyniła z tą chustą? Przy tym powiedziała, „zem nic inszego nie czyniła, tylkom paciorki mowiła y tak od pana boga jey iscie zamąż uprosiła, gdyż często mie o to dokuczała, powiedaiąc, ze się już z nim posromociła".
Item p. Lebiedz przypowiedał się, ze wrota wodą zaplesniałą zalane nalazł.
Ktorey urząd inquisityi y deponowanego zeznania ludzi wiary godnych z rellacyi pp. ławnikow wysłuchawszy, dla dalszego się wywiedzenia tych złosci jey ad torturas skazał. ||
|[1] 30 dnia aprilis 1646[1]|

[1–1] *Paraštėje*
[1–1] *Paraštėje*

Gdy executor juris onę wziął ad torturas y oney pytał, aby uczynki czarodzieystwa swego za przyłozeniem ognia wyznawała, ktora in presentia panow ławnikow y osob innych urzędowych przysięgłych za pytaniem juris executora y przypaleniem raz, drugi, trzeci y czwarty nad prawo, inquisitią y swą confessate, stałą przed urzędem na ratuszu, twierdziła, a nic więcej nie umieiąc byc się mieniła, tylko przyznała, ze „nic zlego nie umiem, tylko dobrze ludziom czynic, mianowicie, zem Marmunową y p. Malinowskiego z corką pana Zrzeckiego ożeniła. A co się tknie brahy Tomasza zepsowaney,— nie wielkie rzeczy: zimny węgiel w wode wrzucic; kiedy będzie pisczał, tedy będą uroki y uydą w garnuszek".

Po ktorym jey przypaleniu mowiła, że temu Marcinowi nic nie będzie, y z tą z zoną ożeniwszy się, dobrze będzie żył, tylko niech mnie wolno pusci. Ktorą actor ultro nie chcąc instigowac, uwalniał.

|[1] Nemine instigante reus absolvitur[1]|

A tak sąd woytowski y ławniczy merecki przy bytnosci wielu zacnych osob, sławętnych pp. burmistrzow, radziec, pilnie tę sprawe uwazywszy, poniewasz actor ultro onę uwalniał y post torturas na stos dawać zbraniał, a iz się gusła przez confeszatę y czarodzieystwo byc pokazało, zabiegaiąc temu, aby zli kary nie uchodzili y || z tego drudzy nie gorszyli się, y nie psowali, y maiestat bozki takowemi gusły nie był obrażon, aby ta Anna per juris executorem u statuy wysmagana y z znakiem spalonym ciała z miasta wygnana publice przeź tegoz executora juris była, nakazał y wiecznemi czasy expulsią declarował. A kto by ją smiał y wazył w dom swoy przyiąc, winy złotych sto toties, quoties za[lozył], ktora nie ma być odpuszczona. Et haec sunt consignata.

Taż powiedała byc w człowieku troią dziewięc wrzodow; najstarszą byc mianowała, że zową Zołotuchą. Jesliby nad to więcej nie umiała? — negowała, że nic więcey nie umie.

A iż tenże actor mianował, że niemało inszych poczarowała y gusłami zwodziła, przeto na decret się nie skwapiaiąc, na inquisitią panow ławnikow Mikołaia Kruszewicza, Ławryna Koyrelewicza deputował.

|[1] Inquisitia o czary[1]|

Przed ktorymi naprzod z mieszczan Thomasz Niekrowicz kowal zeznał, yż jaie w poscieli mey nalazłem y od tego || czasu

[1–1] *Paraštėje*
[1–1] *Paraštėje*

zdrowia nie mamy oboię, od kogo — nie wiem. Tenze zeznał, yz corka tey Anny baby na Studnej ulicy przed niewiastami mowiła, niewiestka Juzelowey: „Jezeli moią matkę będą palić, nie jednej sie jey dostanie".
Stara Bułowa item powiedziała, yż ja w wielkiey niezgodzie z niewiestką swoią żyłam, a ta baba z nią dobrze żyły; taż wziela ciasta w dziezy, od ktorego czasu chleb się począł psowac y nie udawac. A potym taż ruska Anna baba mowiła: „Jak było dobrze u ciebie, tak y będzie, nie frasuy się".
Item Lucia, Egliniowa zona, powiedziała, yż ta baba chusty czarnej Rulinej prosiła, mowiąc jej: „Dostan tylko chusty czarnej a daj mnie, będzie na cie Rulina zaraz łaskawa."
Insze osoby mowiły: „Zginie y bez naszych grzechow".
Item Thomasz Nowicki hajduk, zięc Rustkinia, pod przysięgą zeznał na ratuszu przed urzędem: gdy mu brahe na kuble zepsowano, tez Anne przyprowadżono w dom jego, ktora powiedziała, yż „nie mogę tych czarow odczynic, bo kwasnego wzięto, y lubo tę biaległowe, ktora to uczyniła, wiem, ale nie powiem".

38. *1646.XI.8. Žemaičių žemininko Jurgio Radavičiaus byla dėl jo žmonos Barboros apkaltinimo raganavimu. Ištraukos iš Žemaičių pilies teismo dekreto.*

MAB, f. 256, Nr. 4493, l. 113—123. K. Jablonskio nuorašas iš Žemaičių pilies teismo knygos, ŽP 12, l. 194—199a.

Žemaičių žemininkų Jurgio ir Onos Radavičių bylinėjimasis su Jurgiu ir Barbora Jomantais, teisininku M. Varanausku ir jo įpėdiniais prasidėjo dėl to, kad 1645 m. (tiksli data nenurodyta) J. Jomanto kviestinių bajorų teismas, kuriame svarbiausias veikėjas buvo Kražių pavieto Vaidatonių žemininkas ir teisininkas Mikalojus Varanauskas, nuteisė mirtimi dvi J. Jomanto valdines, jo šeimynos moteris Augustinienę Budrienę ir Baltrušienę, pripažintas raganomis. Teismas vyko J. Jomanto Milžuvėnų dvare, Viduklės paviete. M. Varanauskas, nuo seno sergantis venerine liga, paklausė teisiamųjų, kas, jų žiniomis, galėjęs jį, M. Varanauską, pakerėti. Viena iš teisiamųjų, Budrienė, apkaltino kerėjimu žemininko Jurgio Radavičiaus žmoną Oną Radavičienę, bet vėliau, prieš pat laužo uždegimą, tą savo parodymą atšaukė.
Teisme dalyvavusio vaznio Stanislovo Liubkevičiaus pranešimas apie nuteistų raganų parodymus, kuriuose J. Radavičius su žmona buvo pavadinti kerėtojais, 1646.I.10 buvo įrašytas į Žemaičių pilies teismo juodąją knygą. Nors nuteistoji Budriene

buvo atšaukusi savo žodžius apie O. Radavičienės raganavimą, M. Varanauskas 1646.I.16 į Žemaičių pilies teismo knygą įrašė skundą, kuriame Radavičius pavadino kerėtojais, o J. Radavičių — dar ir Piktčiepaičiu. Jo skunde buvo teigiama, kad per minėtų dviejų moterų, J. Jomanto valdinių, kankinimą jis, J. Radavičius, kažką joms ranka ar galva nurodinėjęs ir bandęs papirkti budelį — jam per bajorą Steponą Daugutį davęs 3 auksinus.

Sužinojęs apie vaznio S. Liubkevičiaus raštišką pranešimą ir M. Varanausko skundą, įžeidžiančius Radavičių bajorišką garbę, J. Radavičius 1646.II.4 teismui įteikė raštišką protestą, kuriame vaznio pranešimą pavadino falsifikatu, o visą bylą — teisininko M. Varanausko ir Jomantų sąmokslu prieš Radavičius.

Netrukus po to M. Varanauskas mirė. J. Radavičius pašaukė atsakovus Jomantus ir mirusio M. Varanausko įpėdinius į Žemaičių pilies teismo 1646 m. rugsėjo mėnesio sesiją. Atsakovams atmetus šaukimą M. Varanausko mirties pretekstu, J. Radavičius 1646.IX.20 vėl pašaukė juos į to paties teismo lapkričio mėnesio sesiją.

Bylos svarstymas prasidėjo ginču dėl pilies teismo kompetentingumo. Atsakovai nesutiko su bylos svarstymu pilies teisme ir ketino dėl to apeliuoti LDK Vyriausiajam tribunolui, tačiau Žemaičių pilies teismas patvirtino savo kompetentingumą ir neleido atsakovams apeliuoti. Tęsiant bylos nagrinėjimą ir perskaičius ieškovų kaltinimą atsakovams, ieškovų įgaliotinis J. Petkevičius įrodinėjo, kad velionis teisininkas M. Varanauskas, siekdamas paglemžti Radavičių turtą ir būdamas J. Jomanto valdinių teisme teisėjas, prokuroras ir sekretorius, pats nurodęs teisiamoms raganoms duoti melagingus parodymus dėl tariamo O. Radavičienės raganavimo. Paneigdamas tokį jos apkaltinimą, J. Petkevičius pateikė teismui Nemakščių klebono Simano Jono Krikščionavičiaus pažymėjimą dėl O. Radavičienės pamaldumo, Nemakščių bažnyčios lankymo ir reikalavo, kad Žemaičių pilies teismas anuliuotų vaznio S. Liubkevičiaus pranešimą ir M. Varanausko skundą, o atsakovus Jomantus nubaustų kalėjimu. Be to, jis reikalavo iš mirusio teisininko M. Varanausko turto priteisti ieškovui J. Radavičiui 40 kapų grašių, o jo žmonai Onai Radavičienei — 80 kapų grašių baudą ir kompensaciją už šmeižimą.

Atsakovų — Jomantų ir M. Varanausko įpėdinių įgaliotinis Jurgis Virgonskis tvirtino, kad, pagal Lietuvos Statuto III skyriaus 11 straipsnį, ponams leista teisti savo nusižengusius vals-

tiečius ir tarnus. Todėl J. Jomantas, kviesdamas savo bičiulius bajorus ir M. Varanauską teisti kaltų savo šeimynos moterų, dalyvaujant vazniui ir liudininkams, teisės normų nepažeidęs ir jų parodymai negalį būti atmesti. Jokio atsakovų J. Jomanto ir M. Varanausko sąmokslo prieš ieškovus Radavičius nebuvę. Dėl ieškovės O. Radavičienės apkaltinimo raganavimu Radavičiai privalėję kelti bylą ne Jomantams, o teismo vazniui S. Liubkevičiui, nes jis savo pranešime apie nuteistų J. Jomanto šeimynos moterų parodymus parašęs tai, ką pats iš jų išgirdęs. Todėl Jomantams jokia kalėjimo bausmė už šmeižtą negalinti būti taikoma; priešingai, J. Radavičius turėtų būti nubaustas už Jomantų apšmeižimą. Tad J. Jomantas pasiliekąs teisę kelti bylą J. Radavičiui.

Atsakovų, M. Varanausko įpėdinių, vardu įgaliotinis J. Virgonskis pareiškė, kad jie pasirengę prisiekti, jog M. Varanauskas skundo dėl Radavičių raganavimo nerašęs ir jo nedavęs įrašyti į pilies teismo knygą. Įgaliotinis prašė teismą po priesaikos atleisti juos nuo ieškovo J. Radavičiaus ieškinio.

Žemaičių pilies teismas nutarė leisti prisiekti ne atsakovams, o ieškovui J. Radavičiui su žmona ir septyniais asmenimis; prisiekus priteisti jiems iš velionio M. Varanausko turto J. Radavičiaus reikalautą kompensaciją pinigais, o vaznio S. Liubkevičiaus pranešimą ir M. Varanausko skundą — anuliuoti. Teismas pripažino, kad J. Jomantas turėjęs teisę teisti savo valdines, todėl ieškovų Radavičių kaltinimus Jomantams atmetė.

Šalys su tokiu Žemaičių pilies teismo sprendimu nesutiko: Jomantai dėl to, kad jiems nepalikta teisė kelti bylą Radavičiams dėl apkaltinimo sudarius sąmokslą su teisininku M. Varanausku, o ieškovui Radavičiui dėl to, kad Jomantai nenubausti kalėjimu už jų, Radavičių, apkaltinimą kerėjimu. Žemaičių pilies teismas leido šalims apeliuoti LDK Vyriausiajam tribunolui.

Земяном *господа*р'скимъ земли Жомоит'ское пану Юр'ю Грыгор'евичу Ямон'ту и мал'жон'це вашои пани Бар'баре Станиславовне Козакевичовне, вперод того бывшои Адамовои Мотовичовои, а теперешнеи Ямон'товои, и детем твоим, пани Ямон'това, пер'вшого мал'женъства паном Яну, Маринусу, Ан'дрею, Вин'цен'тому, пан'ном Альсце и Марине Адамовном Мотовичом, а тым помененым пан'ном у вас, пане Яне Мотовичу, яко у стар'шого брата в опеце прирожонои будучым, пану Каликсу Яхимовичу а паномъ Яхиму и Яну Филиповичом Пашкевичом Вороновъскимъ, яко сукъцес'сором добръ по

зошлом пану Миколаю Вороновским, по стрыю вашом, позосталых.
Жаловали на васъ передо мною, врадом моим кгрод'ским жомоит'ским земяне господар'ские зем'ли Жомоит'ское пан Юрыи Щефановичъ Родовичъ и малъжон'ка его пани Анъна Анъдреевна Шым'кевичовна о то, ижъ тотъ небощыкъ панъ Миколаи Вороновскии, запом'нявшы боязни божое и срогости, в праве посполитом описанои, а будучы в писъме и въ || праве, яко правникъ, вел'ми беглыи, на их, убогих людеи, жалуючых особъ, роз'ными вымыслными фор'телями своими насадил'се былъ, хотечы убогую от'чызну ихъ осегнути, а самых з сего света згладити и з учътивого пожытя их вызути.
Чого в прутком часе не могучы вод'луг злого перед'себевзятя и замыслу своего учынити, другии способъ, пану богу и добрым людем обрыдливыи, тот небощыкъ Вороновъскии на змове з вашъмостями, пане Ямонт и пани Ямон'това, на учътивое, пристоиное, побожное пожыте жалуючых особъ выналезъ. Таковыи меновите, яко их, жалуючых особъ, з видимусовъ, с книгъ кгрод'ских жомоитъских выданых, ведомость дошла, иж естъ реляцыя возного Станислава Любкевича, до книгъ кгрод'ских жомоит'ских чор'ныхъ именем вашых милос'теи, пане Ямонт и пани Ямон'това, в року теперешнем тисеча шест'сот сорокъ шостом, месеца ген'вара двад'цат второго дня от'дана. В которои тои реляцыи, через того небощыка пана Вороновъского на змове з вами, пане Ямонт и пани Ямон'това, ку явнои змыс'лнои змазе жалуючых особъ з непрыстоиного стараня того небощыка Вороновского справленои, описано, якобы челед'ницы вашые, пане Ямонт и пани Ямон'това, од'ная Авкгуштыновая Будрова, а другая Бал'трушова, будучы на муках з неякого приват'ного суду вашого, на пытане того небощыка пана Вороновъского, хто бы оного очаровати, яко здавна на вшетечную хоробу зхорелого, мел, а тые челед'ницы вашые, пане Ямонт и пани Ямон'това, якобы неякие сябер'ство до чародеиства мал'жон'ку пана Родовича помовити мели.
До того тот небощыкъ пан Вороновскии, якожъ здавна звыклъ на люди невин'не своим явным вымыслом нападати и люд'ские титулы старожыт'ные от'меняти, тогды и в тои реляцыи, через себе самого писанои и яко их, жалуючых особъ ведомость дошла, ижъ и на тот час у васъ, пане Ямонт и пани Ямон'това, сам суд'ею, сам прокуратором и под'часъ мучен'я сам ин'стыкгатором и сам писаром будучы, его, пана

Родовича, неяким титулом, Пикчепаитем называючы, написал.

А у другого видимусу с протестацыи того небощыка пана Вороновского, в року теперешнем тисеча шест'сот сорокъ шостом, месеца ген'вара шест'над'цатого дня на него, пана Родовича, и мал'жон'ку его до книгъ кгрод'ских жомоит'ских ж[алоблив]ых особъ ведомость дошла, якожъ тот небощыкъ пан Ворон[овск]ии, а то явне потвар'не, протестацыи своеи реч николи не былую его, пана Родовича, и мал'жонъку [е]го за чаровницовъ описал и то в тои же потвар'нои протестацыи своеи доложыл, || якобы онъ, панъ Родовичъ, под'часъ мученя тых челядницъ ваших, пане Ямонтъ и пани Ямонътова, рукою або головою на когож кивати и кату на неякии перекупъ через пана Щефана Довъкутя, которого такъже неналежным тытулом Кгуд'бер'немъ написалъ, три золотых дати мел. О чом шыреи на тои потварънои протестацыи, на змазу учътивого, побожъного пожытя ихъ учыненои, естъ описано.

А такъ жалуючые особы через вашых милос'ти, пане Ямонт и пани Ямонътова, на змове з небощыкомъ паном Вороновъским з вашого суду приват'ного, в неведомости своеи вынесеного, будучы через тот неслушныи поступокъ на учътивом пожыт'ю и гоноре своем шляхет'ском помовъне змазаными, а особливе через того небощыка пана Вороновъского процесом в невинъности в чародеистве помовълеными и обельжоными, а хотечы то все з себе знести, а на васъ все вины правъные, сроготи права посполитого ростегънути, запозъвали были васъ на рочъки сен'тябровые, в року теперешънемъ сужоные. На которых тых рочъкохъ тые позъвы збурыли есте смер'тю того Вороновъского.

Тепер о то все васъ сим позвомъ припозывають. Прото прыказую вашых мостямъ, штобы есте передо мъною, старостою, а в небыт'ности моеи ино перед врадомъ моим кгрод'ским жомоит'ским на рочъкох ноябровых, в року теперешънемъ тисеча шест'сотъ сорокъ шостомъ судити прыпадаючых, на местъцу звыкъломъ у дворе господар'ском Росенъскомъ, альбо где суды кгродъские в Росеиняхъ [звыкли] отъправоватисе, сами особами своими ку праву стали, тые протеста свое и реляцыю помененого возного Любкевича ку скасован'ю у права положыли и о все вины правъные, в праве посполитомъ и въ кон'стытуцыяхъ соимовыхъ описаные, подъ которые под'легаете и въ нихъ зоставаете, такъже на шыр'шую жалобу акторовъ часу права на в[ас] продукованую и доведеную за

симъ позъвомъ моимъ яко на року завитом, усправед'ливили. Писанъ в Росеиняхъ, року тисеча шестьсотъ сорокъ || шостого, *месе*ца сенътября двадъцатого дня...

А такъ мы, врад, в тои справе пана Юръя Родовича и мал'жон'ки его панеи Ганъны Шымъкевичовны зъ его *мило*стью паномъ Юр'емъ Ямонътомъ и зъ мал'жонъкою его *мило*с'ти зъ докладомъ и детеи ее милости панеи Ямонътовои, с перъвшым малъжонъком || спложоных, а с паны Каликстом Яхимовичом а Яхимомъ и Яномъ Филиповичами Пашъкевичами Вороновъскими за позъвы, менечы опомовъку а удаючы якобы о непристоиное справене реляцыи возного через пана Вороновъского на змове с паномъ Ямонътомъ и малъжонъкою его и онои одер'жанью якобы в чародеистве малъжонъки его, пана Родовича, и в написаню самого неналежным тытуломъ Пикчепаитем,

зрозумевъшы зъ жалобы позовнои, такъже кон'тровер'сии обу сторонъ и зъ докуменътовъ, перед нами покладаных, бачечы то быт з реляцыи возного енерала Станислава Любкевича, ижъ панъ Ямонт, маючы крывды в чародеистве отъ подъданокъ своихъ дедичъных, одънои Авъкгуштыновои Будревои, а другои Бал'трушевои, кгды подъ роз'судокъ приятел'скии подал и пры бытъности того возъного и стороны — трохъ шлях'тичовъ пры воз'ном прыятели высажоные тую справу правне судили и на муку и на спалене сказали.

Тамъ под'часъ муки через мистра тая Будровая за пытанем небощыка пана Миколая Вороновъского, стрыя тепер позваных, стороны чаровъ малъжонъку его, пана Родовича, в чародеистве помовила была, а потом, перед запаленьемъ лому, на остатъномъ стопню будучы, тую Родовичовую в томъ по колькокроть невинъную быт вызнавала.

А за таким увол'ненем онои стрыи их, пановъ Вороновских, небощыкъ панъ Миколаи Вороновъскии якобы мел отънесть протестацыю до книгъ тутошнихъ кгродъскихъ по тои реляцыи возного, которая сталасе дня десятого генъвара в року нинешънем тисеча шестьсотъ сорокъ шос'том, под днемъ шеснадъцатымъ тогожъ месеца генъвара, на него, пана Родовича, описавъшы в неи самого Пикъчепаитемъ, а самую помовляючы в чародеистве, яко то панъ Родович видимусомъ с книгъ с тои про[тест]ацыи вынятым доводил. И о то будучы панъ Вороновъ[ск]ии отъ него, пана Родовича, на рочъки прошълые сенътябровые запозванымъ змерлъ.

По которого смер'ти сыновъцовъ его, пановъ Вороновъских, сукъцесоровъ маетъности его перед насъ, врад, запозвавшы и до при‖сеги з малъжонъкою само семыи на томъ, яко тую протестацыю самъ небощыкъ на нихъ внеслъ и в томъ ихъ невинъне помовил, беручы всказу навески за тое им на мает'ности небощыковъскои и седенье на его м*илос*'ти пану Ямон'ту и малъжон'це его и скасованя тои протестацыи потребовалъ.

Противным зась способомъ панове Вороновсцы до присеги собе на томъ, яко тои протестацыи стрыи ихъ не чынил, до книгъ не от'носил и онои по смер'ти небощыковскои в дому его не налезли, беручы, вол'ности от жалобы домагали.

Где мы, врад, воизравшы в тую справу достаточне, а видечы то, ижъ по том дню десятомъ ген'вара дня шеснадъцатого тая протестацыя оказует'се урощона, прото с тыхъ мер бачечи поводовыхъ близ'шыхъ до доводу, присегу ему, пану Родовичу, з малъжонъкою само семымъ на всемъ томъ, яко се бралъ, выконат узнавъшы, по прысезе за таковую помовъку навески самому сорок копъ, а мал'жон'це его осмъдесят копъ на мает'ности небощыковъскои стрыя тепер позваных панов Вороновъскихъ, которую по нимъ осегнули, на которои о то позвы покладано, пану Родовичу и малъжонъце его всказуемъ и присужаемъ.

И тую реляцыю и протестацыю сим декретомъ нашымъ касуемъ, такъ ижъ напотом жад'нои ваги и моцы нигде мети и доброи славе его тые ущыпливе урощоне процеса и реляцыя возъного ничого шъкодити не мает.

А его м*ило*сти пана Ямонъта, от которого жадная протестацыя не показует, а под'данъки свое за выступокъ вол'но было под'лугъ науки правнои, яко пану, судит, и вина в том при его м*ило*сти пану Ямонъте и мал'жон'це его м*ило*сти не наидует'се, вольным их м*ило*сти от того обжалованя на вси прышълые часы чыним.

Нижли умоцованыи позваных в учыненью вол'ным пана Ямонъта переставшы, а в незоставеню вол'ного мовен'я до пана Родовича и жоны его о помовку, такъже в сказанью на мает'ности небощыковъскои навезокъ, менечы в том быт собе тот декретъ нашъ за неправным, умоцованыи ‖ тежъ поводовых панъ Пет'кевичъ в несказанью седенья на пану Ямонъте, розумеючы в том за крывду, апеловали до суду Головного трыбунал'ного, которых апеляцыи мы, врад, имъ допустили есмо. И повин'ни будут оных обедве стороне пил'-

новати в року прышълом тисеча шест'сот сорокъ семом, в тер'мине суженья справъ земъли Жомоит'ское.
Што про памет ест до книгъ кгродъских жомоитъскихъ записано.

39. *1646.XII.18. Ukmergės pavieto vaznio pranešimas apie raganavimu apkaltintų Kupiškio seniūnijos valstiečių Jadziulės Kupryčios-Jusienės ir Mortos Stipaičios-Matulienės Juknienės teismą ir sudeginimą.*

MAB, f. 256, Nr. 1080, l. 416—417a. R. Jaso nuorašas iš Tyzenhauzų dokumentų XIX a. nuorašų II knygos.

Iškviestas Kupiškio seniūno Vilhelmo Tyzenhauzo Ukmergės pavieto vaznys Povilas Uoginis 1646.XII.15 ir kitomis dienomis dalyvavo teisme, kuriame buvo teisiamos Kupiškio seniūnijos Palėvenės vaitijos Sipainių kaimo valstietės Jadziulė Kupryčia-Jusienė ir Morta Stipaičia-Matulienė Juknienė. Jos buvo kaltinamos tuo, kad kerėjusios savo kaimynų — valstiečių gyvulius, javus ir pačius kaimynus. Teisėjai buvo Kupiškio seniūno Vilhelmo Tyzenhauzo sukviesti bajorai: Mikalojus Bohuševičius, Petras Žagaras, Jonas Kelmys, Stanislovas Penčikauskas. Teismas vyko Kupiškio vaito Kristupo Krumplevičiaus name — įprastoje teismų vietoje. Kaltintojai buvo Palėvenės vaitijos Sipainių kaimo valstiečiai (vyrai).
Pristačius kaltinamąsias J. Jusienę ir M. Juknienę į teismą, pirmiausia buvo klausinėjama kaltinamoji J. Jusienė. Ją kaltino Sipainių kaimo valstiečiai: Antanas Šleivys, Vaicius Misiūnas, Stusia, Martynas Purtikas, Stasius Šimkūnas. Jie teigė, kad kaltinamoji J. Jusienė kerėjusi taip: pylusi prie tvarto išperėtų žąsų kiaušinių lukštus, sukusi nedažytus siūlus apie stulpą tvarte, tepusi krauju kamaros duris. Nuo kerų, taip pat nuo jos paglostymo, papiltų žirnių ir kt. dvėsę paršeliai, karvės, nerūgusi duonos tešla, darže neaugę kopūstai. Martynas Purtikas kaltino J. Jusienę mirtinai apnuodijus jo žmoną.
Po to visi Sipainių vyrai ėmę sakyti, kad J. Jusienė su M. Juknіene darančios visiems didelę žalą. Tačiau tardoma J. Jusienė visus kaltinimus atmetė.
Ištardžius J. Jusienę, į teismą buvo pašauktas jos vyras, buvęs tijūnas. Jis pareiškė nežinąs, ar jo žmona mokanti kerėti, bet ją atiduodąs kaimo vyrams, jos neginąs ir nenorįs dalyvauti teisme.
Toliau buvo tardoma antra kaltinamoji — Morta Stipaičia-Juknienė, kuri jau anksčiau buvo teisiama pilies teisme, bet išsi-

pirko priesaika, kad nesanti kerėtoja. M. Juknienę kaltino du Sipainių kaimo valstiečiai: Jonas Kiseliūnas ir suolininkas Lukas Romaniūnas. Pirmasis teigė, kad kaltinamoji pakerėjusi jo arklį ir 8 paršelius, o antrasis tvirtino, kad ji sugadinusi kaimo rugius. Kadangi kaltinamoji neprisipažino kalta, kaimo vyrai pareiškė teisėjams, kad jie, visi 40, esą pasirengę prisiekti, jog abi kaltinamosios — tikros raganos. Dėl jų kaltės valstiečiai nespėją pirkti naujų gyvulių.

Po tardymo abi moterys buvo mėginamos vandeniu. Kadangi jos neskendo ir nieko neprisipažino, buvo perduotos budeliui kankinti, bet ir vėl neprisipažino. Teisėjai, remdamiesi tuo, kad kaltinamųjų negynė nei artimieji, nei giminės, nei jos pačios nieko neneigė, įsakė septyniems Sipainių kaimo valstiečiams, nukentėjusiems nuo kerų, prisiekti, kad kaltinamosios J. Jusienė ir M. Juknienė — raganos. Valstiečiai prisiekė 1646.XII.17 Kupiškio bažnyčioje. Po priesaikos abi kaltinamosios buvo sudegintos.

Ja, Paweł Oginiec, jenerał j. k. m. powiatu Wiłkomierskiego, zeznawam tym moim kwitem ku zapisaniu do ksiąg grodzkich wiłkomierskich, iż w roku teraźniejszym 1646, miesiąca grudnia 15 dnia byłem użyty od jegomość pana Wilhelma Tyzenauza, starosty lemzelskiego i kupiskiego, do dzierżawy jego Kupiskiej, w powiecie Wiłkomierskim leżącej, dla przysłuchania [się] w czynieniu sprawiedliwości za skargą i żałobą mużow wszystkich sioła Sypojniach, wójtowstwa Poławeńskiego, o czarodziejstwo.

A tak za skargą onych i instygowanie[m] jegomość pan starosta kupiski, dosyć czyniąc prawu pospolitemu, aby się tacy ludzie we włości Kupiskiej nie mnożyli, a dla pewnego wywiadowania i przysłuchania skarg ukrzywdzonych w czarodziejstwie, używszy ludzi zacnych, prawa umiejętnych, na te sądy j. p. Mikołaja Bohuszewicza, jegomość pana Piotra Żagorę, j. p. Jana Kiełma, j. p. Stanislawa Pieńczykowskiego i inszej szlachty niemało, ktorych ichmościów przy sobie uprosiwszy, zasadził w mieście j. k. m. Kupiskiem, w domu wójta kupiskiego Krzysztofa Kromplewicza, gdzie się sądy zawżdy odprawują.

Tedy tego czasu, dnia i miesiąca wyż mianowanego, jako na dniu złożonym, wszyscy mużowie tej wsi Sypojniów stanąwszy przełożyli skargę na dwie sąsiadki swoje, na Jadziulę Kuprycią-Jusiową i na Martę Stypajeie-Matullową Juknową, że

od nich mają wielką szkodę w czarowaniu bydła, zboża i ludzi.

Po takich skargach naprzód postawili Jadziulę Jusiową przed ich mościami pany sędziami.

Naprzód dowodził Adam Szlejwis, że ona, będąc zaproszoną na cześć, od niego milczkiem wyszedłszy, w sieniach od chleba skorupę z domu swego podrobiwszy, poczęła prosięta karmić przed oczyma jego i dziewierza swego, ktory powiedział, żem widział. A skoro jednę zarznął, jadszy i sam zachorował, i teraz zdrowia nie mam. A inne wyzdychały.

Gdy onej pytano, tylko tak odpowiedziała: „Prawda, żem posypała odrobinki, a to nie na źle".

Tenże znowu w oczy jej mowił, żeś „mi chleb popsowała, i po dziś dzień nie kisa, gdyż przed oczyma córki mojej wzięła ciasta po kawałku żobu (sic)". Gdzie i do tego się [nie] przyznała: „Jeślim wzięła, ale nie na źle, i nie odemnie chleb zepsowany".

Tenże znowu mówił onej: „Dlaczego skorupy wysiedziałych gęsiąt sypałaś pod wrotami w przygrodku, podle obor?". Tylko powiedziała: „Chyba pod || spody przytępiło się pudło, bo w tym pudle kokosz siedziała".

Tenże powiedział: „Żem ciebie nalazłszy w odrynie swojej, około słupa niciami surowemi kręcąc, zbiłem okrutnie, a ty się na mnie czemu nie skarżyła?" Ona na to odpowiedziała, że „kokosz odwadzałam od słupa swoją".

Potym Wajcius Misiunas dowodził na nią i w oczy mówił, żeś „ty przyszła do domu mego, żobiąc groch, a potym prosiętom moim przed oczyma moimi posypałaś grochu; skoro zjedli prosięta, wszystko dwanaście w prędkim czasie wyzdychali". Która odpowiedziała: „Prawda, żem posypała groch, ale nie na złe, widząc, że cudne prosięta".

Trzeci, Stusia, w oczy jej mówil, żeś „ty, przyszedłszy do domu mego, do piekarni, przed oczyma moimi dwoje cieląt pogłaskała. Od tego pogłaskania trzeciego dnia pozdychały, i sąsiadmi zaraz odwiądłem". Jakoż i dla krowy także mówił, że „zdechła od ciebie". Która odpowiedziała: „Jeślim głaskała cielęta, tedy nie z moich rąk zdechły, a krowa mogła się objesc kempiny od Sakucyny — od tego to zdechła".

Czwarty, Marcin Purtyk, dowodził, że jemu żonę otruła i od rąk onej z tego świata pójdzie; nawet i ogród kapustny zepsowała, że się i kapusta nie rodzi. Także w oczy jej mówił, żeś „ty skoro dwoje prosiąt pogłaskała, zaraz pozdychali, a

ktorych nie dotknęła się, zdrowe zostały". Ktora ni do czego się nie przyznała.

Piąty, Stasius Szymkun, dowodził i w oczy jej mówił, żeś „ty krwią drzwi komory zalała, gdzie owce bywały. Nazajutrz, skorom dwoje cieląt wpuścił, nalazłem pozdychałych". Która odpowiedziała, żem „nie zalewała".

A potym wszyscy mużowie tej wsi poczęli jej mowić, żeś „ty, Jusiowa, nam wielkie krzywdy czyniłaś w dobytku naszym, i z Juknową pospołu".

A po takich skargach o dowodach zawołano męża jej Jusia, starego ciwuna, który gdy stanął, a ichmościowie panowie sądowi pytali: „Czemu żony swojej odstępujesz? Czy wiesz, że ona taka?" Który tak odpowiedział: „Miłościwi panowie! Ja nie wiem, czy umie czarować, czyli nie umie. Ja jako zrazu mężom oną wydał, tak i teraz onej odrzekam się, wolę do domu odejść, gdyż nie myślę przy niej stać. Niech się wiedzą mużowie z nią, kiedy ona taka".

A potym drugą stawiono przed sąd — Martę Stypajcię-Juknową, już podejrzaną i sądzoną. Na ktorą zaraz dowiedli wypisem grodzkim i rotą, że jusz od czarodziejstwa odprzysięgała się. Która będąc stawiona, sama się przyznała, że „mię już sądzono i odprzysięgałam się".

A potem || dowodzili mużowie wszystkiej wsi, naprzód Jan Kisielun powtórze dowodził, że mu konia i wołu sczarowała, i prosiąt ośmioro po przysiędze, jakoż i znaki te, czary — żaby sąsiadom okazował, a ona nie była. Która odpowiedziała: „Jeśli pozdychały, tedy nie ode mnie".

Potym ławnik tej wsi Sypojniów Łukasz Romaniun ze wszystkiemi mużami dowodził, żeś „ty, Marta Jukniowa, żyto psowałaś jawnie, że ciebie postrzegał w nocy biagającą po polu, i poznał ciebie Mikołaj Tetanis z Nedziagł, który natenczas był zasnął, podpiwszy, w polu przy płocie. Który zaraz nazajutrz wszystkim powiedział mużom, i tobie w oczy mówił, żeś ty po nocy biegała po życie — znać, nie na dobre. A potym ławnik, zebrawszy mużów, poszli w pole żytne, jakoż już żyto co jedno przekwitło było, a gdy poszli, nalezli żyto połamane i poprzeg sznurów od ściany aż do ściany przez żyto. Którzy powiedzieli, że „niemałośmy każdy w swej części zebrali pożętego, mało nie po snopie, i więsej". Jakoż jej w oczy mówili, że „ty, Marto, nie tylko bydło z Jusiową czarujesz, ale i zboże psujesz". Która odpowiedziała, że „nie umiem psować żyta i bydła", i zapierała się.

A potym mużowie wszyszcy żałowali głosem wielkim do ichmościów panow sędziów, że „my gotowi wszyscy do czterdziestu mużow przysiądz, że one obiedwie wierutne czarownice i od nich krzywdę mamy wielką, że bydła kupować nie nadążym".

A zatem ichmość panowie sędziowie nakazali, aby onych na wodę puszczono według dawnego zwyczaju. A tak mużowie, wziowszy one, oddali katowi, aby one na wodę puszczał. Tamże kat, wziąwszy one, przed gminem wielkim ludzi i przy szlachcie, przede mną, jenerałem, po jednej puszczał na wodę. Które po wierzchu, jak kaczki, pływały.

A potem ichmość panowie sądowi po tej próbie kazali przed się stawić. Gdy pytali u nich, wprzod u Jusiowej, aby się przyznała, nie dając się do gorszych mąk, także i drugiej pytano, które odpowiedziały: „Co mamy przyznawać? I nie myślim!"

A potem ichmość panowie sędziowie, za instygowaniem gorącem wszystkich mużow, osądzili, aby katowi dali na męki zwyczajne.

Jakoż wziąwszy mużowie jednostaynie dali wprzód Jusiową. Która, będąc na mękach, nie przyznała się, tylko tak wiele, jak i pierwiej. Także i ta Marta, będąc na próbie, nie przyznawała się, ale jeszcze to powiedziała katowi: „Choćbyś mnie i przez dzień męczył, || tedy nic nie powiem, i nie powiem!"

A potem ichmość panowie sędziowie, widząc to, że na odwod się nie biorą, jako to Jusiowa, że i mąż onej odbiegł, bracia i pokrewni żaden nie odezwał się u sądu za nią i odstąpili onej, a strony, że już ona podejrzana, i słusznymi dokumenty prawnemi dowiedli, tedy ichmościowie, zachowując się według prawa pospolitego, aby wszyscy nie przysięgali, tylko siedmiu mużow, nakazali przysiędz na tym, że one są czarownice, i że od nich te szkody wielkie ponosili.

Jakoż przed ichmościami między sobą podali siedm mużow, którzy mieli przysiądz: pierwszego Adama Szlejwia, Wajcia Misiuna, Andrzeja Stuksia, Marcina Purtikę, Mikulia Czywania, Indrula Stajżania a Jana Kisieliuna. Jakoż ichmościowie termin złożyli przysiędze w kościele Kupiskim dnia 17 grudnia.

A gdy dzień przypadł 17sty, wszyscy siedm mużow według roty w kościele, przy bytności mnie, jenerała, strony — szlachty, przy mnie byłej, przysięgę wykonali.

A po wykonaniu przysięgi ich osądzili, aby były spalone. A tak mużowie, wziąwszy, oddali katowi na spalenie.

I na tom dał ten mój kwit sądowy j. j. panów sędziów polubownych pod moją pieczęcią i z podpisem ręki mej, jak też pod pieczęciami strony — szlachty, przy mnie i przy sądach byłym,— pana Kazimierza Mikolajewicza a pana Jędrzeja Piotrowicza.

Pisan w Kupiszkach, roku 1646, decembra 18 dnia. Paweł Ogiiniec ręką swą.

40. *1648.I.10. Žemaičių pilies teismo sprendimas, priimtas išnagrinėjus Veliuonos pavieto Beržų lauko bajorų — ieškovo Motiejaus Klausučio Beržanskio ir atsakovų Jokūbo Genkauto Beržanskio, Stanislovo Klausučio Beržanskio ir kt.— bylą dėl ieškovo žmonos Ievos Kirkilaitės-Motiejienės Beržanskienės apkaltinimo esant ragana.*

MAB, f. 256, Nr. 4493, l. 107—11. K. Jablonskio nuorašas iš Žemaičių pilies teismo knygos VDUB, ŽP 13, l. 33—36.

Ieškovas Motiejus Klausutis Beržanskis kėlė bylą Jokūbui Genkautui Beržanskiui, Stanislovui Beržanskiui (ieškovo sūnui) ir kitiems dėl to, kad šie 1644.IX.20, pasikvietę Žemaičių žemės vaznius Petrą Romašką ir Petrą Monkevičių, suėmė Vaitiekui Beržanskiui ir jo žmonai Elenai Medekšaitei priklausančią šeimynos moterį Kasiulę Petrienę ir, apkaltinę ją kerėjimu, surengė kviestinių bajorų teismą: tardė, kankino ir 1644.X.4 nuteisė ją sudeginti kaip raganą. Teismas vyko Jokūbo Genkauto Beržanskio namuose.

Kaip matyti iš atsakovo skundo Žemaičių pilies teismui, byla kilo dėl ieškovo Motiejaus Klausučio Beržanskio sūnaus — atsakovo Stanislovo Klausučio Beržanskio neapykantos pamotei — ieškovo žmonai Ievai Kirkilaitei-Motiejienei Beržanskienei. Ieškovo teigimu, tardydamas ir kankindamas suimtąją Kasiulę Petrienę, atsakovas Stanislovas Klausutis Beržanskis ir jo bendrininkai vertę ją duoti tokius parodymus, kad būtų galima kerėjimu apkaltinti pamotę — Motiejienę Beržanskienę. Teisme vienas iš atsakovų, Stanislovas Klausutis Beržanskis, tardomąją Kasiulę Petrienę klausė: „Pasakyk, ką su mano pamote darėte, kai jus užtiko pono Aleksandro Beržanskio šeimynykštė Baniulė, kuri dabar mirtinai serga, jūsų pakerėta? Su mano pamote vyniojote nedažytus siūlus ant plikų kelių, susėdusios viena prieš kitą prie kryžiaus kelio. Kokios naudos siekėte?“ Tardomoji Kasiulė Petrienė atsakė, kad tai jos dariusios norėdamos pakenkti visos apylinkės gyvuliams. Ponia Mo-

tiejienė Beržanskienė (Stanislovo Klausučio Beržanskio pamotė) tai geriau išmaniusi negu ji, Kasiulė Petrienė.
Žemaičių pilies teisme ieškovo Motiejaus Klausučio Beržanskio įgaliotinis neigė šį kaltinimą, tvirtino, kad Motiejienė Beržanskienė niekados nekerėjusi, ir reikalavo leisti jai prisiekti dėl savo nekaltumo. Ieškovas teigė, kad Kasiulės Petrienės teisimas buvęs savavališkas ir neteisėtas, nes nesikreipta į oficialų teismą. Todėl jis reikalavo anuliuoti vaznių pranešimą apie sudegintosios Kasiulės Petrienės parodymus kviestinių bajorų teisme, kuriame ieškovo Motiejaus Beržanskio žmona Ieva Kirkilaitė-Motiejienė Beržanskienė buvo apkaltinta raganavimu.
Priešingai, atsakovai įrodinėjo, kad kerėtoja Kasiulė Petrienė buvo pelnytai nubausta. Ji, kilusi iš Subačiaus miestelio, buvusi pono Mato Kirkilos valdinė, tarnavusi Ukmergės ir Upytės pavietuose ir visur žinoma kaip didelė kerėtoja, kenkusi žmonėms, gyvuliams ir pasėliams. Ji pati prisipažinusi ragana „gera valia“ ir tai patvirtinusi kankinama.
Žemaičių pilies teismas nutarė leisti apkaltintai raganavimu Ievai Kirkilaitei-Motiejienei Beržanskienei prisiekti, kad esanti nekalta. Po priesaikos — anuliuoti vaznių pranešimą, kuriame kalbama apie jos raganavimą, ir atleisti atsakovus nuo ieškovo pareikštų kaltinimų.

Году от нарожен'я сына божого тисеча шест'сотъ сорокъ ос'мого, месеца генъвара десятого дня.
На роч'кох кгрод'ских генъваровых, у дворе господар'ском Росен'ском судов'не от'правованых, перед нами Салюмоном зъ Кганя Давидовичом, стол'ником вил'комир'ским, под'старостимъ, Адамом Стан'кевичом, тивуном твер'ским, судею, а Петром Рыбин'ским писаромъ, врад'никами кгрод'скими жомоит'скими, отъ освецоного яс'невел'мож'ного пана его милос'ти пана Януша Радивила, княжатя на Бир'жах и Дубин'ках, старосты енерал'ного зем'ли Жомоит'ское, гетъмана пол'ного Великого Княз'ства Литовъского, казимер'ского, каменец'кого, сеивенъского, бистрыц'ского дер'жавъцы, тивуна ретовъского, на справы кгрод'ские жомоит'ские высажоными, кгды с порад'ку реестрового ку суженъю прыпала справа земенина господар'ского зем'ли Жомоит'скои пана Матея Грегор'евича Кловъсутя Бер'жан'ского зъ земян'ми и земян'ками господар'скими тое зем'ли Жомоит'скои паном Якубом Петровичом Генъковътомъ Бер'жанъским и мал'жон'кою его панею Алъшкою Бал'тромеев'ною Еикгир'дов'ною, паном Ста-

нис'лавом Матеевичом Клавъсутемъ Бер'жан'ским и мал'жон'кою его панею Марыною Яновъною Лещын'сковъною, паном Алекъсан'дром Яновичом Кловъсутем Бер'жанъским, паном Даниелем Петровичом Ген'кон'томъ Бер'жан'ским, паном Мар'тином Грыгор'евичом Кловъсутем Бер'жан'ским за поз'вы, в речы нижеи намененои вынесеными,

ино за прыволан'емъ через енерала двор'ного Давида Мон'кевича сторонъ до права, пан Матеи Бер'жанъски з умоцованым своим, паном Юр'ем Явъкгелем, а пан Якубъ, панъ Станис'лавъ и пан Алекъсан'дер Бер'жан'ские с паном Юр'емъ Пет'кевичом, которы и от ин'шых моц, собе в тои справе даную, кгды се перед нами, врадом, становили, за тымъ панъ Явъкгелъ, довед'шы положенъя им того поз'ву кожъдому з нихъ || по стороницы у ворот домовъ их, в од'нои околицы меш'каючымъ, лежачых в повете Велен'скомъ, в полю Бер'жахъ, и року за ними прыпалого написом воз'ного енерала Мар'тина Бролин'ского и написом моим, писар'скимъ, очевистого прыз'нан'я оного и трое волан'е на ним слушъне и прав'не оказавъшы,

жаловалъ с того поз'ву именем пана Матея Бержан'ского в крыв'де мал'жон'ки его, панеи Евы Кир'киловъны — Матеевои Бер'жан'скои тымъ способомъ о томъ, ижъ деи в году прош'ломъ тисеча шест'сотъ сорокъ чет'вер'томъ, месеца сенътябра двад'цат третего дня вы, особы вышеи помененые, ты, пане Якубе Генът'ковътю, спол'не и [с] сыном его, жалоб'ливого пана Матея Бер'жанъского Станиславом Бер'жан'ским и з вами, особами вышеи помененымы, наступуючы на дом и гонор их шляхец'ки людеи добрых, спол'не з вами, суседы, на то зажытыми, донес'шы жалобу свою до книг кгрод'ских жомоит'ских того году прошълого тисеча шест'сот сорокъ чет'вер'томъ, месеца ок'тябра четъвер'того дня на земенина и земян'ку господар'ских зем'ли Жомоит'скои, на пана Воитеха Бер'жанъского и мал'жон'ку его, паню Гелену Медекъшан'ку, в которои жалобе его, жалоб'ливого пана Матея Бер'жанъского и мал'жон'ку его, паню Еву Кир'киловъну докладает,

якобы того году, месеца сенътябра двад'цатого дня доводечы вы, особы вышеи помененые, узур'пуючы радою сполъною з мноствомъ суседовъ своих, зъ енераломъ господар'скимъ зем'ли Жомоит'скои Петром Ромашъкомъ, а з другим Петромъ Мон'кевичом, помоч'никами, об'винивъшы чародеиствомъ челед'ницу и под'вор'ницу того пана Воитеха Бержан'ского, на име Касюлу Петрову, доводечы з нее собе справед'-

ливости водълугъ уподобаня своего, пор'вавъшы оную в полю, на роботе панов своих будучою, через ката пробуючы, осудив'шы оную за чаров'ницу к спалене, люди добрые, славе доброи будучои, николи ниякои змазы чародеистве не досвечаною, ты, пане Якубе Генъковътю, з ранъкору в сусед'стве будучы, а ты, пане || Станис'лаве Бер'жанъски, наступуючы на родича своего, жалоб'ливого пана Матея Бир'жан'ского, маючы в ненависти мал'жон'ку оного, мачоху свою, мучечы и пробуючы тую Касюлу Петрову, прымушаючы чаровъницою менити жалоб'ливую паню Матееву Бер'жан'скую, мачоху свою, спол'не з вами, особами вышеи поменеными, велелъ и прымушал кгвал'товъне, уимуючы доброи славе и онору уродзоного шляхец'ства онои, таки збытокъ делали и спол'ну протестацыю свою, неслушъне слова николи небылые списали,

якобы жалоб'ливая пани Матеева Бер'жан'ска того часу, под'час пробы и судов вашых, заволати мела, жебы тая Касюла Петрова никого не от'волывала, чого николи не было, але вы сами, взрушываючы право посполитое, не потребуючы намен'чои речы жад'нои прычыны до злого у жад'ного права, смели и важылисе таким неслушънымъ процесом обжаловати и таковую жалобу людям учътивым славу уимовати и справед'ливост собе доходит.

В чомъ жалоб'ливы пан Матеи Бер'жанъскии, маючы такъ великую обелъгу свою и мал'жон'ки своеи от вас, особъ вышеи помененых, а набар'зеи от сына своего власт'ного Станис'лава Бер'жан'ского, хотечы о то правом чынити, сим поз'вом моим кгрод'ским староства Жомоит'ского вас, усих особъ вышеи помененых, запозывает.

А по прочытанъю того поз'ву умоцованы стороны поводовои — пана Матея Бер'жанъского пан Юр'и Явъкгелъ поведил:

«Рачыли ваша милость врадъ зрозумет зъ жалобы позов'нои, ижъ якобы челед'ница пана Воитеха Бер'жанъского, на име Касюла Петрова, будучы от позваных особъ за чародеиство взята и сужона в дому пана Якуба Петровича Бер'жан'ского от многу шлях'ты, пры быт'ности двух енералов — Петра Мон'кевича и Петра Ромашъки, мела мал'жон'ку его, пана Матея Бер'жан'ского, пани || Еву Кир'килян'ку в чародеистве поволат. Тогды на то таковую справу даетъ, ижъ ее, ни в чомъ невин'ную белую голову, поч'тиве на свете жыючую, за поводом пасер'ба еи помовит за пытанемъ тои чаров'ницы от пасер'ба еи, пана Станис'лава Бер'жанъского, мовечы до

неи тыми словы: «Поведаи, што з мачохою моею робили, коли вас зостала челяд'ница пана Алекъсан'дра Бер'жанъского Банюла, которая тепер на смер'телънои постели, од вас счарована, естъ, з мачохою моею ничы сурове мотаючы на колена накге на крыжовои дорозе, сяд'шы од'на противо другои, и на яки пожыток вашъ?» — поведала, ижъ на быд'ло всеи околицы, жебы се не поводило, и пани Матеева Бер'жанъска лепеи розумет мела, нижъ тая чаров'ница. И таковы слова в том квите описали, чым се она николи не звык'ла бавит. И тую челед'ницу сами судили, яко хотели, не ведучы до враду неправ'не, яко право посполитое науку дала.
На доводъ того покладал видымус с книг туточъных кгрод'ских чор'ных поконане тое чаровъницы в дате року тисеча шест'сот сорок чет'вер'того, месеца ок'тября чет'вер'того дня оповедан'я пановъ Бер'жанъских и соз'нанем двух енералов, вышеи мененых. В которои реляцыи таковые слова, што се вер'ху наменило, описаные сутъ: «А яко она, пани Бер'жан'ска, тим се не бавила и вин'ною не ест, яко ни в чомъ не подоизрена, готова на том прысег'нути. А по прысезе прошу о скасованъе тои протестацыи, реляцыи и всказу навест'ки еи за таковую помовъку».
Противу чому пан Пет'кевич мовил, ижъ тую чаров'ницу прав'не судили, которая родом была з месточ'ка Собача, подан'кою неякого Матыса Кир'кила, и, перебывав'шы в краях || вил'комир'ских и упит'ских, а служечы по роз'ных мест'цах по наимех, будучы похожою а великою чаровъницою и шкод'ницою людям, быд'лу и збожу, и с там'тых краюв прыблукавъшысе до околицы Бер'жан'скои, до дому пана Воитеха Бер'жанъского, чародеиством бавила и великие шкоды в чародеистве людям, яко реляцыя воз'ных высвечаетъ, ижъ чынила, оную, яко похожую, полапив'шы и пану Воитеху Бер'жанъскому о том ознаимивъшы, судили прыятеле высажоные пры двухъ енералех. Которую за добровол'ным прыз'нанем самои до чародеиства поконали, и на муках будучы у мыстра, што чынила, выз'нала и с тым запечатовала. И сторона моя на нею, пани Бер'жан'скую, того не доводят, але што енералове з устъ еи слышели стороны пани Бер'жан'скои, то в квит свои вписали и их, пановъ Бер'жанъских, без'потреб'не туръбует и до кошту непотреб'ного пан Бер'жанъски прыводит. И прошу в том в вол'ностъ стороне своеи.
На то пан Явъкгел мовил, ижъ е[е] неправ'не судили, которое мели до враду провадит и там поконыватъ, а же неправ'не в том поступили, то теж и тая реляцыя ваги мет не мо-

жет, где пани Бер'жан'скую невинъне помовила в мотаню якобы неяких ничы, чым се не бавила, але почътиве жыючы, век свои провадит. И то з направы пасер'ба еи деело, которую невин'не ее до гогиды таковои подал. А яко тым се не бавила и того не чынила, [г]отова на том прысег'нути, а по прысезе скасован'я тои протестацыи, реляцыи и навес'ки за таковую змазу.

На што пан Пет'кевич мовил, яко похожую, давъшы знат и пану Воитеху Бер'жан'скому, прав'не судили и, што она поведала, то воз'нове, || в квит свои вписав'шы, до книг соз'нали и в том нам'неи еи панове Бер'жан'ские не сутъ вин'ными и на неи не доводят, и без'потребъне тур'буютъ. В чом прошу о вол'ностъ одъ об'жалованя пана Бер'жан'ского. А так мы, врадъ, в тои справе пана Матея Грегор'евича Клавъсутя Бер'жанъского с паны Якубом Бер'жанъским и з мал'жон'кою его, |[1] Станис'лавом Матеевичомъ Бер'жанъским и з мал'жон'кою его[1] |, Алек'сан'дромъ Яновичом, Даниелем Петровичом а Мар'тином Грыгор'евичом Бер'жан'скими за поз'вы, менечы о помовъку мал'жон'ки его, пана Бер'жан'ского, пани Евы Кир'килов'ны — Матеевои Бер'жанъскои через протестацыю от них, пановъ Бер'жанъских позваных, до книг тутошъных кгрод'ских на него, жалобливого, и мал'жон'ку его от'несенои, в помовен'ю якобы мал'жон'ки его, пана Бер'жан'ского, пани Евы Кир'киловъны от чаров'ницы — челед'ницы пана Воитеха Бер'жанъского, на име Касюлы Петровои,

бачечы то быт, яко с тои протестацыи, такъ и з реляцыи двух енералов воз'ных, од'ного Петра Мон'кевича, а другого Петра Ромашъка, ижъ кгды поз'ваные панове Бер'жан'ские, поимавъшы тую Касюлу за чародеиство, похожую, родом быт оную з месточъка Собача, а подан'кою неякого пана Матыса Кир'кила, и давъшы знат о том пану Воитеху Бер'жанъскому, засадивъшы прыятелеи, пры быт'ности енералов воз'ных судили, и за прыз'нанем се онои до чародеиства, кгды у мыстра в руках была, до велю чародеиства прыз'наваласе и пани Матеевую Бер'жанъскую помовила, || якобы в мотаню неяких ничы на крыжовои дорозе, до чого пани Бер'жан'ска не знаючысе, а менечы, же то з направы пасер'ба еи стат'се мело, и на прысегу на том беручы, скасованъя тои протестацыи и реляцыи, так'же и всказу навес'ки через умоцованого своего потребовала.

[1–1] *Pakartota*

Против'ным способом поз'ваные особы, поведаючы то, же на нею того не доводят, толъко пры реляцыи воз'ных стоечы, вол'ности от объжалованя пана Бер'жанъского потребовали.

В чомъ мы, врад, видечы, ижъ справа идет межы от'цомъ зъ сыном и мачохою, не мнеи тежъ и в тую реляцыю вкгленув'шы, в которои толъко мотан'е неяких ничы вспомънено, прото прысегу еи, пани Бер'жанъскои — Еве Кир'киловъне на томъ, яко се она, пани Ева Кир'киловъна, тыми чарами не бавила и вин'ною в томъ помовенъю не естъ, выконатъ узнавъшы, по прысезе волъными ее от того чыним и тую протестацыю и реляцыю воз'ных в помовенъю ее касуем такъ, ижъ напотомъ доброи славе и почътивости ее шляхец'скои ничого шкодити не маетъ.

А поз'ваные особы, же на нею, пани Бер'жан'скую, не доводили, ино с тых мер волъным их, поз'ваных, от того об'жалованя поводового на вси прыш'лые часы чынимъ.‖

И тои прысезе за пруд'ким скон'чен'емъ рочъковъ нинеш'ных рок на другие рочъки, которые бы по сих наипер'веи сужоные были, од початя их на ден чет'вер'ты, то ест по от'правен'ю троига волан'я назавътреи ку выконан'ю онои за сим декретом нашым, кром нового прыпоз'ву, складаем.

Што про памет ест до книг кгрод'ских жомоит'ских записано.

41. *1649.VII.12. Vaznio liudijimas dėl Šiaulių gyventojo Dovydo Paleckio pasakojimo apie šaltkalvio Baltramiejaus Steponavičiaus pakerėjimą.*

MAB, f. 256, Nr. 4493, l. 125. K. Jablonskio nuorašas iš 1650.VII.16 įrašo Žemaičių pilies teismo knygose, ŽP 14, l. 341—342.

Trakų vaivadijos vaznys Vaitiekus Sipavičius Zaleskis liudija, kad jis, būdamas su revizoriais Šiaulių ekonomijoje, atėjęs į Šiaulių miestiečio, šaltkalvio Baltramiejaus Steponavičiaus namus įteikti šaukimo. Ten ponas Dovydas Paleckis kalbėjęs taip: „Rytą, eidamas į lauką, radau po klėties stogu padėtas kasas. Atnešiau parodyti šeimininkei, o ji pasakė, kad jos ne dėl gera yra padėtos; tame name viskas bus blogai, ir su tuo namu tas šaltkalvis Baltramiejus Steponavičius pražus, nes jį ir jo žmoną pakerėjo Barbora Karalžentienė, dabar — Jurgienė Jarulaitienė".

Roku tysiąc szescset cztyrdziestego dziewiątego, miesiąca julij dnia dwunastego.

Ja, Woyciech Sipowicz Zaleski, jenerał jego krolewskiey msci woiewodstwa Trockiego, będąc na ten czas na rewizij przy wielmoznych ich msc panow moich, mosciwych rewizorow, od krolewskiey msc zesłanych do ecconomij jego krolewskiey msc Szawelskiey, do[1] domu sławetnego Bałtromieia Stephanowicza slosarza, tam w tym domu po zadaniu pozwu pan Dawid Palecki mowił y powiadał te słowa. Tak powiedział: „Nalazłem rano, ydąc w pole, położone warkocze widziałem pod dachem klieci, y wziąwszy przyniosłem do samey gospodiny. A tak odpowiedziała, ze one (?) nie na dobre to tam położone, ze w tym domu || wszytko zle będzie, y z tym domem tem Bałtromiey Stephanowicz slosarz zginie. Ktory, tak y małzonka jego, takze poczarowała Barbara Korecka Kralzięciowa, a teraznieysza Jerzyna Janułayciowa".

Co to wszytko [przede] mną, generałem, com slyszał y widział, i na tom dał ten moy kwit pod moią pieczęcią y s podpisem ręki mey własney, takze pod pieczęciami strony, na ten czas przy mnie byłey w miescie Szawelskim, roku tysiąc szescset cztyrdziestego dziewiątego, miesiąca julij, dnia dwunastego.

42. *1655.V.10—11. Žemaičių pilies teismo sprendimas, kuriuo Gaurelių dvarininkės I. Burbienės rykūnė Gertrūda Zaputkaitienė nuteisiama ir sudeginama už Lubių dvarininko J. Šostovicko žmonos pakerėjimą.*

MAB, f. 256, Nr. 4492/3, l. 1—23. K. Jablonskio nuorašas iš Žemaičių pilies teismo knygos, kuri buvo Kauno universiteto bibliotekoje, ŽB (Pil) 131, l. 25—42a.

Skelbta: ištraukos JLŽ, p. 2, Nr. 3[4]; p. 169, Nr. 116[25]; p. 275, Nr. 220[3]; p. 278; Nr. 224[1]; p. 285, Nr. 231[1].

Ieškovas, Lubių dvaro savininkas Jonas Šostovickas pristatė į Žemaičių pilies teismą Raseiniuose Gaurelių dvaro savininkės Izabelės Plocharskos-Burbienės rykūnę Gertrūdą (Gendrūtą) Zaputkaitienę ir iškėlė jai bylą, kaltindamas ją esant ragana. Skelbiamame šios bylos sprendime įrašyti dar 4 atskiri dokumentai:

1) 1655.I.25 kviestinių bajorų teismo Kretingoje dekretas, kuriuo siuvėjas Matijošius Urbonaitis Talačkaitis ir jo duktė

[1] *Pakartota*

Sofija už kerų įsiuvimą į ponios O. Šostokovickienės patalynę pasmerkiami sudeginti;
2) 1655.II.3 Žemaičių pilies teismo vaznių pranešimas apie 1655.I.25 įvykusį siuvėjo Matijošiaus Urbonaičio Talačkaičio ir jo dukters Sofijos teismą bei šio siuvėjo sudeginimą;
3) 1655.IV.25 Žemaičių pilies teismo vaznių pranešimas apie raganos Gertrūdos Zaputkaitienės ėjimą su teisėjais į pelkę ir jos parodymus;
4) 1655.V.11 Žemaičių pilies teismo vaznių pranešimas apie raganos Gertrūdos Zaputkaitienės kankinimą ir sudeginimą.

Prieš 2 metus ieškovo J. Šostovicko laisvasis žmogus, siuvėjas Matijošius Urbonaitis Talačkaitis, gyvenantis Lubių dvaro žemėje, atidavė savo penkiolikmetę dukterį Sofiją tarnauti į Lubių dvarą ieškovo J. Šostovicko žmonos Onos Kulminskaitės-Šostovickienės kambarine. Tuo metu, pasak J. Šostovicko skundo, siuvėjas sumanęs kerais numarinti ponią O. Šostovickienę. Gaudamas ponios ir jos dukters skalbinių, juos pakerėdavęs ir pradangindavęs. Be to, savo dukteriai, kambarinei Sofijai jis liepęs į ponios O. Šostovickienės patalynę įsiūti ar po jos lova užkasti įvairių kerų. Dėl jų ponia pradėjusi sunkiai sirgti ir supratusi, kad yra pakerėta. Kerėjimo pėdsakų ji radusi savo patale ir po lova. Tada ieškovas J. Šostovickas suėmė kambarinę Sofiją ir jos tėvą, siuvėją Matijošių Urbonaitį Talačkaitį ir 1655.I.25 perdavė kviestinių bajorų teismui Kretingoje.

Tardoma kambarinė Sofija prisipažinusi, kad praėjusiais 1654 m., joninių išvakarėse, ji iš savo tėvo siuvėjo gavusi maišelį su žiurke, apkaišiota vilko ir meškos gaurais, įvairių paukščių plunksnomis ir dvokiančiomis šaknimis. Tą žiurkę tėvui atnešusi Gertrūda Zaputkaitienė, ponios Izabelės Burbienės rykūnė. Dėl šio kero — žiurkės — ponia O. Šostovickienė turėjusi kasdien sirgti ir kentėti didelį skausmą. Tėvas įsakęs maišelį su kerais užkasti Lubių dvare, ponios O. Šostovickienės kambaryje po lova. Sofija taip ir padariusi. Jos motina peikusi šį kerėjimą, bet tėvas ją apkūlęs ir liepęs tylėti.

Praslinkus kelioms savaitėms, tėvas važiavęs pas minėtą r[illegible] kūnę G. Zaputkaitienę gauti daugiau kerų. Rytojaus dieną ji atnešusi maišelį, kuriame buvęs į rožę panašus keras, padarytas iš vilko, meškos, zuikio plaukų ir įvairių plunksnų, taip pat buvę įvairių žolių, surištų į ryšulėlius. Jos tėvas siuvėjas dalį tų kerų davęs jai, Sofijai, kad įsiūtų į ponios O. Šostovickienės patalus Lubių dvare, o kitą dalį liepęs nuvežti į Kretingą ir ten taip pat užsiūti ponios patalynėje. Tėvas pri-

sakęs apie tai nesakyti per išpažintį, ir ji, eidama išpažinties Kalvarijoje, nepasakiusi.
Toliau tardomoji kambarinė Sofija pasakojo, kad, nesant ponams namuose, jos tėvas Lubių dvare numušęs kambario spyną ir paėmęs ponios O. Šostovickienės patalus; vėliau per savo dukterį gavęs dar 3 skaras ir visa tai atidavęs rykūnei G. Zaputkaitienei, kad užkerėtų. Tėvas per ponios O. Šostovickienės tarnaitę, panelę Burnicką gavęs dar vieną pagalvę ir nežinia kur ją išnešęs.
Tardomosios kambarinės tėvas, siuvėjas Matijošius Urbonaitis Talačkaitis buvo tardomas kankinant ir patvirtino visa, ką buvo sakiusi duktė Sofija. Be to, jis papildė parodymus: ponios Izabelės Plocharskos-Burbienės, pono Mikalojaus Burbos našlės, Gaurelių dvare pastoviai gyveną daug kerėtojų, tarp jų ir rykūnė Gertrūda Zaputkaitienė, kuri esanti tikra ragana. Jis bičiuliavęsis su ja (bendrostvo, siabrostvo). Šitai rykūnei kartą pasiskundęs, kad ponia O. Šostovickienė jį nuskriaudusi: pusę jo sėtų rugių priteisusi sugrįžusiam valstiečiui, kurio žemėje buvo pasėjęs tuos rugius, o kitus — liepusi nupjauti. Be to, ponia nesutikusi jo užtarti, kad ponas J. Šostovickas paskirtų jam norimą vietą, ir keletą kartų jį išplūdusi. Paklausta patarimo, kaip atsiskaityti už skriaudas, rykūnė G. Zaputkaitienė patarusi jam pakerėti ponią O. Šostovickienę. Kerėti padėjusi ir ponia I. Burbienė. Ji nuardžiusi savo dukters senos suknelės kišenę ir perdavusi G. Zaputkaitienei, o toji į ją įdėjusi žiurkę, apkaišiotą vilko ir meškos gaurais, paukščių plunksnomis, lavonų dantimis ir įvairiomis dvokiančiomis šaknimis.
Kitą kartą rykūnė G. Zaputkaitienė su ponios I. Burbienės žinia atnešusi jam, siuvėjui, maišelį su kerais. Kerai buvę išdrožti iš šaknų ir panašūs į žmogaus koją, ranką ar vaiką. Dalį šių kerų jis liepęs savo dukteriai Sofijai užsiūti į ponios O. Šostovickienės patalus Lubiuose, o kitą dalį — Kretingoje. Šie kerai buvę tam, kad ponia kasdien kentėtų didelį skausmą, džiūtų, vemtų ir drebėtų jos širdis; ponui J. Šostovickui šie kerai neturėję kenkti. Siuvėjas sakėsi negalįs sustabdyti tų kerų veikimo be rykūnės G. Zaputkaitienės, iš kurios juos gavęs, pagalbos.
Pati ponia I. Burbienė rūpinusis ir klausinėjusi, ar per rykūnę gauti kerai įsiūti į ponios O. Šostovickienės patalus. Kai sužinojusi, kad ponia serganti, labai dėl to nudžiugusi.
Apie kitus kerėjimus tardomasis siuvėjas Matijošius Urbonaitis Talačkaitis pasakė, kad buvusi jo merga Magreta (Margarita), pamokyta rykūnės G. Zaputkaitienės, pakerėjusi pono J. Šos-

tovicko arklį, ir tas po 3 savaičių nugaišęs. Ponios O. Šostovickienės tarnaitės Burnickos pagalvę paėmęs ir atidavęs rykūnei kerėti, kad toji tarnaitė nuolatos sirgtų, džiūtų ir niekada neištekėtų. Rykūnės vyras, tijūnėlis Zaputkaitis gerai žinąs apie visus tuos kerus. Ponia I. Burbienė dažnai jį siuntinėjanti pas Kuršo kerėtojus, o šie dažnai lankąsi jos dvare.

Jis pats, Matijošius Urbonaitis Talačkaitis, ponios I. Burbienės prašomas, per savo dukterį, kambarinę Sofiją gavęs ponios O. Šostovickienės dukters Konstancijos baltą siuvinėtą skarelę. Už tai I. Burbienė jam davusi karvę. Tą skarelę I. Burbienė ketinusi naudoti kerams, kad O. Šostovickienės duktė būtų palanki tik tam jaunikaičiui, kurį jai atsiųsianti pati I. Burbienė. (Vėliau rykūnė G. Zaputkaitienė šį atvejį aiškino kitaip: I. Burbienė norėjusi kerais padaryti taip, kad visi jaunikiai važiuotų pirštis ne O. Šostovickienės, o jos pačios dukterims.)

Be to, siuvėjas prisipažino, kad taręsis su G. Zaputkaitiene pakerėti pono J. Šostovicko urėdą Kasperavičių ir jo žmoną. Kadangi rykūnė tada neturėjusi kerų, tai žadėjusi jų duoti vėliau. I. Burbienės įkalbėta, rykūnė pakerėjusi ponios O. Šostovickienės veršelius, iš kurių 22 nudvėsę.

Pasak siuvėjo Matijošiaus Urbonaičio Talačkaičio parodymų, ponia I. Burbienė kerinti ir poną Joną Karolį Dimlerį: kerais jį sulaikanti, kai šis norįs išvažiuoti. Tikra ragana esanti ir I. Burbienės valdinė, jos vaiko žindyvė Darata. Kerėdama poną J. K. Dimlerį, ji paliejusi kraujo ant laiptelių. Už tai ponas J. K. Dimleris ją suėmęs, 4 savaitės laikęs kalėjime, o paskui norėjęs sudeginti, bet, kol budelis atvažiavo, ponia I. Burbienė naktį ją paleidusi iš kaladės, kad neišduotų jos pačios, o J. K. Dimleriui pasakiusi, jog toji ragana Darata pabėgusi į Kuršą.

Baigdamas parodymus, siuvėjas Matijošius Urbonaitis Talačkaitis pridūrė, kad apie savo kerėtojiškus nusikaltimus per išpažintį nutylėdavęs, o dabar atgailaująs.

Kadangi buvo jau vakaras, bausmės vykdymas siuvėjui Matijošiui Talačkaičiui ir jo dukteriai Sofijai buvo atidėtas iki rytojaus. Kitą dieną (1655.I.26) siuvėjas, dar kartą tardomas, patvirtino ankstesnius savo parodymus ir nieko neatšaukė, paskirstė savo turtą skolintojams. Po to, dar kartą klausiamas, patvirtino, kad ponia I. Burbienė ir jos rykūnė Gertrūda Zaputkaitienė esančios tikros raganos. Tada jis buvo sudegintas. Jo duktė — ieškovo žmonos, ponios O. Šostovickienės kambarinė Sofija buvo palikta gyva, nes jos kaltę prisiėmė tėvas.

Po siuvėjo Matijošiaus Urbonaičio Talačkaičio ir jo dukters

Sofijos bylos, atskleidusios ieškovo kaimynės, ponios I. Plocharskos-Burbienės ir jos rykūnės Gertrūdos Zaputkaitienės dalyvavimą ieškovo žmonos, ponios O. Šostovickienės kerėjime, ponia I. Burbienė, bijodama apkaltinimo, išsiuntė rykūnę G. Zaputkaitienę iš savo Gaurelių dvaro, kad jos nebūtų galima surasti ir patraukti į teismą, o pati dėl akių 1655.I.30 Žemaičių pilies teismui padavė skundą dėl rykūnės pabėgimo. Tačiau ieškovo J. Šostovicko Lubių dvaro urėdas K. Kasperavičius sugavo rykūnę, bėgančią į Kuršą, suėmė ją ir, jai prisipažinus dėl kerėjimo, dalyvaujant vazniui bei liudininkams, pristatė į Žemaičių pilies teismą Raseiniuose.

Raseinių teisme kaltinamoji rykūnė G. Zaputkaitienė prisipažino esanti kerėtoja. Kadangi Raseiniuose nebuvo sąlygų ją įkalinti, tai teismas leido ieškovui, ponui J. Šostovickui parsigabenti kaltinamąją į savo Lubių dvarą (1655.II.3). 1655 m. balandžio mėnesį ieškovas vėl pristatė kaltinamąją į Raseinius, bet, kadangi pilies teismo sesija neįvyko, turėjo vežtis ją atgal. Parvažiavęs į Lubius ir radęs savo žmoną sunkiai sergančią, J. Šostovickas iškvietė iš Raseinių į Lubius teismo vaznius ir liudininkus. Jų akivaizdoje kaltinamoji Gertrūda Zaputkaitienė pasižadėjo viską išpažinti ir išgydyti ieškovo žmoną, ponią O. Šostovickienę, jei bus nuvesta į tą vietą pelkėje, kur užkasti ponios daiktai. Šį kartą tardoma rykūnė paaiškino, kad jos ponia I. Burbienė pavydėjusi Šostovickams Lubių dvaro ir, norėdama pati tą dvarą turėti, nutarusi visų pirma mirtinai susargdinti ponią O. Šostovickienę. Tai ji dariusi ne tik su rykūne, bet ir su visa savo kompanija, kuriai priklausančios 8 raganos (dokumente nurodytos jų pavardės ir socialinė padėtis). Toji kompanija turinti vieną mokytoją, velnią, vardu Gabrielių, kuris turįs dar 10 piktųjų dvasių. Kai raganos ateinančios susitikti su juo į pelkę, ponia I. Burbienė, o po to kitos raganos švilpiančios ir šaukiančios velnią vardu, o jis garsiai atsiliepiąs: „Ha, ha!“ Nors jo nematančios, bet kalbančios su juo ir prašančios, ko reikia. Tardytojų paklausta, kokia kalba jos kalbančios su velniu, žemaitiškai ar lenkiškai, rykūnė atsakė: „Nors ir vengriškai klaustumėt, vis vien jums atsakys!“

Kaltinamoji pasakojo, kad 1653 metais, po šv. Mykolo (IX.30), ponia I. Burbienė, gavusi per siuvėją Matijošių Urbonaitį Talačkaitį dvi ponios O. Šostovickienės skaras ir nuometą, važiavusi su kitomis 5 raganomis į Pakvisčio pelkę užkasti šių daiktų. Ponia važiavusi vienkinkiu vežimu, o važnyčiojęs raganius Mykolas Balandis. Priėjus prie akivaro, kaltinamoji

rykūnė Gertrūda Zaputkaitienė įmetusi ten skaras, o Mykolas Balandis jas užkasęs. Po to visos raganos sakiusios tokius žodžius: „Jūs, visi velniai, mūsų dievai ir mokytojai, ypač tu, Gabrieliau, mūsų mokytojau ir globėjau, kuris esi šio namo ponas ir šeimininkas, tau atiduodame ir pavedame ponią O. Šostovickienę, kad ją globotum: kad ji nuolatos džiūtų, sirgtų, bjauriai atrodytų, lavonu virstų; kad visa, kas bloga, ir nelaimes, kokios tik yra šiame pasaulyje, kol gyva, be perstojo kęstų".

Po šios ceremonijos ponia I. Burbienė važiuota, o kitos raganos pėsčiomis grįžusios namo.

Toliau kaltinamoji rykūnė G. Zaputkaitienė aiškino, kad jos ponia I. Burbienė, darydama sutartį su velniu Gabrieliu, paaukojusi jam ir jo pagalbininkėms — kitoms piktosioms dvasioms — dvi savo dukteris: Konstanciją, kurios susilaukė nuo meilužio Jono Karolio Dimlerio, ir vyresniąją, Marijoną, kurios tėvas — velionis Mikalojus Burba. Viena ir kita po aukojimo velniams per kelias dienas mirusios.

Žiurkę, kuri buvusi pakasta po ponios O. Šostovickienės lova, jai, G. Zaputkaitienei, davusi pati ponia I. Burbienė. Iš pradžių žiurkė buvusi skirta ne poniai O. Šostovickienei, o I. Burbienės uošvei, jos vyro motinai Asverusienei Dimlerienei, kuri ir mirusi nuo kerų. Savo vyrą Mikalojų Burbą ji nunuodijusi Upynoje nuodais, kuriuos virusi viena iš raganų kompanijos, siuvėja Margarita, ir pati juos ponui M. Burbai davusi. Mirusiojo kūnas iš Upynos į Gaurę buvęs vežamas pelkėmis, aplenkiant bažnyčias ir net pakelės kryžius.

Kerai, kurie buvo įsiūti į ponios O. Šostovickienės patalynę, turėję tokią paskirtį: panašūs į mažus vaikus — kad O. Šostovickienė negalėtų gimdyti, panašūs į rankas — kad rankas suktų, panašūs į kojas — kad kojomis sirgtų; nuo žvėrių gaurų, paukščių plunksnų, lavonų dantų ponia O. Šostovickienė turėjusi kaip laukinis žvėris bastytis, su vyru ir žmonėmis rietis, nerasti tarp žmonių vietos, nebemiegoti ir žmonių akyse būti kaip numirėlio dantis.

Kaltinamoji rykūnė Gertrūda Zaputkaitienė dar pasakojo, kaip ji gavusi iš siuvėjo Matijošiaus Talačkaičio samdinės pono J. Šostovicko arklio pėdą ir ja pakerėjusi visus jo arklius, o su išpeštais veršio gaurais — visus kitus veršelius, kad padvėstų. Toji arklio pėda ir veršiuko gaurai, naudoti kerėjimui, buvo taip pat užkasti pelkėje su ponios O. Šostovickienės skaromis.

Išpažinusi savo kaltes, kaltinamoji prašė jos pasigailėti — ne-

bevežti į Raseinius, o iš karto sušaudyti ar sudeginti. Ji žadėjo ištraukti pakerėtus ir pelkėje užkastus daiktus ir grąžinti poniai O. Šostovickienei buvusią sveikatą.
Kitą dieną (1655.IV.15) kaltinamoji, lydima paties ieškovo, pono J. Šostovicko, vaznių ir bajorų liudininkų, buvo vežama į nurodytąją pelkę. Priartėjus prie jos, kaltinamoji Gertrūda Zaputkaitienė garsiai sušvilpė (dalyvaujantieji bajorai išsigando) ir, priėjusi prie vieno akivaro, įkišo ranką į vandenį ir ėmė rauti samanas, bet vėliau ponui J. Šostovickui pasakė, kad viena, be raganų kompanijos, nesugebanti rasti paslėptų kerų. Reikią ponios I. Burbienės arba Mikalojaus Balandžio, nes jiems piktoji dvasia būsianti palankesnė.
Po šito nevykusio mėginimo padėti savo pakerėtai žmonai ieškovas J. Šostovickas 1655 m. gegužės mėn. vėl pristatė kaltinamąją Gertrūdą Zaputkaitienę į Žemaičių pilies teismą Raseiniuose. Byla buvo svarstoma 1655.V.10—11. Kai ieškovo įgaliotinis perskaitė teismui vaznių liudijimą dėl paskutiniųjų kaltinamosios parodymų ir jos vežimo į pelkę, ieškovas liepė valstiečiui, stovėjusiam šalia G. Zaputkaitienės ir laikiusiam rankose dėžutę, atidaryti ją ir išimti kerus, kurie buvo įsiūti į ponios O. Šostovickienės patalynę: bjauriai dvokiančią apkaišiotą žiurkę, iš medžio išdrožtą ranką, koją, mažo vaiko figūrą ir kelis ryšuliukus vilnų bei plunksnų. Teisėjų klausiama, kaltinamoji rykūnė Gertrūda Zaputkaitienė patvirtino, kad šie kerai esą ponios I. Burbienės duoti siuvėjui Matijošiui Urbonaičiui Talačkaičiui ir skirti ponios O. Šostovickienės, jos dukterų ir šeimynos kerėjimui.
Po galutinio kaltinamosios prisipažinimo ieškovas J. Šostovickas reikalavo kaltinamąją pasmerkti myriop ir leisti jam iškelti bylą I. Burbienei bei kitoms raganoms ir raganiams dėl patirtų nuostolių.
Patenkindamas ieškovo reikalavimą, Žemaičių pilies teismas priėmė sprendimą atiduoti kaltinamąją Gertrūdą Zaputkaitienę budeliui ir sudeginti ją kaip raganą, o ieškovui leido kelti bylą I. Burbienei.
Kitos dienos (1655.V.11) rytą kaltinamoji Gertrūda Zaputkaitienė buvo kankinama Raseinių turgavietėje ant kankinimų suolo, dalyvaujant 4 vazniams ir daugeliui žmonių. Ji buvo kankinama įvairiais instrumentais, 3 kartus ištempta, bet tik patvirtino vaznio skaitomus vakarykščius jos parodymus dėl ponios I. Burbienės raganavimo.
Po kankinimo atvesta atgal į teismą, kaltinamoji dar kartą patvirtino savo parodymus. Tuomet teismas įsakė vykdyti spren-

dimą — sudeginti kaltinamąją Gertrūdą Zaputkaitienę. Deginimo vieta buvo už Raseinių miesto, prie kartuvių. Budeliui užtempus kaltinamąją ant laužo, vazniai dar kartą ją klausinėjo, bet ji tvirtino tą patį, ką buvo sakiusi anksčiau, ir pareiškė, kad jeigu ponia I. Burbienė ir jos bendrininkės už tokį raganavimą nebūsiančios teisiamos ir sudegintos, tai jau nebūsią pasaulyje šventos teisybės. Uždegus laužą, ji sušuko: „Ponią Burbienę, tikrą ir didžiausią raganą, deginkite, deginkite!"

Dekret j. m. pana Szostowickiego o spalienie czarownicy pani Burbiney.

Лета от нароженя сына божого тисеча шест'сот петъдесятъ пятого месеца мая десятого дня.

На рочъкохъ кгрод'ских маевых, в месте *господар*'ском Росен'ском судовъне отъправованых, перед нами — Яном Еронимоъ Талятом старостою росен'ским, под'старостим, Михалом Еустахым Стан'кевичом лов'чымъ ковен'ским, судею, а Миколаем Нар'бутом писаром, врад'никами судовыми кгрод'скими жомоитъскими, от яс'не вел'можного *его милости* пана Юр'я Кароля Глебовича на Дубров'не и Заславю, енерал'ного *княз'ства* Жомоит'ского, оник'штен'ского, мстибов'ского, яловского, радош'ков'ского и чечер'ского старосты, на справы судовые кгрод'ские жомоит'ские высажоными, за прыволанемъ з реестру справы нижеи выражонои, постановивъшысе очевисто его *милост* панъ Янъ Шостовиц'ски с пленипотенътомъ своимъ, паномъ Юахимомъ Воронов'скимъ, а при томъ ставилъ перед судъ нашъ невясту, которую именемъ меновалъ Кгенъдру Запут'каитеву, менечы явъную чаровницу и вжо о чародеиство поволаную.

За тым черезъ помененого пленипотенъта своего, его *милост* панъ Шостовицъски на тую Кгенъдру Запут'каитеву, доводечы того, ижъ она естъ верутною чаровъницою, продуковалъ и доводыл докуменътами правъными, ижъ прошълыхъ летъ под'даны его *милости* пана Шостовиц'кого маетъности, назъванои Лубы, в земъли Жомоитъскои лежачои, на име Матыашъ Ур'бонаитис Талачъкаитис, кравецъ, цоръку свою, Зофию Матыяшовъну, отъдалъ былъ до послугъ еи *милости* пани Анъне Кулъминъскои — Яновои Шостовицъкои, пани своеи.

По которои тои кравъцовъне еи *милост* пани Шостовицъка розумеючы, ижъ она вер'не, || цнотливе будетъ служыла, оную в покою своемъ ховаючы, всего онои в покою своемъ

дозору и здоровя своего зверылясе. Лечъ тотъ кравец и с тою цоръкою своею, а служебницою еи *милости* пани Шостовицъкои, злы, незбожны замыс'лъ на зглажене зъ сего света пани Шостовицъкои черезъ чары завзявъшы, а черезъ тую цоръку свою с покою еи *милости* пани Шостовицъскои, в маетъности Лубах и в маетъности Кретинъкговъскои резыдуючои, розъными часы такъ самои еи *милости*, яко и панъны цоръки еи *милости*, розъные хусты белые засегнувъшы, брыд'кими чародеискими способами тые хусты зчаровавъшы кгубилъ, а по томъ черезъ тую цоръку свою розъные чары давалъ до постели еи *милости* пани Шостовицъкои вшывати и подъ ложъкою закопывати.

Якожъ будучы еи *милост* пани Шостовицъка на здоровю своемъ щарованою и велъми хорою зоставаючы, любо не пруд'ко, одънакъ з ласки божои дошла того, ижъ зоставаетъ щарованою отъ того подъданого своего. Якожъ спрошъные тых чаров знаки и явъное лицо чародеиства в постели своеи поушываные и под ложъкомъ закопаные зналезъшы, того кравъца своего, яко явъного чаровъника, и з цоръкою его осадивъшы, его милост панъ Шостовицъки под розъсудок прыятелеи своих, люди зацъныхъ, на то засажоныхъ, и пры бытъности енераловъ и стороны — шляхъты, в маетъности Кретинъдзе подалъ, и тыхъ чаровъ лицо перед тым засажонымъ судомъ || пры томъ кравъцу и пры цоръце его презенътовал. На которого того кравъца и на цоръку его яковы декретъ зашолъ, тыми словы писаны покладал:

My, ziemianie krol*a* jego msci ziemi Zmudzkiey, na podpisach rąk naszych imionami y tytułami wyrażeni, oznaymuiemy tym listem dekretem naszym, iz jego msc pan Jan Szostowicki y pani małżonka jego msci, jey msc pani Anna Kulminska Szostowicka, na ten czas urzędem residuiąc we dworze Kretyngowskim, w ziemi Zmudzkiey leżącym, doswiatczywszy na zdrowie swoie czarodzieystwa jawnego od poddanego swego maiętnosci swey dziedziczney, nazwaney Łuby, w ziemi Zmudzkiey leżącey, na imie Matyasza Urbonaycia, krawca, y corki jego Zofij Matyaszowny, krawcowny, ktora jey msci paniey Szostowickiey służyła, tedy teraznieyszego tysiąc szescset pięćdziesiąt piątego roku, m*iesiąc*a januarij dwudziestego piątego dnia nas, przyiacioł swoich, na rozsądzenie tey sprawy w pomienionym dworze Kretyngowskim zasadziwszy, pomienionego Matyasza, krawca, y z jego corką, przy bytnosci dwu jenerałow y wielu szlachty, pod rossądek nasz podał.

Gdzie naprzod sama jey msc pani Szostowicka przed sądem naszym, lubo wielce zdrowia swego będąc niesposobną, jawne znaki czarow, w poscieli swoiey przez corkę tego krawca wszyte, nalazszy, przed sąd nasz prezentowała. Ktore te znaki tych czarow są mianowicie na relacij przy tym byłych jenerałow wyrazone.

Za tym będąc corka tego krawca od nas, sądu, naupomniona y pytana, do tego wszytkiego czarodzieystwa sposobem, w relacij wyrażonym, przyznała się, iz te wszytkie czary miała na zdrowie pani swoiey dane od oyca swego, Matyasza krawca.

Za tym y ten sam Matyasz, krawiec, po napomnieniu naszym, lubo nie prędko, jednak dwoiąc rzecz, do tegoz czarodzieystwa znał się.

A że corka jego dowodnie o te czary na tego krawca, oyca swego, || instygowała, tedy my, sąd, tego wszytkiego chcąc dowodnie doswiadczyc, wprzod tę corkę na probę w katowskie ręce dać kazalichmy. Ktora iz y na mękach będąc o te czary, jako szyrzey y mianowicie relacya tychze jenerałow wyswiadcza, instygowała, przez to y ten sam krawiec był na męki w katowskie ręce dany.

A ze się obadwa, oyciec z corką, do jawnego czarodzieystwa na panią swoią z dodawaniem czarow od pani Izabelli Płocharskiey — Mikołajowey Burbiney y od jey rykunij Giendruty przyznali, przeto my, sąd, tych jawnych czarownikow na spalenie ogniem wskazuiemy, nad ktoremi zaraz ma byc przez kata uczyniona executia.

Y na tosmy dali ten nasz sądowy list — dekret pod pieczęciami y s podpisy rąk naszych. Pisan w Kretyndze roku, miesiąca y dnia z zwyz mianowanego. — У того декрету пры печатъяхъ под'писы рукъ тыми словы: Mikołay Orłowski, Malcher Alexander Hewel, Stanisław Koszuc, Jan Giedgowd.

Которы тотъ декрет пленипотенътъ его *милости* пана Шостовицъкого прочытавъшы, далъшы доводъ чынечы, яко того кравъца цорька, впередъ будучы на муках, от'ца своего в чародеистве поволала, и яко тежъ тотъ же кравецъ так на муках, яко и на остатънымъ стопню на ломе будучы до злого незбожъного чародеиства зналъ се, ижъ тые все чары мелъ собе данные от пани Изабели Плохар'скои — Миколаевои Бур'бинои и од тои Кгенъдры Запут'каитевои, негды бывъшои рыкуни пани Бур'бинои, и от инъшых явъных чаровъниковъ, которых поволываючы, смерътю запеченътовалъ,

на то покладалъ выпис с книг кгрод'ских чор'ных, которы такъ се в собе маетъ:
Выпис с книг справъ кгрод'ских чорѣных враду староства Жомоитъского.
Году отъ нароженя сына божого тисеча шестъсот петъдесятъ пятого, *месе*ца февъраля третего дня.
На враде *господа*р'скомъ кгрод'скомъ староства Жомоитъского || передо мъною — Яномъ Ужумецкимъ, наместъникомъ жомоитъскимъ, од его *милости* пана Яна Еронима Талята, под'старостего жомоитъского, старосты росенъского, пана моего, на справахъ кгродъскихъ врадовых, на сес час будучым, ставъшы очевисто енералове два *господа*р'ские земъли Жомоитъское — Бер'наръдъ Язъдовъски и Езофъ Милошевичъ, и пры них сторона — пятъ шляхътичовъ, именъми нижеи помененые, сознали вси зъгод'не и од'нословъне до книгъ кгрод'ских жомоит'скихъ чорѣныхъ квитъ свои, писаны в тые слова:

Ja, Bernard Jazdowski, a ja, Jozeph Miłoszewicz, jenerałowie jego kro. msci ziemi Zmudzkiey, y my — ja, Jan Hrehorewicz, ja, Stanisław Daniłowicz, ja, Dawid Janowski, ja, Ambrozy Kasperowicz y ja, Krzysztoph Sutkiewicz, strona przy sprawie nizey pisaney była, zeznawamy wszyscy zgodnie y jednostaynie tym naszym relacyinym kwitem o tym, iz w roku teraznieyszym tysiąc szescset pięćdziesiąt piątym, m*iesią*ca januarij dwudziestego piątego dnia my, jenerałowie, s pomienioną stroną — szlachtą, od jego msci pana Jana Szostowickiego do dworu Kretingowskiego bylismy zazytemi.
Gdzie jego msc pan Szostowicki, maiąc ich msciow panow przyiacioł swoich, mianowicie jego msci pana Mikołaia Orłowskiego, zupnika ziemie Dobrzynskiey, jego msci pana Malchera Alexandra Hewla, jego msci pana Stanisława Koszucia y jego msci pana Jana Giedgowdzia, do rozsądzenia sprawy, nizey wyrazoney, przysposobionych, przed ktoremi jego msc pan Szostowicki imieniem jey msci pani Hanny Kulminskiey, małzonki swey, na Zophią Matiaszownę, krawcownę, corkę pochożego człowieka, na ten czas na gruncie jego msci pana Szostowickiego, w maiętnosci jego msci Łubach mieszkaiącego, załosną przekładał na złe uczynki jey skargę takową, iz przez lat dwie obecnie jey msci paniey Szostowickiey służąc, smiała y wazyła się jey msc panią Szostowickę, panią swoią, szczarować. Ktura juz to od swiętego Jana Krzciciela roku przeszłego,

zdrowia nie maiąc, codziennie cięszko choruie y wielki bol od czarow cierpi.
Lecz gdy przed rossądek || ich msciow panow przyiacioł, od jego msci pana Szostowickiego wysadzonych, pomieniona Zophia, krawcowna,— ktorey oyciec, przed nami praesens będąc, lat piętnascie przyznał,— stawiona była do prawa, gdzie czarodzieystwo y złe uczynki sama na się y na Matiasza krawca, oyca swego, dobrowolnie wyznawała w te słowa, iz w roku przeszłym tysiąc szescset pięćdziesiąt czwartym, w wilią swiętego Jana Krzciciela, szczurka nadziewanego rozną szerscią — wilczą y niedwiedzią, z roznym korzeniem smierdzącym, z pierzem roznego ptastwa ten Matiasz, krawiec, oyciec jey, zasiągszy od Giendry Krzysztophowey Zaputkayciowey, rykuniey pani Izabeli Płocharskiey — Mikołaiowey Burbiney, w kieszeni takowych czarow na zdrowie samey jey msci pani Szostowickiey na to, aby ustawicznie y codziennie chorowała y bol cięszki cierpiała. Ktura Giendra, w dom oyca tey dziewczyny przyniozszy, dała temu krawcowi, oycowi jey, a ten krawiec corce swey dał y rozkazał, aby tę kieszenią s tymi czarami y s tym szczurkiem w Łubach, we dworze jego msci pana Szostowickiego, w pokoiu pod łozkiem, pod deskę włozyła.
Jakoz ta corka jego, rozkazaniu oycowskiemu dość czyniąc, te czary — szczurka s kieszenią pod te łozko panow swoich wkopała.
O ktorych babka tey dziewczyny, a matka tego krawca nie wiedziała, ale zona jego, a tey dziewczyny matka, o tych czarach wiedziała y takowy zły uczynek mężowi swemu ganiła, mowiąc: „Niecnotliwy mężu, zle czynisz, ze panią y dobrodzieykę swą czaruiesz". Za to zenie swey dawszy w gębę, kazał milczec, mowiąc: „Tobie nic do tego". Ktora odpowiedziała: „Wiedzcie się y czyń, jako chcesr".
Po drugi raz w kilka niedziel potym, w tymze roku tysiąc szescset pięćdziesiąt czwartym, pomieniony Matiasz, krawiec, usadziwszy się na złe uczynki swoie y więcey czarow przyspasabiaiąc, umyslnie do Giendry, rykuniey pani Mikołaiowey Burbiney, jezdził. Ktura || nazaiutrz do domu tego krawca przyniosła czarow worek, w ktorym takze rozney szersci wilczey y niedzwiedziey, zaięczey, pior roznych, na kształt rozy zrobionych, y ziela roznego, w węzełkach zawiązanego, było, y oddała oycowi jey, przerzeczonemu Matiaszowi, krawcowi. Ktory s tego worka wpuł rozdzieliwszy, to jest połowicę tych czarow dał corze swey, roskazawszy jey, aby do poscieli panskiey, w Łubach będącey, włozyła, do pierzyn y do poduszek

pozaszywała, a drugą połowę teyze corce swey do kieszeni włozywszy, sam zawiązał kieszenią, aby nie wypadli, y rozkazał jey zawiesc do Kretyngi, gdzie do pierzyn dwu i do poduszek wielkich poukładać y pozaszywać kazał.
Jakoz potym corki swey pytał, jesli te czary wszytkie według rozkazania jego do poscieli poukładała. Ktura uczyniła tak, jako był oyciec rozkazał, ze nic nie ostawując, do pierzyn y do poduszek powszywała. Więnc obawiaiąc się, aby te czary y złe uczynki jego nie wyiawiły, corce swey przykazał, aby ona y na spowiedzi kapłanowi nie powiadała o tych do poscieli zaszytych czarach. O kturych tez, gdy sie na Calvariey spowiadała, namnieyszey zmianki nie czyniła.
Wyznała przy tym na oyca swego, ze on pod niebytnosc w Łubach panską zameczek od pokoiu odciąwszy, posciel stamtąd wyiął y poduszkę samey jey msci pani Szostowickiey wziąwszy, do Gendry, rykuniey paniey Burbiney na czary oddał y trzy chustki potym, od corki swey dostawszy, do teyze Giendry dał.
Powiedziała y przyznała, iz tenze oyciec jey pannie Burnickiey, służebney jey msci pani Szostowickiey, poduszkę wziął y, do sakiew włozywszy, nie wiedziec dokąd nazaiutrz z domu wywiozł.
Wszakze wszystkie te czary, zwysz pisane, jako szczurka w Łubach pod łozkiem zakopanego wyiąwszy, tak s pierzyn y s poduszek poukładane wyprowszy, czasu prawa dla jasnieyszego || dowodu okazywano.
Przeto ich msc panowie przyjaciele, na to wysadzeni, za takowym jawnym dowodem y dobrowolnym przyznaniem sie, na zeznanie y potwierdzenie złych uczynkow na męki w ręce katowskie wydać nakazali.
Jakoz gdy roku, *miesiąca* y dnia zwysz specyfikowanego pomieniona Zophia, krawcowa, będąc na probę wydana w ręce katowskie, ktora wprzod przez kapłana examinowana y boiaźnią bozą będąc napomniona, jesli nie z rankoru jakiego, albo tez nie z boiazni y przymuszenia czyjego, ale prawdziwie wyznała, tedy nic nie wymuiąc, złe uczynki swoie y oyca swego — to wszytko, jako się wyżey napisało, nic na sumnienie swoie nie biorąc, zeznała y stwierdziła y na smierć s tym isc gotowa.
Potym oyciec jey, pomieniony Matiasz, krawiec, tegoz roku tysiąc szescset pięćdziesiąt piątego, *miesiąca* januarij dnia dwudziestego piątego podług nakazu wysadzonych ich msci panow przyjacioł w ręce mistrzowi na męki był dany.
Ktory za pierwszym pytaniem przyznał y powiedział, iz pani

Izabella Płocharska — Mikołaiowa Burbina wiele czarownikow w domu swoim chowa ustawicznie.
Za drugim pytaniem wyznał, iz z Giendrą Krysztophową Zaputkayciową, rykunią pani Burbiney, wierutną czarownicą, zawartą miał przyjazń, s ktorą bendrowstwo albo siabrowstwo prowadził. Przed kturą gdy na niełaskę jey msci pani Szostowickiey uskarzał się o to, ze zyto, przezen na chłopskim pustym gruncie zasiane, w niebytnosci samego jego msci pana Szostowickiego, gdy chłop ten grunt osiadł, przysądziwszy połowę zyta temu chłopowi, pożąć kazała; druga, ze mu w Łubach urzędu, ktorego on pragnął, jey msc pani Szostowicka u jego msci pana małzonka swego wyiednać nie chciała; trzecia, ze go kilka razy połaiała,— za czym s tych przyczyn wziąwszy na swą panią rankor, rykuniey pani Mikołaiowey Burbiney || radził się, co by za to wyrządzic miał. Tedy ona takową dała jemu radę, aby jey msc panią Szostowickę, panią swę, szczarował.
Za trzecim pytaniem corkę swoię od gardła uwolnił, przyznawaiąc, iz ona, poglądaiąc na pana boga y na sprawiedliwosc jego swiętą, nie obciażaiąc sumnienia swego, wszytko to, jako się wyzey napisało, prawdziwie nan wyznała.
Za czwartym pytaniem wyznał y powiedział, ze pani Mikołaiowa Burbina, odprowszy kieszenią od sukienki corki swey czerwoney kucbaiowey starey, dała Giendrze, rykuniey swey, aby, do tey kieszeni czarow nakładszy, temu krawcowi oddała. Jakoz ta rykunia do tey kieszeni podług rozkazania pani swey włozywszy szczurka, nadzianego z rozną wilczą y niedzwiedzią szerscią y pior roznego ptastwa, takze trupich zębow y roznego korzenia smierdzącego, dała temu krawcowi, a on corce oddał. Ktora z roskazania oycowskiego w Łubach, w pokoiu panskim pod łozkiem, pod deskę wkopała, y tak się nalazło.
Za piątym pytaniem przyznał, iz ta Giendra za wiadomoscią samey pani Mikołaiowey Burbiney powtore z workiem do niego w dom przyniosła czary, to jest na kształt rąk, y na kształt nog człowieczych wystrugane, takze tez na kształt małych dziatek s korzenia jakiegos porobione. Ktore ten krawiec do rąk swych odebrawszy, połowę do poscieli, w Łubach będącey, corce swey włozyć y zaszyc kazał, a drugą połowicę corce do kieszeni włozywszy, sam swemi rękoma zawiązał kieszenią y zawiesc do Kretingi kazał, gdzie do pierzyn y do poduszek, w posciel samych panow nakłasc y powszywać kazał.
Za szostym pytaniem wyznał y powiedział, iz te czary na samą jey msc panią Szostowickę wydane są nie na to, aby umarła,

ale zeby codziennie ciężki bol cierpiała, schła, drzenie serca y womity miewała ustawnie, ale samemu panu szkodzic to nie miało.
Wszakze sam jeden ten krawiec bez rykuniey pani Burbiney, od ktorey te czary brał, odczynic tak, aby do pierwszego zdrowia przysc mogła, nie podymował się y nie mogł, az by ta rykunia pani Burbiney ułapiona była.
Za siodmym || pytaniem wyznał y powiedział, iz pani Burbina tego krawca po kilka razy pytała, jesli te czary do pierzyn y do poduszek tak, jako Giendra, rykunia jey, informowała, przez corkę jego włozone są, y co słychać o pani Szostowickiey. Więc gdy jey to powiedział, ze corka jego wszytkie te czary, nic nie ostawuiac, do poscieli poukładała, tedy poczęła się pani Burbina smiac y cieszyc się s tego, mowiąc te słowa: „A toz masz, ze od tych czarow choruie!"
Za osmym pytaniem przyznał y powiedział, iz naymitka tego krawca, pochoża na ymie Magreta, z roskazania jego samego, a z nauki tey Giendry, rykuniey pani Burbiney, stopę konia jego msci pana Szostowickiego, za złotych sto piętnascie kupionego, w polu wyiąwszy, zaniosła do tey Giendry, y ona oczarowała. Ktory kon we trzech niedzielach zdechł. Ktora to Magretha mieszka w Gawrach u Jana Zyłaycia, a teraz, w tym roku, słuzy u Jasiula Buyla, poddanego jego msci pana Dawida Strawpia.
Za dziewiątym pytaniem powiedział y przyznał, ze zameczek od pokoiu w Łubach odciąwszy, gdzie poduszkę panny Burnickiey, słuzebney jey msci pani Szostowickiey, wziął y oddał teyze rykuniey pani Burbiney na to, aby ją szczarowała tak, izby często chorowała, schła, zamąz nigdy nie szła y wszystko złe cierpiała.
Powiedział y wyznał, iz pani Burbina Krzysztopha Zaputkaycia, ciwunca swego a męża tey Giendry, do Kurlandyey często posyła, do czarownikow, kturzy ustawnie u niey bywają we dworze.
Przyznał y powiedział, iz ten ciwuniec jey, pomieniony Krzysztoph Zaputkaytis o wszystkich tych czarach, wyzey pisanych, z informacyey y wiadomosci samey paniey Burbiney, przez Giendrę, zonę jego, do tego krawca danych, wiedział.
Wyznał tez y powiedział, iz za usilną prozbą samey pani Izabeli Płocharskiey — Mikołaiowey Burbiney chustkę bielą szytą panny Konstancij, starszey corki jego msci pana || Szostowickiego, przez corkę swą dostawszy, dał pani Burbiney, ktora obiecała mu podarek dobry dać. Jakoz mu za to, przyiawszy

z wielką radoscią chustkę, krowe szerscią siwą dała, kturą y teraz ma, chcąc to uczynic, aby ten młodzieniec, ktorego ona w zaloty do panny Konstancij Szostowickiey prowadzic umysliła, łaskę miał u niey, a drudzy aby nigdy nie bywali.

Przyznał y powiedział, iz on sam, pod niebytnosc jego msci pana Szostowickiego w Łubach, s pokoiu poduszke samey jey msci pani Szostowickiey wziął y do tey Giendry, rykunij pani Burbiney, na czary oddał, a potym brudnych chustek trzy samey jey msci pani Szostowickiey, przez ręce corki swey dostawszy, teyze Giendrze na czary oddał.

Wyznał y powiedział, iż maiąc zmowę z rykunią pani Burbiney Giendrą oczarować Krzysztopha Kasperowicza, urzednika jego msci pana Szostowickiego, y zonę jego, prosił ten krawiec pani Burbiney o czary. Ktora, że nie miała na ten czas gotowych, nie dała, jednak potym, dostawszy materij, dac obiecała.

Przyznał tez, iz Giendra z namowy samey pani Mikołaiowey Burbiney szła umyslnie do cieląt jego msci pana Szostowickiego, do pastewnika, gdzie znalazszy cielęta, od jednego szersci wyrwała, kturą szerscią wszytkie inne oczarowała cielęta. Jakoz w kilku dniach od tych czarow dwadziescia dwoie zdechło.

Wyznał tez y to, iz pani Burbina pana Jana Karola Dymlera czaruie: yle kiedy dokąd kolwiek chciał odiachać, tedy go czarami zawsze przy sobie zatrzymywa.

Przyznał y powiedział, iz poddanka pani Burbiney z Naruszow, na ymie Dorotha, mamka młodego syna jey, wielka y wierutna czarownica, ktora obecnie przy pani Burbiney będąc, wschodek, ktorym do sali gurney chodzą, gdzie czaruiąc pana Dymlera, jednego razu krwią podlała. Więc pan Dymler, uczyniwszy opyt, doszedł tego, ze ta mamka podlewała, kturą osadziwszy, przez niedziel cztery w więzieniu chował, y, maiąc wolą spalic, po kata posłał. W tym pani Burbina, obawiaiąc się, || aby ją nie powołano, bo sie na panią Burbinę pochwalała, czego uchodząc te mamkę sama pani Burbina w nocy s kłody wypusciła, udaiąc to przed panem Dymlerem, iz do Kurlandiey uciekła pod pana Sakina. Do ktorego pan Dymler, prosząc o wydanie tey czarownicy, kilka razy pisał.

Wyznał y powiedział, iz Antoniemu Ilgowi podczas jarmarku kłoypedzkiego kop pięc y groszy trzydziesci osm poddany jeden jego msci pana Szostowickiego s poddanym jego msci pana Kryzostoma Bilewicza, na ymie Krzysztophem Miłaszyciem, spiącemu s kieszeni wykradli.

Na ostatek wyznał y powiedział, iz dysponuiąc się na smierc,

s tego czarodzieystwa y złych uczynkow swoich nie spowiadał się y to przed kapłanem utaiwszy, naswiętszy sakrament niegodnie przyiął. Widząc tedy ostatny dzien zywota swego, uprosiwszy powtore kapłana, z skruchą wielką ten swiat zegnał y za to, iz ,pana boga y ,panstwo swoie zdradził, za grzechi swe załował.

A iz tego dnia wieczor nadchodził y za nastąpieniem nocy nie przyszło nad nim executiey czynic, za czym odłozono do jutra, to jest do dnia dwudziestego szostego *miesiąca* januarij, w roku tymze tysiąc szescset pięćdziesiąt piątym. Jakoz tego dnia to co się zwysz napisało, od mała do wiela, nic a nic nie wymował, y, owszem, to wszytko powtarzaiąc, potwierdził.

Nakoniec, przypomniawszy długi swoie, dobra swoje tak dysponował. Dłuznykom, mianowicie Matuciowi Drobayciowi zyta solankę jednę; Dawidowi Twerayciowi owsa beczkę jednę; Wałuciowi Stasiułayciowi kop szesc groszy litewskich, w ktorych łancuszek srebrny zastawiony jest,— ,poddanym jego msci pana Szostowickiego; pani Krzysztophowey Kasperowiczowey, urzedniczce ich msci, złotych dwadziescia; Stanisławowi, ławnikayciowi woyczayckiemu, poddanemu Szkudskiey włosci, złotych || trzydziesci polskich, w ktorych sukienka zastawiona jest, a Winikayciowi, we wsi Gayłayciach mieszkaiącemu tez Szkudskiey włosci poddanemu, złotych dziesięc; Woyciechowi Szotowi złotych szesc polskich; Krzysztophowi Kożemiekayciowi groszy dwanascie litewskich; w Nieworanach, w Telszewskiey włosci, u dwu braci, ktorych wie y zna Urbe Linkis, poddany jego msci pana Szostowickiego, powiedział, iz kupił pirtykę, albo łaznią z przysiąkiem za złotych szesc, jawią z tokiem kupił za złotych dziesięc, za ktory budynek zapłacił złotych piętnascie spełna; reszty zostaie tylko jednemu groszy dwadziescia cztery litewskich.

A po takowey dyspozycyey, będąc od kapłana, ktory go na smierc dysponował, y od nas, jenerałow y strony — szlachty, przy nas będącey, boiaznią bozą napomniony, aby niewinnych, nie biorąc ych na sumnienie swoie, odwołał y uwolnił, na to ten Matiasz, krawiec, odpowiedział, iz „pod sumnieniem moim zadnego s tych powołanych nie odwoływam, ani tez uwalniam, ale y, owszem, potwierdzam, iz pani Burbina y rykunia jey Giendra z mężem swym Krzysztophem Zaputkayciem są wierutne czarownicy. Oni, będąc moimi mistrzami, tego wszytkiego pomagali, y co kolwiek powiedziałem, czystym sumieniem moim przy bytnosci kapłana y wszytkich tych, ktorzy sie na

ten ostatny stopien zgromadzili, potwierdził y nikogo s powołanych nie odwołał y nie uwolnił.
A zatym przez mistrza na mieysce nagotowane w polu, na łom włozony y spalony jest, y s tym zapieczętował smiercia.
I na tosmy, jenerałowie, cos my widzieli y słyszeli, y jako się przed nami działo, to wszytko w ten kwit nasz spisawszy, pod pieczęcmi naszymi y s podpisy rąk naszych dali.
Pisan roku, *miesiąca* y dnia zwysz pisanego. — У того квиту пры печатъях под'писы рук енераловъ и стороны — шляхты тыми словы: Bernard Jazdowski, jenerał jego kr. msci xięstwa Zmudzkiego, ręką swą. Jozeph Miłoszewicz, jenerał, ręką swą. Jan Hrehorowicz, strona przy tym była. Przy tey sprawie‖były Stanisław Daniłowicz. Przy tey sprawie były Dawid Janowski. Przy tey sprawie były Ambrozy Kasperowicz. Przy tey sprawie były Krzysztoph Sutkiewicz ręką swą.

Которoежъ тое двухъ енераловъ и стороны — шляхты созънане естъ до книг кгрод'ских жомоитъскихъ чоръных записано, с которых и сес выпис под печатъю моею его *милости* пану Яну Шостовицъкому естъ выданъ. Писан в Росеиняхъ. — У того выпису пры печати под'пис руки моеи, писара, тыми словы: Миколаи Наръбутъ, писаръ.
По прочытаню того явъного поволаня и смер'тю черезъ поменeного кравца заварътого, пленипотент его *милости* пана Шостовицъкого покладалъ протес'тъ на паню Бур'биную о таковое явъное чародеиство, до книгъ тутошъныхъ кгродъскихъ жомоитъскихъ занесены в дате року тисеча шестъсотъ пет'десятъ пятого, *месеца* генъвара двад'цатъ ос'мого дня. Лечъ пани Бур'бина, о такъ явъном поволаню на себе и на рыкунию свою в чародеиствe слышечы, а хотечы таковои своеи чародеискои злости способами неслушъными уисти, тогды тую Кгенъдру, рыкунию свою, прочъ з двора своего, назъваного Кгавъреле, недалеко маетъности его *милости* пана Шостовицъкого Лубевъскои лежачого, выслала, обавъляючысе, абы черезъ запозвы с тои Кгенъдры справед'ливости о так явъное чародеиство не жедано, и абы онои позовъ на маетъности еи не зашолъ.
А по томъ таяжъ пани Бур'бина, далъшои хитрости зажываючы, занес'ла протест до книгъ кгрод'ских жомоитъскихъ, ижъ тая Кгенъдра, рыкуния еи, своволъне, яко похожая невеста, прочъ отъ неи, пани Бур'бинои, с того двора ее ушла. На доводъ того покладамъ выдимус с того протесту пани

Бур'бинои в дате року || тисеча шестъсотъ петъдесятъ пятого, *месе*ца генъвара трид'цатого дня.
А же тая Кгенъдра вжо яко похожая невяста а явъная чаровъница прочъ с княз'ства Жомоитъского ажъ до Кур'лянъдыи уходила, тогды врад'ник маетъности его м*илос*ти пана Шостовицъкого Лубевъскои, панъ Крышътофъ Кас'перовичъ тую Кгенъдру Запут'каитевъву, за границу уходячую, в певъныхъ добрах духовъныъ постигнувъшы и зымавъшы, а за добровоъным ее прызнанемъ се до явъного чародеиства, пры бытъности енерала и стороны — шляхъты до враду тутошъного кгрод'ского жомоитъского з лицомъ чаров прыпровадивъшы, презенътовал и до везеня оную отъдавалъ.
Которая тая Кгенъдра, будучы на ураде, до тогожъ спрошъного чародеиства добровол'не прызнаваласе. А же в Росеиняхъ [для]немалъ штоденъного перебывания жолънеровъ труд'но было тую Кген'дру у везеню урадовомъ ховати, тогды врад тую Кгенъдру для лепъшои стражы, нимъ бы рочъки судовъ нашыхъ прыпадъли, до тогожъ врад'ника его м*илос*ти пана Шостовицъкого оную выдалъ. И на довод того покладалъ выпис з реляцыи енерала Адама Кглазовъского в дате року тисеча шестъсотъ петъдесятъ пятого, м*есе*ца февъраля третего дня.
Потомъ его м*илос*т панъ Шостовицъки, розумеючы, ижъ сего року апрылевые рочъки черезъ нашъ врадъ будутъ сужоные, тую Кгенъдру знову до Росеинъ презенътовалъ был, а же тые рочъки с певъныхъ прычынъ не были сужоные, за тымъ и тая Кгенъдра, будучы || запроважоною назад до мает'ности Лубъ, и там сама доброволъне, подымуючысе еи м*илос*т паню Шостовицъкую, на здоровю щарованую и велъми хорую, ратовати, упрашала, абы на то местъце, где хусты пани Шостовицъскои закопаные в багнахъ были, проважона была.
А яко на тые бакгна будучы запроважоною в томъ зломъ чародеиским учынъку справовала, и яко злого духа, неякого Кгабрыеля к собе прыволывала, и яко не тол'ко паню Бур'бинуюю за явную чаровъницу, але и инъшыхъ особъ велю такъ же в чародеистве поволала, на доводъ того покладалъ екъстракъ[т] с книгъ чорънъыхъ тыми словы выданы:
Выпис с книгъ справъ кгрод'ских чорънъых враду староства Жомоитъского. Году от нароженя сына божого тисеча шестъсотъ петъдесятъ пятого, м*есе*ца апрыля двадцатъ пятого дня. На враде г*осподар*'ском кгродс'ком староства Жомоитъского передо мъною Яном Ужумец'скимъ, наместъникомъ жомоитъскимъ, отъ его м*илос*ти пана Яна Еронима Талята, под'-

старостего жомоитъского, старосты росенъского, пана моего, на справах кгродъскихъ врадовыхъ, на сес час будучым, ставъшы очевисто енералове два господар'ские земъли Жомоитъское — Бер'нар'тъ Язъдов'ски и Захарыашъ Пукинъски и пры них сторона — пятъ шляхътичовъ, именъми нижеи помененые, сознали вси згод'не и од'нословъне до книг кгрод'ских жомоитъских чорныъ квитъ свои, писаны в тые слова:

Ja, Bernard Jazdowski, a ja, Zacharyasz Pukinski, jenerałowie jego kr. msci Ziemi Zmudzkiey, y my — ja, Hrehory || Przyałgowski; ja, Antoni Pacewicz; ja, Awgustyn Floryanowicz; ja, Dawid Dymowicz, y ja, Marcin Mickiewicz — strona, przy sprawie nizey pisaney była, zeznawamy wszyscy zgodnie y jednostaynie tym naszym relac[yin]ym kwitem o tym, iz w roku teraznieyszym tysiąc szescset pięćdziesiątym piątym miesiąca apryla czternastego dnia my, jenerałowie, s pomienioną stroną — szlachtą, od jego msci pana Jana Szostowickiego do maiętnosci jego msci Łubow, w ziemi Zmudzkiey, w powiecie Telszewskim leżącey, bylismy zazytemi.
Gdzie jego msc pan Szostowicki, opowiedziawszy to przed nami, iz dopiero za niedoysciem roczkach (s) aprylowych z Rosien powrocił y samą jey msc panią, małzonkę swą, w cięszko słabym zdrowiu, wielce choruiącą od zadanych przez panią Izabellę Płocharską — Mikołaiową Burbiną y jey rykunią Giendrę czarow zastał, a szukaiąc jako nayprędszego ratunku y poratowania zdrowia, wezwawszy stawił przed nas ułapioną y w grodzie zmudzkim prezentowaną Giendrutę Zaputkayciową, rykunią pani Burbiney, a przez Matiasza, krawca, o toz czarodzieystwo powołaną. Ktora dobremi sposobami wprzod od nas, jenerałow, y strony — szlachty, a potym boiaznią bożą napomniona, aby y jego msci pana Szostowickiego do strat, nakładow, włokit y siebie do dalszych kłopotow, mąk, zasłuzonych przez złe uczynki swe, nie przywodząc, chciała sprawiedliwie wszytko wyznać y przez wykopanie chust do pierwszego jey msc panią Szostowickę jako nayprędzey przyprowadziła zdrowia. Ktora, upraszaiąc o miłosierdzie, nic a nic na sumnieniu swoim nie taiąc, wszytko wyznać przyobiecała.
Jakoz na pierwsze pytanie dobrowolnie przyznała, iz pani Izabella Płocharska — Mikołaiowa Burbina, zayzrząc maiętnosci Łubow jego msci panu Szostowickiemu, o chcąc onę posiesc, napierwiey jey msc panią Szostowickę zczarowac nie ze mną jedną, Giendrutą, || ale y z drugą companią swoią usadziła się.

A ġdychmy pytali, wiele by tey companij było, jak ich zowią, gdzie mieszkaią y jako czarowali, odpowiedziała, iz jest nas czarownic osm. A mianowicie wyznała, iz sama ta Giendruta Zaputkayciowa jest pierwsza; druga — Magreta szwaczka, przywiedzionka z Upiny; trzecia — Reginka; czwarta — Jagnieszka, obiedwie szwaczki, te obecnie pani Burbina przy sobie dla pomocy chowa; piąta — Krystella Sykarowna beznosa; szosta — Mora Wanagiewna Petrykayciowa, ta na gruncie, jako bojarka, bez czynszu y roboty z wielką folgą mieszka y ustawnie u pani Burbiney bywa dla zatrzymania pana Jana Karola Dymlera, aby od pani Burbiney nigdzie nie odjezdzał, bo ta Wanagayciowna, wielką będąc czarownicą, omamic umie y czarami, ile razow chce odiechac od niey pan Dymler, zawsze zatrzymywa. Siodmy — Michał Bałandis, takze na gruncie z wielką folgą, lekkie płacąc podatki, mieszka. Osma — sama pani Burbina, pani moia.

Za drugim pytaniem dobrowolnie wyznała, iz w roku tysiąc szescset pięćdziesiątym trzecim, po swiętym Michale, zaraz dwie chustki jey msci pani Szostowickiey brudne y trzecią — zawitkę, dostawszy od nieboszczyka Matyasza krawca, pani Izabella Płocharska — Mikołaiowa Burbina, pani moia, samo szosta z nami, companią, swoią, zakopała w pełce, nazwaney Pakwiscie. Sama pani Burbina jachała kolaską jednym koniem. Powoził ją Michał Bałandis, wielki y kochany pani moiey czarownik, mychmy pieszo szli. A gdy topko było, pani Burbina wysiadła s kolaski y z nami wespoł szła pieszo, y ten Bałandis, przywiązawszy konia, z nami szedł. A gdychmy do tey przepasci przyszli, tedy te chusty ja sama, Giendruta, włozyłem w przepasc, a Michał Bałandis zakopywał. Potym zakopawszy wszyscy, ile nas było, jednosłownie molvilichmy: „Wy, wszyscy diabli, bogowie y mistrzowie || nasi, osobliwie ty, Gabrielu, mistrzu y opiekunie nasz, ktorys jest panem y gospodarzem tego domu, tobie oddajemy y polecamy panią Szostowickę, abyscie się oną opiekowali, zeby ustawicznie schła, chorzała, w ludskich oczach brzydką była, trupem się stała y wszytko złe, nieszczęsne na tym swiecie, poko zywa, bez przestanku cierpiała".

Potym, odprawiwszy tę ceremonią, pani Burbina s tym Michałem Bałandziem poszła do kolaski y odjechała, a my wszytkie za nią odeszlichmy piechotą.

Za trzecim pytaniem, powiadaiąc o wszelkiey ceremonii, dobrowolnie wyznała, iz my, compania pani naszey, pani Burbiney, y z panią mamy jednego czarta — mistrza, imieniem Ga-

bryela, umowionego dla przyięcia y strazy tych czarow. A gdy przydziem do tey pelki, tedy wprzod pani nasza, pani Burbina, a potym y my wszytkie musim naprzod swisnąc y imieniem nazwac. Jezeli się do razu nie ozowie, tedy drugi y trzeci raz wołać musim, a ten czart, mistrz nasz, nam się ozywa wielkim głosem: „Ha, ha!“ Y tak na ow głos, lubo samego nie widziem, isc musim. A przyszedszy rozmawiamy y prosim, czego nam trzeba.

A gdychmy pytali, jezeli po zmudzku z niemi mowi, albo po polsku umie, odpowiedziała: „Choćbyscie y po węgersku pytac chcieli, wszelako wam trafi odpowiedziec, y umie“.

Za czwartym pytaniem wyznała dobrowolnie, iz gdy pani Izabella Płocharska — Mikołaiowa Burbina z diabły umowę czyniła y contrakt zawierała, bo przy tym Gabryelu, mistrzu, jest więcey dziesiątka złych duchow, gdy jey darmo słuzyc y posłusznemi byc nie chcieli, tedy corkę swą Kasię, s panem Janem Karolem Dymlerem spłodzoną, złym duchom ofiarowała.

A drugą corkę swą starszą, z nieboszczykiem panem Mikołaiem Burbą spłodzoną, imieniem pannę Maryannę, ile pamiętać może, przed lat siedmią albo osmią takze złym duchom poleciła y ofiarowała. Ktore w kilku dniach po ofierze || kozda z nich s tego swiata poszli. Co pod sumnieniem powiadaiąc, wyznawała, yz przy tey ofierze starszey corki, panny Maryanny, sama ta Giendra Zaputkayciowa przy tym była y na tę ofiarę oczyma swemi patrzała.

Za piątym pytaniem wyznała dobrowolnie, iz szczurka nadziewanego, ktorego pod łozko jey msci pani Szostowickiey, w Łubach będące, corka nieboszczyka Matyasza, krawca, na imie Zophia, od oyca swego wziąwszy, wkopała, tedy tego szczurka ta sama Giendruta z rąk swoich dała, ale to powiedziała, iz tego szczurka juz gotowego, nadziewanego, pani Burbina jey posłała z Gawr do Gawrel przez swaczkę swą Magrethę, przywiedzionkę z Upiny, przykazuiąc, abym ja krawcowi odniosła y oddała. Jakoz tak uczyniła na to, aby jako ten szczurek pełen roznych węzłow y czarow, tak aby pani Szostowicka pełna wszytkich bolow była.

Przy tym y to wyznała, ze ten szczurek od dawnego czasu u pani Burbiney był gotowy y nadziany nie na panią Szostowickę, ale na panią Aswerusową Dymlerową, matkę rodzoną nieboszczyka pana Mikołaia Burby, ktora z rąk pani Burbiney y z jey czarowania s tego swiata poszła. A lubo się przez wszystek wiek zycia swego pani Aswerusowa Dymlerowa paniey Burbi-

ney strzegła, bo ani jesc, ani pic wprzody chciała, azby pani Burbina wprzod kosztowała, jednak się nie ustrzegła od czarow, jednego dnia z nieboszczykiem panem Burbą, z synem swym, umrzec musiała.
Za szostym pytaniem dobrowolnie wyznała y to, ze pani Burbina męża swego nieboszczyka, pana Mikołaia Burbę w Upinie struła, podawszy mu jesc truciznę w farmusce, a tę farmuszkę Magretka szwaczka, przywiedzionka z Upiny, s rozkazania pani Burbiney warzyła. A zeby się nikt nie domyslił, teyze Magretce nieboszczyka pana Burbę tą farmuszką karmic kazała, a sama się || pani Burbina nie dotykała.
A nim tę farmuszkę do nieboszczyka przyniosła, podkawszy się z pachołkiem — chłopcem y dziewczyne, czeladzią siostry pani Kownackiey, dała im po łysce kosztować, y od tego mało nie poumierali, y gdyby byli głębiey lyszkę w garnuszek siągnęli, albo cięszkiemi womitami nie zrzucili, pewnie by wszyscy trzey poumierali. To mi wszytko ta Magretka, powrociwszy z Upiny do Gawr, pod sumnieniem powiadała, jako się tam działo, y jako ciało nieboszczyka pana Burby z Upiny do Gawr wieziono, nie bywaiąc w zadnym kosciele, a nawet y krzyze męki panskiey po drogach miiano y błotami wieziono.
Za siodmym pytaniem dobrowolnie wyznała, iz insze rozne czary, ktore nieboszczykowi Matiaszowi Urbonayciowi, krawcowi, dawała y w posciel przez corkę jego Zophią zaszywać kazała z roskazania pani Burbiney, tedy tak się maią rozumiec: ktore sztuki na kształt małych dziatek s korzenia porobione były dla tego, aby dziatek nie było; ktore na kształt rąk — aby ręce kurczyło; ktore na kształt nog — aby na nogi upadła. Szersci zas wilcze, niedwiedzie, zaięcze, zęby trupie, rozne piora roznego ptastwa dla tego powszywano w posciel, aby jako dziki zwierz błąkała się, aby z mężem y s ludzmi gryzła, miedzy ludzmi mieysca nie miała y onych się, jako wilk, niedzwiedz y zając chroniła, nigdy nie sypiała, a na ostatek, jako ząb trupi w oczach ludskich stanęła.
Za osmym pytaniem dobrowolnie wyznała, iz lubo chustki starszey corki jego msci pana Szostowickiego, panny Konstancij, nieboszczyk Matyasz, krawiec, przez corkę swą Zofią dostawszy, Giendrucie tey nie dał, jednak wie o tym, iz pani Burbiney samey w ręce oddał, za co mu krowę dała.
A gdychmy pytali, na co tey chustki pani Burbina potrzebowała, wyznała, iz zayzrząc || szczęscia panu Szostowickiemu y tym młodziencom, ktorzy tam byli, aby się więcey do pana Szostowickiego nie wracali, ale do corek pani Burbiney uda-

wali się. Ktorą chustkę gdzie by pani Burbina zadziała, nie wie.
Wyznała przy tym na się y to, iz poduszkę panny Burnickiey, służebny jey msci pani Szostowickiey, od nieboszczyka Matyasza, krawca, miała sobie na zczarowanie daną. Więc gdy przyiachała pani Burbina do folwarku Gawrel, postrzegła tę poduszkę y poczęła pytać, czyia to poduszka? A gdy powiedziała pani Burbiney, iz to krawiec Matyasz ze dworu pana Szostowickiego przyniosł, tedy tę poduszkę pani Burbina do siebie wziąwszy, do Gawr wywiozła, y nie wie, gdzie zadziała.
Za dziewiątym pytaniem dobrowolnie wyznała, iz ta sama Giendra przyięła od Matyasza, krawca, wyiętą na roli stopę konia jego msci pana Szostowickiego, na zczarowanie daną, y tą jedną stopą wszytkie konie poczarowała tak, aby konie wszytkie pozdychały, albo potonęły, albo sam jego msc pan Szostowicki w drodze szyię złamał. A tę stopę konską przy inszych czarach w teyze pelce zakopaną byc twierdziła.
Za dziesiątym pytaniem dobrowolnie wyznała na się, iz sama ta Giendra, idąc do nieboszczyka Matyasza, krawca, w nawiedziny przez pastewnik jego msci pana Szostowickiego dworny, znalazszy cieląt gromadę niemałą, jednemu cielęciu po trzykroc szersc wyrywała y tą szerscią wszytkie inne cielęta poczarzyła tak, ze wszytkie || we dwuch dniach od tego pozdychały. Jakoz y tę cielęcią szersc w teyze pelce zakopaną byc twierdziła.
Za jedynastym pytaniem dobrowolnie wyznała y to, iż gdy pani Burbiney nie wiedziec z jakiey przyczyny jednego roku polsnęli cielęta, tedy Krystela Sykarowna beznoska, wierutną y wielką będąc czarownicą, zapędziwszy te cielęta do starey cegielni gawrenskiey, wespoł s panią Burbiną tę slepotę odczynili, y skoro odczyniwszy, tey Krystelki beznoskiej tęz chorobę, albo slepotę do bydła jego msci pana Szostowickiego zaniesc kazała, jakoz y zaniosła.
Za dwunastym pytaniem dobrowolnie wyznała y to, iz nieboszczyk Matyasz, krawiec jego msci pana Szostowickiego, ode mnie, Giendry, y od pani Burbiney nauczył się czarowac, jednak do tey przepasci spolnie z nami chodzic nie chciał, wystrzegaiąc się, aby go nie posoczono. Jednak jey to powiadał, iz ma drugiego umowionego mistrza y opiekuna takze w pelce jedney, niedaleko mieszkania swego, na gruncie jego msci pana Szostowickiego.
A po takowym przed nami, jenerałami, y stroną — szlachtą wyznaniu, osądziwszy ta Giendra sama siebie, iz za tak niez-

bozne uczynki swe spalenia godna, upraszała o milosierdzie, aby bez proby y więcey nie bywaiąc w Rosieyniach, rozstrzelana albo spalona była. A te zakopane jey msci paniey Szostowickiey chustki y zawitkę, takze szersci cielęcie y stopę konską || wykopać podeymowała się y do pierwszego zdrowia jey msc panią Szostowickę przywiesc, koniom y cielętom odczynic to szczarowanie obiecywała. W czym z rady y namowy nas, jenerałow, y strony — szlachty jego msc pan Szostowicki usłuchawszy, na wykopanie tych czarow, naybarziey dla prętkiego poratowania zdrowia słabego, ile wielce choruiącey jey msci paniey małzonki swoiey, pozwolił.

A iz tego dnia wieczor nadchodził, za nastąpieniem nocy do wykopania nie przyszło, za czym odłozono do jutra, to jest, do dnia piętnastego miesiąca apryla w tymze tysiąc szescset pięćdziesiątym piątym roku.

Gdzie nazaiutrz rano, jako to dnia piętnastego apryla, jego msc pan Szostowicki nas obudwuch, wyz mianowanych jenerałow, y stronę — szlachtę zatrzymawszy y zaciągnąwszy do teyze sprawy, sam na tę pelkę wespoł z nami wyiachał.

A gdychmy przyiachali do tey pelki, pomieniona Giendra, pani Izabelli Płocharskiey — Mikołaiowey Burbiney zbiegła rykunij, opowiedziawszy nam to, iz dla wielkiego topieliska daley jachac nie będziem mogli, aby wysiadła s kolasy, y my pozsiadali s koni, ostrzegła.

Tamze wysiadszy gdy piechotą isc poczęlismi, naypierwiey ukazywała mieysce, na ktorym pani Burbina, wysiadszy z kolasy swoiey, Michałowi Bałandziowi konia postawic kazała y, jako daleko z niemi wszytkiemi piechotą do tey przepasci dla zakopania chust || jey msci pani Szostowickiey szła, pokazać chciała.

A potym nas prowadziła wszytkich głęboko w te bagnisko, ktorego podobienstwem byc może więcey na włok trzydziesci. Tamze uszedszy y z nami więcey do połowy, stanęła y wielkim głosem swisnęła, cochmy wszyscy słyszeli y z wielkim strachem na to patrzyli. Potym daley zaprowadziwszy do przepasci jedney, w teyze pelce będącey, stanęła y, rękawice zdiąwszy, schiliła się y ręce do wody włozyła, y mech z wierzchu wody wyrzucać rękoma swemi poczęła, a po małey chwili, odwrociwszy się do jego msci pana Szostowickiego, poczęła mowic, iz zadną miarą nie będzie mogła wyiac, bo „skorom", prawi, „przyszła na tę przepasc, własnie jakobym olsnęła y serca juz nie mam, y wyiąc juz nie trafię bez kompanij, az by Michał Bałandis,

ktory ze mną wkładał, albo pani Burbina ułapieni byli, azali by onym zły duch był posłusznieyszy y prędzey wydał".
A potym, poprzysięgaiąc, iz sprawiedliwie chce y zyczy sobie wyiac te czary, jeno dla zaslepienia nie moze, azby pomocnicy jey, wyz mianowani, zgromadzeni byli, ktorych nie wyzwalaiąc y to wszytko, co kolwiek dnia wczorayszego na nich powiadała, powtarzaiąc, pod sumnieniem potwierdziła y s tym na smierc isc gotowa.
Co to wszyt[k]o jego msc pan Szostowicki nami, jenerałami, y stroną — szlachtą oswiadczywszy, załosnie z nami do dworu powrocił y w dalszym postępku prawnym s płaczem swiętobliwego ich msci panow || grodowych zmudzkich dekretu oczekiwać deklarował.
I natosmy jenerałowie, cosmy widzieli y słyszeli, y jako się przed nami działo, to wszytko w ten kwit nasz spisawszy, pod pieczęcmi naszemi y s podpisy rąk naszych dali.
Pisan roku, m*iesią*ca y dnia zwysz pisanego.—

У того квиту пры печатъяхъ под'писы рукъ енераловъ и стороны — шляхты тыми словы:

Bernard Jazdowski, jenerał jego kr. msci xięstwa Zmudzkiego. Zacharyasz Pukinski jenerał, ręką swą. Hrehory Przyałgowski przy tym były. Antoni Pacewicz przy tey sprawie były. Awgustyn Floryanowicz przy tym były. Jan Dawid Dymowicz przy tym były. Marcin Mickiewicz przy tym byly, ręką swą.

Котороежъ тое двухъ енераловъ и стороны — шляхъты соз'нане естъ до книг кгрод'ских жомоитъских чоръных записано, с которыхъ и сес выпис под печатъю моею его м*илост*и пану Яну Шостовицькому естъ выданъ. Писанъ в Росеиняхъ. — У того выпису пры печатеи под'пис руки моеи, писара, тыми словы: Миколаи Наръбутъ, писаръ.
За тымъ его м*илост* пан Шостовицъки черезъ хлопа, водъле тои Кген'дры перед судомъ нашымъ стоячого, казал скринъку, в руках у того хлопа будучую, отворыти и с тои скринъки знаки чаровъ, в постели и под лож'комъ своимъ наиденых, выняти. Якожъ вынято и перед нами, судомъ, показано щур'ка брыдъко смер'дячого, розъною шеръстю и коренемъ надзяного, где з далеко было трудъно передъ смродомъ великимъ погледати. Пры томъ нетъ ведома, з якого дерева ручъка и ножъка на кш[т]алт чловечыхъ || члонъковъ и на кшталътъ малого детятя устругганые и тежъ колъко венъзелъковъ розъныхъ шеръсти и пюр везанныхъ показывал.

А ижъ тая Ҝгенъдра Запутъкаитева, стоечы перед судомъ нашымъ тыхъ усихъ доводовъ выразъне, поволи, несквапливе черезъ пленипотенъта его *милости* пана Шос'товицъкого перед судомъ нашымъ чытаныхъ слухала и, будучы служалою невестою, добре мовою полъскою перед судомъ нашымъ од'поведала, доброволъне до тых чаровъ знаючысе и тымъ чародеискимъ знакомъ добре прыпатрылась, ино мы, врад, яко бояж'ню божою, такъ и сумъненемъ тую Ҝгенъдру Запут'каитевъву обовезавъшы, пытали ес'мо, естъли бы она до такъ явъного чародеиства истотъне зналасе, и естъли то, што на оную чытано з реляцыи возъныхъ, чародеискимъ способомъ чынила, и абы никого з ран'кору алъбо з яковое прывати не поволывала.

Которая тая Ҝгенъдра у суду нашого отъповедила, ижъ"тые чары сутъ роботы пани Бур'бинои, зо мъною сполъне зробленые и небощыку Матыяшу, кравъцу, на щароване пани Шостовиц'скои и паненъ цорекъ, такъже челеди даные. Ҝгдыжъ нимъ таковые речы утворылисмы, велю способовъ злых и товарыс'тва || з ынъшыми чаровницами и чаровъниками сполъне с панею Буръбиною зажывалис'ма, и то тежъ все потверъжаю, яко теперъ мою пер'вшую повестъ чытано, то естъ правъда, и готова естемъ того все смерътю запеченътовати, кгдыжъ вжо готовахъ естъ на смер'тъ».

Якожъ и в. *милости* суду прошу, абысте наде м'ною улитовавъшысе, прудъки конецъ жытя моего учынити рос'казатъ рачыли.

По которои тои Ҝгенъдры мове тотъже пленипотенът его *милости* пана Шостовицъкого озвавъшысе поведилъ то: поневажъ сама добровол'не яко перед тымъ, такъ и теперъ до такъ спрос'ного чародеиства тая Ҝгенъдра знает'се и инъшыхъ чаровъников, а особливе паню Бур'бину, за явъную чаровъницу поволываетъ, за чым всказаня на смертъ спаленемъ тое Ҝгенъдры а до пани Бур'бинои вод'луг запозъву о тое чародеиство вынесеного и до инъшыхъ поволаныхъ чаровъниковъ, такъ же о шкоды, наклады в томъ, через шафара его *милости* пана Шостовиц'кого под'нятые, захованя волъного мовеня домавялъсе.

А так мы, врад, в тои справе его *милости* пана Яна Шостовицъкого з Ҝгенъдрою Запутъкаитевою, похожою невястою, перед нас, суд, прыличъно з брыд'кими чарами ставъленою о щароване еи *милости* пани Анъны Кул'мин'скои || — Яновои Шостовицъкои, пани малъжонъки его *милости* пана Шостовицъкого, на здоровою злыми чарами, которые в конътро-

вер'сыях меновите сут описаные и перед судомъ нашым пры тои чаров'ницы оказаные были, о вложене тыхъ чаровъ черезъ небощыка Матияша Талачъкаитя, кравъца, под'даного его милости пана Шостовиц'ского, вжо за тое чародеиство на смеръть поконаного и черезъ цор'ку его до постели пани Шостовицъкои и зашыте в перыну, а по части о закопане тых же чаровъ подъ ложъкою их милости, которые тые чары тому небощыку кравъцу отъ тои Кген'дры и от пани Изабели Плохаръскои — Миколаевои Бур'бинои зробленые и отъ нихъ же на щароване пани Шостовицъкои доданые были, и тежъ о закопане розныхъ хустъ белых пани Шостовицъкои и панъны цор'ки их милости, и инъшые речы в блоте, в бакгнахъ, и о инъшые шкоды, черезъ тую Кгенъдру чарами почыненые, за тым о вины правъные.

В которои справе ижъ се то с продукту шыроце перед судомъ нашым докуменътами правъными, отъ его милости пана Шостовиц'кого чыненого явъне, доводъне показало, же тая Кгенъдра Запутъкаитева до того всего спрошъного чародеиства такъ перед тымъ, кгды оную с поволаня небощыка Матыяша, кравца, правъне зымано и на врад тутошъны с тимиж чарами презенътовано, яко и тепер перед судом нашым до тых же чаровъ доброволъне прызнаваласе || и за сполъную чаровъницу того всего чарами злого учынку на паню Шостовицъкую пополъненого, што естъ вышеи в конътровер'сыяхъ меновите выражоно, паню Миколаеву Бур'бину и некоторую челедъ ее поволала.

Якожъ мы, врад, тую Кгенъдру боязънею божою обовезавъшы, пытали ес'мо, абы она никого невинъне не поволывала. Которая тая Кгенъдра за упомъненемъ и пытанемъ нашым врадовымъ, передъ судомъ нашым стоечы, сама доброволъне до тыхъ злых чаровъ, которые пры неи презенътовано, ижъ то суд черезъ нею самую, сполъне с паню Бур'биною, тые чары зробленые и на щароване пани Шостовицъскои даные были небощыку Матиашу, кравъцу, зналасе.

К тому тежъ до тых усихъ злыхъ чародеиских поступъковъ пополъненыхъ, которые перед тымъ сама на себе прызнала, и теперъ у суду нашого, з реляцыи енераловъ чытаныхъ, ничого не уимуючы тая Кгенъдра прызнаваласе.

За чымъ мы, суд, за таковымъ доброволънымъ тое Кгенъдры Запутъкаитевои до тых спрошъных пополъненых чаров прызнанемъ се забегаючы тому, абы злы люди за свои незбожъны учынок кар'ностъ отъносили, про то тую Кгенъдру вперодъ на муки, а по том на смер'тъ спаленемъ ог'немъ, яко

явъную чаров'ницу всказуемъ, надъ которую немешкале ‖ черезъ ката екъзекуцыя маетъ бытъ учынена, од'накъ до слуханя на мукахъ ее повести и до остат'нои над нею екъзекуцыи чотырохъ енераловъ, то ест Адама Кглазовъского, Адама Свиръжевъского, Юр'я Сютила а Крышътофа Семашъкевича [с] стороною — шляхътою прыдаемо.

А его *милости* пану Шостовицъкому и пани малъжонъце его *милости* до пани Бур'бинои и до инъшыхъ поволаныхъ особъ о тое чародеиство и о шкоды, наклады, черезъ шафара ихъ *милости* на то выданые, волъное право и мовене заховуемъ.

А кгды дня завътреишнего, то естъ одинад'цатого дня тогожъ *месеца* мая мы, врад, на тые суды кгродъские заседъли, тамъ перед нас, судъ, тую Кгенъдру Запутъкаитеву по мукахъ ставълено. Где тогожъ часу помеңеные уси чотыры енералове, очевисто перед нами, судомъ, ставъшы, под сумъненями своими соз'нали, ижъ тая Кгенъдра Запутъкаитева сего дня, о пулъраню тутъ, в месте Росенъском, в рынъку публице, у дыбы, пры бытъности нас, енераловъ, и велю люди, черезъ ката розъными инъструменътами была мучона и тягнена. Которая, никого не отъволываючы, але то все подъ сумъненем, яко естъ на перъвшых реляцыях, до книгъ чоръных созънано, твер'дила, а до того спрошъного чародеиства знаючысе, за сполъную [с] собою чаровницу паню Изабелю Плохаръску — Миколаевую Бур'биную поволала. Ещо надъто прыдала, поведаючы, ижъ пани Бур'бина черезъ подъданого своего под'даному его *милости* пана Шостовицъкого чворо овецъ и двое быдла украдъшы, у дворе своемъ ховала.

По которомъ таковомъ черезъ тыхъ енераловъ созънаню таяжъ Кгенъдра Запут'каитевъна, будучы не по одънокротъ од нас, враду, наупомънена, абы никого невинъне не поволала, которая всю свою мову и повест, яко доброволъне, так и на мукахъ чыненую и передъ нами, судомъ, подъ сум'ненемъ потверъжаючы, никого с поволаных не вызволила, але паню Буръбиную за явъную чаровъницу поволываючы, тверъдила.

А мы, врад, тых же енераловъ прыдавъшы, казали ес'мо вод'лугъ перъвшого декрету нашого екъзекуцыю надъ тою Кгенъдрутою Запутъкаитевую учынити. Якожъ тогожъ дня, пры повъстаню нашомъ врадовомъ от судовъ, помененые енералове уси чотыры, ставъшы очевисто, реляцыю свою на пис'ме подавъшы, вси згодъне и одъностаине созънали, тыми словы писаную:

Ja, Adam Głazowski; ja, Adam Swirzewski; ja, Jerzy Sucillo, a ja, Krzysztoph Siemaszkiewicz, jenerałowie jego kro. msci x*ię*stwa Zmudzkiego, wszyscy zgodnie a jednosłownie zeznawamy tym naszym relacynym kwitem o tym, iz w roku teraznieyszym || tysiąc szescset pięddziesiątym piątym, m*iesią*ca maia dziesiątego dnia w miescie sądowym, w Rosieyniach, jego msc pan Jan Szostowicki zazył nas, jenerałow, y stronę — szlachtę, abysmy się przysłuchali sprawy jego msci przed sądem ich msciow grodskim zmudzkim tegoz dnia o czarodzieystwo ułapioney niewiasty Giendry Zaputkayciowey sądzoney.

Jakoz tegoz dnia, dziesiątego maia, tęz Giendrę jego msc pan Szostowicki stawiwszy przed sąd, pod rozsądek podał, na ktorą prawnemi dokumentami y relacyami woznych, w dekrecie grodskim specifikowanemi, dowodził, iz gdy poddanego jego msci pana Szostowickiego Matyasza Urbonaycia, krawca, za jawne czarodzieystwo samey jey msci pani Szostowickiey zadane wprzod mękami przez mistrza karano, a potym y na smierc onego pokonano, tedy ten Urbonaytis, krawiec, wszytkie złe, brzydkie czary, ktore przy tey Giendrze przed urząd praezentowano, od tey Giendry y od paniey Izabelli Płocharskiey — Mikołaiowey Burbiney, jako jawney czarownice, maiąc, jey msc panią Szostowickę czarował, co szerzey y wyraznie jest w relacij woznych, do xiąg czarnych zeznaney, pokonania tego krawca opisano.

A potym ta Giendra, jako pochoza, gdy była ułapiona y przed urząd grodski praezentowana, szyroce y dowodnie, jak na urzędzie grodskim, tak y napotym chcąc chusty, po roznych bagnach zakopane, wyiąc y diabłow zwoływaiąc, przy jenerałach y stronie chodziła, a ze tych chust nie || mogła bez pani Izabelli Płocharskiey — Mikołaiowey Burbiney z bagna y przepasci odyskać, tedy do brzydkiego czarodzieystwa znała się.

Po ktorych przeczytaniu relacij ich msc sąd grodski, oczewisto tę Giendrę examinuiąc, pytał, jesli takie wyznanie w czarodzieystwie, jako jest w relacyach opisano, sama na się y na panią Burbinę czyniła, y jesli od kogo nie była przymuszona.

Ktora ta Giendra dobrowolnie przed sądem zeznała y ustnie twierdziła, iz to wszytko z dobrowolnego jey przyznania istotnia jest prawda, y co przed tym na się y na panią Izabellę Płocharską — Mikołaiową Burbinę o czary, jey msci pani Szostowickiey zadane, powiadałam, y teraz potwierdzam, y s tym gotowam umrzec.

A ich msc sąd grodski wskazali dekretem, aby była na probę dana. Jakoz y nas, jenerałow, jego msci panu Szostowickiemu do słuchania podczas mąk jey, jesli to wszytko będzie twierdziła, przydał.
Za tym tegoz miesiąca maia jedynastego dnia, przy bytnosci nas, jenerałow, y wielu szlachty, w miescie Rosienskim sądowym, publice w rynku, pod dybą gdy tę Giendrę Zaputkayciową z nakazu ich msci panow sądowych grodskich mistrzowi podano w ręce, y kat instrumentami swemi raz, drugi y trzeci ciągnął, a my, jenerałowie, czytalismy wszytkie jey pierwsze confessata, przed sądem wczorayszego dnia czytane, y powoli za kazdym punktem oną pytalismy, jesli do tak złych, niezbosnych czarow, jako przed tym y przed sądem powiadała, zna się.
A ta Giendra kozdy punkt y kozde słowo pierwszych mow y przyznania się swego, jako sama || y s panią Izabellą Płocharską — Mikołaiową Burbiną są wierutnemi czarownikami, takze y insze osoby, w tych relacyach opisane, a mianowicie Magreta szwaczka, przywiedzionka z Upiny; Reginka, Agnieszka, obiedwie szwaczki; Krystella Sykarowna beznosa; Mora Wanagayciowna Petrykayciowa; Michał Balandis takze za jawne y wielkie czarowniki byc potwierdziła.
Na to jeszcze przydaiąc powiedziała, iz poddani pani Burbiney Misiulis, Stragaytis, Pawlukaytis z roskazania pani Burbiney, aby ukradszy poddanemu jego msci pana Szostowickiego maiętności Łubow, na imie Michałowi Prawslowi co moze bydła, do niey, pani Burbiney, przyprowadził. Ktory, czworo owiec ukradszy, do pani Burbiney y do dwora jey, nazwanego Gawrele, zapędził, a pani Burbina, aby tego lica nie poszczono, tedy te owce gdzie indziey za poł mile wyprowadziła.
Y to ta Giendra wyznała, iz pani Burbina jest tak chytra czarownica, ze sam diabeł ledwo jey zdoła, gdyz y małzonka swego zczarowała, y teraznieyszego swego kochanka, pana Jana Karola Dymlera, przez czary przy sobie chowa; na ostatek, dziatki swoie diabłom ofiaruie y zewsząd czarow zasięga. Y gdy ze mną y z inemi czarownicami znaszała się, tedy zawsze nas upewniała, ze swoią zamoznoscią y bogactwem swoim kozdemu zabiec y sąd kozdy przez czary omamic obiecała, a teraz y s tym swoim kochankiem, panem Dymlerem, nie wiedziec gdzie się udała.
A zatym tego dnia, miesiąca maia jedynastego, przed tenze sąd grodski jego msc pan Szostowicki, po mękach tę Giendrę stawiwszy, na dalszy rozsądek ich msci panow grodowych po-

dał. Ktorą ich msc sąd grodski na spalenie wskazawszy, nas, tychze jenerałow, przydał.

A gdy tegoz dnia za miastem Rosienskim, pod szubienicą, ‖ kat zaprowadziwszy, przy bytnosci dwuch kapłanow zakonu ich msci oycow dominikanow, podług dekretu na spalenie, na łom osadził, tedy my, jenerałowie, wszytkie jey przyznania dowodnie przypominalismy, jesli kogo w czarodzieystwie powołała niewinnie; aby na sumnienie swoie nie biorąc, odwołała.

A ta Giendra Zaputkayciowa, będąc od nas, jenerałow, y strony — wielu szlachty y od kapłanow, przy tym ostatnym stopniu jey będących, boiaznią bozą naupomniona, nie tylko swoie wszytkie złe uczynki w czarodzieystwie przez się y przez panią Burbinę, na zdrowie jey msci pani Szostowickiey y na insze osoby czynione, potwierdzała, ale to jawnie juz na ostatnym stopniu, będąc na łomie, wyznała: jesli nie będzie pani Burbina y z swemi towarzyszkami o tak jawne czarodzieystwo sądzona y spalona, tedy juz nie będzie na swiecie sprawiedliwosci swiętey.

A zatym mistrz pod nią łom gdy zapalił, tedy z wielką skruchą skonała wołaiąc: „Panią Burbiną, jawną y wielką czarownicą, palcie, palcie!“ — y tym zapieczętowała.

I na tosmy my, jenerałowie, dali ten nasz relacyny kwit pod pieczęciami y s podpisy rąk naszych. Pisan w Rosieyniach, roku mianowicie wyszey zwysz pisanego, miesiąca maia jedynastego dnia.

У того квиту пры печат'ях подписы рукъ енераловъ тыми словы:

Adam Głazowski, jenerał jego kr. msci ziemi Zmudzkiey. Adam Swirzewski, jenerał jego kr. msci ziemi Zmudzkiey, ręką swą podpisałem. Jerzy Siucił, jenerał j. k. m. ziemi Zmudzkiey, ręką swą podpisałem. Krzysztoph Siemaszko, jenerał j. k. m. xięstwa Zmudzkiego, ręką swą.

Которая справа, яко се перед судом нашымъ агитовала, естъ до книг судовых кгрод'скихъ жомоитъских записана.

43. *1655.V.11. Žemaičių pilies teismo dekretas, kuriuo atidedama Lubių dvaro savininko, Žemaičių žemininko J. Šostovicko ir atsakovės, Gaurų dvaro savininkės I. Burbienės-Gervydienės byla dėl jos dalyvavimo ieškovo žmonos O. Šostovickienės pakerėjime.*

MAB, f. 256, Nr. 4492/3, l. 24—26. K. Jablonskio nuorašas iš Žemaičių pilies teismo knygų, ŽB 131, l. 78—79a.

Ieškovas J. Šostovickas kaltino I. Burbienę, kad ši, padedama siuvėjo Matijošiaus Urbonaičio Talačkaičio ir savo rykūnės Gertrūdos Zaputkaitienės, kurie jau sudeginti už raganavimą, kerais susargdinusi jo žmoną O. Šostovickienę. Atsakovės I. Burbienės įgaliotinis Juras Jaugelis teismui įteikė raštišką jos 1655.V.4 atsisakymą dalyvauti Žemaičių pilies teismo gegužės mėn. sesijoje, nes turinti tuo metu dalyvauti svarbesnėje pono K. Žarnovskio byloje Vilniuje, LDK Vyriausiajame tribunole. Be to, atsakovė kaltino ieškovą J. Šostovicką, kad jis įžeidinėjęs jos garbę melagingais skundais ir, jai nesant, užpuolęs jos dvarą. Atsakovė reikalavo atidėti bylos nagrinėjimą iki kitos teismo sesijos. Tada ji atvyksianti ir įrodysianti savo nekaltumą.
Ieškovo įgaliotinis J. Varanauskas prieštaravo bylos atidėjimui, remdamasis Lietuvos statuto IV skyriaus 27 straipsniu, kuriame aiškinama, kad tuo atveju, kai šaukiama į teismą nustatytu terminu ir kai byla susijusi su gyvybės klausimu, šaukiamasis negali dėl kitos bylos atsisakyti stoti į teismą. Savo ruožtu atsakovės įgaliotinis reikalavo atidėti bylą. Teismas nutarė priimti atsakovės prašymą ir pareikalavo, kad, pradėjus iš naujo svarstyti šią bylą, atsakovė pristatytų dekretą, jog jos byla LDK Vyriausiajame tribunole yra tikrai svarbesnė ir jog bylos atidėjimas buvo pasiektas ne apgaule ir ne dėl bylos uždelsimo.

Dekret jego m. p. Szostowickiego z panią Burbiną.

Лета отъ нароженя сына божо*го* тисеча шест'сот пет'десят пятого, м*есе*ца мая одинад'цатог*о* дня.
На рочъкохъ кгрод'ских маевых, в месте г*оспода*р'ском Росенъскомъ судовъне отъправованых, перед нами — Яномъ Еронимомъ Талятом, старостою росенъскимъ, под'старос'тым, Михалом Eустахымъ Станъкевичомъ, ловъчымъ ковен'скимъ, судею, а Миколаемъ Наръбутомъ, писаромъ, врад'никами судовыми кгрод'скими жомоитъскими, отъ яс'не велъможъного его м*илос*ти пана Юр'я Кароля Глебовича на Дубров'не и Заславю, енералъного княз'ства Жомоитъского, оникъштенъского, мстибовъского, яловъского, радошъковъского и чечеръского старосты, на справы судовые кгрод'ские жомоитъские высажоными, кгды с порад'ку реестрового ку суженю прыпала справа земянъ г*оспода*р'скихъ земъли Жомоитъское, их м*илос*ти пана Яна Шос'товицъкого и пани Анъны Кулъминъскои — Шостовицъкои, малъжонъковъ, с пани Изабелею Пав'ловною Плохаръскою — Миколаевою Бур'биною

Кгер'видовою, з докладом дети ее — сынов Малъхера, Владыс'лава. Яна, а дочок паненъ Катарыны, Леоноры и Юан'ны Миколаевичовъ Бур'бовъ, и опекуна ихъ прырожоного пана Казимера Малъхеровича Бур'бы Кгорвида, за позъвом на мает'ности и дворе, наз'ваном Кгавры, в зем'ли Жомоитъскои, у волости Телъшовъскои лежачомъ, черезъ енерала Станис'лава Мачука положоным и правъне, з написом троига воланя прызнанымъ, менечы о щароване от пани Бур'бинои роз'ными брыд'кими, спрос'ными чарами черезъ небощыка Матыяша, кравъца, ||, также за явъное чародеиство на смер'тъ поконаного, и черезъ дочъку его на здоровю еи милост паню Шостовицъкую, которая [з] незбожъного щарованя од немалого часу тяжъко хоруючы, ажъ и до сего часу велъми хорою зоставаетъ, за тымъ о вины правъные.
До которое справы за прыволанемъ черезъ енерала сторонъ ку рос'праве его милост панъ Шостовицъки самъ очевисто и с пленипотен'том своим, паномъ Юахымомъ Вороновъскимъ очевисто перед судомъ нашымъ постановивъшысе, кгды далеи жалобы своеи доводити хотелъ, тогды отозвавъшысе пленипотенътъ пани Миколаевои Бур'бинои за моц'ю листовъною прав'ною пан Юры Явъкгел, подалъ объмову на пис'ме пани Бур'бинои, засланяючысе бол'шостю справы сего року в трыбунале, у Вилъни, с паном Жарънав'ским прыпадаючою, которая объмова так се в собе мает:

Jego msci panu Janowi Szostowickiemu y jey msci paniey Annie Kulminskiey — Janowey Szostowickiey, małżonkom. Oznaymuię w. mosci przez ten list moy odroczny, iz maiąc ja, Izabella Płocharska — Mikołaiowa Burbina waznieyszą sprawę u sądu Głownego trybunalnego, w teraznieyszym trybunale [w] Wilnie, w tym roku odprawuiącym, akcyą s panem Krzysztophem Zarnowskim, y dla tych pilnych y waznych spraw moich nie mogąc na ten czas stanowic się przed sądem grodskim zmudzkim na roczkoch maiowych dla okazania niewinnosci mey za pozwy w sprawie z w. msciami, iz w. msc, nie wiedziec z jakiego rankoru, usiłuiecie na honor y substancyą moią niepodobnemi sposobami w. m. mazecie y do xiąg odnaszacie, jako sami w. msc y dopiero nowy y niedawny naiazd na maiętnosc moią Gawrelską kryminalny w niebytnosci mey gwałtownie w. msc udziałali. O co donioszy processa czasu prawa y terminu swego z w. msciami akcyą miec będę. A teraz donioszy do wiadomosci w. msci przez ten list moy odroczny, upraszam y odraczam większoscią sprawy mey, abyscie w. m. na tych

roczkach maiowych nijakich przewodow na mnie nie otrzymywali, ale się zatrzymali do terminu y roczkow przyszłych, a ja prawnie na przyszłym terminie niewinnosc swoią okazę. Pisan w Wilnie, dnia czwartego maia, anno tysiąc szescset pięćdziesiąt piątego.

У тои обмовы пры печат'ях под'писы рук печатаров тыми словы:

Izabela Płocharska Burbina. Proszony pieczętarz do tego listu odrocznego od pani Izabeli Płocharskiey Burbiney Jan Piotrowski. Ustnie proszony pieczętarz do tego listu Stanisław Jurkowski.

Прошоны печатор до того листу од'рочъного Юр'и Стасевич.

А по прочытаню тое объмовы тот' же пленипотент пани Бур'бинои прынятя и от'ложен'я тое справы на прыбыте самои пани Бур'бинои афектовал.

А пленипотент его *милости* пана Шос'товиц'кого, боронечы тое диляцыи, цытовалъ ар'тыкул двад'цатъ семы з роз'делу чет'вер'того, иж в року завитом и кому тежъ идет о гор'ло, от'рочене болъшост'ю справы не идетъ, а в тых листах от'рочъных ничего пани Бур'бина не выражает, абы мела акъцыю мет о крыминалъ яки с паном Жар'нав'ским в Трыбунале. Знат, то ест змыс'лены якис поточны тер'минъ. Которыхъ тых листов отърочъных рукою нас, врад'ников, назначеня и отложеня оныхъ на сторону, а тое справы, яко о явъное чародеиство, поневаж и тепер другая верут'ная чаров'ница Кген'дра Запут'каитева паню Бур'бину за верут'ную чаров'ницу поволала, и далеи докуменътами прав'ными и листами прыват'неми, властъ[но]ю рукою ее до теперешнего ее цудзоложъника писаными, доведу того, ижъ она, будучы явъною чаровъницою, небощыка мал'жонъка своего черезъ чары зъ сего света згладила, за чым суженя тое справы домавялъсе.

На то пленипотенът пани Бур'бинои поведилъ: «Водлугъ тогожъ арътыкулу вышеи цытованого на прышълых рочъкох пани Бур'бина, выведъшысе декретом трыбунал'ским з болъшости справы, ещо и прысегу на пун'ктах, в том ар'тыкуле выражоных, готова будет выконати, од'но на сес час прынятя тых лис'тов от'рочъных и повъторе прошу».

А так мы, врад, в тои справе его *милости* пана Яна Шостовиц'кого и пани мал'жон'ки его *милости* с пани Изабелею Плохар'скою —Миколаевою Бур'биною з докладомъ || дети ее и опекуна их прырожоного за поз'вом менечы о зчарова-

не от пани Бур'бинои роз'ными брыдкими, спрос'ными чарами черезъ небощыка Матыяша, кравъца, такъ же за явъное чародеиство правъне на смер'тъ поконаного и черезъ дочъку его на здоровю еи милост паню Шостовиц'кую, которая од незбожъного щарованя черезъ час немалы тяжъко хоруючы и тепер велъми хорою зоставаетъ, за тымъ о вины правъные, в которои справе иж пани Бур'бина череъ листы свое отърочъные нам, враду, и стороне поводовои очевисто у суду поданые, болъшостъю справы свое[и] с паном Жар'навъскимъ, у суду Головъного трыбуналъского, сего року у Вил'ни прыпадаючою, засланяючысе, от'рочыла, а любо пленипотенът стороны поводовои того от'роченя ее прынятя боронилъ, выводечы то, ижъ на теперешъных рочъкохъ явъная чаровъница Кгенъдра Запут'каитева паню Бур'бину за певъную чаров'ницу поволала и смер'тю заварла, про то мы, врадъ, не чынечы в том коротко, тое отърочене пани Бур'бинои на сес час прымуем, а кгды о то повъторе будетъ позваною, тог'ды наперод пани Бур'бина болъшостъ справы своеи с паном Жарънавъским, в трыбунале сужонои, декретомъ показавъшы, прысегу выконати на томъ, яко вод'лугъ од'роченя, нам, враду, и стороне поданого, сталосе не фортелемъ ани змовою яковою с паном Жар'навъскимъ хытрою, ку зволоце справед'ливости укривъжоному, повина будет, а по томъ в самои речы, яко на року завитомъ, о туюжъ речъ и о все вины правъные рос'правитисе наказуемъ.
Што про паметъ естъ до книг кгрод'скихъ жомоитъскихъ записано.

44. *1661.III.18. Ištrauka iš mirštančio nuo kerų Tendžiogalos pavieto žemininko Jono Stanislovavičiaus Staševičiaus testamento.*

MAB, f. 256, Nr. 4492/2, l. 1. Ķ. Jablonskio nuorašas iš 1661.IV.12 įrašo Žemaičių pilies teismo knygose, ĶUB, ŽP 21, l. 277—280a.

Testamento sudarytojas, jausdamasis esąs pakerėtas ir mirštąs nuo kerų, testamentu įpareigoja savo žmoną, kad ji su kviestiniais bajorais nuteistų jį pakerėjusią raganą, jeigu toji atsirastų; urač jeigu paaiškėtų, kad ji esanti iš dvaro šeimynos žmonių.

(1.277)... Ja, Jan Stanisławowicz Staszewicz, ziemianin jego kr. msci ziemi Zmudzkiey, powiatu Tondziagolskiego, wszytko

uważywszy sobie za dobrego zdrowia mego, tak rozporządzam...

(1.278a)... A ze sie czuię bydz zczarowanym, a nie wiem, od kogo y od ktorey osoby,— od ktorych czarow przychodzi mi y z swiata schodzic,— gdyby się ta złoczynca po smierci mey ziawiła y u kogo kolwiek pokazała, upraszam mey małzonki miłey, aby s pany przyiacioły instygowała, osobliwie, jesliby się takowa czarownica miedzy swoią czeladzą wynurzyła, y po ktorym kolwiek tey czeladzi czarodzieystwo pokazało, aby srogą smiercią skarała...

(1.280a)... Pisan w Dowgintiszkach w Tondziagole, roku tysiąc szescset szescdziesąt pierwszego, miesiąca marca osmnastego dnia.

45. *1666.IX.11. Žemaičių pilies teismo sprendimas, priimtas išnagrinėjus Žemaičių žemininko Severino Kanapinsko ir Žemaičių pastalininkio Andriaus Gelgaudo bylą dėl pastarojo valstietės, kraujaleidės Elžbietos Viržukienės apkaltinimo pakerėjus ir nuodijus ieškovą S. Kanapinską.*

MAB, f. 256, Nr. 4492/2, l. 2—9. K. Jablonskio nuorašas iš Žemaičių pilies teismo knygos, ŽP 25, l. 323—328a.

Ieškovas, žemininkas Severinas Kanapinskas kėlė bylą atsakovui A. Gelgaudui dėl žalos savo sveikatai ir turtui, kurią savo kerais daranti atsakovo valdinė, kraujaleidė Elžbieta Keraitė-Mykolienė Viržukienė, gyvenanti Paižnio kaime. Kaltinimą jis grindė savo Pašilės dvaro šeimynos moters Agnės Laurynaitės-Jokūbienės parodymais. 1664.XII.18—19 ji, teisiama S. Kanapinsko sukviestų bajorų teismo, prisipažino, kad esanti ragana. Jos bendrininkė buvusi A. Gelgaudo valstietė Elžbieta Viržukienė. Abi jos beveik metus kenkusios ieškovo S. Kanapinsko sveikatai ir jo namams. Ieškovas teigė neseniai gavęs tikrą žinią, kad kraujaleidė E. Viržukienė buvo susitarusi su ragana Agne Laurynaite-Jokūbiene. 1664.I.29 Agnė kepusi gaidį, o E. Viržukienė jį ištepusi kažkokiais riebalais. Suvalgius gaidį, ieškovui pradėję skaudėti skrandį.

Anksčiau, 1663 m. gegužės mėnesį, nuo kraujaleidės E. Viržukienės nuodų jis buvo susirgęs sąnariais ir vos nenumiręs. 1664.I.27 ieškovo žmonai sėkmingai pagimdžius dukterį, kaltinamoji E. Viržukienė tų pačių metų sausio 30-osios naktį ją uždusinusi, o ieškovo žmonai įvariusi ligą. 1665.V.24 toji E. Viržukienė kerais sukėlusi sūkurį ieškovo sode, kai ten buvusi jo

žmona su vaiku. Tas sūkurys nuplėšęs daugiau kaip 30 malksnų nuo priemenės stogo ir daugiau kaip 40 — nuo svirno stogo. Laimei, krisdamos jos neužkliudžiusios ieškovo žmonos ir vaiko.

1665.VI.15 naktį kraujaleidė E. Viržukienė atėjusi į ieškovo S. Kanapinsko Pašilės dvarą, išsivariusi iš tvarto paršą ir, pasivertusi vilkolakiu, jį užkrimtusi. Dalį paršo kepenų ir žarnų užkasusi ganykloje, kad ieškovui nesisektų su galvijais. Kitą naktį E. Viržukienė užkrimtusi ir palikusi kieme metinę telyčią. Trečią naktį arklidėje pasmaugusi kumelį. Dar anksčiau ji perdavusi minėtai raganai Agnei Laurynaitei-Jokūbienei siūlų, kad juos įsiūtų į S. Kanapinsko paklodes ir kad nuo to jį išbertų spuogais. Prieš tai dar pakerėjusi šulinio vandenį. Ieškovas S. Kanapinskas tvirtino, kad dėl kaltinamosios E. Viržukienės kerų jis patyręs 500 kapų lietuviškų grašių nuostolio.

Kai E. Viržukienės bendrininkė Agnė Laurynaitė-Jokūbienė buvo sudeginta už raganavimą, pati E. Viržukienė praėjusių, 1665 m. sausio mėnesį keletą kartų buvo atlėkusi iš atsakovo A. Gelgaudo Paižnio kaimo į ieškovo S. Kanapinsko Pašilės dvarą, norėdama dar labiau pakenkti jo sveikatai ir turtui. Skrendančią ore ją matęs ne tik ieškovas, bet ir daugelis kaimynų. Nuo jos kerų susirgęs ieškovo šeimynykštis Jokūbas Dzbanovskis, ir nežinia, ar jis pagysiąs.

Tų pačių metų rugsėjo 19-ąją ieškovui grįžus iš Raseinių teismo į savo Pašilės dvarą, E. Viržukienė, padedama pažįstamų ir draugų, slapta į ieškovo maistą pridėjusi visokių miltelių, žolių ir vėl jį apnuodijusi. Kai ieškovas norėjęs išsigydyti dieta, išvėmęs nežinia kokias žoles ir kirminus.

Dėl visų šių kerų ieškovas S. Kanapinskas prašęs atsakovą A. Gelgaudą teisti kaltinamąją E. Viržukienę kaip savo valdinę. Jis šaukęs A. Gelgaudą į Žemaičių pilies teismo 1665 m. rugsėjo mėnesio sesiją, bet, jai neįvykus, byla liko nesvarstyta. Už teisingumo nevykdymą Žemaičių pilies teismas 1666 m. vasario mėnesį nubaudė A. Gelgaudą rublio grašių bauda.

1666 m. liepos mėn. ieškovas S. Kanapinskas vėl šaukė A. Gelgaudą į Žemaičių pilies teismo rugsėjo mėn. sesiją. 1666.IX.11, teismui pradėjus nagrinėti bylą, atsakovo A. Gelgaudo įgaliotinis J. Petkevičius pareiškė, kad S. Kanapinsko skundas esąs nepagrįstas, nes A. Gelgaudas buvo įpareigojęs savo urėdą teisti S. Kanapinsko kaltinamą E. Viržukienę. Per teismą jai buvo leista su dviem asmenimis prisiekti, kad yra nekalta. Žemaičių pilies teismo reikalavimu atsakovas A. Gelgaudas pristatė kaltinamąją E. Viržukienę į Raseinius. Tada ieškovas S. Kanapins-

kas pateikė teismui pluoštą dokumentų savo skundui pagrįsti: 1) 1664.XII.30 protestą dėl Agnės Laurynaitės-Jokūbienės parodymų, kad kaltinamoji E. Viržukienė esanti ragana ir jos bendrininkė nuodijant ieškovą S. Kanapinską; 2) 1665.II.24 skundą teismui, kad E. Viržukienė skraidanti kaip ragana; 3) 1665.X.7 ir 1666.VII.17 skundus dėl jo, ieškovo S. Kanapinsko, nuodijimo; 4) 1633.IX.25 skundą dėl E. Viržukienės ir jos motinos kerėjimo.

Be to, ieškovas S. Kanapinskas Žemaičių pilies teismui pristatė 2 liudytojus ir reikalavo kaltinamąją Elžbietą Viržukienę tardyti kankinant ir nubausti mirtimi.

Savo ruožtu atsakovo A. Gelgaudo įgaliotinis J. Petkevičius pareiškė, kad ieškovas S. Kanapinskas teisė savo šeimynos moterį Agnę Laurynaitę-Jokūbienę privačiame teisme, todėl jos parodymai ir kaltinimai dėl pono A. Gelgaudo valdinės Elžbietos Viržukienės negalį būti įrodymais šioje byloje. A. Gelgaudo valdinė E. Viržukienė buvusi apkaltinta kerėjimu turint piktų kėslų, o ieškovo S. Kanapinsko pateiktas vaznio liudijimas dėl nuteistosios Agnės Laurynaitės-Jokūbienės parodymų esąs sufalsifikuotas. Todėl įgaliotinis reikalavo leisti atsakovo šaliai prisiekti dėl savo nekaltumo.

Žemaičių pilies teismas leido atsakovo A. Gelgaudo valdinei, kaltinamajai kraujaleidei Elžbietai Viržukienei prisiekti su šešiais asmenimis, kad su nuteistąja ragana Agne Laurynaite-Jokūbiene nieko nekalbėjusi, ieškovo S. Kanapinsko Pašilės dvare nebuvusi, jo paties nenuodijusi ir jokios žalos jam nedariusi. Tokią priesaiką kaltinamoji privalėjo duoti per kitą teismo sesiją. Prisiekus atsakovo šaliai, ieškovo S. Kanapinsko ieškinys bus atmestas.

Году от нароженя сына божого тисеча шест'сотъ шест'десятъ шостого, месеца сенътября одынад'цатого дня.

На роч'кохъ кгрод'скихъ судовых сенътябровых, в месте г*оспод*ар'ском Росенъском судовъне отъправованых, перед нами Миколаем Казимером Шеметом под'старостим, Яном Мал'хером Билевичом судею а Станис'лавом Старен'ским, чес'ником полоц'ским, писаром, врад'никами судовыми кгрод'скими жомоит'скими, отъ яс'не вел'можъного его м*илост*и пан*а* Юр'я Кароля Глебовича на Дубров'не и Заславю, енерал'ного княз'тва Жомоит'ского, мстибов'ского, ялов'ского, радош'ков'ского и чечер'ского старосты, на справы судовые кгрод'ские жомоит'ские высажоными,

кгды с поряд'ку реест'рового прыпала справа ку суженю земенина г*осподар*'ского земъли Жомоит'ское пана Северына Конопин'ского зъ земениномъ и секретаром а под'столим г*осподар*'ским земъли Жомоит'ское его м. па*ном* Ан'дреемъ Кгел'кгудомъ за поз'вы в селе г*осподар*'ском дер'жавы па*на* Кгел'кгуда, лежачом в зем'ли Жомоит'скои, у повете Шов'дов'ском, наз'ваном Поижъню, через воз'ного Яна Воитъкевича положоными, а передо м'ною, писаром, прав'не прыз'наными, и за прыволанем через енерала надвор'ного сторонъ до права па*н* Северынъ Конопинъски сам и [з у] моцованым своим, паном Юахимом Вороновъским очевисто, а от п [ана] Кгел'кгуда умоцованы за моц'ю листов'ною пан Юр'и Пет'кевич [с] тановили, и вжо по некоторых через сторону поз'ваную зажываных дилациях и по поданю за потребованем от стороны поз'ваное зъ справ изо в'сих докумен'товъ в речы нижеи мененое копии, прыпом'няв'шы умоцованы поводового ак'тора за неучынене справед'ливости руб'лъ грошы, жаловал с того поз'ву тым способом:

Отъ Юр'я Кароля Глебовича, енерал'ного княз'тва Жомоит'ского, на Дубров'не и Заславю, оникъщен'ского, мстибов'ского и чечер'ского старосты. Земенину и секретару || а под'столему господар'скому зем'ли Жомоит'ское, урожоному его м*илост*и па*ну* Анъдрею Казимеру Бал'церовичу Кгел'кгуду. Обътяжъливе жаловал у суду моего кгрод'ского жомоит'ского земенин г*осподар*'ски зем'ли Жомоит'ское, урожоны па*н* Северын Конопинъски въ великом и незноз'ном ущер'бъку здоровя своего, немнеи в великои и незнос'нои крив'де и перешладованю дому своего через незбожъное чародеиство Ел'збет'ки Керов'ны — Михаиловои Вир'жукеловои кревопуски, въ селе г*осподар*'ском дер'жавы в. мсти, па*не* Кгел'кгуд, наз'ваном Поижъню, меш'каючои, о томъ, ижъ деи недав'но, прош'лого року тисеча шест'сотъ шест'десятъ четъвер'того, м*есе*ца декабра ос'мънад'цатого дня челед'ница жалоб'ливого па*на* Конопинъского двор'ная, на име Ягънеш'ка Лавъринов'на Якубова, за выступок свои о таковоежъ чародеиство з росуд'ку приятел'ского прав'ного, будучы въ катов'ских руках на тор'турах, а потом дня девет'над'цатого тогожъ м*есе*ца декабра на остат'ним стопню, вызнала и твер'дила много злых учынъков, яко своих, так поготовю тое Ел'збет'ки [К] еров'ны Вир'жуковои, кревопуски чаров'ницы, которие на здо [ро] ве жалоб'ливого и на вес дом от лет немал трох знач'не уделали и великое перешладоване чынили.

О которых учын'ках досконалую жалоб'лиьы па*н* Конопин'-

ски взял тепер ведомост, што тая кревопуска Вир'жукелова, взявъшы с помененою челед'ницою стис'лую кон'вер'сацию, а перепом'няв'шы бояз'ни божое и въстыду люд'ского, нет ведома з яких прычын, — звас'нив'шысе, чыли з направы чыеи, — на здорове пан*а* Конопин'ского насадив'шысе, меновите в року тисеча шест'сотъ шест'десят чет'вер'того, м*есе*ца ок'тябра двад'цатъ девятого дня помененая || Якубова, челед'ница, [г]отуючы ести, кура пекучы за доданем собе через тую Вир'жукову кревопуску яковоежъ тлустости и тою тлустостю кура шмаровала. От которо*го* кура зараз яко по едзеню жолудок почал бур'чати, вел'ми поболивати. Кгде жалоб'ливы, почувъшы в собе таковую немоц, которую вжо не новина было перед тым узнавати и немал яв'не от тое челед'ницы и от тое кревопуски от'носити, и челед'ницу свою напоминал в добры способ, ест'ли што в тот кур, пекучы, на от'няте здоровя вложыла, абы въчас тому забег'ла, штобы на здоровю не шван'ковал.

Которая, бачечы таковое напом'нене, проч была утекла. И кгды по таковом учын'ку их и утеченю тое челед'ницы жалоб'ливы пан Конопин'ски залед'во с порады добрых людеи диетою ратовав'шысе и ещо не досконале бачечысе быт въ здоровю, тую челед'ницу постиг'нув'шы, яко се вышеи поменило, взял ведомост о стис'лое кон'вер'сации с тою кревопускою Вир'жуковою, в селе в. мсти, пане Кгел'кгуд, меш'каючою, котора[я] кревопуска не тол'ко на здорове жалоб'ливого, але деи на всю [мает?]ност и цнот'ливое пожыте жалоб'ливого, — так на дет'ки, яко те[жъ] под'даных и челед и на вес добыток жалобливого чынили.

Якожъ пан Конопин'ски дознал великого утрапеня и ущер'бъку, а меновите в року тисеча шест'сотъ шест'десят третего, м*есе*ца мая роз'ными днями, меновите дня двад'цат семо*го* за отрутем через тую кревопуску Вир'жукову роз'хорев'шысе, жалоб'ливы пан Конопин'ски через недел кол'ка в тяжъкои хоробе будучы и члон'ками мало што володаючы, мало не змер'лъ, снат ещо воли и одины, Пан*а* наивышого назначоное, не было, и за великимъ || старанем и немалым накладом, за ласкою божою до здоровя прышол и полепшыл был.

Лечъ потом, мало ещо маючы, в року тисеча шест'сотъ шест'десят чет'вер'того, м*есе*ца ген'вара двад'цат семого дня, кгды Пан наивышы щас'ливе мал'жонъку жалоб'ливого з бременя роз'везал, дав'шы потом'ка белую плет, а в том тиежъ чаров'нице, меновите тая Вир'жукелова, хытрым субътел'ным шатан'ским фор'телем яко по пороженю зо дня трицатого на

ден трид'цат пер'вы у ночы, ещо не кръчоное задусила, и тел'ко того невинюн'ка посинелое было от еиеи такого зъглаженя. Што з немалым жалем жалоб'ливого немнеи через таки учынок свои мал'жонъку жалоб'ливого в хоробу бол'шую прывед'ли были и лед'во прышла до пер'въшого здоровя.

Тогожъ прош'лого року, *месе*ца мая двад'цат чет'вер'того дня, яко жалоб'ливы мает ведомост, ижъ вихер, которы того дня зъ саду жалоб'ливого повъстал за учын'ком тое Вир'жуковои, жалоб'ливому зъ сени издоб драниц бол'шъ трид'ца [ти] здор'лъ; тогожъ часу тым'же штур'мом закрутив'шысе зъ свир'на [болш] ъ сорока драниц звалил, кгде того часу мал'жонъка жалоб'л [и] вого в тои же сени была и зъ сынач'ком, и кгды, такое траскане над собою бачечы, зъ сени и зъ дет'ком уходила, и там дранице зъ даху падаючы за особливою ласкою божою не ударилы и лед'во на подвор'е ушла.

Тогожъ прош'лого року, *месе*ца юня зо дня пет'над'цатого на ден шест'над'цаты перед Светым Яном тая Вир'жукова, кревопуска чаровъница, пришод'шы ноцою до имен'я и двора *пана* Конопин'ского, лежачого в зем'ли Жомоит'скои, у повете Кор'шов'ском, наз'ваного Пошыля, и там вепра выняв'шы зъ хлеву на подвор'е, вил'колем учынив'шысе заед'ла и елитовъ вутробы шмат, яко тепер мает ведомост, зевнут'ръ выняв'шы, в паст'виску закопала, штобы се быд'ло не надало.

Такожъ другое ноцы телицу роч'ную на подвор'ю заед'ла нежывую, а цалую оставила.

Третее ноцы зреб'ца въ стаини задусила.

О чом жалоб'ливы на тот'час досконалое ведомости не маючы, яким то способом и через кого статисе мело, зъ жалем и немалым подивенем бачечы, ижъ то не через звера деет, казал для псов за ворота выволочыти.

До того тая Вир'жукова, кревопуска чаров'ница, до помененое челед'ницы, яко тепер жалоб'ливы ведомост мает, нити до нашытя въ хусты белые давала, штобы се через то кросты чынили. Якожъ частокрот жалоб'ливы дознавал на теле своим незноз'ное трапене, кросты з ропою. До того воду въ студни щаровали, от которого шарованя вода яко самым, так и быдлу, конюм не плегуетъ. О чом всем шыреи релация воз'ного опевает.

До того тая чаров'ница кревопуска, с помененого села Поижъня в имен'е жалоб'ливого *пана* Конопин'ского з ведомостю мужа своего Михаила Вир'жукеля бываючы и с помененою челед'ниц [ою] переставаючы, немало особливе зъ

свир'новъ и с пека[р'ни] збожа крив'дыла и зъ мужомъ своим через такие фор'теле шатан'ские с помененого двора имен'я жалоб'ливого таем'не заберала. Через которую тую помененую кревопуску чаровъницу и мужа еиеи, в накладах стараючысе здоровя, за щарованием через нею всее конъдицы[и] имен'я своего — добыт'ку, коней, в забераню, крив'женю зъбожа лет'ко рахуючы шкодуетъ на копъ пят'сотъ грошеи лит[*овских*].

О чом всем маючы пев'ную ведомост и такое зявене, а не будучы за таким чародеиством певен здоровя своего и нет ведома, ест'ли до пер'въшого здоровя прысти будет мог'лъ, о все то, немнеи о зъглажене зъ сего света/помененого невинюн'ка правом чынити хочет.

Ку тому жаловал на туюжъ и на мужа еиеи Михаила Вир'жука о том, ижъ деи помененая жона того Вир'жука, чаров'ница, не досит маючы на том, ижъ прош'лого року тисеча шест'сотъ шест'десят чет'вер'того и перед тым прош'лых летъ роз'ными час ноцами и днями бываючы на чародеиство в имен'е жалоб'ливого пана Конопин'ского, лежачое в зем'ли Жомоит'скои, у повете Кор'шов'ском, наз'ваное Пошыле, завзяв'шы стис'лост до всего злого с помененою челед'ницою пана Конопин'ского Яг'нешъкою Лав'рынов'ною, которая не тол'ко зъдоровю жалоб'ливого, але деи всему положеню кон'дицыи, под'даных и челеди непомало зашкодыла.

А ещо тым бор'здеи яко по спаленю тое челед'ницы, с которою переставала, будучы поволаною, заюшыв'шысе на чародеиство, въ прош'лом року тисеча шест'сотъ шест'десят пятого, почав'шы от Нового лета ажъ до дня [дв]ад'цат третего месеца ген'вара, частокрот ноцами з ведомостю [м]ужа своего, того Михаила Вир'жука, с помененого Поижъня ча-[ра]ми прылетывала, хотечы жалоб'ливому зъдоровю и всему добыт'ку бор'здеи шкодити. Которую тую чаров'ницу не тол'ко сам жалоб'ливы пан Конопин'ски видел летечы, але деи много людеи, суседы через тот выш'менены час бачыли. Через што жалоб'ливы за еиеи чарами непомало шкодует, и того звыш мененого року немало быд'ла, свин, овец выздыхало. Такожъ челед'ник, именем Якуб Дзбановъски, за щарованем через нею нет ведома, ест'ли до пер'въшого здоровя прыдет. И того всего хочет пан Конопин'ски доводити и правом поступовати.

Ещо ‖ ку тому об'тяжъливе жалует пан Северын Конопин'ски на туюжъ Ел'збету Керовъну — Михаилову Вир'жукову чаров'ницу, под'даную в дер'жаве в. мсти, пане Кгел'кгуд, о

то, ижъ деи жалоб'ливы пан Конопин'ски, маючы великую а незноз'ную крив'ду и долег'ливост от тое кревопуски чаров'ницы въ щароваю здоровя своего, тутежъ и мешканя домового, яко о том шыреи в процесах и в тои жалобе вышеи описано ест и въ квите воз'ного релацийном поволаня еиеи опевает.

А ижъ ещо тая справа а незнос'ная крив'да жалоб'ливого яко часу жеданя справед'ливости, так и за поз'вомъ кон'ца мети не можетъ, а тая чаров'ница з ведомостю мужа своего Михаила Вир'жука тым бор'здеи на здорове и мает'ност жалоб'ливого з налогу своего дав'ного чародеиского насадив'шысе и роз'ными фор'телами, моцою своею против воли наивышого Пана доказуючы, а затым зъгладив'шы жалоб'ливого заводу прав'ного о попел'неное чародеиство уисты хотечы, в року прош'ломъ тисеча шест'сотъ шест'десят пятом роз'ными часы, а меновите яко быв'шы в тои справе на роч'кох сен'тябровых, в року тисеча шест'сотъ шест'десят пятом суж-[оных], и по звер'неню се жалоб'ливому з места судового Росен'ского в [имене] свое, лежачое в зем'ли Жомоит'скои, у повете Кор'шов'ском, наз'ваное [По]шыле, то ест месеца сенътября девет'над'цатого, двад'цат чет'вер'того днями, в едзеню, нет ведома, через кого с товариства и прыятелеи своих, собе знаемых, которых блиско себе, чыли в имен'ю жалоб'ливого, або въ блиском сусед'стве жалоб'ливого мети может, — таем'не и незнач'не роз'ные речы, прош'ки, зеле позадавала и кгды жалоб'ливы, бачечы здорове свое вжо дав'неи через нею звут'лоное, де ново з отрутя нарушоное и пер'въси набрмялые, жолуд'ка немалое бур'чене, а хотечы пры помоцы божое здорове свое ратовати || зажывъшы диеты, нет ведома, якие зеле и робаки зъ себе через вомиты збыл. Которие знаки на релации енерал'ское описаные сутъ. И нет ведома, ест'ли до пер'въшого здоровя придет.

Через што не по од'нокрот на здоровю шван'куючы а не будучы беспечон здоровя своего, жедал у в. милости о справед'ливост через лист упоминал'ны и копию з него. Нижъли вернност ваша з об'виненых справед'ливости слуш'ное не рачыл еси учынити, так и за поз'вом на роч'кахъ звыш мененых сенътябровых за недосуженем роч'ков до росправы не прышло. И потом за поз'вы на роз'ные роч'ки кгды се в сем року на роч'ках фев'раловых справа агитовала, леч вер'ност ваша вжо в плацене рубля грошеи упад'шы, позов бурил еси под'стол'ством жомоит'ским, свежо на себе прынятым.

А жалоб'ливы за еиеи чародеиским перешладованем и не-

знос'ным трапенем на здоровю и на всем непомало шкодует и за великим милосер'дем божым любо пры слабым здоровю зостает. Которая тая чаров'ница, бачечы такую пролон'кгацию права и по[...] роз'ными способами усилует, чого жалоб'ливы хотечы дово[дити], сим поз'вом кгрод'ским жомоит'ским запозывает. Прото при[ка]зую ваше*и* м*илости*, пане Кгел'кгуд, под'столи жомоит'ски, штобы еси перед судом моим кгрод'ским жомоит'ским на роч'кох прыш'лых сенътябровых в сем року тисеча шест'сотъ шест'десят шостом, в месте судовом Росен'ском м*есе*ца сенътября пер'вого дня ку суженю прыпадаючых, становил и тых об'виненых перед судом поставил, а за неучынене справед'ливости руб'лъ грошы заплатил и в том се во в'сем, яко на року завитом, за сим поз'вом усправед'ливил. Писан в Росеинях, году тисеча шест'сотъ шест'десят шостого, месеца юля двад'цат пятог*о* дня.

А по прочытаню того поз'ву ставеня до права обвиненых въ чародеистве и злодеистве под'даног*о* и под'дан'ки, на име Михаила Вир'жука и жоны его Ел'збеты Керов'ны Вир'жуковои, кревопуски, умоцованы поводовои стороны и за неучынене за листом упоминал'ным у чотырох неделях справед'ливости, довед'шы релациею воз'ного под датою року тисеча шест'сот шест'десят пятого, м*есе*ца юля двад'цатого дня, рубля грошеи афек'товал.

А умоцованы стороны поз'ваное пан Юр'и Пет'кевич поведил, ижъ пан Конопин'ски тую Вир'жукову, ни в чом собе невин'ную, обжаловал, с которое, чынечы досит праву пос'политому, вряд'никъ пана Кгел'кгуда, под'столе*го* жомоит'ского, часу поез'ду справед'ливост чынил и, яко неподоизраное, от'присег'нутисе само третее наказал. Од'но пан Конопин'ски не кон'тенътовал, што се и з релации воз'ного поез'довои показует.

Мы, врад, об'виненых под'даного и под'дан'ку тут перед нами до права ставити и в право поступовати наказуемъ, а руб'лъ грошы за нечынене справед'ливости до децизыи нашое суспен'дуем.

За которым наказом нашым умоцованы поз'ваного пана Кгел'кгуда об'виненых до права ставил. За которым ставенем умоцованы поводового пан*а* Конопин'ског*о* пан Воронов'ски, доводечы чародеиства и почыненых шкод на того Вир'жука и жону его Ел'збету Керов'ну, въ звыш мененом селе Поижъню, дер'жаве пана Кгел'кгуда, меш'каючых, наперод покладал протестацию и з релациею поволаня тое Вир'жуковои через челед'ницу пан*а* Конопин'ского в дате ро-

ку тисеча шест'сотъ шест'десят чет'вер'того, *месеца* декабра трид'цатого дня. Которая тая челед'ница, на име Яг'неш'ка Лавъриновъна, за отруте пана своего, то ест пан*а* Конопин'ского, з росуд'ку приятел'ского прав'ного, будучы в ка[то]в[ски]х руках, на тор'турах и на остат'ним стопню тую Вир'жукову || въ спол'ном учын'ку своим чародеиском поволала.

Такожъ другую протестацию покладал въ дате року тисеча шест'сотъ шест'десят пятого, *месеца* фев'раля двад'цат чет'вер'того дня на тую кревопуску Вир'жукову о прылетыване на чародеиство яко по спаленю помененое челед'ницы до имен'я пан*а* Конопин'ского, наз'ваного Пошыла;

третею протестацию на туюжъ о отруте, пан*у* Конопин'єкому сталое, в дате року тисеча шест'сотъ шест'десят пятого, *месеца* ок'тябра семого дня;

чет'вер'тую протестацию такожъ о струте через нею роз'ными часы потаем'не, пан*у* Конопин'скому сталое, в дате року тисеча шест'сотъ шест'десят шостого, *месеца* юля сем'над'цатого дня.

Пры том на довод, ижъ вжо перед тым задав'на чаров'ницою тая Ел'збета Керовъна Вир'жукова кревопуска ест, покладал протестацию на нею и на мат'ку еиеи, внесеную на враде кгрод'ском жомоит'ском через пан*а* Миколая Адамовича в дате року тисеча шест'сотъ трид'цат третего, месеца сенътябра двад'цат пятого дня.

До того людеи двох до высвеченя того чародеиства ставил, и, подав'шы ар'тыкул семънад'цаты з роз'делу чотир'над'цатого, въсказу на тор'туры, а за прыз'нанем' се и на ор'ло афек'товал.

А пан Пет'кевич, умоцованы поз'ваное стороны, поведил, ижъ пан Конопин'ски, челед'ницу свою прыват'не судив'шы, повинен был на враде конати, поневажъ чужую подан'ку поволывала. Зачымъ яко тое сужене, так и поволане не подлуг права валору перед врадом мети не можетъ. А ест'ли поволала, тогды снат з вас'ни. А што дав'ную протестацию о неякоежъ чародеиство на нею покладаете, тогды снат на мем'раме писаную, вунт'пливую, и в таковом вунт'пливом а неправ'ном доводе блис'ша ест сторона моя, яко неподоизрана, подлуг ар'тыкулу двад'цатого з роз'делу чотир'над'цатого само третее присег'нути, будет наказ в. милости, и само сед'мые берут'се. А по прысезе от т[аковое] || жалобы увол'неня афек'товал.

А пан Вороновъски доводил ар'тикулом десятым з роз'делу чет'вер'того, ижъ кажъды пан зъ щелед'ника, так и щелед'-ницы своеи не тол'ко простого стану, але деи и зъ шлах'-тича за выступок справед'ливост собе чынити и на ор'ло судити и карати может, и пан Пет'кевич стороне своеи оборон в таковом яв'ном учын'ку и против так яс'ному праву и до-воду неслуш'ных зажывает и [г]олыми словы дав'ное про-тестации вунт'пливост задает и ничым того, абы на мем'раме писана была, не пробует. А [с]словъ [г]олых право посполи-тое судити не позвалает и в кожъдои речы ничым ник'тъ доводити не можетъ, од'но писмом, присегою и высвечанем людеи добрых. Зачым ухыленя оборон стороны поз'ваное не-слуш'ных, [г]олословъных а принят'я того поволаня, которое подлуг права и ар'тикулу дванад'цатого з роз'делу чотир'-над'цатого во в'сем прав'ное ест, такожъ даня вяры дав'ное протестации, а затым при пер'въшом доводе стоечы, стороне своеи и до присеги само третему брал, а подлуг цытованого ар'тыкулу въсказу афек'товал.

А такъ мы, врад, в тои справе пана Северына Конопин'ского з его милостю паном Ан'дреем Кгел'кгудом, под'столим жо-моит'ским, за поз'вомъ о неучынене справед'ливости за лис-том упоминал'ным кгрод'ским жомоит'ским въ чотирох не-делах с под'даных дер'жавы его милости Поижъня, на име Михаила Вир'жукаитя въ злодеистве, а жоны его въ чаро-деистве об'виненых и о руб'лъ грошы, яко то шыреи доста-точ'не в жалобе позов'нои описано ест,

в которои справе з обеюх сторон з очевистое кон'тровер'сии руб'лъ грошы на обе стороны плаценя не узнаваючы обороны пана Конопин'ского и с присегою, до которои се [забир]-ал, на сторону ухылаем, а блис'шых под'даных пана Кгел'-кгуда, || поневажъ поволане судом прыват'ным не здалосе важъное быти, постерегаючы секвелум, абы через вас'нъ не-вин'ным через суд прыват'ны шкодовати не пришло, до при-сеги само сед'мому подлуг добровол'ного браня и ар'тыкулу двад'цатого з роз'делу чотир'над'цатого з люд'ми, вяры кгод'-ными, неподеизраными узнаваемъ на том, яко щелед'ницою пана Конопин'ского, которую за выступок еиеи покарал, жад'ное николи кон'вер'сации не мели и в имен'ю, наз'ваном Пошылю, не бывали и никоторым способом сами через себе и через жад'ную особу тая Вир'жукова не чаровала и пана Конопин'ского не трула, так поготовю жад'ных крив'дъ, шкод

злодеиско не уделали и ни в чом подлуг жалобы пана Конопин'ского не сутъ вин'ными.
И тое присезе, ижъ се дня нинеш'ного роч'ки кон'чутъ, на других роч'ках, наипер'веи по сим декрете нашом ку суженю прыпадаючых, по от'правеню троига воланя, дни светых в то не личечы, назают'ръ кром жад'ного прыпоз'ву, од'но за сим декретом нашым тер'мин складаем. А по таковои присезе от тои жалобы пана Конопин'ского об'виненых под'даных его милости пана Кгел'кгуда увал'нямы.
Которая справа ест до книг кгрод'ских жомоит'ских записана.

46. *1667.V.12. Žemaičių pilies teismo sprendimas, priimtas išnagrinėjus Žemaičių žemininko Jono Varlausko ir Užvenčio tijūno Vladislovo Gričynos-Voinos bylą dėl pastarajam priklausančio valstiečio kerėjimo.*

MAB, f. 256, Nr. 4492/2, l. 10—17. K. Jablonskio nuorašas iš originalo, CA, Raudondvario dokumentai, Nr. 768/54, fasc. 28(21), L. t. Ae(x).

Byla kilo dėl neatsiteisimo už skriaudą, kurią ieškovo J. Varlausko Raudondvario dvaro Raponėnų kaimo valstiečiui Petrui Čelkai kerais padarę atsakovo V. Gričynos-Voinos Paštuvos dvaro Bubių kaimo valstietis Povilas Šapalaitis ir jo bendrininkai, bei dėl išlaidų, kurias ieškovui padaręs atsakovas, 1666 m. patraukęs jį į nekompetentingą Žemaičių žemės teismą.
Kaip matyti iš ieškovo skundo, Bubių kaimo valstietis Povilas Šapalaitis nuo seno norėjęs pakenkti Raponėnų kaimo valstiečiui P. Čelkai. Jis sukurstęs berną Juzą, kaimyno Pranio Masukaičio berną ir kitus, kurie 1666.VI.14 naktį ganę arklius ir kepę kiaušinienę, kad padarytų kerų — suvertų kiaušinių lukštus ant dvišakės lazdelės. Kur tokie kerai būsią padėti, ten pulsią meškos, vilkai ir kiti laukiniai žvėrys, prasidėsią ligos ir kitokios nelaimės. Povilo Šapalaičio įkalbėti, bernai naktį atjoję prie Petro Čelkos sodybos ir įkišę kerus į jo klojimo tvorą ir į klojimo galą, kur miegoję Kauno teisėjo valstiečiai ir pakeleiviai. Išgirdę atjojusius, tie žmonės norėję juos sugauti, bet nespėję, tik pagriebę vieno iš jų kepurę kaip įrodymą. Po kelių dienų vilkai užpuolę valstiečio P. Čelkos galvijus, žąsis, paršelius ir 18 iš jų sudraskę. Ieškovo skunde iš atsakovo V. Gričynos-Voinos buvo reikalaujama per keturias savaites nubausti padariusius P. Čelkai žalos valstiečius arba 1667 m. gegužės

mėnesį stoti į Žemaičių pilies teismą, pristatyti kaltinamuosius ir sumokėti baudą už jų nebaudimą.

Atsakovui V. Gričynai-Voinai įpareigojus, jo Paštuvos dvaro urėdas 1667.IV.18 surengė teismą kaltinamajam valstiečiui Povilui Šapalaičiui. Jam buvo leista prisiekti, kad yra nekaltas. Tačiau ieškovas J. Varlauskas, nukentėjusio valstiečio P. Čelkos savininkas, šio sprendimo nepripažino. 1667.V.12, Raseinių pilies teismui pradėjus svarstyti šią bylą, J. Varlauskas reikalavo nubausti atsakovą V. Gričyną-Voiną rublio bauda už P. Šapalaičio nenuteisimą. Tokios pat baudos ieškovui reikalavo atsakovas.

Teismas nusprendė neskirti baudos nė vienai šaliai ir leido joms toliau bylinėtis. Tuomet ieškovo įgaliotinis pateikė teismui išrašą iš Kauno pilies teismo knygų — 1666.VI.20 įrašytą skundą dėl kaltinamojo valstiečio P. Šapalaičio ir jo bendrininkų kerėjimo, vaznio liudijimą dėl kerų — kiaušinių lukštų — apžiūrėjimo ir valstiečių liudijimą, kad prie P. Čelkos sodybos rasta kepurė priklausiusi kaltinamojo P. Šapalaičio bendrininkui. Pagrįsdamas kaltinimą, ieškovo įgaliotinis teigė, kad po istorijos su kiaušinių lukštais tie patys atsakovo valstiečiai (P. Šapalaitis ir jo bendrininkai) klastingai nužudę patį P. Čelką. Ieškovo įgaliotinis reikalavo leisti P. Čelkos našlei kartu su dviem asmenimis prisiekti, kad kaltinamieji atsakovo valstiečiai esą kerėtojai, kad jie paslėpę kerus P. Čelkos sodyboje, pakenkę jo sveikatai, gyvuliams ir pagaliau numarinę patį P. Čelką. Jo našlei prisiekus, kaltuosius sudeginti kaip kerėtojus, o iš jų judamojo turto padengti padarytus nuostolius.

Savo ruožtu atsakovo V. Gričynos-Voinos įgaliotinis perskaitė jo 1667.III.23 šaukimą J. Varlauskui į Žemaičių pilies teismą už tai, kad šis, remdamasis melagingomis savo valstiečio P. Čelkos kalbomis, patraukęs jį, V. Gričyną-Voiną, ir jo valstietį P. Šapalaitį į nekompetentingą Žemaičių žemės teismą ir tuo padaręs jiems nuostolio. Atsakovo įgaliotinis reikalavo, jog Žemaičių pilies teismas leistų P. Šapalaičiui prisiekti su dviem asmenimis, kad esąs nekaltas. Nors ieškovo J. Varlausko įgaliotinis prieštaravo, Žemaičių pilies teismas pripažino, kad atsakovo parodymai esą pagrįstesni, ir leido valstiečiui P. Šapalaičiui su dviem asmenimis prisiekti, kad jis neįkalbinėjęs savo kaimyno P. Masukaičio berno daryti kerų, kad to berno kaime nesą ir kad jis nežinąs kitų dviejų kaltinamųjų vardų nei pas ką jie tarnaują. Teismas leido tokią priesaiką duoti per kitą Žemaičių pilies teismo sesiją. P. Šapalaičiui prisiekus, teismas

atleidžia ieškovą J. Varlauską nuo baudos ir teismo išlaidų atlyginimo. Atsakovas V. Gričyna-Voina su šiuo sprendimu nesutiko ir apeliavo LDK Vyriausiajam tribunolui.

Выпис с книг справъ кгрод'ских враду староства Жомоит'ского.
Году отъ нароженя сына божого тысеча шестъсотъ шест'десятъ семого, *месе*ца мая дванад'цатого дня.
На рочъкохъ кгрод'ских судовыхъ маевыхъ, порад'ком права посполитого прыпалыхъ и судовъне в месте г*оспода*р'ском Росенъском от'правуючыхъ, перед нами Миколаемъ Казимером Шеметом под'старостим, Яном Малъхером Билевичом судею а Станис'лавом Старен'ским, чес'ником полоц'ким, писаром, врад'никами судовыми кгрод'скими жомоит'скими, од яс'не велъможъного его милости пана Юр'я Кароля Глебовича на Дубров'не и Заславю, енералъного князства Жомоит'ского, оник'щенъского, мстибовъского, яловъского, радошковъского, чечер'ского и борысов'ского старосты, на справы судовые кгрод'ские жомоит'ские высажоными,
кгды з упису реес'трового ку роз'суд'ку нашому врадовому прыточылосе справа земенина г*оспода*р'ского зем'ли Жомоит'ское, его милости пана Яна Владыслава Вор'ловъского з велъможъным его милостю паном Владыславомъ Воиною, тивуном ужъвентъским, старостою кгор'жъдовъским, за позъвомъ перед нас, врад, вынесеным в довоженю справедливости под'даному своему именя и двора Чыр'вонодвор'ского, в зем'ли Жомоит'скои, у повете Вилъкис'комъ лежачого, в селе Ропонянахъ мешъкаючого, на име Петра Чалъки, с под'даных его милости пана тивуна ужъвен'тъского, до именя и двора Почътова, в том'же княз'стве и повете лежачого, Павъла Шапалаитя, Юза паробъка Праня Масукаитя о чароване того под'даного способом в жалобе позовънои менованыхъ; против'ным способомъ за поз'вомъ од велъможъного его милости пана тивуна ужъвен'тъского по его милости пана Вор'ловъского, менечы о позыване о то черезъ его милости пана Вор'ловъского до суду неналежъного зем'ского жомоит'ского на роки михалов'ские в року тысеча шестъсотъ шест'десятъ шостом и о шкоды, за то под'нятые, яко то шыреи в жалобе позовънои описано естъ; затым о вины правъные.
Ино за прыволанемъ черезъ енералп, рочъковъ пилънуючого, сторонъ до права, од его милости пана Вор'ловъского умоцованыи за моцю листовъною прав'ною, собе до тое справы даною, пан Юахим Вороновъски, а од велъможъного его

милости пана тивуна ужъвенътъского также за моцю листовъною пан Юр'и Петъкевич до права || становили.
Якожъ умоцованыи его милости пана Вор'ловъского, довед'шы поданого поз'ву и за ним прыпалого року написом енерала зем'ли Жомоит'скои Абрама Кгоижевъского на именю и дворе его милости пана тивуна ужъвенътъского, назъваном Почътове, в зем'ли Жомоит'скои, в повете Вилъкис'комъ лежачом, положоного на враде кгрод'ском ковен'ском, прызнаного выписом с книг кгрод'ских ковенъских под датою року тысеча шестъсотъ шестъдесятъ семого, месеца мар'ца двад'цать пер'вого дня, с троигомъ воланя на сихъ рочъкохъ рукою моею писар'скою под'писаным, вместо устъного мовеня, жаловалъ з него в тые слова:
Тивуну его коро*левской* милости ужъвенътъскому, урожоному его милости пану Владыславу Матеевичу Грычыне Воине на Молодове, старосте кгор'жъдовъскому. Жаловалъ на вер'ностъ вашу у суду моего кгрод'ского жомоит'ского урожоныи его милость пан Янъ Владыс'лавъ Вор'ловъски в крыв'де и за данем справы под'даного своего зъ села Ропонянъ, на име Петра Чалъки, на под'даныхъ вер'ности вашои, урожоныи пане Владыс'лаве Воино, старосто кгор'жъдовъски, зъ села Бубювъ, лежачого в зем'ли Жомоит'скои, в повете Вилъкис'ком, до двора Почътова прыналежачыхъ, на име Павъла Шапалаитя, акътора и ин'фор'матора нижеи помененои акъцыи, о то, и[ж] в року прош'ломъ тысеча шестъсотъ шест'десятомъ шостом, м*есе*ца июня чотыр'над'цатого дня тотъ объжалованыи Шапалаитис, будучы чоловеком непевъным, на злостъ пану богу против'ную выузъданым, з дав'ного якогос ранъкору хотечы загубитъ под'даныхъ жалобливого и знищытъ, в том селе Ропонянахъ мешъкаючыхъ, взяв'шы злое перед'севзяте и незбожъны поступокъ, намовилъ трохъ паробъковъ, суседовъ своихъ, на име Юза, паробъка Праня Масукаитя, которого позънатъ могъли, которые в ночы дня, выжеи мененого, кони пас'ли и там яечъницу смажыли, а скорупы од яецъ на лящот'ку двоистую знизав'шы, на чары то чынечы, послалъ ихъ до помененого села жалобливого, давъшы им ин'фор'мацыю, абы тые скорупы од яецъ в плотъ вложыли и мовили, абы на тое село медзъведзи, волъки и вшелякое шкод'ливое звера нападало, самым особомъ и добытъком их шкодили, хоробы и шван'ки абы на ихъ домы прыходили.
Якожъ тые помененые выжеи посланые, чынечы его инъфор'мацыи доситъ, прыехавъшы у ночы черезъ лесы и пола бли-

зу пулъ мили дороги, вложыли тые скорупы од яецъ, на ляз'це двоистои знизаныи, в плотъ гумъна под'даного Петра Чалъки, тут'же в конец гумъна, в котором гумъне под'даные спали и гости подорожъные, меновите под'даные его милости пана суди ковенъского; вод'лугъ инъфор'мацыи Павъла Шапалаитя слова мовили, под'даные жалобливого, услышавъшы, з гумъна выпад'шы, хотечы ихъ полапатъ. А же на коняхъ были, тотъ учынокъ злыи на чародеиство пополънив'шы, утекъли, тол'ко од'ному утекаючому шапъка спад'ла Юз'ве, паробъкови Праня Масукаитя. Которую тые под'даные его милости пана Вор'ловъского взели и у себе для лица маютъ.

Якожъ в колъко дни по том учын'ку злосливомъ волъки напад'шы быдла, гусеи, поросятъ ос'мънад'цатъ поголовя пошар'пали.

О которые чародеиства жалобливыи, хотечы с тыми злос'никами правом чынитъ, вер'ностъ вашую сим позъвомъ кгрод'ским жомоит'ским прыпозываетъ. Прото прыказую вер'ности вашои, пане старосто кгор'жъдовъски, штобы есте за сим позъвом моим кгрод'ским жомоит'ским од поданя собе оного в чотырох неделяхъ, кгды жалобливы по справед'ливостъ зедетъ, скуточъную с помененыхъ под'даныхъ под виною, в праве посполитом описаною, справед'ливостъ учынилъ, а за неучыненемъ оное за тым'же поз'вомъ перед судомъ моим кгрод'ским жомоит'ским на рочъкахъ маевыхъ в сем году тысеча шестъсотъ шест'десятъ семом в Росеиняхъ, на мест'цу звыклом судитъ, прыпадаючыхъ передо м'ною, а в небытности моеи, ино перед врадом моим кгрод'ским жомоит'ским становилъ и вину правъную заплатилъ, объвиненыхъ злос'никовъ — под'даных своих поставилъ и во всем се на жалобу жалобливого, яко на року завитом, скуточъне усправед'ливилъ. Писан в Росеинях, году тысеча шестъсотъ шест'десятъ семого, *месеца* мар'ца десятого дня.

По прочытаню того поз'ву умоцованыи стороны поводовои покладалъ выпис с книг кгрод'скихъ ковенъских под датою року тысеча шестъсотъ шест'десятъ семого, *месеца* апрыля девет'над'цатого дня езъдзеня за тым позъвомъ по справедливостъ до помененого именя и двора Почътова в чотырохъ неделяхъ. На которомъ тер'мине чынечы значъную проволоку справед'ливости светое, не учынилъ вод'лугъ права, але толъко само третему тому под'даному од'прысегънутисе врад'никъ его милости пана тивуна ужъвенътъского черезъ цедулу, ижъ того паробъка своего на таковое чароване не

посылалъ и оного не ин'фор'мовалъ и того паробъка позовъ не зашолъ, наказалъ.
Покладалъ тую цедулу под датою року тысеча шестъсотъ шест'десятъ семого, *месе*ца апрыля ос'мънад'цатого дня черезъ якововгос Клета Хлебоеда. Прото, не вступуючы в право, вины статутовое рубъля гр'*о*шеи за неучынене справедливости вперод заплаченя, а потом в самои речы роз'правы прынятя наказаня потребовалъ.
Умоцованыи его милости пана тивуна, менуючы, ижъ слуш'ная справедливостъ чыненая естъ, яко се то з реляцыи енералъскои под'час зеханя на справедливостъ показуетъ, утвер'женя того декрету, в чотырохъ неделях чыненого, а наказу рубля гр'*о*шеи на его милости пану Вор'ловъскимъ у нас, враду, домавялъ.
Мы, врад, видечы, ижъ часу зежъдзаня по справедливостъ, спра‖ведливостъ чынено, не узънаваючы на обе стороны рубля гр'*о*шеи платитъ, далеи сторонамъ в право поступоватъ наказуемъ.
А в далъшомъ поступъку правъномъ умоцованыи его милости пана Вор'ловъского покладалъ перед нами, врадомъ, выпис с книг кгрод'скихъ ковенъскихъ под датою року тысеча шестъсотъ шест'десятъ шостого, *месе*ца июня двад'цатого дня протестацыи на того под'даного и ин'ныхъ на то людеи, од него способленыхъ, а менованые чары з реляцыею енерала Абрама Кгоижевъского огъледаня скорупъ яечъныхъ, на дерево утъкненыхъ у плотъ гуменъныи того под'даного его милости пана Вор'ловъского. И кгды тые чаровъники с таковыми чарами под гумъно того под'даного под'ежъдзали, тогъды постерегъшы ихъ, хотечы оныхъ полапитъ, за ними се уганяли. Нижъли они черезъ лесы утекаючы, одинъ з нихъ шапъку, лисомъ опушоную, згубилъ и оное од'бегълъ. Которую шапъку суседи добре знаючы перед енераломъ тые созънали, ижъ тая шапъка Пранюля Масукаитя, объжалованого в тыхъ чарахъ, естъ. И тот Масукаитис о тую шапъку просилъ.
А по таковомъ чародеистве ещо того под'даного Петра Чалъку тыежъ чародееве способомъ фор'телъным о смер'тъ прыправили.
Тогъды еще жене того Чалъки позосталои самотретъ с под'даными, люд'ми веры год'ными его милости пана Вор'ловъского на том, ижъ тые объжалованые под'даные влас'ными чаровъниками сутъ и тые чары черезъ нихъ у плотъ гуменъны утъкнули, а затым немало шкод такъ в быдле, яко и

ускоженесе на здоровю, а небощыку и смер'тю, яко в жалобе описано, стало, на прысегу бралъ, а по прысезе вод'лугъ права спаленемъ огънемъ тыхъ чародеиниковъ и за шкоды, черезъ чары сталые, всказу на маетъности ихъ рухомои тои под'дан'це почыненые, в жалобе позовънои менованые, просилъ и домавялъ.

Затымъ умоцованыи его милости пана Воины, тивуна ужъвенътъского, под'носилъ позовъ кгрод'скии жомоит'ски его милости пану Вор'ловъскому од его милости пана тивуна на именю и дворе, названомъ Чер'воном дворе, положоныи, черезъ енерала жомоит'ского Абрагама Кгоижевъского заданыи, перед рочъками передо м'ною, писаромъ, прызнаныи с троигомъ воланя, рукою моею назначоныи, жаловалъ з него в тые слова.

Земенину г*осподар*'скому зем'ли Жомоит'ское, его милости пану Яну Владыславу Матеевичу Вор'ловъскому. Жаловалъ перед врадомъ кгрод'ским жомоит'ским его милостъ || панъ Владыславъ на Молодове Воина, тивунъ ужъвен'тъски, староста кгор'жъдовъски, за данемъ собе справы под'даного мает'ности своеи Почътовъскои, в зем'ли Жомоит'скои, в повете Вилъкис'ком лежачои, на име Павъла Шапалаитя, о то, ижъ ваша милостъ за опач'ным и неслушъным уданемъ под'даного своего маетъности своеи Чыр'воного двора, в зем'ли Жомоитъскои, в повете Вилъкис'комъ лежачои, на име Петра Чалъка, объвинилъ еси помененого под'даного почътовъского, якобы онъ в року прошълом тысеча шестъсотъ шест'десятъ шостомъ, м*есе*ца июня чотыр'над'цатого дня трохъ паробъковъ села маетъности Почътов'скои, наз'ваного Бубе, нетъ ведома яковыми именами и проз'висками назъваныхъ, мелъ инъфор'мовати на яковоес чародеиство, абы селу вашои милости, назъваную Ропонянъ, дикие медведи и волъки шкодили, о чом шыреи жалоба вашои милости на том поз'ве описана естъ.

Которои тои жалобы своеи попераючы, а против'ко ар'тыкулом статутовым чынечы о такую речъ, врадови моему належачую роз'судити, ижъ се важылъ за поз'вомъ зем'ским жомоит'ским о то справедливости жедати и до суду неналез'ного зем'ского жомоит'ского вызъватъ, тогъды за то у вины правъные, в ар'тыкулахъ статутовыхъ описаные, платити попалъ. К тому ижъ тур'бованем, далъшыми тер'минами правъными помененого под'даного почътовъского прыправилъ еси болъшъ на двад'цатъ золотыхъ шкод, накладовъ, о што то все и о вины правъные, такъже невин'ностъ того под'даного

своего хотечы оказати и о рубълъ гр'ошеи ест'либыс слушъную справедливостъ, чыненую с того под'даного почътовъского, не конътенътовалъсе, сим поз'вомъ моим кгрод'ским жомоит'ским прыпозываетъ. Прото прыказую вашои милости, пане Вор'ловъски, штобыс передо м'ною, старостою, а в небытъности моеи ино перед врадом моимъ кгрод'ским жомоит'ским на рочъкохъ прышълыхъ маевыхъ, которые сужоные и од'правованые будутъ в року тепереш'немъ тысеча шестъсотъ шест'десятъ семомъ, на мест'цу звыклом судовом, в Росеинях, вашъмостъ сам особою своею ку праву сталъ и во всем се на жалобу жалуючого его милости пана тивуна ужъвенътъского усправед'ливилъ за сим поз'вом моим кгрод'ским жомоит'ским, яко на року завитом. Писанъ в Росеинях, году тысеча шестъсотъ шест'десятъ семого, *месе*ца мар'ца двад'цатъ третего дня.

По прочытаню поз'ву покладалъ выпис с книг кгрод'ских жомоит'ских под датою року тысеча шест'сотъ шест'десятъ семого, месеца мар'ца двад'цатъ второго дня о неслушъное, мимо право позыване в тои справе черезъ его милости пана Вор'ловъского его милости пана старосты кгор'жъдов'ского на роки михалъские року тысеча шестъсотъ шест'десятъ шостого до суду зем'ского жомоит'ского, затым о вины за то попалые и о шкоды, наклады под'нятые болъшъ на двад'цатъ золотыхъ полъских. А доводечы того, ижъ до того неналежъного враду позывалъ, покладалъ поз'вы зем'ские жомоит'ские на тые роки михаловъские в тои справе о то чародеиство черезъ енерала тогожъ Абрама Кгоижевъского его милости пану тивуну на том'же именю Почътове положоные, перед врадом кгрод'ским жомоит'ским прыз'наные. Чого доводилъ выписомъ с книг кгрод'ских жомоит'ских датою року тысеча шестъсотъ шест'десятъ шостого, *месе*ца сенътября двад'цатъ ос'мого дня.

Якожъ за таковым поз'вомъ его милостъ панъ Вор'ловъски и на справед'ливостъ зежъдзалъ, покладалъ цедулу чыненя справед'ливости, екъсцыпуючы форумъ до кгроду и захованя салъвы о вины за то попалые с под'писом двухъ енераловъ — Миколая Рощевъского и Абрама Кгоижевъского под датою року тысеча шестъсотъ шест'десятъ шостого, *месе*ца авъгуста девет'над'цатого дня.

Пры таковыхъ докумен'тахъ и праве стоечы, еще на шкодахъ и накладахъ тому под'даному его милости пана тивуна ужъвенътъского самому од'ному, а особливе томужъ под'даному само третему на том, яко того Езофа паробъка, су-

седа своего, и Праня Масукаитя на таковые учын'ки, яко его милостъ панъ Вор'ловъски объжаловалъ, чародеиские не инъфор'мовалъ; на том, ижъ того паробъка тотъ позовъ не засталъ и в том селе его немашъ, которыи року дослужывъшы, яко волъны чоловекъ, перед тым заложенем поз'ву прочъ отышолъ; и на том, яко ин'шыхъ двухъ паробъковъ, которые сутъ объвинеными, не ведаетъ, якими именами и тытулами. По таковои прысезе вины за выз'ване до неналежъного суду статутовои, шкод, накладовъ под'нятыхъ всказу на его милости пану Вор'ловъском и уволъненя од жалобы его милости пана Вор'ловъского в том чародеистве того под'даного его милости пана тивуна потребовалъ.

А умоцованыи его милости пана Вор'ловъского, ижъ о то справы на рокохъ у суду зем'ского не было и жад'ным декретом того не пробуетъ, уволъненя од шкод и вин позыс'куючыхъ а прыпущеня стороны своеи вод'лугъ пер'шого домавяня до прысеги потребовалъ.

А такъ мы, врад, в тои справе его милости пана Яна Владыслава Вор'ловъского з вел'можъным его милостю паном Владыславом Воиною, тивуном ужъвенътъским, старостою кгор'жъдовским, за поз'вомъ менуючы о неучыне [не] справедливости с под'даного его милости мает'ности Почътова, в зем'ли Жомоит'скои, в повете Вилъкис'ком лежачои, Павъла Шапалаитя и с паробъка того под'даного Юза Проня Масукаитя о чароване дому под'даного его милости пана Вор'ловъского Петра Чалъки и самого того под'даного, од меноваыхъ особъ сталого, в поз'ве шыреи выражоныхъ, о недопущене за прысегою жалуючыхъ под'даныхъ до прысеги, на покаране их; противъным способом за позъвомъ его милости пана тивуна ужъвенътъского о вынесене позъвовъ в тои справе до суду земъского жомоитъского неналежъного на роки михаловъские в року тысеча шестъсотъ шестъдесятъ шостомъ, о подънятые шкоды и о непрыняте с под'даного объжалованого на року в чотырохъ неделяхъ справедливости, затым о вины правъные и о шкоды, наклады, в жалобе позовъноы.

В которои справе з очевистое кон'тровер'сыи обудвухъ сторонъ близ'шого под'даного его милости пана тивуна ужъвенътъского Павъла Шапалаитя на пунъктахъ, в кон'тровер'сыи и часу поез'ду в чотырохъ неделяхъ по справед'ливостъ в цедуле меноваыхъ, од'нак'же с поправою нашою на том, яко Юза, паробка суседа своего Праня Масукаитя, на таковыи учынокъ чародеиски его не ин'фор'мовалъ и не на-

мавялъ; на том, яко того паробъка позовъ не зосталъ и в том селе его нетъ, и на томъ, яко других двухъ паробъковъ объвиненыхъ не ведаетъ, яковыми именами и назъвис'ками сутъ и кому служатъ, и на том, яко в том объвиненю вин'ным не естъ, само третему з люд'ми неподеизраными, веры год'ными прысегу всказуемъ и тую прысегу, иж се рочъки конъчыли, до другихъ рочъковъ, которые наипер'веи сужоные будутъ, за сим декретом нашым от'кладаем.

А по таковои прысезе менованого Шапалаитя, под'даного его милости пана тивуна ужъвенътъского, такъ тежъ и его милости пана Вор'ловъского од вин и шкод позыс'куючыхъ волъными чыним.

А умоцованыи его милости пана тивуна ужъвенътъского в том, ижъ ес'мо вин, шкод на его милости пану Вор'ловъском не всказали, до суду Головъного трыбуналъного апеловалъ, которое апеляцыи мы, врад, допустили. За которую апеляцыею маютъ се обедве стороне перед судомъ Головъным трыбуналъным становитъ у Вилъне в року теперешънем тысеча шестъсотъ шест'десятъ семом, в тер'мине суженя справъ княз'ства Жомоит'ского.

Которая справа, яко се точыла, до книг кгрод'ских жомоит'ских естъ записана. С которыхъ и сес выпис под печат'ми нашыми врадовыми его милости пану Яну Владыс'лаву Вор'ловъскому естъ выданъ.

Писанъ в Росеиняхъ.

Vienas antspaudas.
Parašas: Станис'лав Старен'скии, писар.

47. *1674.IX.5. Ištrauka iš Ukmergės kaptūrinio teismo sprendimo, priimto išnagrinėjus bajorų Martyno Barausko-Balacinsko ir Samuelio Šalkausko bylą dėl jaučių, kurie priklausė nuteisto kalvio, raganiaus, žmonai.*

MAB, f. 256, Nr. 4492/2, l. 22. K. Jablonskio nuorašas iš Ukmergės kaptūrinio teismo knygų, Uk. Ž 17, l. 100 a.

Publikuojamoje sprendimo dalyje — ištrauka iš ieškovo, bajoro M. Balacinsko šaukimo į teismą atsakovui, bajorui Samueliui Šalkauskui. Šalys bylinėjosi dėl to, kad atsakovas S. Šalkauskas su savo šeimynos žmonėmis ir kitais talkininkais pagrobė du jaučius, priklausančius ieškovo M. Balacinsko Voviškio dvaro Gabrėnų kaimo valstietei Barborai Sabulienei. Dokumente paminėta, kad nukentėjusios B. Sabulienės vyrą, kalvį Stanislovą Sabulį atsakovas S. Šalkauskas apkaltinęs

raganavimu. Jo sušauktas kviestinių bajorų teismas pasmerkė kalvį S. Sabulį myriop.

Пленипотент его *милос*'ти пана Болоцинъского напер'веи позов'ную жалобу чытал, которая за данем его *милости* пану Болоцин'скому справы и певнои ведомости от тивуна его *милости* мает'ности его *милости*, наз'ванои Вовиш'ки, в повете Вил'комир'ском лежачои, на име Якуба Воичъкуна, и под'данъки его *милости*, на име Бар'бары Юсюв'ны — Станиславовои Собулювои ковалевои, в крыв'де оное на его *милости* пана Самуеля Шол'ков'ского и на мал'жон'ку его, [которая] в том поз'ве так описана:

«о том, ижъ в року тепереш'нем тисеча шест'сот сем'десят чет'вер'том, *месеца* июля шостого дня, кгды быд'ло под'даных яко жалуючого пана Болоцинъского в селе, наз'ваным Кгар'бянах, в повете Вил'комир'ском лежачом, меш'каючых, так и под'даных в. милости, пане Шол'ков'ски, в том же селе Кгар'бянах домами зостаючых, на пашы, на угоре спол'ном сумежъномъ, в полю ходячого, тог'ды в. *милост*, пане Самуелю Шолъковъски, [сам], [в] спол'нои рады и намовы с панею, мал'жон'кою своею, учыненои, яко щеледъю, такъ немало помоч'никовъ прыспособивъшы, з роз'нымъ горужом до бою належачым, наехав'шы на стадо быдъла вышъ менованых подъданых села Кгаръбянъ, кгвал'тов'не, без'прав'не зъ стада двох воловъ под'даного его *милос*'ти пана Болоцинъского, на име Станислава Собуля, коваля, которы за объвиненемъ в чародеистве через в. *милос*'ти, пане Шол'ков'ски, з роз'судъку и декрету их *милости* панов прыятел, на то высажоных, выданы и гор'лем спаленем покараны ест, взялъ и пограбил...

48. *1676.XII.16. Dubingių kunigo Petro Bogušio skundas, kuriuo kaltina Vilniaus pavieto žemininką Vilhelmą Joną Vitaną, kad jis įžeidė skundėją, atvykusį sudrausti burtais besiverčiančių valstiečių.*

MAB, f. 256, Nr. 4492/2, l. 23. K. Jablonskio nuorašas iš Vilniaus pilies teismo knygos, VVA, Senieji aktai 4686, l. 758/a. Ten pat (l. 774) yra 1676.XII.17 kitaip suredaguotas skundas.

Skundo autorius, Dubingių kamendorius Petras Bogušis teigia, kad jis atvažiavęs į Vilhelmo Jono Vitano Mekiškių dvarą ir prašęs jo savininką įspėti ir nubausti du savo valstiečius — Kupelį iš Savidonių ir Pilniką iš Riaubonių kaimo, nes jie ati-

traukią kitus valstiečius nuo naujai pastatytos Dubingių bažnyčios lankymo, ypač sekmadieniais. Jie darą burtus ir lieją vašką. Atvykusį kunigą ponas Vitanas prievarta užlaikęs iki vakaro, mušęs ir iškoneveikęs įžeidžiančiais žodžiais.

Solenną zanosił manifestatią w [boiu swym jego msc xiądz] Piotr Bohusz, commendarz d[ubinski, na ziemianina jego] kro. msci woiewodztwa Wilenskiego [jego m. pana Wilhelma Ja]na Witana y p. małzonke jego, m. panią Jed[wige P]awłowiczowne Witanową, jako w spolney radzie y namowie będących, o to, iż w roku teraznieyszym 1676, m*iesiąc*a decembra czternastego dnia, gdy załuiący, jako kapłan, s powinnosci swey u chorego bywszy, do obzałowanego maiętnosci, nazwaney Miakiszki, w woiewodztwie Wilenskim lezącey, zaiechał, upraszaiąc y upominaiąc jego msci według powinnosci kapłanskiey, aby poddanych swoich, na imie Kupelia we wsi Sowidancach, y Pilnika we wsi Rowbiancach mieszkaiących, napominał y, jako pan ich, karał za to, ze oni swemi obłudnemi, od kościoła s*więtego* zabronionemi sposobami lud [od] kościoła Dubinskiego y chwały bozey, dopiero nowo w onym zaczętey, a nabarziey w dni swięte od nabozenstwa odrywaiąc, do siebie wroząc, na woskach leiąc przychęcac poczeli.
Tamze jako załuiący skoro do jego m. pana Witana maiętnosci wysz rzeczoney Miakiszek przyiechał, natrętnie, aby nocował, przymuszał, a od godziny do godziny, gdy sie odiezdżac porywał, zwlekł. A potym, gdy sie juz ku wieczorowi dobrze brało, wziowszy na załuiącego gniew y rankor, a to snac dla tych poddanych swych, obzałowany ... samego ... kapłana ... bił, dusił, łaiąc, łząc słowy usczypliwemi ...

49. *1677.IV.30. Ištrauka iš žemininko Petro Kurovskio skundo, kuriuo kaltina Lydos miestiečius, kad jie norį kerais sunaikinti jo javus.*

MAB, f. 256, Nr. 4492/2, l. 24. K. Jablonskio nuorašas iš Lydos pilies teismo knygų, VVA, Senieji aktai 5389, l. 507.

Lydos žemininkas P. Kurovskis, gyvenantis prie Lydos miesto, skundžia Lydos miesto landvaitą, burmistrą, tarėją, mėsininkus Kristupą ir Joną Samylas ir kitus miestiečius, kad jie, norėdami išgyvendinti skundėją iš ūkio, įvairiais būdais niokoją ir vagią nupjautus jo javus; tai, ko nenuganą galvijais, slaptai naikiną kerais. Jie kiekvieną vasarą visuose skundėjo laukuose, net prie jo sodybos, surišą „lėles“ (iškamšas).

Załował y opowiadał w [wie]lkiey swey krzywdzie ziemianin je. k. msci powiatu Lidzkiego j. m. pan Piotr Kurowski na mieszczan je. k. m. miasta Lidy, ludzi prostey cądyciy, na Jerzego Zd[a]niukiewicza burmistrza, Andrzeia Łabęskiego lantwoyta na ten czas, Jana Kodzia rayce, Krzysztopcha y Jana rzeznika Samiłow, y na inszych mieszczan lidzkich, pomocnikow ich, im lepiej samym wiadomych y znaiomych, jako ktorego z nich nazywaią, o to y takowym sposobem,
iż ci pomienieni mieszczanię, będąc zdawną lekomyslnemi i pochwaczemi, nastompili na żaluiącego roznymi uciskami y krzywdami, aby załuiącego wycisnąc z kądycyi, y chcąc sobie przywłaszczyc za przyległosc y wiecznosc ono, bo niedaleką od miasta Lidy, tedy roznymi czasy, rokami i laty nocnym sposobem na zboże załuiącego bydło, konie napędzali y noclegi odprawowali, zęte zboże s pola zbieraiąc, do domow swych wozili y wozic, wniwecz obracac bydłem, konmi w przyszło lato obiecuią. A co większa, ze czego nie wypasą y nie wybiorą, tajemnym sposobem y to czarami niszczą, gubią, kukły kręcą kozdego lata po wszytkich polach załuiącego, nie tylko na dalnych, ale y około domu załuiącego, przez co załuiący niemały uszczerbek tak w zbożu, jako y bydle ponosi...

50. *1679 m. Lydos pavieto žemininko Aleksandro Jundilo skundas dėl kaimyno, bajoro B. Bernučio ir jo žmonos kerėjimo bei grasinimų.*

MAB, f. 256, Nr. 4492/2, l. 25—26. K. Jablonskio nuorašas iš Lydos pilies teismo knygų, VVA, Senieji aktai 5389, l. 716.

Lydos pavieto žemininkas Aleksandras Jundilas skundė savo kaimyną, bajorą Baltramiejų Bernutį ir jo žmoną Mariną, neturinčius savo žemės ir valdančius kaimynystėje įkeistą dvarelį, kad jie nuolat jam grasiną ir kenkią. 1679.VI.22, prieš šv. Jono šventę, kai skundėjo piemuo varęs galvijus iš tvarto, M. Bernutienė paėmusi žemės iš galvijo pėdos ir įsirišusi į skarelę. Rytojaus dieną karvė nebedavusi pieno. Tų pačių metų birželio 26 d. skundėjui A. Jundilui, sėdinčiam pas B. Bernutį kepykloje ant suolo, B. Bernučio žmona užkišusi už apykaklės 3 obuolius. Jis ištraukęs tuos obuolius ir suvalgęs. Nuo to jis susirgęs ir esąs vos gyvas. Kitą kartą skundėjo žmona, atėjusi į B. Bernučio namus pasiskolinti ugnies, radusi ugniakuro duobėje puodelį, aprištą skarele, kuri, nepaisant karščio, nedegusi.
1679.VI.27 B. Bernučio žmona savo kieme grasinusi skundėjui

tokiais žodžiais: „Tu, Jundilai, reikalauji iš Bernučio, kad mane dėl tavęs teistų, o aš tau sakau: nuo tos ligos nepagysi; ir tavo žmona, ir tavo vaikai pražūsite per mane, ir jūsų namą sudeginsiu, ir jus amžinai pražudysiu. Ir ką tu man padarysi?“

Жаловал и оповидал земянин г*осподар*'скии повету Лидъского, пан Алек'сан'дер Юн'дзил на пана Бал'тромея Бер'нуця и на мал'жон'ку его, паную Марыну Янов'ну жмоидзевъку — Бар'тломе[ювую] Бер'нуцевую, которые оседълости своеи ниг'де не мают, яко в б[л]ис'кос'ти на зас'таве в сусет'стве меш'каючых, о то и таковым способомъ, ижъ тот Бер'нуцъ и Бер'нуцюва розъные пох'валъки розъными месецы и днями чынят и чынит николи не перес'тают. Одъ которых пох'валок и пог'розок жалобъливыи пан Юн'дзил велекрот'не шкодъ, утис'ков розъных поносит и у здоровъю великии ущер'бек мает.

Якож и тепер, в семъ року тисеча шест'сот семъдесятъ девятомъ, мес'*е*ца июня двat'цат второго дня, передъ Святымъ Яномъ Хрыс'тителемъ, кгды его, пана Юн'дзила, быдъло з хлева пастухъ выганял на пашу, а она, пани Бер'нуцюва, следъ быдълячыи зобъравъшы, до хустъки завезала. И назавътрое корова, шер'стъю рыжая, почела молака не дават, теляти на очы не спущаючы, по полю крычечы бегала, а потомъ, кгды им почели мовит, тог'ды тая корова перес'тала бегат и крычат, одънакъ молоко выпъсовала.

Еще тогожъ року мес'*е*ца июня двat'цат шос'того дня, кгды до дому их прышов'шы, яко до суседа, тамъже знашов'шы некоторые людзи, селъ у него, Бер'нуця, у пекар'ни на лаве. Тамъже сама пани Марына Жмуидзаковъна — Бер'нуцова жалобъливому пану Юн'дзиловы зс тылу за кол'нер кожушъныи тры ябъка заложыла. Которые ябъка жалобъливому пану Юн'дзилови зс тилу за кол'нер заложоные, розумеючыи то, што на жар'тъ заложыла, выняв'шы их, зелъ их. Которых ябълоковъ и тепер ледъво жывъ зостаетъ, сохотами якими накинула.

Сама пани Юн'дзилова, не зънашовъшы ог'ню у дому, рано о курах до него, Бер'нуця, до дому его Буивидов'ского, в Лидъском повете лежачого, тамъ же беручы огон у яме, у ог'ню нашъла якиес мален'кие кгар'нушокъ, у хуст'це завезаныи, з якимы зелями, а хустъка у жару целая, не горела. Еще мало на томъ маючыи, стоечыи на подъворъю своимъ, назъванымъ Бер'нуцювъским, зас'тавъным, в очы жалобъли-

вому пану Юн'дзилови тогожъ року тисеча шест'сот семъдесят девятым, *мес'еца* июня двat'цатъ семого дня в очы учынила срокгую похъвал'ку, мовечы тими словы: «Ти, Юн'дзиле, у мого мал'жон'ка, у Бар'тромея Бер'нуця, просишъ справедъливости, абы з мене тобе учынилъ справедъливост. О томъ тобе кажу, што ти с тое хоробы не выдешъ, и жона твоя, и дети твое ледаяко погинете от мене, але ще и домъ ваш ог'немъ спалю и вънивеч вас вечъне згубълю! А што ти мне учынишъ!»

О ш'то все хотечы правъне мовит, яко о пох'вал'ку, такъ и тие все учын'кии в протес'тацыи в справах, далъ тую жалобу свою до к'ниг кгродъских лидъских записат. Што ест записано.

51. *1679.XI.27. Vilniaus vaivadijos vaznio liudijimas dėl sunkios, kerais sukeltos Vilniaus burmistrienės Šicikienės tarnaitės ligos.*

MAB, f. 256, Nr. 4492/2, l. 27. K. Jablonskio nuorašas iš Vilniaus pilies teismo knygos, VVA, Senieji aktai 4679, l. 198a. Ten pat yra identiško turinio, bet kitaip suredaguotas pačios tarnaitės skundas dėl jos pakerėjimo.

Vilniaus vaivadijos vaznys Petras Zinza pareiškia, kad 1679. XI.26 kartu su bajorais liudininkais buvo pakviestas apžiūrėti Vilniaus burmistrienės Šicikienės tarnaitės Kristinos Siščanskos. Ją radę mirtinai sergančią. Ji, dalyvaujant vazniui ir liudininkams, pareiškusi, kad ligą jai kerais įvariusi neaiškios kilmės moteris Nastazija, gyvenanti Šventosios Trejybės prieglaudoje. Pakerėjusi ją taip: ponia burmistrienė siuntusi ją, Kristiną Siščanską, atvesti tos moters, o ji, išvedusi K. Siščanską iš savo gyvenamosios patalpos, sugniaužusi jai ranką ir pagrasinusi tokiais žodžiais: „Atėjai manęs išduoti, tai atsimink, kad jau nuo šio laiko nebevaikščiosi! Lauk tokios nelaimės, kokios nuo gimimo neturėjai!“ Trečią dieną po šio grasinimo jai labai pradėję skaudėti širdį. Kunigas egzorcistas (velnių išvarytojas) Nizinskis supratęs, kad čia — kerai, davęs jai vaistų, nuo kurių kerai pamažu pradėję nykti, bet vis tiek ji esanti silpna.

Vaznys ir liudininkai iš žmonių sužinoję, kad minėtoji Nastazija verčiasi kerėjimu ir jau ne vieną esanti pakerėjusi.

Ja, jenerał jego k. msci nizey na podpisię ręki mey mianowany, zeznawam tym moim relacynym kwitem, iz w roku teraznieyszym 1679, *miesiąca* novembra dwudziestego szostego dnia

byłem użytym od sławetney pani Krystyny Piotrowey Siszczanskiey, przy paniey Szycikowey, burmistrzowey wilenskiey, na usłudzę zostaiącey.

Gdzie porządkiem prawa pospolitego przybywszy do kamienicy z stroną — szlachtą, panem Janem Zdanowiczem a panem Jakubem Wasilewiczem, widziałem pomienioną panią Krystynę Piotrową Siczanską na łoszku, smiertelną chorobą leżącą y cięszko się zle maiącą. Ktorą to chorobę mieniła byc sobie stałe przez zczarowanie nieiakieysi niewiasty Nastazyi, urodzenia ani osiadłosci nie wiadomey, na ten czas w szpitalu Swiętey Troycy mieszkaiącey. Ktora takowym sposobem pomienioną panią Siczanską zczarowała: gdy do niey pani Szycikowa, u ktorey słuzyła, posłała, prosząc do siebie pomienioney Nastazyi, tedy ona, wyprowadziwszy z izby, scisnowszy mocno za rękę panią Siczanską, pochwałkę uczyniła temi słowy mowiąc: „Przyszłas tu do mnie na zdradę, pamiętay, ze juz od tego czasu więcey chodzic nie będziesz! Spodzieway się takiego na sie licha, zes go od urodzenia nie miała!"

Po tey tedy pochwałce uczynioney, trzeciego dnia pani Siczanska zachorowała cięszką na tesknosc y wielkie bolenie serca, az j. msc xiądz Nizynski, exorcista, zrozumiawszy zczarowanie, dał lekarstwo, od ktorego z wielką cięszkoscia y bolem wychodziły czary, jednakze w słabym zostaię zdrowiu.

Tamze ja, jenerał, z stroną — szlachtą słyszałem od wielu ludzi, ze ta pomieniona Nastazya czarodzieystwem się bawi y juz nieiednego zczarowała.

Com tedy słyszał y wydział, na ten moy kwit relacyny spisawszy, z podpisem ręki moiey y pod pieczęcią, tudziesz za pieczęciami strony — szlachty, przy mnie na ten czas będącey, ku zapisaniu wydałem.

Pisan roku, miesiąca y dnia, ut supra.

Antspaudai neprispausti.

Parašas: Piotr Zynza, jenerał jego kro. mosci woiewodstwa Wilenskiego, manu propria.

52. *1680.III.15. Žemaičių kunigaikštystės vaznių pranešimas apie raganavimu įtartų valstiečių Zuzanos Šlekinienės, Sofijos Sorokienės, Saliamono Puzo ir bajorės Budreckienės tardymą ir sudeginimą.*

MAB, f. 256, Nr. 4492/2, l. 29—33. K. Jablonskio nuorašas iš 1684.VI.1 įrašo Žemaičių žemės teismo knygose (1680.III.20 išrašas iš Žemaičių su-

rogatorinių juodųjų knygų); VVA, Senieji aktai 14718 (ZA 144), l. 220 (215)—223a (218a).

Žemaičių kunigaikštystės vazniai Mykolas Žilevičius ir Jonas Paškevičius praneša, kad 1680.III.15 Viduklės pavieto Raulų dvare, dalyvaujant jiems, vazniams, 3 bajorams liudininkams ir daugybei kaimynų, Viduklės pavieto bajorų, dvaro savininkas Kristupas Blinstrubas su devyniais kviestiniais bajorais teisė savo dvaro šeimynos moteriškę Zuzaną Šlekinienę, įtariamą esant ragana. Ieškovas, Raulų dvaro ponas K. Blinstrubas kaltina Z. Šlekinienę, kad ji savo kerais pakenkusi jo, žmonos ir vaikų sveikatai. Teismui pateiktus daiktinius įrodymus, kaltinamoji Z. Šlekinienė, nelaukdama kankinimo, pradėjusi pati kalbėti ir prisipažinusi, kad kerėjusi ne tik savo ponus, bet ir kitus žmones. Raganaujanti jau 25 metus. Kerėti išmokusi iš S. Sorokienės, gyvenančios Pašaltuonyje. Kartu su ja raganių ir raganų kompaniją sudarą 15 asmenų: M. Budreckas su žmona; Lukavičienė iš Numgalių; S. Sorokienė iš Pašaltuonio, pono Horodeckio valdinė; Dapkienė Adomienė iš Stulgių, Batakių seniūnijos; Lipčienė iš Ravelių, Smolensko vyskupo valdinė; Liutkaitė-Jonienė Girdvainienė, pono Monkevičiaus valdinė, gyvenanti pono Aleksandro Uvainio Paliepių kaime; Monèas ir Monèienė; senoji Alvininkienė Urkienė; Švokšlienė-Vanagienė, gyvenanti Raseiniuose; Kondzinienė, gyvenanti Auliškėliškyje; Saliamonas Puzas (arba Puzaitis Samuelis) iš Pašaltuonio, pono S. Užumeckio valdinys; Kurmelis, pono Kazarino valdinys. Vyresniaisiais esą M. Budreckas, Budreckienė, S. Puzas. Jie daugiau moką kerėti. Šios kompanijos raganos, pasivertusios šarkomis, suskrendančios į Eržvilką ant kalno prie Šaltuonos upės. Praėjusią vasarą net 5 kartus buvusios ten. Skrisdamos savo kūnus paliekančios įprastinėse vietose. M. Budreckas, jo žmona ir Lukavičienė savo kūnus palieką pelkėje prie Numgalių, netoli savo namų.

Kai reikią skristi, iš tos pelkės išeinąs visų raganų ir raganių ponas — velnias Povilas su dviem savo tarnais Jokūbu ir Petru. Prieš skridimą velnias apiprausiąs raganas ir raganius vandeniu. Tam kiekvienas turįs savo vietą. Kaltinamosios vieta esanti upelyje prie pono K. Blinstrubo dvaro sodo. Apiplauta ji paliekanti savo kūną, virstanti šarka ir skrendanti.

Raganos galinčios kerėti ir sunaikinti kerus kvapu, kalbėjimu, žvilgsniu. Ji pati mokanti kerėti kvapu ir veiksmu. Bažnyčioje per išpažintį ji melavusi, komunijos nenurydavusi, bet išimdavusi iš burnos.

Savo poną K. Blinstrubą kerėjusi su Dovydiene Stasiukaitiene,

kuri jau sudeginta. Kerėjo dvejiems metams, kad skaudėtų kaulus ir jaustų blogumą. Tam velnias Povilas, kuriam kaltinamoji tarnaujanti, pasmaugęs tvarte paršą ir iščiulpęs kraują. Tą paršą kaltinamoji kartu su Mykolu Budrecku, Budreckiene, Lukavičiene ir Lipčiene 1679 m. per kūčias pakišusios po ledu, o paršo krauju pašlakščiusios visą kiemą, kad ponas su ponia ir jų vaikai po dvejų metų mirtų.

Ji pakerėjusi ir pono K. Blinstrubo dukterį Teofilę, kad ši dvejus metus džiūtų, o paskui mirtų. Dėl to pylusi purvą į vandenį ir tris kartus ėmusi iš tos vietos vandens ir laisčiusi žemę. Mažametę pono K. Blinstrubo dukterį mirtinai užkerėjusi — palaisčiusi ją vandeniu iš upelio, kuriame susitikinėdavusi su velniu. Pono K. Blinstrubo trejų metų berniuką mirtinai užkerėjusi kartu su Lipčiene, Joniene Girdvainiene, Vanagiene, kerėjusios vištos kiaušiniais. Kai K. Blinstrubas išvažiavęs į Tilžę, jos visos kerėjusios, kad šis žūtų kelyje ar patirtų nelaimę. Kaltinamoji su bendrininkėmis padėjusios keturiose pono Mikalojaus Stanevičiaus sodo vietose po kiaušinį, kad šiam nesisektų. Norėdamos numarinti poną Mikalojų Stanevičių ir jo įpėdinius, Girdvainienė su Vanagiene pavogusios nešvarią drobulę ir užkasusios žemėje.

Ragana Budreckienė pakerėjusi pono K. Blinstrubo žmoną Viduklės bažnyčioje dar per jungtuves. Taip pat ji davusi ponui K. Blinstrubui užkerėto salyklo, kad susargdintų, ir nusiuntusi jam ir jo žmonai kaltinamosios Zuzanos Šlekinienės pakerėtą sūrį. Toji pati Budreckienė pakerėjusi pono Jurgio Bagdonavičiaus sūnų, o Lukavičienė prie pono J. Bagdonavičiaus bičių padėjusi žalčio odą ir vartus aplaisčiusi vandeniu, kad taip prišauktų nelaimę.

Raganos Budreckienė ir Lukavičienė, padedamos velnio Povilo, pavogusios pono Gregoro Demontavičiaus dokumentus ir juos užkasusios pelkėje. Dėjusios kerų į jo patalą, kad užtrauktų nelaimę. Velnias Povilas atidavęs M. Budreckui ir Budreckienei kerėjimo įrankį — verpstą. Juo verpusi pono Lukaševičiaus duktė, ir jai jis dingęs. Apskritai M. Budreckas, jo žmona Budreckienė ir Lukavičienė pakerėję visus savo kaimynus.

Ragana Lipčienė pakerėjusi Raulų dvaro kalvį Kristupą ir jo brolius, kurie staigiai mirę, ir jis pats mirsiąs nepraėjus nė metams.

Po šių pirmųjų kaltinamosios Zuzanos Šlekinienės parodymų teisėjai vienbalsiai nutarė perduoti kaltinamąją budeliui, kad būtų antrą kartą tardoma kankinant ir sudeginta kaip tikra ragana.

1680.III.15 kaltinamoji Zuzana Šlekinienė buvo išvesta į aikštę. Vaznys Mykolas Žilevičius, Žemaičių kamarninkas Gregoras Demontavičius, bajorai Danielius Dapkevičius, Jonas Legačinskis, Kamienskis buvo nusiųsti pas kaltinamosios minėtus ir raganavimu apkaltintus bajorus M. Budrecką, jo žmoną Budreckienę ir Lukavičienę. Jiems buvo pasiūlyta atvykti į kaltinamosios Zuzanos Šlekinienės kankinimą ir pasiteisinti.
Tardant antrą kartą, kaltinamoji buvo kankinama tris kartus, bet savo parodymų neatšaukė, tik pridūrė, kad jaunoji Alvininkaitytė iš Paliepių kaimo buvo pradėjusi mokytis kerėjimo, bet liovusis ir įsirašiusi į Angelo sargo broliją.
Po kankinimo Zuzana Šlekinienė buvo sudeginta.
Iš jos minėtų bendrininkų bajorai M. Budreckas, Budreckienė ir Lukavičienė nepristatė į teismą laiduotojų, todėl buvo suimti ir uždaryti trijose skirtingose vietose: M. Budreckas — K. Blinstrubo Raulų dvare, Budreckienė — Stepono Šeštoko ir Lukavičienė — Gregoro Demontavičiaus namuose. Tą pačią dieną kviestinių bajorų teismas nusiuntė savo atstovus Joną Legačinską ir Jurgį Bagdonavičių į pono Jurgio Horodecko Pašaltuonio dvarą reikalauti, kad teismui būtų išduota Zuzanos Šlekinienės minėta ragana Sofija Sorokienė. Jos teisme sutiko dalyvauti dvaro savininkės J. Horodeckienės motina.
Pristatyta į teismą, kaltinamoji S. Sorokienė buvo tardoma dėl bajoro Vladislovo Sakovičiaus (kitur Osakowicz) karvių ir kitų galvijų kerėjimo. Ji paaiškino, kad tas karves kerėjusios trys moterys: pono J. Horodecko valdinė Metūgienė, Adomienė Dapkienė iš Stulgių ir Kibienė iš Paišlinio. Jos melžusios karves į delnus ir pieną išpylusios ant kapų, o vienai karvei iškirpusios vilnos tarp ragų. Toliau tardomoji S. Sorokienė sakė, kad ji su sudegintąja Z. Šlekiniene ir Dapkiene, norėdamos pakerėti gyvulius ir arklius, įkasusios kelyje rupūžių. Dar daug kerėjusios, kad pakenktų įvairiems žmonėms.
Po pirmo tardymo teismas, remdamasis S. Sorokienės parodymais, nutarė tardyti antrą kartą kankinant. Atvesta prie laužo ir pakartotinai klausinėjama, Sofija Sorokienė pripažino, kad, be anksčiau minėtų asmenų, jos bendrininkais buvę M. Budreckas su žmona ir Saliamonas Puzas. Po to ji, kaip ir Zuzana Šlekinienė, buvo sudeginta.
Vėliau tie patys kviestiniai bajorai teisėjai iškvietė bajorą Samuelį Užumediškį (Užumeckį), kuris pristatė į teismą raganavimu apkaltintą savo valdinį Saliamoną Puzą. Šis nieko neprisipažino ir jokių bendrininkų neišdavė. 1680.III.22 teisėjai nusprendė išmėginti Saliamoną Puzą vandeniu. Kadangi jis

neskendo, buvo nutarta jį tardyti kankinant. Po trijų kankinimų kaltinamasis prisipažino, jog davinėjęs žmonėms žolių nuo išgąsčio ir nuo kerų, bet mokąs tik balsu užkerėti šautuvą, kad neiššautų. Toliau kaltinamasis ėmęs kalbėti kažkokia, ne graikų, lotynų ar vokiečių, kalba ir nieko daugiau neprisipažino. Įmetus jį į laužą, laužas nenorėjęs degti, ir tik per vargus pavyko jį sudeginti. Deginamas Saliamonas Puzas šaukė nesuprantama kalba, o virš laužo skraidė šarkos.
1680.III.26 buvo tardomi ir mėginami vandeniu bajorai Budreckienė, jos vyras M. Budreckas ir Lukavičienė. Kadangi jie neskendo, teisėjai nutarė ir šiuos asmenis tardyti antrą kartą kankinant, o paskui sudeginti. Budreckienė, užvesta ant laužo, pasakė, kad bendravusi su tais pačiais kerėtojais, kaip ir Saliamonas Puzas. Daugiau ji nedavė jokių parodymų ir, matyt, buvo sudeginta, nors skelbiamame dokumente apie tai tiksliai nepasakyta. Už kaltinimą raganavimu Lukavičienę laidavo 5, o už Mykolą Budrecką — 4 bajorai, tad šie kaltinamieji buvo perduoti laiduotojams.

Ja, Michał Zilewicz, a ja, Jan Paszkiewicz Woronowski, jenerali jego kr. msci x-twa Zmudzkiego, zeznawamy[1] tym naszym relatynym kwitem, iz w roku teraznieyszym tysiąc szescset osmdziesiątym, miesiąca marca pietnastego dnia j. m. pan Krzysztof zs Chrsczona Blinstrub, maiąc nas, jenerałow, u siebie, w dworze swoim Rowlenskim, w xiestwie Zmudzkim lezącym, w powiecie Widuklewskim, przy nas, jenerałach, y stronę — szlachtę x-stwa Zmudzkiego — pana Jana Legaczynskiego, pana Jana Jastrzębskiego, pana Alexandra Szostaka, wysadziwszy[2] powaznych osob — j. m. pana Michała Woyniata, koniuszego x-stwa Zmudzkiego, j. m. pana Alexandra Uwoynia, podczaszego nowo||grockiego, j. m. pana Stefana Uwoynia, skarbnika brzeskiego, j. m. pana Hrehorego Demontowicza, komornika x-stwa Zmudzkiego, j. m. pana Jerzego Piskowskiego, j. m. pana Alexandra Niecieckiego, j. m. pana Stanisława Paszkiewicza, j. m. pana Stefana Jurewicza, j. m. pana Mikołaia Konopinskiego y przy bytnosci wielkiego zgromadzenia szlachty okoliczney powiatu Widuklewskiego, maiąc wzięto czeladnice swoię dworną, w czarodzieystwie doznaną, y postawiwszy, na imie Zuzannę Slechiniową, po ktorey doznawszy czarodzieystwo jawne, jako na zdrowiu swoim, małzonki, dziatek swoich y pozyciu we dworze swoim szkodliwe, y

[1] zezeznawamy
[2] *Pakartota*

za pytaniem samegoz j. m. pana Blinstruba o czarodzieystwo, i położywszy włosy y insze uczynki jey czarodzieyskie, znała sie do tego uczynku.
Poczeła bez zadnych turturnych mąk dobrowolnie mowic y jawnie wyznawac na się byc czarownicą, panow swoich czarowała, takze y rozne ludzie juz od lat dwudziestu piąciu, jako nie przestaiąc czarowała, y tego czarodzieystwa iz sie od Sorokowey nauczyła, natenczas mieszkaiącey pod j. m. panem Horodeckim w Poszołtuniu, ktora y przedtym czarowała samego pana Blinstruba na wszytko złe z nieboszczycą Dawidową Stasiukaiciową, ktora jest spalona.
Tym sposobem czarowała do dwoch lat na dręczenie kosci y bolenie, takze tesknotę: polewała krwią wieprzową wszytkie podworze. Ktorego wieprza w chlewie udusiwszy, krew wyscał diabeł, imieniem Paweł, ktoremu ona hołduiąca, o samego wieprza, zanioszszy do sadzawki z Michałem Budreckim y samą Budrecką, y z Łukowiczową, tak y z Lipciową, pod lod podsoneli w wilią Bozego Narodzenia, w nocy roku tysiąc szescset siedmdziesiąt dziewiątego, na smierc samych panow y dzieci, ktorzy po dwuch leciech mieli umrzec.
Taz Zuzanna powiedziała za pytaniem tegoz j. m. pana Blinstruba, izem panne Teofilę Blinstrubiankę, corę j. m. zczarowała do dwuch lat schnąc, a potym umrzec: brud brawszy, do wody lała, a odchwytywaiąc s tegoz mieysca trzykroc wody poczerpnowszy, na ziemie polała.
Taz Zuzanna powiedziała: drugą malękę corę tegoz j. m. takze zczarowała na smierc. Czaruiąc, wodą oblewała z ruczaiu, na ktorym mieyscu na rozmowę zchadzała się z diabłem, a odchwytywaiąc awtki kruczek na piersiach położyła.
Taz Zuzanna syna trzeciego roku tegoz j. m. na smierc zczarowawszy, powiedziała poddanym pana swego Zalowi y Bartłomieiowi. Jaika kokosze na wszytko zło pokładała z Lipciowo, poddanko jasnie wielmoznego j. m. xiędza biskupa zmudzkiego, w sielie Rowlach mieszkaiącą, y z drugą Janową Lutkowną Girdwoyniową, trzecią Wanagową, ktora przedtym mieszkała [w] Widuklach, a teraz w Rosieniach ostaiącą.
Taz Zuzanna powiedziała, iz panu Mikołaiowi Staniewiczowi na czterech mieyscach ogroda jaika kokosze położyli na wszytko złe z temiz osobami, wysz pomienionemi. Temuz panu Mikołaiowi Staniewiczowi Girdwayniowa z Wanagową, ukradszy chustę brudną, w ziemię zakopali na smierc samym i potomstwu.
Taz Zuzanna powiedziała, iz Budrecka, słod pozyczaiąc, oczarowawszy dała na niezdrowie samych j. m. pana Blinstruba.

Taz Budrecka syna zczarowała pana Jerzego Bogdanowicza, ktury zmarł, y syna megoz.
Taz Zuzanna powiedziała za pytaniem pana Bogdanowicza, yz Łukowiczowa pod pczoły pana Bogdanowicza położyła skure węzową y wodą wrota oblewała, czaruiąc na niesczęscią. Taz Budrecka syr zczarowany przeze mnie posłała panom moim.
Taz Zuzanna powiedziała, zezmy z Budreckim y samą Budrecką, z Janową Lutkowną Girdwoyniową, z Lipciową po wyiezdzie do Tylzy pana swego, j. m. pana Blinstruba, zczarowali, aby w drodze zginoł sam abo szkodę otrzymał.
Taz Zuzanna powiedziała, yz Girdwoyniowa, Lipciowa y Wanagowa w jaykach oczarowali panow, aby zjadszy pomarli.
Taz Zuzanna powiedziała, yz sprawy pana Hrehorego Demontowicza przez diabła Pawła z skrzyni Budrecka z Łukowiczową ukradszy, na bagna zaniozszy zakopali y czary, kture pokładali na poscieli temuz panu Hrehoremu Demontowiczowi, ciz Łukowiczowa z Budrecką na niesczęscie y wszytko złe.
Taz Zuzanna powiedziała, yz Budrecka oczarowała panią Kazimirzową Blinstrubową w kosciele Widuklewskim podczas slubu brania y w komendzie siedząc przez obłapianie. Mieniła, iz oni duchem, mową, poyrzeniem czaruią y odchwytyvaią.
Taz Zuzanna powiedziała na się, iz „umiem dochem y uczynkiem czarowac, a Budrecki y Budrecka, Samuel Puzas y Kurmelis — oni są starszemi y mocnieyszemi, y więcey umięią czarodzieystwa, y chowaią od diabłow swoich ingredientie u siebie.
Za pytaniem j. m. pana Krzysztofa Blinstruba, jesli sczerze na nabozenstwo chadzała do xięd̨za na spowiedz, taz Zuzanna powiedziała: „Nie sczyrze, nie sprawiedliwie, jeno łgała y na [y] *swiętsze* sakramenta przyimuiąc w kosciele, wypuszczała z gęby."
Taz Zuzanna powiedziała, iz Lipciowa zczarowała Krzysztofa, kowala j. m. xięd̨za biskupa rowlenskiego, y bracią jego, ktorzy nagle wymarli, y sam, roku nie doczekawszy, umrze.
Taz Zuzanna powiedziała companią y towarzystwo swoie, mianowicie: Budrecki y [s] samą, z Łukowiczową z Numgol, Sorokową pod j. m. panem Horodeckim w Poszołtuniu; Adamowa Dopkowa w starostwie Botockim, w Stulgiach mieszkaiącą; Lipciowa z Rowel jasnie wielmoznego j. m. xięd̨za biskupa; Janowa Lutkowna Girdwoyniowa, poddanka j. m. pana Monkiewicza, w Uzumedziu mieszkaiącą; w Polepskim siele j. m. pana Alexandra Uwoynia Monczas y [s] samą Monczową; Urkowa Alwinikowa stara, a młoda teraz sie uczy, kturą uwalniam, y

juz w bractwo swiętego Anioła wpisała sie; Swokszlowa Wanagiowa, ktora przedtym w Widuklach mieszkała, a teraz w Rosieniach; j. m. pana Stefana Uwoynia Kondzinowa w Awliszkieliszkach[1] mieszkaiąca; Salamon Puzaytys w Poszołtuniu mieszkaiący, poddany pana Samuela Uzumeckiego, a między nimi nastarszy takze Kurmelis, ktury pod j. m. panem Kozarynem mieszkaiący.

Ktore te osoby powiadała, yz sie zletywaią, w sroki przemieniwszy, pod Orzwilkiem na gurę nad rzeką Szołtuną, a tego lata przeszłego razow pięc zlecieli sie na pomienioną gurę, ciała swe zostawiwszy na || mieyscach swych zwykłych, mianowicie Budrecki sam y Budrecka sama, trzecia Łukowiczowa na bagnach tamze niedaleko domow swych numgolskich, w koncu gaiu j. m. pana Hołowina. A gdy trzeba leciec, na te mieysce przyidą, z tego bagna wynidzie pan ich wszytkich, imieniem Paweł, z sługami swemi dwuma — Jakubem y Piotrem, ktorych obmywaiąc wodą do lecenia, y tak, ciała zostawiwszy, sroką poleci kozda osoba z nich. Tak i inne mieysca maią, i tym sposobem czyniąc lecą. A ja, Zuzanna, do ruczaiu pod dworem pana swego, do ogrodu gdy przyidę, wysz pomieniony Paweł, wyszedszy s tego ruczaiu, obmyie mie wodą, na tym mieyscu ciało zostawiwszy, sroko polecę.

Taz Zuzanna powiedziała, yz od Budreckiego samego y od Budreckiey y Łukowiczowey wszyscy są sąsiedzi zczarowani, y gdy nię będą pokonani, nie będzie dobrego samych na zdrowiach i na dobytkach ich, gdyz są barzo mocnemi y srogiemi czarownikami.

Przytym powiedział j. m. pan Blinstrub, yz maiąc wysz pomienioną Zuzanne [w] więzieniu, ze wielkie niezdrowie, sam z małzonko swo y z czeladzią miał, i za pytaniem tegoz j. m. pana Blinstruba, co by to było, ta Zuzanna powiedziała na te słowa, yz sam Budrecki y sama Budrecka, takze Łukowiczowa wielce czarowali nocami, rozne kładąc czary jako na niezdrowie, tak aby ludzie nie wierzali, ze oni są czarownikami.

Ku temu za pytaniem pana Lukaszewica o wrzeciono s przędzą, ktore z rąk wypadło corce przędąc w izbie; ktore zginęło, na ktore słowo odpowiedziała taz Zuzanna, yz diabeł Paweł wziowszy oddał Budreckiemu y Budreckiey, aby czarowali.

|[1]A tak, widząc|[1] takową jawnosc czarodzieystwa pomienioney czarownicy Zuzanny, uznali wszyscy y osądzili jednostaynie dac do mistrza na turtury y spalenie.

[1] Awliszkiekiszkasz.

[1–1] *Pakartota*

Gdzie tedy wyzey pomienionego tego dnia na plac wyprowadzaiąc mistrzowi Zuzanne Slechiniową posłali mnie, Michała Zylewicza, jenerała jego[2] kro. msci, z j. m. panem Hrehorym Demontowiczem, komornikiem xiestwa Zmudzkiego, y z inszymi: ich [m.] panem Danielem Dopkiewiczem a panem Janem Legaczynskim y panem Kamienskim do pana Budreckiego y Budreckiej, y do pani Łukowiczowey, prosząc ich, aby przyszli przysłuchac sie y s tego powołania oczyscic sie.

Y gdy przyszli na te mieysce, prosili wszyscy, aby sie przysłuchali y s tego sie oczyscili. A gdy mistrz po trzykroc na turtury brał w oczach ich, zadney ani zadnego nie uwolniła, procz jedney polepskiey poddanki j. m. pana Uwoynia, na imie Alwinikayciowey młodey, ktora zaczowszy uczyc sie, odrzekła sie y w bract[w]o swiętego Anioła Stroza wpisała sie; ją uwolniła. Y tak te Zuzanne spalił mistrz.

A po spaleniu pan Budrecki y Budrecka y trzecia Łukowiczowa po sobie parącznikow nie mieli, y tak ich pobrawszy — jednego Budreckiego do j. m. pana Krzysztofa Blinstruba do dworu Rowlenskiego, Budrecką do dworu pana Sczepana Szostaka, trzecią Łukowiczową do domu pana Hrehorego Dementowicza, domow ich, lezących w okolicy Numgolskiey, w powiecie Widuklewskim, na degredowanie osadzili.

Tegoz dnia, wyzey mianowanego, s posrodka wszytkiego koła y zgromadzenia swego wyprawili j. m. pana Jana Legaczynskiego s panem Jerzym Bogdanowiczem do j. m. pana Jerzego Horodeckiego, do domu jego, leżącego w xięstwie Zmudzkim, nazwanego Poszołtunie, aby doniesli y opowiedzieli o jawney czarownicy, szkodliwey nie tylko okolicznym sąsiadom, ale y opodal mieszkaiącym. Gdzie, nie zastawszy samego j. m. pana Horodeckiego, doniesli samey j. m. paniey Horodeckiey s powołania Zuzanny Slechiniowey, ktora spalona, a od niey się tych czarodzieistw uczyła, y prosząc o wydanie tey Zofij Sorokowey na dekretowanie y na pokonanie takowey, aby sie nie mnozyli, y do przysłuchania prosili samey j. m., aby z ramienia swego kogo zesłała. Gdzie nie mogąc kogo innego s przyiacioł swych zesłac, a w tym zesłała j. m. pani Horodecka panią matkę swoią, j. m. panią Siemaszkową do przysłuchania.

Gdzie za przybyciem pani Siemaszkowey, tegoz *miesiąca* marca dnia osmnastego po dekredowaniu poczoł dobrowolnie pytac pan Władysław Osakowicz o zczarowanie krow swoich y bydła. Za ktorym pytaniem Sorokowa powiedziała, izem „ja

[2] j. m.

na pagurku siedziała nad Szołtuną, a Metugiowa, poddanka j. m. pana Horodeckiego, z Adamową Dopkową sioła Stulgiow, starostwa Botockiego, s Kiebiową s Poyslinia, s tegoz starostwa, onę krowy w dłon doili y na mogily mleko lali, y krowie jedney miedzy rogi szersc wystrzygli".
Za pytaniem tegoz pana Sakowicza i roznych osob, jezli panom swoim czarow jakich nie pokładała, taz Sorokowa powiedziała, yzem z Zuzanną Slechiniową, z Dopkową w ulicy zaby zakopali, czaruiąc bydło y koni, y na wszytko złe, aby ich w tym mieyscu ulicy nie chowali, na drugie mieysce przeniesli. Y niemało złosci swoich, czynionych roznym ludziom zeznawała na się z drugiemi.
A j. m. pan Krzysztof Blinstrub dowodził na nią wypisami dwiema s xiąg czarnych powołanie na nią, a teraznieyszym trzecim powołaniem. Gdzie wszyscy ich[m.], widząc takowę dowody i dobrowolne zeznanie słysząc, uznali ją dac na turtury do mistrza, a po turturach || na spalenie.
Zarazem tegoz dnia, wyzey mianowanego, gdy przyprowadził ją mistrz do łomu y wziął na turtury, powtornie pytali sie, s kim kompanią miała y s ktoremi. Po dwakroc powiedziała: „S temiz osobami, wyzey mianowanemi, do tego z Budreckim, y Budrecką, y Salamonem Puzem, poddanym pana Samuela Uzumeckiego", y ich nie uwalniała. Y s takową mową ją spalono.
Takze s tegoz koła y zgromadzenia uprosiwszy z posrodka siebie j. m. pana Alexandra Niecieckiego s panem Jozefem Paszkiewiczem wyprawili do pana Samuela Uzumieckiego, donosząc takowego czarownika mocnego i nad wszytko starszego, aby onego raczył wydac y sam przybył przysłuchac sie w tey sprawie. Gdzie za doniesieniem i oznaimieniem sam pan Uzumecki, onego pokazawszy y pod strazy zostawiwszy w domu swoim, przyiechał do Widukl do zgromadzenia za oznaymieniem y do wyrozumienia, gdzie obaczywszy y usłyszawszy takowe dowody słuszne, prosił z całego koła z zgromadzenia o przydanie sobie dobrych rycerskich ludzi słuzałych dla przyprowadzenia bezpiecznieyszego, aby nie odgromił y me uciekł w drodze. Gdzie za przyprowadzeniem y za pytaniem dobrowolnym ni do czego sie nie przyznawał y kompanij nie wydawał.
A w tym wszyscy tegoz miesiąca marca, dnia dwudziestego wtorego roku wyzey mianowanego, uznali dac go na probę do wody, gdzie na wodzze w oczach wszytkich po wierzchu pływał. A potym z wody onego na turtury mistrzowi zdali, gdzie przez niemały czas na turturach po trzykroc będąc, poczoł sie

przyznawac, yz ziele daię na przelęknienie ludziom i na odchwytanie czarow, a sam nie umiem czarowac, tylko umiem strzelbę na głos psowac y zamawiac na niewystrzelenie. A potym poczoł muwic niezrozumiano mową — ni grecką, ni łacinską, ani niemiecką, ktora onemu na wszytko służące mienił była, y przez te słowo powiedział: „Wszytko mogę czynic, a więcey nie mogę powiadac y nie wiem czemu".
A potym pytali sie y niego o kompanią, z kturemi przestawał. Tylko sie znał, zem był po wzięciu Zuzanny Slechiniowey u Budreckiego y Budreckiey, y w Rosieniach, y w Poszołtuniu, y u Dopkowey w Stulgiach, y nie chciał powiedziec doskonale. A tak go y s tą mową spalono. Ktore spalenie s podziwieniem wszytkiego zgromadzenia, ze sie łom nie dał palic, y potym w ogniu wołał niezrozumianym głosem y mową, y nad nim sroki sie wieszali. Y tak go ledwie spalono z wielką trudnoscią.
A po spaleniu onego tez zgromadzenie y koło wszytkie uznali Dorotę Budrecką dac na probę do wody. Po ktorym uznaniu dnia miesiąca marca dwudziestego szostego dnia, roku wyzey mianowanego, gdzie na wodzie w oczach wszytkich pływała po wierzchu. A potym ją wyiąwszy z wody, brac y puszczac do wody tegoz dnia y roku, wyzey mianowanego, [kazali] Katarzyne Łukowiciową. Takoz po wodzie wierzchu pływała. A y tę wyiowszy z wody, na wodę samego Budreckiego puscic kazali mistrzowi. Ktorych uznali wszyscy, wszytkie osoby spaleniem ognia.
Y tak Budrecką zarazem katowi na łom kazali, a ona sama dobrowolnie, na turturach y na łomie będąc, powiedziała: „S kim Puzas znał sie, y ja s tymi przestawała, y daley więcey mowic nie moge".
Ale uzywszy miłosierdzia, y za włozeniem sie w to przyiacioł, na parękę panią Łukowiczową dali j. m. panu Michałowi Woyniatowi, koniuszemu x-stwa Zmudzkiego, j. m. panu Janowi Legaczynskiemu, j. m. panu Janowi Jastrzebskiemu, j. m. panu Hrehoremu Sowkontowi, j. m. panu Mikołaiowi Konopinskiemu.
A Michała Mikołaia Budreckiego takoz na parękę wzieli j. m. pan Hrehory Demontowicz, komornik x-stwa Zmudzkiego, z j. m. panem[1] Alexandrem Niecieckim y ze mną, Michałem Zylewiczem, s panem Stanisławem Czyrskim.
A wysz pomienioną Dorotę Budrecką mistrzowi ją podług dek-

[1] *Pakartota*

retu polubownego y słusznych dowodow powołania skazali na spalenie.
Co to my, || przy tym byli, widzieli y słyszeli w takowey w tey sprawie, dali ten nasz kwit relatyny s podpisem rąk naszych ku zapisaniu do xiąg czarnych surogatorskich *xięstwa* Zmudzkiego.
Pisan roku wysz mianowanego.

У того квиту реляцыиного подпис рук енераловъ тыми словы:

Michał Zylewicz, jenerał j. m. kro. msci *xięstwa Zmudzkiego*, ręką mą. Jan Paszkiewicz Woronowski, jenerał j. m. k. *xięstwa Zmudzkiego*, ręką mą.

53. *1681.VI.1. Ištrauka iš Žemaičių žemininkės Ievos Jonavičienės testamento, kuriame kaltina savo vyro meilužę, kad ši ją pakerėjo ir dėl to jauna miršta.*

MAB, f. 256, Nr. 4492/2, l. 34. K. Jablonskio nuorašas iš 1681.VII.1 įrašo Žemaičių pilies teismo knygoje, ŽP 35, l. 621—622.

Savo turtą, pusę Meškėnų dvarelio Mažųjų Dirvėnų paviete, priklausantį iš vyro užstato teise, testamento sudarytoja Ieva Jonavičienė paliekanti savo mažamečiam sūnui Andriui. Vyrui Stanislovui Jonavičiui nieko nepaliekanti, nes jis jos nemylėjęs, po gimdymo primušęs, o pats gyvenęs su savo merga Ona Juodmižyte Šarkyčia. Lankydamasi toji merga pakerėjusi Jonavičienę: ji taip susirgusi, kad tėvai turėję ją ant rankų iš lovos ir į lovą nešioti. Testamentu prašo tėvus neatiduoti vyrui sūnaus, kad ir jo nepakerėtų.

Ja, Ewa Czechowiczowna — Stanisławowa Janowiczowa, ziemianka jego kro. mci ziemi Zmoydzckiey... Maiętnostkę ubogą moią, co mam od małzonka mego, pana Stanisława Janowicza — połowicę zastawnym prawem w dwiescie kopach *groszy litewskich*, nazwane Mieszkiany, w powiecie Małych Dyrwian, tedy te swoie dobra zapisuię y leguię tym testamentem moim [synowi memu], ktorego zostawuię w młodych leciech onego, jescze przy piersi bapki, syna swego miłego Andrzeia Janowicza...
A małzonkowi swemu nic a nic nie zapisuię y nie leguię, bo nie miała zadnego poszanowania od niego. Y w stanie małzenskim, skoro syna pan Bog mi dał, s pologu stawszy, w yzbie zbił chorą, nie zył ze mną dobrze. A potym wpadłem w chorobę cieszką, ze zaraz upadłem na nogi, opieraiąc się sciany

rękoma, nie moglem chodzic w yzbie, a małzonek moy powiedział przede mną, zem „ja tobie tey choroby nabawił". Lepiey kochał się w dziewce swoiey Annie Jodmizownie Szurkici, s ktorą z dawnych czasow, młodziencem będąc, jusz z nią zył y mieszkał; lepsz jego podłoznyca była, nizeli zona, lepiey się w niey kochał, nizeli w zenie, w szlubney || swoiey.

Tasz sama, ktorą pomieniłem, sczarowała, przychodząc do niego, a teraz, w młodych lieciech, ydę s tego swiata s tey dziewki rąk. Odyskali rodzyce, dowiedziawszy się, ze chora, do domu swego. Lezalem jako lazarz jaki, ciało na mie gniło, rodzycielka moia w starych lieciech musiała piastowac, s poscieli do poscieli nosic, bo nie moglem na nogach chodzic, tak mi sczarowała ta niezbozna dziewka jego.

Ydę s tego swiata dlia niey bez czasu, tedy upraszam rodzyca swego y rodzicielki, aby na nią tego prawem dochodzyli, ze mi ona sczarowała, y s tego swiata schodzę, ydę z rąk oney; aby syna mego nie oddawali, ktory jest pomieniony w testamencie, rodzice y dobrodzieie, bo y tego dzieciencia mego nie oddawali, bo sczaruie ta bezecna dziewka, jako mnie samą...

Pisan w Pokomulszu, roku tysiąc szescset osmidziesiąt pierwszego, miesiąca junia pierwszego dnia.

54. *1697.VII.5. Protokolas dėl raganavimu įtarto žmogaus sugavimo, teisimo ir sudeginimo Kelmėje.*

MAB, f. 256, Nr. 4493, l. 105—106. K. Jablonskio nuorašas iš originalo (be parašų ir antspaudų), kuris buvo Šiaulių „Aušros" muziejuje.

Dokumente aprašytas toks įvykis. Keliauninkai (tikriausiai maldininkai) joninių išvakarėse vyko iš Kėdainių į Žemaičių Kalvariją ir Kelmės laukuose pamatė nuogą (matyt, nusivilkusį marškinius) žmogų, kurstantį dirvoje laužus. Atėję į Kelmę, keliauninkai apie tai pasakė miestelėnams. Tuo metu Kelmėje buvęs Žemaičių pakamario žmonos tarnas Valevičius nusiuntė iš miestelio Dovydą Lipinį ir du bernus suimti to žmogaus. Nuvažiavę ar nujoję į vietą (tai buvo vakarinių pamaldų metu), jie rado tą žmogų nešiojantį žagarus į penkis laužus. Iš pradžių pasiuntiniai jo bijojo, bet jiems pavyko tą žmogų suimti ir atvesti į Kelmės dvarą. Paaiškėjo, kad tai esąs kampininkas Mikalojus Karalius. Tardomas jis paaiškino, kad ugnį ėmęs iš savo šeimininko, pas kurį gyvenąs. Laužus kūrenąs išdeginti skynimui, kurį iškirtęs per keturias dienas prieš jonines. Nuogas dirbęs, nes norėjęs pašildyti nugarą. Kieno žemė, kurioje

dirbęs, jis nežinąs, bet, atsiradus savininkui, galėsiąs rugius atiduoti.
Vyrai, kurie buvo nusiųsti suimti tardomojo, skundėsi, kad po to kelias dienas baisiai dvokę jų rankos; skundėsi, kad kiekvieną dieną, artėjant to žmogaus suėmimo valandai (vakarinėms pamaldoms), juos imąs graužti toks nerimas, jog net nežiną ką daryti.
Buvo nutarta Mikalojų Karalių, įtartą esant raganių, išmėginti vandeniu. Įmestas į vandenį, jis plaukęs „kaip antis". Žemaičių pakamarienės sušauktas kviestinių bajorų teismas nusprendė įtariamąjį tardyti kankinant. Tardymas ir kankinimas vyko 1697.VII.3. Tris kartus kankintas ugnimi, tardomasis net nesujudėjo ir nieko neprisipažino. Po kankinimo buvo dar kartą plukdomas, ir vėl neskendo. Kankinimą stebėjo daug suvažiavusių žmonių. Beveik visi Kelmės miestelėnai kalbėjo, kad Mikalojus Karalius seniai esąs raganius.
Po kankinimo ir naujo plukdymo įtariamasis, nors neprisipažino, buvo nuteistas mirti. 1697.VII.5 jis buvo dar kartą kankinamas, bet vėl neprisipažino. Tada buvo sudegintas.

W roku teraznieyszym tysiąc szescset dziewiedziesiąt siodmym, miesiąca juni dwudziestego trzeciego, za daniem wiadomosci podroznych ludzi, ydąncych od Kieydan do Kalvarij Zmuydzkiey, znalezli człowieka nagiego, ognie roskładaiącego na dyrwanie w polach kielmenskich, gdzie za przybyciem ludzi takowych do Kielm opowiedziely miastu.
W tym razie sługa będący p. Walewicz wielmozney j. m. pani podkomorzyney zmudzkiey posłał mieszczanina, na imie Dawida Lypinia, y parobkow dwoch mieszczanskich. Gdzie poiechawszy nalezly takze nagiego, noszącego chrost do ogni, rozłozonych na mieysca pięc. Do ktorego przyiechawszy y sami sie polękaly, ledwo mogly onego wziąc, y odprowadzily do dworu Kielmienskiego.
A gdy onego złoczynce pytano, na imie Mikołaya Krolia, gdzie y skąt ogien brał, powiedział: „U gospodarza swego, gdzie mieszkał komorą, Mierkiela Giedrurkia". Y na co tak daleko nios? On odpowiedział: „Pasieke palyłem na dyrwanie przed swietym Janem, com wytrzebił przez cztyry dni przed swietym Janem".
A gdy pitano, czemu nagi, odpowiedział: „Pleca grzałem".
Pytano, czy to grunt? Odpowiedział: „Nie wiem. Yeslyby sie kto odezwał, tedy y zyta odrzeke sie",— odpowiedzial tymi słowy.

A ktorzy go łapali wysz wyrazeni o nieszporney godzinie przed swietym Janem, tedy sie wszyscy uskarzaly: kiedy przychodzi ta godzina, nie mogą sobie co radzic dręczeniem, tęsknotą. Y ktorzy go prowadzili, wzieły, uskarzaly sie, ze ręce ym posmiardli strasznym smrodem przez kilka dni.

A gdy go pławiono w stawie na wodzie dwudziestego piątego juni, pływał jako kaczka. Gdzie byli wysadzeni od wielmozney j. m. p. podkomorzyney ych m. panowie pan Kodran, p. Katlewski, p. Gruzdz, pan Jan Baginski y inni ich m.— sądzily onego na tortury. Ktorego dano na dniu trzecim, juli miesiąca trzeciego dnia, gdzie sie nie znał ni do czego, krom co wyznał, jako ogien niosl do łomu palenia. Y te trzebiska dawne, pnie ciente nieswieze, y ognie niezwyczayne, składane na cudzym gruncie, na dyrwanie, ktory niepodobny był do orania w poznym czasie, zrosły, od kilkudziesiąt lat nie orany.

Ktory pomieniony Mikołay Krol po turturach y na wodzie był pławiony przy nawalnym ziezdzie ludzi niemało, ktorego kozdy widzieli pływaiącego, j[a]ko gąsiora. Ktorego y miasto Kielmienskie niemal wszytkie mowily, ze zdawna jest obmowiony czarodzieystwem. Jako y ognia kiedy mistrz podłozył mu, ani troche nie poruszył ciała swego. Po trzykroc dodaiąc ognia, nic nie znał [się] do czarodzieystwa, bo mu chleba podała Podziowa, kiedy prowadzili złapawszy do dworu; taz Podziowa, za nim ydąc, rozmawiała az do krzyza za miasto ode dworu.

Ktorego na potym sądzily na gardło, na spalenie, jako upadłego w rzeczy. Na odwodzie dnia piątego juli, jako na ostatnim stopniu, nie znał sie ni do czego, y kiedy go pitano, jesly chcesz zyc jiescze na tym swiecie, on odpowiedział: „Juz mi czas przyszedł, wydze zywota mego, znac za grzechy moie pan Bog mnie skarał". Y prosił panow sendziow, y kturzy go lapali, ze „odpusccie mnie, a ja wam wszytkim odpusczam". W tym spalono.

55. *1712.X.22. Ištrauka iš Alytaus miestiečio Jono Kunevičiaus ir jo žmonos skundo, kuriuo kaltina Stanislovą Butavičių dėl apkalbėjimo, kad jis, J. Kunevičius, eidamas į teismą, apverčiąs girnas.*

MAB, f. 256, Nr. 4492/2, l. 35a. K. Jablonskio išrašas iš Alytaus magdeburgijos knygos, VCA, Senieji aktai 5801, l. 103.

Roku 1712 miesiąca octobra 22 dnia. Załował... u xiąg radzieckich miasta jego k. msci Olity uczciwy Jan Kuniewicz y z

małzonką swoią na uczciwego Stanisława Butowicza y na małzonkę onego o to y takowym sposobem, iz... rzekł Stanisław Butowicz na p. Jana Kuniewicza y małzonkę onego, ze „ty, kiedy idziesz do prawa, to zarna obracasz".
Tedy prosił p. Wawrzynca Krupskiego, zeby obaczył, czy odwrocone zarna.
Ktory, tam bywszy, znalazł według zwyczaiu zarna stoiące...

56. *1713.III.31. Ištrauka iš Žemaičių bajorų Jono ir Elenos Ganiprauskų skundo, kuriuo kaltina Joną ir Oną Neverdauskus, kad jie priėmę į savo Balčių-Milžavėnų dvarą pabėgusius Ganiprauskų valstiečius, kaltinamus kerėjimu.*

MAB, f. 256, Nr. 4492/2, l. 35. K. Jablonskio nuorašas iš Žemaičių pilies teismo knygos, VVA, Senieji aktai 14510 (ŽP 58), l. 409—410a, Nr. 199.

Skunde sakoma, kad 1710 metais, per maro epidemiją išmirus Ganiprauskų Jukonių dvaro (Viduklės pavieto) valstiečiams, Ganiprauskai siuntę ieškoti naujų valstiečių į Polocko miestą ir vaivadiją. Ten rastos 3 valstiečių šeimos buvusios apgyvendintos ištuštėjusiuose Jukonių kaimo ūkiuose. Vienas iš atsikėlusių valstiečių, vardu Ivanas, 1712 metais pakerėjo žydo vaiką, vėliau — ir Ganiprauskų berną Joną Micevičių. Tais pačiais metais Ivanas, norėdamas pakerėti poną J. Ganiprauską, pakvietęs jį į vestuves ir davęs išgerti alaus, į kurį prieš tai įmetęs 3 žarijas. Nuo to alaus skundėjas kelias dienas sirgęs. Ivano žmona pakerėjusi skundėjo žmoną, ponią E. Ganiprauskienę, duodama jai vištos kiaušinių. Dabar dėl tų kerų ji serganti džiova. Dėl minėtų valstiečių kerėjimo padvėsę penki Ganiprauskų gyvuliai. Po viso to kaltinamieji valstiečiai perėję atsakovo J. Neverdausko globon ir 1713.III.23 naktį pabėgę į jo Balčių-Milžavėnų dvarą.

Proces j. m. p*ana* Goniprowskiego y samey jey m. na j. m. p*ana* Niewiardowskiego y panią, małząkę j. msci.
Roku tysiąc siedmsetnego trzynastego, m*iesiąc*a marca trzydziestego pierwszego dnia.
Na urzędzie jego k. msci grodzkim żmuydzkim przede mną, Janem Iwanowiczem, kuchmistrzem y podstaroscim X*ięstwa* Zm*udzkiego*, solenną swą zanaszali manifestacyą j. m. p*an* Jan Goniprowski y jey msc pani Heleno Niemczewska — Janowa Goniprowska małząkowie na j. m. pana Jana Niewiardowskiego

y panią małżąkę j. m., jey msc panią Annę Szczepowską — Janową Niewiardowską y pomocnikow, ich msciom samym de nomine et cognomine dobrze wiadomych y znaiomych o to, iż co w roku przeszłym tysiąc siedmsetnym dziesiątym, po wymarciu plagą Panską morowego powietrza poddanych żałuiącego j. mc. pana Goniprowskiego do maiętnosci, nazwaney Jukonie, w xięstwie Żmudzkim, powiecie Widuklewskim lezącey, przynalezących, żałuiący, chcąc, azeby przecie jaka kolwiek podpora dworowi była y robota, ile w cięszkie o robotnika czasy, isc mogła, salvuiąc fortunę swoią aż na Rus, w woiewodztwo Połockie y do samego miasta Połocka po dwakroc z wielką stratą y kosztem na talarow bitych szescdziesiąt łożonym posyłac musiał.

Jakoz w roku przeszłym tysiąc siedmsetnym dwunastym, miesiąca julii siedmnastego dnia, już po zasieniu zboż jarzynnych w polu poddanych, jednego Iwana, drugiego Jakuba, trzeciego Pawła z ich żonami, dziecmi bez zadney ruchomosci, nawet y odzienia dobrego, tylko co z duszami z Rusi w xięstwo Żmuydzkie przyprowadził, dawszy onym pięc pustek chłopskich porządnych z budynkami wszelkiemi we wsi, nazwaney Jukonie, z gruntami wszelkiemi, do tych pustek należącemi, zytem y jarzyną || zasianym, y jeszcze zboża dwornego, w polu na dwie beczki zasianego. Do tego przydał konie, woły y inne drobne bydło, także siermięgi, onderaki, płotna, poscieli, po chłopach wymarłych pozostałe, legumina wszelkie z dworu y, co jeno onym potrzeba była, dawał, zapomagał.

Ktorzy to chłopi, zostaiąc pod załuiącemi, będąc nalezycie kontenci, a mało co mieszkawszy y panom swoim usługuiąc, owszem, przeciwko onym złą wynurzywszy intencyą y umysł, a jawnie grzesząc przeciwko Bogu, naypierwiey w roku tysiąc siedmsetnym dwunastym pomieniony chłop, na imie Iwan, dziecie zydowskie, a potym y chłopca załuiących, na imie Jana Micewicza, oczarował.

Daley tedy wykonywaiąc niesłychaną, bezbozną impreze swą, w tymże roku zaprosiwszy do siebie na wesele samego załuiącego, a chcąc onego haniebną pokonac smiercią, czaruiąc trzy węgle wrzuciwszy do kufla y piwem nalawszy, do wypicia załuiącemu j. m. podał. Ktore piwo gdy protestant, nie spodziewaiąc się takowey niezyczliwosci od chłopa swego, wypił, tedy przez kilka dni cięszko chorował, a potym za słusznym dowodem, jako się wszczeła o nim mowa, że te niezboznę akcyę

czarodzieyskie umie, tedy, z tegoż samego kufla dawszy załuiącemu pic, od takowego paroxizmu ratował.
Jednakże drugim razem zas tąż samą uczynił, jako też w tymze roku zona tego to Iwana samą załuiącą, jey mc panią Goniprowską, jayca kokosze daiąc oczarowała, ktora y teraz w suchotach zostaię.
Także bydła sztuk pięc z tegoż czarodzieystwa pozdychało. Podobnym sposobem ciż hultaystwo, niezyczliwie ku panom swoim postępuiąc a nie po gospodarsku sprawuiąc się, koni dwoie dwornych, na robotę onym danych, naderwali y pokaleczyli... A potym, udawszy się w protekcyą obzałowanemu j. m. panu Niewiardowskiemu... w roku teraznieyszym 1713-m, ze dnia 23 na dzien 24 miesiąca marca... wszystkich wysz wspomnionych poddanych... do maiętnosci swey, nazwaney Bolcze, alias Miłżowiany... wyprowadzili...

57. *1717.V.13. Ukmergės pilies teismo sprendimas, kuriuo atidedama ieškovo Juozapo Serapinavičiaus ir raganavimu kaltinamos jo tarnaitės, bajorės Marijonos Žvilgaudaitės byla.*

MAB, f. 256, Nr. 4492/2, l. 37—38. K. Jablonskio nuorašas iš Ukmergės pilies teismo knygos, VVA, Senieji aktai 13912 (UkP 35), l. 395/a, Nr. 214.

Ieškovas, bajoras Juozapas Serapinavičius kaltino atsakovę, savo tarnaitę, bajoraitę Marijoną Žvilgaudaitę, kad ji visada dariusi bloga ir raganavusi. 1715.X.15 ji buvo pristatyta į Ukmergės pilies teismą ir per tardymą prisipažino, kad esanti ragana, o kerėti ją išmokiusi ir vadovavusi Kauno pakamario Mikalojaus Zabielos valstietė Jonienė Ketvirtienė iš Končiškių-Lokėnų kaimo. Pagal tuo metu priimtą pilies teismo nutarimą ieškovas pašaukė atsakovę M. Žvilgaudaitę į Ukmergės pilies teismo 1717 m. gegužės mėn. sesiją. Teismas bylos nagrinėjimą perkėlė iš 1717 m. gegužės 11 d. į 13 d. Ieškovo šaliai teisme atstovavo advokatas Jonas Kojalevičius, atsakovės — advokatas Pranciškus Jomantas. Ieškovo advokatas perskaitė Ukmergės pilies teismo 1715.X.15 sprendimą, kuriuo šalių baudų ir nekaltumo priesaikos klausimas buvo atidėtas, kol Kauno pakamaris Mikalojus Zabiela pristatys kaltinamosios Marijonos Žvilgaudaitės apskųstąją valstietę Jonienę Ketvirtienę. Remdamasis tuo dekretu, ieškovo advokatas reikalavo, kad M. Zabiela ir jo nuomininkas Antanas Pužauskas, tiesioginis valstietės Jonienės Ketvirtienės valdytojas, pristatytų ją į teismą ir leistų ieškovui prisiekti, jog atsakovė, kaltinamoji Marijona Žvilgau-

daitė ir Jonienė Ketvirtienė pakerėjusios ieškovą, jo žmoną ir turtą, o ieškovui prisiekus, nubausti kaltinamąsias.
Savo ruožtu atsakovės Marijonos Žvilgaudaitės advokatas teigė, kad ieškovas neturįs teisėto pagrindo reikalauti tokio sprendimo, kol į teismą nepristatyta svarbiausia kaltinamoji — Jonienė Ketvirtienė. Todėl jis reikalavo, kad bylos nagrinėjimas būtų atidėtas kitai teismo sesijai.
Teismas, išklausęs šalis, nusprendė atsakovę, kaltinamąją Marijoną Žvilgaudaitę palikti Ukmergės pilies kalėjime, o bylą atidėti. Šalys su sprendimu sutiko.

Roku tysiąc siedmsetnego siedmnastego, *miesiąca* maja trzynastego dnia.
Na roczkach majowych, w tym roku wyz na dacie pisanym przypadłych y sądownie porządkiem prawnym w Wilkomierzu odprawowanych, przede mną, Michałem Antonim xięciem Radziwiłem na Ołyce, Nieswizu y Klecku, hrabią na Szydłowcu, Mirze y Krozach, krayczym W. X. Lit°, wilkomirskim, metelskim, siemnienskim y niemonoyskim starostą, a Marcianem Broniszem, pisarzem, urzędnikami sądowemi grodzkiemi powiatu Wilkomirskiego, gdy z porządku regestrowego ku sądzeniu przypadła sprawa j. m. pana Jozepha Serafinowicza z panną Maryanną Zwiłgowdowną, za przypozwem, przez aktora wyniesionym, a to mieniąc o to, iz co przez wszytek czas złosc y czarodzieystwo czyniła, iz co w roku tysiąc siedmset piętnastym, *miesiąca* oktobra piętnastego dnia, gdzie będąc zymana na czarodzieystwie y przed sądem stawiona grodzkim Wilkomirskim, y będąc na konfesacie wyznała y we wszytkich swoich złych, niezboznych uczynkach uczynionych w czarodzieystwie zeznała się, o co y dekret urzędu grodzkiego zakroczył. Do przysłuchania ktorego dekretu y do przyjęcia skuteczney za onym rozprawy o szkody, nakłady, dalsze paeny i winy prawne na roczki majowe aktor zapozwał.
Do ktorey sprawy, po odłozeniu moim tey sprawy ze dnia jedynastego *miesiąca* maja in anno praesenti do dnia dwunastego eiusdem, na terminie tedy y dniu dzisieyszym, zwysz na dacie wyrazonym, to jest na dniu trzynastym *miesiąca* maja przypadłym, za przywołaniem przez jenerała stron do prawa, od aktora j. m. pan Jan Kojalewicz, mieczny upitski, a od pozwaney j. m. pan Franciszek Jamont, komornik powiatu Wilkomirskiego, patronowie, za mocami prawnemi, sobie do tey sprawy danemi y ustnie zleconemi, oczewisto ku rozprawie prawney stawali.

Zatym wyz rzeczony aktora patron przypadłego tey sprawie terminu, dekretem urzędu moiego w roku przeszłym tysiąc siedmsetnym piętnastym, m*iesią*ca oktobra piętnastego dnia na roczkach oktobrowych ferowanym, dowiodszy, pokładał y czytał dekret, kturym to dekretem, miedzy aktorem a pozwaną wypadłym, urząd moy grodzki in disquisitionem natenczas podaney confesati względem konkluzyi roczkow nie wchodząc y zadney natenczas nie czyniąc finalney decizii s pomienioną panną Maryanną Zwiłgowdowną według requisicii samego j. m. p. Serafinowicza, lecz te sprawę cum toto causae effectu ex ratione, ze pomieniona panna Zwiłgowdowna ex propria oris confessione, jako y z konfesaty constat, Kietwierciową powołała, stosuiąc się do prawa statutowego, artykułu osminastego z rozdziału cztyrnastego, przez ich m. pp. patronow alegowanego, samey słusznosci y s*więtey* sprawiedliwosci tez samą Kietwierciową powołaną, poddanką w. j. m. p. Zabiły, podkomorzego kowien*skiego*, w zastawie natenczas u j. m. Puzewskiego będącego, we wsi Konczyszkach, alias Łokianach, mieszkaiącą, ktura pryncypałką y mistrzynio była uczynien do postradania j. m. p. Serafinowicza y samey jey m., takoz do zgubienia na fortunie ich m. paeny natenczas s prawa sciągaiące się y przysięgi, do ktorych się ab utrinq*ue* zabierali, suspendowawszy, vigore pierwszego dekretu jako przyparęczoną Kietwierciową y przez w. j. m. p. Zabiełe, podkomorzego kowien*skiego*, stawic do sądu deklarowaną, tymze aktorom na przyszłey cadencii dla conwiqcii dalszey obwinionych w czarodzieystwie[1] osob, kture bez stawienia y personalney compar[y]cyi ultimate convincowane byc nie mogą, dla postawienia do sądu moiego j. m. p. Serafinowiczowi y samey jey m. w. j. m. pana Zabiełe, podkomo*rzego* kowien*skiego*, jako wiecznika, a j. m. p. Puzewskiego jako zastawnika || przypozwac nakazał.

Vigore ktorego dekretu poniewaz na teraznieysze roczki przypozwanym jest w. j. m. p. Zabieło, podkomorzy kowien*ski*, jako wiecznik, a j. m. p. Puzewski, jako zastawnik, do stawienia powołaney Kietwierciowey[2], zaczym naypierwiey oney postawienia, a potym zabieraiąc aktorowi swoiemu do juramentu na tym, jako przez p. Maryannę Zwiłgowdownę y powołaną Kietwierciową jest z małżąką swoią zczarowany na zdrowiu y na dobytku wszytkim, a po wykonanym juramencie paen crymi-

[1] czaroszeystwie
[2] Kwietwierciowey

nalnych na pannie Maryanne Zwiłgowdownie wskazania prosił y domawiał się.
E converso patron j. m. pan Franciszek Jamont donosił to, iz na teraznieyszym terminie nie moze j. m. p. Serafinowicz w tey sprawie do juramentu przez patrona swego zabierac się y panny Maryanny Zwiłgowdowny convincowac bez postawienia powołaney Kietwierciowey, poniewaz y confesata obiasnia byc winną w czarodzieystwie Kietwirciowa, zatym tey sprawy natenczas bez personalney compariciі Kietwierciowey nie sądzenia, lecz tey sprawy cum toto effectu do przyszłych roczkow odłozenia u mnie, starosty, domagaiąc się, do decizyi moiey podał.
A tak ja, starosta, y z urzędem moim w tey sprawie j. m. pana Jozepha Serafinowicza z panną Maryanną Zwiłgowdowną za dekretami odkładowemi y przypozwem do dekretu roku tysiąc siedmset[n]ego piętnastego, m*iesią*ca oktobra piętnastego dnia ex personali na roczkach oktobrowych ferowanego, z oczewistey y dostateczney obudwuch stron controwerssii, nie następuiąc na wysz mieniony dekret, ex quo vigore dekretu, ex personali ferowanego, za przypozwaniem wielm*oznego* j. m. p. Zabieły, podkomorzego kowienskiego, jako wiecznika, a j. m. pana Puzewskiego, jako zastawnika, do stawienia powołaney o czarodzieystwo Kietwierciowey nie była comparitia, lecz dylacyami dla zeyscia sprawy z wielm*oznym* j. m. panem podkomorzym kowienskim finalem wziąc nie mogła decizyonem.
Zaczym ja, starosta, y z urzędem moim przypozwaną Maryannę Zwilgowdownę w zamku Wilkomirskim, w turmie sub custodia zostawic nakazawszy, tąz Zwiłgowdownę j. m. panu Serafinowiczowi według prawa wiktowac nakazuię y te sprawe cum toto causae effectu pro finali decisione et convictione podług prawa y statutu ad futuram juris suspenduię.
A ze tenze wpis do wyszego wpisu na karcie trzynastej z wielm*oznym* j. m. p. Zabieło, podkomorzym kowienskim, Kietwierciowey y j. m. panem Puzewskim, jako zastawnikiem, w restra ingrossowanego nalezy, zadney natenczas nie czyniąc w tey sprawie dis[iukc]ii, lecz za potrzebowaniem od zapozwanych stron na copią z processu, ktorą dac nakazawszy, te sprawę do dalszego terminu prawnego odkładam.
Na ktorym dekrecie gdy obie strony poprzestały, ta sprawa, jako się agitowała, jest do xiąg grodzkich powiatu Wilkomirskiego zapisana.

58. *1717.V.15. Ukmergės pilies teismo sprendimas, kuriuo vėl atidedama ieškovo Juozapo Serapinavičiaus ir atsakovų Mikalojaus Zabielos ir Antano Pužausko byla dėl atsakovų valstietės Jonienės Ketvirtienės pristatymo į teismą.*

MAB, f. 256, Nr. 4492/2, l. 40—41. K. Jablonskio nuorašas iš Ukmergės pilies teismo knygos, VVA, Senieji aktai 13912 (UkP 35), l. 428/a, Nr. 223.

Byla buvo svarstoma Ukmergės pilies teismo 1717 m. sausio mėn. sesijoje ir perkelta į gegužės mėn. Šiam naujam svarstymui ieškovas pateikė skundą, kuriame sakoma, kad 1715 m. spalio mėn. Ukmergės pilies teisme jis kėlė bylą savo tarnaitei, bajoraitei Marijonai Žvilgaudaitei, kurią kaltino paties ieškovo ir jo žmonos sveikatos bei jų turto kerėjimu. Ukmergės pilies teismo 1715 m. spalio mėn. nutarimu kaltinamoji buvo tardoma kankinant ir prisipažino, kad esanti kerėtoja; kerėti ją išmokiusi Kauno pakamario Mikalojaus Zabielos valstietė Jonienė Ketvirtienė iš Končiškių-Lokėnų kaimo, M. Zabielos įkeisto atsakovui A. Pužauskui. Kadangi Ukmergės pilies teismas dėl valstietės Jonienės Ketvirtienės baudimo buvo nurodęs ieškovui Juozapui Serapinavičiui kelti bylą šios valstietės ponams, tad ieškovas ir kėlė tą bylą per 1717 m. gegužės mėn. sesiją, reikalaudamas, kad atsakovams būtų nurodyta pristatyti į teismą kaltinamąją Jonienę Ketvirtienę ir atlyginti patirtus nuostolius.

Atsakovų advokatas reikalavo, kad byla būtų atidėta, kol atsakovai parūpinsią reikalingų dokumentų nuorašus. Išklausęs šalis, teismas nutarė atsakovų prašymą patenkinti (ieškovas neprieštaravo) ir bylos svarstymą perkelti į 1717 m. liepos mėnesio sesiją.

Roku tysiąc siedmsetnego siedmnastego, m*iesią*ca maja pientnastego dnia.

Na roczkach majowych, w tym roku, wyz na dacie pisanym, przypadłych y sądownie porządkiem prawnym w Wilkomierzu odprawowanych przede mną, Michałem Antonim xięciem Radziwiłem na Ołyce, Nieswizu y Klecku, hrabią na Szydłowcu, Mirze y Krozach, krayczym W. X. Lit., wilkom*irskim*, metelskim, siemnienskim y niemonoyskim starostą, a Marcianem Broniszem, pisarzem, urzędnikami sądowemi grodzkiemi powiatu Wilkomirskiego, gdy z porządku regestrowego ku sądzeniu przypadła sprawa j. m. pana Jozepha Serafinowicza z wielm*ożnym* j. m. panem Mikołajem Zabieło, podkomorzym powiatu Kowienskiego, jako wiecznikiem, a j. m. panem Antonim Pu-

zewskim, jako zastawnikiem, za dekretami urzędu moiego odkładowemi roczkow januarowych, w roku tym tysiąc siedmsetnym siedmnastym na tychze roczkach względem wzięcia od pozwanych ich mosciow na dniu osmym miesiąca januarii na godzine, na dniu cztyrnastym eiusdem na powtorną godzinę, ferowanemi y remissą za onemi vigore wyniesioney przez aktora załoby dla przyjęcia miedzy stronami skuteczney rozprawy, na roczki teraznieysze majowe stałą, a to mieniąc o to, iz co na roczkach przeszłych oktobrowych, w roku tysiąc siedmset piętnastym sądzonych, miał załuiący aktor akcią [s] służącą swoią Maryanną Zwiłgowdowną ratione czarodzieystwa na zdrowie y na fortunie załuiącego aktora y samey pani małzonki j. m. przez te dziewkę działano, gdzie przez decyzią sądu jest ta dziewka na konfesate zkazaną y przez mistrza torturowana.

Ktora dziewka, jako pierwiey będąc na czarodzieystwie poymano, dobrowolnie znaiąc się do czarodzieystwa y powiadała, iz one do czarodzieystwa poddanka wieczysta obzałowanego wielmoznego j. m. pana podkomorzego kowienskiego, a w zastawie u obzałowanego j. m. pana Puzewskiego zostaiącą, do kondycii, nazwaney Konczyszki, alias Łokiany, w powiecie Wilkomirskim leżącą, przysłuchaiąca, we wsi Konczyszkach mieszkaiąca, na imie Janowa Kietwierciowa, namowiła y oną uczyła. Tak y na torturach toz samo twierdziła, te to poddankę, ze umie czarowac, powołała.

Zaczym urząd grodzki wilkomirski dekretem swoim nakazał, aby pan Serafinowicz zapozwał obzałowanych do postanowienia tey to powołaney o czarodzieystwo niewiasty. Zaczym załuiący j. m. pan Serafinowicz chcąc tak dziewkę Zwiłgowdownę, jako tez y te niewiastę, jako czarownicę, aby obrazy boskiey nie było y zeby ludziom nie szkodzili, konwinkowac, takowego złego uczynku przez te dziewkę y niewiastę, tudziesz szkod, nakładow y win prawnych dochodzic, na roczki majowe aktor zapozwał.

Do ktorey sprawy po zazywanych przez pozwanych ich mosciow na dniu dziesiątym miesiąca maja na copią z dekretu remissynego, na dniu dwunastym eiusdem na patrona y po przydaniu naszym j. m. pana Jerzego Snieszka, krayczego powiatu Wilkomirskiego, na dniu trzynastym tegoz miesiąca na copią z processu, dylacyach, na terminie tedy y dniu dzisieyszym, zwyz na dacie wyrazonym, za przywołaniem przez jenerała stron do prawa, od aktora j. m. pan Jan Kojalewicz, mieczny upitski, a od pozwanych j. m. pan Jerzy Snieszko, krayczy powiatu

Wilkom*irskie*go, patronowie za mocami prawnemi, sobie do tey sprawy danemi y ustnie zleconemi, oczewisto ku rozprawie prawney stawali.

Zatym wyz zrzeczony aktora patron przypadłego tey sprawie terminu dekretami urzędu moiego dowiodszy y załobę ratione superius praemissorum przełozywszy, gdy daley w prawo postempowac y załobę aktora swoiego dowodzic chciał, natenczas odezwawszy się patron pozwanych ich m. przerzeczony j. m. p. Snieszko, a nie przypuszczaiąc aktora patrona do dalszego experimentu prawnego, uzyczenia dylacii na copią ze wszytkich spraw y tey sprawy natenczas nie sądząc, do przyszłych roczkow odłozenia prosił y domawiał się. Czemu y patron strony powodowey nie contradicuiąc, jedno vigore dekretu pierwszego postanowienia Kietwierciowey u sądu dopraszaiąc się, do decizii moiey podał.

A tak ja, starosta, y z urzędem moim w tey sprawie j. m. pana Jozepha Serafinowicza z wielm*oznym* j. m. panem Mikołajem Zabiełą, podkomorzym p*owia*tu Kowienskiego, jako wiecznikiem, a j. m. panem Antonim Puzewskim, jako zastawnikiem, za dekretami y odkładami urzędu moiego, z oczewistey miedzy aktorem a pozwanemi ich m. controwerssii, za potrzebowaniem od pozwanych ich m*oscio*w na copią ze wszytkich spraw, kture ich m. dac nakazawszy, a w samey sprawie zadnego natenczas nie czyniąc rozsądku, te sprawę cum toto effectu s postawieniem na przyszłych roczkach Kietwierciowey vigore pierwsego dekretu do przyszłych roczkow julowych w tym roku tysiąc siedmset siedmnastym w Wilkomierzu, po odprawieniu troyga wołania sądzic przypadaiących, dla przyięcia miedzy stronami skuteczney rozprawy, kturym obrony prawne wcale zachowuię bez zadnych juz dalszych zwiok, dylacii y krom przypozwu, tylko za tym dekretem moim odkładam.

Na kturym dekrecie gdy obie strony poprzestały, ta sprawa, jako się agitowała, jest do xiąg grodzkich powiatu Wilkomirskiego zapisana.

59. *1717.IX.7. Ukmergės pilies teismo sprendimas, kuriuo atsakovai, Kauno pakamaris Mikalojus Zabiela ir jo žemių valdytojas užstato teise Antanas Pužauskas baudžiami garbės atėmimu (infamija) ir piniginėmis baudomis, nes nestojo į teismą ir nepristatė raganavimu apkaltintos savo valstietės Jonienės Ketvirtienės.*

MAB, f. 256, Nr. 4492/2, l. 42—47. K. Jablonskio nuorašas iš Ukmergės pilies teismo knygos, VVA, Senieji aktai 13912 (UkP 35), l. 455—458a, Nr. 236.

Byla buvo iš naujo svarstoma pagal ankstesnį, 1717.V.15 Ukmergės pilies teismo dekretą, kuriuo buvo nutarta ją atidėti. Atsakovai į teismą neatvyko pateikdami per savo advokatą tokį pasiaiškinimą: M. Zabiela negalįs pristatyti kaltinamosios, savo valstietės Jonienės Ketvirtienės, nes ji gyvenanti antrajam atsakovui — A. Pužauskui įkeistoje žemėje, o pats A. Pužauskas dėl svarbesnės bylos išvykęs į Žemaitiją. Be to, ieškoma Jonienė Ketvirtienė niekad nebuvusi įtarta raganavimu. Išduodamas ją teismui, M. Zabiela pažeistų įkeitimo sutartį ir t. t. Dėl šių motyvų atsakovų advokatas reikalavo vėl atidėti ieškovo M. Zabielos bylos svarstymą, o prieš tai užbaigti ieškovo ir jo tarnaitės Marijonos Žvilgaudaitės bylą pasmerkiant ją sudeginti.

Ieškovo advokatas tokį atsakovų aiškinimą atmetė ir reikalavo pirmiausia galutiniam bylos išsprendimui pristatyti kaltinamosios Marijonos Žvilgaudaitės mokytoją — raganą Jonienę Ketvirtienę.

Priimdamas šį ieškovų reikalavimą, teismas reikalavo iš atsakovų vykdyti ankstesnį dekretą dėl kaltinamosios Jonienės Ketvirtienės pristatymo į teismą, priešingu atveju atsakovai būsią nubausti garbės atėmimu. Atsakovų advokatui nesutikus, teismas leido jiems apeliuoti LDK Vyriausiajam tribunolui.

Toliau tęsiant bylos svarstymą, atsakovai, kaip ir anksčiau, į teismą neatvyko ir kaltinamosios savo valstietės Jonienės Ketvirtienės nepristatė. Teismas nusprendė bausti juos garbės atėmimu ir 450 lenkiškų auksinų bauda už teismo dekreto pažeidimą ir ieškovui padarytus nuostolius, o Jonienę Ketvirtienę pasmerkė myriop.

Roku tysiąc siedmsetnego siedmnastego, m*iesiąc*a septembra siodmego dnia.

Na roczkach septembrowych w tym roku, wyzey na dacie pisanym, przypadłych y sądownie porządkiem prawnym w Wilkomierzu odprawowanych, przede mną, Michałem Antonim xięciem Radziwiłłem na Olyce, Nieswizu y Klecku, hrabią na Szydłowcu, Mirze y Krozach, wiłkomierskim, metelskim, siemnienskim y niemonoyskim starostą, a Maciejem Jelenskim, skarbnikie[m] brasławskim, protunc na mieyscu w^{0} j. m. p*ana* Marciana Bronisza, pisarza grodzkiego p*owiat*u Wiłkom*ierskie*go, na te roczki zasadzonym y przysięgłym pisarzem, ur-

zędnikami sądowemi grodzkiemi p*owia*tu Wiłkom*ierskie*go, gdy z porządku regestrowego ku sądzeniu przypadła sprawa j. m. pana Jozepha Serafinowicza z wielm*oznym* j. m. p. Mikołajem Zabieło, podkomorzym p*owia*tu Kowien*skie*go, jako wiecznikiem, a j. m. p. Antonim Puzewskim, jako zastawnikiem, za dekretem urzędu moiego odkładowym, w roku teraznieyszym tysiąc siedmsetnym siedmnastym, m*iesią*ca maja piętnastego dnia na roczkach majowych ferowanym, y remissyą za onym vigore załoby, w tymze dekrecie inserowaney, dla przyięcia miedzy stronami skuteczney rozprawy na roczki teraznieysze septembrowę stalą, a to mieniąc o to, iz co na roczkach przeszłych oktobrowych, w roku tysiąc siedmsetnym piętnastym sądzonych, miał za*łuią*cy aktor akcyą z służącą swoią Maryanną Zwiłgowdowną ratione czarodzieystwa na zdrowiu y fortunie załuiącego aktora y samey pani małzonki j. msci, przez tę dziewkę działaną, gdzie przez decyzyą sądu jest dziewka na confesate zkazana y przez mistrza torturowana.

Ktora dziewka jako pierwiey będąc na czarodzieystwie poymano, dobrowolnie znaiąc się do czarodzieystwa y powiadała, iz oną do czarodzieystwa poddanka wieczysta obzał*owane*go w*ielmozne*go j. m. p*ana* podkomorzego kowienskiego, a w zastawie u obzał*owane*go j. m. p*ana* Puzewskiego zostaiąca, do condycii nazwaney Konczyszki, alias Łokiany, w p*owie*cie Wiłkom*ierskim* lezącey, przysłuchaiąca, we wsi Konczyskach mieszkaiąca, na imie Janowa Kietwierciowa, namowiła y oną uczyła.

Zaczym urząd grodzki wiłkomirski dekretem swoim nakazał, aby j. m. pan Serafinowicz[1] zapozwał obzał*owany*ch do postanowienia tey to powołaney o czarodzieystwo niewiasty. Zaczym załuiący j. m. p. Serafinowicz, chcąc tak dziewkę Zwiłgowdownę, jako tez y te niewiaste, jako czarownice, aby obrazy boskiey nie było y zeby ludziom nie szkodzili, convincowac, takowego złego uczynku przez te dziewkę y niewiastę, tudziesz szkod, nakładow y win prawnych dochodzic, na roczki teraznieysze septembrowę instituit negotium.

Do ktorey sprawy po wzięciu od aktora na dniu czwartym m*iesią*ca septembra || na godzine y po uzyczeniu oney, na terminie tedy y dniu dzisieyszym, zwyz na dacie wyrazonym, za przywołaniem przez jenerała stron do prawa, od aktora j. m. pan Jan Kojalewicz, mieczny upitski, a od pozwanych ich m. j. m. pan Jerzy Snieszko, krayczy p*owia*tu Wilkom*irskie*go, patro-

[1] Serafinowinowicz

nowie za mocami prawnemi, sobie do tey sprawy danemi y ustnie zleconemi, oczewisto ku rozprawie prawney stawali.
Zatym wyzrzeczony aktora patron przypadłego tey sprawie terminu dekretem urzędu moiego odkładowym, w roku teraznieyszym tysiąc siedmsetnym sied[m]nastym, miesiąca maja piętnastego dnia, na roczkach maiowych ferowanym, dowiedszy y załobę ratione superius praemissorum przełozywszy, a przystempuiąc ad princypale w samey rzeczy negotium, pokładał y czytał dekret roczkow maiowych datą wyzey wyrazoną y dowodząc, iz ta sprawa cum toto oney effectu, jako o criminał agituiąca, po wyszłych juz wszytkich dylacyach do teraznieyszych roczkow septembrowych z postawieniem obzałowaney o czarodzieystwo Kietwierciowey vigore zaszłego pierwszego dekretu jest odłozona, a zatym insistendo prawu statutowemu y zaszłym dekretom urzedu grodzkiego *powia*tu Wiłkom*irskie*go, personalney compariciyi pozwaney o czarodzieystwo Kietwirciowey y spolnie takoz o czarodzieystwo obwinioney Maryanny Zwiłgowdowny, sub aresto na urzędzie jego k. msci grodzkim wiłkom*irskim*, w zamku będącey, postawienia u mnie, starosty, prosił y domawiał się.
E converso patron stawaiąc od pozwanych — w*ielmozne*go j. m. pana Mikołaja Zabieły, podkomorzego p*owia*tu Kowien*skie*go, jako wiecznika, a j. m. p*ana* Antoniego Puzewskiego, jako zastawnika, y personalney compariciyi pozwaney o czarodzieystwo Kietwierciowey, wieczystey poddanki w*ielmozne*go j. m. pana podkomorzego broniąc, donosił, iz na terminie dzisieyszym pozwaney Kietwierciowey wielm*ozny* j. m. p. Zabiełło, podkomorzy p*owia*tu Kowien*skie*go, lubo jest dziedzicem oney, bez bytnosci j. msci p*ana* Antoniego Puzewskiego, ktury maiąc większąsc spraw swoich, na Zmuydz oddalił się, stawic nie moze z racyi pierwszey, iz pozwana o czarodzieystwo przez j. m. p*ana* Serafinowicza Kietwierciowa jest od w*ielmoznego* j. m. pana podkomorzego kowien*skie*go j. m. p*anu* Antoniemu Puzewskiemu w pewney summmię zawiedziona; z drugiey racyi, ze ni w czym nigdy nie była y nie jest podeyrzana, a zatym zeby wielm*ozny* j. m. p. Zabiełło, podkomorzy p*owia*tu Kowien*skie*go, nastąpiwszy na prawo swoie zastawne, j. m. panu Puzewskiemu dane, słuzące y nalezące, w niebytnosci zastawnika || kazał oną koniecznie stawic, nigdy ni w czym nie podeyrzaną, subsequeretur sequella, ze wielm*ozny* j. m. pan Zabiełło, podkomorzy p*owia*tu Kowienskiego, gwałt, violencyą y expulsyą mimo prawo swoie j. m. p*anu* Puzewskiemu uczynił, y musiałby subesse zarękom, w prawie zastawnym

j. m. panu Puzewskiemu danym, służącym y należącym opisanym. A teraz ze j. m. pan Puzewski względem oddalenia się pozwaney Kietwierciowey stawic nie moze, wielm*ozny* j. m. pan podkomorzy kowienski zadnym wskazom y wyrokom za j. m. pana Puzewskiego vigore artykułu osmnastego z rozdziału pierwszego podlegac nie moze, a zatym z pozwaną Kietwierciową suspenssy tey sprawy do przyszłych roczkow domagaiąc się y aleguiąc artykuł siedmnasty z rozdziału jedynastego, pierwiey aby comparens Maryanna Zwilgowdowna według alegowanego prawa spaleniem na smierc wskazana była, afektował.

A patron od j. m. pana Serafinowicza, przerzeczony j. m. pan Kojalewicz, reassumuiąc propositią wnoszoney controwerssyi y tenze artykuł siedmnasty z rozdziału jedynastego, donosił, iz poniewaz z powołania jest dowod słuszny, tedy jako Kietwierciowa powołana a mistrzyni Maryanny Zwilgowdowny, ktura do takowych akcii oną wprawowała, tak y ta, ktura się do nauki udała, smiercią karani byc maią, ale ze y dekreta urzędowe zakroczyły, aby personalna była Kietwierciowey comparicya, zaczym przy pierwszey wnoszoney propositii, controverssii swey nie konvinkuiąc natenczas Maryanny Zwilgowdowny bez przypozwaney o czarodzieystwo Kietwierciowey, jako samey principałki, naypierwiey postawienia oney urgentissime expostulando do decyzyi moiey podał.

W ktorey sprawie za dekretami urzędu moiego odkładowemi, z oczewistey y dostateczney miedzy j. m. panem Jozephem Serafinowiczem, aktorem tey sprawy, a pozwanymi — wielmoznym j. m. panem Mikołajem Zabiełło, podkomorzym p*owia*tu Kowien*skiego*, jako wiecznikiem, a j. m. panem Antonim Puzewskim, jako zastawnikiem, do postanowienia Kietwierciowey przypozwanemi, controwerssyi poniewaz się evidenter pokazało, ze za cytacią j. m. pana Serafinowicza dekretem urzędu moiego oczewistym, w roku teraznieyszym tysiąc siedmsetnym siedmnastym, m*iesią*ca maja piętnastego dnia ferowanym, nakazan[a] jest personalna powołaney przez conffessate Kietwierciowey comparycya y tym dekretem bez zadney appelacyi obie strony, jako pars actoreae, tak pozwani ichm*osciowie* contentowali się, || zaczym ja, starosta, y z urzędem moim insistendo pierwszym dekretom, kturemi dekretami stawic do sądu powołaną o czarodzieystwo Kietwierciową nakazaną, suspenssa natenczas convictione Maryanny Zwilgowdowny, sub aresto zostaiącey, alimentowac j. m. panu Serafinowiczowi oną podług prawa statutowego, artykułu trzydziestego pierwszego

z rozdziału czwartego nakazawszy, a względem niestawienia pozwaney Kietwierciowey aby wielmozny j. m. pan Zabiełło, podkomorzy powiatu Kowienskiego, jako wiecznik, a j. m. pan Antoni Puzewski, jako zastawnik, zadosc dekretom zaszłym uczynili y pozwaną Kietwierciową do convictii o czarodzieystwo obwinioną postawili sub paena infamija, exnunc decernenda, nakazuię.
Od ktorego to dekretu patron wielmoznego j. m. pana Zabiełły, podkomorzego powiatu Kowienskiego, j. m. p. Jerzy Snieszko, krayczy wiłkomirski, kładąc sobie za głowną rzecz, zem tey sprawy do przyszłych roczkow nie suspenduiąc zados[c] zaszłym dekretom urzędu moiego uczynic nakazałem, do sądu ichmosciow Głównego trybunalnego W°X^aLit° appelował, kturey apelacyi ja, starosta, y z urzędem moim w tey sprawie, jako in accessoris agituiącey, vigore prawa statutowego, artykułu osmdziesiąt osmego z rozdziału czwartego nie dopusciwszy, daley stronom procedowac y rozprawowac się nakazałem.
W dalszym postempku prawnym, za przywołaniem przez jenerała stron do prawa od aktora jego mosc pan Jan Kojalewicz, mieczny upitski, za mocą prawną, sobie do tey sprawy daną y ustnie zleconą, oczewisto ku rozprawie prawney stawał; a pozwani — wielmozny jego mosc pan Mikołay Zabiełło, podkomorzy powiatu Kowienskiego, jako wiecznik, a j. mosc pan Antoni Puzewski, jako zastawnik, za pokilkakrotnym z nakazu moiego jeneralskim przywoływaniem jako sami do prawa nie stawali, tak ani zadney wiadomosci mnie, staroscie, y stronie swey powodowey nie uczynili.
Zatym wyz rzeczony aktora patron przypadłego tey sprawie terminu dekretami urzędu moiego odkładowemi, a mianowicie poslednieyszym, kturym || jest nakazany proceder y naznaczony termin rozprawy, słusznie prawnie dowiodszy, wzdania powzwanych ich mosciow, jako prawu nieposłusznych w roku zawitym na upad w rzeczy, a zatym jako pierwszymi dekretami urzędu grodzkiego powiatu Wiłkomirskiego nakazano dla convictii pozwaną o czarodzieystwo Janową Kietwierciową, tak y ninieyszym dekretem urzędowym oną antequam omnia stawic nakazania do sądu, a ze na teraznieyszym terminie pozwani — wielmozny jego mosc pan Mikołay Zabiełło, podkomorzy powiatu Kowienskiego, jako wiecznik, a j. m. pan Antoni Puzewski, jako zastawnik, maiąc dekretami urzędu grodzkiego powiatu Wiłkomierskiego z oczewistey controwerssyi ferowanemi, injunctio postawienia sub paena infamiae, exnunc decernenda, na onych poprzestawszy y do sądow głownych Try-

bunału wielkiego xięstwa Litewskiego nie apeluiąc, pomienioney Kietwierciowey do sądu nie stawili, dekret zniewazyli, przeto za zniewagę dekretu sta kop groszy litewskich, za szkody, nakłady prawne w tey sprawie spendowane dwuchset złotych polskich na pozwanym j. m. panu Mikołaju Zabiele, podkomorzym powiatu kowienskiego, jako wieczniku, a na j. m. panu Antonim Puzewskim, jako zastawniku, na maiętnosci ich mosciow, nazwaney Konczyszkach, w powiecie Wiłkomierskim leżącey, y na inszych wszelkich dobrach leżących, ruchomych, summach pieniężnych, gdzie y u kogo kowiek będących, a samych pozwanego wielmoznego je*go* msci pana Mikołaja Zabiełłę podkomorzego powiatu Kowienskiego, || jako wiecznika, a jego mosci pana Antoniego Puzewskiego, jako zastawnika, według prawa, załoby y domawiania się aktora patrona na infamiią, a obwinioną o czarodzieystwo Janową Kietwierciową vigore artykułu siedmnastego z rozdziału jedynastego na gardło, na łapanie y na spalenie przez mistrza wskazania, onychze podług prawa Coequationis jurium za infamissow uznania, ad publicandum tey condemnaty jenerała sądowego przydania, wywołac y publicowac nakazania, a dla uczynienia za wskaz summy skuteczney na dobrach pozwanych ich mciow executii jako do maiętnosci, nazwaney Konczyszek, w powiecie Wiłkomierskim leżącey, tak y do inszych wszelkich dobr pozwanych ich mciow przez urząd ziemski lub moy grodzki powiatu Wiłkom*ierskie*go y inne poblisze urzędy, kturych strona do tey executii uzyc zechce, ordinarie juris processu wolnosci dopraszał się.

A tak ja, starosta, y z urzędem moim w tey sprawie j. m. pana Jozepha Serafinowicza[1] z wielm*oznym* j. m. panem Mikołajem Zabiełłą, podkomorzym powiatu Kowien*skie*go, jako wiecznikiem, a j. m. panem Antonim Puzewskim, jako zastawnikiem, za dekretami urzędu moiego odkładowemi bacząc to, iz wielm*ozny* j. m. pan Zabiełło, podkomorzy kowienski, y j. mc pan Antoni Puzewski, maiąc dekretami urzędu moiego odkładowemi, a mianowicie poslednieyszym naznaczoną pozwaney o czarodzieystwo Janowey Kietwierciowey statuicią y w samey pryncypalney rzeczy naznaczony termi[n] rozprawy, za pokilkakrotnym z nakazu moiego jeneralskim przywoływaniem przede mną, starostą, nie stawali, tak ani zadney wiadomosci mnie, staroscie, y stronie swey powodowey nie uczynili, dekretami urzędu || moiego odkładowemi, z oczewistey contrower-

[1] Serafinowinowicza

ssri ferowanemi, postponowali, obwinioney o czarodzieystwo Janowey Kietwierciowey do sądu nie stawili, przeto ja, starosta, y z urzędem moim ich mosciow, jako prawu nieposłusznych w roku zawitym, na upad w rzeczy a zatym, jako pierwszymi dekretami urzędu grodzkiego powiatu Wiłkomierskiego nakazano, dla convictii pozwaną o czarodzieystwo stawic do sądu Janową Kietwierciową, tak y ninieyszym dekretem urzędowym oną antequam omnia stawic nakazuię.
A ze na teraznieyszym terminie pozwani wielmozny j. m. pan Mikołay Zabiełło, podkomorzy powiatu Kowienskiego, jako wiecznik, a j. m. pan Antoni Puzewski, jako zastawnik, maiąc dekretami urzędu grodzkiego powiatu Wiłkomierskiego, z oczewistey controwerssyi ferowanemi, injunctią postawienia sub paena infamiae, exnunc decernenda, na onych poprzestawszy y do sądow głownych Trybunalu W°X^aLit° nie appeluiąc, pomienioney Kietwierciowey do sądu nie stawili, dekret zniewazyli, przeto za zniewagę dekretu sto kop groszy litewskich, za szkody, nakłady prawne w tey sprawie spendowane dwiescie złotych polskich, a z wpisnym wszytkiego summą cztyrysta pięćdziesiąt złotych y groszy piętnascie na pozwanym wielmoznym j. m. panu Mikołaju Zabiele, podkomorzym powiatu Kowienskiego, jako wieczniku, a na j. m. panu Antonim Puzewskim, jako zastawniku, na maiętnosci ich m., nazwaney Konczyskach, w powiecie Wiłkomierskim lezącey, y na inszych wszelkich dobrach lezących, ruchomych, summach pieniężnych, gdzie y u kogo kolwiek będących, a samych pozwanego wielmoznego j. m. pana Mikołaja Zabiełłę, podkomorzego powiatu Kowienskiego, jako wiecznika, a j. m. pana Antoniego Puzewskiego, jako zastawnika, według prawa, załoby y domawiania się aktora patrona na infamią, a obwinioną o czarodzieystwo Janową Kietwierciową vigore artykułu siedmnastego z rozdziału jedynastego na gardło, na łapanie y na spalenie przez mistrza wskazuię, onychze podług prawa Coequationis jurium za infamissow uznaię, ad publicandum tey condemnatii jenerała sądowego przydaię, wywołac y publikowa[c] nakazuię, a dla uczynienia za wskaz summy skuteczney na dobrach pozwanych ich mosciow executii || jako do maiętnosci, nazwaney Konczyszek, w powiecie Wiłkomierskim lezącey, tak y do inszych wszelkich dobr pozwanych ich mciow przez urząd ziemski lub moy grodzki powiatu Wiłkomirskiego y inne poblisze urzędy, kturych strona do tey executii uzyc zechce, ordinario juris processu przychodzic wolnosc zachowuię.

A gdy dzien dziewiąty tegoz miesiąca septembra anni praesentis proklamatii przypadł, tedy jenerał jego krolewskiey mosci Stanisław Alexandrowicz, sądow moich pilnuiący, dosc czyniąc prawu pospolitemu y dekretowi moiemu, wielmoznego jego msci pana Mikołaja Zabiełłę, podkomorzego powiatu Kowienskiego, jako wiecznika, a j. m. pana Antoniego Puzewskiego, jako zastawnika, za infamissow w izbie sądowey et in foro publico ogłosił, obwołał y te publicatiją a loco publicationis rediens judicialiter zeznał.
Ktora sprawa, jako się agitowała, jest do xiąg grodzkich powiatu Wiłkomierskiego zapisana.

60. *1718.III.3. Kazimiero Sapiegos Kartenos valdos dalies valdytojo, Vilniaus pilies teismo teisėjo Juozapo Korvino Piotrovskio atsakymas į tos valdos valstiečių skundą, kuriuo kaltina urėdą, kad jis neteisėtai liepęs sukaustyti ir kankinti Adomo Taurakio žmoną.*

MAB, f. 256, Nr. 4492/2, l. 48. K. Jablonskio nuorašas iš Kartenos dvaro knygos, VUB, A 182, Nr. 12.

Atsakyme teigiama, kad valstiečio Adomo Taurakio žmoną suėmė, kalino ir teisė valstiečių kuopos teismas už raganavimą. Gavus iš Vilniaus nurodymą, kad raganavimo ir kitų sunkiausių nusikaltimų bylas galįs spręsti tik pats dvaro savininkas (t. y. K. Sapiega), suimtoji laidavus, kad daugiau nebekerėsianti, buvo paleista. Tad apskųstasis dvaro urėdas esąs nekaltas.

Działo się we dworze Miszuckim.
Roku tysiąc siedmsetnego osiemnastego, miesiąca marca trzeciego dnia.
Na reqvisicyą jasnie wielmoznego j. m. pana Kazimierza Jana hrabi na Bychowie, Zasławiu, Dombrownie y Sapiezynie Sapiehy, woiewody wilenskiego, jako wieczystego pana maiętnosci Korcianskiey woytowstw, Szwaperowe y Gudowe nazwanych, z folwarkiem Miszucie, w possesyey zastawney u mnie będących, o poczynione szkody, przebory y krzywdy roznym poddanym przez pana Tomasza Harbaszewskiego, administratora mego miszuckiego, według podaney suppliki do jasnie wielmoznego j. m. pana woiewody wilenskiego od menzow teyze włosci, ziachawszy ad fundum possesionis meae, praevia inqvisitione y z obu stron przy oczewistey comparycyi, z dowodow y odwodow takową uczyniłem decyzyą: ...

Czterdziesty punkt suppliki praesolvendo, ze Adama Tawrakia zone bez zadnego prawa okowano y menczono, pokazało się, ze jo menzowie za czarownice osądzili y wienzili. Tandem za powzienciem ode mnie responsu z Wilna urzędnik, ze o czarodzieystwo y inne garłowe peny nie ja, ani chłopi sondzic powinni, ale jasnie wielm*ozny* j. m. pan woiewoda wilenski, jako wiecznik,— uwolniona za parenko została, ze się tym bawic wiencey nie miała, y daremno tedy urzędnik w tey sprawie jest inculpatus. ...
Parašas: Jozeph Korwin Piotrowskj, sendzia grodzki wil*enski*, m*anu* p*ropria*.
Skelbta: Lietuvos valstiečių ir miestelėnų ginčai su dvarų valdytojais.— Vilnius, 1961, II dalis, p. 74, 84—85.

61. *1718.X.25. Bajorų Kazimiero Gabševičiaus ir Jeronimo Burbos skundas, kuriuo kaltina savo giminaitės Teresės Gabševičiūtės vyrą, Telšių seniūną Stanislovą Kalinauską, kad šis nepagrįstai juos kaltinąs kerais numarinus jo vaikus.*

MAB, f. 256, Nr. 4492/2, l. 49. K. Jablonskio nuorašas iš Žemaičių pilies teismo knygos, VVA, Senieji aktai 14516 (ŽP 64), l. 322—323a.

Skunde sakoma, kad Telšių seniūnas S. Kalinauskas, nesugyvenantis su savo žmona Terese Gabševičiūte, grąsinąs jos artimiausių giminių (t. y. besiskundžiančiųjų) sveikatai ir turtui. Jis priimąs įtartinus žmones, kad šie nugalabytų skundėjus; įžeidinėjąs jų garbę, vadindamas juos magijos meistrais; skelbiąs, kad jo vaikai mirę ne dievo valia, o dėl besiskundžiančiųjų kerėjimo. Ketindami bylinėtis, skundėjai reikalavo, kad teismas apsaugotų jų gyvybę ir turtą nuo skundžiamojo, priteistų iš jo 1000 kapų grašių baudą už kaltinimus kerėjimu.

Protestacya ich m*oscio*w panow Gabszewicza y Burby z j. m. panem Kalinowskim.
Roku tysiąc siedmsetnego osmnastego, m*iesią*ca oktobra dwudziestego piątego dnia.
Na urzedzie j. k. m. grodzkim xięstwa Zmuydzkiego przede mną, Franciszkiem Władysławem Nagurskim, ciwunem Małych Dyrwian, starostą powętskim, podstarościm sądowym X[a] Zm*uy*dzkiego, załowali y solleniter protestowali się ich msc panowie Kazimierz Gabszewicz, skarbnik mozyrski, Heronim Burba, podczaszy trocki, na j. m. pana Stanisława Kalinowskiego, starostę telszewskiego, o to y w ten sposob, iz co obżał*owa*ny j. m. pan Kalinowski, niechętnie zyiąc z małzonką

swoią, z jey m. panią Teressą Gabszewiczowną Kalinowską ... || ... zawziowszy niechęc do żony swey, ktora nie podług osoby swey y urodzenia przyjazn małżęską y obserwancią odbiera, y do kolligatow, bliskich oney, jakowemis sposobami na fortune y zdrowie *załuiących* aktorow mihinatur, jeszcze uymuiąiąc honor artum magicarum magistros, w czym jakoby do roztyrkow małżęskich *załuiących*, a nie z okazii samego *obzałowanego* y niepomiarkowaney dyspozycyi przychodzi, y jakoby potomstwo, ktore z woli boskiey pomarło, przez sposoby czarodzieyskie załuiących aktorow ten swiat pożegnało.
Szczegulnie niepomiarkowaną y niepohamowaną niechęc || zawziowszy, nie tylko zeby miał honor wexowac, ale tez na zdrowie następuiąc, ludzi zabiegłego sumnienia y podeyrzanych przenaymuiąc, aby mogli o smierc *załuiących* aktorow przyprawic, sam ustne y oczewiste pochwałki czyni y czynic nie przestaie.
Zatym do uwolnienia się od niewinney wexy ... y inserowania niesłusznie, nienalezycie do kwitacyi in partem jey msci pani Kalinowskiey służoncey, do obwarowania securitatem zdrowia y fortun od impetycyi obżałowanego j. msci, do wskazania penam talionis tysiąca kop za niewinnę wexę y uyme honoru przez zadane niesłusznie w punkcie czarodzieystwa, chcą o to wszytką prawem czynić, szkod y nakładow prawnych reqwirowac, co szerzey czasu prawa przez kontrowersią patronow salwa melioratione tey załoby y dalszych wy[nie]sieniem, inqwantumby tego potrzeba || była, przełożono y dowiedziono będzie.
Ktorą to załobę dali do xiąg grodzkich zapisac, co jest zapisano.

62. *1719.XI.15. Ieškovo bajoro Elijo Kumpikevičiaus skundas, kuriuo kaltina bajorą Juozapą Mačiuką ir jo žmoną dėl raganavimu įtartos ieškovo valstietės suėmimo, kankinimo ir jos turto pasisavinimo.*

MAB, f. 256, Nr. 4492/2, l. 50. K. Jablonskio nuorašas iš Žemaičių pilies teismo knygos, VVA, Senieji aktai 14515 (ZP 63), l. 7/a.

Skunde sakoma, kad 1711.VII.13 atsakovai Juozapas Mačiukas ir jo žmona be jokio teismo suėmę E. Kumpikevičiaus valstiečio Andriaus Vitkevičiaus žmoną ir davę budeliui kankinti, kaltindami ją esant ragana. Negalėdami išgauti jokio prisipažinimo, paleidę ją gyvą, bet kilnojamo turto, pagrobto ją

suimant, t. y. namų rakandų, galvijų, grūdų ir kt., negrąžiną. Už visa tai ieškovai reikalavo nubausti atsakovą bausmėmis, numatytomis „Įstatymų rinkinyje“ („Volumina legum“).

Protestatia j. m. pana Eliasza Kumpikiewicza na j. m. pana Jozepha Moczuka y panią małzonkę j. mc.

Roku tysiąc siedmsetnego dziewiętnastego, m*iesiąc*a novembra piętnastego dnia.

Na urzędzie j. k. mc grodzkim X^{a} Zm^{o} przede mną, Franciszkiem Władysławem Nagurskim, ciwunem Małych Dyrwian, starostą powenskim, podstaroscim sądowym X^{a}Zm^{o}, soleną zanosząc manifestatią załował y opowiad[a]ł j. mc pan Eliasz Kumpikiewicz na j. m. pana Jozepha Maczuka y panią małzonkę j. mc, w spolney radzie y namowie z sobą będących, o to iz ... w roku 1711, m*iesiąc*a julii trzynastego dnia obzał*owa*ni ich m. z własney nienawisci swey niewinnie poddanemu za*łuiące*go, na imie Andrzeiowi Witkiewiczowi ... niby za jakową czarownicę mieniąc, niczym nie podeyrzana y bez zadnego dowodu, ani powoła[n] niiakich nie maiąc, tylko z własney swey woli, przepomniawszy boiazni bozey y strogosci prawa pospolitego, pomienioną podankę za*łuiące*go wziowszy, bez zadnego sądu, prawa w katowskie ręce podali y oną niezwyczaynemi mękami męczyc kazali.

A gdy nie mogli y przez corporalną inquizycią tego czarodzieystwa dopitac się, ktorą zmęczoną, ledwo co zywą rzekoma uwolnili, wydząc oney niewinnosc, a ruchomosc wszelką, generaliter podczas wzięcia oney w detencyą zabraną, jako cynę, miedz, zelaza, naczynia drewniane domowe, skrzyny, kubły z fantami roznemi, koni, bydła y zboza wszelakie, to wszystko zatrzymali y niesłusznie na swoy pozytek obrocili. Za wielakrotną requizytią samego za*łuiące*go y przez roznych ich m. panow przyacioł obzał*owa*ni ich m. oddac y wrocic nie chcą ... || ....

Za*łuią*cy actor, chcąc z obzał*owany*m czynic prawem ... zaczym teraz ... do nawiązania podług prawa statutowego za niewinne wiezienie y krepowania bez sądu y prawa, niewinną na korporalną inquizycią wskazywania y przez oną czarodzieystwa nie dowiedzie[nia] y do zwrocenia gwałtownie zabraney ruchomosci ... y za szkody, nakłady prawne, a za niewinne pomowienie czarodzieystwem, a tego przez corporalną inquizycią niedowiedzienie, jako w sprawie kryminalney, rabunkowey y wielce ukrzywdzoney summaryo processu poen, win, in Vo-

lumine legum opisanych, z perssonalną comparycyą samych obzałowanych ... *załuiący* tę swoią załobę do xiąg grodzkich X[a] Zm-go [dał] zapisac. Co jest zapisano.

63. *1720.VI.1. Alytaus burmistro Martyno Veiganavičiaus skundas, kuriuo kaltina miestietę Jokūbienę Žukevičienę, kad dėl jos grasinimų jis sunkiai sergąs.*

MAB, f. 256, Nr. 4492/2, l. 51. K. Jablonskio nuorašas iš Alytaus magdeburgijos knygų, VCA, Senieji aktai 5802, l. 15.

Alytaus burmistras skundėsi, kad pas jį kelis kartus atėjusi Alytaus miestietė Jokūbienė Žukevičienė, kuri neturėjusi jokio reikalo ir tik siekusi sukiršinti burmistrą su jo žmona. Skundžiamoji išpeikusi jų gyvenimą ir grasinusi jam, sakydama: „Bet ir tu pats su ja neilgai gyvensi!“ Nuo tos dienos jis praradęs sveikatą, o nuo balandžio pabaigos sunkiai sergąs sąnariais. Burmistras prašė įrašyti apie šį grasinimą į magdeburgijos knygą, nes bijąs dėl savo sveikatos.

Roku 1720, m*iesią*ca maia dnia 1 czerwca.
Załował y solenną zanosił manifestacyą u ksiąg radzieckich miasta jego k. msci Olity szlachetny pan Marcin Weyganowicz, burmistrz tegoż miasta, na uczciwą Jakubową Zukiewiczową o to y w ten sposob, iz dnia wysz pisanego po kilkakroc razy przychodząc do domu moiego, nie maiąc zadney potrzeby y interesu zadnego, czyniąc tylko zwod miedzy mną y małzonką moią o niesłuszne pozycie miedzy nami y o pochwałkę, napominaiąc, ze „z zoną swoią za co ty niedobrze zyiesz, ale y sam z nią niedługo zyc będziesz!“.
Z kturey pochwałki y teraz zdrowia niebęspieczny będąc, nas, urzędu, upraszał, aby do xiąg inserowali takową pochwałkę, gdyz y teraz, ode dnia 30 m*iesią*ca aprila zdrowia nie maiąc y cieszko na wszytkich członkach boleiąc, prosili nas, urzędu, aby takowa pochwałka do xiąg naszych maydeburskich była przyięta y spisana.
Kturą manifestacyą, do xiąg naszych przyiąwszy, zapisalismy. Pisan roku, miesiąca y dnia, ut supra.

64. *1725 m. Ištrauka iš Vilniaus Akademijos jėzuitų „dvasinių užrašų“ knygos apie raganavimu apkaltintos moters sudeginimą.*

MAB, f. 256, Nr. 4492/2, l. 52. K. Jablonskio nuorašas iš rankraščio „Liber fructuum spiritualium Collegii Academici Vilnensis Societatis Jesu, comparatus anno Domini 1711“, kuris buvo VUB (signatūra nenurodyta), l. 74.

Apkaltintąją raganavimu (pavardė ir vietovė nenurodyta) kaime teisė bajorų teismas. Nepaisant to, kad skundėjai kaltės neįrodė, teisiamoji buvo pasmerkta ir gyva įmesta į laužą. Užraše pabrėžta, kad dėl budelio nemokšiškumo agonija trukusi ilgai. Moteris laikiusis ištvermingai.

A januario anni 1725 ad septembrem inclusive anni ejusdem... faemina una, de veneficio delata, quod tamen delatores probare non poterant, in pago a congregatis nobilibus morti adjudicata, ad rogum cui viva injecta fuit, disposita, horridum inter flammas — inter quas ob imperitiam carnificis diu luctari debuit — agonem patienter aeque ac fortiter perpessa in refrigenium abiit.
Parašas: F. Dochtorowicz S. J.

65. *1725.XI.17(29). Biržinėnų tijūno Antano Zabarausko protokolas dėl raganavimu apkaltintų moterų tardymo.*

MAB, f. 256, l. 53—54, Nr. 4492/2, l. 53—54. K. Jablonskio nuorašas iš CVIA, Senieji aktai 14521, l. 5—6a, Nr. 4.

Raganavimu kaltinamų asmenų teismui Biržinėnų seniūnas A. Zabarauskas pakvietė 15 bajorų, kurių pavardės surašytos dokumento pabaigoje. Byla, matyt, kilo dėl to, kad kaltinamieji, A. Zabarausko teigimu, pakerėję jį patį, jo sūnų Igną ir galbūt dar kitus šeimos narius, tačiau duomenų apie tai dokumente nėra.
Į teismą buvo patraukti 2 vyrai ir 10 moterų, tarp jų Tichanų šeima (vyras, žmona ir duktė), be to, dvi moterys (Kazimierienė ir Pilypienė) su savo dukromis. Lonkevičienė pirmoji iš kaltinamųjų savo noru prisipažinusi, kad kerėti ją įkalbėjusi Tichanienė, kuri sakiusi, kad esąs vienas geras ponas, pas kurį reikią užsirašyti, po to ji, t. y. Lonkevičienė, įgysianti galios padaryti taip, kad išmirtų visas jos pono dvaras ir pono vaikai.
Po Lonkevičienės prisipažinimo ji ir kiti kaltinamieji buvo išmėginimui metami į vandenį. Visi plaukę „kaip antys“, tik viena Kazimierienė vis norėjusi panardinti galvą ir nusiskandinti, bet to niekaip negalėjusi padaryti.
Po plukdymo kaltinamieji buvo tardomi kankinant. Protokole užrašyti tik dviejų kankintų moterų — Tichanienės ir Marytės (Marysieczka) parodymai. Tichanienė teigė, kad ją kerėti įkalbėjusios Lonkevičienė su Maryte. Ragana esanti Kazimierienė, o Braziukienė kerėjusi tik ponus (matyt, Biržinėnų tijūną A. Zabarauską ir jo šeimos narius).

Tichanienės minėta Marytė, dar nepradėjus jos kankinti, prisipažino, kad ji susidėjusi su velniu. Ji papasakojo, kad Tichanas buvo pasivertęs vokiečiu. Tichanienė ir Pilypienė mokiusios Marytę kerėti ir liepusios paimti Biržinėnų tijūno A. Zabarausko sūnaus Igno seilių ir jomis patepti gyslas. Ji taip ir padariusi. Tardoma kankinant, Marytė dar pasakė, kad raganius Markauskas įsakęs jai neišduoti kitų raganų. Raganos esančios Masevičienė ir Šiškauskienė Barzdžiuose, Šaltenio žmona. Pati Marytė kartu su Markausku skridusi į Plikąjį (Šatrijos) kalną; ten du kartus skridę Tichanas ir Pilypas su žmonomis. Kad galėtų skristi į tą kalną, Marytei Tichanienė davusi tepalo, kuriuo ji turėjusi išsitrinti. Ant Plikojo kalno buvę visokių ponų su karietomis, vežimais, ten visi puotavę, gėrę, vaišinęsi alumi.
Apie tolesnę bylos eigą protokole nerašoma.

Confesata czarownikow w*ielmoznego* j. msci pana Antoniego Zaborowskiego, ciwuna birzynianskiego, in praesentia ich mc pp. przyiaciol od j. msci uproszonych.
Primo Łunkiewiczowa bez zadney confesaty sama libere zeznała się, ze ją Tychanowa namawiała na czarodzieystwo, zalecaiąc oney, ze mamy tu pana dobrego, trzeba się onemu zapisac, a potym tak uczynisz, ze cały dwor panski y dzieci pomrą.
Tąz samą Łonkiewiczowną dla lepszego dokumętu pławioną, ktura jako kaczka po wierzchu pływała. Po ktorey inne pławioną. Cichanowa stara pływała po wierzchu; Marysieczka pływała; Cichanowa młoda pływała; Kiecarka z Rosien pływała y na tarturach spała; Putelowa, corka Kazimierzowey, pływała; Braziukowa pływała; Kazimierzowa głowę coraz zanurzała, chcąc się zatopic, ale zadną miarą zatopic się nie mogła, pływała; Filipowa pływała; Filipowa corka, Cichan pływał; Kanon pływał.
Po takowym pławieniu wzięto na tartury Cichanową, ktora zeznawała, ze Łunkiewiczowa z Marysieczką zamowili. Przyznała, ze Kazimierzowa czarownica. Takze zeznała, ze Braziukowa czarowała samych ich mc.
Secundo Marysieczka zeznawała. Libere zeznała, ze się diabłu zapisała (u Cichana był w postacyj niemieckiey), ze ją uczyła Cichanowa y Filipowa, zeby j. m. pana Ignacego ciwunowicza zrania slinę brała y tą zyły mazała, y ona tak czyniła.
Po dobrowolnym zeznaniu zeznawała z tortur, ze Markowski zamowił, zeby drugich czarownic nie wydała. To tylko zeznała,

ze Mosiewiczowa — czarownica, Szyszkowska w Bordziach, Szaltenia zona, Kiecarzowa zczarowała Marcyanę. Takze zeznała, ze latała z Markowskim na Łysą gurę. Kiecarzowa zadała Maryannie, w piwie podała ziele takie, jak mak.
Iterum[1] zeznała taze Marianna, ze dwa razy na Łyse gurę latali Cichan, Filip, Łunkiewiczowa, Filipowa, Cichanowa stara, Markowski latali, w ktorey y ona sama wespoł z nimi latała. Dawała masc Cichanowa, kturą namazawszy się, tam leciała wespoł z nimi. Tam się rozni pokazywali rozni panowie w roznych wozach — w karetach, w kolasach; bankietowali, pili, traktowali piwem. Tamze latała y Braziukowa, y ci wszyscy.
Ta cofessata jest expediowana w roku tysiąc siedmsetnym dwudziestym piątym, dnia siedmnastego nowębra. In praesentia nizey wyrazonych ich m.
Originale parašai: Do tey confessaty prawdziwey ręko mo własną podpisuię się Remigian[2] Korwin Kossakowski, chorąży husarski. Marcin Kiewnarski. Dawid Stanisław Rynkiewicz. Jan Juszkiewicz. Alexander Wykszna. Symon Zycki. Jozef z Iwazka Uwoyn. Symon Mickiewicz. Jan Miniat. Daniel Mickiewicz. Antoni Paszkiewicz. Władysław Butowt. Samuel Konopinski. Wawrzyniec Kibort. Stanisław Kuszleyko.

66. *1725.XII.18. Kviestinių bajorų teismo sprendimas, kuriuo pasmerkiama sudeginti Batakių dvaro merga, latvė Kristina ir jos išduoti bei raganavimu apkaltinti asmenys.*

MAB, f. 256, Nr. 4492/2, l. 55—58. K. Jablonskio nuorašas iš 1725.XII.21 įrašo Žemaičių pilies teismo knygoje, VCA, Senieji aktai 14521, l. 312—315a, Nr. 201.

Batakių seniūnas, Žemaičių pilies teismo raštininkas Jonas Adakauskas (Odochowski) sušaukė kviestinių bajorų teismą nagrinėti jo dvaro mergos, latvės Kristinos bylą, kurią iškėlė Adakavo dvaro prievaizdas Baltramiejus Jokūbauskas. Teismas vyko Gilvyčiuose. Toji Kristina buvo apkaltinta, kad 1725.XII.9 Adakavo dvaro koplyčioje per mišias kartu su kitais ji priėmusi komuniją, bet ne nurijusi, o išspjovusi į delną. Adakavo dvaro prievaizdas Baltramiejus Jokūbauskas apie tai pranešė dvarininkui J. Adakauskui, kuris liepė kaltinamąją ištardyti. Tardoma Kristina iš karto neprisipažino, bet vėliau papasakojo, kad taip daryti ją pamokiusios kitos raganos: J. Adakausko valstie-

[1] *Pakartota*
[2] Renian

tės Kostienė ir Griškienė, taip pat pono Jono Sielickio Viduklės dvaro valstietės Kalšienė ir Čepienė.

Po tokio prisipažinimo kaltinamoji Kristina buvo suimta ir 1725.XII.17 vėl tardoma. Ji savo noru prisipažinusi, kad Jono Čepo žmona ir Kalšienė mokiusios ją nenuryti komunijos, o sutrinti delne. Taip ji pirmą kartą padariusi per sekmines, o antrą kartą — per jubiliejaus šventimą 1724 m. Nemakščių parapijos bažnyčioje. Jono Čepo žmona pirmoji įkalbėjusi ją susidėti su velniu. Tų velnių viename pulke buvę 30. Pryžginienė Juodoji, Pipelienė, Pranckienė, Šimaitis su žmona ir kiti vaišinę tuos velnius alumi. Raganos ir raganiai esą taip pat Griškienė, Kostienė, Balsevičienė, Kaikarienė, Kirpis. Šie abu rovę žolių dvaro prievaizdui B. Jokūbauskui ir jo žmonai pakerėti. Iš raganių žinanti dar jaunikaitį Kazelį, kitų neatsimenanti. Raganų sambūrio vietos esančios kelios: viena pelkėje prie Adakavo už tilto, kita — pelkėje prie Gilvyčių, tenai esąs ir malūnas, kuriame malusios žydinčių rugių varpas. Trečia vieta — brasta už pono Pluščiausko dvaro.

Kai ji, Kristina, buvusi pakišta po kubilu, piktoji dvasia įlįsdavusi per krosnį ir kubilo dugną, atrišdavusi virves ir grasindavusi ją pasmaugti. Pono J. Adakausko Pautiškių dvare raganos per šv. Joną išmelžusios visas karves.

Kaltinamoji per tardymą teigė, kad galinti iš arešto pabėgti, bet kunigas dievo valia jai to neleidžiąs.

1725.XII.18 kaltinamoji Kristina toliau pasakojo, kad buvusi ponios Adakauskienės žindyvė Vaitiekienė ir kitos raganos rinkdavosi pelkėje prie Gilvyčių, o pačią Kristiną Pryžginienė, Pranckienė ir kitos miegančią atvedusios į velnių pulką prieš šv. Petro šventę.

Dokumente pažymėta, kad tardymo dieną (1725.XII.18) apie 10 val. kaltinamąją Kristiną smaugęs velnias, ji vos atsigavusi.

Ištardžius Kristiną, buvo plukdomos moterys, kurias ji pavadino raganomis. Jurgienė Kaikarienė, Jonienė Čepaitienė, Pranckienė plukdomos neskendo. Kaikarienė ir Pranckienė turėjusios ant kūno ženklus, kurie, budelio aiškinimu, buvę velnio ženklai. Buvo plukdomi ir neskendo kiti raganavimu apkaltintieji žmonės: Nemakščių klebonijos gyventojai Marijona Balsevičienė, Baltramiejus Šimaitis ir jo žmona, su kuriais Nemakščių klebonas leido elgtis pagal J. Adakausko reikalavimą, taip pat pono Martyno Kiaunarskio tarnaitė Ona.

Po plukdymo įtariamosios raganos buvo tardomos kankinant. Laisvoji moteris (dokumente — valkata) Pranckienė išdavė

Prialgauskienę, Šimaitį su Šimaitiene iš Nemakščių, Vaitiekienę Šiškauskienę, pono Dembinskio uošvę. Jonienė Čepienė, Kaikarienė ir Baltramiejus Šimaitis buvo kankinami ugnimi ir neteko sąmonės. Iš jų nieko neišgauta.
Pati Kristina, dar kartą tardoma kankinant, patvirtino savo ankstesnius parodymus ir pridūrė, kad į Šatrijos kalną skraidyti negalėjusi, bet ją, pririštą virve, nešusios raganos Čepienė, Pranckienė ir Kalšienė. Pasak jos, raganos esančios: J. Adakausko valdinė Rimovaitė iš Puzų, Martyno Kiaunarskio valdinė Kieterienė iš Gievilių, Andriejienė Runcienė, Jonylienė Arasimienė su dukterimi Naste, kampininkė Pumputienė su marčia, gyvenančia pono J. Sielickio Viduklės dvaro Vailakių kaime, Braškys su žmona iš Viduklės valsčiaus Taubučių kaimo, Viduklės dvaro merga Kotryna, valstietė Marijona Andriejienė iš Nemakščių klebono Blinstrubo Užvadžių kaimo, Jurgienė Stonienė iš Batakių seniūnijos. Klausinėjama, ką dar žinanti iš raganų pulko, kaltinamoji Kristina nurodė Viduklės dvaro urėdą Markauską, ponią Mykolienę Slovačinskienę, gyvenančią netoli Suginčių kaimo,— juodu sėdėję ant Šatrijos kalno tarp vyresniųjų. Raganos ir raganiai dar esą Jonas su žmona Kotryna iš pono Mykolo Slavočinskio Kalnučių kaimo, žydė smuklininkė iš Žiurdinių karčemos, Jonas Kumpikevičius su žmona, Gebenienė iš pono Mykolo Slavočinskio Mosteikių kaimo ir Marijona Vasiliauskienė, buvusi Nemakščių klebono šeimininkė.
Bajorų teismas, remdamasis kaltinamosios Kristinos parodymais, imperijos teise ir raganų baudimo pavyzdžiais, visus apkaltintus ir tardytus nuteisė mirti, išskyrus nėščią Šimaitienę. Tiems asmenims, kurie, nagrinėjant bylą, buvo apkaltinti raganavimu, bet į teismą nebuvo pristatyti, teismas leido kelti bylas, jeigu kas iš bajorų to norėtų.
Teismui priėmus sprendimą, kaltinamoji Kristina, įmesta kartu su kitais pasmerktaisiais į laužą, nieko neatleido nuo kaltinimo raganavimu.

Roku tysiąc siedmset dwudziestego piątego, miesiąca decembra osminastego dnia.
Przed nami, nizey wyrazonemi, od wielmoznego j. m. pana Jana Odachowskiego, stolnika y pisarza grodzkiego X^{a}Zm^{o}, starosty botockiego, zaproszonemi do sądzenia agitowała się sprawa z delacyey pana Bałtromieia Jakubowskiego, zawiadowcy maiętnosci Odachowa, z Krystyną Łotewką, dziewką dworną tegoz wielmoznego j. mci, o to, iz w roku terazniey-szym, na dacie wyrazonym, dnia dziewiątego decembra zja-

chawszy się do dworu j. mci Odachowa pro devotione słuchania mszy swiętey, w kaplicy Odachowskiey odprawuiącey się, miedzy innemi uczesznikami kommuniey swiętey wyz pomieniona Krystyna Łotewka, dziewka dworna, przyjąwszy sacrosanctam eucharistiam, z gęby do ręku swych wyrzuciła. Co [po]strzegszy pan Bartłomiey Jakubowski eo instanti wielmoznemu j. mci panu pisarzowi grodzkiemu xięstwa Zmudzkiego, panu swemu, opowiedział.

Ktorą dziewkę za wolą j. mci gdy ztrząsniono w[z]iąwszy, się zrazu nie przyznawała się, lecz potym propria oris confessione libere wyznała, ze za instynktem innych niewiast — czarownic, a mianowicie Kasciowey y Hryszkowey, podanek tegoz w*ielmoznego* j. m. pana pisarza grodzkiego x*ięstwa* Zm*udzkiego*, takze anterius z instynktu Kałszowey y Czepowey, poddanek maiętnosci Widuklewskiey w*ielmoznego* j. m. p. Jana Sielickiego, sędziego grodzkiego inflantskiego, a w zastawie u wielm*oznego* j. m. pana pisarza grodzkiego x*ięstwa* Zm*udzkiego* będącey.

Za tym wzięta w areszt y examinowana, na dniu siedmnastym praesentis dobrowolnie zeznała, ze Janowa Czepowa nauczała, przyiąwszy kommunią nie pozywac, ale w ręku zetrzec. In simili Kałszowa kazała, jakoz ich motivo raz na Swiątki, drugi raz podczas jubileuszu an*no* tysiąc siedmset dwudziestego czwartego w kosciele parafialnym Niemokszczanskim uczyniła y ztarła.

Mianowana Janowa Czepowa naypierwiey namowiła y zaprowadziła na compactum z diabłem, mieniąc do pana swego. Tandem wyznała, ze w jednym pułku było ich trzydziescie, jako to Pryzginowa Czarna, Pipelowa Frąckowa, Szymaitis z zoną czestował, piwo nosił; Hryszkowa, Kasciowa, Balsiewiczowa, Kirpis; Kieykarowa z tymze Kirpiem zerwale ziele jakowes oczarowac pana Jakubowskiego y małzonkę jego. Imion innych czarownic nie pamiętała. Mieniła tez młodzienca swego — złego ducha, nazywaiącego się Kazelis.

Dwor ich, kędy się zbieraią, jeden za mostem pod Odachowem, na błocie; drugi pod Gilwiczami na bagnie; tamze y młyn — kwiat zytny zbierany mleli; trzeci dwor za j. m. panem Pluszczewskim na brodzie.

Latac z innemi czarownikami nie znaszała się, ale ją prowadzili pieszą, zalecaiąc pana y młodzienca.

Pod kublem osadzoną zły duch || częstokroc nagabywał, przez piec y dno kubła do tey Krystyny Łotewki przystępował, z wią-

zow rozwiązował y grożąc, ze będzie wielce karana, zadusic się kazał.
W wiosce Pawtyszkach *wielmoznego* j. mci pana pisarza grodzkiego zmudzkiego krowy wszytkie wydoili o Swiętym Janie. Z aresztu tego y warty mieniła sposobną byc, by uciec y spiących zostawic, ale xiądz mocą boską nie pozwala wycnodzic.
Na dniu zas dzisieyszym, to jest osminastym praesentis, pomieniona Krystyna Łotewka znała się, ze Woyciechowa, bywsza mamka w° j. mci pana pisarza, z innemi czarowniki na bagnie pod Gilwiczami zbierali się, a tę Krystynę, spiącą miedzy innemi dziewkami w odrynie, Pryzginowa, Fronckowa y z innemi po Swiętym Pietrze cicho do pułku wyprowadzili.
Tegoz dnia o godzienie dziesiątej pomieniona Krystyna Łotewka, duszona przez diabła, ledwie orzezwiała.
In continenti na probę wzięte, mianowicie Jerzyna Kieykarowa powołana, przez mistrza in publica facie pławiona, pływała.
Janowa Czepayciowa, takoz powołana, jeszcze lepiey pływała y znaki nieiakies po ciele były, ut fertur z dawnych powiesci, przez diabła cwiczona.
Frąckowa nieosiadła nigdzie, ale pochoza, powołana, w pławieniu rozwiązawszy się, powtore pławiona nalezycie, pływała, chcąc się ponurzyc — nie ponurzyła. Znaki dwa miała — jeden na lewym boku czerwony, drugi czarny, wielki na brzuchu, o ktorych mistrz mowił, ze piątnowana od złego ducha.
Marianna Balsiewiczowa z miasteczka Niemokszt, || jurisdyki w bogu wielebnego j. m. xiędza plebana niemokszczanskiego, przez pomienioną Krystynę powołana, expostulata o wydanie, jakos dobrowolnie wydana od j. m. xiędza plebana y przyprowadzona hic et nunc do sądzenia, nie znaiąca się dobrowolnie, publice pławiona, tak, jako inne, pływała.
Bartłomiey Szymaytis, tegoz j. mci xiędza plebana niemokształanskiego poddany, expostulatus o wydanie, libere extraditus y przyprowadzon, publicznie pławion, pływał, jako inni. I, mienili, zona jego Szymaiciowa pływała nalezycie.
Przez tę Krystynę powołana na imie Anna, niewiasta, służąca j. m. pana Marcina Kiewnarskiego, stolnika parnawskiego, libere od j. m. extradita y natychmiast przyprowadzona, przez mistrza pławiona, pływała, jak y drugie.
Po takowym pławieniu mianowanych czarownikow wskazalismy na exament corporalny. Jakoz naypierwiey wzięta Fronckowa wagabunda powołała Szymaycia y Szymayciową, Przyałgowske z Niemokszt, Szyszkowske Woyciechowę, tescią j. m. p.

Dębinskiego. Janowa Czepowa, ciągniona y ogniem probowana, spała, prawdy nie dopytano się. Bartłomiey Szymaytis, takoz wyciągniony, usnął, chrapał, ogniem probowany nie odezwał się. Kieykarowa, in simili probowana, spała, jak y tamci.
Na ostatek, desuper mianowana Krystyna in ordine probationis wzięta y przez mistrza examinowana corporaliter, referuiąc się do pierwszego dobrowolnego toties zeznania, przydała, ze na gurę Szatryhy latac nie mogła, ale ją lecąc na powrozku niesli Czepowa, Frąckowa y Kałszowa.
W dalszym pytaniu, jesli kogo || więcey niema podeyzranych w czarodzieystwie, powołała w Puzach Rymorayciową, alias Szymkowę, podankę botocką w*ielmoznego* j. m. pana pisarza grodzkiego, starosty botockiego, w tymze stopniu y pułku bywaiącą.
Sequenter pytana, jezeli są wszyscy wyrazeni pułku czarodzieyskiego, na to pytanie przy reflectowaniu jey, aby nikogo niewinnego nie mawała, na uczciwosci reposuit prawdę, iz Kieterowa z Giewił j. mci pana Marcina Kiewnarskiego, stolnika parnawskiego, tegoz kunsztu y w pułku bywaiąca.

W dalszym pytaniu deposuit powołanie, iz Andrzeiowa Runciowa, Joniłowa Arasymowa z corką, na imie Nastą, bednarzowa z synową Pumpuciowa, mieszkaiąca komorą u Jana Thomaszaycia we wsi Woyłobach, włosci Widuklewskiey j. m. pana Jana Sielickiego, sędziego grodzkiego inflantskiego, tegoz j. mci z drugiey wsi Tawbuciow podany, na imie Braskis z zoną; we dworze Widuklewskim tego j. m. pana sędziego inflantskiego Katharzyna dziewka.
Jeszcze w dalszym examinie wyznała, iz Maryanna Andrzeiowa ze wsi Uzwadziow j. mci xiędza Blinstruba, Jurgiowa Stoniowa ze wsi Libiszek wyszła, a teraz mieszkaiąca w starostwie Botockim, z teyze wsi Libiszek wdowa, komorą mieszkaiąca u Petraycia.
Ytem w dalszym pytaniu, jesli wszytkich wydała z pułku czarodzieyskiego, y aby nikogo nie powoływała ze złosci, boiazni, na to, oswiadczaiąc się bogiem y sumnieniem, deposuit, iz urzednik widuklewski Markowski y pani jedna niedaleko wsi Sugint, nie prętko przypomniawszy powiedziała, Michałowa Słowaczynska na Szatryey za jedno była y koło pana siedzieli na starszym mieyscu, y tym się swiadczyła, choc ją stracą, jezeli tych wszytkich nie potracą, tedy będą szkodzili ludziom.
Daley, pytana, jezeli juz więcey kogo nie wie, powołała imie-

niem Jan a zona Katharzyna, nazwiska nie pomniąc, ze wsi Kalnuciow j. m. pana Michała Słowaczynskiego, Szęderowa zas Żydowka w Ziurdyniach, w karczmie j. mci pana Piory, mostowniczego XªZº, Jana Kumpikiewicza z zoną onego. Marianna y Katharzyna zleciawszy się w roku tym tysiąc siedmsetnym dwudziestym piątym na Swięty Piotr, powiadały przed nią, ze miały były ze dworu j. mci xiędza Blinstruba; te obiedwie czarownice [u] samego j. mci xiędza Blinstruba zostaią. Giebeniowa we wsi Mosteykach j. m. p. Michała Słowaczynskiego, Marianna Wasilewska, bywszy gospodyni j. mci xiędza plebana niemokszczanskiego, tegoz samego kunksztu czarodzieyskiego są wszytkie umieiętne.

W ktorey sprawie my, sędziowie polubownie wysadzeni zaproszeni, zpenetrowawszy dobrze Krystyny, dziewki dworney, na swiętokractwie in recenti poszlakowaney y wziętey, kilkakroc jednostayne wyznanie y powołanych czarownikow podeyrzenia, podobienstwa y okolicznosci wszytkie widome y dawnieysze podeyrzenia, stosuiąc się do prawa || cesarskiego y dawnych przykładow przyzwoitych w karaniu czarownikow, nie uznawszy panu Bałtromieiowi Jakubowskiemu przysięgi, mianowanych wszytkich obwinionych, na probie byłych, na gardło spaleniem ogniem przez mistrza eo instanti, nie przewlekaiąc w dalszy czas, nakazalismy, cavendo protunc, ze Szymayciowa, jako fertur, zastąpiona in gratiam foetus animati, az do porodzenia od poen criminalnych spalenia ogniem suspenduie się, salvis extendendis iisdem poenis reservata, etiam salva actione do powołanych, wyzey wyrazonych, na dniu dzisieyszym nie stawionych, kto kolwiek zechce kowinkowac.

Po takowym dekrecie sądu naszego juz na łomie z innemi powołanemi, probowanemi y na gardło osądzonemi toties Krystyna monita od w bogu wielebnego j. m. xiędza plebana y ich mc[?..] atow, od pierwszego powołania non recedendo, owszem z dobrą dyspozycyą, z przygotowaniem się na smierc kilka razy dysponuiąc się, cum contrita mente zchodząc, na ostatnim stopniu po kilka razy powoływała y confirmowała tych wszytkich wyzey namienionych, nemini parcendo być prawdziwemi czarownikami.

Działo się w Gilwiczach.

Originale šie parašai: Do tego polubownego dekretu uproszony od wielm*oznego* j. m. pana Jana Odachowskiego, stolnika y pisarza || grodzkiego XªZmº, starosty botockiego, podpisuię się: Rafał Gorski. Jozef Antoni Witort m*anu propria*. Marcin

Kiewnarski. Jan Juszkiewicz. Stefan Pluszczewski. Samuel Michał Slepsc *manu propria*. Theodor Hołowin *manu propria*. [Sk]obecki, viceinstygator W°X^aLit°.

67. *1726.VI.12. Darsūniškio seniūno Boguslovo Oginskio ir kviestinių bajorų teismo sprendimas, kuriuo raganavimu apkaltinti Darsūniškio gyventojai Juozapas Šarka ir jo žmona Sofija pasmerkiami sudeginti.*

Z. Kiaupos nuorašas iš Oginskių dokumentų, LTSR CVIA, f. 1177, Oginskiai, ap. 1, b. 372, l. 1—2.

Publikuojamas sprendimas parašytas ne pagal teismo dokumentų rašymo pavyzdį, todėl apie bylos pradžią pasakyta tik tiek, kad Darsūniškio dvare buvo tris kartus pastebėti kerėjimo pėdsakai. Raganavimu buvo apkaltinti Darsūniškio gyventojai Juozapas Šarka ir jo žmona Sofija. Pakviestas kunigas skaitė maldas, kad sunaikintų kerus. Po to tariamasis kerėtojas J. Šarka su žmona vidurnaktį atėję prie Darsūniškio dvaro vartų. Kadangi jų aiškinimai, dėl ko atėję, buvę prieštaringi, tai S. Šarkienė, o po to ir pats J. Šarka buvo suimti ir įmesti į kalėjimą. Darsūniškio seniūnas Boguslovas Oginskis iškvietė budelį ir, jam atvažiavus, įsakė visus Darsūniškio miestelio gyventojus, taip pat ir J. Šarką su S. Šarkiene, išmėginti plukdant vandenyje.

Budelis nustatė, kad Šarkos „tinka" tardymui. Pirmiausia buvo tardoma Sofija Šarkienė. Budelis jos plaukuose rado šarkos uodegos plunksnų ir jas padėjo ant teisėjų stalo. Šarkas kaltino pats Darsūniškio seniūnas B. Oginskis ir miestelio žmonės, kurių sveikatai ir turtui pakenkę kaltinamieji. Juozapas Šarka buvo kaltinamas, kad jis esą anksčiau grasinęs Darsūniškio vargonininkui, jog šis ilgai negyvensiąs. Vargonininkas sunkiai susirgęs ir miręs. Mirdamas sakęs, kad dėl jo mirties kalti J. Šarka ir jo žmona. Darsūniškio vaito Elijo Bikausko žmona dėl savo mirties taip pat kaltinusi Šarkas. 1722 m. Darsūniškio klebonijoje J. Šarka daręs kerus ponui Rožanskiui. Iš pradžių jį įžeidęs, paskui bėgęs į savo namus, atsinešęs sugedusį kiaušinį ir sudaužęs į klebonijos vartus. Tada pono Rožanskio ir žmonių klausiamas apie tą kiaušinį, J. Šarka atsakė, kad turėjęs tą kiaušinį sermėgos užanty, o susitrynusį — išmetęs. Bet, kai Rožanskis, dalyvaujant liudininkams, klebonijoje atskleidęs J. Šarkos sermėgą, pasirodė, kad jokio sudužusio kiaušinio nebuvę, nes sermėga ir marškiniai buvę sausi.

1726.IV.8 J. Šarka pas puodžių Pašoką susikivirčijęs su ponu Mickevičiumi ir jam pasakęs: „Ne vienas jau pražuvo nuo mano rankų, ir tu man nieko nereiški. Liutkevičius norėjo man bloga padaryti, sakiau jam — negyvensi nė metų! Jis dabar žemę ryja, o aš duoną valgau". Už tą grasinimą ponas Mickevičius smogęs J. Šarkai keliolika kartų kumščiu į veidą, kad kraujas bėgtų, bet, visų nuostabai, kraujo nulašėję vos keli lašai.

Per tardymą kaltinamasis J. Šarka ir jo žmona neišdavė bendrininkų ir pasakė: „Deginkite mus, jau atėjo laikas!"

Teismas priėmė tokį sprendimą: Juozapą Šarką ir Sofiją Šarkienę atiduoti budeliui, kad 1726.VI.14 juos sudegintų; miestelio ir valsčiaus gyventojus, kurie buvo plukdomi ir plaukė — paleisti, o jeigu kas paaiškėsią ir bus dokumentais įrodyta, tada kaltąjį turėsianti sudeginti pati kuopa.

Przede mną, Bogusławem z Kozielska Oginskim, marszalkiem powiatu Kowienskiego, starostą dorsuniskim, za uproszeniem ode mnie ichm. p. panow przyiaciol na sądzenie pokazanego się czarodzieystwa we dworze Dorsuniskim po trzykroc razy.

Gdy te czary były exorcizmowane przez kaplana, w prędkim czasie złoczyncę tych czarow o pulnocy sami dobrowolnie do dworu się dostali, wymislaiąc sobie okazye rozne przyiscia swego. Za ktorym przysciem do dworu, jako niesłusznym dowodem y nieporo pod bramę, onych pobrano do turmy, wprzod samą Jozefową Szarkowę, potym samego Jozefa Szarkę. Ktore to złoczynce, będąc oboie w turmie, zaraz Szarkowa mowiła do męza swego: „Po coz ty przychodzil? Było tobie domu y bydła pilnowac! Niech bym ja tu jedna była!"

Więc to marszalek kowienski, widząc takowe podeyscie przez czary y rozpustny swiat, a zapamiętalosc boiazni bozey, posłałem po mistrza. Za przybyciem ktorego kazałem całe miasto Dorsuniskie pławic, y pomienionego Szarkę, y zonę onego. Ktorzy Szarkowie za uznaniem mistrza byli godni konfessaty. Na ktorą gdy naypierwey samą Szarkową mistrz wziąwszy według zwyczIu, nalazł we włosach na głowie jey srocze piora z ogona y przyniosł na stoł sądowy, kędy konfessata była.

Tudzierz nie poiednokrotnie o nieznoszne szkody jako my, marszalkowi, y inni ludzie, maiąc wielki uszczerbek na zdrowiu y wszelkim dobytku swoim przez pomienionego, a zdawna obwinionego Jozefa Szarkę y zonę onego, jako to uczynił pochwalkę na Ludkiewicza, organistę dorsuniskiego, ze „roku nie docze-

kasz!“ Jakosz y stało się: odumarł, ciężko choruiąc. A odumieraiąc uskarzał się na Szarkę y zonę onego, mowiąc, ze „z rąk ich idę“. W czym się zeznał y Szarka na konfessacie, „zem mowił“.

Eliaszowa zas Bykowska, woytowa dorsuniska, z tego swiata zchodząc, takze mowiła na pomienionego Szarkę y zonę onego, ze „z rąk onych idę“.

Jakoz y inne dokumenta pokazały się od roku tysiąc siedmsetnego dwudziestego trzeciego, to jest, jak był Szarko w plebaniy Dorsuniskiey, tam dawszy okazyą panu Rozanskiemu, wyszedłszy za wrota, biegł do domu swego; wrociwszy się ku wrotom plebanskim, jayko zgniłe jakowes przyniosłszy, zbił we wrotach plebanskich. A gdy p. Rozanski, usłyszawszy o tym, zgromadził ludzie, mowiąc, jako Szarko czyni takowe złosci, y pytaiąc u Szarki, „jakim ty sposobem jayko zbił pod wrotami plebanskiemi?“ Szarko na to odpowiedział, ze „maiąc jayko zanadro, rostarłem y porzuczyłem. Gdy p. Rozanski postrzegaiąc, aby jakowego upadku nie było, w plebaniy siermięgę odparał, probuiąc powiesc onego przy ludziach, jezeli jest prawdziwa rzecz, ze jayko starł za siermięgą. Gdy przyszło do takowey proby, az znayduią koszulę suchą od owego to jayka, y siermięga takze sucha.

Roku 1726 dnia 8 aprilis jadąc do Poswiętupia ze dworu, wstąpili do Poszaka, garczarza, pan Mickiewicz y pan Rozanski. Nie bawiąc przyszedł Szarko z zięciem swoim Filipem do tego garcarza. W tym razie p. Mickiewicz pyta u Szarki: „Za co twoia zona wczora w kosciele omdłała y obumarła“ Odpowiedział na to Szarko: „Za co xiądz dał drugim piroga, a zenie moiey nie dał. Y sam xiądz nie długo będzie jadł!“ Pan Mickiewicz odpowiedział na to: „Chłopie, czy tak ty poczeiwy jestes, jak zona twoia?“ Odpowiedział Szarko: „Czy poczciwy, czy nie, tobie co do tego! Nie jeden poszedł z rąk moich, a ty mi nic. Lutkiewicz chciał coz ze mną wyrabiac; mowiłem jemu, ze „nie wyzyiesz roku. On teraz ziemię gryzie, a ja chleb jem!“

Jak to wyrzekł Szarko, za tę pochwalkę p. Mickiewicz uderzył tego Szarkę pięscią w nos, aby krew poszła. Krew gdy się nie pokazała, krzykneli ludzie, tam na ten czas będące, nawet sam zięc Filip: „Mospanie, uderz was[za] milosc więcey, zeby krew poszła!“ A tak p. Mickiewicz onych posłuchawszy, kilkanascie razy uderzył, i to ledwo kropla krwi poszła z nosa. Z tym sie rozeszli od Posaka, garcarza.

Tenze p. Mickiewicz zaraz skarzył się na tego Szarkę jego mci xiędzu Ryzgiewiczowi, donosząc, ze Szarko takie pochwalki czyni na was, pana, y na nas.

Na ostatek, będąc na konfessacie oboie Szarkowie, za czarowanie nikogo nie powolali, jeno powiedzieli: „Palcie nas, juz czas przyszedł!"

A tak ja, marszalek kowienski, z ich mci pany przyiaciolami, ode mnie uproszonemi, zwazywszy dawne y teraznieysze excessa pomienionego Szarki y zony onego Zofyi Szarkowey, deciduiemy przez mistrza na spalenie na dniu czternastym junij, w roku tysiąc siedmsetnym dwudziestym szostym Jozefa Szarkę y zonę onego Zofyą Szarkową.

Ci zas, ktorzy będąc na probie wodney y pływali, dopiero się uwalniaią, jako z miastą, tak y ze włosci. A jezeliby się co na ktorym pokazało za słusznym dokumentem, tedy gromado y bez mistrza tym ogniem karani bydz maią.

Datum w Dorsuniskach, die 12 junij, roku 1726.

Parašai: Bogusław Oginski, marszałek kowienski, starosta dorsuniski, manu propria. Ludwik Hieronim Wierzbicki, manu propria. Jan Jemilinski manu propria. Jozef Wiercinski, obozny melnski, manu propria.

68. *1726.VI.28. Kviestinių bajorų teismo liudijimas dėl raganavimu kaltinamos Angininkų kaimo valstietės Marijonos Vilkelienės nuteisimo ir sudeginimo ir dėl smuklininko Ošerovičiaus žmonos nekaltumo.*

MAB, f. 256, Nr. 4492/2, l. 60. K. Jablonskio nuorašas iš Alytaus miesto magdeburgijos knygos, LTSR CVIA, Senieji aktai 5802, l. 94a.

Alytaus raktininko Edvardo Ridigerio kviestų 6 bajorų pasirašytame liudijime sakoma, kad jie 1726.VI.28 Krokialaukio dvare teisė Alytaus ekonomijos Angininkų kaimo valstietę Marijoną Vilkelienę. Ji buvo kaltinama tuo, kad, priimdama bažnyčioje komuniją, jos ne nurijusi, o įsidėjusi į skarelę ir užrišusi. Už tai buvo suimta ir, iškvietus iš Gardino budelį, tardoma kankinant. Tą patį vakarą ji raganavimu apkaltino smuklininko Ošerovičiaus žmoną. Bet po kankinimo ji savo parodymą atšaukė teigdama, kad apkalbėjusi Ošerovičienę dėl baisaus skausmo per kankinimą. Iš tikrųjų Ošerovičienė esanti nekalta ir jokia kerėtoja.

Kitą dieną per tardymą kaltinamoji Marijona Vilkelienė vėl teigė, kad jos apkalbėtoji smuklininkė nekalta; tą patį sakė

surišta ir įmesta į laužą. Ošerovičienės nekaltumą patvirtino visas Krokialaukio valsčius.
Išteisintosios Ošerovičienės vyras davė šį liudijimą įtraukti į Alytaus magdeburgijos knygą.

Roku 1726, miesiąca novembra dnia dwudziestego pierwszego. Testimonium żyda Aszarowicza do aktu podano w te słowa:
My, nizey wyrazeni, z podpisem rąk naszych, daiemy te naszą testimonią, iz w roku teraznieyszym tysiąc siedmsetnym dwudziestym szostym, miesiąca junii dnia dwudziestego osmego agitowała się sprawa w maiętnosci y dworze jego k. msci Krakopolskim o czarodzieystwo z niewiastami ze wsi Anginik, w dobrach stołecznych jego k. msci, w ekonomii Olickiey.
Za wzienciem naypierwiey prze[z] jego msci pana Edwarda Rydigera, porucznika jego k. msci y dzierzawcy klucza Olickiego teyze ekonomii, za uproszeniem nas, przyiacioł, na rosądzenie tey sprawy, gdzie my za przybyciem swoim, widząc byc rzecz słuszną y z prawem pospolitym zgodliwą, za takowę excessa jawne, ktore się videnter pokazały przez Maryannę Wilkielową, ze comunią swiętą przymuiąc do ust swoich y z gemby wyrzuciwszy, do chustki zawiązała.
Za ktory takowy excess y cryminał gdy była wzięta wysz pomieniona niewiasta na corporalną inquisitią przez mistrza grodzienskiego, z wieczora była powołała, a gdy na confesacie zaraz teyze godziny pomienioney niewiescie zfolgowali, wtedy zaraz te słowa rzekła, zem „ja z bolu y męnki wielkiey powiedziałem na pomienioną Oszerową arendatorkę", ale to zeznawała, ze nigdy nie jest podeyrzana y za szczyrą a prawdziwą, w czarodzieystwie nie znaiącą uznała.
Gdzie y nazaiutrz na confesacie tego publicę rewokowała, ze nigdy zadnego czarodzieystwa nie znała y nie zna, ale tylko to, jezeli z wieczora z tak wielkiey menki przez confesate niewinnie zeznawała.
Jakosz y na łomie jusz uwiązana do spalenia pomieniona Wilkielowa bogiem oswiadczała, zchodząc z tego swiata, ze arendarka nie zna zadnego czarodzieystwa. Na dowod y włosc cała krakopolska — męnzowie za niepodeyrzaną a prawdziwą y niewinną przy niemałey gromadzie pospolstwa obcych ludzi uznali. Jako y my, będonce przyiaciele, tak to pectorae zeznawiąc, daiemy te naszą testimonią z podpisem rąk naszych.
Pisan w Krakopolu, dnia 28 junii, anno 1726.
Originale parašai: Jan Antoni Jacymirski Jacunski, czesznik trocki. Piotr Pietraszkiewicz *manu* [propria]. Władysław Ig.

Gosicki, krayczy upitski *manu propria*. Benedykt Glinka, skarbnik wiski, *manu propria*. Alexander Tołokonski *manu propria*. Dominik Bohdanowicz *manu propria*.

69. *1731.V.30—VI.28. Kražių jėzuitų kolegijos Ketūnų dvaro Šerkšnėnų kaimo valstiečio Kazimiero Šimkaus (Šimkaičio) šeimos, apkaltintos raganavimu, tardymo protokolas.*

I. Kuzmaitės-Kiaupienės nuorašas iš Lietuvos jėzuitų dokumentų, TSRS centrinis valstybinis senųjų aktų archyvas (Maskva), f. 1603, ap. Nr. 4, b. 2227, l. 14—18.

1731.V.29 Ketūnų dvaro Šerkšnėnų kaime gyvenantis Stepukas Šimkaitis (dokumente dar vadinamas Šimkeliu) pasigyrė to paties kaimo valstiečiui Pranciškui Auksakeliui, kad mokąs kerėti: daryti ledą ir pakerėti gyvulius. Išmėginimui jam buvo atneštas ožiukas; Stepukas Šimkaitis paglostęs jį, kažką pakalbėjęs ir ožiukas tą pačią dieną nustipęs. Ožiuko dvėseną kaip daiktinį įrodymą P. Auksakelis nunešė kaimo suolininkui Dovydui Miltiniui, kuris gegužės 30 d. apie įvykį pranešė Ketūnų dvaro seniūnui. Tą pačią dieną seniūnas su Šerkšnėnų kaimo vyrais įviliojo Stepuką Šimkaitį į suolininko D. Miltinio namą ir pradėjo tardyti. Tardomasis savo valia prisipažino, kad kerėti jį išmokę sesuo Barbora, tėvas su motina ir brolis Kazimieras. Tai buvę prieš metus, ir jis dar ne viską mokąs. Motina, prisirišusi jį prie savo sparno, užnešanti ant kažkokio didelio kalno. Ant to kalno puotauja: velniai juos vaišina, valgą medų sidabriniais šaukštais. Motinai ir tėvui duodą pinigų. Įrodymui, kad tardomasis Stepukas Šimkaitis tikrai mokąs kerėti, buvo atneštas ožiukas. Dokumente tvirtinama, kad tą ožiuką jis kerais tuojau nugaišinęs; tai patvirtino 20 dalyvavusių vyrų.

Remdamasis šiais Stepuko Šimkaičio parodymais, Ketūnų dvaro seniūnas įsakė Šerkšnėnų kaimo vyrams suimti visą S. Šimkaičio šeimą: tėvą Kazimierą Šimkaitį, motiną Oną Šimkaitienę, Stepuko Šimkaičio vyresnįjį brolį Kazimierą, seserį Barborą ir laikyti suolininko D. Miltinio namuose, pakištus po kubilais.

Po to suimtieji buvo tardomi: birželio 16 d.— Barbora Šimkaitytė, birželio 18 d.— jos brolis Kazimieras Šimkaitis. Kas tardė, protokole nepažymėta. Nuo birželio 21 d. pradėjo tardyti teisėjai. Tą dieną jie dar kartą tardė Kazimierą Šimkaitį ir Barborą Šimkaitytę; birželio 22 d.— Stepuką Šimkaitį. Jo sesuo Barbora ir brolis Kazimieras buvo tardomi kankinant. Per tardymą kaltinamieji prisipažino, kad esą tikri kerėtojai, iš-

sižadėję dievo ir šventųjų sakramentų. Kerėjimo išmokę iš savo tėvų, brolių ir seserų, kurie taip pat esą raganiai ir raganos. Stepukas Šimkaitis birželio 22 d. kankinamas prisipažino ir patvirtino, kad jam duotas ožiukas tikrai nudvėsęs nuo jo kerų. Jis iš pykčio pakerėjęs ir Juškienę (ji sunkiai serganti), ir Šerkšnėnų suolininko D. Miltinio jautuką, kuris padvėsęs. S. Šimkaitis kalbėjo apie savo motiną, kad ji kerais susargdinusi suolininko D. Miltinio dukterį Oną ir pakerėjusi jo karvę bei kumelę.

Stepuko Šimkaičio sesuo Barbora Šimkaitytė prisipažino esanti kerėtoja, atsisakiusi dievo, šventųjų sakramentų ir susidėjusi su velniu. Ant nugaros turinti antspaudą, įspaustą nelabai karšta geležimi. Kartu su kitais virš debesų skridusi į kalną, kur velnias vaišinąs, duodąs pinigų, bet ne visiems. Kerėti ją išmokę tėvas ir motina. Jie išmokę ir jos brolį Steponą. Užuot mokiusi poterių, motina liepdavusi sakyti 13 velnio žodžių. Ji taip pat mokiusi nenuryti komunijos, o paslėpti skarelėje ir atiduoti jai; pati motina komuniją laikanti vaške, kuris užsiūtas škaplieriuje. Tardomoji mokanti visą kerėjimo meną, kerinti žodžiais ir įvairiais daiktais, galinti, jeigu būtų leista, pakerėti žmogų. Be to, mokanti kenkti daržams, daryti ledą, mokanti leisti ugnį į debesis, kad sulaikytų lietų. Tai dariusi su motina. Jos rinkusios rugiagėles ir iš jų bei kitų javų virusios košę. Barbora Šimkaitytė pakerėjusi Rakienę ir D. Strykį, kuriam kerais buvusi sukelta karštligė. Jos motina su tėvu pakerėję suolininko D. Miltinio dukterį Oną ir kitus vaikus, kurie mirę; tėvas pakerėjęs Stepono Gurino žentą, o motina — Matijošiaus Petrausko žmoną bei Joną Šultę su vaikaičiu, kuriems savo namuose davę valgyti.

Pasak Barboros Šimkaitytės, jos sesuo Kotryna, tarnaudama pas Tirkšlių kleboną, žodžiu „moratyne“ sukėlusi karštligę. Pati tardomoji prisipažino, kad žodžiu „ungure“ pakerėjusi Tirkšlių miestelėną Lupeiką, pas kurį tarnavusi ir kuris ją išbaręs, kad nenuvariusi nuo jo karvių Tirkšlių klebono buliaus. Be to, pakerėjusi suolininko D. Miltinio karvę, kuri nudvėsė. Birželio 22 d. prisipažino, kad pakerėjusi dvi karves ir jautį, taip pat du Jono Šultės jautukus.

Tikri kerėtojai esą jos, Barboros Šimkaitytės, sesuo Kotryna, broliai Kazimieras ir Steponas, taip pat moterys, skridusios į kalną susitikti su velniu: Badaukienė su dukterimi Marijona, Andriejienė Gelžinienė, Šerkšnėnų pavaičio žmona Norgailienė, Steponienė Gudjaugienė ir žydė Jokūbienė, buvusioji Šerkšnėnų smuklininkė (pagal birželio 21 d. parodymus). Be šių, kanki-

nama Barbora Šimkaitytė nurodė dar Kazimierienę Lekštienę ir jos sūnų Motiejų Lekštį.
Panašius parodymus davė ir Barboros Šimkaitytės brolis Kazimieras. Jis taip pat prisipažino turįs ant krūtinės velnio nago ženklą. Kerėti jį išmokę tėvas ir motina; jie išmokę ir jo, Kazimiero Šimkaičio, seseris Barborą ir Kotryną bei brolį Steponą. Tris kartus skridęs į Šatriją susitikti su savo ponu velniu. Skridimui pasitepąs tepalu; skrendąs miegodamas, palikęs kūną, bet nuskridęs jį vėl atgaunąs. Jo ponas velnias dažniausiai pasirodąs pasipuošęs raudonais vokiškais drabužiais, o jo kojos kartais atrodančios kaip gaidžio. Pasirodąs ir panašus į šunį arba vilką, glostąs savuosius uodega, girdąs midumi, vaišinąs kepsniais, jam davęs pinigų, kurie vėliau pranykę. Kalinimo metu velnias pasirodęs jam du kartus ir priekaištavęs, kad jis, Kazimieras Šimkaitis, išduodąs raganas. Jis prisipažino, kad su tėvais, seserimis ir broliu darę ledus krušai sukelti ir leisdavę ugnį į debesis, kad sulaikytų lietų. Pats jis kerais susargdinęs džiova Jurgio Gėriko sūnų Baltramiejų, kuris netrukus miręs. Pakerėjęs Šerkšnėnų suolininko D. Miltinio kumelę, kuri nugaišusi (pagal Stepuko Šimkaičio parodymus, tą kumelę pakerėjusi jo motina Ona Šimkaitienė). Savo motinai Kazimieras Šimkaitis priskyrė tokius nusikaltimus: ji sukėlusi karštligę Jokūbui Ramonui, kuris tebesergąs, pakerėjusi suolininko D. Miltinio karvę, nes jis pavasarį nedavęs šieno. Raganomis Kazimieras Šimkaitis pavadino tas pačias moteris, kurias buvo minėjusi jo sesuo Barbora; jas matęs skrendančias į kalną susitikti su velniu.
Remdamiesi jo paties, jo sesers ir brolio prisipažinimais, teisėjai nusprendė sudeginti Kazimierą Šimkaitį ant laužo (tai aiškėja iš žemiau skelbiamo dokumento). Į protokolą surašyti ir jo parodymai, kuriuos davė 1731.VI.28 prie laužo. Pasmerktasis vėl patvirtino, kad jo motina, sesuo Barbora ir brolis Steponas esą tikri kerėtojai; nebeminėjo sesers Kotrynos ir atleido nuo kaltinimo savo tėvą ir Motiejų Lekštį, nes jie nemoką kerėti. K. Šimkaitis pridūrė, kad ant kalno (Kepkalnio) matęs dar 5 nepažįstamus žydus. Jo ponas velnias ant kalno mokęs kenkti pasėliams, daržams, žmonių sveikatai.
Patvirtino, kad magiški žodžiai, kurių motina mokė jo seserį Barborą, esą velnio ir skirti kerėjimui. Papildomai nurodė, kad su motina deginę ąžuolo lapus ir pelenus bėrę pavėjui, kad kirminai pultų daržoves ir žirnius.

Roku 1731 miesiąca maja 30 dnia.

Franciszek Auksakelis stawał z tym, że *dnia* 29 maja pochwalał się chłopiec Stephan Szymkelis, syn Kazimierza Szymka, ze „umiem lod zrobic".
Tenze Franciszek Auksakelis nazaiutrz pytał się u niego: „Czy zrobisz lod?" Odpowiedział: „Nie mam tego ziela, matka schowała".
Tenze sam Auksakelis pytał się u niego: „Czy mozesz jakie bydle oczarowac?" Odpowiedział: „Umiem".
Tenze Auksakelis mowi, ze jest tu koziołek: „Czy oczaruiesz tego koziołka?" Odpowiedział: „Oczaruię!" Poszedł zaraz do tego koziołka, pogłaskał y cos mowił. Ktore pogłaskanie widział pomieniony Auksakelis y dziewczynka, na imie Katarzyna Gielzynowna.
Napotym pytali się u niego, czy pren[t]ko zdechnie y czy zapędzim do domu. Odpowiedział: „Nie, dzis wieczor niebawiąc zdechnie".
Wkrotce do tego wszyscy poszli, do tego koziołka, az znalezli zdechłego. Y z tego się ten chłopiec cieszył przed Auksakelem y tą dziewczyną: „Patrzcie, czy nie umiem ja czarowac!"
Potym tego koziołka wziowszy niezywego przyniosł Auksakelis dla lica do Dawida Miltinia. Dawid Miltinis nazaiutrz rano biegł do Kietun opowiadaiąc to j. msci panu starośćie. J. msc pan starosta, ziachawszy do Szerkszniаn, zebrał mężow pocicho do domu ławnickiego y politycznym sposobem pomienionego chłopca Stefana Szymkela zprowadzili do numy Miltinia. Kiedy się poczęli pytac, do tego wszystkiego dobrowolnie przyznawał się, co przed Auksakelem y Gelzinowną mowił y co zrobił.
Kiedy się pytano u niego: „Kto ciebie nauczył?" — odpowiedział: „Oyciec, y matka, y Kazimierz", brat onego, „a naybarziey siostra Barbara. Zaiedno lataią".
Kiedy pytano się, dokąt lataio, odpowiedział: „Przez staw na gorę jakąs wielką".
Daley pytano się: „Co wy tam robicie"? Odpowiedział: „Bankietuiemy".
Pytano się: „Czy daią co tam jeść?" Odpowiedział: „Daią, naybarziey miod, ktory łyszkami srebnemi jemy".
Pytano się: „Czy daią tam pieniędzy?" Odpowiedział: „Mnie y matce nie daią, tylko oycowi y bratu".
Pytano się: „Jak ty tam lecisz?" Odpowiedział: „Matka przywiązuie do swego skrzydła y tam mnie zanosi".
Pyta[no]: „Czy dawno się nauczył czarowac?" Odpowiedział: „Tak rok, jeszcze wszystkiego nie nauczyłem się".

Tegoz dnia przyiachał młynarz do Miltinia s pieskiem. Powiada młynarz: „Oczaruy tego pieska". [Odpowiedział]: „Nie mogę pieska oczarowac, bo sobie naydzie ziele".
Potym mężowie y Miltinis dali mu koziołka — zaraz oczarował, y zdech koziołek. To sie działo przy mężach, kturych było ze dwadzieśćia, godnych wiary.
J. msc pan starosta, wysłuchawszy tego wszystkiego, uczynił straz koło domu Kazimierza Szymkaycia. Co wszyscy mężowie słyszeli szerkszniańscy y widzieli. Wysłuchawszy tego, kazał [łapac] samego Kazimierza gospodarza (kturego ledwie złapali uciekaiącego), zonę y syna jego Kazimierza, wziąc pod kubeł y osadzic w domu ławnika. Za takim dowodem do dalszego sądu.
Anno 1731. *Miesiąca* junij 16 d*nia.*
Zeznawała dobrowolnie Barbara Simkuciowna, corka Kazimierza Szymkucia, pod kubłem siedząc, iz oyciec y matka ją jeszcze malenką poczęli uczyc czarowac, tandem powoli doskonale nauczyli tak, iz moze wszystkich kunsztow czarodzieyskich dokazywac, jako to lody robic, ognie puszczac w obłoki, azeby dzdzu nie było, y co chcąc zczarowac.
Powiadała tez, ze czaruią jako słowy, tak zadawaniem roznych rzeczy. Lecą wyzey obłokow. Przyleciawszy na gurę, || czestuie ich diabeł winem, pokazuie pieniądze, lecz nie wszystkim daie.
Tez zeznawała, iz matka oney kazała: „Kiedy przyimiesz nayswiętszy sakrament, nie połykay, ale z gęby wyiąwszy mnie oddaway". Tak czyni y sama matka. Potym zaszywa w szkaplerz. Na co to czynią, nie powiadała.
Tez zeznawała, ze siostra jey Kasia narzuciła na w bogu wielebnego j. m. xiędza plebana tyrkszlewskiego febrę.
Sama ona sczarowała Kazimierza Łupeykę, ktury juz nie zy-[i]e.
Item krowę Dawida Miltinia zczarowała, ktura wraz zdechła.
Taz oprocz wprzody powiadanych y zapisanych czarownic takze umie czarowac zona Dawida Norgiły, podwoyskiego szerkszniańskiego, doskonale.
Taz Barbara Szymkuciowna przyznała się, ze diabłu zapisała się, pana boga sakramentow s*więtych* wyrzekła się y ze pieczęc ma na grzbiecie swoim przycisnioną.
Anno 1731. *Miesiąca* junij 18 d*nia.*

Dobrowolne zeznanie Kazimierza Szymkutaycia, ktury uprosiwszy j. m. *pana* Jozefa Krzyzewicza, porucznika *powiatu* Telszewskiego, przyznał się byc czarownikiem, nauczonym od matki swoiey, ktura y oyca jego wielką klotnią nauczyła.

Wraz się przyznał, ze latał na gurę Szatrę trzy razy, powiadaiąc, ze we snie leciał, ciało zostawiwszy, jednak tam stawał w całey substancyi y ciele. Lecą pomazawszy się masciami. Tam znayduią przyleciawszy pana swego w barwie czerwoney niemieckiey y w kapeluszu czerwonym. Widzi nogi czasem jak u kura. Czasem po niemiecku bywa, czasem w psiey postaci, czasem w wilczey. Głaszcze swoich ogonem, poi miodem, karmi pieczeniami, dawa pieniądze. Jakoz y jemu dał raz garsc pieniędzy tynfami, szostakami y innemi, ktore potym zniknęły.

Tenze zeznawał, ze Badawkiowa z corką swoią starszą prawdziwą czarownicą. Stefanowa Jawgowa, Dawidowa Nargielowa, podwoyskiego zona, Jakubowa Zydowka, bywsza arendarka szerkszniańska.

Tenze zeznawał, ze siostry jego Kasia y Barbara takze są czarownicami, jak y on.

Tenze przyznał się, ze zczarował syna Jerzego Gieryka, imieniem Barthłomieia, na suchoty, ktury tez umarł wkrotce.

Tenze przyznał się, ze na Jakuba Romana matka jego puściła febrę z rankoru.

Tenze zeznawał, ze wiencey czaruią y czarowac mogą z pokusy, nizeli z rankoru.

Tenze przyznał, ze się wyrzekł pana boga, wszystkich *swiętych* y *swiętych* sakramentow y juz miał bydz pieczętowanym teraz koło *swiętego* Jana. Tenze po małey chwili przyznał się, ze juz jest pieczętowanym pod samym sercem. Jakoz pokazał mężom wiary godnym przy przytomnosci j. mc. pana porucznika znaczek nieiakis pieczęci.

Tenze przyznał się, ze Dawida Miltinowicza, ławnika, klacz zczarował, ktura zaraz zdechła.

Anno 1731. *Miesiąca* junij 21 *dnia.*

Wyzey opisany Kazimierz Szymkaytis dobrowolnie antedicta stwierdzał. Tenze y to twierdził, iz siostry jego Kasia y Barbara doskonałe są czarownice, nauczone od rodzicow, wyzey wyrazonych.

Tenze powiadał, ze y temi blisko przeszłemi nocami dwakroc || u niego diabeł był narzekaiąc, ze wydawa czarodzieystwa, y pokazuie się w czerwoney barwie, jak y przedtym.
Co zeznawał na dobrowolnym examinie przed ichm. panami sędziami.

Tegoz d*nia*.
Barbara Szymkuciowna przed ichmosciami panami sędziam na dobrowolnym examinie zeznawała, iz oczarowała Kazimierza Łupeykę, w miasteczku Tyrkszlewskim mieszkaiącego, za to, ze woł j. m. xiędza plebana tyrkszlewskiego, u kturego ona tego roku słuzyła, zabiegł za krowmi Łupeyki; za co pomieniony Łupeyko tą dziewczynę łaiał. Ona rozgniewawszy się oczarowała przez słowo „ungure". Ktury, niemały czas chorowawszy, odumarł.
Taz zeznawała, ze jey siostra Kasia, słuząc u j. mci xiędza plebana tyrkszlewskie[go], napusciła febrę na pana swego przez słowo „moretyne".
Taz przyznała się, ze wyrzekła się p*ana* boga y ze ma pieczęc od diabła, niebarzo gorącym zelazem przycisnioną na grzbiecie. Y na kturym mieyscu, ręką swoią pokazywała.
Tez przyznała się, ze matka miasto pacierzy codziennych takowe słowa kazała mowic: inotnere, unguro, morytyne, ulere, guretyne, kielmene, molene, olene, golene, gurene, ulrio, lurna, dursna.
Taz zeznawała, iz w tym roku robiły lody z matką na rzece Szerksni podle młynu, na brodzie, y ze matka ma taki kamyk, kturym lody robi, bez kturego ona nie moze zrobic lodu.
Taz przyznała się: „Zeby mnie pozwolono, wraz bym zczarowała człowieka!"
Taz zeznawała, ze wespoł na gurę leciały Badawkiowa z corką Maryanną, Andrzeiowa Giełziniowa, Nargielowa, podwoyskiego szerkszniańskiego zona, Stefanowa Jawgowa, Jakubowa Zydowka, || arendarka szerkszniańska.
Konfessata Stefana Szymkaycia ad interrogatoria, czyniona a*nno* 1731, d*nia* 22 junij za probą przez mistrza.
Zeznał, ze oyciec y matka są prawdziwemi czarownikami. Katarzyna y Barbara — siostry jego — takze. Brat Kazimierz y sam ze jest czarownik, ktorego oyciec, matka y siostry czarowac uczyli, twierdził.
Y to zeznał, ze Annę Miltyniownę oczarowała matka jego. Y to wie z powiesci matki swoiey. Jakim zas sposobem oczaro-

wała, tego nie wie. Takoz, że krowę y klacz Miltynia oczarowała matka jego, wyznawał. Co że wie z relacij matki swoiey, twierdził.

Ze zas matki oprocz Juszkowę on sam oczarował, ktora cięszko chora, przyznał się. Także iz on sam wolika ze złosci Miltyniowi oczarował, wyswiadczył, jakoz y zdechł. Także iż kozlęta, zkądt początek tych akcij począł się, przez jego czary pozdychali, przyznał się.

Confessata Barbary Szymkowny.

Ze jest prawdziwą czarownicą, nauczoną od matki y oyca swego, także ze brat Kazimierz, Stefan y siostra Katarzyna są prawdziwemi czarownikami, wyznała.

Y to twierdziła, ze lody robiła dla [o]grodow, ognie puszczała w obłoki dla dzdzu zatrzymania wespoł z matką. Y ma kamien taki matka, co lody robią. Ktory kamien od diabła ma.

Y to mieniła, iż taką miała informacyą od matki swoiey, jezeliby przyięła na[j]swiętszy sakrament, aby ukradła y do chusinki z gęby wypusciła, nie widząc ludziom, a potym do wosku aby włozyła, ktory wosk miała sobie dany od matki. Y mieli to diabłu praezentowac. A ze nie dano jey komunij, nie przyszło do tego. Co zas, ze matka ukradła na[j]swiętszy sakrament, wie o tym y widziała w szkaplerzu, w wosku.

Jako Katarzyna, siostra jey, napusciła febrę na j. msci xiędza plebana tyrkszlewskiego, ze wie to z relacij teyze siostry swoiey, twierdziła.

Ze Kazimierza Łupeykę słowem oczarowała, ktory juz nie zyie, przyznała się.

Także przyznała się, ze Dawidowi Miltyniowi oczarowała krow dwie y woła tak rok na wiosnę, y pozdychało to bydło.

Takoz Jana Szulta tak rok na wiosnę dwuch wolikow oczarowała, i ze matka jey oczarowała || samego Szultę w jedzeniu u siebie y wnuka jego. A zas zięcia Stefana Guryna oczarował oyciec jey, to jest Kazimierz Szymkaytis.

Także zeznawała, iz matka jey Mathiasza Piotrowskiego zonę oczarowała przeszłey zimy.

Byc czarownicami wyznawała Nargiełowę, Stefanowę Jawgowę, Jakubowę Zydowkę, bywszą arendarkę szerkszniańską, Badawkowę z corką Maryanną, Andrzejowę Gielzyniowę, Kazimierzowę Lekściowę z synem Mathiaszem Leksciem. Tych wszytkich powołanych osob nie o zadnym uczynku złym, jeno podczas latania ze widywała się z nimi, twierdziła.

Y to zeznawała, ze ma prawdziwy znak od diabła na ciele swoim, ktory praezentowała, na plecach. Y ze pana boga wyrzekła się, a diabłu zapisała się.
Y to wyznawała, ze prawdziwe są słowa diabelskie, ktorych matka uczyła zamiast pacierzy.
Zeznała, ze oyciec y matka jey oczarowali corkę Miltynia, na imie Annę, y inne dzieci, ze przez czary ich z tego swiata zeszli.
Wyznała to, ze zytne kwiaty zbierały y z tego kwiatu, jako tez innego roznego zboza kaszę gotuią do jedzenia miedzy sobą.
Twierdziła y to, ze oyciec, matka y ona uczyła Stefana, brata swego, czarowac.
Y to zeznawała, iz wiedzieli wszyscy o tym, jak Rakowę oczarowano z domu ich. Także Dawida Strykia, aliaș Butkia, całym domem oczarowali, febrę napusciwszy.

Konfessata Kazimierza Szymkaycia.
Przyznał się, ze jest prawdziwym czarownikiem, nauczonym od oyca y matki swoiey, ze siostry Katarzyna, Barbara, takze brat Stefan są prawdziwemi czarownikami, od rodzicow swoich nauczonemi, y rodzice ze są prawdziwe czarownicy. Y ze oczarował Jerzego Gieryka syna, na imie Bartłomieia, na suchoty, ktory juz umarł.
Wyznał y to, ze matka jego pusciła febrę na Jakuba Romana, ktory po dzis dzien cięszko choruie.
Y to wyznawał, ze prawdziwy ma znak na piersiach, od diabła dany, ktory praezentował.
Wyznał y to, ze Dawida Miltynia oczarował klacz, ktora zdechła.
Wyznał także, ze matka jego oczarowała Miltynia krowę, ze siana nie dał na wiosnę. Takze y corkę onego oczarowała.
Wyznał także, ze robili wespoł z rodzicami, siostrami y bratem pomienionemi lody na szkodę || ludzką. Ze zatrzymywali dzdze przez puszczenie ogniow w obłoki, przyznawał się.
Takze wyznał y to, ze Andrzejowa Gielziniowa, Leksciowa [z] synem Mathiaszem, Badawkiowa z Maryanną, corką swoią, Stefanowa Gutiawgiowa, Nargielowa, podwoyskiego zona, są czarownicami. O Badawkiowey powiada, iz z relatij oney [wie], ze sama owce Miltynia oczarowała, ze jagnientom swoim nogi pogryzli. Inszych zas powołanych w akcyach ich nie wie, jeno jak się zlatywali, widział ich.

Zeznanie Kazimierza Szymkaycia dobrowolne przed konfessatą przy łomie *miesiąca* junij 28 dnia.
Zeznawał się, ze „jestem czarownikiem, nauczonym od matki".
Oyca uwalniał, ze nie umie.
Siostra Barbara umie czarowac.
Stefan brat umie czarowac.
Znał się, ze zczarował Gieryka syna Bartłomieja.
Na Jakuba Romana matka napusciła Szymkowa febrę.
Zeznawał, ze ma od diabła pazurem znak dany na piersi, ktory pokazywał.
Dawida Miltynia klacz y zerebca strokatego [ze] oczarował, znał się.
Lody z matką w domu robili, maiąc do tego jakies ziele.
Tenze leciał na Kiepkalnie, mascią jakąs pomazawszy się. Tamże pan jego bywszy zboze psowac, ogrody, ludziom na zdrowiu y zyciu szkodzic rozkazywał.
Ze matka zczarowała dzieci Dawida Miltynia, tenze zeznawał.
Ze te słowa diabelskie słuzą na rozne oczarowanie, zeznawał.
Ze byli na tey gurze Andrzejowa Gielziniowa, Lekśćiowa wdowa, Badawkiowa z corką Maryanną, Gutiawgowa Stefanowa, Norgiełowa podwoyska, Zydowka Jakubowa, bywsza arendarka szerkszniańska, y Zydow nieznaiomych pieciu.
Zeznawał, ze liscie dębowie palili y puszczali na wiatr, zeby robactwo panowało na ogrody y grochy.
Tenże, będąc na konfessacie, wszytko to, jako wyzey, stwierdził.

Ostatnia konfessata przy łomie y w ostatnim stopniu na łomie ztwierdziona Kazimierza Szymkaycia.
Uwolnił oyca swego Kazimierza Szymkaycia y siostrę Katarzynę, Matyasza Lekscia.
Tych zas — Leksciowę, Badawkowę z corką Maryanną, Stefanowę Jawgowę, Norgiełowę, podwoyskę szerkszniańską, Andrzejowę, Gielzyniowę, Jakubową Zydowkę, arendarkę bywszą szerkszniańską, matkę swoią rodzoną, siostrę Barbarę, brata Stefana — jak [w] nayostatniey konfessacie przy łomie, tak y na łomie w ostatnim stopniu nie odwołał y, owszem, ztwierdził za prawdziwych czarownikow.
Parašas: Jerzy Antoni Kutkiewicz, jenerał j. k. mci *Xięstwa Zmudzkiego.*

70. *1731.VII.3. Kražių jėzuitų kolegijos rektoriaus J. Smalakio kviestinių teisėjų sprendimas, kuriuo tos kolegijos Ketūnų dvaro Šerkšnėnų kaimo valstietė Ona Šimkienė (Šimkaitienė) pasmerkiama sudeginti už raganavimą.*

I. Kuzmaitės-Kiaupienės nuorašas iš Lietuvos jėzuitų dokumentų, TSRS centrinis valstybinis senųjų aktų archyvas (Maskva), f. 1603, ap. Nr. 4, b. 2227, l. 12—13a.

Bylą nagrinėjo ir sprendimą priėmė Kražių jėzuitų kolegijai priklausančių Židikų ir Ketūnų dvarų administratorius Jurgis Tamoševičius bei keturi kviestiniai bajorai. Ieškovai buvo Ketūnų dvaro Šerkšnėnų kaimo valstiečiai: suolininkas Dovydas Miltinis su žmona, Jurgis Gėrikas ir Mikalojus Ramonas. Jie rėmėsi tame pačiame kaime gyvenančio Kazimiero Šimkaičio tardymo parodymais. Kaip matyti iš teksto, Kazimieras Šimkaitis tų pačių teisėjų 1731.VI.29 sprendimu buvo sudegintas. Kiti kaltinamieji buvo šie: sudeginto Kazimiero Šimkaičio motina Šimkienė (kitur — Šimkaitienė), jos vyras Kazimieras ir jų vaikai Kotryna, Barbora ir Steponas (Stepukas); taip pat 4 moterys: Ona Badaukienė, jos duktė Marijona, Marijona Norgailienė ir Steponienė Jaugienė (kitur — Gudjaugienė).

Kaltinamieji pirmiausia buvo tardomi atskirai ir be kankinimo. Nė viena kaltinamoji neprisipažino raganavusi. Per kankinimą Ona Šimkienė taip pat neprisipažino, kad bendraujanti su velniu. Vis dėlto teisėjai nusprendė Oną Šimkienę kitą dieną sudeginti. Sprendimas pagrįstas tuo, kad jos sudegintasis sūnus Kazimieras ne tik per tardymą, bet ir prie laužo pripažino Oną Šimkienę, savo motiną, esant raganą; tai patvirtino ir jos jaunesnieji vaikai Barbutė ir Stepukas. Antra, kaltinamoji atitraukusi savo vaikus nuo dievo ir pati išmokiusi juos kerėti. Trečia, kaltinamosios vaikų išmoktieji žodžiai reiškią jų ketinimą kenkti žmonių sveikatai, gyvuliams ir javams. Pagaliau ieškovai — Šerkšnėnų kaimo valstiečiai — pareiškė esą pasirengę prisiekti, kad kaltinamosios moterys esančios raganos.

Teismas nutarė kitus kaltinamuosius, nors ir vertus bausmės, paleisti. Ieškovams paliekama teisė toliau juos sekti ir pateikti jų kaltės įrodymų. Dvaro savininkus jėzuitus teisėjai įpareigojo paleistus kaltinamuosius ir kaltinamąsias perkelti iš Šerkšnėnų į kitus dvarus.

Kiti raganavimu kaltintieji asmenys buvo paleisti. Jiems leidžiama pasilikti Šerkšnėnuose. Jie privalės sumokėti 50 kapų gražių dydžio baudą, jeigu neatgailaus, mėgins kenkti ieškovams ar juos prakeiks.

Ponui Višomirskiui (vienas iš teisėjų) leidžiama gaudyti kaip raganą ir teisti buvusią Šerkšnėnų smuklininkę Jokūbienę, kuri pabėgo išgirdusi, kad yra apšaukta ragana.

Dekret *anno* 1731 julij 3 d*nia* datowany w sprawie mężow[1] szerkscianskich o czarodzieystwa z osobami, w tym dekrecie wyrazonemi, agitowaney.

My, niżey wyrażeni, uproszeni od w bogu przewielebnego jmci xiędza Jerzego Smołłoka, rektora collegium Krozkiego Societatis Jesu, y całego collegium w sprawie ad instantiam mężow szerkszniańskich — Dawida Miltynowicza y żony jego, Matiasza Romana y Jerzego Gieryka w sprawie czarodzieyskiey za powołaniem przez K*azimie*rza Szymkaycia, na dniu 29 junij anno praesenti za dekretem naszym exequowanego, Anny Szymkowey, matki jego, Anny Badawkiowey z corką Maryanną, Ma[r]yanny Norgiałowey, Stefaniey Jawgowey, [rodzo]nych młodszych Katarzyny, Barbary y Stefanka Szymkayciow — siostr [y] brata tego to Kazimierza — ad primum examen powolny scisły, każdego z tych osob seorsive pytaiąc, expedyowawszy, za nieprzyznawaniem się onych do żadnych dzieł na tym dobrowolnym examinie, do sprobowania przez mistrza na korporalną probę naznaczylismy.

A że y z korporalnego examinu Anna Szymkowa od syna K*azimie*rza jako pierwiey, tak y na ostatnim stopniu powołaniem ztwierdzona y od młodszych dzieci oney Barbarki y Stefanka, przez niąż samą do czarow nałożone, jako o tym w konfessacie obszernie expressum, wyznana, nie przyznawała się do żadnych dzieł y kompaktow z szatanem, a w dzieciach jey jawne znaki w wyuczonych nieiakowyści nieznaiomych nam słowach ku szkodzeniu na zdrowiu ludziom, zbożu y żywiołom gospodarskim na widok jawią się (ktore są w konfesacie wyrażone), niemniey instyguiących mężow szerkszniańskich bacząc niepojednokrotne krzywdy y szkodę przez rozne oney szkodzenie dzieiące się, podług ich dowodow przy zabieraniu się onych do juramentu, jako za prawdziwą twierdzących czarownicę, i my, wysadzeni sędziowie, pomienioną Annę Szymkowę, nie zważaiąc na jey zaka[mie]niałe nieprzyznawanie się, ex eo ipso sądząc y uznawaiąc za winną, ze od wiary swiętey chwalenia y wyznawania boga prawdziwego dzieci swe oderwała,

[1] *Pakartota*

jako złosnicę y przeciwnicę honoru boskiego na spalenie przez mistrza decyduiemy.
Termin exequcyi na zajutrz po dekrecie naznaczamy praevio juramento Dawida Miltynowicza, Matiasza Romana y Jerzego Gieryka.
Inne powołane, jako to Annę Badawkiową y corkę oney Maryannę, Norgiałowę, Stefanową Jawgowę, Kazimierza Szymka z dziecmi lubo kary godnymi, dla incompetencyi lat onych nie decyduiąc na smierc, do dalszego doświadczania, prob y dowodow salvum jus zachowawszy, na ten czas uwalniamy, jednak to waruiąc, aby w. w. ichmsc o. o. jezuici naypierwey dla obniesioney y straconey dobrey sławy tych to powołańcow, secundario dla pewności zdrowia instygatorow (ktorym jeżeliby ci powołańcy compactum z szatanami mieli) szkodzić by musieli swoimi sposobami, nie chowaiąc onych w granicach włosci Szerkszkianskiey y Kietunskiey, do innych dalszych maiętności transferre starali się y tam onych do dalszego doswiadczenia czyli poprawy zachowali, to ad liberam dispositionem ichmsciow zostawuie się.
Jakoż innych powołanych, w teyże włości Szerkszkianskiey nayduiących się, w dekrecie nie będących, jeno w konfessacie wyrażonych, do dalszego dośćignienia y dowodu onych liberos protunc pronuntiamus cavendo, aby ci wszyscy pozostaiąci(!) powołańcy ludziom uczciwym szerkszkianskim y kietuńskim, do ktorych hansę (!) sobie zmyslaią, smiałością swą ni w czym szkodzić nie ważyli się, ani przeklęstwem ani żadnym sposobem pod winą na dwor kop pięciudziesiąt zapłacenia, a za niekajaniem się daley rowney takoweyże kary godnych decernimus.
A Żydowkę pod j. m. panem Janem Wyszomierskim, na imię Jakubową wdowę, arędą mieszkaiącą, powołaną na confessatach Kazimierza spalonego, Stefana y Barbary Szymkayciow, ktora za powołaniem uciekła, do łapania panu własnemu łapac y jako czarownicę sądzic moc zostawuie się.
Działo się w Szerkszkianach roku pańskiego tysiąc siedmsetnego trzydziestego pierwszego, miesiąca julij dnia trzeciego.
Parašai: Jerzy Thomaszewicz, administrator kietunski y zydikowski.— Uproszony do tey sprawy Jan Kazimierz Duseyko.— Jan Wyszomierski.— Kazimierz Horodecki.— Władysław Bugayło.

71. *1740.VII.27. Raganavimu apkaltinto Jono Kolyškos tardymo protokolas.*

MAB, f. 256, Nr. 4492/2, l. 61. K. Jablonskio nuorašas iš originalo, kuris buvo Kauno Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekos rankraščių skyriuje.

Tardant Jonui Kolyškai buvo užduoti 6 klausimai, į kuriuos jis atsakė, kad jo žmona Kotryna Kolyškienė kerėti išmokusi Pakisyje (Šilalės raj.) prie upelio. Ji mokanti skraidyti kaip ragana. Jis pats kerėti išmokęs prieš metus iš savo žmonos. Kiti raganiai ir raganos esą Šiaučylių smuklininkė žydė, valstietis Žvakė nuo Laukuvos, o raganių ir raganų pulkininkas — Kvėdarnos smuklininkas Geršonas.

Tardė 5 kviestiniai bajorai, protokolą rašė vienas iš jų — J. Misevičius. Dalyvavo Žemaičių kunigaikštystės vaznys D. Jurauskas.

Zeznanie Jan Kołyszki podczas korporalney confessaty onego roku 1740, m*iesią*ca julij d*nia* 27.

1-mo. Zeznał, ze Gierszen, arędarz feydanski, w czarodzieystwie jest pułkownikiem.

2-do. Sam się zeznał pomieniony Kołyszko, ze zona jego Katharzyna Kołyszkowa czarowac nauczyła w Pokisiu, nad rzeczką.

3-tio. Zeznał, ze zona jego latac umie.

4-to. Zeznał, ze chłop xięzy, na imie Zwakia, pod Ławkowem, jest czarownikiem.

5-to. Zydowka sama arendarka w Siawciłach jest czarownicą.

6-to. Na siebie zeznał, ze tylko tego roku od zony został czarownikiem.

Parašai:

Przytomnym będąc tey konfessaty, za publicznym zeznaniem pro testimonio podpisuię się: Jan Misiewicz.

Jako przy tym byłem, podpissuię się: Dominik Niewiardowski.

Jako byłem: Antoni Ososko.

Jako przy tym byłem: Marcin Racewicz.

Jako przy tym byłem: Piotr Beresniewicz.

Dominyk Jurowsky, jenerał j. k. mosci X. Zmuyckiego.

72. *1740.VIII.9. Ištrauka iš Karkažiškių dvaro inventoriaus apie griežtą kerėjimo, prilyginto kitiems nusikaltimams, draudimą.*

MAB, f. 256, Nr. 4492/2, l. 62a. K. Jablonskio išrašas iš VUB, B 53, 86, l. 7.

Ustawa poddanym korkozyskim...
Wystempkow też wszelkich i czarodzieystwa azeby nie było, pod surowym karaniem zakazuje się...

73. *1741.II.20. Ištrauka iš Žemosios Panemunės dvaro inventoriaus apie administratoriaus pareigą bausti valdinius už kerėjimą, grasinimus ir netikrų dievų garbinimą; apie tokius nusižengimus rekomenduojama pranešti vyresnybei.*

MAB, f. 256, Nr. 4492/2, l. 63. K. Jablonskio išrašas iš originalo.

Występki czarodzieyskie, pochwalki y bałwochwalstwa powinne bydz karane. W ktorych jezeliby się jawny kryminał pokazał, aby dawał wiadomość zwierzchności, rekomenduie się j. m. panu administratorowi.

74. *1741.XI.21. Įrašas Žagarės trakto vietininko teismo knygoje apie Jono Ežerinsko ir Simano Norvaišos bylą dėl kerėjimo ir tariamo aitvaro laikymo.*

MAB, f. 256, Nr. 4492/2, l. 64. K. Jablonskio nuorašas iš Žagarės trakto vietininko teismo knygos, CA, Nr. 19, p. 12.

Šiaulių ekonomijos Žagarės trakto gyventojas Jonas Ežerinskas bylinėjosi Žagarės vietininko teisme su Simanu Norvaiša dėl melagingo apkalbėjimo, kad vienas iš jų mokąs kerėti ir laikąs aitvarą. Byla baigta šalių susitarimu, kuriuo nustatyta 12 kapų grašių bauda tam, kuris pirmas vėl pradės tokias melagingas kalbas. Pusė baudos teks Žagarės vietininkui, kita pusė — nukentėjusiam.

Roku [1741, d*nia* 21 *novem*]bris. W przypadłey spra[wie Jana Je]zierzynskiego z Sy[monem N]arwoyszem o pomowienie c[z]ar[odzie]ystwem niesłusznie, ze latawca ma, inter partes stanełа ugoda, ktorzy miedzy sie o wczęcie takich mow winy miedzy się kop 12 załozyli, z ktorych połowa na urzęd, druga parti injuriatae.

75. *1742.VI.25. Įrašas apie Žagarės trakto vietininko sprendimą byloje dėl grasinimo kerais atimti sveikatą.*

MAB, f. 256, Nr. 4492/2, l. 65. K. Jablonskio nuorašas iš Žagarės trakto vietininko teismo knygos, CA, Nr. 19, p. 98.

Šiaulių ekonomijos Žagarės trakto gyventojas, ieškovas Martynas Taliotis bylinėjosi su Žagarės vietininko teisme su atsakove

Cecilija Petruknyčia. Ieškovas kaltino ir liudytojai patvirtino, kad atsakovė gyrusis kartu su burtininku atimsianti ieškovui sveikatą. Žagarės vietininko sprendimu atsakovė nuteista 12 savaičių kalėjimo. Ji privalėjo pristatyti laiduotoją, kad ieškovui daugiau nebekenksianti. 1742.VI.25 ieškovė pristatė laiduotoją, Žagarės miestietį Kasparą Vipertą. Ieškovas ir Žagarės vietininko įstaiga su tuo sutinka.

Marcin Tollotis przeciwko Cecylyi Petruchnicy[1].
D*nia* 25 junij a*nno* 1742. Obwarowawszy locum standi Cecilij Petruchnići, procedant.
In procedendo, poniewaz Symon y Marcin Tolotowie dowodzili Cecylij Petruchnici y dowiedli przez swiadkow, ze się przechwalała na zdrowie onych, maiąc się udac do czarnoxięznikow, przeto według prawa statutowego ma siedziec w turmie niedziel dwanascie y parękę ma dac, ze Symono[wi y] Marcinowi Tolotom szkodzic nie będzie.
Jakoż na dniu ninieyszym Kaspera Wiperta, mieszczanina żagorskiego, hac succusa za paręcznika stawiła, ktorego strona y urząd parękę akceptuiąc, zapisuie.

76. *1742.VIII.28. Įrašas apie Žagarės trakto vietininko sprendimą dėl Elžbietos Vištuolytės, prakeikimu pakenkusios Petro Taliočio turtui.*

MAB, f. 256, Nr. 4492/2, l. 66. K. Jablonskio nuorašas iš Žagarės trakto vietininko teismo knygos, CA, Nr. 19, p. 119.

Šiaulių ekonomijos Žagarės trakto vietininko teisme bylinėjosi ieškovas Petras Taliotis ir Juozapas Žlabys. Bylos ieškinys ir eiga įraše išsamiau nenušviečiami. Iš teksto aiškėja, kad Elžbieta Vištuolytė (gal atsakovo Juozapo Žlabio samdinė) prakeikusi ieškovą, todėl jam nudvėsę 8 paršeliai. Už tai ji nuteisiama sėdėti kalėjime, kol pristatys laiduotojus, kad daugiau nebedarysianti žalos ieškovo turtui. Už nuteistąją laidavo tėvas su motina. Nustatyta 40 kapų grašių bauda už laidavimo pažeidimą.

Piotr Tollot p*rzeciw*ko Jozefa Złabia.
W tey sprawie datur odkład do przybycia w*ielmoznego* j. mci pana namiestnika.

[1] Petruchnicycj

Po odkładzie dnia 28 augusta *anno* 1742 in kontinuatione przypadłey sprawy decisum, azeby Elzbieta Wist[o]litowna za poklęcia załuiącego dellatora, od czego podswinkow osiem zdechło, siedziała w turmie do dania pareki, ze więcey na dobytku szkodowac nie ma, y expensu prawnego tynfow 4 zapłaciła. A po paręcę ma byc uwolniona.
W tey sprawie ociec rodzony y matka ręczyli się za corkę, ktura pareka acceptatur, załozywszy kop 40 winy, jesliby się co więcey za przeklenstwem stało.

77. *1746.VII.8. Jono Steižio parodymai dėl jo motinos ir jo paties raganavimo Čiovydžių kaime, priklausančiame Mirabelio dvarui.*

MAB, f. 256, Nr. 4499, l. 1. K. Jablonskio nuorašas iš Tyzenhauzų dokumentų nuorašų II knygos, MAB, f. 256, Nr. 1080, l. 415.

Valstiečiai Garšva Adomas ir Balčiūnas Jurgis Čiovydžių kaime suėmė moterį Steižienę, kaltinamą raganavimu, ir jos sūnų Joną Steižį. Tardomas jis papasakojo, kad motina vidurnaktį nuvedusi jį į Mirabelio dvaro senąją plytinę. Ten buvęs kažkoks ponas su palydovais. Jam reikėję nusilenkti. Tas ponas paglostęs tardomąjį ir liepęs atsisakyti visko, kas šventa. Tardomasis nusilenkęs du kartus ir tuo išsižadėjęs dievo, savo draugų ir Jėzaus Kristaus. Jeigu būtų nusilenkęs trečią kartą, būtų išsižadėjęs ir šventos Marijos. Jo motina sparnus laikanti Slavinčiškio tvenkinyje, o pats savuosius laikąs Skardupio gelmėje. Su tais sparnais kartą skridęs į Slavinčiškio ąžuolą. Mokąs sustabdyti tekantį vandenį ir pakerėti žmones, bet dar nemokąs kerų sunaikinti. Jeigu nebutų buvęs suimtas prieš jonines, būtų nuskridęs prie to ąžuolo ir gavęs antrą antspaudą (vieną rodė turįs po liežuviu). Taip būtų tapęs tikru kerėtoju. Tada būtų pakerėjęs motinos nurodytus keturis žmones: Petrą Jurėną iš Čiovydžių kaimo, kad gyventų tik iki šv. Motiejaus dienos; Stanislovą Dundulį iš Kuosėnų, kad gyventų iki kito pavasario; Motiejų Šiknelį iš Puponių, o ketvirtą — iš Vėželių kaimo (jo pavardės motina nepasakiusi).
Kaltinamasis pakerėjęs Mirabelio dvaro žydo ir Jurgio Balčiūno veršius. Mirabelio dvaro karves pakerėjusi jo motina, šlakstydama vandenį. Ji nešusi kibirą, o velnias — vaistus. Tvarte velnias padavinėjęs vaistus, o motina šlaksčiusi vandenį. Tuos gyvulius, kurie buvę pašlakstyti, apnikusios kirmėlės. Iš tų karvių 2 nudvėsusios žiemą, 2 — pavasarį. Buvo pakerėta 14 veršelių. Jo motina melžusi Mirabelio dvaro karves ir nešiojusi

pieną iš dvaro svirno. Į jo vidų patekdavusi pro rakto skylutę.
Kaltinamasis liudijo, jog jo motina pakerėjusi poną Šreidersą, kad šis dvejus metus neturėtų duonos; Joną Jurėną, nes pavadinęs ją ragana; Garšvą, nes tas reikalaująs per didelio trečiojo pėdo. Prieš Garšvos dukterį užsiundžiusi velnius, nes ji ganiusi dvaro gyvulius prie kaimo. Jis paaiškino, kad, pakišta po kubilu, jo motina kelias dienas nieko nevalgiusi, nes velnias ją maitinęs. Jeigu teisėjai ją plaksią rykštėmis, tai rytoj rasią negyvą, nes šėtonas bus nusukęs jai galvą. Per tardymą ji nieko nepasakysianti iki paskutinio ištempimo kankinant.
Pats tardomasis velniu atsikratęs tada, kai prie obels buvęs pririštas plakti. Dabar jau velnio nebematąs.

Indagacya czarownika.
Roku 1746, dnia 8 julii zeznał syn Stejżowej Jan, który wzięty z matką o czarodziejstwo we wsi Czawidzach przez Adama Garszwę i Jerzego Balczuna.
Zeznał, że matka onego prowadziła o pólnocy do cegielni Mirabelskiej, i, tam przyprowadziwszy, kazała onemu skłonić się. Który pan tam był i z nim niemało asystencyi było. A jak się skłonił, to go pogłaskał i kazał onemu wyrzec się wszystkich *świętych* i przyjaciół swoich, boga najwyższego, Jezusa zbawiciela, Maryi pany. Takoż i uczynił, tylo zeznawał, żem „tylo dwa razy skłonił się, tom się wyrzekł wszystkich *świętych*, boga, przyjaciół j Jezusa Chrystusa. A gdybym trzeci raz skłonił, to już bym i *najświętszej panny* był bym odrzekł się.
Zeznał, że matka bydło mirabelskie zczarowała, wodą kropiąc bydło, a wiadro wody szatan nios, a matka z lekarstwem szła. Jak do obory przyszli, to szatan lekarstwo dawał, a matka wodą kropiła. I które wodą skrapiała, to robaki znajdują się. I to powiadał, że dwie krowy zimą zdechły, a dwie na wiosnę. Cielęta nie wszystkie sczarowane, tylo 14, a drugie rodzą się, to i te wewnątrz zczarowane, będą zdychać, jakoż i zdychają.
Zeznał, że Żyda mirabelskiego wielie krów było, to wszystkie cielęta zczarowała matka, oprócz co on tylo jedne zczarował, i jedne żywe zostawił.
Zeznał, że on umie wodę ciekącą zatrzymać, tylo jeszcze nie wcale, a to takim to sposobem: stanowszy nad rzeką, mówiąc trzy razy te słowa: „Jak ta woda rwe i ciecze, niech moja tak dusza w piekle wre, a ty, wodo, stój!“
Zeznał, że ludzie umie czarować, a nie może odchwycić, a matka oczaruje i odczaruje, i gdyby onych nie pobrano przed

świętym Janem, to by drugą pieczęć miał i „byłbym doskonały, bo tylo teraz jedną mam pod językiem"; jakoż pokazywał. „Raz tylo byłem jeden na dembie Sławenciskim, co dwa demby są przy drodze, a gdybym na *święty* Jan był drugi raz, to bym ludzi czterech oczarował, bo mi matka uczyła i powiedziała: pierwszego Piotra Jurena z Czawidz, to ten żylby do świętego Macieja; *secun*do *Stanis*ława Dundula z Kosan; ten żyłby przez zimę aż do wiosny; *ter*tio z Pupan w. j. p. Puzyny Macieja Szyknela ze wsi Pupan. Czwartego ze wsi Weżel, Skopiskiej włości. Tylo tego nie powiedziała matka przezwiska, tylo mię miała pozwolić na bądę".

Zeznał, że matka oczarowała w. j. p. Szrejdersa strażnika na[1] lat dwie, gdyby chleba nie miał, a teraz już te lata kończą się, to na przyszły rok będzie chleba miał.

Zeznał, że skrzydła matki onego są w stawie Sławenciskim, a jego samego w rzece Ska[r]dupis[2] pod w. j. p. strażnikiem, w głębini, niedaleko od brodu p. Piotrowskiego, który tam mieszka ku rzece.

Zeznał, że matka mleko ze swirna mirabelskiego nosiła, który jest zamczysty, i onemu dawała. Pytano onego, jako by miała przez zamek wejść? —„Czemu nie? Bo sługom i chłopcom matki nicht nie może zamknąć. Gdzie chce, to pójdzie, i wlezie, i co [chce], weźmie. I krowy mirabelskie doila".

Zeznał, że szatan odstąpił, jak go do jabłoni uwiązywano do ćwiczenia, i powiedział onemu: „Kręć się do piekła, ja ciebie odstępuję. A dopiero stoi z daleka, ale go już nie widzę, tego przeklętego".

Zeznał, że Garszwę matka onego oczarowała, że trzeci snop srogo wybiera.

Zeznał, że Jana Jurena matka oczarowała, a to za to, że oną czarownicą nazwał. Jan Jurenas nieboszczyk, bo wprzódy na lat pięć odebrała chleb, to jest spor i syć, a jak ulicą szedł do dworu na robotę do j. m. p. strażnika, to na ulicy idącego oczarowała, i na łące zachorował i z tego umarł.

Pytano onego, czemu matka pod kubłem nie jadła przez kilka dni. Odpowiedział, że szatan potrawy swe dawał.

Zeznał, że ciele Jerzego Balczuna on oczarował.

Zeznał: na córkę Garszwy nasłała szatanów matka onego, a to za to, że bydło mirabelskie pod wioską paszywała.

---

[1] la

[2] Skadipis

Zeznał: „Jeżeli matkę rózgami będą ćwiczyć, to jutro szatan głowę skręci i nieżywą najdziecie, bo tylo moja matka żyłaby lat dwie, to by szatani wzięli". Choć ją będziecie pytali, to nie powie nic, aż przy ostatniem ciągnieniu na torturach."

XIX a. dokumento nurašytojo pastaba: Oryginał znajduje się w papierach ekonomicznych skopiskich na końcu, przez nikogo nie podpisany; zapewne jest to brulion, spisywany podczas samej indagacyi.

78. *1746.XI.8. Alytaus miesto vaito ir tarėjų šaukimas į teismą atsakovams — Alytaus miestiečiui Kazimierui Kravickui ir jo žmonai dėl ieškovų Tomo Palaziejaus ir jo žmonos apkaltinimo turint aitvarą.*

MAB, f. 256, Nr. 4492/2, l. 67. K. Jablonskio nuorašas iš Alytaus magdeburgijos knygos, LTSR CVIA, Senieji aktai 5804, l. 101.

Ieškovas Tomas Palaziejus kaltino atsakovą Kazimierą Kravicką, kad šis su žmona užkabinę ieškovą ir jo žmoną, naktį einančius iš svečių. Pirmiausia ieškovo T. Palaziejaus žmoną jie įžeidę sakydami, kad ji su vyru turinti aitvarą, kuris iš ieškovų svirno išnešęs 3/4 grūdų. Be to, atsakovė pas žydą Baruchą apkalbėjusi ieškovę Palaziejienę, kad aitvaras gulįs ant kepimo krosnies: vieni kailiniai pakloti po juo, o antrais jis apklotas. Kai bernas norėjęs ant krosnies lipti, ieškovas neleidęs ir tą berną primušęs.

Roku 1746, miesiąca nowembra dnia osmego.
Z urzędu woytowskiego y radzieckiego miasta jego k. msci Olity w. msci sławetnemu panu Kazimierzowi Krawieckiemu y samey pani małzonce waszey z dobr waszych, ktore prawu naszemu podległe macie.
Przykazuiemy w. mosciom, abyscie stawali przed nami y sądem naszym na przyiazd jego msci pana Rafała Marcina Kielczewskiego, landtwoyta miasta jego k. msci Olity, y na z[ał]obe sławetnego pana Thomasza Połozeia y samey pani, małzonki onego, odpowiadał, ktorzy w. mosciow pozywaią o to y w takowy sposob.
Gdy bywszy na pewnym mieyscu na piwie, a w. msc idących do domu nocnym sposobem zadałes słowa nieuczciwe y niesłuszne. Pierwiey samey załuiącey Połozeiowey mowiłes te słowa: „Ty pani jestes, czemu ciebie na bankiety proszą, zkąd

wam staie? Z diabłem wy zyiecie y latawiec wam nosi; juz y z mego swirna ze trzy czwierci do twego swirna poszło".
Item sama małzonka w. msci mowiła: „Nie chcemy was rozgniewac, zeby reszty naszego dobra nie wynosil!"
Y u Zyda Borucha wzięła małzonka w. msci Tomaszową Połozeiową lzyc, sromocic nieuczciwemi słowy, mowiąc: „Ty, salwe honorae swinia, chłopowna, nic poczciwego!"
Y to z domu waszmosciow wyszła mowa niesłuszna y honorowi szkodząca, jakoby latawiec na piekarni, jednym kozuchem posłany, drugim nakryty. A gdy parobek chce na piekarnią isc, to w. msc nie puszczacie, y jakoby załuiące parobka zbili, wszytkiego siniego zostawili.
O to chcąc prawem dochodzic, stawaycie tedy w. msc za tym pozwem, a za przyiazdem jego msci pana landtwoyta miasta jego k. msci Olity (słyszawszy słowa nieuczciwe pan Jan Monkiewicz, rayca miasta jego k. msci Olity, zeznał) y w załobie wysz wyrazonych delatorow czasu prawa we wszytkim usprawiedliwcie się.
Pisan w kancellaryi woytowskiey miasta jego k. msci Olity, roku, miesiąca y dnia, ut supra.
Parašas: Krzysztoph Antoni Pawłowicz, pisarz miasta jego k. msci Olity m*anu* prop*r*ia.

79. *1747.V.18. Įrašas apie Žagarės trakto vietininko teismo sprendimą valstiečių Danieliaus Jablonskio ir Birono byloje dėl D. Jablonskio žmonos pravardžiavimo ragana.*

MAB, f. 256, Nr. 4492/2, l. 68. K. Jablonskio nuorašas iš Žagarės trakto vietininko teismo knygos, CA, Žg. 20, p. 5.

Žagarės trakto vietininko teisme bylinėjosi Šiaulių ekonomijos valstiečiai, ieškovas Danielius Jablonskis ir atsakovas Bironas iš Stungių kaimo. Atsakovas buvo kaltinamas, jog melagingai apkalbėjęs ieškovo žmoną, kad ji esanti ragana. Bironas davęs D. Jablonskio žmonai rankšluostį, ir ši per jį mirusi. Tą rankšluostį Bironas vėliau sudeginęs.
Atsakovas Bironas aiškino, kad kalčiausia esanti Balcerienė iš Stungių kaimo. Ši gynėsi, kad atsakovo žmonos ragana nevadinusi, ir siūlėsi prisiekti dėl savo nekaltumo. Teismas leido jai prisiekti. Liepta po priesaikos šalims daugiau apie tai nekalbėti.

Roku 1747, d*nia* 18 maj. W intentowaney sprawie Daniela Jabłonskiego z zapozwanym Bironem ze wsi Stungiow o pomowie-

nie jego zony czarodzieystw[em], w ktorey sprawie poniewasz Daniel Jablonski na Bironie dowodził, ze zona *załuiącego* czarownicą była y z okazyi danego ręcz[ni]ka przez Birona Jabłonskiemu zmarła, ktory ręcznik z[e] Biron spalił, sam się libere zeznał.

Pozwany Bir[on], nie obwiniaiąc czarodzieystwem zony Jablonskiego... ale ex relatis na Balcerowey ze wsi Stungiow wywodził się, ze z niey to promanavit, skąd malitia do praw crescuit.

Balcerowa ze zas pure wszytkiego pure zabroniła się do osławienia czarodzieystwem, do juramętu zabieraiąc się in evadendo.

Sąd dworu Zagorskiego juramęt in forma juris od napasci Balcerowey nakazuię na tym, jako zony Birona czarodzieystwmem nie osławiała, y na tym, jako przed Bironem tych słow nie mowiła. Termin jurandi dzien 22 maj. Po juramencie stronom wieczne milczenie.

80. *1751.VIII.3. Įrašas apie Žagarės trakto vietininko sprendimą valstiečių Petro Gatausko ir Jono Dantos byloje dėl P. Gatausko apkaltinimo kerėjimu.*

MAB, f. 256, Nr. 4492/2, l. 69. K. Jablonskio nuorašas iš Žagarės trakto vietininko teismo knygos, CA, Žg. 20, p. 231.

Žagarės trakto vietininko teisme bylinėjosi Šiaulių ekonomijos Stungių kaimo valstiečiai, ieškovas Petras Gatauskas ir atsakovas Jonas Danta. Ieškovas skundėsi, kad Jonas Danta jį melagingai apkaltinęs kerėjimu. Jis teigęs, kad Petras Gatauskas savo žemėje prikalinėjęs kuoliukų. Kai tik Kigas su savo kumele pravažiavęs ar prajojęs tuos kuoliukus, kumelė tuoj nugaišusi. Tardymas išaiškino Jono Dantos kaltinimo nepagrįstumą. Teismo sprendimu atsakovui Jonui Dantai liepta viešai atsiprašyti ieškovo ir padengti teismo išlaidas — sumokėti 10 šeštokų. Ateičiai teismas nustato priteisti ekonomijos iždo naudai 10 kapų gražių baudą iš tos šalies, kuri vėl pradės ginčą. Atsakovas su sprendimu nesutiko ir apeliavo Šiaulių ekonomijos administracijos teismui.

Anno 1751, dnia 3 augusti. W sprawie Piotra Gatowskiego z obżało*wa*nym Janem Dantą, mężami wsi Stungiow, intentowaney o to, iż *żałujące*mu zadał czarodzieystwo, mieniąc, iż

przedtym kołki na gruncie swoim zabiłes, y gdy przez tę kołki Kigas klaczą przeiechał, wraz onemu klacz zdechła.
W ktorey sprawie naznaczona była inkwizycya, z ktorey expediowaney ponieważ pokazało się, iż Danta przymowił Gotowskiemu niesłusznie o czarodzieystwo, zaczym urząd Zagorski po kontrowersiach nakazuie, ażeby Gatowskiego pub[l]icznie przeprosził, przywracaiąc onemu dobrą sławę, y expensu prawnego wrocił szostakow dziesięć.
In posterum zakładaią się winy kop dziesięćiu na skarb panski, ktoraby strona okazyą była do zwady, przymowek y uwłaczania dobrey sławy. A że Danta ma swoie osobliwe praetensie do Gatowskiego samego y zony, o to mu wolne dochodzenie pozwala się.
W tey sprawie obzałowana strona, nie kontentuiąc się dekretem, appellowała do sądow w° j. m. pana administratora.

81. *1751.VIII.3. Įrašas apie Žagarės trakto vietininko sprendimą, kuriuo Šiaulių ekonomijos valstietei M. Gatauskienei, pavadinusiai valstietę Beniušienę ragana, įsakoma duoti priesaiką, paneigiančią apkalbėjimą.*

MAB, f. 256, Nr. 4492/2, l. 70. K. Jablonskio nuorašas iš Žagarės trakto vietininko teismo knygos, CA, Žg. 20, p. 230.

Žagarės trakto vietininkas, išnagrinėjęs Magdalenos Gatauskienės bylą dėl melagingo Beniušienės apkalbėjimo, įsako M. Gatauskienei prisiekti, kad ji tikrai nevadinusi Beniušienės ragana, nekalbėjusi, esą velnias laikęs Beniušienę surakintą geležiniais pančiais ir mušęs ją geležiniu rimbu, ir t. t. Nustatoma 10 kapų grašių bauda šaliai, kuri pradėtų apkalbas.

Anno 1751, dnia 3 augusti. W tey sprawie naznacza się Magdalenie Gatowskiey przysięga na tym, że czarownicą Beniuszowey nie nazywała; na tym, że tych słow nie mowiła, że Beniuszową diabeł miał w pętach żelaznych y zelaznym biczem bił; na tym, że nie mowiła w domu Buywidzia, jakoby Beniuszowa miała sinie szmaty sukna ponarzucac[1].
Termin juramentu naznacza się dnia szostego augusti. Po wykonanym juramencie Gotowska od tey akcij wolna, a Beniuszowey nie ma nic szkodzić. Y ktoby przymawiał oney, zakładaią się winy kop dziesięć.

[1] ponarzucał

82. *1753.VI.16. Įrašas apie Žagarės trakto vietininko sprendimą Žagarės gyventojų mergos Barbinyčios ir miestietės Katinienės byloje dėl Katinienės sūnų pakerėjimo.*

MAB, f. 256, Nr. 4492/2, l. 71. K. Jablonskio nuorašas iš Žagarės trakto vietininko teismo knygos, CA, Žg. 21, p. 70—71.

Žagarės vietininko teisme bylinėjosi merga Barbinyčia su atsakove, Žagarės miestiete Katiniene. Katinienė tvirtino, kad Barbinyčia pakerėjusi jos sūnus. Savo kaltinimą Katinienė rėmė tuo, kad Barbinyčia vaikščiojusi po Karatinsko sodą ir ieškojusi kažkokių žolių. Ant jos pėdsakų užėjęs Katinienės sūnus, ir dėl to kelias dienas jam skaudėję galvą, o kitas sūnus pamišęs. Teismas pripažino, kad Katinienės kaltinimai neturi pagrindo. Kadangi Barbinyčia, nuo mažens tarnavusi pas ūkininkus, niekur dėl kerėjimo nebuvo apkaltinta, teismas patvirtina gerą jos vardą ir ateičiai nustato 10 kapų grašių baudą tam, kas ją pavadins kerėtoja.

Anno 1753, dnia 16 junij. W sprawie Barbinici dziwki z obzałowaną Katynową, mieszczanką zagorską, intentowaney o zadanie czarodzieystwa, jakoby miała obzałowaney zczarowac.
W ktorey sprawie stawaiąc obzałowana, ponieważ żadnego dowodu nie miała słusznego, lecz tylko miała porazumienie, że to dziewka chodziła w ogrodzie Karatynskiego, zioł jakowych szukaiąc, na ktore stopy syn Katynowey że nastąpił, chorował kilka dni na głowę, a drugi syn wpadł w wariatią. Czego fundamentalnie u sądu wyprobowac obzałowana Katynowa, że się to z dziwki Barbinici okazij stało, nie mogła. A do tegoz taż dziewka, służąc u roznych gospodarzow z małych lat, nigdzie o czarodzieystwo oskarzona nie była y nigdy się na niey takowy exces nie pokazał.
Zaczym urząd Zagorski pomienio[ną] dziwkę Barbinicze przy dobrey sławie zachowawszy, jeżeliby w przyszły czas Katynowa bez zadnych słusznych znakow y dowodow tę dziwkę o czrodzieystwo pomawiała, || będzie powinna winy zapłacic kop dziesienc, ad praesens zas expensu szostak jeden y pułtorak jeden wrocic ma Barbinici.

83. *1754.I.29. Įrašas apie Žagarės trakto vietininko sprendimą valstiečių Simano Radvilos ir Jurgienės Povilaitienės byloje dėl S. Radvilos motinos pravardžiavimo ragana.*

MAB, f. 256, Nr. 4492/2, l. 72. K. Jablonskio nuorašas iš Žagarės trakto vietininko teismo knygos, CA, Žg. 21, p. 105.

Žagarės trakto vietininko teisme buvo nagrinėjama Šiaulių ekonomijos valstiečių Simano Radvilos iš Bitužių ir Jurgienės Povilaitienės iš Jankūnų byla. Ieškovas S. Radvila kaltino atsakovę Jurgienę Povilaitienę, kad ji apkalbėjusi ieškovo motiną esant ragana, nes ši einančiai į jungtuves atsakovės dukteriai nutraukusi nuo galvos vainikėlį ir paslėpusi. Atsakovė Jurgienė Povilaitienė tardoma pareiškė, kad taip kalbėjusi iš pykčio. Teismas padarė tokį sprendimą: viešai atsiprašyti ieškovo už šmeižtą, pasėdėti kalėjime ir padengti teismo išlaidas. Jeigu atsakovė savo šmeižtą pakartotų, tada išplakti ją 40 rykščių.

Anno 1754, dnia 29 januarij. W sprawie Symona Radwiła z Biciuziow z obzałowaną Jerzyną Powiłayciową z Jankun, intentowaney o to, iż załuiącego matcę czarodzieystwo zadała, mieniąc, jakoby do slubu idącey corce obzałowaney z głowy wianek zerwała y schowała.

Stawaiąca Powiłayciowa sama dobrowolnie wyznała, że tak mowiła z cholery.

Zaczym urząd zagorski, powsciągaiąc potwarstwa y azeby ludzie w bojazni zyli, sławy dobrey bliznemu nie wymawiali, nakazuie, azeby Jerzyna Powiłayciowa załuiącą na urzędzie przeprosiła, y za potwarz ma siedziec w turmie, tudziez expensu prawnego wrocic powinna szostakow 1, pułtorakow 1. A jeżeliby w przyszły czas taka dyffamacia pokazała się z Jerzyney Powiłayciowey, ma byc karana plag 40.

84. *1757.VI.18. Raganavimu kaltinamos Onos Kidelienės tardymo protokolas.*

MAB, f. 256, Nr. 4492/2, l. 73. K. Jablonskio nuorašas iš originalo be parašų ir antspaudų, kuris buvo Kauno Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekos rankraščių skyriuje.

Purpliuose, bajoro Vladislovo Orvydo namuose, 1757.VI.18 buvo tardoma Ona Kidelienė, buvusi bajorų Mato ir Elberto Vitkevičių valstietė. Jai bylą kėlė ieškovai bajorai Jurgis Sirutavičius ir Julijonas Žilevičius. Pirmą kartą tardoma, į ieškovų klausimus kaltinamoji O. Kidelienė atsakė, kad, norėdama pakerėti ieškovo Jurgio Sirutavičiaus žmoną, padėjusi jos lovoje, po pagalve, maišelį su raudonais kirminais. Dėl to ponia Sirutavičienė daugiau kaip 8 savaites sunkiai sirgusi. Kaltinamoji taip pat pakerėjusi ieškovo J. Žilevičiaus dukterį ir bajoro Andriaus Žilevičiaus žmoną Rožę; ši nuo kerų sirgusi kaltūnu ir buvo pamišusi. Taip pat pakerėjusi pelais jos vyro kiaules, o

velioniui Teodorui Jasevičiui — avis. Toliau kaltinamoji nurodė vieną vyrą ir daugiau kaip 10 moterų, kurios taip pat esančios raganos.
Per antrą tardymą kaltinamoji buvo kankinama ir patvirtino savo ankstesnius parodymus. Papildomai ji prisipažino, kad savo poną Motiejų Vitkevičių pakerėjusi alumi Telšiuose pas žydą Iršą. Nuo tų kerų jam nuslinkusi oda ir sunkiai sirgęs.
Žinių apie tardomosios nuteisimą dokumente nėra.

Confesata roku 1757, miesiąca junij 18 dnia w sprawie ich mciow panow Jerzego Syrutowicza, Julliana Żylewicza z podanką ich mciow panow Mateusza y Elberta Witkiewiczow Anną Gabrielową Kidelową w obwinieniu [o] czarodzieystwie, za wydaniem przez ich mciow pp. Witkiewiczow expediowano.
1-mo. Za pytaniem j. m. pana Jerzego Syrutowicza obwiniona Gabrielowa Kidelowa wyznała, iz panią Syrutowiczową czaruiąc, w poscielie, pod poduszkami worek położyła, w ktorym worku [na lne] robaki czerwone. Z czego smiertelnie niedziel ośiem y z gurą chorowała.
2-do. Za pytaniem j. m. pana Andrzeia Jassewicza przyznała sie, iż panią Roże Żylewiczownę Jassewiczową, małżonkę j. m., tez Kidelowa szczerowała, y była powariowana oraz kołtuny wywili.
3-tio. In simili za inkwirowaniem tegoż j. m. pana Jassowicza zeznała przerzeczona Kidelowa, że swini pana Jassowicza pliewami szczerowała. In simili za inkwirowaniem tego j. m. zeznała, że zesłemu j. m. panu Tehodorowi Żylewiczowi owca zczerowała.
4-to. Obwiniona w czarodzieystwie Kidelowa za czarownicę przywołała|[1] Martę Eydimtowną, Ribinską Petr[ay]kowną, Marianą Eydimtovną Ribinską, Anną Eydimtowną Petraykowną|[1] siostry, z ktoremi[2] sana[cz] Lawrow[ey] ta z inemi Kowalun-[cy] uczyła śię czarowac y sama była [w] woytowstwie Szczesnowiczowey.
5-to. Matiasza Perkuna za czerownika y Annę Tkaczową za czarownicę powołała.
6-to. Taż Kidelowa wyznała, iż stara Żadeykowa corkę swoią Janową Łotyszową czarowac nauczyła.
7-mo. Taż Kidulowa powołała za czarownicę Grykształową w Jurkayciech.

[1–1] *Originale išbraukta*
[2] tkoremi

8-to. Mianowana Kidulowa lubo na examinie dobrowolnym mało co śie zeznała y wariowała śię, jednak na korporalney inkwizicij wszytkie wyżey mianowana punkta[1] bez wariacij żadney wyznała y potwierdziła.
9-no. Ta obwiniona w czarodzieystwie Kidelowa przyznała się, iż pana swego, j. m. pana Mateusza Witkiewicza w Telszach u żyda Irszy w piwie podała, z kturych czarow skura spełzła y cięszką chorował.
Działo się w domu j. m. pana Władysława Horwida, nazwanym Purplie, roku 1757, m*iesią*ca junij 18 dnia.

85. *1759.VII.13—14. Įrašai Alytaus miesto vaito teismo knygoje apie raganavimu kaltinamų Ievos Milutienės ir Kotrynos Klibakienės tardymą ir plukdymą.*

MAB, f. 256, Nr. 4492/2, l. 75—76. K. Jablonskio nuorašas iš Alytaus magdeburgijos knygos, VCA, 5805, l. 10.

Pulkininko Mustafos Baranovskio valstiečiai skundė savo ponui Ievą Milutienę ir jos dukterį Kotryną Klibakienę, sūnų Jurgį Milutį ir mergą Kotryną, kaltindami šią šeimą raganavimu. Apkaltintosios Ieva Milutienė ir jos duktė Kotryna Klibakienė buvo suimtos, 1759.VII.13 pristatytos į Alytaus vaito įstaigą, tardomos ir plukdomos vandenyje. Buvo tardomi Jonas Sakalauskas, Mykolas Vaitukynas, Paulius Kucas, Jonas Gražutis, Steponas Pupkis. Remdamasis tuo, kad, bandoma vandeniu, kaltinamoji neskendo, ir kitų tardomųjų parodymais, Alytaus vaito teismas nutarė antrą kartą tardyti Ievą Milutienę kankinant. Vykdyti šį tardymą pavesta Alytaus landvaitui, burmistrui ir raštininkui.

Folio 6-to.
J*ego* msc pan Mustawa murza Baranowski, pułkownik jego k. mci, w dowodzeniu przes poddanych czarodzieystwa przeciwko Ewie Miłuciowey y Katarzynie Janowey Klibakowey corce, a Jerzemu Miłuciowi synowi y Katarzynie Karolownie, dziewce Miłuciowey.
D*nia* 13 julii. Post statuicionem do sądu moiego maydeburskiego Ewy Miłuciowey y Katarzyny Janowey Klibakowey, decernitur examen tak onych, jako też drugich poddanych, ten exces czarodzieystwa onym dowodzących.
D*nia* cztyrnastego julii. Po uczynionym tak Miłuciowey, jako tez y Klibakowey examinie y po pławieniu onych na wodzie

[1] punkta

onych, tudziesz po uczynionych takoz Jana Sokołowskiego, Michała Waytukina, Pawła Kuca, Jana Grazuta, Stefana Pupkisa examinach, ponieważ tak ex circumstacya[1] na wierzchu pływania, jako też y z superius wyrazonych poddanych[2] examinow oskarzenia, suspicioni subjacet czarodzieystwa, więc ja, woyt, pro meliori realitatis investigatione inquizycyą corporalną Ewy Miłuciowey przez mistrza uznaię, ktora ażeby tegoż dnia[3] przy deputowanym panu[4] lantwoycie, y sławetnym panu burmistrzu, y pisarzu była expedyowana, decerno.
Dnia 14. Wide w xięgach dekret oczewisty.

86. *1762.VII.5. Įrašas apie Žagarės trakto vietininko sprendimą dėl Žagarės gyventojos mergos Kotrynos skundo, kuriuo kaltina moterį Barborą Marcinkevičienę, kad ši ketinusi pakenkti Šurkų namams.*

MAB, f. 256, Nr. 4492/2, l. 77. K. Jablonskio nuorašas iš Žagarės trakto vietininko teismo knygos, CA, Žg. 22, p. 215.

Žagarės trakto vietininko teisme Šiaulių ekonomijos valstiečio Šurkaus merga Kotryna įrodinėjo, kad Barbora Marcinkevičienė nakvojusi joninių išvakarėse pas Šurkus ir kažkokiais kerais pakenkusi tiems namams. Pas miegančią B. Marcinkevičienę apie vidurnaktį atėjusi kažkokia moteris ir ją pažadinusi. Abi jos troboje — pirma viena, o po jos kita — nežinia kodėl nusišlapinusios. Kaltinamoji Barbora Marcinkevičienė atmetė kaltinimą, kad taip dariusi dėl kerų. Su kita moterimi ji naktį nekalbėjusi. Kadangi rimtesnių įrodymų skundėja Kotryna nepateikė, teismas jos skundą atmetė, bet leido ateityje kelti bylą, jeigu Šurkų namams kas nors nutiktų.

Anno 1762, dnia 5 julij. Ponieważ Katarzyna, dziewka Siurkiow, dowodziła, że Barbara Marcinkiewiczowa z wigylij świętego Jana, nocując w domu Siurkow, o pułnocy, za przyisciem do oney jakoweyści drugiey niewiasty y pobudzęniem teyże, wstawszy w izbie, jedna wprzod, druga napotym wodę swoją pusciły, nie wiedząc na jakową pamiątkę, y to uczyniwszy wyszły.
W ktorey sprawie, ze stawaiąca Marcinkiewiczowa donosiła, iż tego nie pamięta, y jeżeliby tak uczyniła, to nie na żadne

[1] *Po to išbraukta:* po
[2] *Po to išbraukta:* oskarżenia
[3] *Po to išbraukta:* by
[4] *Pakartota*

gusła, lecz chyba z okazyi takiego piwa, przeto urząd, po wysłuchanych kontrowersyach, że taz Marcinkiewiczowa o drugiey niewiescie denegowała, aby z nią w nocy miała romawiac, a na tym słusznego dowodu Katarzyna dziewka nie okazała, takowey protunc uchyla illacyi, waruiąc, jezeliby domowi Siurkow jakowa stała przyczyna a dowodzili z takowey okazyi, ma byc in posterum o to sprawa.

87. *1763.VI. Ištrauka iš Panerių dvaro inventoriaus nuostatų dėl raganų, burtininkų ir kitokių kerėtojų baudimo.*

MAB, f. 256, Nr. 4492/2, l. 78. K. Jablonskio išrašas iš VVA, VTV, ryš. f. 8, b. Nr. 9, dok. Nr. 2785, l. 16. Tas pat kartojama ir 1767.VIII. inventoriuje (ten pat, dok. Nr. 2730, l. 99/a).

Panerių dvaro inventoriaus 5 punkte nurodoma, kad valstiečiai, kurie kreipiasi į raganius, burtininkus ir kitokius kerėtojus, pirmiausia turi būti baudžiami dvare, o po to — bažnyčioje. Burtininkus ir kerėtojus reikia išplakti ir išvaryti iš dvaro.

Ustawy dla włośći Ponarskiey...
5-to. Poddani, ktorzyby z włośći, minowszy udanie się do boga, do czarownikow, wrożbitow y jakich kolwiek gusłami bawiących ludzi udawali się[1], za dowiedzeniem się wprzod we dworze ukarani, na kośćielną odsyłani mają bydź karę; wrożeniem y gusłami bawiący się, po ocwiczeniu u prepłota, z włośći powinni bydź wypędzeni.

88. *1764.IV.23. Ištrauka iš Asaknų dvaro inventoriaus nuostatų dėl dvaro administratoriaus pareigos stropiai žiūrėti kerų, burtų ir visokių prietarų.*

MAB, f. 256, Nr. 4492/2, l. 79. K. Jablonskio išrašas iš VVA, teismų fascikulas Nr. 496.

Inwentarz maiętnośći Osokna, w powiecie Wiłkomirskim leżącey... sporządzony w roku 1764, miesiąca apryla 23 dnia...
Dyspozycya do obserwowania j. mc panu administratorowi punktami opisana...
29-no. Czarow, gusłow, zabobonow wszelkich j. mc pan administrator z wielką pilnośćią postrzegać tego powinien...

[1] *1763 m. inventoriuje praleista*

89. *1766.V.20. Dotnuvos kunigo Petro Drazdausko liudijimas dėl raganavimu įtartos bajorės Marijonos Kybartienės nekaltumo.*

MAB, f. 256, Nr. 4492/2, l. 80. K. Jablonskio nuorašas iš 1766.V.30 įrašo Žemaičių žemės teismo Telšiuose knygos, VVA, T 2 (14953), p. 1038—1039.

Dokumente teigiama, kad Prialgavos akalicos bajoras Zigmantas Padegimas kvietęs jį, liudijimo autorių, į kviestinių bajorų teismą, kuris teisęs raganavimu įtariamą moteriškę Juodmarę, gyvenančią pas bajorą Z. Padegimą. Per tardymą įtariamoji Juodmarė prisipažino esanti ragana ir tokia pat ragana pavadino bajorės Kybartienės motiną, ponią Dapševičienę. Tačiau po tardymo Juodmarė šį savo parodymą atšaukė ir teigė, kad minėtą ponią Dapševičienę pavadinusi ragana iš piktumo. Dokumente patvirtinama, kad Dapševičienės duktė (t. y. Marijona Kybartienė) ir sūnūs niekur kerėjimu nebuvo nei įtarti, nei kaltinami.

Ja, niżey na podpisaniu ręki mey specifice wyrazony, czynię wiadomo tym moim testimonialnym skryptem pani Mariannie primi voti Dawidowey Szczapowskiey, ad praesens Kibortowey, danym na to, iz ja, niżey specifikowany, będąc in statu saeculari, byłem uproszonym od ich *mosciow* panow szlachty okolicy Przełgowa, a specialiter j. mci pana Zygmonta Podegimskiego na kompromis do sądzenia kobiety, nazywaiącey się Judmory, u samegoz j. mci pana Podegimskiego zostaiącey, w czarodzieystwie podeyrzaney, ktora przy indagacyi przez samychże ich *mosciow* panow szlachty zeznała się być aktualną czarownicą. Jakoż y podczas decyzyi || kompromissu non negavit, lecz z nieiakowey wasni panią Dapszewiczową, matkę pani Kibortowey, mieniła być czarownicą.

Gdy po examinach na sąd była stawiona, odwołała, iż nigdy je. m. pani Dapszewiczowa nie jest czarownicą, ale ze złośći mowiła, ponieważ ją pierwiey, powadziwszy się, czarownicą nazwała.

O corkack zaś jako teraznieyszey Kibortowey y synach ani wzmianki nie było nie tylko, aby mieli być w podeyrzeniu lub przywołani.

Co jako kapłan szczerze wyznaię y gdy na sądzie boskim nie zawiodę się. Y na dowod tego sub fide, honore et consciecie takowe testimonium podpisem ręki mey korroboruię.

Pisan w Datnowie, roku tysiąc siedmset sześćdziesiąt szostego, dnia dwudziestego maja.

U tego testimonialnego zapisu podpis tak się wyraża: xiądz Piotr Drozdowski, zakonik swiętego Franciszka, kaznodzieja datnowski *manu propria scripsit.*
Ten pat, p. 1042—1043, yra to paties kun. P. Drazdausko laiškas Zigmantui Padegimui apie Juodmarės reikalą: jis rašęs jos dekretą, žinąs, kad rimto įtarimo Dapševičienei nebuvę.

90. *1769.II.13. Aštuoniolikos Žemaičių smulkiųjų bajorų — Stulpinų Degenių akalicos gyventojų (3 kaltintojų ir 15 liudytojų) — raštas, kuriuo jie susitaria ir įsipareigoja bendromis pastangomis ir lėšomis kelti bylą kerėtojų bajorų Česnavičių šeimai, dėl kurios per ilgą laiką patyrė daug nuostolių.*

MAB, f. 256, Nr. 4492/2, l. 85. K. Jablonskio nuorašas iš 1769.IV.10 įrašo Žemaičių žemės Telšių reparticijos teismo knygoje, CVIA, Senieji aktai 14957, p. 427—428.

My, szlachta y obywatele *xięst*wa Zmuydz*kiego*, nizey na podpisaniu rąk naszych wyrazeni, jeden za drugiego jak nayscisley ręcząc y obowiązując się, wiadomo czyniemy y jawno wyznawamy tym naszym dobrowolnym, jednostaynie rozmyslnym nieodmiennym assekuracynym skryptem oraz jednomyslnym, przez zaden sposob nienarusznym wszystkich zobopolnie obowiąskow, komu by teraz y w czas || przyszły o tym wiedziec należało, między nami stałym y czynionym na to, iż co my, nizey wyrażone osoby, doswiadczywszy od niemałego czasu dowody niepomyslnę czarodzieystwa, tak my, instygatorowie, jako też swiadkowie, dobrze o tym wiadomi, przez jego mc pana Franciszka Sczesznowicza, Annę z Sczesznowiczow Oziębłowską, Szymona y Jakuba Franciszkowiczow Sczesznowiczow synow y dalszych osob — winowaycow, przywołanych do czarodzieystwa, dowodnie udziałane y z niemałym pokrzywdzeniem nam poczynione, ninieyszym zatym naszym wyrażeniem jednostaynym przy zgromadzeniu zobopolnym spisaniem się teraz pomienione osoby, dowodnie obwinione do czarodzieystwa, nieodmiennie do należnego sądu y prawa naszym spolnym kosztem y staraniem, ile tego potrzeba y do tey sprawy należec będzie, stawic y do skonczenia takowey sprawy wszyscy jednostaynie, jeden drugiego nie odstępując, dokonywac mamy y powinni będziemy w zupełnym skutku przed bogiem y swiatem okazac, czyniąc to dla większey czci y chwały tworcy nieba y ziemi.
A in casu niedotrzymania w ktorym kolwiek punkcie takowego naszego skryptu zakładamy każdy z nas osobno zarękę,

ważność rzeczy wynoszącą, oraz w odstąpieniu każdy siebie mamy zapłacic po tynfow sto.
Co to wszystko zyscic y dotrzymac obowiązuiemy się sub poenis trium lucrorum y dalszemi poenami, zs prawa sciągającemi się, tudziesz pod zapłaceniem takowych zarąk y obowiąskow, w zupełnym jednak walorze || u każdego sądu y prawa zostawac ma.
Y na tosmy takowy nieodmienny skrypt z podpisami rąk naszych kazdego s osobna wyrażonych wydalismy. Pisan w Stulpinach w Degieniach, roku tysiąc siedmset szescdziesiąt dziewiątego, miesiąca februaryi trzynastego dnia.
Originale tokie parašai pažymėti raidėmis ir kryželiais: Jan Mackiewicz instygator.— Antoni z Norwiłła Ukryn, przy tym były swiadek. +++. Marcin Rymsza instygator.— Antoni Fabianowicz nie umieiętny pisma, instygator.— Antoni Algminowicz, jako przytomny swiadek.— Jerzy Łukowicz, swiadek.— Andrzey Jakub Przyałgowski, swiadek.— +++. Roch Girdwoyn, swiadek.— +++. Stefan Lawdgmin, swiadek.— +++. Stefan Staniewicz, swiadek.— +++. Bartłomiey Pluszkiewicz, swiadek.— +++. Franciszek Drawdzik, swiadek.— +++. Wawrzyniec Giesztowtt, swiadek.— +++. Stanisław Stulpin, swiadek.— +++. Jozef Drawdzik, swiadek.— Antoni Putel, swiadek.— +++. Alexander Stulpin, swiadek.— +++. Jozef Stulpin, swiadek.— Do takowego skryptu, uczynionego na czynienie pilności, starania y przyłożenia się expensu zobopolnego, pod wyż opisaną zaręką podpisuię się: Thaddeusz Borodowicz, horodniczy powiatu Lidzkiego.— Jerzy Drukten jestem swiadek.

91. *1771.VI.26. Kelių Raseinių bajorų raštas — liudijimas dėl Raseinių dominikonų vienuolynui priklausančios piemenės — padegėjos Magdalenos Brazauskaitės tardymo ir valstietės O. Ruginienės apkaltinimo raganavimu.*

MAB, f. 256, Nr. 4492/2, l. 84. K. Jablonskio nuorašas iš 1771.VI.28 įrašo Žemaičių pilies teismo Raseinių reparticijos knygoje, VVA, Senieji aktai 14564, l. 222/a.

Rašte sakoma, kad dvylikametė Magdalena Brazauskaitė iš Raseinių dominikonų vienuolyno jurzdikos sąmoningai padegusi vienuolyno valstiečio Jurgio Česiulio ir našlės Jonienės Česiulienės sodybas. 1771.VI.24, tardoma raštą pasirašiusių bajorų, ji prisipažinusi, kad valstietė Ona Ruginienė, gyvenanti Arškainių kaime, išmokiusi ją kerėti pučiant iš burnos orą į

žmones. Ji liepusi tardomajai klausyti ponaičio velnio, nenuryti komunijos, o ją išspjauti. Be to, tardomoji bajorų ir paprastų žmonių akivaizdoje prisipažinusi, kad pati padegusi Česiulių ūkius ir dar turėjusi padegti Selvano sodybą Mergiškiuose, Raseinių paseniūnio Petro Nečikausko dvarą ir patį Raseinių miestą.
Rašto autoriai prideda, kad minėtoji valstietė Ona Ruginienė nuo seno įtariama dėl blogų darbų; jos bijančios visos moterys.

My, na podpisaniu rąk naszych poniżey mianowani, czyńiemy wiadomo w ogulności wszystkim, komu wiedzieć potrzeba będźie należało, tym naszym sprawiedliwym przyświadczaiącym skryptem, wydanym na to, iż co Magdalena Brzozowska, lat dwunastu dźiewczyna z juryzdyki ich *mosciow* x. x. domińikanow rośieńskich, po umyślnym spaleńiu dwóch mieszkańcow — Jerzego Cieśiula y Janową Cieśiulowę wdowę, poddanych wspomnionego konwentu, w roku teraźńieyszym tyśiąc śiedmset śiedmdźieśiąt pierwszym, junii dwudźiestego czwartego dnia przed nami oczewiśćie ustnie taż Brzożowska dźiewczyna po kilka króć mówiła y wyznawała, mówiąc w te słowa, iż mńie Anna Rugieńiowa, w Arszkayńiach mieszkaiąca, uczyła szkodźić y czarować chuchaiąc, czyli z ust wiatr wypuszczaiąc na ludźi, y tak dysponowała, abym we wszystkim pańicza szatana słuchała. Y to zaś namawiała, abym kommuńikant po komunii z gęby wyrzućiła.
Publicznie przed nami y prostey kondycyi ludźmi wyznała y to, iż ja, mianowana, Cieśiulow dwóch gospodarzow ze wszystkim domowstwem umyślnie spaliłem, tudźież miałem okolicznych, to jest Selwana w Margiszkach, fundum dobr j. p. Piotra Nieczykowskiego, podstarośćiego rośieńskiego, jako też y miasto Rośieńie w nocy podpalić. Cośmy wyraźili, tyle jey słow.
Dopiero zaś my z dobrey woli naszey wszystkim do wiadomośći podaiemy y wyznawamy, iż Anna Rugieńiowa od dawnych czasow u wszystkich w ogulności była y jest w podeyrzeniu y multis malis nieraz notowana, którey to kobiety wszyscy obawiali się y lękali.
Na którym to punkkcie takowe sprawiedliwe nasze testimonium konkluduiąc, aby one u wszystkich było w walorze, własnemi rękoma naszemi utwierdzamy y || podpisuiemy. Dat*um* roku tyśiąc śiedmset śiedmdźieśiąt pierwszego, mieśiąca junii dwudźiestego szostego dńia.

U tego skryptu testimonialnego podpisy ich *mosciow* panow szlachty temi wyrażaią się słowy: Tomasz Tołłokiewicz, komissarz skarbowy X^{a}Z^{o}, *manu propria*. Gabriel Szydłowski ręką swą. Mateusz Eydymtt Nieszokoć *manu propria scripsit*. Jakub Rukiewicz. Bonawentura Nieszokoć. Jan Woytkiewicz +++. Andrzey Michałowski. Tadeusz Koleśinski.

92. *1771.IX.16. Žemaičių žemės teismo regentų Petro de Rhaneuso ir Viktoro Jarudo bei bajorų Juozapo Kačanausko ir Igno Gobeto liudijimas, duotas Raseinių dominikonų viršininkui ir vienuoliams, dėl vienuolynui priklausančių raganavimu apkaltintų valstiečių Ruginių išvarymo iš ūkio.*

MAB, f. 256, Nr. 4492/2, l. 83—84. K. Jablonskio nuorašas iš 1771.IX.18 įrašo Žemaičių pilies teismo Raseinių reparticijos knygoje, VVA, 14564, l. 223/a.

Liudijime sakoma, kad 1771 m. birželio ir liepos mėnesiais Raseinių dominikonų vienuolynui priklausančio valstiečio J. Česiulio piemenė Magdalena Brazauskaitė du kartus sąmoningai padegė ir sudegino dviejų valstiečių gyvenamuosius namus ir ūkinius pastatus. Jai antrą kartą padegus po gaisro išlikusį kluoną, buvusi žmonių pagauta. Per tardymą išaiškėję, kad Raseinių dominikonų vienuolyno valstietė Ona Ruginienė, gyvenanti Arškainių kaime, išmokiusi tą piemenę kerėti ir paraginusi padegti minėto valstiečio Jurgio Česiulio ūkį. Todėl kaimynai ir visa Raseinių parapija sutartinai reikalavusi iš Raseinių dominikonų, kad išduotų kaltinamąją O. Ruginienę teismui ir kad ji būtų nubausta už nusikaltimus. Tačiau dominikonai priėmę kerėjimu apkaltintą O. Ruginienę į savo Raseinių dvarą ir laukę oficialaus kaltintojo, kuris keltų bylą. Kadangi per ilgesnį laiką tokio kaltintojo neatsirado, vienuolynas nutarė 20 metų gyvenusius vienuolyno žemėje Ruginius išvaryti iš ūkio ir savo žemių, o dėl to susidariusiems vienuolyno nuostoliams padengti — nusavinti pusę kilnojamojo Ruginių turto.

My, niżey na podpisańiu rąk naszych [mianowani], czyńiemy wiadomo y jawńie wyznawamy tym naszym justissimae inscriptionis skryptem, komu wiedźieć będzie należało, w bogu przewielebn*emu* j. mc xiędzu Jackowi Gintowtowi ... przeorowi, y[1] wszystkim ich m. xx. domińikanom konwen*tu* Rośien*skiego* danym na to, iż co w roku ńińieyszym tyśiąc śiedmset śiedm-

[1] *Pakartota*

dźieśiąt pierwszym, in junio et in julio Magdalena Brzozowska, pastuszka gospodarza Jerzego Cieśiula, poddanego ich *mosciow* xx. domińikanow, po dwakroć razy funditus dwóch gospodarzow domy mieszkalne z innemi przybudowlami umyślnie spaliwszy, na powtórnym podpaleńiu gumna pozostałego tych ludźi, pobliżśi adstantes ludźie tey nieszczęśliwośći nominowaną supra pastuszkę podpalaczkę złapali.

Z którey examinu patuit, iż Anna Rugieńiowa, mieszkaiąca w wiosce Arszkayńiach pod ich m xx. domińikanami rośieńs*kiemi*, pomieńioną pastuszkę czarować nauczała y spalić poddanych Cieśiulow gospodarzow, jako we włości domińikańskiey naymaiętńieyszych, nagliła y rozkazała.

Z takowego jawnego dowodu obmawiaiących Rugieńiow o czarodźieystwo okoliczne sąśiedztwo y cała parafia unanimiter do pen exemplarnych, śćiągnąć się powinnych, do wydańia Rugieńiow obligowała, jak za takowy nowy ńiegodźiwy exces, tak za dawńieysze przeszłe, bez kary obeszłe, kryminalne występki do wydańia przed sąd ich m. xx. domińikanow rośieńskich dopraszała śię.

Do tego, y gdy okoliczna szlachta, y cała parafia Rugieńiow czarowńikami być oskarzała y jawńie nazywała, na ten czas konwent Rośien*ski* ich m*osciow* xx. domińikanow jawńie ogłoszoną y oskarżoną Annę Rugieńiową o czarodźieystwo wźioł do śiebie, do dworu y czekał, azali kto jus delationis hac in causa Rugieńiow nie przyimie.

Czego przez długi czasu przeciąg konwent Rośien*ski* ńie doczekawszy śię y biorących na śię jus delationis aktorow ńie widząc, został przymuszony precz ze dworu Annę Rugieńiową y z domu wszystkich Rugieniow oddalić, wypędźić. A że od ńiedobrych ludźi Rugieńiow, przez dwadźieście lat y kilka pod ich mc xx. dominikanami || mieszkaiących, jest konwent krzywdę cierpiącym przez opuszczeńie budynkow mieszkalnych, gumiennych, stodolnych, płotow, przepłotow rozwaleńie, gruntow jednych opuszczeńie, a większey częśći innym ludźiom przenaięćie, pańszczyzny nieodbywańie, czynszow ńiezapłaceńie, ludziom, swoim poddanym konwentskim, podług osobliwey specificacyi na regestrze, to żytem, jęczmieniem y pieńiędzmi zadłużeńie, a wydźielonych swoich gruntow ńiezaśianie y przez to zaszkodźeńie w ńieodprawuiących śię z domu tego od następcy, na zdezelowane, opuszczone grunta ńie zasiane weszłego, powinnośćiach, przeto ich mc. xx. domińikanie onych Rugieńiow od śiebie oddalaiąć, połowę czyli cząstkę ich szczupłey ruchomośći do dworu zabrali.

To nasze wyświadczenie, jako jest czyste y sprawiedliwe, tak dla ważności rzeczy rękoma naszemi takowy skrypt podpisuiemy.
Dan w Rośieyniach, roku tyśiąc śiedmset śiedmdźiesiąt pierwszego, mieśiąca septembra szesńastego dnia.
U tego skryptu testimonialnego podpisy j. pp. szlachty temi wyrażaią śię słowy: Piotr de Rhan Rhaneus, regent *źiemski* X^aŻ°. Jozef Kaczanowski. Ignacy Gobiatto *manu propria*. Wiktory Jarud, regent źiemski X.Ż°. Jan Abramowicz.

93. *Nežinomo asmens, XIX a. tyrinėjusio Tyzenhauzų giminės Kupiškio ir kitų valdų archyvą, samprotavimai apie raganavimą ir raganaujančių teisimą Lietuvoje XVII a.*

MAB, f. 256, Nr. 1080, l. 412—414. R. Jaso nuorašas iš Tyzenhauzų archyvo dokumentų II nuorašų knygos.

Autorius, remdamasis daugiausia XVII a. vidurio Kupiškio dvaro teismo knyga, aptaria susidorojimus su raganaujančiais dvarų (kitaip dar vadinamuose „asesorių", „kviestinių bičiulių") teismuose. Teisėjais būdavo pats dvaro savininkas (valdytojas) ir jo pakviesti bajorai, o kaltinamaisiais (kartais ir ieškovais) — tam dvarininkui priklausančio dvaro valstiečiai. Pasak autoriaus, tikėjimas raganaujančių galia ir jos baimė buvo toks visuotinai paplitęs reiškinys, kad, pavyzdžiui, Kupiškio dvare vien per 1641 m. birželio mėnesį buvo sprendžiama net keliolika raganavimo bylų.
Autorius taip pat aptaria liaudyje paplitusius raganų ir jų hierarchijos (kerėjimo galios pagal gautus iš velnio ženklus) vaizdinius, samprotauja ir apie bažnyčios vaidmenį raganų bylose. Klaidingai teigiama, jog apkaltintieji raganavimu nebūdavo pristatomi dvasininkams, kad šie juos atitinkamai pamokytų, atkalbėtų nuo prietarų.
Iš tikrųjų, kaip liudija daugelis šiame leidinyje skelbiamų dokumentų, buvo įprasta kviesti dvasininkus į raganų procesus.

O czarownikach i czarownicach XVII wieku.
Pomimo przyjęcia wiary chrześciańskiej, lud prosty litewski zachowywał nawet jeszcze w wieku XVII wiele zwyczajów i zabobonów pogańskich. Przekonywują o tem liczne ustawy, dla włości pisane, w których zawsze były pisane przestrogi dla rządców, aby poddaństwo od pogaństwa odciągali.

Przesądy i wiara w rzeczy nadprzyrodzone istniały nie tylko w ludzie prostym; szlachta i stan duchowny nie były od nich wolne.
Dowodem w tem mogą służyć akta urzędowe z pierwszej połowy wieku XVII o czarownikach i czarownicach.
Nie było wsi większej litewskiej, w której by nie znajdywali się czarowniki, a szczególniej czarownice. W r. 1641 we włości Kupiskiej (powiatu Wiłkomierskiego) w jednym miesiącu czerwcu kilkanaście spraw czarodziejskich było osądzono.
Porządek sądzenia był następny. Sam dziedzic lub uproszeni przezeń „ludzie zacni", „prawa umiejętni" w assystencyi jenerała, czyli woźnego, sprawę indagowali, a następnie wydawali dekret za swoimi podpisami. Jenerał zaś o całej sprawie zdawał w grodzie relacyę urzędową.
Osobę, pomówioną o czarodzieystwo, stawiano przed sądem. Pokrzywdzeni zanosili skargi. Osoba obwiniona miała prawo tłumaczenia się. ||
Najczęściey sędziowie, nie wierząc temu tłumaczeniu się, nakazywali odbycie próby wodnej, która zasadzała się na pławieniu osoby, o czarodziejstwo oskarzonej; jeżeli tonęła, był to znak jej niewinności; jeżeli zaś pływa ta po wierzchu wody „jako kaczka", służyło to poniekąd jej potępieniem.
Po odbytej próbie, w razach, gdy się spodziewano wydobycia niektórych jeszcze zeznań, lub gdy chciano się przekonać, że pierwsze zeznania są prawdziwe, poddawano czarownika lub czarownicę badaniu „przez ogień" i „ciągnięcie" na torturach. Jeżeli osoba obwiniona to wszystko wytrzymała i w niczem się nie zeznała, a przytem sama się od czarodziejstwa odprzysięgła, a takoż i kilka osób krewnych lub obcych niewinność jej zaprzysięgło — wówczas była uwolniana zupełnie. To ostatnie nazywało się odwodem przez odprzysiężenie.
Zdarzało się, że mąż za żonę, synowie za matkę nie ręczyli i przysięgać nie chcieli. Wówczas, skoro tylko poszlaki czarodziejstwa były dowodne, a wieś cała, lub siedmiu mężów z onej o dokonanych czarach przysięgę swą stwierdzili, osoba oskarzona skazywana była na spalenie, czyli „na łom".
Jeżeli oskarzenia były niezbyt silne i obwiniona osoba nie zeznawała się, wówczas przysądzano obić ją u pręgierza, nos i uszy naznaczyć i z miejsca || swej gminy przecz wypędzić na zawsze.
Każdego czarownika lub czarownicę podczas prób badano o wydanie współników. Tym sposobem dowiadywano się o czarodziejach, jeszcze nie wykrytych. Lecz bywały częste wypadki,

że osoba, za czarodziejstwo na spalenie skazana, będąc już na ostatnim stopniu stosu, oskarzenia swoje względem wspolników odwoływała zupełnie, lub w części tylko.
Czary onych czasów zasadzały się na gubieniu bydła, niszczeniu zboża i szkodzeniu ludziom. Każdą chorobę ludzką, zdechnięcie domowego bydlęcia, szkodę przypadkową w polu przypisywano czarownikom. Każdy krok czarownika lub czarownicy ściśle był śledzony. W przypadkach jednak nieszczęścia do nich się udawano po ratunek, co się zwało odchwyceniem. Prawdopodobnie czarodzieje ówczesni w wielu razach kuglarzyli dla własnej korzyści, bo znając się na własciwości ziół w niektórych chorobach byli pomocni; mogli nawet umyślnie zręcznymi sposobami do niezdrowia ludzi doprowadzić, aby następnie być wezwanemi do leczenia. Zręcznieysi z nich przez lat kilkanaście utrzymywali się na jednem miejscu, i gdy już bardzo stali się nieznośni i szkodliwi włości, wówczas ich zaskarzano.
Ogólnie starano się zaskarbić sobie ich przychylność, zapraszano więc na uczty, co się zwało „daniem cześci"; dawano upominki. W wielu razach oskarzano o czarodziejstwo osoby najniewinniejsze, jedynie z pozoru lub || ze złości.
Byli jednak czarodzieje prawdziwi, którzy, o ile można sądzić z własnych ich zeznań, wierzyli, że są w stosunkach z szatanem i że mają moc nadzwyczajną. Młody czarownik Jan Steiżys ze wsi Czawidz pod Skopiszkami, w powiecie Wiłkomierskim, w roku 1646 zeznał, że go matka własna, też czarownica, przedstawiła go w cegielni Mirabelskiej (w tymże powiecie) szatanowi i został przyjęty w poczet sług szatańskich. Gdy tegoż Stejżysa ćwiczono podczas indagacyi, krzyczał, iż widzi dyabła, opodal stojącego.
Jedna z czarownic kupiskich w r. 1641 przed sądem stawiona, opowiedziała, że „nas niemało schadza się na pagórku za wsią, nad Marnaką, na Święty Jerzy. A kiedy zimno, tedy obuwszy się chodzim, a starszym Jan Jaksztanis; tośmy rwali ziela rozmaite — na ludzie, na bydło i na pszczoły".
Koło majętności Sławenciszek (też w powiecie Wiłkomierskim dawniejszym) były przy drodze dwa dęby. Na nich to czarodzieje otrzymywali od szatana pieczęcie w nocy przed Świętym Janem. Po każdej takiej pieczęci czyli znaku czarowania stawał się coraz doskonalszym. Niewiadomo, ile takich pieczęci było naogół; rzecz tylko pewna, że pierwsza pieczęć dawała się pod językiem. Mający ją mógł oczarowywać, ale odczarować czyli || odchwycić nie miał jeszcze mocy. Czarownicy sto-

sownie zapewnie do ilości otrzymanych pieczęci dzielili się na stopni; pierwszego stopnia mogli szkodzić tylko bydłu. Doskonalsi od nich szkodzili i ludziom. Najwyższego zas stopnia byli ci, którzy mieli moc zaczarowania i odczarowania.
Nie widać, by duchowieństwo starało się lud prosty przekonywać o nieistnieniu czarów, owszem, wszystkie przysięgi, stwierdzające rzeczywistość faktów czarodziejstwa, wykonywały się w kościołach wobec kapłana. Samym sądom księża nigdy nie assystowali. Niema też śladu, by osoby, o czarodziejstwo posądzone, były kiedy stawiane przed duchownymi dla otrzymania jakiej refleksyi.

DOKUMENTŲ SIGNATŪRŲ LENTELĖ

Dokumento Nr.	K. Jablonskio nurodyta dokumento signatūra	Dabartinė dokumento signatūra
1.	VCA, Senieji aktai 13842, l. 259, Nr. 1864.	CVIA, f. SA, b. 13842, l. 260, Nr. 1864.
2.	VDUB, KM 9, l. 14, Nr. 66.	VUB, f. 7—9/13846, (2), l. 14, Nr. 66.
3.	VDUB, KM 9, l. 276/a, Nr. 1317.	VUB, f. 7—9/13846, (2), l. 276^{v}, Nr. 1317.
4.	KUB, KŽ 62, l. 78/a.	VUB, f. 7—63/13817, (1), l. 78—78^{v}.
5.	VDUB, KM 12, l. 27a, Nr. 115.	VUB, f. 7—12/13849, (5), l. 27^{v}, Nr. 115.
6.	VDUB, KM 12, l. 195a—196, Nr. 791.	VUB, f. 7—12/13849, (5), l. 195^{v}—196, Nr. 791.
7.	ŽA 17, l. 968, p. 95.	VUB, f. 7, (Serija B, 3), l. 968, Nr. 679.
8.	ŽB 19, l. 173—174.	VUB, f. 7 (Serija B, 19), l. 173—174, Nr. 280.
9.	ŽB 19, l. 304a/305.	VUB, f. 7, (Serija B, 19), l. 304^{v}—305, Nr. 552.
10.	KUB, ŽB 25, l. 104, Nr. 253.	VUB, f 7, (Serija B, 21), l. 104, Nr 253.
11.	ŽB 27, l. 100a—101.	VUB, f. 7, (Serija B, 23), l. 100^{v}—101, Nr. 260.
12.	Kn. B 44, l. 27, p. 53.	VUB, f. 7, (Serija B, 37), l. 27.
13.	Minsko srities archyvas (GAMO), f. 694, ap. 1, Nr. 236, l. 37.	Baltarusijos TSR CVIA, f. ...
14.	VDUB, KM 23, l. 335a—336a, Nr. 1093, 1095.	VUB, f. 7—23/13860, (11), l. 335^{v}—336^{v}, Nr. 1093, 1095.
15.	VDUB, KM 23, l. 449a—450, Nr. 1521.	VUB, f. 7—23/13860, (11), l. 449^{v}—450, Nr. 1521.
16.	UKP 11, l. 287—288, Nr. 183.	VUB, f. 7—11/13888, (7), l. 287—288.
17.	UpP 5, l. 490—518a, Nr. 148.	VUB, f. 7—5/15194, (3), l. 490—518^{v}, Nr. 148.
18.	UkP 12, l. 899a.	VUB, f. 7—12/13889, (5), l. 899^{v}.
19.	UkP 15, l. 52a—55a.	VUB, f. 7—15/13892, (10), l. 52^{v}—55^{v}, Nr. 112.
20.	VDUB, KM 18, l. 353a—354, Nr. 2707.	VUB, f. 7—18/13855, (8), l. 353^{v}—354^{v}, Nr. 2707.
21.	VDUB, KM 18, l. 354/a, Nr. 2713.	VUB, f. 7—18/13855, (8), l. 354—354^{v} Nr. 2713.

Dokumento Nr.	K. Jablonskio nurodyta dokumento signatūra	Dabartinė dokumento signatūra
22.	VVA, [Viln. PT], 4611b, l. 626.	CVIA. f. SA, b. 4611[a], t. 3, l. 626.
23.	ŽP 14 (?), l. 581—582a.	VUB, f. 7—4/14456, (3), l. 581—582[v], Nr. 268.
24.	Iš originalo.	Nenustatyta.
25.	ŽB 96, l. 62a—63a.	VUB, f. 7—ŽB 96, (Serija B, 79), l. 62[v]63[v].
26.	KUB, ŽP 8, l. 21/a.	VUB, f. 7—8/14460, (7), l. 21—21[v].
27.	KUB, ŽP 8, l. 366—367a, Nr. 118.	VUB, f. 7—8/14460, (7), l. 366—367[v], Nr. 118.
28.	KUB, ŽP 8, l. 216—221a, Nr. 80.	VUB, f. 7—8/14460, (7), l. 216—221[v], Nr. 80.
29.	KUB, ŽP 8, l. 210—211a.	VUB, f. 7—8/14460, (7), l. 210—211[v], Nr. 77.
30.	KUB, ŽP 8, l. 302—303a, Nr. 85, l. 314—315a, Nr. 90.	VUB, f. 7—8/14460, (7), l. 302—303[v], Nr. 85, l. 314—314[v], Nr. 90.
31.	ŽA 82, l. 183a—186.	VUB, f. 7 — Serija A, 1640 m., 82/14565, (60), l. 183[v]—186[v].
32.	KUB, ŽA 84, Nr. 82.	VUB, f. 7 — Serija A, 1641 m., 84/14658, (62), Nr. 82.
33.	VUB, B t. 28, Nr. 2335, l. 26—26/a.	VUB, f. 5, B 28, Nr. 2333, l. 26—28.
34.	VCA, Senieji aktai 5847, l. 339.	CVIA, f. SA, b. 5847, l. 339[v].
35.	VUB, ŽB 130 (n. 97), l. 48a, Nr. 102.	VUB, f. 7.
36.	VCA, Senieji aktai 5847, l. 388/a.	CVIA, f. SA, b. 5847, l. 388[v].
37.	VCA, Senieji aktai 5847, l. 431—433.	CVIA, f. SA, b. 5847, l. 431—433.
38.	ŽP 12, l. 194—199a.	VUB, f. 7—12/14464, (11), l. 194—199[v], Nr. 88.
39.	MAB, f. 256, Nr. 1080, l. 416—417a.	MAB, f. 256, Nr. 1080, l. 416—417a.
40.	ŽP 13, l. 33—36.	
41.	ŽP 14, l. 341—342.	VUB, f. 7—14/14466, (13), l. 341—342[v], Nr. 211.
42.	KUB, ŽB (Pil) 131, l. 25—42a	
43.	ŽB 131, l. 78—79a.	
44.	KUB, ŽP 21, l. 277—280a.	VUB, f. 7—21/14473, (18), l. 277—280[v], Nr. 144.
45.	ŽP 25, l. 323—328a.	VUB, f. 7—25/14477, (21), l. 323—328[v], Nr. 149.
46.	CA, Raudondvario dokumentai, Nr. 768/54, fasc. 28(21), L. t. Ae(x).	Nerasta.
47.	Uk. Ž 17, l. 100a.	VUB, f. 7—17/14179, (14), l. 100—100[v], Nr. 37.
48.	VVA, Senieji aktai 4686, l. 758/a.	CVIA, f. SA, b. 4611, l. 57.
49.	VVA, Senieji aktai 5389, l. 507.	Baltarusijos TSR CVIA.
50.	VVA, Senieji aktai 5389, l. 716.	Baltarusijos TSR CVIA.
51.	VVA, Senieji aktai 4679, l. 198a.	CVIA, f. SA, b. 4679, l. 202[v].
52.	VVA, Senieji aktai 14718 (ŽA 144), l. 220(215)—223a(218a).	CVIA, f. SA, b. 14718, l. 220(215)—223[v](218[v]).

Dokumento Nr.	K. Jablonskio nurodyta dokumento signatūra	Dabartinė dokumento signatūra
53.	ŽP 35, l. 621—622.	VUB, f. 7—35/14487, (33[a]), l. 621—622.
54.	Iš originalo, kuris buvo Šiaulių „Aušros" muziejuje.	MAB, f. 37—10693.
55.	VCA, Senieji aktai 5801, l. 103.	CVIA, f. SA, b. 5801, l. 103.
56.	VVA, Senieji aktai 14510 (ŽP 58), l. 409—410a, Nr. 199.	CVIA, f. SA, b. 14510, l. 409—410[v], Nr. 199.
57.	VVA, Senieji aktai 13912 (UkP 35), l. 395/a, N. 214.	CVIA, f. SA, 13912, l. 395—395[v], Nr. 214.
58.	VVA, Senieji aktai 13912 (UkP 35), l. 428/a, Nr. 223.	CVIA, f. SA, b. 13912, l. 428—428[v], Nr. 223.
59.	VVA, Senieji aktai 13912 (UkP 35), l. 455—458a, Nr. 236.	CVIA, f. SA, b. 13912, l. 455—458[v], Nr. 236.
60.	VUB, A 182, Nr. 12.	Nerasta.
61.	VVA, Senieji aktai 14516 (ŽP 64), l. 322—323a.	CVIA, f. SA, b. 14516, l. 322—323[v], Nr. 659.
62.	VVA, Senieji aktai 14515 (ŽP 63), l. 7/a.	CVIA, f. SA, b. 14515, l. 7—7[v], Nr. 6.
63.	VCA, Senieji aktai 5802, l. 15.	CVIA, f. SA, b. 5802, l. 15.
64.	Iš rankraščio „Liber fructuum spiritualium Collegii Academici Vilnensis Societatis Jesu, comparatus anno Domini 1711", kuris buvo VUB, l. 74.	Nerasta.
65.	CVIA, Senieji aktai 14521, l. 5—6a, Nr. 4.	CVIA, f. SA, b. 14521, l. 5—6[v], Nr. 4.
66.	VCA, Senieji aktai 14521, l. 312—315a, Nr. 201	CVIA, f. SA, b. 14521, l. 312—315[v], Nr. 201.
67.	LTSR CVIA, f. 1177, Oginskiai, ap. 1, b. 372, l. 1—2.	CVIA, f. 1177, ap. 1, b. 372, l. 1—2.
68.	LTSR CVIA, Senieji aktai 5802, l. 94a.	CVIA, f. SA, b. 5802, l. 94[v].
69.		TSRS centrinis valstybinis senųjų aktų archyvas (Maskva), f. 1603, ap. Nr. 4, b. 2227, l. 14—18.
70.		TSRS centrinis valstybinis senųjų aktų archyvas (Maskva), f. 1603, ap. Nr. 4, b. 2227, l. 12—13a.
71.	Iš originalo, kuris buvo Kauno Vytauto Didžiojo universiteto rankraščių skyriuje.	Nerasta.
72.	VUB, B 53, 86, l. 7.	VUB, f. 57—B53, l. 7, Nr. 86.
73.	Iš originalo.	Nerasta.
74.	CA, Nr. 19, p. 12.	Knyga dingusi.
75.	CA, Nr. 19, p. 98.	Knyga dingusi.
76.	CA, Nr. 19, p. 119.	Knyga dingusi.
77.	Iš Tyzenhauzų dokumentų nuorašų knygos.	MAB, f. 256, Nr. 1080, l. 415.
78.	LTSR CVIA, Senieji aktai 5804, l. 101.	CVIA, f. SA, b. 5804, l. 101.
79.	CA, Žg. 20, p. 5.	CVIA, f. 717, ap. 1, b. 1, l. 5.
80.	CA, Žg. 20, p. 231.	CVIA, f. 717, ap. 1, b. 1, l. 231.
81.	CA, Žg. 20, p. 230.	CVIA, f. 717, ap. 1, b. 1, l. 230.

Dokumento Nr.	K. Jablonskio nurodyta dokumento signatūra	Dabartinė dokumento signatūra
82.	CA, Žg. 21, p. 70—71.	CVIA, f. 717, ap. 1, b. 2, p. 70—71.
83.	CA, Žg. 21, p. 105.	CVIA, f. 717, ap. 1, b. 2, p. 105.
84.	Iš originalo, kuris buvo Kauno Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekos rankraščių skyriuje.	Nerasta.
85.	VCA, 5805, l. 10.	CVIA, f. SA, b. 5805, l. 10.
86.	CA, Žg. 22, p. 215.	CVIA, f. 717, ap. 1, b. 3, p. 215 (l. 108^{v}).
87.	VVA (VTV, ryš. f. 8, b. Nr. 9, dok. Nr. 2785, l. 16, kartojama dok. Nr. 2730, l. 99/a).	Nerasta.
88.	VVA, teismų fascikulas Nr. 496.	Nerasta.
89.	VVA, T 2 (14953), p. 1038—1039.	CVIA, f. SA, b. 14953, p. 1038—1039.
90.	CVIA, Senieji aktai 14957, p. 427—428.	CVIA, f. SA, b. 14957, p. 427—429.
91.	VVA, Senieji aktai 14564, l. 222/a.	CVIA, f. SA, b. 14564, l. 222—222^{v}.
92.	VVA 14564, l. 223/a.	CVIA, f. SA, b. 14564, l. 223—223^{v}.
93.	Iš Tyzenhauzų dokumentų nuorašų knygos.	MAB, f. 256, Nr. 1080, l. 412—414.

Abramowicz Jan, szlachcic 384
Abromienė, zakristijonienė 59
Abulaitis Martynas, valstietis 54
Abulaitis Steponas, vl. 54
Abulis, Abulaitis Jonas, vl. 54
Adakauskas Jonas, Odachowski Jan, Žemaičių kun-stės stalininkas pilies ir žemės teismų raštininkas, Batakių seniūnas 337, 338, 339, 343
Adakauskienė, ponia 338
Adamovič Pavel, vozny 159
Adamovič Kryštof, vozny 166, 168
Adamovič Mikolaj, pan 282
Adamovičius Kirila, vl.; jo sūnus Fedoras 60, 61
Adomaitaitė, Adomaitaitienė Marikė, įnamė 57, 58
Afonasovičiai, ponai 34
Afonasovičienė, voiskienė 31, 33, 34, 39, 40, 42
Afonasovičius, voiskis 31, 32, 39
Agnieszka, Jagnieška, siuvėja, szwaczka 257, 267
Aleksandravičius Juras, Aleksandrovič Juri, Aleksandrowicz Jerzy, F. Rokickienės s. 93, 94—99, 101, 102, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 113, 117, 129, 137, 139, 140, 145, 147, 148, 150, 151, 152, 153
Aleksandrowicz Stanisław, jenerał 330
Algminowicz Antoni, szl. 380
Alvininkaitytė, Alwinikayciowa, vl. 302, 307
Alvininkienė Urkienė, Alwinikowa Urkowa 300, 305
Andrašiūnas Povilas 53
Andreikaitis, Andreykaytis Stanislovas, vl. 13, 170
Andriejaitė Agnė, Andrejevna Jagneška, šeimynos merga 164, 165, 166, 167, 169, 170
Andriejaitė Felicija, Andrzeiowna Sczesna, Kauno gyv. 162
Andriejauskai 94
Andriejauskas Rapolas, Andrejevski, Andrzejewski, Jędrejewski, Jendrzejewski Rafał, žemininkas 93, 94, 95, 97, 98, 99, 101, 102, 103, 104, 105, 106
Andriejauskienė, Andrejevska, Jędrzejewska žr. Sologubaitė-Andriejauskienė Elena
Andriejienė Marijona, Andrzejowa Maryanna, vl. 339, 342
Andriejus, vl. 69
Andrijonavičius Juras, Andrijanovič Juri, Kauno pav. vaznys 75, 76
Anna Ivanovna; Ganna, Hanna Janovna, maskvėnė, nelaisvoji merga 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 187, 188, 192
Anna, Merkinės gyventoja žr. Ona iš Dziembrovo
Anna, M. Kievnarskio tarnaitė 341
Aszarowicz žr. Ošerovičius
Asverusienė žr. Dimlerienė
Auksakelis Pranciškus, Franciszek, vl. 349, 352

Badaukienė Ona, Badawkiowa, Badawkowa Anna, vl. 350, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361; jos duktė Marijona, Marianna 343, 350, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361
Bagdonavičius Jurgis, Bogdanowicz Jerzy, p. 301, 302, 305, 307
Baginski Jan, p. 313
Baka Iwan, namiestnik sądowy upitski 130, 148
Balacinskas žr. Barauskas-Balacinskas
Balandis Mykolas, Mikalojus, Michał, vl. 241, 242, 243, 257, 261, 267
Balcerienė, vl. 70
Balcerowa, vl. 369, 370
Balčiūnas Jurgis, Balczunas Jerzy, vl. 365, 366, 367
Balsevičienė Marijona, Balsiewiczowa Marianna, Nemakščių klebonijos įnamė 338, 340, 341
Baltramiejavičius Jonas, Raseinių vals-

čiaus žem. 80, 81; jo žmona Baltromejevna-Baltromejeviča Janovaja Marina 80, 81, 82
Baltramiejavičius Matas, Baltromejevič Matys, Raseinių valsčiaus vaznys 82
Baltromejevič Malcher, pan 184
Baltrušienė, Baltruševa, Baltrušova, šeimynos moteris, čelednica 218, 221, 223
Baniulė, Baniula, šeimynos moteris 230, 234
Baranovskis Mustafa, murza, pulkininkas 375
Barauskas-Balacinskas Martynas, Bolocinski, bajoras 293, 294
Barbara, Kauno audėjo Jono Juknevičiaus tarnaitė 89
Barbinyčia, Barbinicia, merga, dziwka 372
Barbora, šv. 18
Bartkevičius Juozapas, Borthkowicz Jozeph, Kauno pavieto žemininkas 78
Bartłomiej, poddany 304
Baruchas, Boruch, Alytaus žydas 368, 369
Beinartas žr. Daucevičius-Beinartas Jokūbas
Bekaulienė Martynienė, vl. 58
Beleviča Krištof Janovič, Žemaičių žemės teismo pateisėjis 79; plg. Bilevič
Benediktas, šv. 56
Beniušienė, vl. 22; Beniuszowa 371
Beresniewicz Piotr, szl. 362
Bernatowicz Brascus 85;— Jurij, pan 81; Łukasz, Daucevičiaus-Beinarto Jokūbo sūnus 78
Bernucevaja, Bernuciuva, Bernucova Bartlomejevaja Maryna Janovna Zmuidzakovna, szlachcianka 296, 297
Bernutis Baltramiejus, Bernuc Bartromej, baj. 296, 297, 298
Beržanska [Eva] 236
Beržanski, pan 236
Beržanskienė Motiejienė žr. Kirkilaitė-Beržanskienė Motiejienė Ieva; [Medekšaitė] Beržanskienė Motiejienė
Beržanskije, panove 232, 234, 235
Beržanskis Klausutis Aleksandras; Klovsut Beržanski Aleksander Janovič 230, 232, 234, 235;— Daniel Petrovič žr. [Genkautas], Genkont Beržanski Daniel;— Jakub Petrovič žr. Genkautas Beržanskis Jokūbas; Klovsut Beržanski Matej Gregorovič 230, 231, 232, 233, 235; jo žmona žr. [Medekšaitė]-Beržanskienė Motiejienė; Klovsut Beržanski Martin Grygorevič 232, 235; Klavsut Beržanski Stanislav Matejevič 230, 231, 232, 233, 235; jo žmona žr. Leščynskovna Janovna Maryna;— Vaitiekus, Voitech 230, 232, 233, 234, 235; jo žmona žr. Medekšaitė Beržanskienė Elena
Bialozoras, Bialozor Gabriel, starosta novomlynski 95, 144
Bialozorienė, Biržinėnų ponia 58
Białozorowa, Belozorova Gabrieleva, Gabriialowa žr. Ostrowska Krystyna
Bykas Ivanas, Polocko gyv. 45, 46
Bikauskas Elijas, Darsūniškio vaitas 344
Bykowska Eliaszowa, wójtowa dorsuniska 346
Bykonski Symon, pisar grodski vilkomirski 156
Bykovskis Jonas, baj. 28, 29
Bilevič Jan Malcher, Žemaičių pilies teisėjas 275, 286;— Juri, Žemaičių pakamaris ir pastalininkis 165;— Kryzostom 252
Byloic Jan, baj. 181
Byrial Aleksander, baj. 181;— Jerzy, baj. 181
Bironas, Biron, vl. 22, 70, 369, 370
Biržiška V. 6
Bitikovskis Jonas, Ašmenos pav. vaznys 43
Bitinas Steponas, vl. 64
Bogušas Martynas, p. 43
Bogušis Petras, Bohusz Piotr, Dubingių kunigas — kamendorius 294, 295
Bohdanowicz Dominik, baj., szl. 349
Bohusz žr. Bogušis Petras
Bohuševičius Mikalojus, Bohuszewicz Mikołaj., szl. 225, 226
Blinstrubas, Blinstrub, Nemakščių klebonas 339, 342, 343
Blinstrubas Kristupas, Blinstrub z Chrsczona Krzysztof, Raulų dvarininkas 300—308
Blinstrubianka Teofila 300, 304
Blinstrubowa Kazimirzowa 305
Bojemska-Dyrmina, Dermina Zofija, podstaroscina zemli Žomoitskoj 112, 143
Borkovskis Stanislovas, maršalkos Sapiegos tarnas 33, 34, 35, 36, 37, 38, 42
Borodowicz Tadeusz, horodniczy powiatu Lidzkiego 380
Boromsa 44
Borovskaja-Lopacinska Hrehorowa-Rokickaja Matejevaja Sčastna Jurjevna; Rokicka Maciejowa (klaidingi Marcinowa 118) Sczęsna; Ro-

kickienė Felicija, kunigaikštytė, Hrehoro Lopacinskio, Motiejaus Rokickio žmona, Upytės pav. žemininkė: kaip Borovskaja — 93, 97, 98, 99, 128, 134, 141, 142, 145, 146, 148, 150, 151; kaip Lopacinska Hrehorova — 129, 130—134; kaip Rokickaja, Rokickienė — 15, 19, 93—98, 101—122, 124, 126—135, 137—153;— duktė Ona, Ganna, Stanislovo Montigailos žmona 95, 146
Borovskiai, kun-ščiai 93
Bortkevič Jan, vaznys 201
Braškys, Braskis, vl. 339, 342
Brazauskaitė, Brzozowska Magdalena, piemenė—padegėja 380, 381, 382, 383
Braziukienė, Braziukowa 335, 336, 337
Bretkūnas J. 13
Briedikis Mikalojus, vl. 62, 63
Brykūnas Vasilius, Polocko miestietis 45, 46, 47
Briškutė Ona, Brezkowna, Briszkowna, Briszkiowna Anna, Hanna, vl. 203, 204, 205
Brolinski Martin, jeneral 232
Bronisz Marcian, pisarz grodzki wiłkomierski 317, 320, 323
Bubik Tomaš, baj. 144
Budrecka Dorota baj. 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308 309
Budreckas Mykolas, Budrecki Michał, Mikołaj, baj. 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 308, 309
Budrienė Augustinienė; Budreva, Budrova, Budrovaja Avgustynovaja, čelednica, šeimynos moteris 218, 221, 223.
Bugayło Władysław, baj., szl. 361
Buywidis, vl. 371
Buyl[is] Jasiul, vl. 251
Bukraba Andrius, Naugarduko iždininkas 60, 61
Bulienė, Bulowa senė, Merkinės gyv. 215, 218
Burba Gorvid Kazimer Malcherovič, baj. 270
Burba Jan Mikolajevič, Izabelės Burbienės s. 270
Burba Jeronimas, Heronim, podczaszy trocki 331
Burba Juanna Mikolajevna, Izabelės Burbienės duktė 270
Burba Kataryna Mikolajevna, Izabelės Burbienės duktė 270
Burba Leonora Mikolajevna, Izabelės Burbienės duktė 270
Burba Malcher Mikolajevič, Izabelės Burbienės S. 270
Burba Mikalojus, Mikołaj, Žemaičių žemės teismo raštininkas 83, 239, 242, 258, 259
Burba Vladyslav Mikolajevič, Izabelės Burbienės s. 270
Burbienė-Gervydienė Izabelė; Burbina Mikolajowa žr. Plocharska-Gervydienė-Burbienė Izabelė
Burby, ponai 270
Burniauskas, Burnevskij žr. Eisimantas-Burniauskas
Burnicka, I. Burbienės tarnaitė, panna służebnica 239, 240, 249, 251, 260
Butavičius Stanislovas, Butowicz, Alytaus gyv. 313, 314
Butkevyčia p. 57
Butkienė Margarita, Butkeva Martinova Malgoreta, Šiluvos miestelėnė 82, 83
Butkis žr. Strykis Dawid
Butleris Pridrikas, p. 59, 60
Butowt Władysław, baj. 337
Butrimas Mykolas, baj. 68
Butvila Danielius, Dirvėnų dv. valdytojas 57, 58

Cichan žr. Tichanas
Ciškūnas Kazimieras, baj. 68
Cyvinskaja žr. Jablonovskaja-Cyvinskaja Ganna
Czechowiczowna-Janowiczowa Stanisławowa Ewa, Jonavičienė Ieva, žem. 310; jos sūnus žr. Janowicz Andrzej

Čekanavičius, Naugarduko vaivadijos baj. 31
Čelka Petras, Čalka Petr, vl. 284—289, 290, 292
Čepas Jonas, Viduklės dv. vl. 338
Čepienė, Čepaitienė Jonienė; Czepowa, Czepayciowa Janowa, Viduklės dv. vl. 338, 339, 340, 341, 342
Česlavskaja, p. 44
Česlavskis p. 44
Česnavičiai, bajorai 379
Češkauskas, p. 171
Česiuliai, Ciesiulowie, vl. 381, 381
Česiulienė Jonienė, Ciesiulowa Janowa, našlė 380, 381
[Čirskis], Czyrski Stanisław, p. 309
Čiškovskis Aleksandras, Drisvetų urėdas 27
[Čivonis], Czywanis Mikulis, vl. 229

Danielevičius Grigalius, p., įgaliotinis 52, 53, 54, 62
Danilovič Grygori, vaznys 200, 201
Danta Jonas, vl. 22, 370, 371

Dapkienė Adomienė, Dopkowa Adamowa, vl. 300, 302, 305, 308, 309
Dapševičienė, Dapszewiczowa p. 378, 379
Daradundėnas Tumelis, vl. 27, 28
Darata, Dorotha iš Kauno pav., vl. 78, 79
Darata žr. Gilelė Darata
Darata, Dorotha, I. Burbienės žindyvė, mamka 240, 241, 252
Dargewicz Walenty, vaznys 171
Daškevyčia, ponas 58
Daubaras Juozapas, baj. 68;— Mykolas, baj. 66, 68; — Morkus, baj. 66
Daucevičienė Barbora, Dovceviča Jakubova Barbara, baj. 14, 75, 76, 77; jos brolis Baltramiejus, Baltromiej 75, 76, 77
Daucevičius-Beinartas Jokūbas, Dawczowicz Beinart Jakub, Dovcevič, Kauno pav. žemininkas 75—78; jo s. Bernatowicz Łukasz 78
Daugėla Steponas Jurgis 60
Daugėla Staponas Jurgis 60
Daugėlaitė Zuzana, Dovgialovna Zuzana Jezofovičovna, žem. 213
Dauginaitė Liucė, Dawginayte Luce 13, 170, 171
Daugutis Steponas, Dovkutis Sčefan, Gudbernis, p. 219, 222
Daukša M. 13
Daumantas Kasparas, Dovmont Kaspor Ščefanovič, Žemaičių žemininkas 83, 84
Davidovič z Gania Saliumon, stolnik vilkomirski, podstarosti žomoitski 231
Dębinski, Dembinski, p. (Viduklė) 339, 342
Demontavičius Gregoras, Demontowicz Hrehory, komornik księstwa Żmudzkiego 301, 302, 303, 305. 307, 309
Dergvila Dovydas, Dergvil David Petrovič, Šiluvos kalvinų pamokslininkas 82
Derkmeirowa žr. Mejerienė
Deržkavičius Matijošius, Derškovskij Matyjaš Sobestijanovič Voitechovič, vaznys 193, 194, 195, 196, 197, 198
Deškevyčia Laurynas, ponas 57
Dešukas Kurklinskas Mikalojus, Dešuk Kurklinski Mikolaj, Ukmergės pav. žem. 154, 155, 156, 157, 158, 159 160
Dešukovič Gelijaš, Elijas, Dešuko Kurklinsko Mikalojaus s. 155, 157, 158
Dimlerienė Asverusienė, Dymlerowa Aswerusowa, baj. 242, 258
Dimleris Jonas Karolis, Dymler Jan Karol, baj. 240, 241, 242, 252, 257, 258, 267
Dymowicz Jan Dawid, p. 256, 262
Dichavičius Rimantas 4
Dirma Adomas, Dyrma Adam, podstarosti žomoitski, Žemaičių paseniūnis 95, 112, 144
Dyrmina, Dermina žr. Bojemska-Dyrmina Zofija
Dłuska Malcherowa Hanna žr. Jurażanka Giedroitska-Dłuska Malcherowa Hanna
Dluskis Merkelis, Dłuski Malcher 91, 92
Dobrinevskis Jonas, jgal. 37, 40, 41
Dochtorowicz F., jėzuitas 335
Dopkiewicz Daniel, p. 307
Dowiat Łabunowski Wesław, p. 206
Drabišius Ignas, Šiaulių ekonomijos vietininkas 52
Draslauskas Juras, Draslavskij Jurii, LDK instigatorius 175, 176, 198, 199, 200, 201, 202
Draslauskas Vaitiekus, Draslavskij Voitech, žem. 176, 198, 199, 200, 201, 202, 203
Draslauskienė Jurienė, Draslavska Jurjeva žr. Kurnicka-Draslauskienė Justina
Drawdzik Franciszek, baj., szl. 380
Drawdzik Józef, baj., szl. 380
Drazdauskas Petras, Drozdowski Piotr, Dotnuvos pranciškonas—pamokslininkas 378, 379
Drobavtis Matulis, vl. 253
Drobys Mikalojus, Drobysz Mikołaj, žem. 171, 172, 173, 174, 175
Drukteń Jerzy, baj. 380
Dubina Steponas, vaznys 33, 35, 39
Duboveckienė, p. 61
Duboveckis Pranciškus p. 60, 61
Duličas, p. Sečkos žentas 43, 44
Dundulis Stanislovas 365, 367
Dusevko Jan Kazimierz, baj., szl. 361
Dvylienė Kristina, vl. 50, 51
Dvylys Lukošius, vl. 50
Dzbanovskis Jokūbas, Dzbanovski, šeimyniškis, čelednik 274, 279
Dzemidovičius Povilas, Polocko gyv. 45, 46

Eglinienė Liucija, Egliniowa Lucia, Merkinės gyv. 215, 218
Eydymt Nieszokoc Mateusz, baj., szl. 382
Eydymtowna Petraykowna Ribinska Anna, vl. 374
Eydymtowna-Ribinska Marianna, vl. 374
Eydymtowna Marta, vl. 374

Eigirdovna Alška Baltromejevna, Genkauto Beržanskio Jokūbo žmona 231
Eigirdovna-Odryvolska Zofija 126, 141
Eisimantas Burniauskas, Eisimont Burnevskij Kryštof, Gardino pav. žeminninkas, įgal. 93, 97, 98, 99, 105, 107, 141, 147
Elena, Helena z Kieydan 73
Elijas žr. Dešukovič Gelijaš
Elijošius, suolininkas 61
Elzė, Kauno kubiliaus Vaitiekaus žmona 90
Elžbieta, šv. 34
Erazmas Roterdamietis 18
Erazmas, šv. 18
Eskevičius Goška, žydas, Alšėnų smuklininkas 42, 43
Ežerinskas Jonas, Jezierzynski Jan, Šiaulių ekonomijos vl. 363

Fabianowicz Antoni, baj., szl. 380
Fedora, dvariškė 31
Fedorica 39
Federovičius Jonas, Mozyriaus pakamario tarnas 28, 29
Ferensova 31
Filip. žr. Šarka Juozapas
Filip. žr. taip pat Pilypas
Filipowa; Filipowa córka žr. Pilypienė
Filipovičius Samuelis, Vilniaus miesto tarėjas 47, 48
Floryanowicz Augustyn, baj., szl. 256, 262
Fontani Sigmunt, Kauno miestietis 90
Franciszek, šv. 379
Frank, pan, F. Rokickienės žentas 106
Frąckowa žr. Pranckienė

Gabrielius, Gabriel, velnias, djabeł-mistrz 241, 242, 255, 257, 258
Gabševičius Kazimieras, Gabszewicz Kazimierz, skarbnik mozyrski 331
Gabševičiūtė Teresė, Gabszewiczowna Kalinowska Teressa, baj., szl. 331, 332
[Gaidamavičiai], Goidomoviči Kurklevskie, žemininkai 156
Gaidamavičius Kurklevskis Stanislovas, Goidomovič Kurklevski Stanislav Grygorevič, žem. 154, 155, 156, 157, 158, 160, 161; jo žmona žr. Gintautaitė Ona
[Gaidamovičiūtė], Goidomovičova, žem. 156, 158
Gaigalienė Barbora, vl. 50, 51, 52
Gailevyčia, p. 57
Gailevyčienė Jurgienė, p. 57
Gaižauskas žr. Goiževski
Galijauskai, ponai 154
[Galijauskas], Golijevski, p. 154
Galijauskienė, Golejevska, p. 154
Ganiewicz Mikołaj. p. 211
Ganiprauskai, Žemaičių bajorai 314
Ganiprauskas, Goniprowski Jan, p. 314
Ganiprauskienė Elena žr. Niemczewska-Goniprowska Janowa Helena
Ganna Janovna žr. Anna Ivanovna
Garšva Adomas, Garszwa Adam, vl. 365, 366, 367
Gasiulis, Magūnų k. vl. 27, 28
Gatauskas Petras, Gotowski Piotr, vl. 22, 370, 371
Gatauskienė, Gotowska Magdalena, vl. 22, 371
Gavrilavičius Kazimieras Jonas, baj. 66, 68
Gazanowa Grygałowa, vl. 208
Gebenienė, Giebeniowa, vl. 339, 343
Gedgaudas Jonas žr. Giedgowd Jan
Gedgaudas Vaitiekus, Gedgovd Voitech, urėdas 194, 196
Gedienė Jonienė, vl. 58
Gelgaudas Andrius, Gelgud Andrej Kazimer Balcerovič, Žemaičių pastalininkis, sekretorius 273, 274, 275, 276, 277, 279, 281, 283, 284
Gelžinienė Andriejienė Giełziniowa Andrzejowa, vl. 350, 355, 356, 357, 358; Giełzynowna Katarzyna 352
[Genkautas], Genkont Beržanski Daniel Petrovič, baj. 232, 235
Genkautas Beržanskis Jokūbas, Genkovt Beržanski Jakub Petrovič, baj. 230, 231, 232, 233, 235; jo žmona Eigirdovna Alška Baltromejevna 231
Gėrikas Baltramiejus, Gieryk Bartłomiej, vl. 351, 354, 357, 358;— Gieryk Jerzy 351, 354, 357, 358 359, 360, 361
Geršonas, Gierszen, Kvėdarnos smuklininkas 362
Gertas, Giert, Kauno audėjas, tkacz 74
[Gervydas], Gorvid žr. Burba Gorvid Kazimer
Gervydienė, Gervidovaja žr. Burbienė-Gervydienė Izabelė
Geržod Stanislav, p. 183
Gestortovna žr. Kęstartaitė-Voininaja Semenovaja Galška
Giedgowd, Giedgowdz Jan, baj., szl. 246, 247
Giedrurkis Mierkiel, Kelmės gyv. 312
Giedžius, Giedzius Stanislovas, žolininkas 13, 14, 170, 171
Gieygowski Piotr, Kauno audėjas 162
Gierulski Jerzy baj., szl. 181
Giesztowt Wawrzyniec, baj., 380
Giežodas Petras, baj. 60
Giežodas Stanislovas Kastantinas, baj. 60

Gilelė Darata, Dorotha, Merkinės gyv. 211
Gintautaitė Ona, Gintovtovna Ganna Chryštofovna-Goidomovičova Kurklevska Stanislavova Grigoreviča, S. Gaidamavičiaus žmona, baj. 154 156
Gintowt Jacek, Raseinių dominikonų vienuolyno preoras (viršininkas) 282
Girčienė Elena, Girczowa Halena, Gardų dv. vl. 85
Girčiūtė Anelė, Girczowna Anela Stanisławowna, dvornička 85, 86
Girnienė Povilienė, vl. 62, 63
Glazowski Adam, jenerolas 255, 265, 266, 268
Glebas Dovydas, vl. 53
Glebovič na Dubrovne i Zaslaviu Juri Karol, Žemaičių generalinis seniūnas 244, 269, 275, 276, 296
Glinka Benedykt, Viznos iždininkas, skarbnik wiski 349
Glomis Simonas, vl. 53
Glomuitis Andrius, vl. 54
Gniaužas Jasius, Gniaužus Jasus, Kauno gyv. 74
Gobetas Ignas, Gobiatò Ignacy, baj. szl. 382, 384
Godejevskis, Drisvetų (Drūkšių) seniūnas 27
Goidomoviči žr. Gaidamavičiai
Goiževski Abram, Žemaičių kun-stės jenerolas 287, 289, 290, 291
Golovinas Michailas, Golovin Michal, didžiojo kun-ščio dvarionis 79—80
Gordyszko Jan Woytkiewicz, Pajūrio patijūnis, podciwuni pojurski 203. 204, 205, 206
Gorski Rafał, baj., szl. 343
Gosicki Władysław, krayczy upitski 349
Gostinski Jan 181
Gostinskij Martin, p. 184
Gozdzikauskas Pranciškus, vl. 67
Grabauskienė Zakarijošienė 59
Gražutis Jonas, Gražutis Jan, vl. 375, 376
Gricevičius Juozapas, Joniškio miesto vaitas 62, 63;— Valentas, Joniškio dvaro vaitas 64
Gricius, Gryc, raganius 207, 209
Gričyna-Voina Vladislovas, Gričyna-Voina na Molodove Vladyslav Matejevič, Gargždų seniūnas, Užvenčio tijūnas 284, 285, 286, 287, 290, 292
Grigaitis Valentas, vl. 54
Grigalius XV, popiežius 16
Gryger, p. Odrivolskio tarnas 141
Griguitis Stanislovas, piemuo 61
Gryksztowa, vl. 374
Grynevič Žygmont žr. Hryniewicz
Griškienė, Hryškova, vl. 338, 340
Gromyčina, ponia 163, 164
Gromyka Martynas, Visocko kaimo popas 33, 35, 37, 38, 39, 40
Gromykienė Raina, popo žmona 17, 19, 33—42
Grozienė Adomienė 59
Grutilevna, Grutalevna-Narbutova Jadviga Pavlovna, baj. Jono Narbuto žmona 194, 195, 196, 197, 198
Gruzdz, p. 312
Gruževski Juri, tivun Velikich Dyrvian 213
[Gudas], Gudowe woytowstwo 330
Gudbernis žr. Daugutis Steponas
Gudjaugienė Steponienė žr. Jaugienė Steponienė
Gurinas Steponas, Guryn Stefan, vl. 350, 356
Guževskis Endriejus Stanislovas 60
Guževskis Laurynas 60

Hanna Janovna žr. Anna Ivanovna
Harbaszewski Tomasz 330
Helena žr. Elena
Heričas Jonas, Kobrino miestietis 64; jo duktė Marijona 64, 65
Hewel Malcher Aleksander, baj., szl. 246, 247
Hołowin, p. 306;— Theodor, baj., szl. 344
Horodeckas Jurgis, Horodecki Jerzy, p. 300, 302, 304, 305, 307, 308
Horodeckienė, Horodecka, p. 302, 307
Horodeckis Kazimieras, Horodecki Kazimierz, baj. 65, 68
Horwid Władysław, p. 375
Hrehorevič, Hrehorovič Jan, baj., szl. 247, 254
Hryniewicz Zygmunt, Grinevič Žygmont, vaznys 99, 102, 104
Hryškova žr. Griškienė

Ilciunanis Jasius, suolininkas, ławnik 211
Ilgis Antoni, vl. 252
Irša, žydas 374, 375
Išlevskis Jonas 60
Ivan, Labūnavos dv. tivūnas, tivun 76
Ivan, vl. 314, 315
Iwanowicz, kuchmistrz, podstarości księstwa Żmudzkiego 314
Iwaszkiewicz Jakub, p. 208
Ivinskis Z., istorikas 6

Jablonovskaja-Cyvinskaja Petrovaja Ganna, Bresto žemininkė 162, 163
Jablonski Pavel, p. 163

Jablonskis Danielius, Jabłoński Daniel, vl., poddany 22, 70, 369, 370
Jablonskis Konstantinas, istorikas 2, 3, 5, 6, 7, 9, 10, 13, 170, 393, 397, 399
Jachimowicz Kalikst, p. 220, 223
Jachimowiczowa, p. 127
Jacymirski-Jacunski Jan Antoni, cześnik trocki 348
Jackevičienė Kristupienė Regina, Jackiewiczowa Krzysztofowa žr. Juragaitė Giedraitytė-Jackevičienė Kristupienė Regina
Jackiewicz Jerzy Krzysztofowicz, p. 92
Jackiewicz Stanisław Krzysztofowicz, p. 92
Jacunski žr. Jacymirski-Jacunski Jan Antoni
Jadvyga, Jadwiga z Kieydan, Kauno žolininkė 7, 14, 73
Jadvyga, Jedviga, kerėtoja 194, 196
Jagnieška žr. Agnieška
Jaksztanis Jan, vl. 386
Jakub žr. Jokūbas
Jakub, vl. 315
Jakubovič Jurij 77
Jakubovič Valenty, vaznys 99
Jakutaitė Gertrūda, Jakutevna Gendruta, išeivinė moteris 86, 87
Janavičienė Sofija žr. Preikintaitė-Sugintienė-Janavičienė Sofija
Janevaja, Labūnavos dv. samdinė 76
Jankowski Dawid, vaznys 195
Janowicz Andrzej, Ievos Jonavičienės s. 310
Janowicz Baltromej, baj., szl. 172
[Janowicz] Krzysztof Mikolajevič, žem. 204
Janowicz Marcin, baj., szl. 178
Janowicz Urban 129, 133
Janowiczowa Ewa žr. Czechowiczowna-Janowiczowa Ewa, Jonavičienė Ieva
Janowiczowa Krzysztofowa Mikolajewicza žr. Preikintaitė Sofija
Janowski Dawid, baj., szl. 247, 254
Janulayciowa Jerzyna žr. Jarulaitienė Jurgienė Barbora
Januševičiūtė Sofija, Janušovičovaja Zofija Jurjevna, p. 75, 76
Januškevičienė, p. 14
Januškovskaja-Saradavskaja Raina, Regina, Vilniaus gyv. 162, 163, 164
Jaroševič Juri, p. 184
Jarudas Viktoras, Jarud Viktory, Žemaičių žemės teismo regentas 382, 384
Jarulaitienė Jurgienė Barbora, Janulayciowa ar Janulayciowa Jerzyna, Šiaulių gyv. 236, 237 žr. [Kareckaitė], Korecka-Karalžentienė Barbora
Jasas R. 2, 3, 5, 7, 9, 10, 207, 225, 384, 393
Jasevičius Teodoras 374
Jassewicz, Jassowicz Andrzej, p. 374
Jassewiczowa žr. Žilevičiūtė-Jasevičienė Rožė
Jassowicz žr. Jassewicz
Jasiulis, Jasiul Łotvin, vl. 83, 84
Jastrzębski Jan, p. 303, 309
Jaugelis Juras, Javgel Juri, įgaliotinis 232, 233, 234, 269, 270
Jaugienė, Gudjaugienė Steponienė; Jawgowa, Gutiawgiowa Stefanowa, vl. 350, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361
Jazdowski Bernard, jeneral, 247, 254, 256, 262
Jędrzejewski žr. Andriejauskas Rapolas
Jedzevyčia, Luokės kamendorius 57
Jeksztanis Jan, vl. 208
Jelskis Kristupas, įgal. 28, 29
Jelskis Mikalojus, voiskis 30, 31
Jemilinski Jan, baj., szl. 347
Jerzy, šv. 386
Jezierzyński Jan. žr. Ežerinskas Jonas
Jezof žr. Juzas
Jėzus Kristus, Chrystus 16, 365, 366; Jesu Societas 360
Jodziowna-Rawina Andrzejowa Anna žr. Juodytė-Ravienė Ona
Jokūbas, Afonasovičienės tarnas 39
Jokūbas, kalvis 33
Jokūbas, Tovsto s., Polocko gyv. 45
Jokūbas, Jakub, velnio Povilo tarnas 300, 306
Jokūbas, žydo Goškos Eskevičiaus s. 43
Jokūbauskas Baltramiejus, Jakubowski Baltromiej, Adakavo dv. prievaizdas 337, 338, 339, 340, 343
Jokūbavičius Abraomas, Jakubovič Abram, Gandingos valsčiaus vaznys 86, 87
Jokūbienė, Jakubova žr. Laurynaitė Jokūbienė
Jokūbienė, Jakubowa, žydė, Šerkšnėnų smuklininkė, arėdarka 350, 354, 355, 356, 358, 360, 361
Jomantai, baj. 219, 220
Jomantas Jurgis, Jamont Juri Grygorevič, žem. 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224
Jomantas Pranciškus, Jamont Franciszek, komornik, powiatu Wiłkomierskiego, įgal. 316, 317, 319
[Jomantienė] Barbora, Jamontowa žr. Kozakevičovna
Jonaitis Jokūbas, vl. 53
Jonaitis Kasparas, suolininkas 54

Jonas, Jan iš Kalnučių k. 339; jo žmona Kotryna, Katarzyna 339, 343
Jonas Evangelistas 34;— Krikštytojas, šv. Jono šventė, Joninės 59, 64, 188, 238, 247, 248, 278, 296, 297, 311, 312, 313, 338, 341, 343, 354, 367, 376, 386
Jonavičienė Ieva, Janowiczowa Ewa žr. Czechowiczowna-Janowiczowa Ewa
Jonavičius Stanislovas, Janowicz Stanisław, pan 310
Jonavičius Vaitiekus, Janovič Voitech, Žemaičių žemininkas 83, 84
Jonienė Elena, Janowa Helena, Kauno gyv. 161, 162
Jonienė, Vilniaus gyv. 47, 48
Jonylienė Arasimienė, Joniłowa Arasymowa, vl. 339, 342; jos duktė Nastė 339, 342
Jucevičius L. 5, 26, 51, 52, 61, 62, 64, 65, 70
Jučas M. 9.
Juknevičius Jonas, Juchnowicz Jan, Kauno audėjas, tkacz 89, 90; jo žmona Janowa 89
Juknevičius Motiejus, Juchnowicz Macziei, žolininkas (Kauno pav.) 77, 78
Juknienė Morta žr. Stipaičia-Juknienė Matulienė Morta
Jundilas Aleksandras, Jundzil Aleksander, Lydos pav. žem. 296, 297, 298; Jundzilova 297
Juodytė-Ravienė Andriejienė Ona; Jodzionwa Rawina Andrzejowa Anna, Kauno gyv. 161
Juodmarė, Judmora, vl. 378, 379
Juragaitė Giedraitytė-Jackevičienė Kristupienė Regina; Juražanka Giedroitska-Jackiewiczowa Krysztofowa Raina Stanisławowna 91, 92
Juražanka Giedroitska — Dłuska Malcherowa Hanna, Ona 91, 92
Jusienė, Jusiowa žr. Kupryčia-Jusienė
Justinianas I, Romos (Bizantijos) imperatorius 95; Codex Justiniani 116, 147
Juszkaytis Petrutis, vl. 172, 174, 175
Juszkiewicz Jakub, Juškevičius Jokūbas, baj., szl. 95, 113, 145
Juszkiewicz Jan, baj., szl. 337, 344
Juszkowa, Juškienė, vl. 350, 356
Juzas, Juzva, Jezof, bernas, parobok 284, 286, 287, 288, 291, 292
Juzelowa, Merkinės gyv. 218

Kačanauskas Juozapas, Kaczanowski Józef, baj. 382, 384
Kaikarienė Jurgienė, Kieykarowa Jerzyna, vl. 338, 339, 340, 341, 342
Kairelis Laurynas, Koyrelewicz Ławryn, Merkinės suolininkas, ławnik 211, 212, 215, 217
Kalinauskas Stanislovas, Kalinowski Stanisław, Telšių seniūnas, starosta 331
Kalinowska žr. Gabševičiūtė Teresė
Kalšienė, Kałszowa, vl 338, 339, 340, 342
Kamenskaja, Kaminska Gelena, p. 130, 149
Kamienski, pan 307
Kaminska žr. Kamenskaja
Kanapinskas Severinas, Konopinski Severyn, žem. 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284; žr. taip pat Konopinski
Kanon, vl. 336
Kapočius, Kopec, p. 215, 216
Kapsukas V. 393
Karalius Mikalojus, Król Mikołaj, Kelmės gyv., kampininkas 311, 312, 313
Karalžentienė, Kralzięciowa žr. Kareckaitė-Karalžentienė Barbora
Karatinskas, Karatynski, Žagarės gyv. 372
[Kareckaitė]-Karalžentienė-Jarulaitienė (ar Janulaitienė) Jurgienė Barbora; Korecka-Kralzięciowa-Jarulayciowa (Janułayciowa?) Jerzyna Barbara, Šiaulių gyv. 236, 237
Kareiva Baltramiejus, Koreiva Baltromej, žemininkas, F. Rokickienės žentas 95, 106, 113, 145
Karl žr. Karolis
Karolis, Karl V, Vokietijos imperatorius 12, 19, 392, 394, 396, 398
Karolowna Katarzyna, Kotryna, merga, dziewka 375
Karpis, Afonosovičiaus vl. 39, 42
Karužienė, Kavarsko dv. nelaisvoji moteris 154
Kasperavičius Aleksandras, Kasperowicz Aleksander, F. Rokickienės vyras. J. Aleksandravičiaus tėvas 95, 113, 128, 139, 140, 145, 148
Kasperavičius, Kasperowicz Krzysztof, Lubių dv. urėdas, vradnik 240, 241, 252, 255
Kasperavičius Motiejus, Kasperovič Matej, vl. 212, 213, jo duktė Krystina Matejevna 212, 213
Kasperowicz Ambroży, baj., szl. 247, 254
Kasperowiczowa Krzysztofowa, p. 253
Kasperuitis Grigalius, vl. 61; jo sūnus Kazimieras 61
Kaspor, vl. 77

Katarzyna, merga, dziewka 377
Katarzyna, Inflantų teisėjo merga, dziewka 342, 343
Katerina, Šiluvos miestelėnės Piktutienės merga 83
Katienienė, Katynowa, Žagarės miestietė 372
Katlewski, p. 313
Katryna žr. Kotryna
Kazarinas, Kozaryn, p. 300, 306
Kazelis, jaunikaitis, raganius 338, 340
Kazimieras: Kazimiera kostel Vilniuje 163
Kazimierienė, Kazimierzowa 336
Kelmys Jonas, Kielm Jan, baj. 225
Kemtavičius Juozapas, vl. 67, 68
Keraitė-Viržukienė Mykolienė Elžbieta; Kerowna Viržukelova, Viržukova Michailova Elzbeta, vl., krauleidė, krevopuska 15, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 281, 282, 283
Kęstartaitė Galška, Gestortovna-Voininaja Semenovaja Galška, kaštalianovaja mstislavskaja 96, 149
Kęstartas Sebastijonas, Žemaičių žemės teisėjas 96
Kestortovaja Sovestyjanovaja, Žemaičių žemės teisėjo žmona 149
Ketvirtienė Jonienė, Kietwierciowa Janowa, vl. 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 324, 325, 326, 327, 328, 329
Kiaunarski Martynas, Kiewnarski Marcin, stolnik parnawski 337, 338, 339, 341, 342, 344
Kiaupa Z. 7, 344, 393, 397
Kiaupienė žr. Kuzmaitė-Kiaupienė I.
Kybartienė Marijona, Kibortowa žr. Szczapowska Dawidowa
Kibienė, Kiebiowa, vl. 302, 308
Kibort Wawrzyniec, baj. 337
Kidelienė Ona, Kidelowa Gabrielowa Anna, vl. 373, 374, 375
Kiecarka, Kiecarzowa z Rosien, vl. 336 337
Kiecis Łukasz, vaitas 208
Kielczewski Rafał Marcin, Alytaus landvaitas 368
Kiełpsz, Upytės maršalas 129, 139
Kieterienė, Kieterowa iš Gievilių, vl. 339, 342
Kigas, vl. 370, 371
Kincevičius Mikalojus, Kincevič Mikolaj, Jurbarko klebonas 95, 144
Kirkila Matas, Kirkiło Matys, baj., szl. 231, 234, 235
Kirkilaitė-Beržanskienė Motiejienė Ieva; Kirkilovna-Beržanska Matejeva Eva, baj., szl. 230, 231, 232, 233, 235, 236
Kirpis, vl. 338, 340
Kiseliūnas Jonas, Kisielun Jan, vl. 226, 228, 229
Kyšeliova Povilienė Apolonija, Kobrino miestietė 64, 65
Kiška s Techanova Mikolaj, Derpto (Tartu) vaivada, Ukmergės seniūnas 155
Klausutis, Klovsut Beržanski žr. Beržanskis
Klibakienė Kotryna, Klibakowa Janowa Katarzyna, vl. 375
Knebelis, Kauno gyv. 74.
Knofas Konstantinas, Inflantų žirgininkas 55
Kochan W. 88
Kodran, p. 313
Kodz Jan, Lydos miesto tarėjas, rajca lidzki 296
Kojalevičius Jonas, įgal., mieczny upitski, patron 316, 317, 321, 324, 326, 327
Kolyška Jonas, Kolyszko Jan 362
Kolenda Juri, p. 163
Kolesinski Tadeusz, baj. 382
Kolyškienė, Kotryna, Kolyszkowa Katarzyna 362
Komorovskis Andrius, paseniūnis 27
Kondratovičius Isakas, Polocko gyv. 45, 47
Kondzicz žr. Poczubut-Kondzicz
Kondzinienė, Kondzinowa 300, 306
Konopinski Mikołaj, p. 303, 309
Konopinski Samuel 37
Korkienė 58, 59
Korsak Jan, pisar grodzki žomoitski 165, 176, 183, 194, 199
Korsakas Kristupas, Polocko pakamaris 42
Korwin Kossakowski Remigian, chorąży husarski 337
Korvinas Piotrovskis Juozapas, Vilniaus pilies teismo teisėjas, sędzia grodzki wileński 330, 331
Kosciukaitė Marijona, Polocko gyv. 45, 47
Kosciukaitė Marijona, vl. 16, 65, 67, 69
Kosciukienė Regina, vl. 65, 66, 67, 68, 69
Kostienė, Kasciowa, vl. 338, 340
Koševskienė-Staševskaja, Vilniaus gyv. 47, 48
Koševskis, p., Vilniaus gyv. 47
Koszuc Stanisław, baj., szl. 246, 247
Kotryna, Jono žmona iš Kalnučių k., Katarzyna 339, 343; žr. Jonas iš Kalnučių

Kotryna, Katryna, Kathryna, Kauno žolininkė 14, 74, 75
Kotryna, Ievos Milutienės merga žr. Karolowna Katarzyna
Kotryna, Viduklės dv. merga 339
Kotryna, Žagarės gyv., merga 376
Kovnacka, p. 259
Kovnackis Teodoras Povilas 60
Kozakevičovna-Motovičova Adamova-Jamontova Barbara Stanislavovna, žem. (Milžavėnai) 218, 220, 221, 222, 223
Kožemiakas Anikejus, Polocko gyv. 45
Kožemiekaytis Krzysztoph, vl. 253
Kralzięciowa žr. Kareckaitė-Karalžentienė Barbora
Kravickas Kazimieras, Krawiecki Kazimierz, Alytaus gyv. 368
Kryklys Antanas, Uncia, vl. 207, 208, 209, 210, 211
Krikščionavičius Simanas Jonas, Nemakščių klebonas 219
Krikštonaitis Abromas, vl. 13, 170, 171
Krikštonaitis Stanislovas 170
Kristina, Krystyna Łotewka, dziewka dworna p. Bałtromieja Odachowskiego, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343
Kristupas, Krzysztof, kalvis 301, 305
Krištopaitė Marina, Krzysztofowna Maryna, merga 203, 204, 205
Kriučkienė Jadzielė, Kručkovaja, Kavarsko dv. nelaisvoji moteris 154
Kryževičius Juozapas, Krzyżewicz Józef, Tirkšlių pav. poručnikas 65, 68, 70; Krzyżewicz Józef, porucznik powiatu Telszewskiego 354
Krugelskienė 31
Krugelskis Tamošius, Slonimo gyv. 31, 32
Krumplevičius Kristupas, Kromplewicz Krzysztof, Kupiškio vaitas 225, 226
Krupski Wawrzyniec, Alytaus gyv. 314
Kruševičius Mikalojus, Kruszewicz Mikołaj, Merkinės suolininkas, ławnik 215, 217
Kubalaitis Kasparas, Gardų dv. vaitas 84, 85
Kucas Paulius, Kuc Paweł 375, 376
Kučmukas Mykolas, vl. 49
Kukšienė Jurgienė 59
Kulakovska, Vilniaus gyv. 48
Kulminskaitė-Sostovickienė Ona; Kulminska-Szostowicka Janovaja Anna, Hanna, ponia 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 255, 256, 257, 258, 261, 263, 264, 266, 268, 269, 270, 272; jos duktė žr. Szostowicka Konstancja
Kumpikevičius Elijas, Kumpikiewicz Eliasz, baj. 332
Kumpikevičius Jonas 339, 343
Kunevičius Jonas, Kuniewicz Jan, Alytaus gyv. 313, 314
Kuntorienė, Kunterevaja, Kuntorovaja, vl. 75, 77
Kupelis, vl. 294, 295
Kuprelis Jurgis, Kuprel Jurij Mikolajeviča, F. Rokickienės vyras 95, 114, 134, 146
Kupryčia-Jusienė Jadziulė; Kuprycia-Jusiowa Jadziula, vl. 225, 226
Kurklevskis žr. Gaidamavičius-Kurklevskis
Kurmelis, vl. 300, 305, 306
Kurnicka-Draslauskienė Jurienė Justina; Kurnicka-Draslavskaja Jurjeva Justyna žem. 198, 199, 200, 201, 202, 203
Kurnickas Povilas, Kurnicki Pavel, žem. 194, 195, 196, 197
Kurovskis Petras, Kurowski Piotr, p. 295, 296
Kuszleyko Stanisław 337
Kušleika Baltramiejus, Kušleiko Baltromej, p., įgal. 194, 195, 197 202, 203
Kutkiewicz Jerzy Antoni, Žemaičių kun-stės jenerolas 358
Kuzma, vokietis 33
Kuzmaitė-Kiaupienė Irena 7, 349, 359, 393, 397
Kuzmys, Kuzmis Laurynas, vl. 56, 57, 58, 59
Kvedarienė, vl. 66, 67

Łabęski Andrzej, Lydos landvaitas, landwójt lidzki 295, 296
Łabunovski žr. Dowiat Łabunowski Węsław
Łanczunowski Jezof, baj., szl. 144
Laskauskas Jonas Stanislovaitis, p. 49
Laučkevičiūtė-Petravičienė Simienė Liucė Laurynaitė; Lavčkevičovna, Lovčkevičovna Symova Petroviča Luca Lavrynovna, vl. (Mokyliai) 155, 156, 157, 158, 159, 160
Laurynaitė-Jokūbienė Agnė; Lavrinovaja, Lavrinovna Jakubova Jagneška, šeimyniškė, čelednica 273, 274, 275, 276, 277, 279, 282
Laurynas Mikolajevičius žr. Mikolajevičius Laurynas
Laurinavičius Ambrazas, Ławrynowicz Ambroży, žem. 84, 85
Ławdgmin Stefan, baj., szl. 380
Ławrowa 374
Lebedys J., 17

Legačinskis Jonas, Legaczynski Jan, p. 302, 303, 307, 309
Lekštienė Kazimierienė, Leksciowa Kazimierzowa 351, 356, 358
Lekštys Motiejus (turi būti: Matijošius), Lekść Mathiasz, vl. 351, 356, 357, 358
Lenkaitis Jonas, Jan, vl. 165, 169, 170
Lesikienė Baltramiejienė 58; — Petrienė 59
Leščynskovna Maryna Janovna — Klausuteva Beržanska Stanislavovaja, žem. 232
Lybneris Kasparas, Kauno gyv.; jo žmona Libnerowa Casperowa 74
Ligeikovna Ganuta, Barboros Daucevičienės merga 77
Linkis Urbė, vl. 253
Lipčienė, Lipciowa 300, 301, 304, 305
Lipinis Dovydas, Dawid, Kelmės gyv. 311, 312
Lisovskis Jonas, baj. 44
Liščinskis Kazimieras 17, 18
Liubkevičius, Liubkevič Stanislovas, vaznys 218, 219, 220, 221, 222, 223
Liutkaitė-Girdvainienė Jonienė; Lutkowna-Girdwoyniowa Janowa, vl. 300, 301, 304, 305
Liutkevičius, Liudkiewicz, Lutkiewicz, Darsūniškio vargonininkas 345, 346
Ližikienė Petrienė 57, 58
Łojka žr. Montygierd Łojka
Lonkevičienė, Łunkiewiczowa, Łonkiewiczowna 335, 336, 337
Lopacinska Fedorova 131, 132
Łopacińska Hrehorowa žr. Borovskaja-Lopacinska Hrehorowa
Łopacińscy, Lopatinskije žem. 114, 133, 134, 146, 149
Lopacinskis Grigas, Łopaciński Hrehory, Hryhor, Lopatinski Grygory, pisarz grodzki upitski, F. Rokickienės vyras 95, 113, 114, 129, 130, 133, 134, 140, 141, 145, 146, 148, 149
Łopaciński Jan, F. Rokickienės s. 132
Łopaciński, Lopatinskij Mikolaj, F. Rokickienės s. 113, 129, 132, 145, 146
Łopaciński, Lopatinski Wacław, F. Rokickienė s. 129, 130, 132, 133, 146
Łotysz, vl. 129, 133
Lotyszowa Janowa, vl. 374
Lukaševičienė Mikalojienė Kristina, Pastuška, Vilniaus gyv. 47, 48
Lukaševičius, Łukaszewicz, p. 301, 306
Lukavičienė, Łukowiczowa Katarzyna iš Numgalių 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 309
Lukoševičius Rekašius, Łukaszewicz z Witorta žr. Rekašius
Łukowicz Jerzy, szl. 380
Lupeika, Łupeyko, Tirkšlių miestelėnas 350, 353, 355, 356
Lutkowna žr. Liutkutė-Girdvainienė Jonienė

Macianonis Uncia, vl. 208
Maciej, šv. 367
Maciejewicz Marcin, žem., Gardų urėdas 85, 86; jo žmona žr. Sandzianka, Sządzianka Elzbieta Węsławowna
Macys Antanas, vl. 64
Mackiewicz Jan, baj., szl. 380
Macuitis Jonas, Jan iš Gaudikų, vl. 88
Mačiukas Juozapas, Maczuk Jozeph, baj. szl. 332, 333
Mačuk Stanislav, jenerolas 270
Magdalena, merga, Merkinės gyv. 214, 215, 216
Magreta, Margarita, Magretka iš Upynos, siuvėja, szwaczka 239, 240, 242, 251, 257, 258, 259, 267
Majoravičius (Mejerovič), Slonimo žydas 32
Makelė, Makielowicz Stanisław Jakubowicz, Kauno kubilius 90
Maldyn žr. Meldonas
Malinowski, p. (Merkinė) 217
Mališauskas, Mališevskis Jonas, baj., szl. 65, 68
Mantigaila, Mantygailo žr. Montygailo
Marcijonas Petras, Marcyan Piotr, Siaulėnų reformatų kunigas-pamokslininkas 95, 113, 145
Marcin, Merkinės gyv. 217
Marcinanis Czep, vl. 211
Marcinavičius Simanas, Marcinowicz Szymon, Žemaičių žem. 84, 85
Marcinkevičienė Barbora, Marcinkiewiczowa Barbara 376, 377
Marcinkevičius J. 4
Marcinkevičius Mikalojus, Martinkevič Mikolaj, žem. 79, 80
Marcinowicz Jan, baj., szl. 178, 181
Marek žr. Morkus, Kauno keltininkas
Margarita, tūla moteris 30
Margarita žr. Magreta
Marianna žr. Marytė
Marija, šv. 16, 21, 214, 365, 366
Marijona, samdinė 49, 50, 51
Marysieczka žr. Marytė
Marytė, Marianna, Marysieczka 16, 335, 336, 337
Markauskas, Markowski, Viduklės dv. urėdas, urzędnik widuklewski 16, 336, 337, 339, 342
Marmūnaitė, Marmunowa, merga, Merkinės gyv. 215, 216, 217

Martinavičius Povilas, Marcinowicz Pawel, Kauno batsiuvys, szwiec 89; Marcinowiczowa Pawłowa Anna, jo žmona 89
Martynaitienė Lukošienė Agnieška, Jognieška 64
Martynaitis Lukošius, vl. 64
Martynaitis Mataušas, vl. 61
Martynėlis žr. Vaičienė Ona
Martinovaja, Labūnavos dv. valstietė 77
Martynovič Voitech, baj. (Labūnava) 77
Martinovičius Petras 44
Masalskis, p. 30
Masevičienė 330
Masukaitis Pranys Pranis, Praniulis, vl. 284, 285, 286, 287, 288, 289
Matulienė žr. Sipaičia
Matulowna Haneta, vl. 210
Maža žr. Toraškovič Baltromiej
Medekšaitė-Beržanskienė Elena; Medekšanka Beržanska Voitechova Gelena baj. 230, 232
[Medekšaitė]-Beržanskienė Motiejienė; Beržanska Matejeva, baj., szl. 230, 231, 232; 233, 234, 235
Meilus E. 10
Mejerienė, Derkmeirowa, Kauno gyv. 74, 75
Meldonas, Maldyn, Meldon Hans, Hanzys 91, 92
Metūgienė, Metugiowa, vl. 302, 308
Micevičius Jonas, Micewicz Jan, chiopiec 314, 315
Michał, šv. žr. Mykolas
Michałowa, maskvėnė 69
Michałowski Andrzej, baj., szl. 382
Mickiewicz, p. (Darsūniškis) 345, 346, 347
Mickiewicz Daniel, baj., szl. (Biržinėnai) 337
Mickiewicz Marcin, baj., szl. 262
Mickiewicz Symon, baj., szl. (Biržinėnai) 337
Mickievič-Rymvid Mikolaj, Upytės paseniūnis, podstarosti 97
Mikalojienė Pastuška žr. Lukaševičienė Kristina
Mikie Serhej, tarnas, sługa 129
Mykolaitė Elžbieta, Michałowna Alzbieta, dv. tarnaitė, niewiasta dworna 171, 172, 173, 174, 175
Mikołajewicz Kazimierz, p. 230
Mikolajevičius Laurynas, Mikolajevič Lavrin, Viduklės valsčiaus vaznys 79
Mikolajowna Jadziula, vl. 208
Mikolajūtė Darata, Mikolajowna Dorota, Kauno keltininko Morkaus merga 161, 162
Mykolas, Michał, šv. 164, 166, 188, 241, 257
Mikuličius Boguslavas, baj. 65, 68
Mikulski Piotr, p. 172
Milaszyc Krzysztoph, vl. 252
Miloševič Jezof, Miłoszewicz Jozeph, jeneral 247, 254
Miltinis Dovydas, Miltynis, Miltynowicz Dawid, suolininkas, ławnik 349, 350, 351, 352, 353, 354, 356, 357, 358, 359
Miltyniowna Anna, vl. 350, 355, 357
Milutienė Ieva, Miłuciowa Ewa, vl. 375, 376
Milutis Jurgis, Jerzy, vl. 375
Miniat Jan 337
Minvydas Stanislovas, Minvid Stanislav, Naujamiesčio reformatų kunigas-pamokslininkas 95, 144; — kaznodzieja nowomieski 112
Mirkovičius Laurynas, Mirkowicz Ławryn, Kauno mėsininkas, reznik 77, 78
Misevičius, Misiewicz Jan, baj., szl. 362
Misiulis, vl. 267
Misiūnas Wajcius, vl. 225, 227, 229
Mištautas Petras, Myštovt Petr, baj., szl. 194, 196, 197
Monèas, Monczas, vl. 300, 305
Monèienė, Monczowa, vl. 300, 305
Monkevič David, vaznys, jenerał 232
Monkevičius, Monkiewicz, p. 300, 305
Monkevičius Petras, Monkevič Petr, vaznys, jenerał 230, 232, 233, 235
Monkiewicz Jan, Alytaus tarėjas, rajca 369
Montygailo Jan Pavlovič 149
Montygailo Juri Pavlovič 149
Montygailo, Malcher Pavlovič 149
/Montygailo/ Pavel Aleksandrovič 149
Montygailo, Mątygaiło, Mantigaila Stanisław Pawłowicz, Upytės pav. žemininkas, F. Rokickienės žentas 95, 114, 115, 134, 146, 149; jo žmona Ganna 146
Montygayłowie, p. 115, 134, 135, 146
Montygierd Łoyka Stanisław, vaznys, jenerał 207, 211
Montkevič Daniel, vl. 169, 170
Moras (Morė) Jurijus, baj., įgal, 17, 36, 37, 38, 40, 41
Morkus, Marek, Kauno keltininkas, przewoznik 161, 162; Markowa, jo žmona 162
Mosiewiczowa 337
Mostowicz Michał, vaznys, 195, 205
Moszarski Jan, p. 206
Motiejavičius Martynas, Gardų seniūnas 84, 85

Motiejavičius Stanislovas, Stanislav Matejevič, vl. 212, 213
Motiejus, Maciej, šv. 365, 367
Motovič Andrej [Adamovič], žem. 220
Motovič Jan [Adamovič], žem. 220
Motovič Marinus [Adamovič], žem. 220
Motovič Vincenty [Adamovič], žem. 220
Motovičova Adamova žr. Kozakevičovna Barbara
Motovič[ovna] Alska Adamovna 220
Motulis Petras, vl. 211
Mozė 19;— knygos 35, 41
Muiža Jonas 51

Nagurski Franciszek Władysław, ciwun Małych Dyrwian, starosta powętski, podstarości sądowy Księstwa Żmudzkiego 331, 333
Naikauskas Laurynas, p. 56, 57
Narbut Mikolaj, pisar grodzki roseinski, žomoitski 244, 254, 262, 269
Narbutas Jonas, Narbut Jan Pavlovič, žem. 193, 194, 195, 196, 197, 198; jo žmona žr. Grutilevna Jadviga
Narbutienė Jadvyga žr. Grutilevna-Narbutova Jadviga Pavlovna
Narka, Polocko gyv. 46
Narmowski Tamul, vl. 208
Narovnik David, Ukmergės paseniūnis, podstarosti vilkomierski 156
Naruševyčia Martynas, Infliantų (Livonijos) pataurininkis 59, 60
Naruševyčienė, p. 58, 59
Nastazija, Vilniaus gyv. 298, 299
Nastiucha, tarnaitė 43, 44
Navickas Tomas, Nowicki Thomasz, Merkinės gyv., hajduk 215, 218
Nečikauskas Petras, Nieczykowski Piotr, Raseinių paseniūnis 381
Nečkovskis Kristoforas, Breslaujos pavieto vaznys 27
Nekravičius Tomas, Niekrowicz Thomasz, Merkinės kalvis 215, 217
Nevardovski Adam 169
Nevardovski Daniel 169
Nevardovski Jan Baltramejevič, Luokės kamendorius 166, 169
Neverdauskai Jonas, Ona, baj., szl. 314
Neverdauskaitė-Paškevičienė Kristina, Nevardovskaja Paškevičovaja Stanislavovaja Krystina Baltromejevna, baj. 164, 166, 167, 169
Neverdauskas, Niewiardowski Jan, baj., szl. 314, 316
Nieciecki Aleksander, p. 303, 308, 309
Niekrowicz žr. Nekravičius
Niemczewska-Goniprowska Janowa Helena, Ganiprauskienė Elena 314, 316
Nieszokoc Bonaventura, baj., szl. 382
Nieszokoc žr. Eydymt Nieszokoc Mateusz
Niewiardowski Dominik, baj., szl. 362
Nizinskis, Nizynski, Vilniaus kunigas — egzorcistas 298, 299
Nonhartaitė, Nongartovna Krystyna 96, 149
Nomšaitė Baltramiejaitė Lucija, vl. 56, 58, 59
Noniewicz Maciey, p. 105
Norgiła Dawid, podwojski szerkszninski 353
Norgailienė Marijona; Nargielowa, Norgialowna, Norgielowa, Šerkšnėnų pavaičio žmona 350, 354, 355, 356, 357, 358, 359
Norkienė Adomienė Morta, vl. 50, 51, 52
Norvaiša Simanas, Narwoysz Symon, vl. 363
Nowicki žr. Navickas Tomas

Odachowski Jan žr. Adakauskas Jonas
Odovienė 57; jos duktė Ieva 57
Odrivolskis Valentinas, Odrywolski Walenty, Rietavo urėdas 86, 87, 94, 109, 126, 141
Odryvolska žr. Eigirdovna Zofija
Odzierucha Aleksejus, Polocko gyv. 46
Oginiec Paweł žr. Uoginis Povilas
Oginskiai 20, 344
Oginskis Boguslavas, Ogiński z Kozielska Bogusław, Kauno pavieto maršalas, Darsūniškio seniūnas 344, 345, 347
Oiženskis Povilas, Šiaulių ekonomijos vietininkas 49, 51
Olšauskis Jonas, baj. 49
Ona, Anna iš Dziembrovo, Merkinės gyv. 215, 218
Ona, M. Kiaunarskio tarnaitė 338
Orłowski Mikołaj, župnik ziemi Dobrzyńskiej 246, 247
Orwid Jan, p. 172
Orvid Kazimir, Žemaičių žemės teisėjas 79
Orvid Stanislav, p. 172
Orvydas Vladislovas, baj., szl. 373
Osakowicz Władysław žr. Sakowicz Władysław
Ososko Antoni, baj., szl. 362
Ostrameckis Gabrielius, Bresto vaivadijos jenerolas 49
Ostrovska-Belozorova, Białozorowa Gabrieleva, Gabriialowa Krystyna, starostianka dyjamentska, starościna nowomłyńska 112, 144
Ošerovičienė, Oszerowa, smuklininkė, arendatorka 347, 348

Ošerovičius, Aszarowicz, žydas, smuklininkas 347, 348
Oziębłowska z Sczesnowiczów Anna 379
Ozrenski Voitech, vaznys 156

Paalksnienė Martynienė Kristina, Poalksneva Martinova Krystyna, baj. 175, 176, 198, 199, 200, 201, 202, 203
[Paalksnis], Poalksnis Kazimier Martinovič 200
Pac, p. 163
Pacewicz Antoni, baj., szl. 256, 262
Pacevičius Motiejus, Paczowicz Macziei, Kėdainių miestietis 73
Padegimas Zigmantas, Podegimski Zygmont, baj., szl. 378, 379
Palaziejienė, Położeiowa Tomaszowa, Alytaus miestietė 368, 369
Palaziejus Tomas, Polozej Thomasz, Alytaus miestietis 368
Paleckis Dovydas, Palecki Dawid, Šiaulių gyv. 236, 237
Palevičius Kazimieras, vaitas 52, 53, 54, 55, 62, 63; — vaitystė 61
Paliulienė, Palulowa Mazuchmena, vl. 207, 208, 209, 210
Paukas Vasilius, Polocko miestietis 43
Pastuška žr. Lukaševičienė Kristina
[Paškevičius], Paszkiewicz Antoni 337
[Paškevičius], Paszkiewicz Józef, p. 308
Paškevičius Stanislovas, Paškevič Stanislav Michalovič, baj., szl. 164, 165, 166, 168, 169, 170
[Paškevičius], Paskiewicz Stanisław p. 303
Paškevičius Jonas, Paszkiewicz Woronowski Jan, Žemaičių kun-stės vaznys, jenerał 300, 303, 310
[Paškevičius], Paškevič Voronovski Juachim Filipovič žr. Varanauskas, Voronovski Juachim Filipovič
[Paškevičius], Paškevič Voronovski Jan Filipovič, p. 220, 223
Pašokas, Poszak, Darsūniškio puodžius, garncarz 345, 346
Patrykoski Kondrat, p. 141
Paulikienė Korotka Ona 31, 32, 33, 35, 36, 41
Pauliukienė Kazimierienė 69
Paweł, vl., poddany 315
Pawłowa Anna, Kauno batsiuvio žmona, szewcowa 90
Pawłowicz Krzysztoph Antoni, pisarz miasta Olity 369
Pavlovič Symon, vozny powiatu Upitskiego 97
Pavlovičius Jaska, Polocko gyv. 45, 46
Pawlukaytis, vl. 267
Pečiulevičiai, Magūnų k. valstiečiai: Krisius, Urbonas, Vaičiulis 27
Penčikauskas Stanislovas, Pieńczykowski Stanisław, p. 225, 226
Perkun Matiasz 374
Petkevičius, Petkevič Juri, įgaliotinis 219, 224, 232, 234, 235, 274, 275, 276, 281, 282, 283, 287
Petraykowna žr. Eydimtowna Petraykowna — Ribinska Anna
Petraitė Kasiulė, Petrova Kasiula, šeimyniškė 230, 231, 232, 233, 235
Petraytis, vl. 342
Petras, Piotr, šv. 338, 341, 343
Petras, Piotr, velnio Povilo tarnas, sluga djabla 300, 306
Petrauskas Matijošius, Piotrowski Mathiasz, vl. 350, 356
Petrauskienė Sofija, Žukovskaja-Petrovskaja, Piotrowska Adamovaja Sofija, Zofija, pribuvėja 94, 95, 97, 108, 111, 117, 127, 142, 143, 147, 152, 153
Petravičienė Šimienė žr. Laučkevičiūtė-Petravičienė Liucė
Petravičius Jonas, baj. 68, 70
Petravičius Juozapas, baj. 66, 68
Petravičius Stanislovas, Petrovič Stanislav, Tendžiogalos valsčiaus vaznys 80, 81
Petravičius Tomas, Raseinių valsčiaus žem. 80, 81; jo žmona Sofija, Zofija Stanislavovna 80, 81
Petrienė, Petrovaja, Kavarsko dv. šeimyniškė 154
Petrykayciowa žr. Wanagayciowa-Petrykayciowa Mora
Petruknyčia, Petruchnica Cecilija, vl. 364
Petrusevičius Merkelis, Petrusewicz Malcher, pisarz grodzki upicki, F. Rokickienės žentas 97, 106, 115, 144, 146, 147, 153
Petrusevičova Malcherova Maryna 130, 149, F. Rokickienės duktė
Petrušova Jadviga 83
[Pewan] žr. Piewan Walenty
Pewanaycia Dorota, vl. 208
Pėželienė, Peželeva, Aukštadvario valstietė, Vysokodvorskaja poddanaja 82, 83
Pietraszkiewicz Piotr, baj., szl. 208, 348
Piewan Walenty, vl. 208
Piktčiepaitis, Pikčepaitis žr. Radavičius Jurgis
Piktutienė, Piktuteva, Šiluvos gyv. 82, 83

Pilypas, samdinys — berniukas (Pinskas) 30, 31
Pilypas, Filip (Biržinėnai), raganius 337
Pilypienė, Filipowa 335, 336, 337
Pilnikas, vl. 294
Pióro, mostovniczy Księstwa Żmudzkiego 343
Piotr žr. Petras
Piotrowicz Jędrzey, p. 230
Piotrowska žr. Petrauskienė
Piotrowski, p. (Mirabelio dv.) 367
Piotrowski Jan, pieczętarz 271
Pipelienė, Pipelowa, vl. 338, 340
Pistowski Jerzy, p. 303
Płocharska-Gervydienė-Burbienė Izabelė; Gervidovaja Burbina Mikolajeva Izabela Pavlovna, žem. 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 246, 248, 249, 250—272; jos duktė Marijona, Maryanna 242, 258
Pluščiauskas, Uluszczewski Stefan, p. 338, 340, 344
Pluszkiewicz Bartłomiej, baj. 380
Pocevyčia, p. 57
Poczubut Kondzicz Marek, p. 208
Podziowa, Kelmės gyv. 313
Pogorelska Agnė, Pogorelskaja Jagnieška, kalvinų pamokslininko Dergvilos Dovydo žmona 82
Polkas Aleksandras, p. 49
Pouslewski, Pouszliewski Dawid, p. 172, 181
Povilaitienė Jurgienė, Powiłayciowa Jerzyna, vl. 372, 373
Povilas, Paweł, vokietis, velnias, djabeł 50, 300, 301, 304, 305, 306
Poviluitis Mikalojus, vl. 54
Pranciškienė Ona, vl. 67
Pranckienė, Frąckowa, Fronckowa, pochoža 338, 339, 340, 341, 342
Prawslis Michał, v. 267
Preikintaitė-Sugintienė-Janavičienė Sofija; Preykintowna-Sugintowa Jerzyna — Janowiczowa Krzysztofowa Mikolajewicza Zophia Baltromiewna, žem. 203, 204, 206
Prialgauskienė, Przyałgowska iš Nemakščių 339, 341
Pryšginienė Juodoji, Pryzginowa Czarna, vol. 338, 340, 341
Prušinskas Stanislovas, Prószyński Stanisław, vaznys 171, 172, 186, 187
Przyałgowski Andrzej Jakub, baj. szl. 380
Przyałgowski Hrehory, baj., szl. 256, 262
Przyłuski, Pryluski, Pšiluskis; Statut koronnych praw, Statut Przyłuskiego 95, 116, 146, 147
Pšiluskis žr. Przyłuski
Puceika Marcin 113
Puchalskis Andrius, Gardino laucius 49
Pukiński Zacharyasz, jenerał 256, 262
Pumputienė, Pumpuciowa, kampininkė 339, 342
Puodžiuvienė 66, 67
Pupkis Steponas, Stefan, vl. 375, 376
Purslaitis, Purslevič Juri Jezofovič baj., szl. 166, 168, 169
Purslys Jonas; Purslis, Purslevič Jan Jurjevič, baj., szl. 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170
[Purslys] Jezof 166
Purtikas Martynas, Purtyk Marcin, szl. 95, 145
Purtikas Martynas, Purtyk Marcin, vl. 225, 227, 229
Pusbačkis Vaičiulis, Pusbaczkis Woyciul 171, 172, 173, 174, 175
Puscis Dovydas, vl. 57, 58, 59
Puška Steponas 60
Putel Antoni, baj., szl. 380
Putelowa 336
Puzaytys Salamon žr. Puzas
Puzas, Puzaytys Saliamon, Samuel, vl. 299, 300, 302, 303, 305, 306, 308, 309
Puzyna, Vendeno kaštelionas, pan wendeński 208
Puzyna, p. 367
Pužauskas Antanas, Pużewski Antoni, baj., szl. 316, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330

Racewicz Marcin, baj. 362
Radavičiai 218, 219, 220
Radavičienė Ona; Symkevičovna-Rodovič Anna, Ganna Andrejevna, žem. 218, 219, 220, 221, 223
Radavičius Jurgis, Rodovič Jurij Ščefanovič, Piktčiepaitis, žem. 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224
[Radavičius], Rodowicz Matyasz, Rodovič Matijaš, vozny 178, 181, 187
[Radavičius] Rodowicz Piotr 181
[Radavičius] Stanislav Symkevič, p. 183
Radevskis Vaitiekus 33
Radyminski Andrej Aleksander, tivun šovdovski 213
Radivil Januš, Žemaičių generalinis seniūnas, kun-štis 231
Radivilovič Stanislav, Upytės pavieto pilies teismo teisėjas 148
Radvila, kun-štis, Šiaulių ekonomijos valdytojas 88

Radvila Simanas, Radwił Symon 372, 373
Radvilavičius Juozapas, Radivilovič 66
Radziwiłł Michał Antoni, kun-štis 317, 320, 323
Rafembergas Jonas, vl. 66
Rakienė, Rakowa, vl. 350, 357
Ramanauskas Simanas, vl. 64
Ramonas Jokūbas, Roman Jakub, vl. 351, 354, 375, 358
[Ramonas], Roman Matiasz 360, 361
Ramonas Mikalojus 359
Rava Jonas, Rawa Jan, Kauno gyv. 78
Rawina Andrzeiowa Anna žr. Jodziowna-Rawina Anna
Raulienė, Rulina, Merkinės gyv. 215, 218
Rawkuciewicz Mikołaj 129, 130, 132, 133
Rhaneus de Rhan Piotr, Žemaičių žemės teismo regentas 382, 384
Reginka, siuvėja, szwaczka 257, 267
Rekašius, Lukoševičius Rekašius, Lukaszewicz z Witorta Rekosz Ambroży, žem. 206; jo žmona žr. Uwoyniówna-Rekoszowa Ambrożeiowa Katarzyna
Rekašius Andrius, [Rekosz] Andrzej, žem. 206
Rekašius Laurynas, Rekosz Ławryn 206, 207
Rekosz žr. Rekašius
Rekoszowa Ambrożeiowa žr. Uwoyniówna-Rekoszowa Katarzyna
Ribinska Anna žr. Eydimtowna Petraykowna Ribinska Anna
Rybinski Petr, pisar grodski žomoitski 231
Ridigeris Edvardas, Rydiger Edward, Alytaus raktininkas, porucznik, dzierzawca klucza Olickiego 347, 348
Riepšas Juozapas 13, 56
Rymkevič Kasper, vaznys 200
Rimovaitė iš Puzų, Rymorayciowa alias Szymkowa, vl. (Batakiai) 339, 342
Rimša E. 4, 10
Rymša Marcin, baj. 380
Rymvid žr. Mickievič-Rymvid Mikolaj
Rynkiewicz Dawid Stanisław 337
Riškevyčaitė Kotryna 58
Ryzgiewicz, kunigas, ksiądz 347
Rod Mikolaj, Upytės pav. žem. 114, 146
Rokas Krištupas 57
Rokickiai, Upytės pavieto žemininkai 93
Rokicka, Rokickaja Sčastna, Szczęsna; Rokickienė Felicija žr. Borovskaja-Łopacińska Hrehorowa-Rokickaja Matejeva Sčastna
Rokickis Motiejus, Rokicki Matej Matejevič, Upytės pav. žem. 93, 94, 95, 97, 98, 99, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 114, 141, 146, 149, 150, 153
Rolevski, p., M. Rokickio žentas 106
Romaniūnas Lukas, Romaniun Łukasz, vl. 226, 228
Romaška Petras, Romaško Petr, vaznys, jeneral 230, 232, 233, 235
Roščevski Mikolaj, jeneral 291
Roterdamietis žr. Erazmas Roterdamietis
Rožanskis, Rožanski, p. 344, 346
Ručinskas Baltramiejus, Ruczynski Bartholomiey, Merkinės gyv. 215, 216
Rudys Juozapas, vl. 59
Rudienė, Rukienė senoji, vl. 53, 59
Rudnicki, dzierżawca 97
Ruginiai, Rugienie, vl. 382, 383
Ruginienė Ona, Rugieniowa Anna, vl. 16, 380, 381, 382, 383
Rukiewicz Jakub, baj., szl. 382
Rukiewicz Marcin, baj., szl. 181
Runcienė Andriejienė, Runciowa Andrzeiowa, vl. 339, 342

Sabinas Abraomas 28, 29
Sabulienė Barbora; Sobuliova Stanislavovaja Barbara Jusiuvna, kalvio žmona 293, 294
Sabulis Stanislovas, Sobulis Stanislav, kalvis 293, 294
Sacevičius Anupras, Kobrino gyv. 65
Sadovskiai: Bozylius, Fedoras, baj. 46
Sadauskas Kazimieras, Sadowski Kazimierz, tarnas, czeladnik 171, 172, 173, 174, 175
Sakalauskas Jonas, Sokołowski Jan, vl. 375, 376
Saken, p. 252
Sakowicz, Osakowicz Władysław, p. 302, 307, 308
Sakovskis Dimitrijus, Polocko vaivadijos žem. 46
Samborecka Dorota žr. Zavišienė Merkelienė
Samylos Jonas, Kristupas; Samiłowie Jan, Krzysztof, Lydos mėsininkai, rzeźnicy lidzcy 295, 296
Samojetevskij Jurij, p. 83
Sapiega Jonas Stanislovas, Lietuvos didysis maršalka 31, 32, 33, 34, 37, 38, 40
Sapiega Kazimieras Jonas, Vilniaus vaivada 330
Sapiegos 20
Sapieha Lew, LDK kancleris 128
Sauka Simanas, vl. 67

Saukienė Simanienė, vl. 65, 67, 68, 69
Sečka Ivanas, p. 43
Seiginova Pelagija 61
Selvanas, Selwan, vl. 381
Semaškevič Kryštof žr. Siemaszkiewicz Krzysztof
Semionowičius Ignatas, Polocko gyv. 46
Semkovska, tarnaitė 34
Senčyla Jarošas, vaznys 42
Serapinavičius Juozapas, Serafinowicz Jozeph, baj. 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 324, 325, 326, 328
Serskowna Anna z Mozudin, vl. 208
Sycikova, baj. 42
Sielickis Jonas, Sielicki Jan, Viduklės dvarininkas, sędzia grodzki inflantski 338, 339, 340, 342
Siemaszkiewicz Krzysztof, Semaškevič Kryštof, Siemaszko, jenerał 265, 266, 268
Siemaszko Krzysztof žr. Siemaszkiewicz Krzysztof
Siemaszkowa, p. 307
Siemoška, kunigas 57
[Sierzputowski] žr. Šešputovskis
Sykarowna Krystelka beznoska, siuvėja, švačka 257, 260, 267
Simaitis žr. Šimaitis Baltramiejus
Simanavičius Jonas, įgal. 93, 95
Sipavičius Zaleskis Vaitiekus, Sipowicz Zaleski Woyciech, vaznys, jenerał 236, 237
Sirutavičius Jurgis, Syrutowicz Jerzy, baj. 373, 374
Syrut Jezof, vojski, podstarosti žomoitski 165, 176, 183, 194, 199
Sirvid Jan Stanislavovič, p. 183
Sirvydas Mikalojus, Sirvid Mikołaj Stanislavovič, žem. 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193; jo žmona Sirvydienė Mikalojienė žr. Stanevičovna-Sirvidovaja Maryna
Sirvydas Steponas, Sirvid Ščefan, žem. 177, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 192, 193
Sirvydienė Mikalojienė žr. Stanevičovna-Sirvidovaja Maryna
Sirvydienė Steponienė, Syrvidowa Sczefanowa Cecilia Janovna, Punevna, Kantovna 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189 190, 191, 192, 193
Sirvydienė Motiejienė (turi būti: Motiejaitė), Mikalojaus Sirvydo žmona žr. Stanevičovna-Sirvidovaja Maryna
Sirwidowna Sczefanowna Zophia, Sirvidovna Zofija Ščefanovna 179, 184, 188
Siščanska Kristina, Siczanska, Siszczanska Piotrowa Krystyna, Vilniaus gyv., tarnaitė 298, 299
Siutil Juri; Siucił, Suciłło Jerzy, jenerał 265, 266, 268
Skerdienė, našlė 58
Sketeraitis Mačiulis, Skieiterat Maciul iš Gaudikų k. 88
Skobecki, viceinstygator W. Ks. L. 344
Skokovskis Kazimieras, baj. 48
Skoldvilas Erazmas, įgal. 38
Skorulskis Andrius, p., Magūnų k. tėvonis 27
Slavočinskis Mykolas, Słowaczyński Michał, p. 339, 343; žr. t. p. Slovačinskienė Mykolienė
Slavskis Samuelis, baj. 28, 29, 30
Slechiniowa Zuzana žr. Šlekinienė Zuzana
Slepšć Samuel Michał, baj., szl. 344
Slovačinskienė Mykolienė, Słowaczyńska Michałowa, p. 339, 342
Slovinkovičius Borisas, Kurkovičių k. valstietis 28, 29, 30
Smalakys, Smołłok Jerzy, Kražių jėzuitų kolegijos rektorius 359, 360
Snarski Chryzostom, podstoli gorodenski, pisarz grodzki upitski 97
Snieszko Jerzy, krajczy wiłkomierski, patron 321, 322, 324, 327
Sofija, Zofia, baj. Lukoševičiaus Rekašiaus šeimyniškė 206
Sologubas, Sologub Jan Kasperovič, žem. 93, 97, 102, 141
[Sologubas], Solohub Kasper, stary 108, 129, 140
Sologubas Kristupas, Sologub Kryštof Kasperovič 93, 97, 102, 141, 142
Sologubas Mikalojus, Sologub Mikołaj Kasperovič, baj., szl. 93, 97, 102, 141, 142
Sologubai, Sologuby, Sologubove, Solohubowie, žem. 93, 94, 95, 97, 98, 99, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 108, 110, 111, 117, 118, 120, 126, 135, 136, 140, 141, 147, 148, 150, 151, 152, 153
Sologubaitė-Andriejauskienė Elena; Sologubovna-Andrejevska, Jędrzejewska Galena, Halena, žem. 93—99, 103, 107—111, 117, 118, 121, 122, 124, 127, 135, 141, 142, 144, 145, 150, 151—153; Constantyn, jos s. 125
Soroka Vasilius, Slonimo vaznys 31
Sorokienė Sofija, Sorokowa Zofja, vl. 299, 300, 302, 305, 307, 308
Sowkont Hrehory, p. 309

Sozonova, tarnaitė 30, 31
Sprogis I. 27
Stajžanis Indrulis, vl. 229
Stanevičius Stanislovas, baj. 66, 68
Stanevičius Mikalojus, Staniewicz Mikołaj, p. 301, 304
[Stanevičius], Staniewicz Stefan, baj. 380
Stanevičovna-Sirvidovaja Mikolajevaja Maryna Matejevna; Sirvydienė Motiejienė (turi būti: Motiejaitė), Mikalojaus Sirvydo žmona 177, 182, 183
Stanisław, Skuodo valsčiaus suolininkas, lawnik woyczaycki 252
Stanisławowicz Aleksander, baj., szl. 211
Stanislavovič Jurij 82
Stanisławowicz Kasper, baj., szl. 172
Stanislavovič Mikołaj, p. 81
Stanislovavičius Juozapas, Stanislavovič Jezof, žem. 212, 213
Staniulowa Zofia, Kauno kubiliaus žmona 91
Stankevič Adam, tivun tverski, sudja grodski žomoitski 176, 183, 194, 199, 231
Stankevič Jan, tivun oiragolskij 213
Stankevič Michal Eustachy, lovčy kovenski, sudja grodski žomoitski 244, 269
Starenski Stanislav, česnik polocki, pisar grodski žomoitski 275, 286, 293
Starimovičius, Starinovičius Kristupas, Polocko miestietis 44
Stasevič Juri, pečatar 271
Stasytė Sofija, Stasevna Zofija, šeimynos merga, čelednica 164, 165, 166, 167, 169, 170
Stasiukaitienė Dovydienė, Stasiukaiciowa Dawidowa, vl. 300, 304
Stasiulaytis Walutis, vl. 253
Staskuviene Helzbieta, Kauno gyv. 74
Staševičius Stanislovavičius Jonas;
Staszewicz Stanisławowicz Jan, žem. 272
Staškunovič, Goidomovič Kurklevski Stanislavovič žr. Gaidamavičius Kurklevskis Stanislovas
Stawryła, Stavrylo Jaroš, vaznys 178, 181, 184, 187
Steižienė, Stejžowa, vl. 365, 366
Steižys Jonas, Jan, vl. 365, 366, 386
Steponavičius Baltramiejus; Stephanowicz Bałtromiej, Šiaulių šaltkalvis 236, 237
Steponavičius Steponas, vl. 66, 67
Stepukas Griška 61
Stoškuvienė Elžbieta, Kauno gyv. 74
Stragaytis, vl. 267
Strakšas Mataušas, vl. 49, 50
Stravinskas, p. 53, 54
Strawpis Dawid, p. 251
Strykis, Butkis Dawid 350, 357
Stipaičia-Juknienė Matulienė Morta; Stypajcia-Juknowa Matulowa Marta, Kupiškio sen. vl. 225, 226, 228, 229
Stonienė Jurgienė, Stoniowa Jurgiowa, Batakių seniūnijos vl. 339, 342
Stulpin Aleksander 380
Stulpin Jozef 380
Stulpin Stanisław, baj., szl. 380
Stuksia, Stusja Andrzej, vl. 225, 227 229
Sugaudienė Mataušienė, vl. 65, 66, 67, 68
Sugintas Dovydas, Sugint Dawid Jerzewicz, žem. 203, 204, 205
[Sugintas], Sugint Jerzy Stanisławowicz Walentynowicz, p. 204
Sugintas Juozapas, Sugint Jozeph Jerzewicz, žem. 203, 204, 205
[Sugintas] Sugint Mikołaj, žem. 206
Sugintienė žr. Preikintaitė-Sugintienė-Janavičienė Sofija
Sugordžas Mykolas Jonas 60
Sūnėnas Jurgaitis, Magūnų k. valstietis 27
Sūnėnienė Jurgienė Sofija, Magūnų k. valstietė 27, 28
Sungaila Augustinas, Avguštyn Petrovič, žem. 212, 213
Sutkiewicz Krzysztoph, baj., szl. 247, 254
[Svirplys] žr. Szwierplis Matulis
Swirski Jan, žem. 163, 164
Swirzewski Adam, jenerał 265, 266, 268
Swokszlowa Wanagiowa žr. Svokšlienė-Vanagienė
Sządzianka Elzbieta žr. Sandzianka Elžbieta
Szczapowska Dawidowa — Kybartienė, Kibortowa Marijona, baj., szl. 378
Szczepowska-Niewiardowska Janowa Anna 315
S[z]czesnowicz Franciszek, baj. 379
Szczesnowiczowey woytowstwo 374
S[z]czesnowiczowie Franciszkowiczowie: Jakub, Symon 379
Szęderowa, žydė 343
Szymkowa žr. Rimovaitė iš Puzų
Szostak žr. Šeštokas
Szostowicka Anna žr. Kulminskaitė-Šostovickienė Ona
Szostowicka Konstancja, Kasia, Kulminskaitės-Šostovickienės Onos duktė 240, 242, 251, 252, 258, 259

Szostowicki Jan Žr. Šostovickas Jonas
Szot Woyciech, vl. 253
Szubert Michał, Kauno miestietis 90
Szwabowna Halzbieta, p. Kelpšos Kielpsz) žmona, Jurgio Aleksandravičiaus (Jerzy Aleksandrowicz) motina 129, 140

Šalkauskas Samuelis, Šolkovski Samuel, Ukmergės pavieto baj. 293, 294
Šaltenis, Szaltenis 336, 337
Šandzianka Elžbieta, Sądzianka Elzbieta Węcławowna, Gardų seniūno Motiejavičiaus Martyno (Maciejewicz Marcin) žmona 84, 85
Šapalaitis Povilas, Pavel, vl. 284, 285, 286, 287, 288, 290, 292, 293
Šaradavskaja žr. Januškovskaja Regina
Šarka Juozapas, Szarka Józef, Darsūniškio gyv. 344, 345, 346, 347; jo žentas Filip 346
Šarkienė Sofija, Szarkowa Józefowa, Darsūniškio gyv. 344, 345, 347
Šarkyčia (turi būti: Šurkyčia), Szurkicia 310, 311
[Šarkos], Szarkowie, Darsūniškio gyv. 347
Šaulienė Magdalena, vl. 56, 57
Šaulys Jonas, Šavlis Jan, vl. 194, 196
[Ščapovska] žr. Szczapowska Dawidowa
[Ščesnavičiai] žr. S[z]czesnowiczowie
Šemet, p. (Šiaulėnai) 145
Šemet Mikolaj Kazimer, podstarosti žomoitski 275, 286
Šemeta, p. 37
Šemetas Vaitiekus, Szemiot Wojciech Janowicz, Viešvėnų valsčiaus viršaitis 84, 85
Šemetienė Mikalojienė, p. 57, 59
Šemetova, pani smolenskaja 143
Šešputovskis p. 48
Šeštokas, Szostak, p.:— Aleksander 303;— Steponas, Sczepan 202, 307
Šicikienė, Szycikowa, Vilniaus burmistrienė 298, 299
[Šidlauskas], Szydłowski Gabriel, p. 382
Šidlauskas, p. (Tirkšliai) 66; Šidlauskienė 66
Šidlauskis Ignacas, baj. (Tirkšliai) 66
Šidlauskis Jonas, baj. 68
Šikis Petras, Szykis Piotr, Kauno gyv. 77, 78
Šiknelis Motiejus, Szyknelis Maciej, vl. 365, 367
Šimaitienė, Szymayciowa, Nemakščių klebonijos gyv. 339, 341, 343
Šimaitis, Simaitis Baltramiejus, Szymaitis Bartłomiej, Nemakščių klebonijos gyv. 338, 339, 340, 341, 342
Šimakovskis Stanislovas, vaznys 42
Symanovič Jan, Upytės pav. žem., jgal. 97, 147
Šimienė Liucė žr. Laučkevičiūtė Liucė
Šimkaitienė, Šimkienė Ona; Szymkowa Anna, vl. 349, 351, 358, 359, 360
Šimkaitytė Barbora; Simkuciowna, Szymkaytis, Szymkowna, Szymkuciowna Barbara, vl. 349—361
[Šimkaitytė] Kotryna, Kasia, Katarzyna, vl. 350, 351, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360
Šimkaitis Kazimieras, Szymkaytis, Szymkutaytis Kazimierz, jaun. (Šerkšnėnai) vl. 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361
Šimkaitis, Šimkelis Steponas, Stepukas; Szymkaytis, Szymkelis, Szymkiel Stefan, Stefanek, vl. (Šerkšnėnai) 349, 350, 351, 352, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361
Šymkevičovna-[Rodovič] Anna, Ganna Andrejevna žr. Radavičienė Ona
[Šimkienė], Szymkowa žr. Rimovaitė iš Puzų
Šymkovič Valentin, baj. 82
[Šimkūnas], Szymkun Stasius, vl. 228
Šimkus, Szymkaytis, Szymkus Kazimier sen., vl. (Šerkšnėnai) 352, 353, 358, 359, 361
Šiškauskienė Vaitiekienė; Szyszkowska Woyciechowa, vl. 337, 339, 341
Šiušaitė Margarita; Šuševna Malgoreta 75, 76
Šlaunaitytė Daubaitė Petraitė Zaputė; Szlawniaycziowna Daubayczia Zaputa Piotrowna, Gardų dv. rykūnė 84, 85
[Šleivys], Szlejwis Adam, vl. 227, 229
Šleivys Antanas, vl. 225
Šlekinienė, Slechiniowa Zuzana, šeimyniškė, čeladnica dvorna 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309
Šlepakienė Jūzupienė, vl. 57, 58, 59; jos duktė Magdalena, Magdušė, 57, 58, 59
Šorčas Adomas, Joniškio dv. valdytojas 61
Šostovickas Jonas; Szostowicki, Šostovicki Jan, Lubių dv. savininkas 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 250, 251 252, 253, 254, 255, 256, 258, 259,

260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271
Šostovickienė Ona; Szostowicka, Sostovickaja Anna, Ganna žr. Kulminskaitė-Šostovickienė Ona
Špokevičius Aleksandras, įgal. 46
Šreidersas, Szrejders, strażnik 366, 367
[Šubertas] žr. Szubert
Šultė Jonas, Szulta Jan 356
Šunk Jan, sudja grodski vilkomirski 156
Šurkai, Siurkowie, Žagarės gyv. 376, 377
[Šurkyčia], Šarkyčia Juodmižytė Ona; Szurkicia Jodmizowna Anna, vl. 310, 311
Šurkus, vl. 376
[Švabovna] žr. Szwabowna
Švėrinaitė, Kražių vienuolyno viršininkė 56
Švokšlienė-Vanagienė, Svokszlowa Wanagowa, vl. 300, 301, 304, 305, 306

Talačkaitis Urbonaitis Matijošius, Matyasz, Matiaš, O. Šostovickienės siuvėjas, krawiec 237—246, 248, 249, 253, 256, 257, 258, 259, 260, 263, 264, 266, 268, 270, 271, 272; jo duktė Sofija, Zofija Matyjašovna, Zophia Matiaszowna, O. Šostovickienės kambarinė 238, 239, 240, 241, 244, 245, 247, 248, 249, 258, 259
Taliat Jan Jeronim, podstarosti žomoitski, starosta rosenski 244, 247, 255, 269
Taliotis Martynas, Tollotis Marcin, vl. 363, 364
Taliotis Petras, Tollot Piotr, vl. 364
[Taliotis], Tollotis Symon, vl. 364
Tamošaitis Ambroziejus, Embroziejus, vl. 13, 56
Tamošaitis Martynas, vl. 13, 56
[Tamošaitis], Thomaszaytis Jan, vl. 342
Tamoševičius Jurgis, Thomaszewicz Jerzy, Židikų ir Ketūnų dv. administratorius 359, 361
Taruba Stanisław, vl. 209
Taurakis Adomas, vl. 330, 331
Tautvaiša Jonas, suolininkas 51; jo s. Urmanas 51
Tautvaišienė Magdalena 51
Telaticka Vaitiekus, baj. 48; Katrina, jo žmona 48
Telienė, kriaučienė 59
Tetanis Mikołaj, vl. 228
Tichanai, valstiečiai 335
[Tichanas], Cichan, vl. 336, 337
Tichanienė, Cichanowa stara, Tychanowa 335, 336, 337
Tičkus Nikelis, Thiczka Nikiel, Kauno miestietis 73
Tyškevič Daniel, įgal. 168, 169, 189, 190, 191, 193, 194, 195, 197, 200, 201, 202
Tiškevičius Antanas, Žemaičių vyskupas 16
Tiškevičius Jurgis, Žemaičių vyskupas 12, 16, 20
Tiškevičius Petras, Minsko vaivada ir seniūnas 28, 29
Tiškova Porozka, maskvėnė, nelaisvoji moteris 79, 80
Tyzenhauzai 207, 225, 365, 384
Tyzenhauzas Vilhelmas; Tyzenhauz Vilhelm, Lemzalio (Limbažių) ir Kupiškio seniūnas, starosta lemselski i kupiski 207, 225, 226
Tkaczowa Anna, vl. 374
Tollokiewicz Tomasz, komisarz skarbowy Księstwa Żmudzkiego 382
Tołokoński Aleksander, baj., szl. 349
Tomas, Tomaš, Siluvos klebonas 82, 83
Toraškovič Baltromiej, p. 77; jo žmona Maža 75, 77
Torczyła Matys, baj. 211
Trabienė Motiejienė 59
Tweraytis Dawid, vl. 253

Ūba Jonas, Šiaulių ekonomijos vl. 52, 53, 54, 55
Ūbienė, vl. 53, 54
Ūbuičia Zofija, vl. 54
Ūbuitis Jokūbas, vl. 54
Uiksnienė Kazimierienė, vl. 58
Ukryn z Norwiłła Antoni, baj., szl. 380
Ulijona, Uljana Jurjevna, šeimyniškė, žonka 14, 75, 76
Uoginis Povilas, Oginiec Paweł, vaznys, jeneral 225, 226, 230
Urbis, vl. (Rietavas) 86, 87
Urbonas Vaičiulis, vaitas 27; žr. taip pat Pečiulevičiai, Magūnų k. valstiečiai
Urbonienė Liucė, Urbanowa Luca, Kauno gyv. 161, 162
Uvainis Aleksandras, Uwoyń Aleksander, podczaszy nowogródzki 300, 303
Uwoyń, p. (Viduklė) 307
Uwoyń z Iwaszka Józef 337
Uwoyń Stefan, skarbnik brzeski 303, 306
Uwoyniówna-Rekoszowa Ambrożeiowa Katarzyna Walentynówna 205, 206
Užumecki Jan, namiestnik żomoitski 247

Užumeckis, Užumediškis Samuelis, Užumecki Samuel, p. 300, 302, 306, 308

Vaičienė Ona, Vaičova Ganna, šeimyniškė 175, 176, 198, 199, 200, 202; jos sūnus Martynėlis 198, 200
Vaina žr. Voina
Vainaitė Ona žr. Voinianka Ganna
Vaitesūnai, Magūnų k. valstiečių giminė 27
Vaitiekienė Elzė, Wojciechowa Elza, Kauno kubiliaus žmona 90, 91
Vaitiekienė, Woyciechowa, žindyvė, mamka 338, 341
Vaitiekūnas Kazimieras, vl. 54
Vaitiekus, Kauno kubilius 90
Vaitiekus, Voitech Michailovič, p. (Kauno pav.) 75, 77
Vaitiulis, Voitiulis Jurka, vl. 42, 43
Vaitkevičius Jonas žr. Gordyszko Jan Woytkiewicz
Vaitukynas Mykolas, Waytukin Michał, vl. 375, 376
Vaivada Petras; Wojewoda, Wojwoda Petr, vl. 207, 208, 210, 211
Vaivadonis Mikalojus, Wojwodanis Mikołaj, vl. 207, 209, 210
Valančius Motiejus 5, 12, 22, 26, 56
Valienė Magdė, Valevaja Magda Martinovna, vl. (Labūnava) 76, 77
Valevičius, Walewicz, baj., tarnas 311, 312
Vanagienė, Wanagiowa, Wanagowa žr. Svokšlienė-Vanagienė
Wanagayciowna, Wanagiewna Petrykayciowa Mora, baj., szl. 257, 267

[Varanauskai], Voronovskije, p. 223, 224
[Varanauskas] Paškevičius Jonas; Paszkiewicz Woronowski Jan žr. Paškevičius Jonas
Varanauskas, Voronovski Juachim Filipovič Paškevič, įgal. 220, 223, 244, 269, 270, 276, 281, 283, 286
Varanauskas Mikalojus, Voronovski Mikolaj Kazimer Paškevič, įgal., teisininkas, Vaidatonių žem. 166, 168, 169, 186, 189, 190, 191, 218, 219, 220, 221, 222, 223
Varlauskas Jonas, Vorlovski Jan Vladyslav Matejevič, žem. 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293
Wasilewicz Jakub, p. 299
Vasiliauskienė Marijona; Wasilewska Marianna, Nemakščių klebonijos šeimininkė 339, 343
Vasilkevičius Stanislovas, vl. 68
Vasiukaitė, mergaitė 59
Vasiukienė, senoji 58
Večorka Visockis, vaznys 30, 31
Wegrol[is] Szym[as] 208
Veiganavičius Martynas, Weyganowicz Marcin, Alytaus burmistras 334
Velička, Wieliczkowicz Martynas, Merkinės gyv. 214, 215, 216
Verlanis Adam, vl. 210
Werneta Staś, vl. 209, 211
Vibždaitė Darata, Wibzdziowna Dorota, vl. 203, 204, 205
Vičas Povilas, Wicz, Wycz Paweł, vl. 207, 210, 211
Wieliczkowicz žr. Velička Martynas
Wierciński Józef, oboźny melński 347
Wierkinionie: Petras, Motulis, Marcinanis, vl. (Kupiškis) 211
Wierzbicki Ludwik Hieronim, baj., szl. 347
Wiesztort Ławryn, žem. 172
Wiesztort Woyciech, p. 172
Wykszna Aleksander 337
Vilkelienė Marijona, Wilkielowa Maryanna vl. 347, 348
Winikaytis, vl. 252
Vipertas Kasparas, Wipert Kaspar, Žagarės miestietis 364
Virgonskis Jurgis, įgal. 219, 220
Viršienė Kazimierienė 57
Viržukaitis; Viržuk, Viržukel Michail, vl. 278, 279, 280, 281, 283
Viržukienė Mykolienė Elžbieta; Viržukelova, Viržukova Elzbeta Michailova žr. Keraitė-Viržukienė Mykolienė Elžbieta
Visockas, popas 31
Visockienė Fedė 30, 31, 32
Visockis V., p. 31
Vyšnevskienė, p. 60, 61
Vyšnevskis Gabrielis 60
Vyšnevskis Petras, p. 61
Vyšomerskis Jonas Kazimieras, baj. 65, 68, 70
Višomirskis, Wyszomierski Jan, p. 360, 361
Vištuolytė Elžbieta, Wistolitowna Elzbieta, vl. 364, 365
Vitanas, Witan Jan Wilhelm, žem. 294, 295
Witanowa Jedwiga Pawłowiczowna 295
Vytautas, Joniškio vietininko pavaduotojas 53
Vytauto Didžiojo un-to biblioteka 6
Vitkevičienė, p. 67
Vitkevičius Andrius, Andrzej, vl. 332, 333

[Vitkevičius], Witkiewicz Elbert, baj. szl. 374
Vitkevičius Matas, Witkiewicz Mateusz, baj., szl. 373, 374, 375
Witkun Gryc, vl. 208
Witort Józef Antoni, baj., szl. 343
Vitortoviči, Kauno pav. bajorų giminė 77; [Vytartavičiūtė] Ganna 77
Vladyslav, Lenkijos karalius 185
Voičkun Jakub, vl. 294
Voina, Vaina, deržavca (Rietavas) 86, 87
Voina Semionas, Mstislavlio kašteliionas 96
Voina na Molodove Vladyslav žr. Gričyna Voina Vladislovas
Voinianka Ganna, Vainaitė Ona, p. (Labūnava) 75, 76
Voininaja Semenovaja Galška, Mstislavlio kašteliionienė žr. Kęstartaitė Galška
Woyniat Michal, koniuszy Księstwa Żmudzkiego 303, 309
Voitech Martinovič, baj. (Labūnava) 77
Voitechovič Jan, vaznys 144
Voitkevič Jan, baj. 382
Woytkiewicz Jan, vaznys 276
Volmenski, Upytės seniūnas, starosta upitski 146
Volovič Jaroš, Wołłowicz Jarosz, Žemaičių generalinis seniūnas 97, 165, 176, 183, 194, 199
Wołłowicz, p. 208
Volteras 22
Voronovski žr. Varanauskas
Woropay Jędrzey, p. 105, 120

Zabarauskas Antanas, Zaborowski Antoni, Biržinėnų tijūnas, ciwun biržynianski 335, 336
Zabarauskas Ignas 336
Zabiela Mikalojus, Zabiełło Mikołaj, Kauno pakamaris, podkomorzy kowieński 316, 318, 319, 320, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330
Zagrovas, Zagrow, Kauo miestietis 162
Zahorskis Lukošius, baj. 49
Zaleski Martin, Upytės pilies teismo teisėjas 97
Zaputkaitienė Gertrūda; Zaputkaiciowa, Zaputkaiteva Krzysztophowa Gendra, Giendra, Giendruta, rykūnė 237—244, 246, 248—269, 271, 272
Zaputkaitis Krzysztoph, tijūnėlis, ciwunec 240, 251, 253
Zaviša Andrius, Andrej; Zawisza Andrzej, Vitebsko kašteliono s., Jurbarko girininkas, lesničy jurborski 95, 112, 143
Zavišienė Merkelienė, Zavišina Malcherovaja, Zawiszyna, witebska kasztelanowa 95, 112, 143
Zdaniukiewicz Jerzy, burmistrz lidzki 296
Zdanowicz Jan, p. 299
Zinza Petras, Zynza Piotr, vaznys, jenerał woj. Wileńskiego 298, 299
Zofja, žonka 206
Zoknevičienė Martynienė, Zakneviča Martinovaja, vl. 75, 77
Zolotucha, raganų vyresnioji 215, 217
Zrzecki p. (Merkinė) 217

Žabianka Anna, p. 173
Žadeykowa, vl. 374
Žagaras Petras, Zagora Pyothr, Kėdainių miestietis 73
Žagaras Petras, Zagora Piotr, p. 225, 226
[Žalys], Žal, vl. 304
Žandys, Žandžius Jonas, vl. 53, 54
Žansetis Kazimieras, vl. 53
Žarnovskis, Žarnavski, Žarnovski Krzysztoph, p. 269, 270, 271, 272
Žarski Jerzy, jenerał 207, 211
Žycki Symon 337
Žygimont August 185
Žygimunt, korol polski 185
Žylaitis Jan, vl. 251
Žilevičius (turi būti: Jasevičius) Andrius, baj. 373
Žilevičius Julijonas, Žylewicz Julian 373, 374
Žilevičius Mykolas, Žylewicz Michał, Žemaičių kun-stės vaznys, jenerał 300, 302, 303, 307, 309, 310
[Žilevičius], Žylewicz Theodor, p. 374
[Žilevičiūtė] Rožė, Žylewivzówna Jassewiczowa Róża, baj. 373, 374
Žižemskis Jarošas, Mozyriaus pakamaris 28
Žyžemskij, kniaz 127
Žlabys Juozapas, vl. 364
Žmuidzakovna žr. Bernucevaja Maryna
Žukovskaja, Žuchovska-Petrovskaja Adamovaja Zofija žr. Petrauskienė Sofija
Žukevičienė Jokūbienė, Žukiewiczowa Jakubowa, Alytaus gyv. 334
Žvaginis Valentinas, Rietavo baj. 86, 87
Žvakė, Zwakia, vl. 362
Žvilgaudaitė Marijona, Zwiłgowdówna Maryanna, baj., tarnaitė 316, 317, 318, 319, 320, 321, 323, 324, 325, 326

Adakavas, Odachowo 337, 338, 340; Odachowska kaplica 340
Adamovičiai k. 61
Alytus, Olita 8, 22, 313, 334, 368, 369, 393, 397; — burmistras 334, 375, 376; — ekonomija 347, 348; — landvaitas 369, 375; — magdeburgijos knygos 313, 334, 347, 348, 368, 375; — klucz 348; — miesto vaito įstaiga, teismas 368, 375
Alšėnai (Holszany) 42; — popas 45
Angininkai, Anginiki k. 347
Anykščiai: onikštenski starosta 244, 269, 276
Ariogala: oiragolski tivun 213
Arškainiai, Arszkaynie 381, 382, 383
Asakna, Osokna dv. 377
Ašmena: — pav. vaznys 43; — pilies teismas 42
Aukštadvaris 82
Aukštaitija 8
Auliškėlis, Awliszkieliszki k. 300, 306

Balčiai-Milžavėnai, Bolcze alias Miłżowiany 314, 316
Bartkaičiai, Bartkaycie k., sioło 203, 204, 205
Barzdžiai, Bordzie 336, 337
Batakiai dv. 337; Batakių seniūnija, Botockie starostwo 300, 305, 308, 339, 342; — starosta 337, 339, 342, 343
Berlynas 6
Beržanskaja okolica 234
Beržėnai, Beržańska włość, volost 176, 178, 181, 184, 212, 213
Beržų laukas; Berży, pole 230, 232
Bychow 330
Biciuže k. 373
Biržai, Birže, Birży dv., Biržańska majętność, Birženskie imienie (Rokickių) 93, 94, 102, 104, 105, 114, 126, 129: 131, 134, 141, 146, 148
Biržai (Radvilų) 231
Biržinėnai 58, 335, 336
Bystricki deržavca 231
Bizantija 95
Bolcze žr. Balčiai
Bordzie žr. Barzdžiai
Borysowski starosta 286
Botoki žr. Batakiai
Breslaujos pav. 27; brasławski skarbnik 323
Bresto pav., Berestejskij povet 162, 163; — vaivadijos generolas 49; brzeski skarbnik 303
Bubiai k., selo 284, 287, 290
Buividovski dom 297
Buchavičiai dv. 49

Čečerski starosta 244, 269, 275, 276, 286
Černavčicai 64
Čyrvony dvor, Čyrvonodvorski dvor žr. Raudondvaris
Čiovydžiai, Czawidze k. 365, 366, 367, 386

Darsūniškis, Dorsuniszki 347; — dwór 344, 345; — klebonija 344, 346; — miestelis 344, 345; — starosta 345, 347; — vargonininkas, organista 344, 345; — vaitas 344
Daržiškiai, Darżyszki, Darżyńska wieś 207, 208
Daržai dv. 42
Datnowo 378; Datnowski kaznodzieja 379
Daumančiai k. 61
Daustarai žr. Dovstary
Dautartų laukas; Dovtorty, pole 80, 81
Degėniai žr. Stulpinai Degeniai
Derevnia dv. 31
Derpski vojevoda 155
Deutschland žr. Vokietija
Dyjamentskaja starostianka 144
Dirvėnai dv. 56, 57, 60; Mažieji Dirvėnai, Małe Dyrwiany 310, 331, 333; Velikije Dyrviany: tivun — 213
Dobrzyńska ziemia 247
Dombrovna 330

Dotnuvà žr. Datnowo
Dowgintiszki Tondziagoła 273
Dovstary v Pokeviu, dom 184
Drisviatai 27
Dubingiai 231, 294, 295; dubiński kościół 295
Dubnovičiai k. 30
Dubrovna, Dombrovna 244, 269, 275, 276, 286
Dziembrovas, Dziębrowo k. 215, 216

Eržvilkas, Orzwiłk 15, 300, 306
Europa 11, 13, 392, 396; Vakarų Europa 15, 18

Feydanski arędarz žr. Kvėdarna
Francja, Frankreich žr. Prancūzija
Gaydziki žr. Gaudikai
Gaylaicie k. 253
Gandinga, Gondinskaja vol. 86, 87; Gondynski tivun 165, 176, 183, 194, 195, 199
Garai Jasiulaičiai, Gary Jasiułaycie 173
Garai Juškaičiai, Gary Juszkaycie k., sioło 171, 172, 173, 174
Garbėnai, Garbiany k. 293, 294
Gardai, Gordovskoje imienie, seniūnas 84, 85, 86
Gardinas, Grodno 93, 215, 216, 347; Gardino, gorodenskij: laucius 49; — pilies teismas 49; pav. 97; — podstoli 97
Gargždai: Gorždovskij starosta 286, 287, 288, 290, 291, 292
Gaudikai, Gaydziki k. (Šiaulių ek.) 88
Gaurė, Gawry dv. 242, 251, 258, 259, 268, 270; Gawreńska cegielnia 260
Gaureliai, Gavrele dv. 237, 238, 239, 241, 254, 258, 260, 267, 270
Germanija žr. Vokietija
Gieviliai, Gievile k. 339, 342
Gilvyčiai, Gilwicze k. 337, 338, 340, 341, 343
Ginteniai k. 57, 58, 59
Girkančiai 59
Goidomovskoje imeniče 158
Gordovskoje imienie žr. Gardai
Gorždy žr. Gargždai
Graikų kalba, grecka mowa 303, 309
Gudeliai, Gudeli k. (Rietavas) 86, 87

Hainos seniūnas 42

Inflantski sędzia grodzki 342

Jalovka: Jałowski starosta 245, 269, 275, 286
Jankūnai k. 50, 51, 52
Jankuny k. 373
Janovas 61
Janovec (Lenkija) 148
Jasiulaičiai žr. Garai Jasiulaičiai
Jatra dv. 35
Jonaičiai k. 67
Joniškis: dv. teismas 55, 61, 62, 63, 64; — traktas 55; — raj. 22
Jukonys, Jukonie dv., k. 314, 315
Jurbarkas, Jurbork 94, 95, 109, 142, 143, 144, 152; Jurborskij dvor 99, 142, 144; — mesto, mieščane 144, 112; — pleban 95, 112, 144
Jurkaycie k. 374
Juškaičiai žr. Garai Juškaičiai

Kaituliai, Kaitulie žr. Padubysys
Kalnučiai, Kalnucie k. 339, 343
Kalvarija (Žemaičių), Calvaria, Kalvarja Zmujdzka 239, 249, 311, 312
Kamenecki deržavca 231
Kamionka k. 49
Karaliaučius žr. Królevec
Karkažiškių dv. 362; korkožyscy poddani 363
Karklėnai, Korklianskaja vol. 198, 200
Karšuva, Koršovskij povet 278, 279, 280; — tijūnas 42; — volost 193, 196
Kartena dv., Korciańska majętność 330
Kaunas 7, 8, 14, 73, 74, 77, 78, 161, 373, 393, 397; — kubilius 90; batsiuvys 89; — keltininkas 161; mėsininkas 77, 78; — miesto vaito įstaiga, urząd wójtowski 73—75, 77—78, 89, 90, 161, 162; vaito teismo knygos 73, 89, 161; — pavietas, powiat 75, 322, 324—330, 345; — pavieto: lovčij 244, 269; — maršalas, marszałek 345, 347; — pakamaris, podkomorzy 31, 316, 318, 320, 321, 322, 324, 325, 326; pilies teismo knygos, kovenskije grodskije knigi 285, 287, 288, 289; — teisėjas, sudja 284, 288; — un-to biblioteka 6, 237; — zemskij vriad 76
Kaunatavas dv. 14, 170
Kavarskas dv. 154
Kazimierski deržavca 231
Kelmė, Kielmy 311, 312, 313; Kielmienski dvor, pola 312
Kepkalnis, Kiepkalnie 351, 358
Ketūnai, Kietuny dv. 349, 352, 359; **Kietuńska włość 361**
Kėdainiai, Kiejdany 7, 73, 311, 312
Kirkliai k. 56, 57, 58, 59
Klaipėda: kłoypedzki jarmark 252
Klausgalviai, Klavzgaile k. 212, 213
Kleck 317, 320, 323
Kobrynski deržavca 165, 176, 183, 194, 195, 199; Kobrino magistratas 64

Konczyszki dv. 328, 329
Končiškiai—Lokėnai, Konczyszki alias Łokiany k., wieś 316, 318, 320, 321, 324
Kopumbole (Merkinė) 214
Korona žr. Lenkija
Kowalunćy k. 374
Kowno žr. Kaunas
Kraków žr. Krokuva
Kražiai, Kroże 317, 320, 323; — benediktinių vienuolynas 56, 57, 58, jo valsčius 60; — jėzuitų kolegija 349, 359, 360; — pav. 218
Krakopol žr. Krokialaukis
Kretinga 237, 238, 239, 240, 245, 246, 248, 249, 250; — dv., majetnost 245, 247
Krynski lesničy 165, 176, 183, 194, 195, 199
Krokialaukis, Krakopol 347, 348
Krokuva 11
Krolevec 166
Kurkliai: Kurklevskij dvor, imenije 156, 159; — laukas, pole 154, 156, 158
Kuosėnai, Kosany k. 365, 367
Kupiškis 8, 211, 230; — bažnyčia, kościół 226, 229; — dv. 384; — dzierżawca 207, 208, 226; — miasto 208, 226; — seniūnija 207, 225; — seniūnas, starosta 207, 208, 209, 225, 226; — vaitas, wójt 225, 226; — włość 208, 226, 385
Kurkovičiai k. 28, 29
Kurlandja žr. Kuršas
Kuršas 239, 241, 251, 252, 255; Kuršo kerėtojai 240
Kuznicki lesničy 165, 176, 183, 194, 195, 199
Kvėdarna: feydanski arędarz 362

Labūnava žr. Lobunovskij dvor
Laukuva, Ławkowo 362
Laumakiai, Lomakie 94, 141
Lebedev 148
Lemzelski starosta 207, 226
Lenkija 13, 20, 26, 41, 95, 182; Polen, Polnisch—Litauischer Staat 398, 399; Polša 393, 394, Reč Pospolitaja, Rzeczpospolita 393, 394, 397, 398, 399; Polskaja Korona 185; koronni panowie, prawo 116 polska mowa, po polsku, lenkiškai 241, 242, 258, 263; polskoje pismo 139
Lybiai, Libowie 199, 200
Libiszki k. 342
Lyda, Lida, miestas, miestečiai 295, 296; — pav., powiat 296, 297, 380; — pilies teismo knygos, lidskije grodskije knigi 295, 296, 298; — lidzki sędzia 130, 133
Lydekinė, Lidekinie k. 214, 216
Lietuva 5, 6, 7, 9—20, 22, 26, 41, 182, 331, 384, 395; Lietuvos TSR 7; Litauische SSR, Litauen 396, 397, 398, 399; Litva, Litovskaja SSR 392, 393, 394; Lietuvos bibliografijos institutas 6; litovskije grošy 279, 328; — jėzuitai 349, 359; litewski lud, wieś 384, 385; lietuviškai (lietuvių kalba) 155, 170, 171
Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė, Velikoje Kniazstvo Litovskoje, Wielkie Księstwo Litewskie, Grossfürstentum Litauen 5, 26, 35, 38, 97, 185, 328, 393, 397, 398; — getman polny 231; — instygator, instigatorova 198, 200; — krayczy 317, 320; — didysis maršalka 31; — metrika 128; — pieczęć 128; — pisar 97; — podskarbi ziemski 97; — Vyr. Tribunolas, Sąd główny trybunalny 96, 97, 107, 136, 137, 139, 149—153, 183, 193, 194, 198, 199, 203, 219, 220, 224, 269, 270, 272, 286, 293, 323, 327, 329, 393
Lietuvos Statutas 12, 14, 17, 19, 20, 26, 29, 35, 36, 37, 38. 41, 96, 100—102, 106, 107, 116, 118—122, 176, 177, 190, 213, 219, 269, 392—394, 397, 398
Łysa góra žr. Plikasis kalnas
Lobunovskij dvor 76
Lokėnai žr. Končiškiai—Lokėnai
Lotynų kalba, łacińska mowa 303, 309
Lubiai, Luby dv., Lubevskaja majetnost 237, 238, 239, 240, 241, 242, 244, 245, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 254, 255, 256, 258, 267, 268
Luokė, Łukniki 58, 59, 85, 86; — altarista, kamendorius 57, 166

Magdeburgo teisė, Magdeburgskoje pravo, Magdeburger Recht 37, 393, 395, 397, 398, 399
Magūnai k. 27, 28
Malavicki, malovecki, moliavicki lesničy 165, 195, 199
Marnaka, upė 386
Maskva, Moskva 185, 349, 359; Moskovskaja monarchija,— narod 184; maskvėnė, moskovka 183, 185, 186, 187, 191, 192, 193
Meižiai k. 69
Mekiškių dv., Miakiszki 294, 295
Melniai k. 64
Melński obožny 347
Margiszki k. 381
Mažeikiai k. 51, 52
Maželiai k. 50

Medsėdžiai, Medsedzie k. 203, 205
Merkinė, Merecz 8, 211, 214, 393, 396; Merkinės magistratas 214; — miestas 216; — mieščanin 212; — miesto magistrato knyga 211, 214; — rotušė 215; — suolininkas, magdeburgijos teismas 214; — vaito teismas 214, 215, 217
Meškėnai, Mieszkiany dv. 310
Metelski starosta 317, 320, 323
Miluny k. 208, 211
Milžavėnai, Milżowiany žr. Balčiai—Milžavėnai
Milžuvėnai dv. 218
Minskas 38
Mir 317, 320, 323
Mirabelio dv. 365; mirabelskie: bydło 366, 367; — cegielnia 366, 386; — swiron 367; — Żyd 366
Miszucie, Miszucki dv.,— administrator 330
Mitkūnai k. 52, 53, 54, 55
Mokyliai—Nacevičiai, Makile, Makole, Mokili alias Naceviči k. 155, 156, 157, 158
Molodovo 287, 290
Mosteikiai, Mosteyki k. 339, 343
Mozyriaus pakamaris 28, 29, 30
Mozudiny k. 208
Mstibovski starosta 244, 269, 275, 276, 286
Mstislavlis 95; mscisławska pani (kaštelionienė) 136, 137, 138, 139, 149

Nacevičiai žr. Mokyliai
Naujamiestis 95; novomestskij kniaz (kunigas) 112, 144
Naugarduko iždininkas 60; — pilies teismas 17, 31, 37, 38, 39, 40, 44; — podczaszy 303; — rotušė 39; — vaivada 39; — vaivadijos vaznys 42
Narusze k. 252
Nedziagły k. 228
Nemakščiai, Niemokszty 341; — bažnyčia, klebonija 219, 338, 340; — klebonas, pleban 219, 338, 339, 341, 343
Nemunaičio seniūnas, Niemonoyski starosta 42, 317, 320, 323
Nemunas 8
Neris 8
Nevardėnai—Pursliai, Nevordziany v Pursliach, akalica 164, 166
Nieśwież 88, 317, 320, 323
Nieworany 253
Novogrudok žr. Naugardukas
Novomlynski starosta 144
Novošyčiai dv. 60
Numgaliai, Numgole 300, 305, 306, 307

Odachowo žr. Adakavas
Odelski lesničy 176, 183, 195, 199
Oiragolski žr. Ariogala
Olyka 317, 320, 323
Olita žr. Alytus
Onikštenski žr. Anykščiai
Orzwiłk žr. Eržvilkas
Osokna žr. Asakna

Paalksniai žr. Poalksnie
Pabaltijo istorikų konferencija 6
Padubysys—Kaituliai, Podubiskie imienie, Podubisie—Kaytulie dv. 171, 172, 173
Paišlinys, Poyslinie 302, 308
Paižnio k., Poiznie 273, 274, 276, 278, 279, 281, 283
Pajūris: — tijūnas, tivun 97, 203, 204; — podciwuni 205; — tijūnija, ciwuństwo 203, 204; — włość 204, 205
Pakievis, Dovstary v Pokeviu 184; Pokijewo 176, 178, 181
Pakisys, Pokisie 362
Pakviščio pelkė, Pokwiście 241, 257
Palazdynė dv., Polozdinskie imienie 91, 92, 93
Palėvenės vaitija, Poławeńskie wójtowstwo 225, 226
Paliepiai, Polepskie sielo, k. 300, 302, 305
Panemunė Žemoji 363
Paneriai dv., Ponarska włość 377
Panevėžys žr. Poniewież
Parnawski stolnik 341
Pašaltuonis, Poszołtunie dv. 300, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 309
Pašilė, Pošyle dv. 15, 273, 274, 275, 278, 279, 280, 282, 283
Paštuva, Počtovo dv. 284, 285, 286, 287, 288, 290, 291, 292
Patumšės valsčius 59
Pautiškių dv., Pawtyszki wioska 338, 341
Pavandenės val., Povodenskaja volost 164, 166
Pavenčiai žr. Powenski starosta
Pilsūdas, Pilsudy 194, 196
Pinskas: pavieto generolas 60; pilies teismas 30, 60
Pyvesa, Piwessa upė 15, 207, 208, 209
Plikasis kalnas, Łysa góra 336, 337
Plungė, Plungianskoje mestečko 86; — vriad 87
Poalksne Korkliany dv. 199, 200, 203
Pokomulsze 311
Pokurkle k. 208

Polockas 45; połocki česnik 275; — miestas 314, 315; — pakamaris 42; — rotušės teismas 44, 45; — vaivadija 46, 314, 315
Polska, Polša žr. Lenkija
Pomusze dv., Pomuskie imienie 128, 129, 139, 140, 148
Poniewież 113, 142, 149
Poświętupie 346
Poswol 129
Potuniawa 206
Powenski (Pavenčių) starosta 333
Pračiūnai k. 62, 63
Prancūzija, Francija, Frankreich 18, 22, 395, 399
Preišiagala, Preyszagoła 78
Prialgava, Przełgowo akalica 378
Prūsija 21
Puponys, Pupany k. 365, 367
Purpliai, Purple k. 373, 375
Pursliai, Pursle žr. Nevardėnai—Pursliai
Puzy k. 342

Radoškovski starosta 244, 269, 275, 286
Raponėnai, Roponiany k. 284, 286, 287, 290
Raseiniai, Roseinie 80, 82, 142, 222, 223, 237, 238, 241, 242, 254, 255, 256, 261, 262, 274, 281, 284, 285, 288, 291, 293, 300, 304, 306, 309, 336, 381, 384; — bajorai 7, 380; — dominikonų vienuolynas, konwent dominikanów 7, 380, 381, 382, 383; — dvor hospodarski 165, 168, 176, 183, 189, 194, 199, 222, 231; Rosenskoje mesto, Rosieńskie miasto 168, 244, 265, 266, 267, 268, 269, 275, 280, 286, 381; — parapija 382; — reparticija 380, 382; — starosta 244, 247, 256, 269; — paseniūnis, podstarości 381; — turgavietė 243; — volost 81
Rateniany k. 85
Raudondvaris, Čyrvony dvor, Čyrvonodvorski dvor 284, 286, 290
Raulų dv., Rowły, Rowleński dwór 300, 301, 303, 305, 307; — kowal 305; — sioło 304
Reč Pospolitaja, Rzeczpospolita žr. Lenkija
Riauboniai, Rowbiańce k. 294, 295
Rietavas 86, 87; retovski tivun 231; — urėdas, vriadnik 86, 87
Ryga 6
Rimskaja sviaščennaja imperija 392; rymskoje sviato 213
Roma 15, 39, 95
Römisches Heiliges Reich [Deutscher Nation] 396
Rudnicki deržavca 97
Rusija, Rusų valstybė, Ruś 6, 20, 177, 181, 182, 315 ruski pop 112, 144

Saksonija: Saski zbór 113 Saskie prawo 128; Speculum Saxonum 137
Sapieżyn 330
Savidoniai, Sowidańce k. 294, 295
Seivenski deržavca 231
Senkeniatai k. 42
Siemnieński starosta 317, 320, 323
Sipainiai, Sypojnie k. 225, 226, 228
Skapiškis žr. Skopiszki
Skardupis 365, 367
Skuodas žr. Szkudzka włość
Skopiszki 367, 368, 386
Slavinčiškis 365, 386; Sławenciski dąb, staw 367
Slonimas 31, 33, 34, 37
Sluckas 44; — pilies teismas 43
Smolenskaja pani (kaštelionienė) 143, 144; — vyskupas 300; — zamok 185
Stulgiai, Stulgie k. 300, 302, 305, 308, 309
Stulpinai Degeniai, Stulpiny Degenie akalica 379, 380
Stungiai, Stungie k. 22, 70, 369, 370
Subačius, Soboč 231, 234, 235; Subačiaus gatvė Vilniuje 47
Suginčiai, Suginty k. 339, 342
Surdegis 95; Surdeckij pop 112, 144
Szerksnia upė 355
Szydłowiec 317, 320, 323
Szkudzka włość 252
Szotele k. 208
Šalteniai, Szaltenie k. 207, 208; szołteniscy mużowie 210
Šaltuona, Szołtuna upė 15, 300, 306
Šatrijos kalnas, Szatrya, Szatra gura 15, 16, 58, 59, 68, 69, 336, 339, 342, 351, 354
Šerkšnė žr. Szerksnia
Šerkšnėnai, Szerkszniany k. 349, 350, 351, 352, 359, 360, 361; szerksznianska arędarka 354, 355; mężowie 353; 360; — włość 361
Šiaučyliai, Siawcile 362
Šiauduva žr. Sovdovskij
Šovdovskij povet 276; — tivun 213
Šiaulėnai 95; Szawleński zbor saski 113
Šiauliai 236, 311; — ekonomija 7, 8, 49, 88, 236, 237, 363, 364, 369, 370, 371, 373, 376; — jos administratorius 55, 237; — deržavca 165, 183, 194, 195, 199; — vietininkas 51, 52

Šilalė 362
Šiluva 82; bažnyčia, kostel 82; — plebanija 83
Švedija 20

Tapry k. 134, 148
Tarybų Sąjunga 6
Taubučiai, Tawbucie k. 339, 342
Telšiai, Telsze 374, 375, 378; Telszewski powiat 256, 354; — reparticija 379; — seniūnas 331; — włość, volost 253, 270
Tendžiogala, Tondziagoła 80, 81, 273; Tondziagolski powiat 272
Tilžė, Tylża 301, 305
Tirkšliai 67, 68, 69; — klebonas, tyrkszlewski pleban 350, 353, 355, 356; — miasteczko 355; — rinka 68; — seniūnas 69; — seniūnija 65; — tiltas, valsčius 66
Trakai, Troki 136; — pavietas 8; — vaivadija 236, 237
Tverski tivun 231

Ukmergė, Wiłkomierz 22, 317, 320, 322, 323, 397; Vilkomirskij dvor 155; — kraj 234; — krayczy 327; — pavietas, povet, powiat 8, 92, 154, 155, 156, 158, 160, 207, 225, 226, 231, 294, 317, 319, 321, 322, 323, 324, 325, 327, 328, 329, 330, 385, 386, 393; — pilies kalėjimas, zamek 317, 319; — starosta 155, 156, 158, 317, 320, 323; — stolnik 231; — pavieto teismai: kaptūrinis 293; pilies teismas, grodzki sąd, grodski sud, urząd 154, 155, 158, 159, 316, 317, 320, 321, 322, 324, 325, 327; — grodskije knigi, grodzkie księgi 114, 161, 207, 226, 316, 319, 323; grodzki pisar 158; sudja 156
Upyna, Upina 242, 257, 258, 259, 267
Upytė, Upita 93, 94, 95, 96, 97, 142, 397; upitski deržavca 165, 183, 194, 195, 199; — kraj 234; — krayczy 349; — mieczny 317, 327; — pavietas, povet, powiat 8, 97, 99, 103, 108, 114, 137, 145, 146, 148, 231, 393; — podstarosti 97, 156; — starosta 97; — starostwo 102, 104; — šliachta 150; Upytės pavieto teismai: grodzki sędzia 104; grodzki sąd, sud,vrad 93—97, 99, 100, 103, 104, 113—115, 123, 128—130. 134, 145, 146, 148. 151, 153; grodski pisar 140; — žemės teismas 109, 111, 139, 151; — księgi ziemskie 93, 118, 120, 122, 129, 148
Usačų dv. 44
Užnemunė 8
Užupis žr. Zarečė, Zarzecze
Užvadžiai, Uzwadzie k. 339, 342
Užvenčio tijūnas, užventski tivun 284, 287, 288, 290, 291, 292, 293

Vabalninkas: Wobolnicka włość 208
Vaičaičiai: Woyczaycki ławnik 253
Vaidatoniai 218
Vailakiai k. 339
Vainutas: Woynucki kościół 204
Vaitkūnai: Wojtkunscy [mężowie] 209
Varniai 57, 58, 59
Varputėnai 59
Vazgeliškis dv. 21
Veliuonos pav., Velenski povet 230, 232
Wendenski pan 208
[Vengrų kalba], vengriškai, po węgiersku 241, 258
Vėželiai, Wężele k. 365, 367
Viduklė 79, 80, 304, 306, 308; — bažnyčia, kościół 301, 305; — dv. 338, 339; — powiat 206, 218, 300, 303, 307, 315; — włość 339, 342
Viekšnių bažnyčia 67
Viešvėnai 84; Wieszwiańska włość 85
Wiliniska wieś 211
Wiłkomierz žr. Ukmergė
Vilkija 76; Wilkiski povet 287, 290, 292
Vilnius, Vilnia, Wilno 6, 7, 8, 47, 139, 149, 153, 162, 163, 193, 198, 203, 269. 270, 271, 272, 293, 330, 331, 397, 399; — akademija 334; — Archeografijos komisija 5; — burmistrienė, burmistrowa 298, 299; — kostel svetogo Kazimierza 163; — pavietas 8, 22, 314. 294; — pilies teismas, gród 136, 330; — pilies teismo knygos, knigi grodskije 113, 145, 294, 298; — universitet 393; — vaivada, wojewoda 31, 42, 330, 331; — vaivadija, województwo 113, 295, 298, 299; — vaivadijos vaznys 42; — księgi zamkowe urzędu wojewódzkiego 113
Wirgojnie imienicze 206, 207
Visockas k. 33
Vitebskas 27, 95; — kaštelianovaja 112, 143
[Vytartai], z Witorta 206
Woyloby k. 342
Vokietija, Germanija, Deutschland 18, 395, 399; vokiečių kalba, niemiecka mowa 303, 309; — vokiški drabužiai, niemiecka barwa, postać 336, 351, 354
Vorobievičiai k. 39
Voviškis, Voviški dv. 293, 294

Zagory žr. Žagarė
Zaslav (Zaslavlis) 244, 269, 275, 276, 286, 330
Zarečė, Zarzecze, Užupis dv. (Upytės pav.) 93, 99, 103, 108, 112, 118, 127, 142, 143
Ziurdiny žr. Žiurdiniai

Žagarė, Zagory 88, 364; — dv. 51, 52, 370; — dvaro teismas, urząd 22, 70, 371, 372; — traktas 8, 50, 52, 88, 363, 364, 369, 370, 371, 372, 373, 376; — vietininkas 363, 364, 372

Žemaitija, Žemaičiai (kraštas) 5, 6, 8, 42, 57, 79, 93, 96, 198, 203, 206, 212, 218, 273, 284, 310, 314, 323, 325, 379
Žemaičių kunigaikštystė, Žmudzkie księstwo, Žomoitskoje kniazstvo 7, 8, 50, 56, 244, 254, 255, 262, 266, 268, 269, 275, 276, 286, 293, 299, 300, 303, 307, 309, 310, 314, 315, 331, 333, 339, 340, 379, 382, 384, 393; Fürstentum Žemaitija 397
Žemaičių seniūnija, Žomoitskoje starostvo 233, 247, 255, 286; — podstarosti 165, 231, 247, 255; — starosta generalny 165, 176, 183, 194, 231, 199
Žemaičių, žmudzki: kalba, po žmudzku, žemaitiškai 241, 258; žemaitė, zmuidzewka 297; — pareigūnai: komornik 302, 303, 307, 309; — koniuszy 303; — kuchmistrz 314; — mostowniczy 343; — pakamaris, podkomorzy 165, 311; — pastalininkis, podstoli 273, 281, 283; — podstarosti, starosta generalny žr. Žemaičių seniūnija; teismai: pilies, grodzki sąd, grodskij sud, urząd, vrad 6, 7, 123, 164, 165, 168, 175, 181, 182, 183, 189, 193, 194, 198, 199, 218, 219—222, 230, 231, 237, 238, 241, 243, 255, 268, 269, 270, 273, 274, 275, 276, 281, 282, 284, 285, 287, 288, 290, 291, 314, 337, 380, 382; — pilies teismo knygos, grodskije knigi, grodzkie księgi 84, 94, 118, 168, 170 175, 176, 181, 189, 190, 193, 197, 198, 203, 218, 219, 222, 225, 230, 236, 237, 238, 254, 272, 273, 284, 291, 293, 310, 314, 331, 332, 337; — pilies teismo juodosios knygos, grodskije čornyje knigi, księgi czarne 200, 218, 221, 247, 254, 256, 262, 310; — pisarz grodzki 339, 340, 341, 343; grodskije sudovyje vriadniki, grodowi panowie 165, 231, 244, 262, 269, 275, 286; — žemės teismas, sąd ziemski, zemski sud, ziemstvo 6, 7, 79, 109, 111, 142, 284, 286, 290, 291, 292, 382; — žemės teismo knygos, księgi ziemskie, zemskije knigi 118, 123, 206, 212, 299, 314; Žemaičių vyskupas, biskup 16, 84, 85, 304, 305; — vyskupystė 12; syry žmudzkie 177, 179, 188
Žemalėnai k. 58
Židikai 359
Žiurdinių karčema 339; Žiurdynie k. 343
Žyžmenckoje imenije 148

СУДЕБНЫЕ ПРОЦЕССЫ НАД ВЕДЬМАМИ В ЛИТВЕ

Резюме

Преследование и сжигание на кострах ведьм — явление, широко известное в истории Европы. Причины возникновения и исчезновения его замалчиваются либо объясняются по-разному.

Христианская, особенно католическая, церковь распространяла воззрение, что она всегда осуждала жестокое преследование не только ведовства, но и всех других предрассудков, несовместимых с религией. Церковь стремилась утаить тот факт, что именно ее теологи создали демонологию — теорию преследования и сжигания ведьм. Учебником по практическому применению этой теории явилась книга «Молот ведьм», написанная монахами-доминиканцами, профессорами теологии. Эта книга — своеобразный катехизис по преследованию ведьм — получила высокую оценку со стороны папы и других высших иерархов католической церкви, поэтому ее применение на практике не могло не коснуться также и Литвы.

Ведовство, как уголовное преступление, было включено в кодекс права «Каролина» императора Священной Римской империи Карла V; то же с обширными комментариями было повторено в судебниках других входивших в состав империи независимых государств Европы.

К чести Литовского статута необходимо сказать, что в нем не говорится о ереси и ведовстве. Лишь в одном разделе при перечислении наиболее тяжких преступлений упомянуто убийство при помощи «чар», приравненное к отравлению, поэтому специальной интерпретации оно не получило и в суде на эту статью нельзя было ссылаться. Тем не менее процессы над ведьмами, сжигание мнимых ведьм и колдунов в Литве имели место. В научной литературе это явление изучено слабо, в частности, из-за недостатка источников. В XIX и XX вв. было опубликовано лишь несколько десятков документов.

Те, кто писал о сжигании ведьм в Литве, не ставили вопроса о том, в каких судах судили обвиненных в колдовстве, на основании каких законов выносились приговоры, какими способами обвиненных принуждали к даче показаний, наконец, кто верил в подобный предрассудок — подсудимые или судьи и священники, принимавшие присягу как свидетели.

Цель настоящего издания о преследовании в Литве так называемых ведьм и колдунов в XVI—XVIII вв. — ввести в научный оборот новый материал, который позволил бы ответить на вышеуказанные вопросы. Издание рассчитано в основном на литовского читателя и включает предисловие, обзор материалов и саму публикацию из двух частей. Первую часть составляют пространные аннотации на литовском языке к тем документам, которые были напечатаны на языке оригинала (старобелорусском, польском) в изданиях XIX—XX в. Во второй части содержатся новые, впервые публикуемые материалы из собрания

«Ведьмы» выдающегося историка и археографа Литвы, академика АН Литовской ССР К. Яблонскиса (1892—1960). Оригиналы этих документов хранятся в основном в ЦГИА Литовской ССР и в отделе рукописей Научной библиотеки Вильнюсского госуниверситета им. В. Капсукаса, а собственноручные копии, сделанные К. Яблонскисом и использованные в настоящем издании, — в отделе рукописей Центральной библиотеки Академии наук Литовской ССР (ф. 256, № 4493, 4492/2, 4492/1, 4492/3, 4494, 4495, 4497, 4498, 4499). Всего во второй части настоящего издания впервые публикуются 89 документов по копиям К. Яблонскиса и 4 документа, обнаруженные канд. ист. наук И. Кяупене, З. Кяупой и Ясасом. Документы написаны на старобелорусском и польском языках, один документ (№ 24) — на литовском языке. 16 документов, скопированных К. Яблонскисом, остались не напечатанными, так как в них содержатся лишь упоминания о фактах колдовства.

По своему составу вновь публикуемые в настоящем издании документы различны: это короткие записи о жалобах на подозреваемых в колдовстве и о допросах последних, вносившиеся в судебные книги городов Алитуса, Каунаса, Мяркине, которым было предоставлено Магдебургское право; жалобы шляхты в гродские суды, решения этих судов, протоколы допросов и свидетельства о сожжении мнимых ведьм и колдунов, приговоренных гродскими и вотчинными судами.

Хронологически публикуемые в настоящем издании документы охватывают период с 1552 по 1771 г. (после 1569 г. Великое княжество Литовское входило в состав Речи Посполитой). Большинство документов относится к территории Северо-Западной Литвы (Жемайтийское княжество, Укмергский и Упитский уезды). Самый ранний документ о сожжении «ведьмы» датирован 1566 г., а последний — 1726 г. Однако эти даты не могут считаться хронологическими рамками периода физического истребления осужденных за колдовство, так как до настоящего времени выявлена лишь незначительная часть судебных материалов. Главные источники о преследовании ведовства в Литве — так называемые «черные» книги гродских судов и судебные книги вотчинных судов в основном не сохранились.

Материалы настоящего издания подтверждают, что преследование так называемых колдунов и ведьм, как слуг дьявола, в Литве, как и в других странах Европы, происходило с одобрения церкви. Представители духовенства приглашались для участия при допросах обвиняемых; присяги о виновности либо невиновности в колдовстве принимались в костелах. Вместе с тем необходимо отметить, что духовенству не удалось закрепить за собой исключительное право церковного суда над обвиненными в колдовстве. Литовскими статутами 1566 и 1588 гг. было установлено, что дела о колдовстве подсудны старостам и воеводам, т. е. светским гродским судам.

Фактически, как видно из публикуемых материалов, в Литве в XVI—XVIII вв. обвиненных в колдовстве судили во всех основных светских судах: дела шляхтичей против собственных крестьян и против других шляхтичей и их крестьян рассматривались в гродских судах (по апелляции — даже в Литовском Трибунале); дела жителей городов, имевших Магдебургское право, — в судах войта и лавников; дела крестьян, якобы нанесших «чарами» ущерб своему владельцу или своим соседям-крестьянам — в вотчинных, частновладельческих судах.

В отличие от Польши, где основным местом расправы с ведьмами и колдунами стали городские суды, в Литве эту роль сыграли именно вотчинные суды. Вотчинный суд по делу о колдовстве состоял обычно из самого вотчинника (или управителя имения) и разного числа заседателей, которыми были шляхтичи — «знатоки права», приглашенные самим вотчинником. Чтобы узаконить

приговор, к участию при разбирательстве дела и казни привлекались возные — исполнители официальных гродских судов.

Во всех упомянутых судах допрашиваемые подвергались пыткам с помощью огня, растягивания и различных инструментов, поэтому непременным дополнением всякого суда был палач; он же приводил приговор в исполнение.

Из материалов настоящего издания видно, что преследование обвиненных в ведовстве в Литве началось не позднее второй половины XVI в. Однако записей о судах, датированных XVI в., мало, и они отличаются от позднейших мотивами обвинения. «Чары» в них увязываются главным образом с нанесением ущерба здоровью. Поэтому от судебного преследования самыми первыми пострадали так называемые «жолининкай» — знатоки народной медицины, лечившие травами. Их еще не обвиняли в связи с дьяволом.

Начиная с XVII в., по мере того, как в Литве набирала силу контрреформация, руководимая иезуитами, не только увеличилось количество процессов по обвинению в колдовстве, но изменилось и представление о предметах, которые якобы могут послужить средством для околдования. Распространяется понятие, что околдовать можно любым предметом. С середины XVII в. обвиняемые начинают сознаваться, что летали на встречи с дьяволом. Показаниям допрашиваемых не приходится удивляться, если иметь в виду методы следствия. Суть ответов содержалась уже в задаваемых судьями вопросах. Даже если допрашиваемый, выдержав пытки, не сознавался в колдовстве, его вина доказывалась показаниями истца и его свидетелей.

Поскольку в Литовском статуте не было специальных статей о наказании за колдовство, доверенные лица (адвокаты) истцов и судьи, обосновывая обвинение и вынося приговор, приводили цитаты из Библии, ссылались на кодекс императора Карла V и на «святую справедливость», проповедуемую церковью. Жестокость и фанатизм судей того времени объясняются тем, что в условиях полного упадка Речи Посполитой (вторая половина XVII—первая половина XVIII вв.) во главе шляхетского общества стояла хорошо организованная, богатая католическая церковь, интересы которой защищал воинствующий орден иезуитов. Церковь формировала мировоззрение и идеологию, характерные для времени феодальной реакции.

В деревне вместе с религиозным фанатизмом распространялся дух взаимного недоверия, ненависти и мести, рушились связи между людьми, основанные на обычаях соседства, родства и сябровства. Этим объясняется, почему в преследовании мнимых ведьм и колдунов принимали участие также крепостные крестьяне. Обычно иски крестьян (целых деревень) к своим соседям, заподозренным в колдовстве, разбирались в вотчинном суде «своего» имения. Имеются упоминания, что это право вотчинник иногда уступал самим крестьянам, т. е. их копному суду.

В судебных делах XVIII в. прослеживается, с одной стороны, как бы классическое ведовство (допрашиваемые сознаются, что они отказались от бога и всецело предались дьяволу), а с другой стороны — постепенное угасание судебного преследования за колдовство (меняется характер преследования). Судя по вновь публикуемым документам, примерно с середины XVIII в. прекращается массовое сжигание на кострах (хотя упоминания о допросах ведьм в вотчинных судах встречаются вплоть до 70-х годов XVIII в.). Подозреваемых в колдовстве подвергают только физическому наказанию, изгнанию за пределы города или имения. Вводятся штрафы за оскорбление словом «ведьма». К последней четверти XVIII в., по мере распространения идей Просвещения, суды над ведьмами, по-видимому, прекратились, а в 1771 г. в Литве, как и в Польше, были официально запрещены постановлением сейма Речи Посполитой.

Судебное преследование обвиненных в ведовстве носило отчетливо выраженный классовый характер. Судьями (за исключением городских и копных судов) могли быть только представители класса феодалов. По сравнению с Германией и Францией, во время процессов над ведьмами больше всего пострадали простые крестьяне, особенно дворовая челядь, а в городах, получивших Магдебургское право, — люди из низших слоев населения.

Настоящее издание подготовлено к печати, исходя из тех же принципов, что и другие крупнейшие издания источников, подготовителем или редактором которых был академик К. Яблонскис (Тяжбы литовских крестьян и жителей местечек с управителями имений. Ч. I — Вильнюс, 1959; ч. II, 1961; Lietuvos inventoriai XVII a., Vilnius, 1962). Документы в издании расположены в хронологическом порядке. Порядковая нумерация документов части I представлена арабской цифрой и буквой А; части II — только арабской цифрой. Каждому документу предшествуют: заглавие на литовском языке; сведения о месте нахождения оригинала — сигнатура, указанная К. Яблонскисом при копировании документа (в части I вместо сигнатуры указано издание, в котором документ впервые опубликован), и аннотация содержания на литовском языке. Поскольку прежние сигнатуры впервые публикуемых документов с течением времени изменились, прилагается таблица старых и теперешних сигнатур.

Принципы передачи текста подробнее оговорены в предисловии (с. 8—10). Издание снабжено именным и географическим указателями.

Zusammenfassung

Die Hexenjagd und Hexenverbrennung sind in Europa weitbekannte und negativ gewertete Erscheinungen. Doch die Ursachen ihrer Entstehung und Abschaffung werden verschwiegen oder sehr verschiedenartig, sogar unwahrscheinlich erklärt. Die christliche, besonders die katholische Kirche verfocht dabei den Standpunkt, daß sie nicht nur die grausame Hexerei, sondern auch alle anderen Aberglauben, die mit dem Glauben unvereinbar waren, immer verurteilt hatte. Sie wollte die Tatsache verheimlichen, daß eben die Theologen die Demonologie — die Theorie der Hexenverfolgung und -verbrennung geschaffen hatten. Als Lehrbuch der praktischen Anwendung dieser Theorie galt das Buch „Hexenhammer", das von den Dominikanermönchen, Professoren der Theologie geschrieben worden war. Dieses Buch — Katechismus zur Verfolgung der Hexen — wurde von dem Papst und anderen katholischen Kirchenmännern bestätigt, deshalb fand es praktische Anwendung auch in Litauen.

Die Hexerei wurde im Strafgesetzbuch „Carolina", erlassen von Kaiser des Heiligen Römischen Reiches Karl V., als Kriminalverbrechen bezeichnet. Mit eingehenden Erläuterungen ist es auch in den Gesetzbüchern der anderen europäischen Staaten zu finden.

Zu Ehren des Litauischen Statutes sei hervorgehoben, daß dort keine Rede von der Ketzerei und Hexerei ist. Nur in einem Abschnitt, bei der Aufzählung der schwersten Frevel, wird die Ermordung mit Hilfe „der Zauber" erwähnt, was der Vergiftung gleichgestellt ist und deshalb keine spezielle Deutung erhielt. Man konnte im Gerichtsverfahren auf diesen Abschnitt nicht Bezug nehmen. Ungeachtet dessen fanden in Litauen die Hexenprozesse, die Verbrennungen vermeintlicher Hexen und Zauberer statt. Diese Erscheinung ist in der wissenschaftlichen Literatur wenig erforscht, vor allem wegen Mangel an Quellen. Im 19. und 20. Jh. sind nur einige Dutzend von Dokumenten dieser Art publiziert worden.

Die Autoren, die über die Hexenverbrennung in Litauen schrieben, stellten keine Fragen danach, vor welche Gerichte die Beschuldigten gestellt, auf Grund welcher Gesetze die Urteile ausgesprochen, auf welche Weise die Beschuldigten zur Aussage gezwungen wurden und schließlich, wer an die „Hexerei" glaubte — die Angeklagten oder die Richter und Priester, die den Augenzeugen Eid abnahmen.

Die vorliegende Ausgabe über die Jagd auf angebliche Hexen und Zauberer in Litauen im 16. bis 18. Jh. wertet neues, wissenschaftliches Material aus, das die Antworten auf die obenerwähnten Fragen gibt. Die Publikation ist in erster Linie für den litauischen Leser bestimmt, und besteht aus dem Vorwort, der Übersicht des Materials und der eigentlichen Publikation, die in zwei Teile gegliedert ist.

Im ersten Teil gibt es umfangreiche Annotationen solcher Dokumente, die in der Originalsprache (altbelorussisch, polnisch) in den Ausgaben den 19. Jh. oder Anfang des 20. Jh. veröffentlicht worden sind. Im zweiten Teil werden zum ersten Mal neue Materialien veröffentlicht, die der Sammlung „Die Hexen" von dem bedeutenden litauischen Historiker und Archäographen, dem Akademiker der Akademie der Wissenschaften der Litauischen SSR K. Jablonskis (1892—1960) entnommen sind. Die Originale dieser Dokumente befinden sich zum größten Teil im Zentralen staatlichen historischen Archiv (CVIA) der Litauischen SSR und in der Handschriftenabteilung der Wissenschaftlichen Bibliothek der Staatlichen Vincas-Kapsukas-Universität Vilnius. Ihre handschriftlichen Abschriften von K. Jablonskis, nach denen die Dokumente in der vorliegenden Ausgabe veröffentlicht werden, werden in der Handschriftenabteilung der Zentralbibliothek der Akademie der Wissenschaften der Litauischen SSR (f. 256, Nr. 4492/1, 4492/2, 4492/3, 4493, 4494, 4495, 4497, 4498, 4499) aufbewahrt. Insgesamt sind im zweiten Teil dieser Ausgabe zum ersten Mal 89 Dokumente nach den Abschriften von K. Jablonskis und 4 Dokumente, die vom Kandidat der Geschichtswissenschaft I. Kiaupienė, Z. Kiaupa und dem Verfasser dieser Ausgabe gefunden wurden, veröffentlicht. Die Dokumente sind in Altbelorussisch und Polnisch, ein Dokument (Nr. 24) ist in Litauisch verfaßt. 16 handschriftliche Abschriften von K. Jablonskis werden nicht publiziert, weil sie nur die Fälle der Hexerei erwähnen, ohne auf die Einzelheiten einzugehen.

Nach ihrer Art sind die neu publizierten Dokumente verschieden: kurze Notizen der Klagen über die Verdächtigten der Hexerei und ihre Verhöre, die in die Gerichtsbücher der Städte mit dem Magdeburger Recht (Alytus, Kaunas, Merkinė) eingetragen sind; die Beschwerden des Adels (der Schlachta), die an die Burggerichte übersandt waren und Rechtssprüche dieser Gerichte; Vernehmungsprotokolle und Zeugnisse über die Verbrennung der „Hexen" und „Zauberer", die von den Burg- und Stammgutsgerichten verurteilt worden waren.

Die in dieser Ausgabe publizierten Dokumente erstrecken sich chronologisch in dem Zeitabschnitt von 1552 bis 1771, d. h. sie gehören hauptsächlich der Zeit nach 1569, als das Großfürstentum Litauen Bestandteil der Rzeczpospolita wurde. Die meisten Dokumente betreffen das Territorium des nordwestlichen Litauens (das Fürstentum Žemaitija, Kreise Ukmergė und Upytė). Das älteste Dokument über die Verbrennung der „Hexe" stammt aus dem Jahre 1566 und das letzte datiert 1726. Man kann jedoch diese Daten nicht als chronologische Grenzen der Periode der körperlichen Vernichtung von Abgeurteilten betrachten, weil zur Zeit nur ein kleiner Teil von Gerichtsmaterialien erschlossen ist. Die Hauptquellen über die Verfolgung der Hexerei in Litauen — sogenannte „schwarze" Bücher der Burggerichte und die Gerichtsbücher der Stammgüter sind meistens nicht erhaltengeblieben.

Die Materialien der vorliegenden Publikation bestätigen, daß die Verfolgung der sogenannten Hexen und der Zauberer als „Diener des Teufels" sowohl in Litauen als auch in anderen Ländern Europas im Einvernehmen mit der Kirche verlief. Die Vertreter der Geistlichkeit wurden zur Teilnahme an den Vernehmungen der Beschuldigten eingeladen; Eide über die Schuld oder Unschuld des Angeklagten wurden in den Kirchen abgenommen. Bezeichnend ist, daß die Geistlichkeit das außerordentliche Recht, die Hexerei vor Kirchengericht abzuurteilen nicht behaupten konnte. Im Litauischen Statut von 1566 und 1588 wurde festgelegt, daß die Burgstarosten und Wojewoden, d. h. die weltlichen Burggerichte für die Sachen über die Hexerei zuständig sind.

Wie aus den veröffentlichten Dokumenten zu erkennen ist, wurden in Litauen im 16. bis 18. Jh. die Beschuldigten vor die wichtigsten weltlichen Gerichte ge-

stellt: die Sachen des Adels (der Schlachta) gegen fremde Bauern und gegen andere Adlige — die Burggerichte (nach der Appellation sogar vor den Obersten Gerichtshof des Großfürstentums Litauen), die Sachen der Einwohner der Städte mit Magdeburger Recht — vor die Vogt- und Schöffengerichte, die Sachen der Bauern, die durch „Zauber" Schaden ihrem Verweser oder ihren Nachbarn zugefügt hatten,— vor die Stammgutsgerichte.

Im Gegensatz zu Polen, wo die Stadtgerichte Hauptort der gewaltigen Abrechnung mit den Hexen wurden, spielten in Litauen nämlich die Stammgutsgerichte diese Rolle. Das Erbgutsgericht zur Sache der Hexerei bestand gewöhnlich aus dem Stammgutsbesitzer oder Verwalter des Gutes, eine Anzahl der „Assesoren", die als Rechtskenner galten und von dem Stammgutsbesitzer selbst eingeladen waren. Um dem Rechtsspruch die gesetzliche Kraft zu verleihen, wurden zur Teilnahme an dem Gerichtsverfahren und an der Hinrichtung die sogenannten „Woznys" — Exekutoren der offiziellen Burggerichte herangezogen.

In allen obenerwähnten Gerichten wurden die Angeklagten auf die Flammenfolter gespannt, mit verschiedenen Werkzeugen ausgezogen, deshalb war bei jedem Gericht der Henker anwesend. Er vollstreckte auch das Urteil.

Aus dem Stoff der vorliegenden Ausgabe kann man schließen, daß die Verfolgung der „Hexen" in Litauen in der 2. Hälfte des 16. Jh. begann. Doch sind die Notizen über die Gerichte im 16. Jh. sehr spärlich und sie unterscheiden sich von den späteren durch die Motive der Beschuldigung: der „Zauber" wird hier hauptsächlich mit dem gesundheitlichen Schaden verbunden. Deshalb litten unter der gerichtlichen Verfolgung in erster Linie die sogenannten „Žolininkai"— die Kenner der Volksmedizin, die mit Heilkräutern kurierten. Dabei wurden sie noch nicht der Verbindung mit dem Teufel angeklagt.

Anfang des 17. Jh., als die von Jesuiten geleitete Gegenreformation in Litauen immer mehr die Oberhand gewann, erhöhte sich nicht nur die Anzahl der Hexenprozesse, sondern es veränderte sich auch die Vorstellung über die Gegenstände, die als Mittel der Behexung gebraucht werden konnten. Es setzte sich die Ansicht durch, daß die Bezauberung mit jedem Gegenstand möglich sei. Seit Mitte des 17. Jh. legten die Beschuldigten Bekenntnis ab, daß sie zum Treffen mit dem Teufel geflogen seien. Man wundert sich kaum über die Aussagen der Angeklagten während der Vernehmung, wenn man sich an die Methoden der gerichtlichen Untersuchung erinnert. Der Kern der Antworten lag schon in den von den Richtern gestellten Fragen. Sogar in dem Falle, wenn der Angeklagte die Foltern überstand und die Hexerei nicht eingestanden hatte, wurde seine Schuld durch den Eid des Klägers und seiner Augenzeugen bewiesen.

Da es im Litauischen Statut keine speziellen Artikel über die Bestrafung wegen der Hexerei gab, führten die Vertrauensleute (Rechtsanwälte) der Kläger und des Richters, indem sie die Anklage begründeten und das Urteil fällten, Auszüge aus der Bibel an, stützten sich auf das in Litauen ungültige Gesetzbuch des Kaisers Karl V. und auf „die heilige Gerechtigkeit", die von der Kirche verkündet wurde. Die Grausamkeit und der Fanatismus der Richter der damaligen Zeit ist dadurch zu erklären, daß unter den Verhältnissen des allgemeinen Verfalls des Polnisch-Litauischen Staates Rzeczpospolita (2. Hälfte des 17. Jh. und 1. Hälfte des 18. Jh.) an der Spitze der Gesellschaft gut organisierte, reiche katholische Kirche mit ihrer besten Stütze — dem Jesuitenorden stand. Die Kirche bestimmte die Weltanschauung und die Ideologie der Zeit der feudalen Reaktion.

Auf dem Lande herrschte zusammen mit dem religiösen Fanatismus der Geist des gegenseitigen Mißtrauens, des Hasses und der Rache, zerstörten sich die Bande zwischen den Menschen, die auf der Nachbarschaft, der Verwandschaft und der Freundschaft beruhten. Nur dadurch ist es zu erklären, warum auch

Leibeigene an den Verfolgungen der vermeintlichen Hexen und der Zauberer teilgenommen haben. Gewöhnlich wurden gerichtliche Klagen der Bauern (ganzer Dörfer) über ihre der Hexerei verdächtigten Nachbarn im Stammgutsgericht des „eigenen" Gutes gerichtlich untersucht. Es wird dabei erwähnt, daß der Erbgutsbesitzer dieses Recht manchmal den Bauern selbst, d. h. dem Haufengericht überließ. Unter den Gerichtsverfahren des 18. Jh. läßt sich einerseits die klassische Hexerei beobachten — die Verhörenden gestehen ein, daß sie vom Gott abgesagt hatten und sich völlig dem Teufel ergeben haben, und andererseits — die allmähliche Verlöschung der gerichtlichen Verfolgung wegen der Hexerei, die Veränderung der Art der Verfolgung. Auf Grund der neu veröffentlichten Dokumente kann man die Schlußfolgerung ziehen, daß die Verbrennungen auf dem Scheiterhaufen etwa Mitte des 18. Jh. aufhören, obwohl die klassischen Verhöre der Hexen in den Stammgutsgerichten bis in die siebziger Jahre des 18. Jh. vorkommen. Die der Hexerei Verdächtigen wurden nur mit körperlichen Strafen belegt oder aus der Stadt oder dem Gut vertrieben. Es wurden die Strafen für die Benennung die „Hexe" eingeführt. Ende des 18. Jh. mit der Verbreitung der Ideen der Aufklärung hörten die Hexenprozesse auf, und im Jahre 1771 wurden sie in Litauen, wie auch in Polen amtlich durch den Beschluß des Sejms der Rzeczpospolita verboten.

Die gerichtliche Verfolgung der vermeintlichen Hexen trug einen klar ausgedrückten Klassencharakter. Als Richter konnten (mit Ausnahme der Stadtgerichte und der Haufengerichte) nur die Vertreter der Feudalklasse sein. Im Vergleich mit Deutschland oder Frankreich litten unter den Hexenprozessen meistens die ärmsten Bauern, besonders das Gutsgesinde, und in den Städten mit dem Magdeburger Recht wurden vor allem Menschen aus den plebejischen Schichten der Bevölkerung verfolgt.

Die vorliegende Ausgabe ist nach denselben Prinzipien zusammengestellt, wie andere umfangreiche, persönlich vom Akademiker K. Jablonskis vorbereitete und redigierte Quellenausgaben („Rechtsstreite der litauischen Bauern mit den Gutsverwaltungen", T. 1, 1959, T. 2, 1961, Vilnius; „Litauische Inventare des 17. Jahrhunderts", Vilnius, 1962). Die Dokumente sind chronologisch geordnet. Die Dokumente des 1. Teiles sind mit arabischer Ziffer und dem Buchstaben A versehen, die des 2. Teils — nur mit arabischer Ziffer. Vor jedem Dokument steht die Überschrift in der litauischen Sprache, die Angaben über den Ort der Aufbewahrung der Originale — Beleg der Fundstelle (Signatur), vermerkt von K. Jablonskis beim Kopieren der Dokumente (im 1. Teil anstatt der Signatur ist die Ausgabe, in der das Dokument zuerst veröffentlicht wurde, angeführt) und die Inhaltsannotation in der litauischen Sprache. Da sich die alten Signaturen der zum ersten Mal veröffentlichten Dokumente verändert haben, wird eine Tabelle der alten und neuen Signaturen beigefügt.

Die Prinzipien der Textwiedergabe werden eingehend im Vorwort (S. 8—10) dargelegt.

TURINYS

Pratarmė 5

Įvadas. RAGANŲ TEISMAI 11
Santrumpos 24

XIX a. SKELBTŲ BYLŲ ANOTACIJOS IR VERTIMAI 25
RAGANŲ TEISMŲ AKTAI 71
1. 1552.V.25. Įrašas Kauno miesto vaito knygoje apie raganavimu įtariamos Kauno gyventojos Jadvygos tardymą 73
2. 1561.I.27. Įrašas Kauno miesto vaito knygoje apie Jaso Gniaužo ketinimą kelti bylą Elžbietai Stoškuvienei, pakerėjusiai jo karvę 74
3. 1563.X.18. Įrašas Kauno vaito knygoje apie žolininkės Kotrynos tardymą 74
4. 1566.VIII.6. Kauno pavieto vaznio Juro Andrijonavičiaus pranešimas apie raganos Ulijonos tardymą ir sudeginimą 75
5. 1580.III.15. Įrašas Kauno vaito teismo knygoje apie žolininko Motiejaus Juknevičiaus tardymą 77
6. 1581.VI.1. Kauno pavieto žemininko Juozapo Bartkevičiaus skundas, kuriuo kaltina moteriškę Daratą raganavimu 78
7. 1590.VII.2. Viduklės valsčiaus vaznio Lauryno Mikolajevičiaus pranešimas apie nelaisvosios moters, maskvėnės, kaltinamos raganavimu, suėmimą ir įkalinimą privačiame bajoro kalėjime 79
8. 1595.V.20. Tendžiogalos valsčiaus vaznio pranešimas apie Raseinių valsčiaus žemininkės, Tomo Petravičiaus žmonos Sofijos skundą, kuriuo kaltina kaimynę, žemininko Jono Baltramiejavičiaus žmoną Mariną, kad ši burtais atėmusi jai sveikatą ir nugaišinusi gyvulius 80
9. 1595.VI.12. Raseinių valsčiaus vaznio pranešimas apie nelaisvosios moters Jadvygos Petrošaitės, kaltinamos kerais susargdinus Siluvos kalvinų kunigo žmoną, tardymą 82
10. 1957.II.1. Žemaičių žemininko Kasparo Daumanto skundas, kuriuo kaltina žemininko Vaitiekaus Jonavičiaus valstietį Jasiulį, kad šis, savo pono prikalbintas, kerais jį susargdinęs ir grasinęs nuvaryti į kapus 83
11. 1597.VI.16. Viešvėnų valsčiaus vaznio pranešimas apie Žemaičių vyskupo Gardų dvaro rykūnės, kaltinamos Gardų seniūno (urėdo) žmonos pakerėjimu, tardymą 84
12. 1602.V.23. Žemaičių žemės Gandingos valsčiaus vaznio pranešimas apie sudeginimą laisvosios moters Gertrūdos Jakutaitės, kurią Rietavo urėdas nuteisė remdamasis Rietavo bajoro Valentino Žvaginio kaltinimu, kad ji pakerėjusi jo dukterį ir sūnų 86
13. 1603.V.5. Šiaulių ekonomijos Žagarės valstiečio Jono Macuičio skundas Šiaulių ekonomijos valdytojui, kunigaikščiui Radvilai dėl kaimyno Mačiulio Sketeraičio raganavimo 88
14. 1610.I.15. Įrašas Kauno vaito teismo knygoje apie ieškovo — Kauno batsiuvio Povilo Marcinkevičiaus ir atsakovo — audėjo Jono Juknevičiaus bei jų žmonų bylą dėl ieškovo žmonos pakerėjimo skiedromis 89
15. 1610.VII.30. Kauno amatininko skundas dėl kubiliaus Vaitiekaus žmonos Elzės kerėjimo ir įtartino gydymo 90
16. 1614.VII.16. Ištrauka iš žemininkės Reginos Juragaitės Giedraitytės-Kristupienės Jackevičienės testamento apie jos ligą dėl pakerėjimo 91

17. 1614.VIII.6. Upytės pilies teismo sprendimas, kuriuo Sčasna (Felicija) Rokickienė, kilusi iš kunigaikščių Borovskių giminės, pasmerkiama sudeginti už žemininko Rapolo Andriejausko žmonos mirtiną pakerėjimą 93
18. 1617.X.6. Ištrauka iš Ukmergės pilies teismo sprendimo dėl ponų Galijauskų Kavarsko dvaro trobesių sudeginimo ir kai kurių to dvaro šeimynos moterų kaltinimo padegimu ir raganavimu 154
19. 1623.V.6. Ukmergės pilies teismo sprendimas, priimtas išnagrinėjus Ukmergės pavieto Kurklių lauko žemininkų — ieškovo Mikalojaus Dešuko Kurklinsko ir atsakovo Stanislovo Gaidamavičiaus Kurklevskio ir jo žmonos Onos Gintautaitės — bylą, kurioje atsakovams priklausiusi valstietė Liucė Simienė kaltinama pakerėjus ir nunuodijus ieškovo Mikalojaus Dešuko sūnų 154
20. 1627.III.9. Kauno gyventojos Onos Juodytės-Andriejienės Ravienės pareiškimas, kuriuo Kauno vaito įstaigai praneša, kad savo bute radusi vištos kiaušinių. Jei dėl to ateityje nutiksią kas bloga, ji kelsianti bylą namų šeimininkui 161
21. 1627.III.11. Įrašas apie užkalbėjimą vogti 161
22. 1628.III.26. Bresto pavieto žemininkės Onos Jablonovskos-Civinskos skundas, kuriuo kaltina Vilniaus gyventoją Reginą Januškovskają, kad ši kerais paviliojusi jos vyrą ir grasinanti jai pačiai 162
23. 1631.XII.10. Žemaičių pilies teismo sprendimas, priimtas išnagrinėjus Pavandenio valsčiaus Nevardėnų—Purslių akalicos bajorų — ieškovo Jono Purslio ir atsakovų Stanislovo Paškevičiaus ir kt.— bylą, kurioje atsakovų šeimynos merga Sofija Stasytė kaltinama pakerėjus ir apnuodijus ieškovą Joną Purslį 164
24. Tarp 1633 ir 1641 m. Dvi lietuviškos Liucės Dauginaitės, Stanislovo ir Abraomo Krikštonaičių priesaikos teismui dėl žolininko Stanislovo Giedžiaus padarytos žalos 170
25. 1634.V.16—19. Žemaičių žemės vaznio Stanislovo Prušinsko liudijimas kad Vaičiulis Pusbačkis, pripažintas raganius, nubaustas mirtimi už pasikėsinimą kerais į savo pono, žemininko Mikalojaus Drobio ir jo žmonos sveikatą 171
26. 1636.III.10. Įrašas Žemaičių pilies teismo knygoje apie bajorės Kristinos Martynienės Paalksnienės, kaltinamos žemininko Juro Draslausko pakerėjimu, tardymą 175
27. 1636.VII.3. Kviestinių bajorų teismo sprendimas, kuriuo Beržėnų valsčiaus žemininko Mikalojaus Sirvydo šeimynos merga Ana Ivanovna pripažįstama ragana ir nuteisiama sudeginti už kerais padarytą žalą savo ponui 176
28. 1636.XI.7. Žemaičių pilies teismo sprendimas, priimtas išnagrinėjus Beržėnų valsčiaus žemininkų brolių Stepono ir Mikalojaus Sirvydų bylą dėl nuostolių, kuriuos Mikalojui Sirvydui kerais padariusi jo brolienė Steponienė Sirvydienė, išmokiusi kerėti jo nelaisvąją mergą, maskvėnę, sudegintą už kerėjimą 181
29. 1636.XI.6. Žemaičių pilies teismo sprendimas, kuriuo išteisinamas vaznys Matijošius Deržkavičius ir patvirtinamas raštiškas jo liudijimas dėl žemininkės Jadvygos Narbutienės raganavimo 193
30. 1636.XI.8. Žemaičių pilies teismo sprendimas, priimtas išnagrinėjus ieškovės, Žemaičių žemininkės Justinos Kurnickos-Jurienės Draslauskienės, jos svainio Vaitiekaus Draslausko ir atsakovės Kristinos Martynienės Paalksnienės bylą dėl mirtino ieškovės velionio vyro, LDK instigatoriaus Juro Draslausko ir jo brolio Vaitiekaus pakerėjimo. 198
31. 1640.IV.16. Ištrauka iš Žemaičių žemininkės Sofijos Preikintaitės-Sugintienės-Janavičienės testamento, kuriuo savo sūnums Juozapui ir Dovydui Sugintams paveda teisti ir nubausti tris Pajūrio tijūnijos valstietes raganas, susargdinusias ją savo kerais 203
32. 1641.V.8. Ištrauka iš Žemaičių žemininko Ambraziejaus Lukoševičiaus Rekašiaus testamento apie jo nelaisvąją moterį, nuteistą už jo brolio pakerėjimą 206
33. 1641.VIII.21. Ukmergės pavieto vaznių liudijimas dėl Kupiškio seniūnijos valstiečių baudimo mirtimi už raganavimą ir Kupiškio seniūno Tyzenhauzo vaikų nunuodijimą 207

34. 1642 m. Merkinės miestiečio Lauryno Kairelio skundas, kuriuo kaltina moterį Daratą, kad ji grasinusi pakerėti ir nužudyti 211
35. 1644.I.18. Žemaičių žemininko Juozapo Stanislovavičiaus skundas, kuriuo kaltina savo šeimininkę valstietę, kad ji pavogusi iš klėties sermėgą, linų, grūdų ir grasinusi jį pakerėti 212
36. 1644.VIII.24. Merkinės magistrato suolininko skundas dėl jo namų vartų pakerėjimo 214
37. 1646.IV.27. Merkinės magdeburgijos teismo sprendimas, priimtas išnagrinėjus miestiečio Martyno Veličkos pakerėjimo bylą 214
38. 1646.XI.8. Žemaičių žemininko Jurgio Radavičiaus byla dėl jo žmonos Barboros apkaltinimo raganavimu. Ištrauka iš Žemaičių pilies teismo dekreto 218
39. 1646.XII.18. Ukmergės pavieto vaznio pranešimas apie raganavimu apkaltintų Kupiškio seniūnijos valstiečių Jadziulės Kupryčios-Jusienės ir Mortos Stipaičios-Matulienės Juknienės teismą ir sudeginimą 225
40. 1648.I.10. Žemaičių pilies teismo sprendimas, priimtas išnagrinėjus Veliuonos pavieto Beržų lauko bajorų — ieškovo Motiejaus Klausučio Beržanskio ir atsakovų Jokūbo Genkauto Beržanskio, Stanislovo Klausučio Beržanskio ir kt.— bylą dėl ieškovo žmonos Ievos Kirkilaitės-Motiejienės Beržanskienės apkaltinimo esant ragana 230
41. 1649.VII.12. Vaznio liudijimas dėl Šiaulių gyventojo Dovydo Paleckio pasakojimo apie šaltkalvio Baltramiejaus Steponavičiaus pakerėjimą 236
42. 1655.V.10—11. Žemaičių pilies teismo sprendimas, kuriuo Gaurelių dvarininkės I. Burbienės rykūnė Gertrūda Zaputkaitienė nuteisiama ir sudeginama už Lublių dvarininko J. Sostovickio žmonos pakerėjimą 237
43. 1655.V.11. Žemaičių pilies teismo dekretas, kuriuo atidedama Lubių dvaro savininko, Žemaičių žemininko J. Sostovickio ir atsakovės, Gaurų dvaro savininkės I. Burbienės-Gervydienės byla dėl jos dalyvavimo ieškovo žmonos O. Sostovickienės pakerėjime 268
44. 1661.III.18. Ištrauka iš mirštančio nuo kerų Tendžiogalos pavieto žemininko Jono Stanislovavičiaus Staševičiaus testamento 272
45. 1666.IX.11. Žemaičių pilies teismo sprendimas, priimtas išnagrinėjus Žemaičių žemininko Severino Kanapinsko ir Žemaičių pastalininkio Andriaus Gelgaudo bylą dėl pastarojo valstietės, kraujaleidės Elžbietos Viržukienės apkaltinimo pakerėjus ir nuodijus ieškovą S. Kanapinską 273
46. 1667.V.12. Žemaičių pilies teismo sprendimas, priimtas išnagrinėjus Žemaičių žemininko Jono Varlausko ir Užvenčio tijūno Vladislovo Gričynos-Voinos bylą dėl pastarajam priklausančio valstiečio kerėjimo 284
47. 1674.IX.5. Ištrauka iš Ukmergės kaptūrinio teismo sprendimo, priimto išnagrinėjus bajorų Martyno Barausko-Balacinsko ir Samuelio Šalkausko bylą dėl jaučių, kurie priklausė nuteisto kalvio, raganiaus, žmonai 293
48. 1676.XII.16. Dubingių kunigo Petro Bogušio skundas, kuriuo kaltina Vilniaus pavieto žemininką Vilhelmą Joną Vitaną, kad jis įžeidė skundėją, atvykusį sudrausti burtais besiverčiančių valstiečių 294
49. 1677.IV.30. Ištrauka iš žemininko Petro Kurovskio skundo, kuriuo kaltina Lydos miestiečius, kad jie norį kerais išnaikinti jo javus 295
50. 1679 m. Lydos pavieto žemininko Aleksandro Jundilo skundas dėl kaimyno, bajoro Bernučio ir jo žmonos kerėjimo bei grasinimų 296
51. 1679.XI.27. Vilniaus vaivadijos vaznio liudijimas dėl sunkios, kerais sukeltos Vilniaus burmistrienės Sicikienės tarnaitės ligos 298
52. 1680.III.15. Žemaičių kunigaikštystės vaznių pranešimas apie raganavimu įtartų valstiečių Zuzanos Slekinienės, Sofijos Sorokienės, Saliamono Puzo ir bajorės Budreckienės tardymą ir sudeginimą 299
53. 1681.VI.1. Ištrauka iš Žemaičių šeimininkės Ievos Jonavičienės testamento, kuriame kaltina savo vyro meilužę, kad ši ją pakerėjo ir dėl to jauna miršta 310
54. 1697.VII.5. Protokolas dėl raganavimu įtarto žmogaus sugavimo, teisimo ir sudeginimo Kelmėje 311
55. 1712.X.22. Ištrauka iš Alytaus miestiečio Jono Kunevičiaus ir jo žmonos skundo, kuriuo kaltina Stanislovą Butavičių dėl apkalbėjimo, kad jis, J. Kunevičius, eidamas į teismą, apverčiąs girnas 313

56. 1713.III.31. Ištrauka iš Žemaičių bajorų Jono ir Elenos Ganiprauskų skundo, kuriuo kaltina Joną ir Oną Neverdauskus, kad jie priėmę į savo Balčių-Milžavėnų dvarą pabėgusius Ganiprauskų valstiečius, kaltinamus kerėjimu 314
57. 1717.V.13. Ukmergės pilies teismo sprendimas, kuriuo atidedama ieškovo Juozapo Sarapinavičiaus ir raganavimu kaltinamos jo tarnaitės, bajorės Marijonos Žvilgaudaitės byla 316
58. 1717.V.15. Ukmergės pilies teismo sprendimas, kuriuo vėl atidedama ieškovo Juozapo Sarapinavičiaus ir atsakovų Mikalojaus Zabielos ir Antano Pužausko byla dėl atsakovų valstietės Janienės Ketvirtienės pristatymo į teismą 320
59. 1717.IX.7. Ukmergės pilies teismo sprendimas, kuriuo atsakovai, Kauno pakamaris Mikalojus Zabiela ir jo žemių valdytojas užstato teise Antanas Pužauskas baudžiami garbės atėmimu (infamija) ir piniginėmis baudomis, nes nestojo į teismą ir nepristatė raganavimu apkaltintos savo valstietės Jonienės Ketvirtienės 322
60. 1718.III.3. Kazimiero Sapiegos Kartenos valdos dalies valdytojo, Vilniaus pilies teismo teisėjo Juozapo Korvino Piotrovskio atsakymas į tos valdos valstiečių skundą, kuriuo kaltina urėdą, kad jis neteisėtai liepęs sukaustyti ir kankinti Adomo Taurakio žmoną 330
61. 1718.X.25. Bajorų Kazimiero Gabševičiaus ir Jeronimo Burbos skundas, kuriuo kaltina savo giminaitės Teresės Gobševičiūtės vyrą, Telšių seniūną Stanislovą Kalinauską, kad šis nepagrįstai juos kaltinąs kerais numarinus jo vaikus 331
62. 1719.XI.15. Ieškovo bajoro Elijo Kumpikevičiaus skundas, kuriuo kaltina bajorą Juozapą Mačiuką ir jo žmoną dėl raganavimu įtartos ieškovo valstietės suėmimo, kankinimo ir jos turto pasisavinimo 332
63. 1720.VI.1. Alytaus burmistro Martyno Veiganavičiaus skundas, kuriuo kaltina miestietę Jokūbienę Žukevičienę, kad dėl jos grasinimų jis sunkiai sergąs 334
64. 1725 m. Ištrauka iš Vilniaus Akademijos jėzuitų „dvasinių užrašų" knygos apie raganavimu apkaltintos moters sudeginimą 334
65. 1725.XI.17(29). Biržinėnų tijūno Antano Zabarausko protokolas dėl raganavimu apkaltintų moterų tardymo 335
66. 1725.XII.18. Kviestinių bajorų teismo sprendimas, kuriuo pasmerkiama sudeginti Batakių dvaro merga, latvė Kristina ir jos išduoti bei raganavimu apkaltinti asmenys 337
67. 1726.VI.12. Darsūniškio seniūno Boguslovo Oginskio ir kviestinių bajorų teismo sprendimas, kuriuo raganavimu apkaltinti Darsūniškio gyventojai Juozapas Sarka ir jo žmona Sofija pasmerkiami sudeginti 344
68. 1726.VI.28. Kviestinių bajorų teismo liudijimas dėl raganavimu kaltinamos Angininkų kaimo valstietės Marijonos Vilkelienės nuteisimo ir sudeginimo ir dėl smuklininko Ošerovičiaus žmonos nekaltumo 347
69. 1731.V.30—VI.28. Kražių jėzuitų kolegijos Ketūnų dvaro Serkšnėnų kaimo valstiečio Kazimiero Simkaus (Simkaičio) šeimos, apkaltintos raganavimu, tardymo protokolas 349
70. 1731.VII.3. Kražių jėzuitų kolegijos rektoriaus J. Smalakio kviestinių teisėjų sprendimas, kuriuo tos kolegijos Ketūnų dvaro Serkšnėnų kaimo valstietė Ona Simkienė (Simkaitienė) pasmerkiama sudeginti už raganavimą 359
71. 1740.VII.27. Raganavimu apkaltinto Jono Kolyškos tardymo protokolas 362
72. 1740.VIII.9. Ištrauka iš Karkažiškių dvaro Ašmenos pavieto inventoriaus apie griežtą kerėjimo, prilyginto kitiems nusikaltimams, draudimą 362
73. 1741.II.20. Ištrauka iš Žemosios Panemunės dvaro inventoriaus apie administratoriaus pareigą bausti valdinius už kerėjimą, grasinimus ir netikrų dievų garbinimą; apie tokius nusižengimus rekomenduojama pranešti vyresnybei 363
74. 1741.XI.21. Įrašas Zagarės trakto vietininko teismo knygoje apie Jono Ežerinsko ir Simano Norvaišos bylą dėl kerėjimo ir aitvaro tariamo laikymo 363
75. 1742.VI.25. Įrašas apie Zagarės trakto vietininko sprendimą byloje dėl grasinimo kerais atimti sveikatą 363

76. 1742.VIII.28. Įrašas apie Žagarės trakto vietininko sprendimą dėl Elžbietos Vištuolytės, prakeikimu pakenkusios Petro Taliočio turtui 364
77. 1746.VII.8. Jono Steižio parodymai dėl jo motinos ir jo paties raganavimo Čiovydžių kaime, priklausančiame Mirabelio dvarui 365
78. 1746.XI.8. Alytaus miesto vaito ir tarėjų šaukimas į teismą atsakovams, Alytaus miestiečiui Kazimierui Kravickui ir jo žmonai dėl ieškovų Tomo Palaziejaus ir jo žmonos apkaltinimo turint aitvarą 368
79. 1747.V.18. Įrašas apie Žagarės trakto vietininko teismo sprendimą valstiečių Danieliaus Jablonskio ir Birono byloje dėl D. Jablonskio žmonos pravardžiavimo ragana 369
80. 1751.VIII.3. Įrašas apie Žagarės trakto vietininko sprendimą valstiečių Petro Gatausko ir Jono Dantos byloje dėl P. Gatausko apkaltinimo kerėjimu 370
81. 1751.VIII.3. Įrašas apie Žagarės trakto vietininko sprendimą, kuriuo Šiaulių ekonomijos valstietei M. Gatauskienei, pavadinusiai valstietę Beniušienę ragana, įsakoma duoti priesaiką, paneigiančią apkalbėjimą 371
82. 1753.VI.16. Įrašas apie Žagarės trakto vietininko sprendimą Žagarės gyventojų — mergos Barbinyčios ir miestietės Katinienės byloje dėl Katinienės sūnų pakerėjimo 372
83. 1754.I.29. Įrašas apie Žagarės trakto vietininko sprendimą valstiečių Simano Radvilos ir Jurgienės Povilaitienės byloje dėl S. Radvilos motinos pravardžiavimo ragana 372
84. 1757.VI.18. Raganavimu kaltinamos Onos Kidelienės tardymo protokolas 373
85. 1759.VII.13—14. Įrašai Alytaus miesto vaito teismo knygoje apie raganavimu kaltinamų Ievos Milutienės ir Kotrynos Klibakienės tardymą ir plukdymą 375
86. 1762.VII.5. Įrašas apie Žagarės trakto vietininko sprendimą dėl Žagarės gyventojos, mergos Kotrynos skundo, kuriuo kaltina moterį Barborą Marcinkevičienę, kad ši ketinusi pakenkti Surkų namams 376
87. 1763.VI. Ištrauka iš Panerių dvaro inventoriaus nuostatų dėl raganų, burtininkų ir kitokių kerėtojų baudimo 377
88. 1764.IV.23. Ištrauka iš Asaknų dvaro inventoriaus nuostatų dėl dvaro administratoriaus pareigos stropiai žiūrėti kerų, burtų, ir visokių prietarų 377
89. 1766.V.20. Dotnuvos kunigo Petro Drazdausko liudijimas dėl bajorės Marijonos Kybartienės nekaltumo 378
90. 1769. II.13. Aštuoniolikos Žemaičių smulkiųjų bajorų — Stulpinų Degenių akalicos gyventojų (3 kaltintojų ir 15 liudytojų) raštas, kuriuo jie susitaria ir įsipareigoja bendromis pastangomis ir lėšomis kelti bylą kerėtojų, bajorų Česnavičių šeimai, dėl kurios per ilgą laiką patyrę daug nuostolių 379
91. 1771.VI.26. Kelių Raseinių bajorų raštas liudijimas dėl Raseinių dominikonų vienuolynui priklausančios piemenės—padegėjos Magdalenos Brazauskaitės tardymo ir valstietės Onos Ruginienės apkaltinimo raganavimu 380
92. 1771.IX.16. Žemaičių žemės teismo regentų Petro de Rhaneuso ir Viktoro Jarudo bei bajorų Juozapo Kačanausko ir Igno Gobeto liudijimas, duotas Raseinių dominikonų viršininkui ir vienuoliams, dėl vienuolynui priklausančių raganavimu apkaltintų valstiečių Ruginių išvarymo iš ūkio 382
93. Nežinomo asmens, XIX a. tyrinėjusio Tyzenhauzų giminės Kupiškio ir kitų valdų archyvą, samprotavimai apie raganavimą ir raganaujančiu teismą Lietuvoje XVII a. 384
Dokumentų signatūrų lentelė 388
Asmenvardžių rodyklė 392
Vietovardžių rodyklė 414
Reziumė rusų kalba 421
Reziumė vokiečių kalba 425

ПАМЯТНИКИ ЛИТОВСКОГО ПРАВА II
СУДЕБНЫЕ ПРОЦЕССЫ НАД ВЕДЬМАМИ В ЛИТВЕ

На литовском языке
Издательство «Минтис», ЛитССР, Вильнюс, 1987

LIETUVOS TEISĖS PAMINKLAI II
RAGANŲ TEISMAI LIETUVOJE

Redakcijos vedėjas *Antanas Rybelis*
Redaktorė *Aldona Radžvilienė, Ona Kunskienė*
Dailininkas *Rimantas Dichavičius*
Meninis redaktorius *Marija Paplauskienė*
Techninė redaktorė *Regina Bancevičienė*
Korektorės: *Romualda Brastavičienė, Marijona Rėzienė*

ИБ № 2776

Duota rinkti 85.01.03. Pasirašyta spaudai 87.02.23. LV 10187.
Formatas 60×90 1/16. Popierius spaudos Nr. 1. Garnitūra literatūrinė, 10 punktų.
Iškilioji spauda. 27,25, sąl. sp. l. 28,21 sąl. spalv. atsp. 29,67 apsk. leid. l.
Tiražas 1000 egz. Užsakymas 1133. Kaina 1 rb 70 kp

Leidykla „Mintis“, 232600 Vilnius, Z. Sierakausko 15
Spaudė Motiejaus Šumausko spaustuvė, 232600 Vilnius, A. Strazdelio 1.

Ra-105 **Raganų** teismai Lietuvoje — Судебные процессы над ведьмами в Литве /LTSR MA. Istorijos inst., LTSR MA CB; Parengė K. Jablonskis, R. Jasas; Red. kol.: J. Jurginis (pirm.) ir kt.; [Pratarmė, p. 5—10, R. Jaso; Įv. str., p. 11—23, J. Jurginio].— V.: Mintis, 1987.— 433 p.: iliustr.— (Lietuvos teisės paminklai; II).

Antr. taip pat. vok.— Santr.: rus., vok.— Bibliogr. įv. str. išnašose.— Dalykų, asmenvardžių ir vietovardžių r-klės: 392—420 p.

Leidinį sudaro dvi dalys. Į pirmą dalį sudėtos XIX a. paskelbtų raganų teismų aktų anotacijos ir jų turinio atpasakojimai. Antroje dalyje — K. Jablonskio surinktų aktų tekstai (ne lietuvių kalba) su lietuviškomis anotacijomis ir turinio atpasakojimais. Leidinyje maksimaliai išsaugotas svetimkalbių tekstų žodžių rašymas.

R $\frac{0503020908—045}{M851(08)—87}$ Ž—85

BBK 63.3(2L)+67.99(2L)d
9(TL)+34(09)